

43886

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

Selçuk HAYLI

43886

**ERZİNCAN OVASI'NIN
BEŞERÎ VE İKTİSADÎ COĞRAFYASI**

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof.Dr.H.Hilmi KARABORAN'ın Anısına
(1940-1994)
Prof.Dr. Hayati DOĞANAY

ELAZIĞ - 1995

ÖNSÖZ

Çalışmamıza konu oluşturan Erzincan Ovası ve yakın çevresi, doğal faktörler bakımından hayli fazla incelenmiş bir jeomorfolojik ünedir. Ancak, araştırmamızın amaç ve metodu konusunda da değinilmiş olduğu üzere bu araştırmalar, hemen tamamen jeolojik ve jeomorfolojik araştırmalardır. Hatırlanacağı üzere herhangi bir çevrenin statik ve dinamik doğal süreçleri, insan ve eserlerine en fazla zarar veren, ya da insan hayatının daha çok gelişmesini teşvik eden temel coğrafi faktörlerdir. Buna karşılık, belirtilen doğal süreçlerin şekillendirdiği beşerî olaylar ve ekonomik faaliyetler bakımından saha, aynı detayda ele alınıp incelenmemiştir.

Bu açıdan bakıldığında, Erzincan Ovası ve yakın çevresinde, başta verimli bir ovanın varlığı ve elverişli iklim özellikleri olmak üzere statik doğal süreçlerin insan hayatı ve faaliyetlerini kolaylaştırdığı, fakat sık aralıklarla etkisini sürdüren kısa devreli çevre değiştirici doğal afetlerin en önemlisi olan sismik hareketlerin de, çevrede insan ve eserlerine büyük zararlar vermekte olduğu dikkati çeker. Erzincan Ovası ve çevresinde hayat, uzun süreli doğal çevre faktörlerinin geliştirici etkilerine karşılık, bir de bu yıkıcı ve kısa süreli çevre değiştirici sismik hareketlerin etkisi altında kalmaktadır. Bu temel sorundan hareketle tezimizde, belirtilen sahanın " doğal ve beşerî çevre etkileşimi" analiz edilmeye çalışılmıştır.

Lisansüstü çalışmalarım da danışmanlığımı üstlenmiş, yüksek lisans ve doktora tezlerimin araştırma konularını seçmiş; F.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü'nün kuruluş ve gelişmesi, bizlerin üniversiteye kazandırılması ve coğrafya ilminin Fırat Üniversitesi'nde sağlam bir şekilde temellerinin atılmasında esas rolü oynamış, fakat doktora tezimin eldeki durumuna gelmesini görmeye ömrü yetmeyen merhum hocam **Prof. Dr. H. Hilmi KARABORAN'a** (1940-1994), bir kez daha şükranlarımı sunuyorum ve Allah'tan rahmet diliyorum. Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü'ndeki öğrencilik yıllarımda, coğrafya ilmini bizlere sevdiren, "coğrafyacı" olmanın, ayrıcalıklı ve zevkli bir ilmin mensubu olma anlamına geldiği düşüncesini bana kabul ettiren, doktora hocamızın vefatı ile danışmansız kaldığımız sıkıntılı günlerimizde tezimin sorumluluğunu üstlenen, bölümümüz ve bizlere hiçbir zaman yardımcı olmaktan kaçınmayan, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Bölümü öğretim üyesi hocam **Prof. Dr. Hayati DOĞANAY'a** da, bu hizmet ve desteğinden dolayı, ayrıca şükranlarımı sunuyorum.

Akademik kadroda göreve başladığımız günlerden bugüne, bizlere her zaman özel bir ilgi ve ihtimam gösteren, kararlı ve samimî tutumuyla bizlere örnek teşkil eden; ilmî, idarî ve manevî her türlü yapıcı desteği sağlamaktan hiç kaçınmamış, F.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü öğretim üyesi ve Bölüm Başkanı, hocam **Doç. Dr. Saadettin TONBUL** ile bölümümüz öğretim üyelerinden Yard. Doç. Dr. Ali YİĞİT ve bölümün diğer akademik elemanlarına da ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Tez konumun doküman derleme ve arazi gezi-gözlemleri süresince, Atatürk Üniversitesi Erzincan Eğitim Fakültesi öğretim elemanı Öğr.Görv. M. Samet ALTINBİLEK ve Erzincan kamu kuruluşları yöneticileri ile Erzincan Ovası ve yakın çevresi köylerinde oturan ailelerden, samimî yakınlık, yardım ve konukseverlik gördüm. Bunların her birine, burada ayrı ayrı ve içtenlikle teşekkür etmek istiyorum.

Erzincan Ovası'nın Beşerî ve İktisadî Coğrafyası konulu bu çalışmada, "çevre-insan etkileşimi" ile ilgili olarak bir araya getirilen doküman, görüş, fikir ve önerilerin, uygulayıcı kuruluşların bu çevre ile ilgili yapacakları ileriye dönük "kırsal kesim bölge planlaması" çalışmalarında, kendilerine yardımcı ve yararlı olacağını umuyorum.

Arş. Gör. Selçuk HAYLI

6 Eylül 1995, Elâzığ

İÇİNDEKİLER

<i>Önsöz</i>	<i>II</i>
<i>İÇİNDEKİLER</i>	<i>IV</i>
<i>Tabloların Listesi</i>	<i>VII</i>
<i>Şekillerin Listesi</i>	<i>X</i>
<i>Fotoğrafların Listesi</i>	<i>XIII</i>
<i>ABSTRACT</i>	<i>XV</i>
GİRİŞ	1
1- Araştırma Alanının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri.....	1
2- Araştırmanın Amacı ve Yöntemi.....	12

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

1.1. Jeomorfolojik Özellikler.....	16
1.2. İklim Özellikleri.....	30
1.2.1. Sıcaklıklar.....	31
1.2.2. Basınç ve Rüzgârlar.....	35
1.2.3. Yağışlar.....	38
1.3. Hidrografik Özellikler.....	46
1.4. Toprak Özellikleri.....	50
1.5. Doğal Bitki Örtüsü Özellikleri.....	51

İKİNCİ BÖLÜM

NÜFUS COĞRAFYASI ÖZELLİKLERİ

2.1. Genel Bakış.....	55
2.2. Nüfus Miktarları ve Artışlar.....	57
2.3. Nüfus Hareketleri.....	66
2.3.1. Doğumlar ve Ölümler.....	66
2.3.2. Göçler.....	67
2.4. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Özellikleri.....	74
2.4.1. Cins ve Yaş Yapısı.....	74
2.4.2. Eğitim Durumu.....	80
2.4.3. Sağlık Durumu.....	84
2.4.4. Aile Nüfus Sayısı Büyüklüğü.....	85
2.5. Nüfus Yoğunlukları ve Nüfusun Dağılışı.....	88
2.6. Nüfus İle İlgili Başlıca Sorunlar.....	103

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YERLEŞME COĞRAFYASI ÖZELLİKLERİ

3.1. Genel Bakış.....	106
3.2. Yerleşmelerin Tarihi Gelişimi.....	108
3.3. Yerleşme Şekilleri.....	113
3.3.1. Geçici Yerleşme Şekilleri.....	113
3.3.1.1. Yayla Yerleşmeleri.....	113
3.3.1.2. Bağ-Bahçe Evleri.....	115
3.3.2. Devamlı Yerleşme Şekilleri.....	116
3.3.2.1. Mahalle Yerleşmeleri.....	117
3.3.2.2. Çiftlik Yerleşmeleri.....	119
3.3.2.3. Köy Yerleşmeleri.....	121
a) Adlarına Göre Köyler.....	121
b) Konumlarına Göre Köyler.....	123
c) Yükselti Basamaklarına Göre Köyler.....	125
d) Alan Büyüklüklerine Göre Köyler.....	127
e) Nüfus Büyüklüklerine Göre Köyler.....	129
f) Hâkim Ekonomik Faaliyetlerine Göre Köyler.....	131
g) Yerleşme Dokularına Göre Köyler.....	135
h) Yeri değiştirilen Köyler.....	140
3.3.3. Köy Mesken Şekilleri.....	143
3.3.4. Şehir Yerleşmeleri.....	157
3.3.4.1. Erzincan.....	157
3.3.4.2. Üzümlü.....	166
3.4. Yerleşmelerle İlgili Başlıca Sorunlar.....	174

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

4.1. TARIM.....	178
4.1.1. Genel Bakış.....	178
4.1.2. Genel Arazi Kullanışı.....	184
4.1.3. Tarımda Sulama, Gübre Kullanımı ve Makina Durumu.....	193
4.1.4. Parsel Büyüklükleri ve Mülkiyet Durumu.....	201
4.1.5. Tarımsal Arazi Kullanışı ve Üretim Durumu.....	208
4.1.5.1. Tahıl Tarımı.....	213
4.1.5.2. Şeker Pancarı Tarımı.....	215
4.1.5.3. Baklagil Tarımı.....	219
4.1.5.4. Sebze Tarımı.....	220
4.1.5.5. Bağ ve Bahçe Tarımı.....	222

4.2. HAYVANCILIK	231
4.2.1. Genel Bakış.....	231
4.2.2. Küçükbaş Hayvancılık.....	235
4.2.3. Büyükbaş Hayvancılık.....	237
4.2.4. Yütk ve Çeki Hayvanları	239
4.2.5. Kümes Hayvancılığı	240
4.2.6. Arıcılık	242
4.3. Sanayi ve Köylerde El Sanatları.....	245
4.4. Ulaşım.....	251
4.5. Ticaret.....	256
4.6. Turizm.....	258
4.7. Ekonomik Faaliyetlerle İlgili Başlıca Sorunlar	265
ARAŞTIRMA ALANININ BAŞLICA SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	268
SONUÇ.....	278
KAYNAKÇA.....	288
EK 1. Araştırma için Arazide Uygulanan Anket Formu	295
EK 2. Araştırma Alanındaki Köylerin Sayım Yıllarına Göre Toplam, Erkek ve Kadın Nüfusları (1935-1990).....	299

TABLOLARIN LİSTESİ

Tablo:1. 1- Erzincan ve Çevresinde Gerçekleştiği Bilinen Önemli Depremler.....	24
Tablo:1. 2- Erzincan'da Yıllık Ortalama Sıcaklıkların Aylık Gidişi (1929-1990).....	32
Tablo:1. 3- Erzincan'da Donlu Gün, Kış Günü, Yaz Günü ve Tropik Gün Sayıları (1929-1990).....	33
Tablo:1. 4- Erzincan'daki Ortalama Basınç Değerlerinin Aylara Dağılışı (1930-1990).....	35
Tablo:1. 5- Erzincan'da Rüzgar Esme Sayısı ve Ortalama Hızının Aylık Gidişi (1930-1990).....	36
Tablo:1. 6- Erzincan, Üzümlü ve Çağlayan'da Yıllık Ortalama Yağış Tutarlarının Aylık Dağılışı)	39
Tablo:1. 7- Erzincan'da Yağışlı Gün Sayısının Aylara Dağılışı (1929-1990).....	40
Tablo:1. 8- Erzincan'da Ortalama Bulutluluğun Aylık Dağılışı (1929-1990)	41
Tablo:1. 9- Erzincan'da Ortalama Karlı Günlerin Aylık Gidişi.....	42
Tablo:1. 10- De Martonne Formülüne Göre Ortalama Aylık ve Yıllık Kuraklık İndisleri.	43
Tablo:1. 11- Erzincan'ın Su Bilançosu.	44
***	
Tablo:2. 1- 16. Yüzyıl'da Araştırma Alanının Tahmini Nüfusu.....	58
Tablo:2. 2- 19.yy.'ın İkinci Yarısında, Salnamelere Göre Erzincan Kazası Kırsal Nüfusu.....	59
Tablo:2. 3- Sayım Yıllarına Göre Toplam Kırsal Nüfus Miktarları ve Yıllık Artış Oranları	59
Tablo:2. 4- Araştırma Alanındaki Köylerin Bazı Yıllardaki Nüfusları ve Artış %'leri.....	63-64
Tablo:2. 5- Bazı Sayım Dönemleri Arasında Nüfusları Artan ve Azalan Köy Sayıları.....	66
Tablo:2. 6- Araştırma Alanının 1992 Depremi sonrası Göç Verdiği İller ve Göç Miktarları (1993).....	69
Tablo:2. 7- Araştırma Alanının Göç Verdiği Ülkeler ve Göç Miktarları (1993).....	71
Tablo:2. 8- Araştırma Bölgesi Nüfusunun Cins Bileşimi ve Cinsellik Oranları.....	75
Tablo:2. 9- Cinsellik Oranlarının Farklı Özellikler Gösterdiği Örnek Köyler	77
Tablo:2. 10- Araştırma Alanındaki Kırsal Nüfusun Yaş Bileşimi (1993).....	78
Tablo:2. 11- Araştırma Alanında İlkokul ve Ortaokulların Genel Durumu (1990).....	80
Tablo:2. 12- Araştırma Alanındaki Bazı Okullarda Öğrencilerin Cinslere Dağılımı (1990).....	83
Tablo:2. 13- Araştırma Alanındaki Sağlık Ocakları ve Personel Sayıları (1993).....	84
Tablo:2. 14- Ortalama Aile Nüfus Sayısı Büyüklüğünün Altında ve Üzerinde Değere Sahip Köy sayısı... ..	86
Tablo:2. 15- Araştırma Alanı Köylerinde Ortalama Aile Büyüklüğü (1990-1993).....	87
Tablo:2. 16- Sayım Devrelerine Göre Araştırma Alanı Aritmetik Nüfus Yoğunluklarının Erzincan İli ve Türkiye Ortalaması İle Karşılaştırılması.....	88
Tablo:2. 17- Morfolojik Birimlere Göre Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (1990).....	90
Tablo:2. 18- Araştırma Alanındaki Köylerin Bazı Yıllardaki Nüfus Yoğunluğu Değerleri	92-93
***	
Tablo:3. 1- 16.Yüzyılda Erzincan Ovası'nda Kırsal Yerleşme Durumu.....	111
Tablo:3. 2- 19.Yüzyılın İkinci Yarısı ve 20. Yüzyılın Başlarında Erzincan Merkez Kazasındaki Köy ve Nahiye Sayıları.	112
Tablo:3. 3- Araştırma Alanında Bağlı Yerleşim Birimi Olan Köyler ve Hane Sayıları.....	118
Tablo:3. 4- Konumlarına Göre Köyler.....	124
Tablo:3. 5- Yükselti Basamaklarına Göre Köylerin Dağılışı.....	125

Tablo:3. 6- Alan Büyüklüğü Gruplarına Göre Köy Sayıları.....	128
Tablo:3. 7- Köylerin Konumları ve Alanları Arasındaki İlişki.....	129
Tablo:3. 8- Araştırma Alanı Köylerinin Nüfus Büyüklüklerine Göre Gruplandırılması (1990).....	130
Tablo:3. 9- Köylerin Birinci ve İkinci Dereceden Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı.	132
Tablo:3. 10- Araştırma Alanı Köylerinde Ekonomik Faaliyet Türüne Göre Hane Sayıları.....	133
Tablo:3. 11- Köylerin Birinci, İkinci ve Üçüncü Dereceden Geçim Kaynağı Sıralaması.....	134
Tablo:3. 12- Yapı Malzemesine Göre Köy Meskenleri.	144
Tablo:3. 13- İnşa Tarzına Göre Köy Meskenleri.....	147
Tablo:3. 14- Çatı Örtü Malzemesine Göre Köy Meskenleri.....	150
Tablo:3. 15- Çatı Şekline Göre Köy Meskenleri.	151
Tablo:3. 16- Oda Sayısına Göre Köy Meskenleri.....	153
Tablo:3. 17- Belirli Yıllarda Erzincan Şehrinin Erkek, Kadın ve Toplam Nüfus Miktarları ile Yıllık Artış Oranları (%).	161
Tablo:3. 18- Sayım Yıllarına Göre, Erzincan Şehrindeki Faal Nüfusun, Ana İktisadî Sektörlere Göre Miktarları ve Oranları (%).	163
Tablo:3. 19- Üzümlü Nüfusunun Sayım Yıllarına Göre Seyri ve Yıllık Artış Oranı (%).	167
***	
Tablo:4. 1- Araştırma Alanında Arazinin Verimlilik Sınıflarına Göre Dağılışı.	180
Tablo:4. 2- Araştırma Alanında Genel Arazi Kullanış Durumu (1993).....	184
Tablo:4. 3- Erzincan Ovası Sulama Şebekesinin Ana Sulama Alanları (1993).....	194
Tablo:4. 4- Ürün Türüne Göre Yıllık Sulama Tesisleri İşletme ve Bakım Ücretleri (TL/Da.) (1994).....	197
Tablo:4. 5- Araştırma Alanında Yıllara Göre Gübre Kullanımı (1985-1991).	197
Tablo:4. 6- Araştırma Alanındaki Tarımsal İşletme Büyüklükleri (1981).....	201
Tablo:4. 7- Araştırma Alanında Köyler İtibariyle Tarımsal İşletme Büyüklükleri (1981).	203-204
Tablo:4. 8- Bazı Köylerde Aile ve Kişi Başına Düşen Tarla Miktarı (1981).	205
Tablo:4. 9- 16.yy. Tahrir Kayıtlarına Göre Erzincan Kazasında Yetiştirilen Başlıca Ürünler ve Üretim Miktarları (Ton).....	208
Tablo:4. 10- Araştırma Alanında Tarımsal Arazi Kullanışı (1993).	209
Tablo:4. 11- Tarla Arazisine Ekilen Ürün Türleri, Ekiliş Alanları ve Üretim Miktarları (1993).....	210
Tablo:4. 12- Araştırma Alanında Yıllara Göre Buğday ve Arpa Üretim Miktarları (1970-1993).....	214
Tablo:4. 13- Araştırma Alanında Yıllara Göre Şeker Pancarı Üretim Durumu (1970-1993).....	218
Tablo:4. 14- Araştırma Alanında Yıllara Göre Üzüm Üretim Durumu (1970-1993).....	224
Tablo:4. 15- Araştırma Alanındaki Meyve Ağacı Sayısı ve Alınan Ürün Miktarı (1993).....	227
Tablo:4. 16- Araştırma Alanında Büyükbaş, Küçükbaş ve Yük-Çeki Hayvanı Varlığı ve İl Toplamına Göre Durumu (1993).	231
Tablo:4. 17- Araştırma Alanında Nüfus-Hane-Çayır-Mera Arazileri ile Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Sayısı Arasındaki İlişkiyi Veren Örnek Köyler.....	234
Tablo:4. 18- Araştırma Alanında Farklı Morfolojik Birimlerde Yer Alan Bazı Köylerde, Nüfus - Çayır ve Mera Arazisi - Büyükbaş Hayvan Sayısı İlişkisi (1993).	238

Tablo:4. 19- Araştırma Alanında Kumes Hayvanı Varlığı ve İl Toplamına Göre Durumu (1993).....	241
Tablo:4. 20- Araştırma Alanında Yıllara Göre Kovan Sayısı, Bal ve Balmumu retimi (1985-1993).....	242
Tablo:4. 21- Erzincan Halk Eğitim Müdürlüğü Tarafından çeşitli ğretim Yıllarında Kurs Açılan Köyler ve Kursun Niteliği.....	251
Tablo:4. 22- Araştırma Alanında Yıllara Göre Nitelik Bakımından Köy Yollarının Durumu	253
Tablo:4. 23- Erzincan Ovası Köylerden Şehire Yapılan Minibüs Sefer Sayıları ile Nüfus Miktarı- Mesafe İlişkisi	254
Tablo:4. 24- Araştırma Alanı Köylerinden Satılan Tarımsal ve Hayvansal rn Miktarları (1993).....	257

***

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil:1. 1- Araştırma Alanının Lokasyon Haritası.....	2
Şekil:1. 2- Erzincan Ovası ve Yakın Çevresinin Topoğrafya Haritası.....	16-17
Şekil:1. 3- Erzincan Havzası'nın Jeoloji Haritası.....	18-19
Şekil:1. 4- Erzincan Ovası ve Çevresinin Jeomorfoloji Haritası.....	21-22
Şekil:1. 5- Erzincan'da Ortalama, Ortalama Yüksek, Ortalama Düşük, En Yüksek ve En Düşük Sıcaklıkların Yıllık Seyri.....	33
Şekil:1. 6- Erzincan'da Donlu Gün, Kış Günü, Yaz Günü ve Tropik Gün Sayıları (1929-1990).....	35
Şekil:1. 7- Erzincan'ın Yıllık Rüzgar Frekans Gülü (1929-1990).....	37
Şekil:1. 8- Erzincan, Üzümlü ve Çağlayan'da Ortalama Yağışların Aylık Seyri.....	39
Şekil:1. 9- Erzincan'da Yağışın Mevsimlere Dağılışı (%).....	40
Şekil:1. 10- Erzincan'da Bulutluluğun Aylara Göre Seyri (1926-1990).....	41
Şekil:1. 11- Erzincan'da Kar Yağışlı ve Karla Örtülü Günlerin Aylara Göre Seyri.....	42
Şekil:1. 12- Erzincan'ın Su Blançosu Diyagramı (Thornthwaite Formülüne Göre).....	44
Şekil:1. 13- Erzincan Ovası ve Yakın Çevresinin Toprak Haritası.....	50-51
***	
Şekil:2. 1- Araştırma Alanının Toplam Kırsal Nüfusunun Yıllara Göre Seyri.....	60
Şekil:2. 2- Araştırma Alanında 1992 Depreminden Sonra Göç Eden Nüfusun Göç Edilen illere Göre Bölünüşü (%).....	69
Şekil:2. 3- Erzincan Ovası Kırsal Kesiminden Olan Göçlerin Yöneldiği Şehirler.....	70
Şekil:2. 4- Erzincan Ovası Köylerinde Kış Nüfusu (1993).....	73-74
Şekil:2. 5- Araştırma Alanındaki Kırsal Nüfusun Yıllara Göre Cins Durumu.....	76
Şekil:2. 6- Araştırma Alanındaki Kırsal Nüfusun Geniş Aralıklı Gruplandırılması (%).....	79
Şekil:2. 7- Araştırma Alanındaki Kırsal Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Durumu (1993).....	79
Şekil:2. 8- Araştırma Alanında Okuma Çağındaki Nüfusun Eğitim Durumu (%) (1990).....	81
Şekil:2. 9- Mezun Durumundaki Nüfusun Okullara Göre Bölünüşü (%) (1993).....	81
Şekil:2. 10- Erzincan Ovası Köylerinde Hane Sayılarının Seyri (1990-1993 arası).....	86-87
Şekil:2. 11- Bazı Yıllarda Aritmetik Nüfus Yoğunluğu Gruplarına Göre Köy Sayıları.....	95
Şekil:2. 12- 1993 Yılında Aritmetik, Fizyolojik ve Tarımsal Nüfus Yoğunluğu Gruplarına Göre Köy Sayıları (A,B,C) ve Araştırma Alanı Genelinin Farklı Nüfus Yoğunluk Değerleri (D).....	98
Şekil:2. 13- Erzincan Ovası'nda Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (1935).....	98-99
Şekil:2. 14- Erzincan Ovası'nda Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (1940).....	98-99
Şekil:2. 15- Erzincan Ovası'nda Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (1975).....	98-99
Şekil:2. 16- Erzincan Ovası'nda Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (1990).....	98-99
Şekil:2. 17- Erzincan Ovası'nda Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (1993).....	98-99
Şekil:2. 18- Erzincan Ovası'nda Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu (1993).....	100-101
Şekil:2. 19- Erzincan Ovası'nda Tarımsal Nüfus Yoğunluğu (1993).....	101-102
Şekil:2. 20- Erzincan Ovası'nda Kırsal Nüfus Dağılışı (1993).....	102-103

Şekil:3. 1- Erzincan Ovası ve Yakın Çevresinde İdari Bölünüş ve Yerleşmelerin Dağılışı Haritası....	107-108
Şekil:3. 2- Konumlarına Göre Köylerin Dağılışı (%).....	124
Şekil:3. 3- Erzincan Ovası ve Yakın Çevresinde, Farklı Konum ve Yükselti Basamaklarında Yer Alan Örnek Köyler.....	126
Şekil:3. 4- Köylerin Yükselti Basamaklarına Göre Bölünüşü (%).	127
Şekil:3. 5- Köylerin Alan Büyüklüklerine Göre Bölünüşü (%).	128
Şekil:3. 6- Köylerin Nüfus Büyüklüğü Gruplarına Göre Bölünüşü (%) (1990).	130
Şekil:3. 7- Erzincan Ovası'nda Birinci Dereceden Ekonomik Faaliyetlerine Göre Köyler.....	132
Şekil:3. 8- Erzincan Ovası Köylerinin Ekonomik Fonksiyonları (1. Dereceden) (1993).....	134-135
Şekil:3. 9- Yerleşme Dokularına Göre Köyler (%).....	136
Şekil:3. 10- Erzincan Ovası'nda Değişik Yerleşme Formlarına Sahip Örnek Köyler.	139
Şekil:3. 11- Yapı Malzemesine Göre Köy Meskenleri (%).....	144
Şekil:3. 12- Erzincan Ovası Köylerinde Hakim Yapı Malzemesi (1993).....	145-146
Şekil:3. 13- İnşa Tarzına Göre Köy Meskenleri (%).....	147
Şekil:3. 14- Çatı Örtü Malzemesine Göre Köy Meskenleri (%).....	150
Şekil:3. 15- Çatı Şekillerine Göre Köy Meskenleri (%).....	151
Şekil:3. 16- 13 Mart 1992 Depreminden Sonra Yapılan Tek Katlı Afet Evlerinin Ortak Planı.....	152
Şekil:3. 17- Konakbaşı Köyü'nde zemin Katı Taş, Üst Katı Betonarme ve Kerpiçten Yapılmış, Tarım ve Hayvancılıkla Geçinen R. Altınbilek'e Ait Mesken Planı.....	153
Şekil:3. 18- Çatalören Köyü'nde M. Aydın'a Ait Mesken Planı.....	155
Şekil:3. 19- Çukurkuyu Köyü'nde İ. Dünder'a Ait Çok Eklentili Bir Mesken Planı.....	156
Şekil:3. 20- Oda Sayısına Göre Köy Meskenleri (%).....	153
Şekil:3. 21- Işıkpınar Köyü'nde M. Varlı'ya Ait Çakatura Dolma Mesken Planı.	156
Şekil:3. 22- Erzincan Şehri ve Çevresinde Fonksiyon Alanlarının Dağılışı (1995).....	160-161
Şekil:3. 23- Erzincan Şehir Nüfusunun Yıllara Göre Seyri.....	162
Şekil:3. 24- 1950 Yılında Erzincan Şehrindeki Faal Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Bölünüşü (%)....	164
Şekil:3. 25- 1990 Yılında Erzincan Şehrindeki Faal Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Bölünüşü (%)....	165
Şekil:3. 26- 1995 Yılında Erzincan Şehrindeki Faal Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Bölünüşü (%)....	166
Şekil:3. 27- Üzümlü Nüfusunun Sayım Yıllarına Göre Seyri.	167
Şekil:3. 28- A) Üzümlü'de Nüfusun Mahallele Dağılışı, B) Üzümlü'de Mahallelerin Dağılışı, C) Üzümlü İlçesinin Dönemlere Göre, İmar Planındaki Gelişmeler.....	168-169
Şekil:3. 29- Üzümlü İmar Planı ve Şehiriçi Arazi Kullanılışı.....	172-173
***	
Şekil:4. 1- Araştırma Alanında Arazinin verimlilik Sınıflarına Göre Bölünüşü (%).....	180
Şekil:4. 2- Erzincan Ovası ve Yakın Çevresinin Arazi Verimlilik Sınıfları Haritası.	183-184
Şekil:4. 3- Araştırma Alanında Genel Arazi Kullanım Durumu (%) (1993).....	185
Şekil:4. 4- Erzincan Ovası ve Yakın Çevresinde Genel Arazi Kullanışı (1993).....	191-192
Şekil:4. 5- Erzincan Ovası'nda Faal ve Yapımı Devam Eden Sulama Şebekesi (1993).....	196-197
Şekil:4. 6- Erzincan Ovası Köylerinde Traktör Başına Düşen Tarla Arazisi (da.) (1993).....	199-200

Şekil:4. 7- Tarımsal İşletme Büyüklüğü Gruplarına Göre aile Sayısı Oranları (%) (1981).....	201
Şekil:4. 8- Tarımsal İşletme Büyüklüğü Alanlarının Toplam İçindeki Oranları (%) (1981).	202
Şekil:4. 9- Değirmenköy Arazisinin Kuzey Bölümünde Arazi Parselasyon Durumu (1993).....	205-206
Şekil:4. 10- Süleymanlı Köyü'nde Arazi Mülkiyeti Durumu (1995).....	206-207
Şekil:4. 11- Beşsaray Köyü'nde Arazi Mülkiyeti Durumu (1995).....	206-207
Şekil:4. 12- Araştırma Alanındaki Tarımsal Arazinin Kullanım Türlerine Bölünüşü (%) (1993).	209
Şekil:4. 13- Ekiliş Miktarlarına Göre Tarla Ürünleri (%) (1993).....	210
Şekil:4. 14- Mollaköy'de Tarımsal Arazi Kullanışı (1993).	212
Şekil:4. 15- Ganiefendi Çiftliği Köyü'nde Tarımsal Arazi Kullanışı (1993).	210
Şekil:4. 16- Ulalar Köyü'nde Tarımsal Arazi Kullanışı (1993).	212
Şekil:4. 17- Süleymanlı Köyü'nde Tarımsal Arazi Kullanışı (1993).....	212
Şekil:4. 18- Beşsaray Köyü'nde Tarımsal Arazi Kullanışı (1993).....	212
Şekil:4. 19- Araştırma Alanındaki Hayvan Varlığının Türlere Bölünüşü (1993).....	232
Şekil:4. 20- Köylere Göre Hane Başına Düşen Büyükbaş Hayvan Sayısı (1993).....	238-239
Şekil:4. 21- Köylere Göre Kişi Başına Düşen Büyükbaş Hayvan Sayısı (1993).....	238-239
Şekil:4. 22- Köylere Göre Hane Başına Düşen Küçükbaş Hayvan Sayısı (1993).....	236-237
Şekil:4. 23- Köylere Göre Kişi Başına Düşen Küçükbaş Hayvan Sayısı (1993).....	236-237
Şekil:4. 24- Erzincan Ovası Köylerinde Yük ve Çeki Hayvanı Varlığı (1993).....	239-240
Şekil:4. 25- Sahip Olunan Yük ve Çeki Hayvanı Miktarlarına Göre Köy Sayıları.	240
Şekil:4. 26- Araştırma Alanındaki Kovan Sayısının Yıllara Göre Seyri.	242
Şekil:4. 27- Erzincan Ovası Köylerinde Arı Kovanı Varlığı (1993).....	244-245
Şekil:4. 28- Erzincan Ovası'nın Ulaşım Haritası.	252-253
Şekil:4. 29- Araştırma Alanındaki Köy Yollarının Yıllara Göre Nitelik Bakımından Durumu.....	253

FOTOĞRAFLARIN LİSTESİ

Foto:1. 1- Esence Dağları güney eteklerinden, Erzincan Ovası ve Erzincan Şehrinin genel görüntüsü.....	3
Foto:1. 2- Erzincan Şehrinin kuzeybatısındaki Dereyurt ve Yalnızbağ Köyleri arasındaki tepelik alandan, güneye doğru Erzincan Ovası, Erzincan Şehri, ovayı güneyden çevreleyen Munzur Dağları ve Karadağ'ın genel görünüşü.....	3-4
***	
Foto:3. 1- Geyikli Köyünde Şavaklı aileye ait bir mesken ve eklentileri.....	142
Foto:3. 2- Araştırma alanının doğusundaki, Avcılar Köyü'nün genel görünüşü.....	142
Foto:3. 3- Ova tabanında yer alan Denizdamı Köyü'nden bir kerpiç mesken örneği.....	146
Foto:3. 4- Günebakan Köyü'ndeki modern bir kır meskeni.....	146
Foto:3. 5- Dereyurt Köyü'nde, farklı yapı malzemelerinin birarada kullanıldığı bir mesken.....	148
Foto:3. 6- Üzümlü'de işlenmemiş taş kullanılarak yapılmış bir eklenti.....	148
Foto:3. 7- Uluköy'de, ahşap iskeleti tamamlanmış bir çakatura dolma mesken örneği.....	149
Foto:3. 8- Çukurkuyu Köyü'nde, inşası tamamen bitirilmiş ve kullanılmakta olan bir çakatura dolma meskenin yakından görünüşü.....	149
Foto:3. 9- Üzümlü'nün merkezî kısmının, doğusundaki Köy Tepe (1563 m.) üzerinden görüntüsü.....	173
***	
Foto:4. 1- Esence Dağları'nın, B. Çakırman Köyü kuzey kesimlerinde kalan kısmından bir görüntü.....	188
Foto:4. 2- Dereyurt-Çukurkuyu Köyleri arasındaki, ağaçlandırma çalışması yapılmış tepelik alanlar.....	188
Foto:4. 3- Erzincan Ovası'nın en alçak kesimini oluşturan Ekşisu Bataklığı'nın görünüşü.....	192
Foto:4. 4- B. Çakırman Köyü ve güneyindeki aşırı tuzlanmanın gerçekleştiği alan.....	192
Foto:4. 5- Tarım alanlarının sulanmasında büyük paya sahip olan Mertekli Regülatörü'nün görünüşü. ...	200
Foto:4. 6- Ovanın batı kesiminde yer alan Elmaköy arazisinde, traktör ve harman makinesi yardımıyla, hasadı yapılan bir buğday tarlası.....	200
Foto:4. 7- Ovanın kuzeydoğusundaki tarım alanlarından bir görüntü.....	207
Foto:4. 8- Üzümlü İlçe Merkezi yakınlarından güneye, sulamalı tarım arazilerine bakış.....	207
Foto:4. 9- Üzümlü-Çadırtepe arasında, polikültür tarla tarımı ve aratırım sistemlerinin uygulandığı parseller.....	212
Foto:4. 10- Ovanın doğu kesimindeki tarım alanlarının, güneye doğru görünüşü.....	212
Foto:4. 11- Akyazı Köyü'nde bir şeker pancarı tarlası.....	217
Foto:4. 12- Uluköy'de sökülmü ve yaprak temizliği yapılmakta olan bir şeker pancarı tarlasından görünüş.....	217
Foto:4. 13- Üzümlü İlçe Merkezi'nde, küçük bir sebze bahçesi.....	221
Foto:4. 14- Günebakan Köyü'nde hasadı yapılmış bir soğan tarlası.....	221
Foto:4. 15- Üzümlü İlçe Merkezi'nin doğu yamaçlarındaki bağ alanlarından görüntü.....	223
Foto:4. 16- Üzümlü'de kiraz ağaçlarından oluşturulmuş, homojen bir meyve bahçesi.....	228
Foto:4. 17- Akyazı Köyü'nde kayısı fidanı yetiştirilen bir bahçe.....	228
Foto:4. 18- Erzincan Ovası bağlarında yaygın olarak yetiştirilen Karaerik cinsi üzümlerden bir görüntü.....	230

Foto:4. 19- Ovanın batısındaki Bahçeli Köyü'nde tesbit edilen bir fındık ağacı.	230
Foto:4. 20- Geyikli- Günebakan Köyleri arasındaki tarım arazileri etrafında otlatılan bir küçükbaş hayvan sürüsü.	244
Foto:4. 21- Dereyurt Köyü'nde, bir grup arı kovanı.....	244
Foto:4. 22- Doğusan Asbestli Boru Fabrikası'nın genel görünüşü.....	248
Foto:4. 23- Mollaköy'ün güneyindeki Molla Tepe (1247 m.) Perlit Ocağı İşletmesi.....	248
Foto:4. 24- Altuntepe Ören Yeri'nin görüntüsü.....	259
Foto:4. 25- Gürlevik Çağlayanı'nın yakından görüntüsü.	261
Foto:4. 26- Gürlevik Çağlayanı'nda, suların döküldüğü üç traverten sekisi.....	261
Foto:4. 27- Ekşisu Mesire Alanı'ndan bir görüntü.....	263
Foto:4. 28- Ekşisu Mesire Alanı'nın 1 km. doğusundaki kaplıcaların görünüşü.....	263

***

ABSTRACT

Erzincan Plain is situated in the upper Euphrate the East Anatolien Region and the boundries of Erzincan province. The plain surrounded by Otlukbeli in the northeast, Esence in the north, Munzur Mountains in the south and Karadağ in the west, is a tectonic river-basin about 570 km².

In this study, with the plain itself, the low parts of nearby mountainous areas have been included as well. Within this frame the research field is about 1628.5 km². Erzincan Plain surrounded by "North Anatolien Fault" and the other faults evolved with it in the north and the southis quite active with earthquakes. Due to geographical status and geomorphologic features, apart from the usual climate characteristics of the East Anatolien Region, some climatic conditions have been seen. According to 61 years of observations, the average heat is 10.6 °C, and rainfall is 367 mm. yearly.

On account of the vegetation having been ruined and lithological features, the mountainous areas surrounding the plain have undergone excessive erosion and forest cover has been lissened.

The most important stream crossing the plain in the middle and making drainage possible is Fırat (Karasu) river. In addition, Vagirt (Işıkpınar), Çardaklı, Göyne and Akpınar (Girlevik) streams are important side branches.

In this field of study including the whole of Erzincan central county and the county Üzümlü a part of wich is in the plain, ther are two cities (Erzincan and Üzümlü) 105 villages and 85 smaller settlements (*mahalle, çiftlik, yayla*).

Constructions owing to the earthquakes in the styles of dwellings, the materials used and the forms of settlements, there have been outstanding changes. After the eartquake on 13 March 1992, the places of a great many number of villages have been changed. In Erzincan damaged badly in the city center, reconstruction studies have been continuing.

Erzincan Plain has a high agricultural potential. In the policultural field agriculture system carried out excessively, cereals, beans and sugar beets are grown the most. Growing various vegetable and fruits (especially grape) is also important. Apart from cultivation activities, sheep breeding and bee keeping are other economical activities. The area has a high potential in transportation, trade and tourism.

GİRİŞ

1- Araştırma Alanının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri

Araştırma alanımızı oluşturan Erzincan Ovası, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde, Karasu-Aras Oluğu boyunca gelişmiş olan depresyonlar zincirinin en batısındaki halkasını oluşturmaktadır. Erzincan Ovası, yaklaşık 570 km²'dir. Ancak, araştırma alanımız ova ile sınırlı kalmayıp, beşerî olaylara sahne olan ve ovada veya etek kesiminde yer alan köylerin, çevre dağlık alanların su bölümü hattına kadar uzanan arazileri de çalışma konumuzun kapsamına alınmıştır. Bu sınır içinde kalan araştırma alanımız, yaklaşık 1628,5 km² yüzölçüme sahiptir.

Erzincan Ovası'nı kuzeybatıdan Otlukbeli Dağları (batıdan doğuya sırayla, Karadağ 2832 m., Çimen Dağı 2749 m., Kazdağı 2662 m., Sipikör Dağı 2666 m., Ahıdağ 2934 m.) ve kuzeyden Esence Dağları (Urla 3518m., Keşiş Dağı 3549 m., Kapılı Dağ 2905 m., Mirpet Dağı 3115 m.) çevreler. Bunlardan Otlukbeli Dağları, Yeşilırmağın su toplama havzasını, Fırat (Karasu) havzasından ayıran su bölüm çizgisini oluşturur. Esence Dağları ise, Çayırılı Ovası ile Erzincan Ovası arasındaki su bölüm çizgisini teşkil eder.

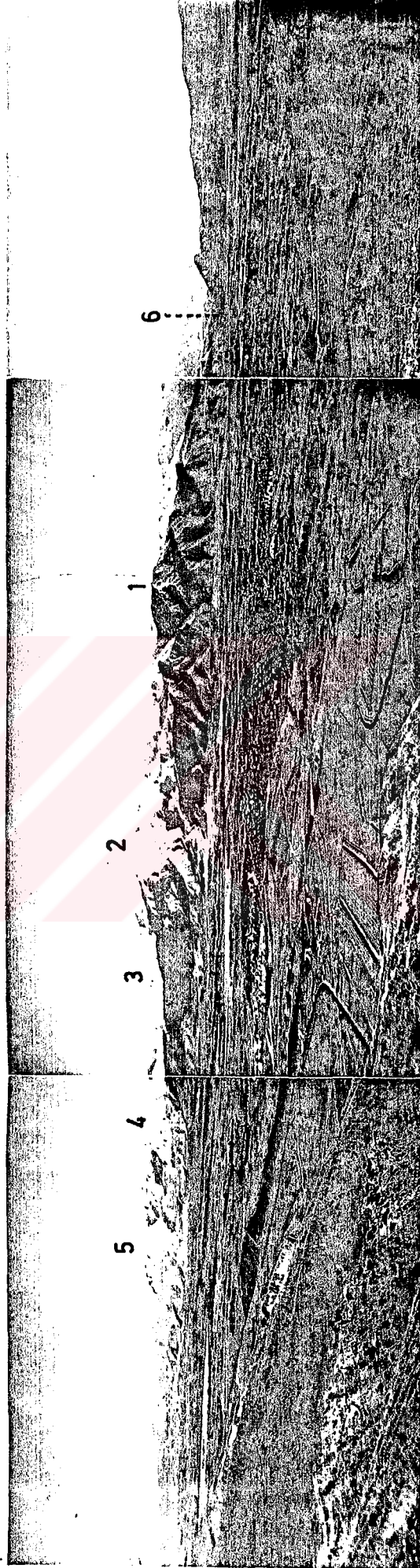
Erzincan Ovası'nı batıdan Karadağ (Köhnem Dağı 3045 m.), Ovanın güneyini ise Munzur Dağları'nın kuzeydoğu bölümünü oluşturan Mercan Dağları (Kazankaya Tepesi 2531 m., Ergân Dağı. 3256 m., Kılıçkaya Dağı (Akbaba Tepesi 3462 m.), Bakıl Dağı 2826 m. Hel Dağı 3196 m.) çevrelemektedir. Mercan Dağları ise, Karasu-Aras sıradağlarının batı bölümünde kuzeydeki Karasu havzası ile güneydeki Murat Nehri'nin kollarını oluşturan Munzur Suyu -Pülümür Deresi arasında su bölüm çizgisini oluşturur.

Erzincan Ovası yukarıda da belirtildiği gibi, ovayı çevreleyen dağlar arasında ortalama 1200 m.'lik bir yükseltiye sahiptir. Ova tabanı ile güneyindeki dağlar arasında 2250 m., kuzeydeki dağlar ile ova arasında ise 2350 m.'ye varan yükselti farkları vardır. Bu seviye farkı, Erzincan Ovası'nın çevre ile bağlantısını sağlayan ulaşım hatlarına da tesir etmektedir.

Erzincan Ovası, çevresindeki dağlık alanlar haricinde kalan doğusundaki Tercan Ovası'ndan (1400-1450), batısındaki Refahiye (1600 m.) kuzeyindeki Kelkit (1450 m.) ve Bayburt (1600 m.) platolarından alçakta ve güneydeki Pülümür ve Ovacık (1000-1200 m.) vadileriyle hemen hemen aynı yükselti değerine sahiptir. Oval bir çanak görünümünde olup, güneydoğu-kuzeybatı istikametinde yaklaşık 55 km. uzanan ovanın çevresindeki dağlar,

Foto: 1- Esence Dağları güney eteklerinden, Erzinan Ovası ve Erzinan Şehrinin genel görünüşü. Geri planda ise, Muzur Dağları'nı oluştururan, Kazankaya Dağı (1), Ergün Dağı (2), Kılıçkaya Dağı (3), Bakıl Dağı (4), Hal Dağı (5) ve Fırat (Karasu) Irmağı'nın ovası terkettiği Kemah Boğazı girişi (6) görülmektedir.

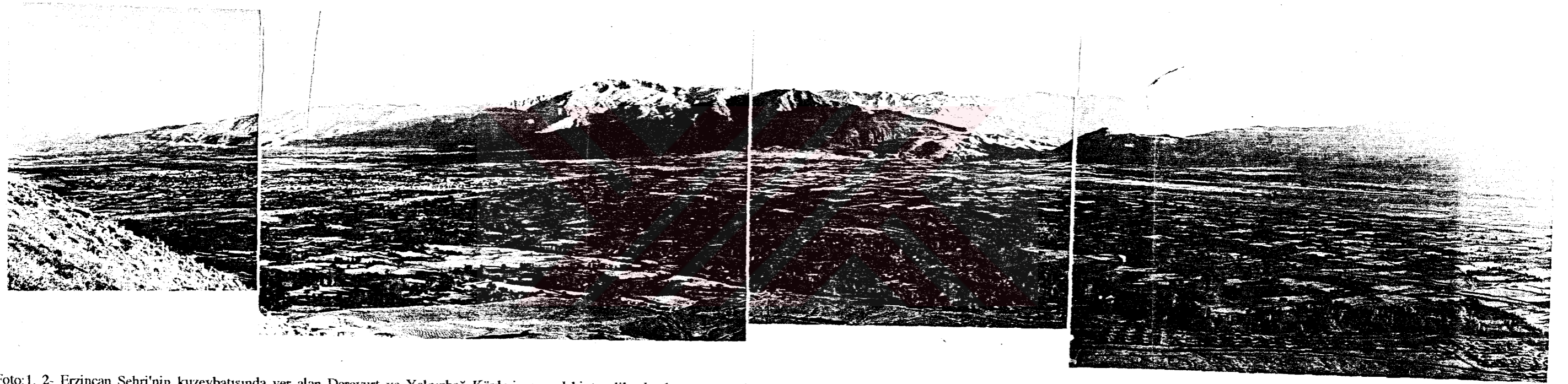

Foto:1. 2- Erzincan Şehri'nin kuzeybatısında yer alan Dereyurt ve Yalnızbağ Köyleri arasındaki tepelik alandan, güneye doğru, Erzincan Ovası, Erzincan Şehri, ovayı güneyden çevreleyen Munzur Dağlarının ve sağda ise Karadağ'ın genel görünüşü. Sağda, Çardaklı ve Göyne Dereleri'nin oluşturduğu geniş kumluk arazi (Karayazı). Ön planda soldan sağa doğru, Keklikkayası Köyü'nün güney kesimi, Kavakyolu, Çukurkuyu, Bozyazı Köyleri ve sağ alta ise Çukurkuyu Köyü'nde 1992 depreminden sonra yapılan, tek ve çift katlı afet konutları görülmektedir.

birden bire yükselmektedir. Erzincan Ovasını kuzeyden ve batıdan çevreleyen Keşiş-Esence Dağları ile güneyden çevreleyen Munzur Dağları, gerek topoğrafik özellikleri, gerekse litolojik yapıları bakımından tamamen farklı özelliklere sahiptirler.

Erzincan Meteoroloji İstasyonu'nun sıcaklık değerlerine göre, yıllık ortalama sıcaklık 10.6°C'dir. Bu değer, çevredeki bazı il merkezlerinden daha düşüktür. Örneğin, Erzurum (5.9°C), Gümüşhane (9.7°C) ve Sivas'tan (8.6°C) yüksek, güneydekilerden, Bingöl (12.1°C), Tunceli (12.6°C), Elazığ (13°C) ve Malatya'dan (13.3°C) daha düşük olduğu gibi.

Erzincan Ovası'nda yıllık ortalama sıcaklık, Doğu Anadolu'nun kuzeydeki bir coğrafî bölümünde, yani Yukarı Fırat Bölümü kuzeyinde yer almış bulunmasına rağmen, oldukça yüksektir. Ovanın ortalama yükseltini 1200 m. olarak kabul edersek, gerek kuzey ve gerekse güneyini çevreleyen dağlarla (Esence Dağları 3 537 m., Munzur Dağları 3 462 m.) arasında 2 200 - 2 300 m. yükselti farkı vardır. Bu yükselti farkı ise, ovanın çevresine nazaran korunaklı bir durumda olmasını sağlamıştır.

Erzincan'da yıllık yağış ortalaması, 61 yıllık ortalama verilere (1929-1990) göre 366.9 mm. dir. Ova hemen her yönden yüksek dağlarla çevrili bulunduğu için, depresyonik yağışlardan çok az etkilenmektedir. Yağış getirmesi beklenen rüzgârlar da, yüksek dağları aşmak durumunda kaldıklarından, bu çevreye ulaştıklarında içlerindeki nemi hemen tamamen bırakmış bulunmaktadırlar. Bu yüzden Ova, Türkiye'nin kendi yüksekliğinde bulunan diğer merkezlerden daha az yağış almaktadır.

Hidrografik bakımdan, ovayı ikiye bölmek suretiyle ova sularını dış drenaja bağlayan en önemli akarsu, Fırat (Karasu) Nehri'dir. Ovaya ve dolayısıyla Karasu'ya çevre dağlardan çok sayıda dereler inmektedir. Bunların çoğu mevsimlik akışa sahip olup, yazın kurumaktadırlar. Fırat (Karasu) Nehri, ovaya doğudan girerek, ova içerisindeki sayısız kaynakların ve yan derelerin sularını toplayıp, ovanın drenajını sağlamaktadır.

Erzincan Ovası'nın toprak örtüstünlü, fizyolojik derinliği çok fazla olan kumlu-milli altüviyal ve taban suyunun yüksek olduğu kesimlerde hidromorfik altüviyal topraklar oluşturmakta iken, çevre dağlık sahada ise, şiddetli erozyon sonucu ortaya çıkan lithosol topraklar hâkim durumdadır.

Araştırma alanımızın doğal bitki örtüsü olarak, ova kesiminde daha çok higrofitler, 2 200 m. yükseltiyeye kadar antropojen stepler, seyrek ve cılız meşe ormanları ve daha yükseklerde ise küçük alanlı birlikler halinde iğne yapraklı ormanlar bulunmaktadır.

Erzincan Ovası ve çevresinin tarih öncesi devirlerdeki nüfus ve yerleşme durumu ile ilgili veriler bulunmamasına rağmen, verimli bir altüvyal ova ve ulaşım bakımından elverişli imkânlar sunan böyle bir doğal çevrenin o dönemlerden beri, nüfus barındıran ve yerleşilmiş bir yöre olacağını düşünmek pek yanlış olmayacaktır. Nitekim tarih devirleri boyunca yörede sırasıyla; Hurriler, Azziler, Hayaşalılar, Hititler, Asurlar, Urartular, Medler, Persler, Romalılar, Bizanslar, Emevîler, Abbasîler, Selçuklular, Moğollar, İlhanlılar, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safeviler ve Osmanlılar olmak üzere toplam 18 ayrı devletin egemen olduğunu görmekteyiz. Adı geçen devletlerin egemenlik dönemleri boyunca araştırma alanımızda yaşayan nüfus hakkında sayısal verilere sahip bulunmamaktayız. Bu tür bilgilere Osmanlı İmparatorluğu döneminde, özellikle 16.yy.'da yapılan Tapu-Tahrir kayıtlarında rastlamaktayız.

16.yy.'da farklı tarihlerde tutulan tapu-tahrir kayıtlarına göre, nüfus bazı dönemlerdeki sosyal, ekonomik ve siyasal olaylara bağlı olarak artış ve azalışlar göstermiştir. 17. ve 18. yy.'larda aynı seyir izlenirken, 19.yy.'daki salnamelere göre nüfusun bir artış eğilimine girdiğini söyleyebiliriz. Cumhuriyet dönemi sayımlarına göre ise, 27.12.1939 ve 13.03.1992 depremlerinden sonraki belirgin nüfus azalışının dışında, genel olarak giderek bir artış izlenmektedir. Fakat artışlar çok az miktarlarda gerçekleşmiştir. Yüksek bir genel doğum oranına sahip olunmasına rağmen, nüfusun az miktarlarda artış göstermesinin esas nedeni, araştırma alanından dışarıya olan göçlerdir. Dışa göçlerde, yurt dışına olan göç miktarı, yurt içinde diğer şehirlere olan göçlerden daha yüksektir. Yurt dışına göç edenlerin yaklaşık %75'i Almanya' dadır. Bunu, diğer Batı ve Orta Avrupa ülkeleri ve bazı Arap ülkeleri izlemektedir. Araştırma alanından göç alan illerin başında İstanbul (% 61.4) gelmektedir. Çeşitli iş ve ticaret şehirleri ile tarımsal bakımdan elverişli imkânlar sunan bazı şehirler de, araştırma alanımızdan çeşitli miktarlarda göç almışlardır. Genel bir ortalama olarak, her köyden 65 kişinin başka bir şehire, 78 kişinin de başka bir ülkeye göç ettiği söylenebilir. Bunların dışında, 1939 ve 1992 depremlerinden sonra az miktarda da olsa, komşu il ve ilçelerden araştırma alanı köylerinin göç alması şeklinde de bir nüfus hareketi gerçekleşmiştir. Erzincan Ovası ve çevresindeki nüfusu, şehir ve kırsal nüfusu diye birbirinden kesin hatlarla ayırmak pek çok noktada mümkün değildir. Çünkü, bu iki kesim nüfusu arasında aktif bir mevsimlik göç söz konusu olduğundan, organik bakımdan birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Şehirde ikâmet edenler, yazın sayfiye amacıyla veya bağ-bahçe ve

tarlalarını işlemek amacıyla köylere göç ettiği gibi, köylerde oturan bir kısım nüfus ise kışın geçici işlerde çalışmak üzere şehire göç etmektedir.

1955 yılı hariç, diğer tüm sayım dönemlerinde, kadın nüfusun miktar olarak üstünlüğü söz konusudur. Bu durum yöreden dışı olan göç hareketi süreciyle ilgilidir. Yaş yapısı itibarıyla oldukça genç ve aktif bir nüfus dikkati çekmektedir. Bağımlı nüfus oranı, Türkiye ortalamasının neredeyse yarısı kadardır. Araştırma alanı kırsal nüfusuna ait nüfus piramidinden, yaklaşık 15 yıl öncesinden itibaren doğum miktarlarında belirgin bir azalmanın gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Nüfusun okur yazarlık oranı, % 91.5 gibi Türkiye ortalamasından yüksek bir değere sahiptir. Ancak, bu oranın büyük bir kısmını (% 83.5) ilkokul mezunları oluşturmakta, buna karşılık ortaokul, lise ve yüksekokul mezunlarının oranı oldukça düşük kalmaktadır. Eğitim kurumlarındaki derslik ve öğretmen miktarları yeterli düzeyde olmasına rağmen, diğer fizikî imkânlar (araç-gereç vs.) oldukça yetersizdir. İlkokul sonrası eğitimde kız öğrencilerin miktarında belirgin azalma görülmektedir.

Kırsal nüfusun sağlık ihtiyaçlarına cevap verebilecek miktarda sağlık ocağı, sağlık evi ve personeli bulunmamaktadır. Bu nedenle köylerdeki sağlık sorunları büyük oranda Erzincan şehirindeki hastanelerde çözümlenmeye çalışılmaktadır.

Ortalama aile nüfus büyüklüğü bakımından araştırma alanı, Türkiye ve Doğu Anadolu Bölgesi ortalamasından daha düşük değerlere sahiptir. Örneğin, 1990 yılında 5 kişi olan ortalama aile nüfus büyüklüğü, 1993 yılında 4 kişiye düşmüştü. Ancak, farklı özelliklerine bağlı olarak, ortalamanın altında veya çok üzerinde aile nüfusuna sahip köyler de vardır.

Erzincan İli, Türkiye'de aritmetik nüfus yoğunluğu 30 kişinin altında olan 8 ilden ve 1975 yılından beri nüfusu artmayan 11 ilden biridir. Nüfus bakımından böyle problemlili bir durumdaki il dahilinde yeralan araştırma alanımız, yoğunluk bakımından il geneline göre nisbeten yüksek değerlere sahiptir. Aritmetik nüfus yoğunluk miktarları, sayım yıllarına göre Türkiye ortalamasının altında seyretmesine rağmen, il geneline göre oldukça yüksektir. 1935 yılından beri, belirli köylerdeki yoğunluğun ve seyrekliğin ana karakteri değişmeden, yoğunluk değerlerindeki nisbi artışlar ve azalışlarla günümüze kadar ulaşılmıştır. Bazı istisnaların dışında, eskiden beri yoğun veya eskiden beri seyrek nüfuslu köyler oldukça belirgindir. Erzincan il merkezine yakınlığına bağlı olarak, köylerde tarım dışı faaliyetlerle uğraşanların yüksek bir miktar oluşturması, tarımsal nüfus yoğunluğu değerinin, fizyolojik yoğunluktan düşük miktarda gerçekleşmesini sağlamıştır.

Araştırma alanındaki nüfusun dağılışı ile doğal ve ekonomik şartlar arasındaki uyum açıkça hissedilmektedir. Son derece verimli ova tabanı, nüfusun büyük bir kısmını; geçiş kuşağı avantajlarına sahip etek sahası, nüfusun diğer kısmını barındırmaktadır. Dağlık sahalar ise, ekonomisi hayvancılığa dayanan, az nüfuslanmış sahalar olarak dikkati çeker.

İnceleme alanı olarak seçilen Erzincan Ovası'nda, günümüzde (1995) biri ilçe merkezi, iki şehir yerleşmesi, 105 köy, 63 mahalle, 5 çiftlik ve 17 yayla yerleşmesi bulunmaktadır. Konumuz itibariyle, ağırlıklı bir şekilde, daha çok köy, mahalle, çiftlik ve yaylalardan oluşan kır yerleşmeleri üzerinde durulmuş, şehir yerleşmelerine (Erzincan ve Üzümlü) ise, kısaca değinilmiştir.

Sahamızdaki kır yerleşmelerinin % 37'si (39 köy), Erzincan Ovası'nda, % 45'i (47 köy), ova ile kenarlardaki dağlık saha arasındaki yamaç veya etek kuşağı diyebileceğimiz sahada ve % 18'i (19 köy) dağlık sahada yer almaktadır. Köylerin sitle, genel olarak coğrafi şartlarla uyum içindedir. Ova tabanında yer alan (1150-1250 m.) 39 köyün dışında kalan 49 köy, 1250-1500 m. yükselti kuşağında iken, geri kalan 19 köy 1500-2150 m. yükselti kuşağı içinde yer almaktadır. Araştırma alanımızda, en yüksekte kurulmuş yerleşme, Erzincan Ovası'nın batısında kalan dağlık sahanın (Köhnem Dağı 3045 m.) kuzeybatı eteklerinde yer alan Baltaş köyüdür (2120 m). Yerleşmelerin dağılışı, verimli tarım alanları, su kaynakları, tarıma elverişli vadi ağzları, vadi içleri ve birikinti yelpazeleri ile bir paralellik göstermektedir.

Erzincan Ovası ve yakın çevresinde, ortalama köy arazisi yüzölçümü 15 500 dekadır. Fakat bu ortalama değerin çok altında veya çok üzerinde yüzölçüme sahip köyler de vardır. Nitekim, 1 426 dekarlık Ürek köyü en küçük yüzölçümlü, 71 000 dekarlık Tatlısu köyü ise en büyük yüzölçümlü köylerdir. Köyleri yüzölçümlerine göre gruplandırdığımızda, genelde yamaç ve dağlık alan köylerinin arazilerinin, epeyce büyük olduğunu görmekteyiz. Köy sınırlarını gösteren bir haritaya bakıldığında daha iyi anlaşılacağı üzere, yamaç köylerinin arazileri kuzey ve güneydeki dağ sıralarının subölümü çizgilerine kadar çıkmaktadır. Bu köylerin dağlık sahadaki arazileri mera olarak belirtiliyorsa da, gerçekte bu kesimler mera özelliğinden ziyade boş dağlık sahalar olarak belirmektedir. Ova tabanında ise, sulamalı tarım arazilerine bağlı olarak, köy yüzölçümleri nisbeten daha küçüktür.

Araştırma alanında ortalama köy nüfusu, 1990 sayım sonuçlarına göre 656 kişidir. Köylerin % 72.4'ü bu ortalamanın altında, ancak % 27.6'sı ortalamanın üzerinde nüfusa sahiptir. 1992 depreminden sonra, köy nüfuslarında önemli bir azalışın da gerçekleştiğini düşüncelerimizle, araştırma alanındaki köylerin çoğunun az nüfuslu yerleşmeler olduklarını

söyleyebiliriz. Zaten nüfusu 1000'in üzerindeki 16 köy yerleşmesinin 12 tanesi de (Demirkent, Ulalar, Çukurkuyu, Kavakyolu, Bayırbağ, Karakaya, Altinkent, Yaylabası, Geçit, Akyazı, Yoğurtlu ve Çağlayan) belde yerleşmesi statüsündedir.

Yerleşmelerin tamamına yakını, toplu dokulu yerleşme formuna sahiptirler. Sadece birkaç mezraa ve mahallenin birleştirilmesiyle oluşturulmuş köylerde (Çardaklı, Geyikli, Hürrem Palangası ve Sarıkaya gibi) ve son zamanlarda gelişerek, yerleşim alanlarını genişleyen köylerde (Çukurkuyu, Kavakyolu, Çağlayan gibi), küçük nüveli gevşek bir doku görülebilmektedir.

Araştırma alanındaki devamlı yerleşmelerden, köy, mahalle ve çiftlik yerleşmeleri, geçici yerleşmelerden ise, yayla yerleşmeleri ve bağ-bahçe evleri en belirgin olanlardır.

Erzincan Ovası ve çevresindeki köylerde, inşa malzemesi bakımından en yaygın mesken tipi; % 56'lık payla kerpiç meskenlerdir. Kerpiçten başka, tuğla (% 32), biriket (% 8) ve taş (% 4) meskenlere de rastlanmaktadır. Ova tabanı köylerinde kerpiç ve tuğla meskenler hâkim durumda olmasına karşılık, taş meskenler ancak yamaç ve dağlık alan köylerinde görülebilmektedir. Bu dağılım, doğal yapı malzemesinin meskenlere yansımış olduğunu göstermektedir.

Çatı örtü malzemesi ve çatı şekilleri bakımından; kiremitle örtülü (% 49) kırma çatı (% 46), en yaygın olarak uygulananıdır. Bunu sırasıyla, galvenize sac-beşik çatı ve düz-toprak çatı izlemektedir. Bu durumda etkili olan faktör; depremlerde (özellikle de 13.03.1992 depreminden sonra) hasar gören veya yıkılan geleneksel kır konutlarının yerine, ulaşım şartlarının da elverişliliğine bağlı olarak, şehirden temin edilen fabrikasyon malzemelerin kullanılarak, kırsal çevre şartlarını yansıtmayan, şehir konutlarına benzer meskenlerin yapılmış olmasıdır.

Araştırma alanındaki köylerin birçoğunun, özellikle 1939 depreminden sonra, yerinin değiştirildiğini görmekteyiz. Örneğin, 1939 depreminden sonra sekiz, 1983 depreminden sonra bir, 1992 depreminden sonra da dört olmak üzere toplam 13 köyün yeri tümüyle değiştirilmiştir. Bundan başka, 1992 depreminden sonra yapılan afet evleri sebebiyle, 10 kadar köyün yerleşme dokusu ve formu değişikliğe uğramıştır. Bu afet evleri sebebiyle, inşa tarzı, yapı malzemesi ve yerleşim formu bakımından birbirlerine çok benzeyen standart tip köyler doğmuştur. Ayrıca Fırat (Karasu) ırmağının taşması, seller, çığlar, kaya düşmesi ve toprak kayması gibi diğer doğal afetler sebebiyle de yeri değiştirilen köyler mevcuttur.

Araştırma alanımızda, Erzincan Şehiri ve Üzümlü İlçe Merkezi olmak üzere iki şehir yerleşmesi bulunmaktadır. Tarih boyunca depremlerle defalarca yıkılan ve yeri değiştirilen Erzincan şehiri, en son 13 Mart 1992 depremi sebebiyle, 100 000'i aşmış olan nüfusundan oldukça kaybetmiştir. Ayrıca şehirin merkezini oluşturan iş ve ticaret alanları ve toplu konut alanları bu depremden büyük zarar görmüş, aradan geçen üç yılı aşan süredir imar faaliyetleri devam etmektedir. Erzincan, özellikle planlı şehir yerleşmesiyle dikkati çekmektedir. Üzümlü ise, 1987 yılında ilçe yapılmış eski bir bucak yerleşmesidir. Erzincan'a çok yakın olması sebebiyle, fonksiyonel olarak büyük oranda, Erzincan şehrinin etkisi altındadır.

Erzincan Ovası denildiğinde, ilk akla gelen iktisadi faaliyet türü tarımdır. Erzincan Ovası'nda bu karakteri kazandıran özellikler, günümüze ait olmayıp, bu tarımsal karakter, yüzyıllardan beri araştırma alanımızda mevcut olmuştur. Nitekim önemli bir Urartu yerleşmesi sayılan Altıntepe ve hatta Altıntepe'deki Urartu kalesinden daha eski olduğu bilinen ve kalenin altında rastlanılan M.Ö. 3 000-2 000 yıllarına ait ilk Tunç Çağı yerleşmelerinin burada kurulmasında, Erzincan Ovası gibi geniş ve oldukça elverişli tarım alanlarının mevcudiyeti çok etkili olmuştur. Çevresindeki yüksek dağlarla, soğuk hava kütlelerine karşı korunaklı bir duruma sahip olması, kış mevsimlerinin yine çevresine göre nisbeten daha yumuşak geçmesi, çevre dağlık alanlardan ovaya yönelen çok sayıda akarsuların mevcudiyeti gibi pek çok avantaj sayesinde canlı ve oldukça çeşitli bir tarımsal faaliyet söz konusudur. Nitekim Erzincan Ovası sahip olduğu yüksek tarımsal potansiyeli sebebiyle, tarih boyunca yüzlerce yıkıcı deprem yaşamasına rağmen geçici göçler hariç, hiç bir zaman tamamıyla terk edilmemiştir.

Çeşitli seyyah ve araştırmacılar tarafından tarımsal bakımdan zengin, meyve bahçelerinin bolluğu ve yeşillikleriyle tarif edilen Erzincan Ovası ve çevresinden, Osmanlılar döneminde de önemli miktarda tarımsal üretim gerçekleştirilmiş ve devlet tarımsal ürünlerden oldukça fazla vergi temin etmiştir. Tarım ürünleri bakımından 16.yy.'da da tahıllar başta gelmekteyken, üzüm ve artık günümüzde ekimi yapılmayan pamuk, bu ürünü takip etmekte idi. Bugün pamuğun yerini şeker pancarı ve fasulye tarımı almış durumdadır.

Erzincan Ovası tarımında, % 90,2'lik oranla tarla tarımı hâkim durumdadır. Tarlaların % 24,1'inde nadaslı kuru tarım yapılmaktadır. Onu sırasıyla, sebzelikler, meyvelikler ve bağ alanları takip eder. Ekilen alanlar içinde kapladığı alana göre ürün türleri sırasıyla; buğday (% 31,4), şeker pancarı (% 14,6), arpa (% 11,7), fasulye (% 7,9) ve yem bitkileri (% 3,5) en fazla ekilen türlerdir. Araştırma alanımızda sebzeliklerin yoğun olarak bütünlük gösterdiği sahaya rastlamak mümkün değildir. Sebzeçilik faaliyetleri, köy arazilerinde dağınık olarak

küçük parsellerde veya tarlaların bir kenarında yapılmaktadır. Çok çeşitli sebze üretilmesine rağmen, en fazla alan kaplayan ve en çok üretimi yapılan sebzeler soğan ve patatestir.

Şehrin doğu ve kuzeydoğusundaki köylerde ve ovanın güney kesimindeki köylerin yerleşim alanları çevresinde meyve bahçeleri yoğunlaşma göstermektedir. Yeni oluşturulanların haricinde, meyve ağaçları genelde tarlaların kenarında sınır ağacı olarak kullanılmaktadır. Belli bir arazinin meyve bahçesi olarak ayrıldığı alanlarda meyve ağaçları ile sebzeler veya bağlar aratırım sistemi ile birlikte yetiştirilmektedir. Meyve bahçeleri genellikle karışık türlerden oluşmaktadır. En fazla elma, armut ve kayısı yetiştirilmektedir.

Bağcılık ise, ovanın özellikle kuzeydoğusunda, Üzümlü ilçe merkezinden doğuya doğru uzanan etek kesiminde yoğunlaşmaktadır. Yetiştirilen meyvenin hasat zamanı, nisbeten geç ve daha dayanıklı olduğundan, kolay pazarlanabilmektedirler.

Erzincan Ovası'nda sulama imkânları geliştirilerek, eskiden tahıl ekilen geniş alanlar içinde şeker pancarı ve fasulye tarlaları oldukça belirginleşmiştir. Ova ve çevresinde yetiştirilen fasulye, kalitesinin üstünlüğüne ve ticari değerine bağlı olarak alanımızın önemli bir ticaret ürünü olmuştur. İklim, toprak ve sulama şartlarının elverişliliği, şeker pancarı tarımının da yoğun olarak yapılabilmesini sağlamıştır. Yıllara göre şeker pancarı üretimi giderek artış göstermiş ve çiftçiler için yüksek gelir sağlayan bir ürün olmasının yanında, ova tarımına makine, gübre ve münavebenin uygulanmasını sağlamıştır.

Erzincan Ovası, sekiz ayrı üniteden oluşan ve 24 467 ha. alanı kapsayan bir sulama şebekesine sahiptir. Ayrıca üç üniteden oluşan ve 7 122 ha.'lık alanı sulayacak olan şebeke inşaatı devam etmektedir. Bu yoğun sulama şebekesi sayesinde, ova arazisinin yaklaşık % 82'si sulamaya açılmıştır. Tarım arazilerinde kullanılan gübre miktarı, Türkiye ortalamasının yarısı kadardır. Ayrıca ülkemizde 1000 ha. başına 36,7 traktör düşmekte iken, araştırma alanımız için bu miktar 24,6'dır.

Araştırma alanımızda, 1981 Köy Envanter Etüdleri'ne göre, ailelerin % 69,8'i toprak sahibi ve % 30,2'si topraksızdır. Toprak sahibi ailelerin % 79'u ise 50 da.'dan az küçük mülkiyet sahibidir. 100 da.'dan fazla büyük mülkiyete sahip ailelerin oranı ise yok denecek kadar azdır (% 0,4). Alanımızdaki tarımsal arazi parsellerinin ortalama büyüklüğü 7 da. civarındadır. Buna karşılık köylerin % 36,2'sinin ortalama parsel büyüklüğü 5 da.'dan, % 85,7'sinin ise 10 da.'dan azdır. Kısaca, küçük yüzölçümlü parsellerden oluşan, çok parçalı küçük mülkiyet hâkim durumdadır.

Tarımsal faaliyetleri etkileyen ve en önemli şartlardan birini oluşturan toprak şartları kapsamındaki arazinin, verimlilik sınıflarına göre bölünüşüne göz atacak olursak; araştırma alanımızdaki toplam arazinin % 33,6'sı, çeşitli dereceden tarıma uygun olan I.,II.,III.,ve IV. sınıf araziler, % 66,4'ü ise tarıma uygun olmayan VI.,VII ve VIII. sınıf araziler durumundadır.

Araştırma alanında, Erzincan Ovası'nı çevreleyen dağlık sahanın genişliğine bağlı olarak ekip-dikme faaliyetlerinden sonra, hayvancılık ikinci sırayı almaktadır. Alanın yaklaşık % 54,7'sini oluşturan mera ve çayır arazileri, hayvancılık için elverişli şartlar sunmaktadır. Nitekim Erzincan Ovası ve çevresinde, araştırmamıza konu teşkil eden 105 köyün 21'inde hâkim ekonomik faaliyet, 18 köyün ise ikinci derecede geçim kaynağını, hayvancılık oluşturmaktadır.

Hayvancılığın temel uğraşı olarak yürütüldüğü köylerin araştırma alanındaki dağılışıma baktığımızda, çok az bir kısmının etek kesiminde, fakat büyük bir çoğunluğunun ise Erzincan Ovası'nı çevreleyen dağlık kesimde yer aldığını görmekteyiz. Bu köylerde, otlak ve mera alanlarının genişliği ve ekip biçmeye elverişli alanların kısıtlılığı, hayvancılığın ön plana çıkmasını sağlamıştır. Sayı bakımından kümes hayvanlarının çok olmasına rağmen, sağladığı gelir itibariyle, araştırma alanımızda hayvancılığın temelini küçükbaş hayvan yetiştiriciliği oluşturmaktadır

Erzincan Ovası ve çevresinde, 1000 ha. mera arazisine düşen büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayıları Türkiye ortalamasının çok altındadır. Fakat bu sayısal durum, *araştırma alanındaki mera alanlarının hayvan sayısı bakımından çok avantajlı durumlar sunduğu* gibi yanlış bir yargıya yol açmamalıdır. Çünkü, hem Esence Dağları üzerindeki mera alanları aşırı eğim ve litolojik özellikleri sebebiyle, şiddetli erozyona maruz kalmış ve toprak örtüsü süpürüldüğünden ot yetiştirme imkânları ortadan kalkmış olduğundan, hem de Munzur dağları üzerindeki mera alanları, çıplak kalker arazisinin geniş saha kaplaması sebebiyle, mera olarak belirtilmelerine rağmen, mera niteliği olmayan elverişsiz, kullanılmayan boş alanlar durumundadır. Bu nedenle, Erzincan Ovası ve çevresinde ekonomik olarak kullanabilecek gerçek mera arazisi, belirtilenden çok daha az olduğundan birim mera alanına düşen hayvan sayısı oldukça yüksektir. Nitekim araştırma alanındaki Şavak aşiretine mensup, büyük sürü sahibi ailelerin, Erzincan Ovası çevresindeki yaylalardan ziyade, Tercan ve Erzurum yaylalarına gidiyor olmaları, bunu daha açıkça ortaya koymaktadır.

Genelde ovada büyükbaş hayvan sayısının, dağlık kesimde ise küçükbaş hayvan sayısının artmasına karşılık, etek kesiminde yeralan köylerde ise, hem ovadaki otlakları

kullanan mera ve besi hayvancılığının (büyükbaş) yanında dağlık alanlardaki arazilerinde yer alan otlaklarda küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Erzincan Ovası ve çevresinde, büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayıları ile köylerdeki çayır ve meraların miktarları arasında bir doğru orantı söz konusu iken, köylerin sahip oldukları nüfus miktarları ile hayvan sayısı arasında uyumsuzluk görülmektedir.

Özet olarak, Erzincan Ovası ve çevresinde küçükbaş hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı köyler, ovayı çevreleyen Esence Dağları ve Munzur Dağları (özellikle doğu uzantısını oluşturan Mercan Dağları) üzerinde yer almaktadır. Bu köylerde küçükbaş hayvan sayılarının fazlalığı da dikkat çekicidir. Ovada yeralan köylerde ise genelde büyükbaş hayvancılık gelişmiş olup, bazı ova ve etek köylerinde küçükbaş hayvan sayısı da yüksektir. Bunda, köylerin sahip olduğu mera alanlarının büyüklüğü ve yaylacılık faaliyetlerini gerçekleştiren ailelerin etkisi büyüktür. Küçükbaş hayvancılıkta, çayır-mera arazisinin miktarı ile hayvan sayısı arasında bir denge söz konusudur. Matematiksel olarak mera arazisi mevcut hayvan sayısına yeterli olmasına rağmen meraların nitelik olarak bu ihtiyaca cevap vermediği, bu sebeple özellikle küçükbaş hayvanların başka illerde yaylaya çıkarıldığı bilinmektedir. Araştırma alanındaki sürülerin beslenmesinde, taze ot ihtiyacı olduğundan dışarıdan ot satın alınmaktadır. 13 Mart 1992 depreminde ölen 11 700 adet hayvan da düşünülmürse, zaten verimliliğini yitirmiş olan mera alanları üzerindeki yük, gün geçtikçe artmaktadır.

2-Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Araştırma alanımızı oluşturan Erzincan Ovası ve çevresi, aktif bir tektonik kuşak üzerinde bulunması sebebiyle, daha önce pek çok araştırmacı tarafından özellikle jeolojik bakımdan ele alınmıştır. Ayrıca coğrafyacı bilim adamları tarafından da, jeomorfolojik özellikleri ağırlıklı olmak üzere incelenmiştir. Nitekim ERİNÇ (1953), bölgesel coğrafya yaklaşımıyla ele aldığı *Doğu Anadolu Coğrafyası* adlı eserinde araştırma alanımızın genel niteliklerini belirtmiş, AKKAN ise (1961,1963 ve 1964), ayrı ayrı çalışmalarında, Erzincan Ovası ve çevresinin iklimi ve jeomorfolojik özelliklerini detaylı bir şekilde incelemiştir. Daha sonra ARDOS (1984), *Türkiye Ovalarının Jeomorfololisi* adlı genel çalışmasında, Erzincan Ovası'nın jeolojik ve jeomorfolojik özelliklerine değinmiş, KEÇER (1985) ise, çalışmasında Erzincan Havzası'nın jeomorfolojisini uygulamalı olarak incelemiştir. Ayrıca ATALAY (1991)'in Erzincan Valiliği tarafından hazırlatılan *Erzincan İli Stratejik Planı* kapsamında, *Erzincan İlinin Doğal Ortam Özellikleri* konulu çalışması mevcuttur.

Alanımızla ilgili, Beşerî ve İktisadî Coğrafya yaklaşımıyla yapılan tek çalışma, ALTINBİLEK'in (1990) Üzümlü İlçe Merkezi ile ilgili çalışmasıdır. Yine aynı araştırmacı tarafından, şehir coğrafyası prensipleriyle Erzincan Şehri incelenmektedir. Görüldüğü gibi, araştırma alanımız ile ilgili çok sayıdaki jeolojik ve coğrafi çalışmaların tamamı, alanımızın doğal çevre özellikleriyle ilgili konuları ele almıştır.

Doğal çevre özellikleri oldukça detaylı incelenmiş bu alandaki beşerî ve iktisadî hayatın, mevcut doğal şartlarla ilişkisinin ortaya konulabilmesi, ayrıca beşerî ve iktisadî potansiyelin tesbit edilmesi amacıyla bu çalışmayı yapmış bulunuyoruz.

Kırsal kesimi her yönüyle kalkındırmadan, şehir yerleşmelerindeki sorunların başarılı bir şekilde çözülemeyeceği şeklindeki düşüncenin ışığında yürüttüğümüz bu çalışmamızda, Erzincan Şehri'nin detay bir şekilde inceleniyor olmasına ve Üzümlü İlçe Merkezi'nin daha önce incelenmiş olması dikkate alınarak, araştırmamızın ağırlık noktasını kırsal kesim oluşturmuştur. Buna karşılık, bütünlüğün bozulmaması amacıyla, araştırma alanımız içinde yer alan Erzincan Şehri ve Üzümlü İlçe Merkezi de kısaca incelenmiştir.

Doktora hocam, merhum Prof.Dr. H.Hilmi KARABORAN'ın;bu alan, yani Erzincan Ovası sismik özelliği sebebiyle fizikî olarak çok incelendi. Ama unutmamak gereklidir ki, depremlerin etkileri, en fazla beşerî hayata yansımaktadır. Dolayısıyla, depremin beşerî hayata etki derecesinin en iyi ölçülebileceği Erzincan, beşerî ve iktisadî coğrafya metoduyla da mutlaka incelenmelidir şeklindeki önerisi, bu alanı araştırma sahası olarak seçmemizde etkili olmuştur.

Beşerî ve iktisadî özelliklerinin tam anlamıyla bilinmediği araştırma alanımızdaki bu eksiği, az da olsa giderebilmek araştırmamızın bir diğer amacıdır.

Erzincan doğumlu olmam ve genel hatlarıyla da olsa sahayı yeterince tanıyor olmam, konu seçiminde etkili olmuş bir diğer faktördür. Ancak yine de, 1992, 1993 ve 1994 yaz sezonlarında çevrede yaptığımız arazi çalışmaları, gözlemler ve köylerde tek tek uyguladığımız anketler yoluyla detay veriler temin etmek mümkün olmuştur. Araştırma alanımızın doğal özellikleriyle ilgili olarak yapılan ve daha önce belirttiğimiz çalışmalar, araştırmamızın ilk bölümünün (Doğal Çevre Özellikleri) hazırlanmasında ve beşerî olaylar ile fizikî olaylar arasında ilişkiler kurulabilmesinde önemli yararlar sağlamıştır. Ayrıca, diğer pek çok coğrafi kaynak da, metodik yaklaşım bakımından bize fikir vermiştir. Bazı resmî kurumlar tarafından hazırlanan dokümandan ise, araştırmamızda gerek ham veri olarak, gerekse değerlendirmeye tâbi tutularak yararlanılmıştır. Bu kurumlardan başlıcalarını;

Erzincan Valiliği, Köy Hizmetleri, DSİ, DiE, DMİGM, Tarım İl Müdürlüğü ve Tapu - Kadastro Müdürlüğü olarak burada belirtebiliriz. Ayrıca, HGK'nın 1/25 000 ve 1/100 000 ölçekli topoğrafya haritalarından, temel haritalar olarak yararlanılmıştır.

Arazi alışmaları sırasındaki gözlemler, uygulanan anketler ve derlenen dokümanter veriler, coğrafyanın temel prensipleri olan bağlantı, sebep-sonuç ve dağılış ilkeleri göz önünde bulundurularak, beşerî ve iktisadî coğrafya metodlarına bağlı kalınarak, olayların coğrafî karakterlerinin ortaya konulmasına çalışılmıştır. Bunu yaparken, anlatımı destekleyecek olan harita ve grafikler çizilmiş, ileri sürülen fikirler ve görüşler, arazide çekilen fotoğraflarla desteklenmiştir. Bu alışmamızda, pek çok beşerî ve iktisadî olayı yansıtan niceliksel ve niteliksel dağılış haritaları, bilgisayarda çizilerek hazırlanmıştır. Bunun yeni bir teknik olduğunu ve uygulandığını, ayrıca belirtebiliriz.

Doğal, beşerî ve ekonomik coğrafya özelliklerini, coğrafî prensiplere bağlı kalarak ortaya koymaya çalıştığımız bu araştırmamızın sonunda, yapılacak olan yeni planlamalarda ve düzenlemelerde uygulayıcı kişi ve kurumlara işik tutabilmek amacıyla, araştırma alanımızdaki başlıca sorunlar ve bunların çözümleriyle ilgili önerilerimizi de belirtmiş bulunuyoruz.

Birinci Bölüm

DOĞAL ÇEVRE

ÖZELLİKLERİ

1.1. Jeomorfolojik Özellikler

Erzincan ovası ülkemizin Doğu Anadolu bölgesinde yer alır. Doğu Anadolu'nun mühim bir morfolojik karakteri, Alp sistemine bağlı silsilelerin yurdumuzun bu bölgesinde çok sıkışık sıralar meydana getirmiş olmasıdır. Burada görülen manzarayı ortasından (40-41° doğu meridyenleri) bağlanmış bir demete benzetebiliriz. Buna mukabil buradan doğuya ve batıya doğru gidildikçe, demetin iki ucunda olduğu gibi, dağ sıraları da birbirinden uzaklaşmağa başlar (ERİNÇ,1953,5-6). İşte Erzincan Ovası da, bu sıkışık bölgede dağ sıraları arasında, Karasu-Aras Oluğu'nun en batısındaki depresyonu oluşturmaktadır.

Erzincan Ovası'nı kuzeybatıdan Otlukbeli Dağları (batıdan doğuya sırayla, Karadağ 2832 m., Çimen Dağı 2749 m., Kazdağı 2662 m., Sipikör Dağı 2666 m, Ahıdağ 2934 m.) ve kuzeyden Esence Dağları (Urla 3518m., Keşiş Dağı 3549 m., Kapılı Dağ 2905 m. Mirpet Dağı 3115 m.) çevreler. Bunlardan Otlukbeli Dağları Yeşilırmağın kolu olan Kelkit Çayı su toplama havzasını Fırat'ın kolu Karasu havzasından ayıran su bölüm çizgisini oluşturur. Esence Dağları ise Çayırılı Ovası ile Erzincan Ovası arasında su bölüm çizgisini teşkil eder.

Erzincan Ovası'nı batıdan Karadağ (Köhnem Dağı 3045 m.), Ovanın güneyini ise Munzur Dağlarının kuzeydoğu bölümünü oluşturan Mercan Dağları (Kazankaya Tepesi 2531 m., Ergan Dağı. 3256 m., Kılıçkaya Dağı (Akbaba Tepesi 3462 m.), Bakıl Dağı 2826 m. Hel Dağı 3196 m.) çevrelemektedir. Mercan Dağları ise Karasu-Aras Sıradağları'nın batı bölümünde kuzeydeki Karasu havzası ile güneydeki Murat Nehri'nin kollarını oluşturan Munzur Suyu -Pülümür Deresi arasında su bölüm çizgisini oluşturur.

Erzincan Ovası yukarıda da belirtildiği gibi, etrafını çevreleyen dağlar arasında ortalama 1200 m.'lik bir yükseltiye sahiptir. Ova tabanı ile güneyindeki dağlar arasında 2250 m., kuzeydeki dağlardan ise 2350 m.'ye varan yükselti farkı vardır. Bu seviye farkı, Erzincan Ovası'nın çevre ile bağlantısını sağlayan ulaşım hatlarına da tesir etmektedir.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Erzincan Ovası çevresindeki dağlık alanlar haricinde kalan doğusundaki Tercan Ovası'ndan (1400-1450), batısındaki Refahiye (1600 m.) kuzeyindeki Kelkit (1450 m.) ve Bayburt (1600 m.) platolarından alçakta yer almakta olup, Pülümür (1000-1200 m.) vadisiyle ise, aynı rakıma sahiptir. Oval bir çanak gibi güneydoğu-kuzeybatı istikametinde (yaklaşık 55 km.) uzanan bu ovanın çevresindeki dağlar birden bire yükselmektedir.

Bu yöre, farklı karakterleri ve sahanın aktif bir tektonizmaya maruz olmasından dolayı, çok sayıda jeolog ve coğrafyacı tarafından incelenmiştir. Bu araştırmacıların (W.SALOMON-CALVI-1940, STCHEPİNSKY, V.-1941, BLUMENTHAL, M.-1945, AKYOL,İ.H.-1947, İLHAN,E.-1948-49, KETİN,İ.-1950, ERİNÇ,S.-1953-73, NEBERT, K.-1959, AKKAN,E.-1961-64, BİLGİN,T.-1972, YALÇINLAR, İ.-1973, TATAR,Y.-1978, ARPAT,E.-ŞAROĞLU,F.-1975, BAŞ,H.-1979, ARDOS,M.-1985, KEÇER,M.-1985, TÜYSÜZ,O.-1992) hemen hepsinin, bölgenin jeolojik ve jeomorfolojik gelişimi hakkındaki fikirleri, aşağı yukarı paralellik arzeder.

Yöre bu karmaşık yapısını Mesozoik başından Tersiyer ortasına kadar süren farklı okyanus açılma ve kapanma dönemlerinde kazanmıştır. Bugün farklı stür kuşaklarının birbirine kavuştuğu bir jeolojik düğüm üzerinde bulunan Erzincan'ın jeolojisi, ovanın açılmasına neden olan genç yanıl atımlı fayların etkisi ile daha da karmaşık hale gelmiştir (TÜYSÜZ,1992,7).

Erzincan Ovası'nın, hemen bütünüyle Anadolu'nun şekillenmesinde ve jeolojik gelişiminde meydana gelen ana olaylardan etkilendiği görüldür. Önce Erzincan Ovası'nın bulunduğu alan bütün araştırmacıların ortaklaşa ifade ettikleri gibi; Mesozoik başından Tersiyer ortasına kadar süren farklı okyanus açılma ve kapanma dönemlerinde denizaltında bulunmaktadır (TÜYSÜZ,1992,7). Bu durum jeolojik ve jeomorfolojik açıdan bugünkü Erzincan ovasını ve çevresini meydana getiren jeolojik formasyonların yaşları için başlangıç olarak Mesozoik'ten eskiye geçilmeyeceğini göstermektedir. Ancak STCHEPİNSKY (1941) ve TATAR (1978), ofiyolitlerin yaşının paleozoik olabileceğini belirtmektedirler.

Ülkemizdeki Mesozoik arazilerin genel karakteri, litostratigrafik analizleri neticesinde Anadolu'yu oluşturan bu devire ait arazilerin yukarı da da belirtildiği üzere, kıta kütlelerinin açılmasıyla geniş çukurlar ortaya çıkmış ve bu çukurlar yani jeosenklinaller Tetis denizi tarafından işgal edilmiştir (ATALAY,1991b,11-12). Yine bugün Anadolu'nun kuzeyini ve güneyini oluşturan dağ sıralarının bu dönemde büyük bir kısmının denizaltında bulunduğu gibi, Erzincan Ovasını kuzey ve batıdan çevreleyen Keşiş (Esence) ve Karadağ (Köhnem)'in deniz tabanı açılmaları sırasında, mağmatik malzemelerin deniz dibine yayılmaları ile bu dağlara temel teşkil eden denizaltı volkanizması malzemelerinden oluştuğu görülmektedir. Diğer yandan Toros Dağları'nın bulunduğu alanlarda ise, bilhassa karbonatlı çamurlar deniz dibine tortulanmışlardır. Toros Dağları'nın Doğu Anadolu'daki devamını ise, Erzincan Ovası'nı güneyden çevreleyen Munzur Dağları oluşturur. Her iki bölgenin gerek intrüzyon, gerek sedimanter karakterde olan dikey kalınlığı 1500 m'yi aştığı görülmektedir.

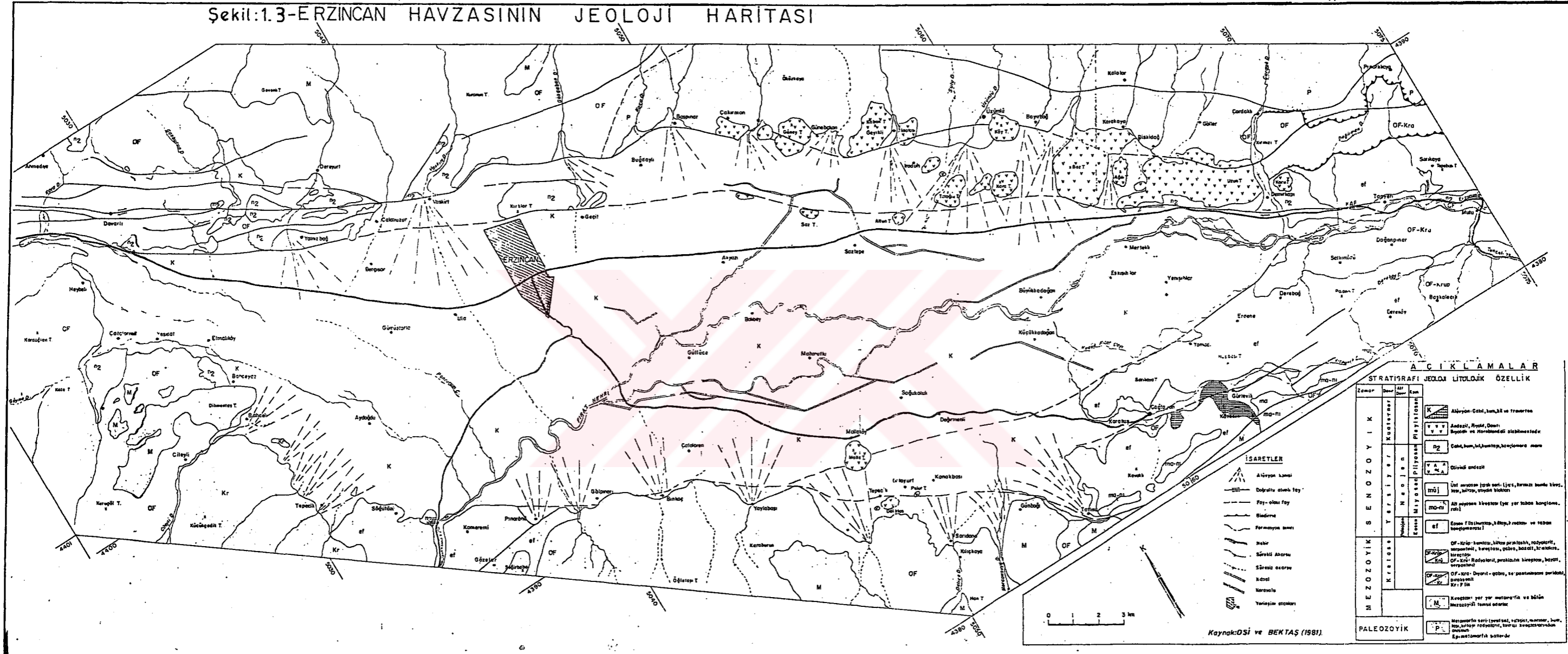
Erzincan Ovası'nın kuzey ve batı kısmını oluşturan Esence ve Karadağ'ın başlıca kayaç birimleri yaşlıdan gence serpantin, epimetamorfik şistler, yeşil şist, metadiyabaz, fillit, kalkışist, yer yer mermer, Jura-Kretase yaşlı kalker ve kumtaşı arakatlı kalkerler, oluşum yaşı olasılıkla Üst Kretase olan ofiyolitli karmaşık (melanj), Eosen Flişi, denizel Miyosen sedimentleri, Karasal Pliyosen konglomeraları, Pliyo-Kuvaterner taraçalar ve Kuvaterner alüvyonlarıdır. Bu kayaç birimleri arasında en yaygın olanı şüphesiz, Üst Kretase ofiyolitleridir. Keşiş Dağlarını oluşturan ofiyolitlerin, Kuvaterner alüvyonlarıyla keşistikleri yamaç eteği boyunca, Neojen yaşlı ve ayrıca Kuvaterner yaşlı bazik volkanik kayaçlar da bulunmaktadır. Bu volkanik kayaçlar ise, özellikle Erzincan Ovası'nda Kuzey Anadolu Fayı'na bağlı olarak gelişmişlerdir (TATAR,1978,201).

Erzincan Ovası'nın güneyini sınırlayan Munzur Dağlarının kayaç birimleri ise, yaşlıdan gence doğru, Triyas-Alt Kretase neritik kireçtaşı, Senomaniyen resifal kireçtaşı, Turonien Üst Kretase-Kampanien mikritik kireçtaşı, kum taşı-şeyller, Üst Kretase ofiyolitik melanj, Maastrichtiyen-Paleosen kireçtaşı-çakıltası, kumtaşı-marn, Eosen andezit-bazaltik andezit-aglomera-kumtaşı-çakıltası-marn ve kireçtaşı, Alt Miyosen konglomera-kumtaşı-kireçtaşı, Pliyokuvaterner konglomeraları, Kuvaterner Andezit-riyolit-tüf-pomza-perlit ve alüvyonlardır (TÜYSÜZ,1992,9). Munzur Dağları'nda da en fazla yer tutan kayaç birimi, Alt Kretase yaşlı metamorfik kalkerlerdir. Ancak Erzincan Ovası'na bakan kısımlar daha genç ofiyolitler ve Miyosen denizel arazilerle örtülüdür (Şekil:1.3).

Ovayı kuzeyden çevreleyen Esence Dağları ile güneyden çevreleyen Munzur Dağları, gerek yer şekilleri, gerekse yapıları bakımından tamamen farklı karakterlere sahiptirler. Nitekim, Munzur Dağları metamorfik kalkerlerden oluşmuşken, Esence Dağları ve ovayı batıdan kuşatan Karadağ ise, serpantin bünyeli bir yapı arz etmektedirler (AKKAN,1964,3). Aynı şekilde, güneydeki Munzur Dağları çok dik yamaçlarla ovaya inmekte iken, buna karşılık Esence Dağları ise, üzerindeki geniş dalgalı düzlükleri ve bir *yontukdüz* karakteriyle silik bir topoğrafyaya sahiptir (AKKAN,1964,68).

Erzincan Ovası'nın kuzey ve batısını çevreleyen Esence Dağları-Karadağ ve güneyini çevreleyen Munzur Dağları, ilk şekilleriyle Kretase içinde oluşmaya başlamışlardır. Munzur Dağları'nın bünyesini teşkil eden metamorfik kalkerlerin, Erzincan bölgesinin temelini teşkil eden en eski taşlar olduğu ve kalkerlerin yaşının, Alt Kretase'den daha genç olmaması icabettiği, serpantinlerin Üst Kretase'de meydana gelen geniş, güçlü bir denizaltı volkanizmasının eseri olduğu anlaşılmaktadır. Esence ve Munzur Dağları'nın bu farklı morfolojik karakterini tayin eden jeolojik bünye farkları, Esence Dağları'nı tektonik

Şekil:1.3-ERZİNCAN HAVZASININ JEOLoji HARİTASI

AÇIKLAMALAR
STRATİGRAFİ JEOLojİ LİTOLOJİK ÖZELLİK

Zaman	Devir	Alt Devir	Özellik			
KÜRTÜLÜK	K	K	Alüvyon, Çakıl, Kum, Çiğ ve Franses			
			Andezit, Rhyolit, Obsen			
			Bazalt ve Horobanditli silttaşlar			
			P2			
			MİYOSEN	M	M	Günlük andezit
						Üst miyosen (yüksek) Lijit, bazalt, bazalt blok, taş, kum, kum, silttaş
						M2
						Allüvyon kumtaşı (yer yer kumtaşı)
						M1
			EÖSEN	E	E	Eosen F. (Silttaş, kum, çiğ) ve bazalt
OF - K1						
PALEZOYİK	P	P	OF - K2: Bazalt, silttaş, kumtaşı, rhyolit, andezit, bazalt, bazalt blok, bazalt, bazalt blok			
			OF - K3: Rhyolit, bazalt, kumtaşı, bazalt, bazalt blok			
			OF - K4: Deyirli - çakıl, silttaş, bazalt, bazalt blok, bazalt blok			
M	M	M	Kuvaterner yer yer marmar-fa ve bülün			
			Marmar-fa ve bülün			

İŞARETLER

- Alüvyon Lani
- Düzensiz silttaş
- Fay - silttaş fay
- Sindire
- Formasyon sınırı
- Nebr
- Sirekli Akarsu
- Sirekli orucu
- Köprü
- Kuvaterner
- Yarımsinir

Kaynak: DSİ ve BEKTAŞ (1981)

bakımdan Anatolidlere, Munzur Dağları ise Toridlere dahil edilmelerine neden olmuştur (AKKAN,1964,14).

Gürüldüğü gibi her iki dağ sırasını oluşturan ana kayaların farklılıkları bölgenin ilk jeomorfolojik gelişiminin de farklılığına neden olmuştur. Ancak jeolojik yapılarındaki farklılığa rağmen jeomorfolojik gelişimleri, bilhassa Tersiyer başından itibaren hemen hemen aynı seyri göstermektedir. Bu oluşumu şöyle sıralamak mümkündür.

Erzincan Ovası'nı çevreleyen jeolojik formasyonların en eskilerini ve ortamlarını gözönüne alacak olursak, Kretase başlarında Erzincan bölgesinde deniz rejimi mevcuttur (AKKAN,1964,54). Nitekim, Paleotektonik evrede oluşan kıvrım dağların, Oligosen boyunca aşınarak peneplen halini alması ve bunun da parçalanarak Miyosen denizi tarafından işgal edildiğini, peneplen parçalarını yüksek dağlarda görerek anlamaktayız. Oligosen sonlarında, kuzey-güney sıkışma hareketlerinin artmasıyla, peneplenin alçalan kesimlerine Alt Miyosen denizi sokulmuş, bu trasgressif deniz hareketi ile Munzur Dağlarının büyük bölümü ve Keşiş dağları denizle örtülmüştür. Bu gelişimi, Ergen Dağı (3259 m.), Ahi Dağı (2950 m.) ve Erzincan Ovası'nın alüvyonları altında bulunan killi-Kumlu kireçtaşları ve Alt Miyosen denizel çökellerinden anlamaktayız (KEÇER,1985,77). Bu dönemde, jeologların *Munzur karbonatları* adını verdikleri kalkerler, Munzur Dağları'nın yerine tortulanırken, kuzeyde ise Keşiş (Esence) Dağları'nda denizaltı volkanizması (ofiyolitli seriler olarak) yayılış göstermiştir ki, zaman olarak Alt ve Üst Kretase süresince, bu olayların devam ettiği ifade edilebilir.

Üçüncü zaman, bölgede bir transgresyonla başlamakta, ancak bu transgresyon bölgenin tamamını değil, o zamanın çukur alanlarını kaplamaktadır. Keşiş (Esence) ve Munzur Dağları Eosen'de bugünkü uzanışlarına yakın bir duruma geldikleri ve Eosen denizinde teşekkül eden flişe, gerek Munzur Dağları'nın kalkerleri ve gerekse Keşiş Dağları'nın yeşil taşları, malzeme teşkil etmişlerdir (AKKAN,1964,55).

Eosen arazilerine, Erzincan Ovası'nın güneyindeki tepelik alanda ovanın güneybatısında ve Kemah Boğazı içerisinde rastlanmaktadır. Bu hal, ovaya yer veren çukurluğun, daha Eosen'de anahatlarıyla belirmiş olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Oligosen'de bölgede karasal bir rejim hüküm sürmektedir. Munzur ve Keşiş (Esence) Dağları'nın Erzincan Ovası'na bakan kısımları; fakat bilhassa Keşiş (Esence) Dağları, şiddetle aşınmaktadır. Öyle ki; bu aşınmalar neticesinde geniş ve deniz seviyesine çok yakın bir yontukdüz (peneplen) teşekkül etmiştir. Doğu Anadolu'daki hemen bütün orografyanın birbirlerinden bağımsız bloklar halinde hareketleri ise, Miyosen faylanmalarıyla

belirginleşmeye başlamıştır. Bir yandan da Erzincan bölgesi, Akdeniz'den gelen transgresyonla Oligosen yontukdüzüti durumunda olan Keşiş (Esence) Dağları'nı tamamen işgal etmiştir. Buna mukabil, Munzur Dağları'nın çukur yerleri deniz altında kalmış, ancak ana kütle bu denizin tortularına malzeme veren bir ada halini almıştır (AKKAN,1961,125-126).

Bölge, Alt Miyosen'den Orta Miyosen'e kadar Alt Miyosen denizinin tortulanma alanı olmuştur. Orta Miyosen'de deniz, Erzincan çevresini nihai olarak terketmiş ve yerine acı sulu göller bırakmıştır. İşte, Orta Miyosen'e kadar Oligosen yontukdüzlerini örten Alt Miyosen tortularını, bugün hem Munzur, hem de Keşiş (Esence) Dağları'nda 2700-3000 m. yüksekliklerinde buluyoruz ki, bu Erzincan Ovası çevresinde Miyosen ortalarından beri devam edegelen hareketlerin varlığı hakkında yeterince fikir vermektedir (AKKAN, 1961,126).

Miyosen sonlarında tektonik hareketler sonucunda, bölgede büyük bir yükselme ve Kuzey Anadolu Fayı açılması olayının ilk aşamalarını oluşturan büyük dislokasyonlar meydana gelmiştir. Bu bölgesel yükselme alanları içinde, Erzincan ovası'nın bulunduğu kesimi de kapsayan, tektonik denetimli *dağ arası havzalar* oluşmuştur. Bu havza, Pliyosen-Pleyistosen dönemi çakılları ile dolmaya başlamış ve bir dolgu düzlüğü halini almıştır (KEÇER,1985,78).

Böylece Erzincan Ovası'na yer veren çukurluğun ana hatları Pliyosen sonları ve Kuvaterner başlarında belirmiş ve bu çukurluklar akarsular tarafından doldurulup şekillendirilmeye başlamıştır (AKKAN,1961,127-128).

Araştırmacıların *Pliyo-Kuvaterner Çökelleri* adını verdikleri, kumtaşı, konglomera ve üste doğru gevşek tutturulmuş malzemelerden oluşan birimlere, ovanın kuzeydoğusunda Ahmetli köyünden, Geçit köyüne kadar yamaç boyunca rastlanmaktadır. Geçit-Pişkidağ arasında kesintiye uğramasına rağmen, Pişkidağ köyünden sonra doğuya doğru devam etmektedir. Pliyosen-Pleyistosen çakıllı birimleri, genellikle metamorfik , ofiyolit, kristalize kireçtaşları ve Miyosen kireçtaşlarından türemiştir. Pliyosen-Pleyistosen depoları tektonizmanın etkisinde kalarak genellikle parçalanmıştır. Günümüzde bu depoların, ova tabanından nisbeten yüksek kesimlerde yer almasında tektonizma büyük rol oynamıştır (KEÇER,1985,21,79).

Araştırma alanımızın güneydoğusunda ve Kemah Boğazı girişinde görülen travertenler, ovayı kaplayan alüvyonlar, birikinti yelpazeleri, kuzeybatıdaki Çardaklı deresi

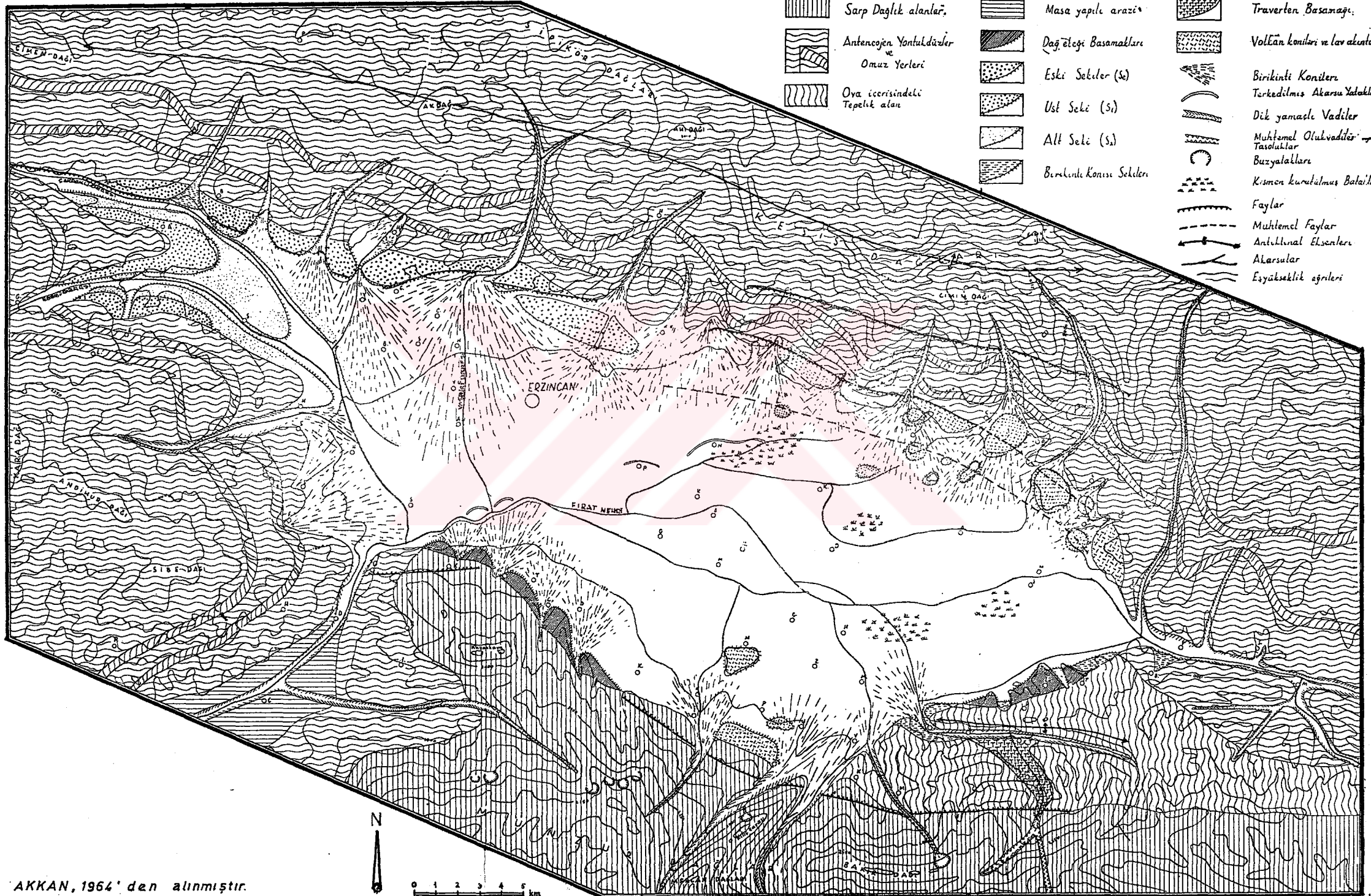
sekileri, etek döküntüleri, kaya konileri, Munzur Dağları üzerindeki morenler ve heyelan malzemeleri, geniş alan kaplayan Kuvaterner oluşumlarıdır. Bunlardan özellikle, ovayı kaplayan alüvyonların kalınlığı, ovadaki çökmenin ve alüvyonlarla dolmanın devam etmesi sebebiyle sürekli artmaktadır. Öyle ki, Şehrin batısındaki Gümüştarla Köyü'nde açılan, 570 no'lu sondaj kuyusunda, 258 m.'ye inilmiş olmasına rağmen, anakaya'ya rastlanmamıştır (DSİ,1981). Hatta, MTA Enstitüsü tarafından, kaplıca suyu temini amacıyla, Akyazı-B.Çakırman Köyleri arasında açılan sondajda, 570 m.ye kadar ölçülebilen, fakat kesin kalınlığı tesbit edilemeyen alüvyon tabakası mevcuttur. Ovadaki alüvyonların kalınlığının yüzlerce metre olduğu tahmin edilmektedir. Alüvyonların kalınlığı, suları kolayca derine sızdırmaları ve su tutma kapasitelerinin düşük olması gibi sebeplerden dolayı, tarımsal faaliyetler bakımından da sorunlar yaratmaktadır.

Erzincan Ovası, yeni ve oldukça şiddetli hareketlere sahne olmuştur. Araştırma alanı tektonik bakımdan, Alpin Orojenik Kuşağı içerisinde, Pontid-Anatolid-Torid tektonik kuşaklarının birbirlerine en çok yaklaştığı yerde bulunmaktadır. Konum özelliklerinden kaynaklanan aktif tektonizma, jeolojik ve jeomorfolojik birimlerde de kendini belli etmektedir. Hemen tüm jeolojik birimlerdeki kıvrılma, faylanma ve çeşitli deformasyonlar, birikinti yelpazelerinin şekillerinin bozulmaları ve içbükey yüzey eğimi kazanmaları, Davarlı-Yalnızbağ köyleri arasındaki dolgu yüzeylerinin yükselmesi, B.Çakırman-Çadırtepe köyleri arasında çökmenin belirginleşmesi ve ovanın kuzeydoğusundaki volkan konilerinin varlığı tamamen tektonik aktivitenin sonucudur.

Bilhassa ovanın kuzey kenarında Erzincan'ın kuzey sınırını oluşturan Kırklar Tepesi'nin bir *taraca* oluşu, Çardaklı Deresi'nin sekileri, Pliyosen sonu ve Kuvaterner başlarında ovanın yeni hareketlere maruz kaldığını göstermektedir. Yine ovanın kuzeyinde sayıları 15 kadar olan volkan konilerinin üzerinde, yer yer akarsu çakıllarının bulunuşu, bugünkü alüvyonlardan yüksek seviyelerde de bulunması, derelerin akaçlama havzalarına göre, oluşturdukları birikinti yelpazelerinin boyutlarının ve hacimlerinin çok büyük olması ve malzeme yığılmasının hızla devam etmesi, Erzincan Ovası'ndaki çökmenin varlığını ve devam etmekte olduğunu göstermektedir.

Kırklar Tepesi kuzeyinde, Üzümlü İlçesi doğusundaki Köy Tepesi kuzeyinde, Keşiş Dağları'nın alt yamaçlarında volkanik tüf ve küllerin bulunuşu, özellikle tüf ve volkan külü depolarının adı geçen tepenin zirvesinden yukarı seviyede olması, Kırklar Tepesi'nde de alüvyonların dağ eteğinde yukarı seviyede olması, dikey faylanmaları açıkça gösteren

ŞEKİL:1.4 - ERZİNCAN OVASI VE ÇEVRESİNİN JEOMORFOLOJİ HARİTASI

AKKAN, 1964' den alınmıştır.

0 1 2 3 4 5 km

delillerdir. Erzincan Ovası'ndaki jeolojik-jeomorfolojik tekâmülün sona ermediğini, devamlılık gösteren tektonik hareketlerden ve bunların tesirlerinden anlamak mümkündür.

Kuzey Anadolu Fay zonunun içinden geçtiği araştırma alanımız, yer hareketlerinin çok etkin olduğu (kütle hareketleri, depremsellik, tektonik), ayrıca yükselmiş aşınım-dolgu düzlükleri dışında, olgun veya yarı olgun topoğrafyanın bulunmadığı, aksine genç jeomorfolojik birimlerin gözlemlendiği bir havzadır (KEÇER,1985,81).

Araştırma alanımızdaki tektonizmanın omurgasını Kuzey Anadolu Fayı oluşturmaktadır. Erzincan Ovası içerisinde bu fayın tek bir hattın oluşmadığı, ova boyunca birbirlerine paralel istikamette muhtemel birkaç kıraktan meydana geldiği yapılan çalışmalar göstermiştir.

Kuzey Anadolu Fay Zonu, ülkemizde batıda Biga Yarımadası'ndan girer, Yenice, Gönen, Manyas, Bursa, Yenişehir, Mudurnu, Abant, Bolu, Gerede, Çerkes kuzeyi, Tosya, Kargı, Ladik, Niksar, Reşadiye, Suşehri, Erzincan, Karlıova, Varto ve Van gölü kuzeyinden İran'a ulaşır (SÜR,1993,55). Kuzey Anadolu Fayı (KAF) Erzincan Ovası'na batıdan Suşehri-Kelkit üzerinden, yani kuzeybatıdan geçerek gelmekte ve ovanın kuzey kenarı boyunca güneydoğu istikametinde devam ederek, Pülümür kuzeyinden Kiğı-Karlıova istikametine doğru uzanış gösterir.

Yöredeki tektonik faaliyetlerin en önemli yansıması, insanları doğrudan etkileyen depremlerdir. Yaklaşık 10 asırdan bu yana, Erzincan ve çevresi 57 büyük deprem yaşamış, 19 depremde (şiddeti 6 ve yukarı) ise, önemli can ve mal kaybı olmuştur (ÜNAL vd.,1993,3).

Erzincan ilinin deprem durumuna gözatacak olursak, şu tablo ortaya çıkmaktadır. İl toplam arazisinin (11 903 km²) %63.26'sı (7 530 km²) I. derece deprem sahasında, % 20.34'ü II. derece deprem sahasında ve % 16.40'ı ise III. derece deprem sahasında yer almaktadır. Yani kısaca il toplam arazisinin hepsi 1.2.3. dereceden deprem alanı içerisinde yer tutmaktadır. Yine il içerisinde I. derece deprem alanının oluşturan kısmında 1990 genel nüfus sayım sonucuna göre 263 267 nüfus ve 394 yerleşme bulunmaktadır. II. derece deprem alanında ise 17 538 nüfus ve 87 yerleşme birimi yer almakta, III. derece deprem alanında ise 18 680 nüfus ve 88 yerleşme birimi bulunmaktadır (GENÇOĞLU vd.1993,49). 1939 Erzincan depremi yaklaşık 400 km. yarıçapında bir alan içerisinde hissedilmiş ve Erzincan dışında, Gümüşhane,Sivas,Tokat, Amasya, Çorum, Giresun illerini de etkilemiştir.

Bu depremlerden, şiddeti ve hasarın büyüklüğünün yanında, yakın tarihte olmaları sebebiyle detaylı bilgiye sahip olduğumuz, 1939 ve 1992 depremlerinden kısaca bahsedelim:

26-27 Aralık 1939 Depremi ; Erzincan ve çevresinde şiddeti XI Mağnitüdü 8 olup depremin neticesinde meydana gelen fayın uzunluğu 340 km., yatay kayma miktarı 3.70 m., düşey kayma miktarı 1-2 m.'dir. Bu deprem Erzincan'dan Amasya'ya kadar geniş bir bölgeyi etkilemiş. Bu depremi inceleyen başta birçok araştırmacı ve diğer birçok ansiklopediler ve basın yayın kuruluşlarınca birbirine uymayan bilgiler verilmiştir. 1939 Erzincan depreminde İçişleri Bakanlığı'nın 29.1.1940 tarihli bildirisine göre Erzincan ve çevresinde can kaybı 15 600, Ağır yaralı 4 125 kişi, yıkılan bina 14 401, Ağır hasarlı bina 4043'tür. Sadece şehir merkezinde ise 9 198 ölü ve 3 464 yaralı, 6 601 yıkık bina ve 605 Ağır hasarlı bina olduğu belirtilmektedir. Çeşitli ansiklopedi ve kaynaklarda, 1939 Erzincan depreminde, 40 000- 30 000 - 11 000 gibi can kaybı yanında, 100 000'in üzerinde bina hasarından söz edilmektedir.

Bu büyük depremle haritadan silinen şehir merkezinin yeniden inşası gündeme gelmiş, bu hususta rapor hazırlanması istenmiştir. Stchepinsky tarafından hazırlanan rapora rağmen, il yerleşim alanı, şimdiki demiryolunun kuzeyine *muvakkat şehir* olarak inşa edilmiş bugün ise kuzeye Kırklar Tepesi'ne kadar kuzeye doğru gelişmiştir. Oysa ki, Stchepinsky'nin hazırladığı raporda; *Ovanın batısında Eosen flişi üzerinde yer alan Bahçeli (Hah) Köyü ile güneyde Kemah boğazı arasındaki sahanın, yerleşime en uygun yer olarak belirtmesine karşılık politik ve şahsi çıkarlar uğruna demiryolu kuzeyinde yeni iskan alanı olarak şehrin kurulmasına izin verilmiştir. Neticesini 13 Mart 1992 depremi en acı şekliyle yansıtmıştır. Zira Stchepinsky'nin belirlediği alandaki 7 köy yerleşmesinde, ne 1939 depreminde, ne de 1992 depreminde önemli bir hasar ve can kaybı meydana gelmemiş, hafif ve az sayıda orta hasarlı binalar tesbit edilmiştir.*

KETİN (1948,3) eserinde, Büyük Erzincan depreminde, doğuda Sansa Boğazı'ndan başlayarak Amasya'ya kadar uzanan takriben 300 km. uzunluğunda merkezi bir fay hattı ile bunun kuzey ve güneyinde ona paralel durumda daha kısa ve mevzii dislokasyonlar teşekkül ettiğini, yeni meydana gelen bu deprem hatları arazi üzerinde bazan 1.2 m. aralıklı yarıklar, bazan 1, 1.5 m. dikey atımlı normal faylar ve bazanda 2-3,5 m. yatay atımlı dekroşmanlar halinde görünmekte olduklarını, genel olarak bu faylar yatay ve dikey kayma atımlı hareketlerini gösterdiklerini ve hareketin istikametini WNW-ESE, ciheti ise; Kuzey kompartman güneye nazaran izafi olarak aşağı ve doğuya doğru hareket ettiğini belirtmektedir. Yine 1939 depremini yaşayanların ifadelerine göre bu faylanma mekanizmasını doğrulayan kabaca ovanın uzanışına paralel çok sayıda çatlaklar oluştuğunu ifade etmektedirler.

Tablo:1.1- Erzincan ve Çevresinde Gerçekleştiği Bilinen Önemli Depremler

TARİH	ŞİDDET	MERKEZ ÜSSÜ	HASAR SONUCU
964		Erzincan	Şiddetli sarsıntı , zayıt yok.
967		Erzincan	Şiddetli sarsıntı sonunda 1200 kişi ölü.
1011	VIII	Erzincan	Şehir Ağır hasarlı.
1036	-	Erzincan	Bazı binalar hasar görür. İnsan zayıtı yok.
1045	IX	Erzincan	Şehir ağır hasarlı pekçok insan yüzey yanklarına düşerek ölmüştür.
1047		Erzincan	1045 depremi ile aynı ve pek çok ölü.
1068		Erzincan	Bilgi yok.
1161	VI	Erzincan	Hasarlı
1165	VII	Erzincan	Hasarlı
1166	VI	Erzincan	Bilgi yok.
1168	VIII	Erzincan	Geniş bölgede hasar 12000 ölü.
1170	VIII	Erzincan	Şehir yıkılır. (1165,66,68 ve 70 depremleri aynı olabilir)
1235/36	VII	Erzincan	Bilgi yok.
1251	VIII	Erzincan -Refahiye	Şehir yıkılır.
1254		Refahiye	16.000 ölü
1255	VIII	Erzincan -Sivas	1251'le aynı olabilir.
1268	IX	Erzincan	Şiddetli sarsıntı 15.000 ölü
1281	VI	Erzincan	Hasarsız
1287	VIII	Erzincan	Çok şiddetli depremden bir hayli ölü ve hasar meydana geldi.
1289	VII	Erzincan	-
1290	VI	Erzincan	Şiddetli hasarsız
1295	-	Erzincan	Sarsıntı, hasar ve zayıt yok.
1308	VII	Erzincan	Hasarlı
1345	VI	Erzincan	Bilgi yok.
1356	-	Erzincan	Birkaçgün süreyle 78 sarsıntı olur halk evlerden uzaklaşır. Zayıt yok.
1366	VII	Erzincan	Şiddetli sarsıntı.
1374/75	VII	Erzincan	Şehrin surları yıkılır. Binalar haraptır 1 saat sürmüştür.
1383	VIII	Erzincan	Bilgi yok.
1418	-	Erzincan	Şehir büyükhasar görür.
1422	VIII	Erzincan	Ağır hasar birçok ölü.
1433	VI	Erzincan	Bilgi yok.
1456/58	X	Erzincan-Erzurum	30-32 bin ölü den bahsedilir.
1478	-	Erzincan	4 ay süren sarsıntılar.
1482	IX	Erzincan-Erzurum	Ağır hasar 30.000 ölü.
1498	-	Erzincan	Bilgi yok.
1543	VII	Erzincan	şehir kısmen yıkık köylerde hasar.
1570	-	Erzincan	3-4 ay sarsıntı sürmüştür.
1576	VII	Erzincan	1500 kişi ölmüş 500 yaralı sonradan ölmüş.
1578	VII	Erzincan	4 ay süren sarsıntılar.
1579	VIII	Erzincan	Bilgi yok.
1582	VI	Bitlisve D.Anadolu	Yaklaşık 5.000 ölü.
1583	-	Amasya,Çorum, Erzincan	Bilgi yok.
1584	IX	Erzincan- Erzurum	Erzincan tamamen yıkık. 15-20.000 ölü.
1666/67	VIII	Erzincan	Şehir kısmen yıkık, 1500 ölü (15.000 ölü)
1783/84	VIII	Erzincan-Erzurum-Pülümür	Erzincan ve Erzurum'da hasar, Erzurum'da 5.000-10.000 ölü.
1787	VIII	Erzincan	90 km'lik fay oluşur.
1887	-	Erzincan	15 gün sürer birçok kişi hayatını kaybetmiştir.
1890	V	Refahiye-Erzincan	-
1909	-	Suşehri-Zara -Erzincan	-
1912	-	Erzincan-Erzurum	-
21.10.39	-	Tercan - Çayırli	Birçok insan ölmüş.
26.12.39	XI	Erzincan	33.000 ölü.
1940		Erzincan	-
1941		Erzincan	-
1964	-	Erzincan	-
1983	-	Erzincan	Hafif hasar.
13.3.92	6,8	Erzincan-Pülümür-Üzümlü	Çok sayıda hasarlı bina ve 650 civarında ölü.

Kaynak: ŞAHİN,1987; ÇUHADAROĞLU vd.,1992; ÜNALvd.,1993.

13 Mart 1992 Depremi.; saat 19.19'da meydana gelmiş, şiddeti 6.8 olup 15 saniye sürmüştür. Bu depremde ise 653 can kaybı, 850 yataklı tedavi görecektir şekilde, 3850 yaralanma vakası tesbit edilebilmiştir. Bu depremde, şehrin merkezî iş alanlarının tamamına yakını, çok katlı toplu konut alanları ve hemen hemen dört kat ve daha yüksek tüm özel ve resmî binalar ya tamamen yıkılmış, ya da kullanılamaz duruma gelmiştir. Sadece şehir ve merkez köylerdeki hasar durumu ise şöyledir: 3670 konut ve 968 işyeri yıkık veya ağır, 5091 konut ve 439 işyeri orta, 7783 konut ve 270 işyeri az hasarlıdır. Depremin hemen ardından başlanan imar faaliyetleri ile bazı sorunları bulunmasına rağmen, son derece modern görüntümlü yerleşim birimleri ve iş merkezlerinin büyük kısmı tamamlanmış durumdadır.

Buraya kadar verilen bilgilerden de anlaşılacağı gibi, Erzincan Ovası ve çevresini, jeomorfolojik bakımdan üç ana birime ayırmamız mümkündür: Bunlar; a) Erzincan Ovası'nı Çevreleyen Dağların Ovaya Yakın Kesimleri, b) Erzincan Ovası, c) Tepelik Alanlar ve Volkan Konileri'dir.

Bu ana birimleri, kendi içlerinde alt birim özelliklerine ve yayılış sahalarına göre şu şekilde ayırabiliriz:

a) *Erzincan Ovası'nın kuzeybatı, kuzey ve kuzeydoğusundaki dağların ovaya yakın kesimlerinde*, ofiyolit, fliş ve kristalize kireçtaşları ile bunların üzerindeki Neojen yaşlı birimlerden oluşmuş dağlar bulunmaktadır. Bu dağlardan başlıcaları; Köhnem Dağı (3045 m), Balıklı Dağ (2636 m), Kaz Dağı (2662 m) ve Ahi Dağı (3065 m)'dir. Köhnem ve Balıklı Dağlarında, doğu-batı uzanışlı sırtlar ve vadilerden oluşan yeknesak bir jeomorfolojik yapı gözlenmektedir. Bu kesimde genel eğim, diğer alanlara göre devamlı ve nisbeten daha azdır. Ovaya geçişler, birikinti yelpazeleri ve yarılmış veya bozulmamış glasilerle olmaktadır. Vadilerin çoğu tabansız-kertik (V) vadi şeklindedir. Çardaklı, Göyne ve Bahçeli derelerinin özellikle kuzey yamaçlarında akarsu sekileri dikkati çeker. Bahçeyazı-Ekince köyleri arasında yapıya bağlı olarak badlands topoğrafyası gelişmiştir (KEÇER,1985,30-31).

Çardaklı Deresinin kuzey aklanından, Yalnızbağ-Işıkpınar-Buğdaylı hattından geçen KAF, sahada oldukça belirgin bir hal almış, Pliyosen-Pleyistosen aşınım-dolgu yüzeylerini basamaklandırarak şekilde parçalamıştır. Bu parçalanma neticesinde yüzeyler kütle hareketlerine ve heyelanlara sahne olmaktadır. Dereler, farklı seviyelerdeki bu basamakları küçük antesedant veya dar taşma boğazlarından geçerek ovaya ulaşmaktadır. Çardaklı deresinin kuzeyinden, Buğdaylı köyüne kadar olan Pliyosen-Pleyistosen düzlükleri, aşırı derecede deforme olmalarına karşın, en eski jeomorfolojik birimi oluşturmaktadır. Bu

kesimde, Ağılözü köyünün güneyi ve Dereyurt köyünün bulunduğu alan yerel açılma alanları olarak küçük birer havza özelliği kazanmıştır (KEÇER,1985,32-34).

Buğdaylı köyünün kuzeyindeki Koca Dere ile alanımızın en doğusundaki Pınarlıkaya köyü arasında uzanan Esence dağlarının yamaçları, akarsularla oldukça derin bir şekilde yarılmıştır. Ova ile dağlar arasındaki geçişte net bir içbükey eğim kırıklığı görülemez. Bu kesimin en dikkat çekici karakteri, yanal ve düşey atımlı faylarla örselenmiş basamaklı bir yapı, genç volkanik şekiller ve bunların aralarını dolduran yelpazelerden oluşan karmaşık bir geçişin olmasıdır. Koca Dere-Pınarlıkaya arasında uzanan bu metamorfik temelli kütle, ofiyolitli kayalarla kuşatılmış ve genelde kuzeydoğu-güneybatı yönlü enine konsekant vadilerle parçalanmıştır. Alanımızın kuzeybatısındaki aşınım ve dolgu düzlüklerinin yükseklikleri ve deformasyonları, batıdan doğuya doğru artmaktadır.

Başpınar ve B.Çakırman köylerindeki Başgöze ve Allahmedet derelerinin birikinti yelpazeleri, derelerin akaçlama havzalarına oranla oldukça büyüktür. Ayrıca bu kesimde görülen fay façetaları, yükselmiş seki izleri, faylanmış volkan konileri, aşırı yarıma , vadilerin genç oluşu ve kütle hareketlerindeki fazlalık, Erzincan Ovası'nın bu kesiminin çökmekte, Esence Dağları'nın yükselmekte olduğunu göstermektedir. Üzümlü-Pınarlıkaya arasındaki vadiler genç olmalarına rağmen, Esence Dağları içine doğru sokulabilmişlerdir. Bu kesimdeki vadilerin tümü, heyelan alanı durumundadır (KEÇER,1985,36).

Erzincan Ovası'nın özellikle kuzeybatı ve kuzeydoğusundaki tepelik alanlarda, selcik erozyonu badlands topoğrafyası ve küçük heyelanlar yoğun olarak görülebilmektedir.

Erzincan Ovası'nın güney ve güneybatısındaki dağların ovaya yakın kesimleri, Munzur Dağlarının, fay dikliklerine karşılık gelen sarp yamaçlarla ovaya indikleri, kuzeydoğu uzantılarını oluşturmaktadır. Ofiyolitler, Mesozoik kireçtaşları, Eosen kumlu flişleri, transgressif Miyosen kireçtaşlarından oluşan bu dağların, Karadağ (2531 m) ile Ergân Dağı (3259 m) arasında kalan yüksek kesimleri, belirgin bir içbükey eğim kırıklığı ile son bulmakta ve dik yamaçlarla ovaya inmektedir. Bu kesim, Munzur Dağları'nı doğu-batı yönünde uzanan fay hattının güneyinde kalmaktadır. Munzur Dağlarının ovaya daha yakın alçak kesimlerinde Kılıçkaya-Tatlısu-Kalecik köylerinden geçen fay hattının kuzeyinde ise ovaya iniş, basamaklı düzlükler şeklindedir (KEÇER,1985,38).

Kemah Boğazı ile Tatlısu köyü arasında, Pınarönü, Gölpınar, Kilimli, Binkoç, Türkmenoğlu, Yaylabası, Oğulcuk, Kılıçkaya, Günbağı ve Tatlısu köy yerleşmelerinin de bulunduğu kesimde, faylarla kesintiye uğrayan dağlar, dışbükey şekilde, oldukça sarp

yamaçlarla ovaya inmektedir. Fırat (Karasu) Irmağı'nın Miyosen'den beri aktığı *Kemah Boğazı*, geometrisi ve yoğun kütle hareketleriyle, genç bir vadi izlenimi vermektedir. Bu manzaranın doğmasında, bir dislokasyon hattını takip eden boğazın, zamanla gençleşmiş olması muhtemel bir etkidir. Kemah Boğazı'nın doğusundaki Karadağ (Kazankaya T. 2531 m), kuzey ve güneyden iki yönlü, tektonik hatlarla sınırlandırılmış ofiyolit küttlesidir. Bu küttlenin batı ve güneybatısındaki Miyosen kireçtaşları, monoklinal yapılı kuestalara dönüştürmüştür. Fayla kesilmiş ve yaklaşık 60 m. kadar yükselmiş olan Binkoç Deresi yelpazesi ile Yaylabası köyündeki yelpaze arasındaki saha, geniş bir heyelan alanıdır (KEÇER,1985,39-40).

Tatlısu köyünün doğusunda, Eosen flişi ve Miyosen kireçtaşları üzerinde gelişmiş olan Pliyosen-Pleyistosen yüzeyleri devamlılık kazanarak doğuya doğru devam etmektedir. Çağlayan köyünün güneyinde, geçici gölün bulunduğu çukurluk, bir tektono-karstik alandır. Kuvaterner'in yağışlı dönemlerinde göle dönüşen bu alanın suları, fliş-kireçtaşı arasındaki fosil topoğrafyadan akarak, karstik kaynaklar şeklinde yüzeye çıkmış, karbonatça zengin olan bu suların karbonatları çökelererek, travertenleri oluşturmuştur. Kalecik köyü civarındaki travertenlerin oluşumları da aynı şekildedir (KEÇER,1985,44).

b) Ana jeomorfolojik birimlerden diğeri ise, *Erzincan Ovası'* dir. Erzincan Ovası, Kuzeybatı-güneydoğu istikametinde uzanan Neotektonik bir ovadır. Çevresindeki yüksek dağlarla ova tabanı arasında, nisbi yükselti farkı çok fazladır. Ova tabanı ile güneydeki Munzur Dağları arasında 2250 m., kuzeyindeki Esence Dağları arasında 2350 m.ye varan nisbî yükselti farkı vardır. Bir *dağiči ovası* karakterinde olan Erzincan Ovası'nın, kuzeybatı-güneydoğu uzunluğu yaklaşık 55 km., eni ise ortalama 18 km. kadardır.

Erzincan Ovası'nı çevreleyen dağlardan ovaya, sürekli-sürekli akarsular gelmektedir. Sel karakterli bu dereler, litolojik-jeomorfolojik-klimatik şartlar sonucu oldukça fazla yük taşımaktadırlar. Bu şartlar sonucunda, Erzincan Ovası'nın kenar kuşağında, kaya konileri, etek döküntüleri, glasiler ve yelpazelerden oluşan birikim şekilleri, yani bir etek (Piedmont) ovası oluşmuştur. Fırat (Karasu) Irmağı, Sansa Boğazı ile Kemah Boğazı arasında 53 km. uzunluğa sahiptir. Halbuki doğrusal olarak, iki boğaz arasındaki uzaklık 38 km.dir. Başka bir anlatımla Fırat (Karasu) Irmağı, 15 km. yanal akış yapmaktadır. Bu mendereslenme sonucu, Erzincan Ovası'nda bir Menderes kuşağı veya taşkın ovası gelişmiştir (KEÇER,1985,46).

Erzincan Ovasını, *Etek ovası* ve *Taşkın ovası* şeklinde iki ayrı birim halinde ele alabiliriz. Yelpazelerin gereçlerini taşıyan dereler, kendilerinin getirdikleri yükün içinde

tabana sızarak kaybolmakta, birikinti yelpazelerinin eteklerinde, bir kuşak oluşturacak kaynaklar şekilde yüzeye çıkmaktadırlar. İşte etek ovası ile taşkın ovası arasındaki sınırı bu kaynaklar kuşağı oluşturmaktadır.

Erzincan Ovası'nın kuzeybatı bölümü, etek döküntüleri, sekiler, birikinti yelpazeleri ve bunların birleşmesinden oluşmuş yelpaze sistemlerinin oluşturduğu etek ovası ile Çardaklı ve Göyne derelerinin bu etek ovası içindeki kumlu-çakıllı taşkın alanından oluşmaktadır.

Etek ovası ile çevre yamaçlar arasında gelişmiş olan *etek döküntüleri ve glasilere*, yörenen litolojik-jeomorfolojik-klimatik şartlarına bağlı olarak yaygın olarak rastlanmaktadır. Güneyde; Söğütözü-Tepecek köyleri arasında, Kılıçkaya köyünde, Çatalören-Yaylabaşı köyleri arasında batıda; Bahçeli-Ekmekli köyleri arasında, Bahçeyazı, Çatalarmut ve Heybeli köylerinde, kuzeyde; Yalnızbağ, Işıkpınar, Pişkidağ, Avcılar köyleri ve Üzümlü ilçe merkezi yakınlarında birikim glasilerine rastlanmaktadır. Bu glasiler, alanımızın batı ve güneyinde ortalama % 5 eğime sahip iken, kuzeydoğudakilerin eğimleri % 5-10 arasındadır (KEÇER,1985,49-50).

Araştırma alanımızda, en belirgin ve en geniş alanları kaplayan birikim şekilleri, *birikinti yelpazeleri*'dir. Birikinti yelpazeleri, ovanın içlerine kadar sokulmuş, yan yana gelen yelpazeler birleşerek etek ovasını oluşturmuştur. Yüksek alanlardaki litolojik-jeomorfolojik-klimatik şartlar, birikinti yelpazeleri sisteminin aşırı gelişmesini kolaylaştırmıştır.

Ovanın batı kesiminde, Bahçeli-Söğütözü köyleri arasındaki yelpazeler, glasilerle birlikte yaklaşık 20 km²'lik bir alanı kaplamaktadır. Ovanın kuzeyinde; şehir merkezinin de büyük bir kısmının üzerinde yer aldığı, Vosgirt (Işıkpınar) Deresinin oluşturduğu yelpaze, % 2 eğimi, 7 500 m. uzunluğu ile en büyük birikinti yelpazesini oluşturmaktadır. Ayrıca doğuya doğru, Gökkaban, Başgöze, Allahmedet derelerinin yelpazeleriyle, Kırklar Tepe'nin güneyindeki küçük yelpazeler, Vosgirt (Işıkpınar) Deresi yelpazesisiyle birleşerek, en büyük yelpaze sistemini ve etek ovası morfolojisini oluşturmaktadır. Daha doğudaki, Üzümlü Deresi yelpazesi, küçük volkanik tepeler arasında çeşitli kollara ayrılarak parçalı bir gelişim göstermiş, Pişkidağ ve Demirpınar yelpazeleri ise küçük olmalarına rağmen, fayların etkisiyle basamaklı bir manzara göstermeleri bakımından ilginçtirler. Ovanın güneyinde ise; % 7 eğimli, 2 050 m. uzunluğundaki Pınaröntü yelpazesi, % 4 eğimli, 4 000 m. uzunluğundaki Çatalören yelpazesi, % 2 eğimli, 3875 m. uzunluğundaki Yaylabaşı yelpazesi ve % 4 eğimli, 7 000 m. uzunluğundaki Delice Deresi yelpazesi en önemlileridir (KEÇER,1985,55-56) (Şekil:1.4).

Erzincan Ovası'ndaki *taşkın ovasını*, Sansa Boğazı'ndan girip,ovayı boydan boya geçerek Kemah Boğazı'ndan terkeden Fırat (Karasu) Irmağı oluşturmuştur. Fırat'ın 38 km. uzunlukta ve 1 160 m. yükseklikte bir taşkın ovası vardır. Ortalama genişliği 4 250 m. olan taşkın ovası, 160 km²'lik alana sahiptir. En geniş yeri, Mollaköy-B.Çakırman köyleri arasındadır (9,5 km.). Taşkın ovasının eğimi, % 2'yi geçmemektedir. Taşkın ovası trafındaki daha önce belirtilen kaynaklar zonundan itibaren dışa doğru etek ovasına (piedmont) geçilmektedir. Fırat (Karasu) ırmağı taşkın zamanlarında, bataklık alanlarına ve tarım alanlarına taşmaktadır. Bunu engellemek üzere ırmak yapay setler içine alınmış ve kurutma kanalları inşa edilmiştir. Buna rağmen, yüksek taban suyu seviyesine bağlı olarak, taşkın ovasının büyük bir kısmı bataçayır özelliğindedir (KEÇER,1985,63), (Şekil:4.4).

Fırat (Karasu) Irmağı, Sansa Boğazından ovaya girdikten kısa bir mesafe sonra eğimi azalmakta ve örgülü drenaja sahip olmaktadır. Bu kesimdeki geniş yatağında, iri malzemelerden oluşan birikim mevcut iken, özellikle Mertekli regülatöründen sonra küçülen koyutlarda biriktirme faaliyetleri sözkonusudur. Gölpınar köyünün kuzey sınırını oluşturan bükümler kesiminde ise, en küçük boyutlu birikmelere rastlanır. Irmağın yatağının genişlediği alanlarda büyük kum adaları gelişmiştir.

c) Araştırma alanımızdaki ana jeomorfolojik birimlerden bir diğeri ise;*Tepelik Alanlar ve Volkan Konileri*'dir.

Erzincan Ovası'nın kuzeydoğusunda, K.Çakırman köyü civarında başlayıp, doğuya doğru devam eden volkanik bir alan yer almaktadır. Onbeş çıkış merkezinin bulunduğu ve birbirleriyle kesişen fay hatları ile parçalanmış bu volkanik alan, KAF hattının kuzeyinde yer almaktadır. Ovanın güney kesiminde de, benzer birkaç volkanik çıkış bulunmaktadır. Volkan çıkışlarının genel morfolojileri bozulmamış, üzerlerinde akarsu şebekesi kurulmamıştır. Ancak bu volkanik şekiller, tektonik hareketlerle parçalanmış veya basamaklanarak yükselmişlerdir. Volkanik faaliyet, önce gaz çıkışı ile başlamış, daha sonra volkan külleri çevreye atılmıştır. Sorra sırasıyla, obsidyenler, dasitler, andezitler ve riyolitler çıkmıştır (KEÇER,1985,71).

Araştırma alanımızda, volkan morfolojisi unsurlarına, Geyikli köyünden başlamak üzere, doğuya doğru uzanan alanda yoğun olarak rastlamaktayız. Bu kesimin batısında ise, sadece K.Çakırman köyünde ve B.Çakırman köyünün 1km. güneyinde (Ekşisu mesire alanının 1 km. doğusu) lav çıkışı ve akıntısı şeklinde görebilmekteyiz. Ayrıca, Mollaköy arazisindeki Molla T.(1274 m.), ovanın güneyinde yer alan, güzel bir kül konisidir. Riyolitik tüflerin (perlit) yığılmasıyla oluşan tepe, belirli bir yüksekliğe eriştikten sonra, ikinci bir

riyolit çıkışına sahne olmuş, iki farklı eğime sahip kül birikimi gerçekleşmiştir. Tepenin üst düzlüğündeki bombeleşme, İkinci bir koninin oluşmaya başladığını, fakat oluşumunu tamamlayamadığını göstermektedir. Molla Tepe kül konisi, güntümüzde oldukça zengin bir perlit ocağı olarak işletilmektedir.

1.2. İklim Özellikleri

Doğu Anadolu, Türkiye'nin en yüksek ve en dağlık bölgesi olması sebebiyle, iklim bakımından diğer coğrafi bölgelere göre büyük farklılıklar gösterir. Türkiye'de karasal iklimin şiddetle hüküm sürdüğü Doğu Anadolu'da, örneğin İç Anadolu veya Trakya düzlüklerinde olduğu gibi geniş sahalarda, birbirine az çok benzeyen iklim karakterleri yerine, arazinin uzanışı ve şekli ile ilgili olarak, dar sahalarda değişen oldukça büyük iklim farklılıklarına rastlanır. İşte, Doğu Anadolu'nun yüksek dağ sıraları arasında uzanan ovalar (depresyonlar) dizisinden biri olan Erzincan Ovası, bu morfolojik durumunun sonucu olarak, yakınında bulunan bölümlere nazaran değişik bir iklim karakteri göstermesi ile dikkati çeker.

Ova tabanı ortalama 1200 m. civarında olduğu halde (Meteoroloji İstasyonu: 1215 m.), etrafı dört bir taraftan 3000 m.yi aşan yüksek sıradağlarla çevrilidir. Bu haliyle ovayı, bilhassa kuzey ve güneyinden kuşatan dağların nisbî yükseklikleri 1500-2000 m.yi bulur. Erzincan Ovası, doğusundaki Sansa Boğazı adı verilen Fırat vadisiyle Tercan Ovası'na, kuzeybatısındaki Çardaklı Boğazı ile de Refahiye'ye açıktır.

Morfolojik durumunun bu hususiyeti, Erzincan Ovası'nın iklimi üzerinde, pek tabii olarak, etkisini hissettirmektedir. Bu etkinin bilhassa yağış, sıcaklık ve yerel rüzgâr yönleri gibi iklimin başlıca elemanları üzerine olan etkileri açık olarak görülmektedir (AKKAN, 1963,79).

Erzincan Ovası'nda morfolojinin pek fazla farklılık göstermemesine rağmen, sahanın iklim özelliklerini açıklarken, ovanın farklı konumlarında yer alan, Üzümlü, Çağlayan ve Erzincan meteoroloji istasyonlarının verilerini kullanmaya çalışacağız. Ancak, 1400 m.de bulunan Üzümlü istasyonunda 1964 yılından beri ve 1250 m.de bulunan Çağlayan istasyonunda ise 1970 yılından bu yana, sadece yağış rasatları tutulmaktadır. Fakat, gerek yüksekte ve güneye bakan yamaçta bulunan Üzümlü'de, gerekse ovanın güneydoğusunda, Girlevik (Akpınar) deresi vadisinde yer alan Çağlayan'da, Erzincan meteoroloji istasyonunun verilerine göre, konum farklılıklarının doğuracağı, yağış miktarlarında olduğu gibi diğer klimatik şartlarda, küçük de olsa değişiklikler beklenebilir.

Erzincan Ovası, Doğu Anadolu Bölgesi içerisinde, çevresindeki yüksek dağlık alanlar ve platolar arasında müsait orografik gediklerden dışarıya açıktır. Ovanın doğusunda Sansa Boğazı ile doğu rüzgârlarına, batısında Çardaklı Boğazı'yla Refahiye çevresine, güneybatısında Kemah Boğazı vasıtasıyla güney ve batıya açıktır. Ovanın iklim karakterinde, bu nisbeten düşük rakımlı boğazlardan zaman zaman kanalize olan hava akımları etkili olacağı gerçektir. Bu hatları takiben, Erzincan Ovası'na girme imkânı bulunan hava akımları, başta sıcaklık ve yağış şartlarına tesir etmektedir.

Erzincan Ovası ve çevresinin iklim özelliklerini, iklim elemanlarını ayrı ayrı ele alarak incelemekle daha detaylı öğrenmek mümkündür. Doğu Anadolu Bölgesi içerisinde yer alan Erzincan'ın, çevresi ile iklim özellikleri yönünden mukayese imkânı da bu şekilde ortaya konabilir. Zira bölge geneli, şiddetli karasal iklim tipi ile araştırmacılar tarafından karakterize edilmektedir. Ancak orografik yapının büyük yükselti farklarının kısa mesafelerde iklim elemanlarına yapabildikleri tesirler neticesinde ortaya çıkacak yerel klima alanlarına, Erzincan, bir örnek teşkil etmektedir.

Erzincan Ovasının iklim karakterini belirlerken, Erzincan meteoroloji rasat istasyonu iklim verilerinden faydalanacağız. Bu rasat istasyonunun 1929-1990 yılları arasında muhtelif devrelerle yapabildiği 61 yıllık rasat verileri sıcaklık ve yağışa aittir. Ayrıca 50 yıllık rüzgâr, basınç ve diğer iklim elemanları kullanılmıştır.

1.2.1. Sıcaklık

Erzincan Meteoroloji İstasyonu'nun sıcaklık rasatlarına göre, yıllık ortalama sıcaklık 10.6°C'dir. Bu değer Erzincan'ın 20 km. doğusundaki (1400 m.'de) Üzümlü ilçesinde 9.4°C'dir. Ortalama sıcaklık bakımından Erzincan çevresindeki il merkezleri içerisinde, Erzurum (5.9°C), Gümüşhane (9.7°C) ve Sivas'tan (8.6°C) yüksek, güneydekilerden, Bingöl (12.1°C), Tunceli (12.6°C), Elazığ (13°C) ve Malatya'dan (13.3°C) daha düşük bir ortalama değer arzeder. Görüldüğü üzere, Erzincan çevre illerin kendisinden yüksek rakımda olanlara göre, daha yüksek yıllık sıcaklık ortalamasına sahiptir. Rakım bakımından alçak seviyedeki illere göre daha düşük sıcaklık ortalaması arz etmektedir. Kısa mesafelerde sıcaklığın bu ölçüde değişmesi, topoğrafik yapıdan kaynaklanan yükselti farkının bir sonucu olarak düşünülebilir. Örneğin, Üzümlü İlçe Meteoroloji Rasat İstasyonu'nun yıllık sıcaklık ortalaması (1987-1992) 9.4°C dir. Bu ise, istasyonun ova tabanından yaklaşık 200 m.'lik bir yükselti farkı ile açıklanabilir. Çünkü, bu istasyon 1 400 m. civarında bir yükseltidedir. Bu durum, ova geneli içinde lokal olarak, farklı sıcaklık şartlarının yaşandığını

göstermektedir. Yani ova tabanından, çevre yamaç ve dağlık alanlara doğru, yıllık sıcaklık ortalamasında düşüşler görülmektedir.

Sıcaklığın yıllık ortalamasından ziyade, yıl içinde gösterdiği seyir daha karakteristiktir. Şüphesiz bu durum, daha öncede temas ettiğimiz gibi, yüksek dağlar arasında kalan ova ve havza tabanlarının, *yöresel klima alanları* oluşturabilmesi ile ilgilidir. Zira, Erzincan Ovası'nın ortalama yükseltisini 1200 m. olarak kabul edersek; gerek kuzey ve gerekse güneyini çevreleyen dağlarla (Esence Dağları 3 537 m., Munzur Dağları 3 462 m.) arasında 2 200-2 300 m. yükselti farkı vardır. Bu yükselti farkı ise, ovanın çevresine nazaran ne kadar korunaklı olduğu hakkında fikir vermektedir.

Yıllık ortalama sıcaklığın 10.6 °C'de olması pratikte bir anlam ifade etmez. Ancak sıcaklığın yıl içerisindeki gidişinin önemli sonuçları vardır. Bilhassa beşeri ve ekonomik hayatı değişik açılardan ilgilendiren bu durumu, en yüksek ve en düşük sıcaklık ortalamalarında göz önüne alarak hesaba katmak gerekir.

Ortalama sıcaklık değerlerine baktığımızda, en soğuk ayın -3.6 °C ile Ocak, en sıcak ayın ise 23.7 °C ile Temmuz ve Ağustos ayları olduğu görülür (Tablo:1.2,Şekil:1.5). Araştırma alanımız, şiddetli karasallıkla nitelendirilmesine karşılık, en soğuk ay ile en sıcak ayın sıcaklık ortalamaları arasındaki 27.3 °C'lik amplitüd değeri, Elazığ, Iğdır ve Kars'ın gösterdiği değerlerden daha azdır. Kış soğuklarından, Nisan ayındaki belirgin sıcaklık artışıyla çıktığı, yine aynı şekilde özellikle Eylül ayından itibaren yüksek miktardaki sıcaklık düşüşler ile kış soğuklarının yaşanmaya başlanması ve yüksek amplitüd değerinden hareketle, alanımızın *karasal termik rejim tipi* özelliklerini yansıttığını söyleyebiliriz.

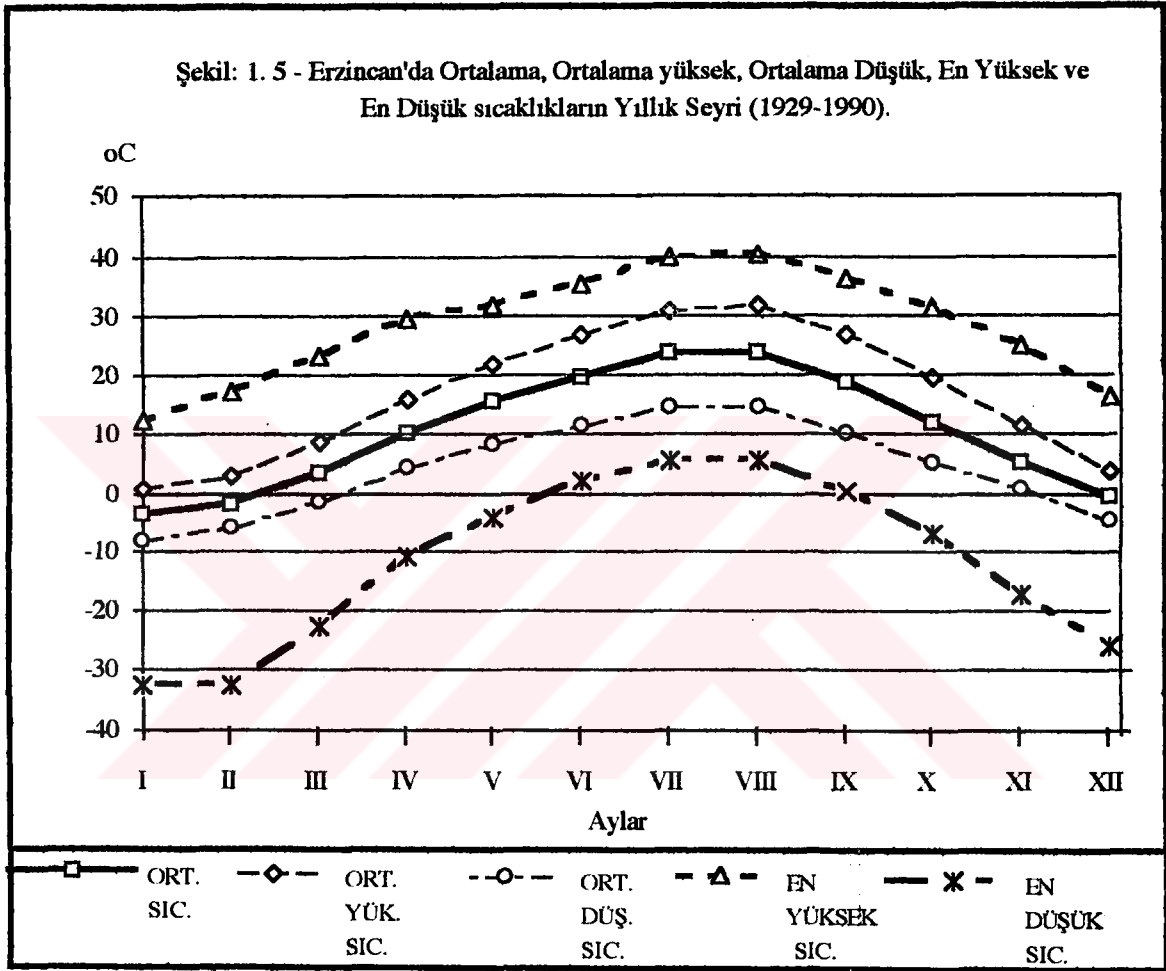
Tablo:1. 2. Erzincan'da Yıllık Ortalama Sıcaklıkların Aylık Gidişi (1929-1990)

AYLAR	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YIL ORT.
ORT.SICAKLIK (°C)	-3.6	-1.7	3.4	10.4	15.5	19.7	23.7	23.7	18.9	12.0	5.4	-0.4	10.6
ORT.YÜK. SIC. (°C)	0.9	2.8	8.7	16.2	22.1	26.7	31.0	31.6	26.9	19.8	11.7	3.9	16.9
ORT.DÜŞ. SIC. (°C)	-8.0	-6.1	-1.4	4.2	8.4	11.6	14.8	14.6	10.4	5.3	0.8	-4.4	4.2
ENYÜKSEK SIC.(°C)	12.6	17.2	23.4	29.5	32.0	35.6	40.0	40.5	36.4	31.4	24.9	16.4	40.5
EN DÜŞÜK SIC. (°C)	-32.5	-32.4	-22.4	-11.1	-4.2	2.0	5.7	5.9	0.3	-6.8	-17.4	-25.9	-32.5

Kaynak : D.M.I.G.M.

Erzincan'da en düşük sıcaklıkların 0°C'nin altına sadece 4 ay (Haziran-Eylül ayları) inmediği görülür (Tablo:1.2). En yüksek ve en düşük sıcaklık değerleri arasında (-32.5°C; 40°C) 73 °C'lik bir fark vardır. Karasallığı ifade ederken, bu uç değerler bir fikir verebilmektedir. Aylık ortalama sıcaklıkların ise ekstrem değerlerden daha uzun devrede

(Mart-Kasım) ve 0° C'nin altına düşmediği görülür (Tablo:1.2, Şekil:1.5). Ancak, yılın 3 ayında (Aralık-Şubat) aylık ortalamaların 0° C'nin altına indiği görülmektedir. Aylık ortalamaların 10° C'nin üzerinde olduğu dönem (Nisan-Ekim), 7 aylık devreyi oluşturur.

Tablo:1. 3- Erzincan'da Donlu Gün, Kış Günü, Yaz Günü ve Tropik Gün Sayıları (1929-1990)

AYLAR	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	TOPLAM
Donlu Gün Sayısı	29,5	23,4	17,6	3,5	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	2,3	12,2	22,4	107,4
Kış Günü Sayısı	11,8	7,6	1,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7	6,3	28,0
Yaz Günü Sayısı	0,0	0,0	0,0	0,8	8,1	20,6	28,1	29,5	21,0	4,4	0,0	0,0	112,5
Tropik Gün sayısı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	6,3	19,7	22,0	7,8	0,2	0,0	0,0	56,5

Kaynak: D.M.I.G.M.

Erzincan'da sıcaklığın 0° C'nin altında olduğu gün sayısı 107,4 tür (Tablo:1.3, Şekil:1.6). Tarımsal faaliyetlerin yoğun olarak yürütüldüğü Erzincan Ovası'nda donlu günlerin yıl içindeki dağılışı ve ortalamanın dışındaki sapmalar olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Yıl içinde Ekim-Nisan arasında, yedi ay don olayı gerçekleşebilmektedir.

Hatta, 0.1 gün ortalaması ile mayıs ayında bile don olayının görülmesi, özellikle geç donların tarım hayatını tehdit ettiğini göstermektedir. Çünkü bitkilerde filizlenme ve çiçeklenme dönemine rastlayan bu aylarda gerçekleşen geç donlar ,büyük kayıplara yol açabildiği gibi, bu yıllarda hiç ürün alınamamasına bile sebep olabilmektedir.Yine *kış günü* (sıcaklığın 0°C'nin üzerine çıkmadığı gün sayısı) sayısı 28 gün olup, Kasım-Mart arasındaki devrede yayılış gösterir.

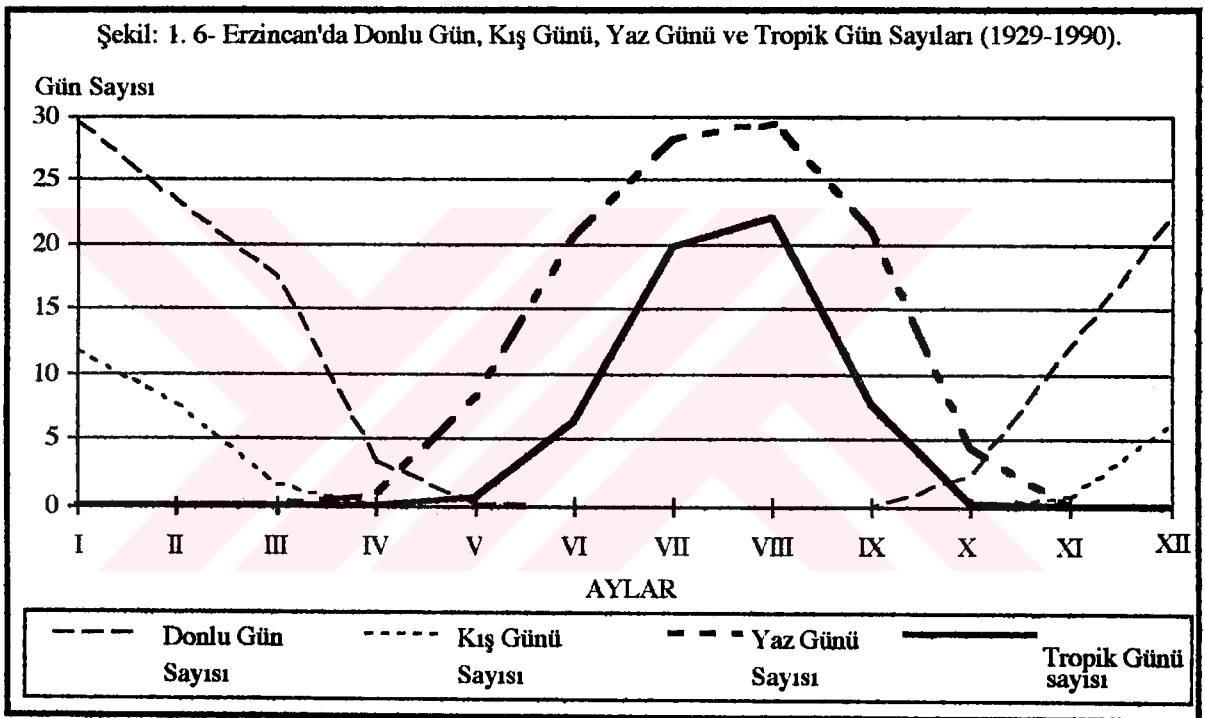
Erzincan Ovası'nda kış aylarının sıcaklık gidişi, diğer Doğu Anadolu istasyonlarının gidişine uygun bir seyir takip ederse de, Erzincan'a göre daha düşük yükseltide bulunan Malatya, Elazığ ve Iğdır'ın dışındakilerden, oldukça yüksek değerlerdedir. Aslında Erzincan Ovası'nda kış ayları ortalamalarının daha yüksek bir değere ulaşması beklenirdi. Çünkü ovanın hemen tamamen yüksek dağlarla çevrili oluşu ona özel bir durum kazandırmakta ve ovayı soğuk kuzey rüzgârlarına karşı korumaktadır. Ancak, bu müsbet tesirin yanında, ovanın bir küvet şeklinde oluşu, dağlardaki soğuyarak ağırlaşan hava kütlelerinin dibe çökerek tabanda toplanmasına ve Erzincan'da çok soğuk günlerin hüküm sürmesine sebep olmaktadır. Bu sebeple, Erzincan'dan daha yüksekte yer alan ve daha soğuk geçtiği bilinen yerlerden bile, en düşük sıcaklık değeri daha azdır. Soğuyan ve ağırlaştığı için ova tabanına yerleşen hava kütleleri, öğleye doğru güneşin tesiri ile fazlaca ısınmakta ve günlük sıcaklık oynamalarının büyük değerlere ulaşmasına neden olmaktadır. Böylece bir gün içerisinde 24 °C'yi bulan günlük sıcaklık değişimleri meydana gelebilmektedir ki, bu da Erzincan ikliminin karasallığı hakkında fikir vermektedir (AKKAN, 1963,82).

Yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı, araştırma alanımızda mutlak minimumlar, çok düşük değerler göstermekte, dört ayın değerleri (Aralık, Ocak, Şubat ve Mart), -20 °C'yi, iki ayda (Nisan ve Kasım) ise -10 °C'yi aşmaktadır (Tablo:1.2, Şekil:1.5).

Yazgünü (günlük 25 °C'nin üzerinde) sayısı 112.5, *Tropik gün* (günlük 30 °C'nin üstünde) sayısı ise, 56.5 gündür. Yazgünü sayısının Haziran-Eylül arasındaki devrede 20 günün üzerinde olduğu ve Tropik gün sayısının, daha ziyade Temmuz ve Ağustos aylarında yoğunlaştığını görmekteyiz (Tablo:1.3, Şekil:1.6). Özellikle yaz mevsiminin bu günlerinde gerçekleşen aşırı sıcaklar, tarımsal hayatı da tehlikeye sokmaktadır.

Yaz aylarının ortalama sıcaklığından düşük olan Haziran ayı bir kenara bırakılırsa, Temmuz ve bilhassa Ağustos ayı sıcaklıkları, Türkiye'nin birçok bölgesinden, hatta tüm İç Anadolu istasyonlarından daha yüksektir. Yaz aylarında, gece ile gündüz arasındaki sıcaklık farkı belirginleşmektedir. Ortalama değerler dışında, Erzincan Ovası'nda şiddetli sıcaklar sık

sık hüküm sürmektedir. Ağustosun sıcaklık ortalaması, 23.7 °C olmasına rağmen, yine bu ayda 40.5 °C'yi bulan ekstrem sıcaklık tesbit edilmiştir (01.08.1957). Bu değer, Doğu Anadolu'da şimdiye kadar sadece Malatya ve Elazığ'da (42 °C) geçilmiştir. Yaz aylarının daha güney enlemlerde ve deniz seviyesine göre çok daha yakın bulunan istasyonlardan sıcak geçmesi de, Erzincan Ovası'nın morfolojik durumunun bir sonucudur. Etrafı çevreleyen dağ kütlelerinin fazla ısı depo etmeleri ve bunların ışıması sonucunda Erzincan Ovası, bilhassa Temmuz ve Ağustosta yüksek sıcaklık değerlerine sahip bulunmaktadır. Yine bu sebeple, Ağustos ayı, hemen daima Temmuzdan sıcak geçmektedir (AKKAN,1963, 84-85).

1.2.2. Basınç ve Rüzgârlar

Erzincan Ovası'nın ikliminde etkili olan bir diğer iklim unsuru da, rüzgârlar ve bunların oluşmasını sağlayan basınçlardır. Hava basıncının, rüzgâr istikametlerinde, esme sayısında ve şiddetinde belirleyici rolü bulunmaktadır.

Erzincan'da basınç değerlerinin kış mevsiminde ortalama 882.8 mb., yaz mevsiminde ise, 877.3 mb. olduğu görülmektedir (Tablo:1. 4).

Tablo:1. 4- Erzincan'daki Ortalama Basınç Değerlerinin Aylara Dağılışı (1930-1990).

AYLAR	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Ort.Basınç	882.5	882.5	879.6	878.9	878.5	878.3	876.3	877.5	880.4	883.5	883.9	883.4	880.4

Kaynak : D.M.I.G.M.

Erzincan'da hâkim rüzgâr yönü, 4061 esiş ortalamasıyla (% 17.6) batıdır. Yine ikinci dereceden önemli rüzgâr yönleri ise, Kuzeybatı (3621 esme sayısı ve % 15.7'lik oran), doğu (3583 esme sayısı ile % 15.6) ve kuzey (3581 esme sayısı ile % 15.5 lik oran) dir. En az esen rüzgâr ise (1827 esme sayısı, % 8.0'lik oran), güneydir (Tablo:1.5, Şekil:1.7).

Erzincan Ovası'ndaki basınç ve rüzgâr şartlarını, çevredeki dağlar ile ova arasındaki yükselti ve bakı farklılıklarından kaynaklanan, günlük hava akımlarıyla belirleneceğini söylemek mümkündür. AKKAN eserinde (1963,86), belirttiği gibi hâkim rüzgâr istikameti güneydoğu ve kuzey olarak karşımıza çıkmamaktadır. Bu durum, şüphesiz 1930-1960 yılları arasındaki değerlerin neticesidir. Bugün, güneydoğu rüzgârı en düşük frekans ve yüzdeye sahip rüzgârlardan (% 8.8) ikincisidir. Yine AKKAN'ın belirttiği farklı mevsimde esen kuzey rüzgârı, oransal olarak (% 15.5) 4. sırada yer alır (Tablo:1.5, Şekil:1.7).

Rüzgârın esiş yönünü belirleyen, başta yeryüzü şekilleridir. Şöyle ki; Doğu Anadolu' da bilhassa Erzincan'a yakın meteoroloji istasyonlarında genel olarak hâkim rüzgâr yönü güneybatı olduğu halde, Erzincan'da batı, kuzeybatı ve kuzey'dir. Bu farklılığı açıklayabilmek için, Erzincan ve çevresinin sahip olduğu morfolojik karakteri göz önünde bulundurmamak gereklidir. Bu rüzgâr yönün (kuzey) oluşmasını da, şüphesiz ovanın kuzeyindeki dağlık alandan inen, hava akımları ile izah edebiliriz.

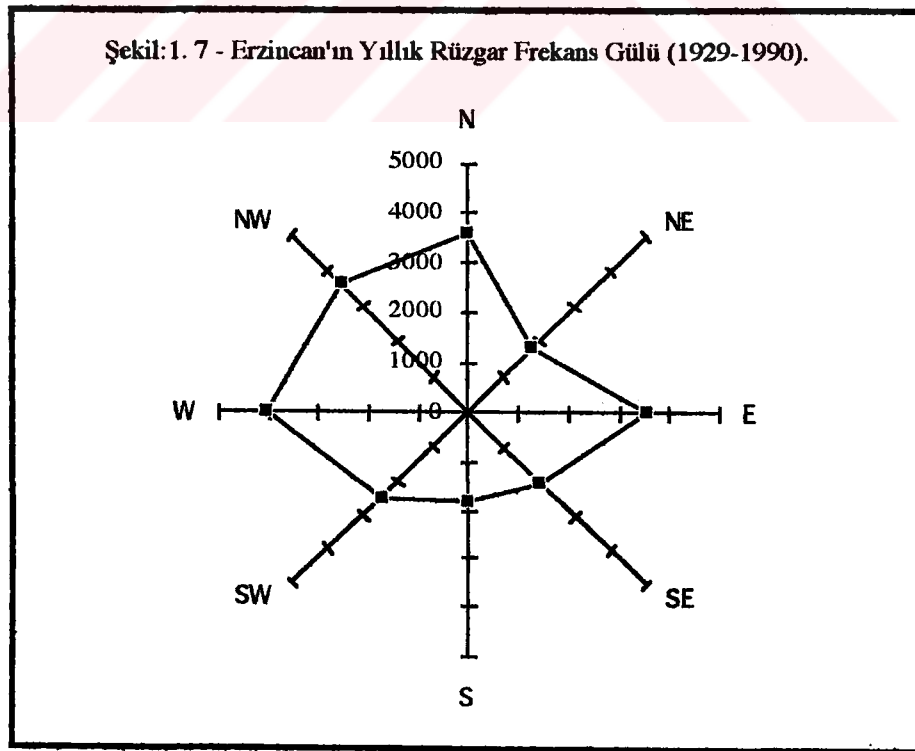
Tablo:1. 5- Erzincan'da Rüzgar Esmesi Sayısı ve Ortalama Hızının Aylık Gidişi (1930-1990) (hız m/sn'dir).

YÖNLER/AYLAR	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
N	183	176	217	217	240	399	494	569	434	274	199	179	3581
Hız	1.5	1.8	2.4	2.4	2.6	3.6	4.4	4.4	3.2	2.0	1.6	1.4	3.0
NE	144	119	161	161	148	150	135	151	144	176	168	161	1818
Hız	1.2	1.5	1.8	1.9	1.7	2.3	2.4	2.0	1.4	1.0	1.0	1.1	1.6
E	363	346	380	367	282	245	289	245	208	247	280	331	3583
Hız	2.3	2.2	2.9	2.8	2.3	1.6	1.5	1.4	1.5	1.7	2.3	2.4	2.1
SE	187	178	187	197	199	121	119	136	123	160	195	217	2019
Hız	2.1	2.1	2.4	2.7	2.4	2.0	1.8	1.9	1.7	1.4	1.7	2.0	2.0
S	155	146	144	163	180	123	132	159	164	181	127	153	1827
Hız	1.6	1.8	2.2	2.9	2.4	2.0	2.0	1.8	2.1	1.7	1.5	1.6	2.0
SW	196	189	183	190	211	231	219	197	225	234	188	194	2457
Hız	1.8	2.3	2.4	2.8	2.4	2.3	2.2	2.4	2.1	1.9	1.9	1.5	2.2
W	374	381	349	321	379	321	268	280	318	333	354	383	4061
Hız	1.7	1.8	1.9	2.2	2.1	2.2	2.1	2.0	1.8	1.6	1.3	1.5	1.8
NW	271	240	337	240	300	317	352	302	347	351	308	256	3621
Hız	1.5	1.5	2.0	2.1	2.1	2.5	2.9	2.9	2.0	1.6	1.5	1.6	2.0
Büt.Yön. Top.	1873	1775	1938	1856	1999	1907	2008	2039	1963	1956	1819	1874	22967
Büt.Yön.Ort.	1.7	1.8	2.2	2.4	2.2	2.3	2.4	2.3	1.9	1.6	1.6	1.5	2.0

Kaynak : D.M.I.G.M.

Erzincan'da hâkim rüzgâr istikametinin, batı sektörlü oluşunun sebeplerini ise şöyle sıralayabiliriz; Ovanın batıya açılan orografik gediklerden Kemah Boğazı, Erzincan'ın

güneybatısında ve Çardaklı Boğazı ise batısında yer alır. Bilhassa Orta Karadeniz üzerinden, Yeşilırmak'ın kolu olan Kelkit Çayı vadisine kanalize olan hava kütlelerinin, Erzincan'ın batısında yer alan Refahiye ilçe merkezi (Erzincan'a 72 km.) ve çevresine kadar etkili olup, buradan da yukarıda belirtilen orografik gedikten kolayca geçerek, Erzincan Ovası'na kadar etkilerinin devam ettiğini söylemek mümkündür. Çardaklı Boğazı'nın kuzey kesiminde Çimen Dağları'nın yüksekliği 2832 m'dir. Bu dağların ova kuzeyini sıralayan Esence (Keşiş dağları 3547 m.) Dağları kadar yüksek olmayışından ötürü, hem batıdaki Sakaltutan Geçidi (2160 m), hemde Kelkit Vadisi'ne açılan Pöske Geçidi (2120 m.) üzerinden, hava akımları ovaya sokulma imkânı bulur. Bu nedenle, her iki geçitten inen rüzgârlar, çoğu kez ovaya yağış şartlarını getirir. Rüzgâr istikametinde de ağırlıklı olarak *batı* sektöründen esiş böylece çoğaltmaktadır. Güneybatıda yer alan Kemah Boğazı'nın rakım değerleri, Erzincan Ovası'na göre daha düşüktür. Kemah ve Kemaliye civarlarına hatta Malatya'ya kadar, hava akımları Fırat nehri vadisi sayesinde yol bulur. Zaten Güneybatıdan rüzgârın esiş oranı % 10.7 gibi nisbeten düşük bir oranı arzeder. Hakim rüzgâr istikametinde, ikinci sırada yer alan kuzeybatı istikameti, daha önce belirttiğimiz Çimen Dağı ile Sipikör Dağı (2666 m.) arasında yer tutan, Kelkit vadisine açılan Pöske Geçidi'nden (2190 m.) kolayca Erzincan Ovası'na inebilen hava akımlarının etkisi olduğu muhakkaktır.

Erzincan Ovasında etkili olan rüzgâr yönlerinden bir diğeri de, *doğu rüzgârları* dır. Bu da, topoğrafyanın büyük ölçüde müsadeseine bağlı olarak gelişir. Ova doğusundaki Sansa

Boğazı vasıtasıyla, Erzincan Ovası'na nisbeten soğuk mevsimlerde kanalize olan, soğuk hava akımlarının ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Zaten bütün yıl boyunca Erzincan'da en fazla rüzgâr, batı, kuzeybatı, doğu ve kuzey yönlerinden gelmektedir. Orografik hatlara (Çardaklı Vadisi, Pöske Geçidi ile Sansa Boğazı) hava akımlarının uyum gösterdiğini böylece görebiliyoruz.

Dağ ile ova tabanı arasındaki sıcaklık farklanmasının yol açabileceği yerel basınçtan kaynaklanan kuzey rüzgârlarının frekansları, bilhassa Haziran-Eylül devresinde yoğunlaşmakta ve Erzincan'da yıl içinde esen en hızlı rüzgârlar, yaz mevsiminde (Temmuz ve Ağustos'ta 4.4. değerine erişmektedir) görülmektedir. Bu rüzgârlar, Erzincan'da Temmuz ve Ağustos aylarında öğleden sonra genelde saat 15-21 arasında etkili olmaktadır.

1.2.3. Yağışlar

Erzincan'da yıllık yağış miktarı 61 yıllık ortalamalara (1929-1990) göre 366.9 mm. dir. Doğu Anadolu'nun 500-1000 mm.'lik yağışlara sahip olduğu ancak Karasu ile Aras vadi boylarının 300 mm. civarındaki yağışla, bu genel gidişten ayrıldığı görülür. Bölgede bilhassa Iğdır ve Erzincan Ovalarında bu gidişten ayrı bir durum görülür (AKKAN,1963,87) Iğdır Ovasında yıllık yağış tutarı, 44 yıllık ortalamalara göre 257.6 mm. kadardır (GÜNER,1993,37).

Erzincan ve Iğdır ovaları, etrafları yüksek dağlarla çevrili çukurluklar içinde bulduklarından, yağış imkânı olduğu devrelerde mesela depresyonların geçiş zamanlarında, civardaki yüksek dağlara ve dağlarla çevrili olmayan yerlere nazaran daha az yağış almaktadırlar. Erzincan Ovası hemen her yönden yüksek dağlarla çevrili bulunduğu için depresyonik yağışlardan çok az istifade edebilmektedir. Yağış getirmesi beklenen rüzgârlar da, yüksek dağları açmak zorunda kaldıklarından, Erzincan Ovasına ulaştıklarında içerindeki nemi hemen tamamen bırakmış bulunmaktadırlar. Bu yüzden Erzincan Ovası Türkiye'nin kendi yüksekliğinde bulunan merkezlerinden en az yağış alanı durumundadır (AKKAN,1963,87-88).

Erzincan çevresinde yer alan illerin bazılarının yağış miktarları şöyledir.: Gümüşhane 424.2 mm., Erzurum 447.4 mm., Bingöl 833.5 mm., Ağrı 505.8 mm., Van 374.8 mm., Elazığ 434.9 mm., Tunceli 998.5 mm., Malatya 385.0 mm., Sivas 415.4 mm. ve Iğdır 257.6 mm.dir. Bu değerlere göre Erzincan, Iğdır'dan sonra en az yağış alan yer durumundadır. Ancak bu bazılarının (Iğdır, Tunceli, Bingöl ve Malatya hariç) yükseltisi, Erzincan'dan fazladır. Artan yükseltinin tesirleri yanında, topoğrafik yapıları gereği,

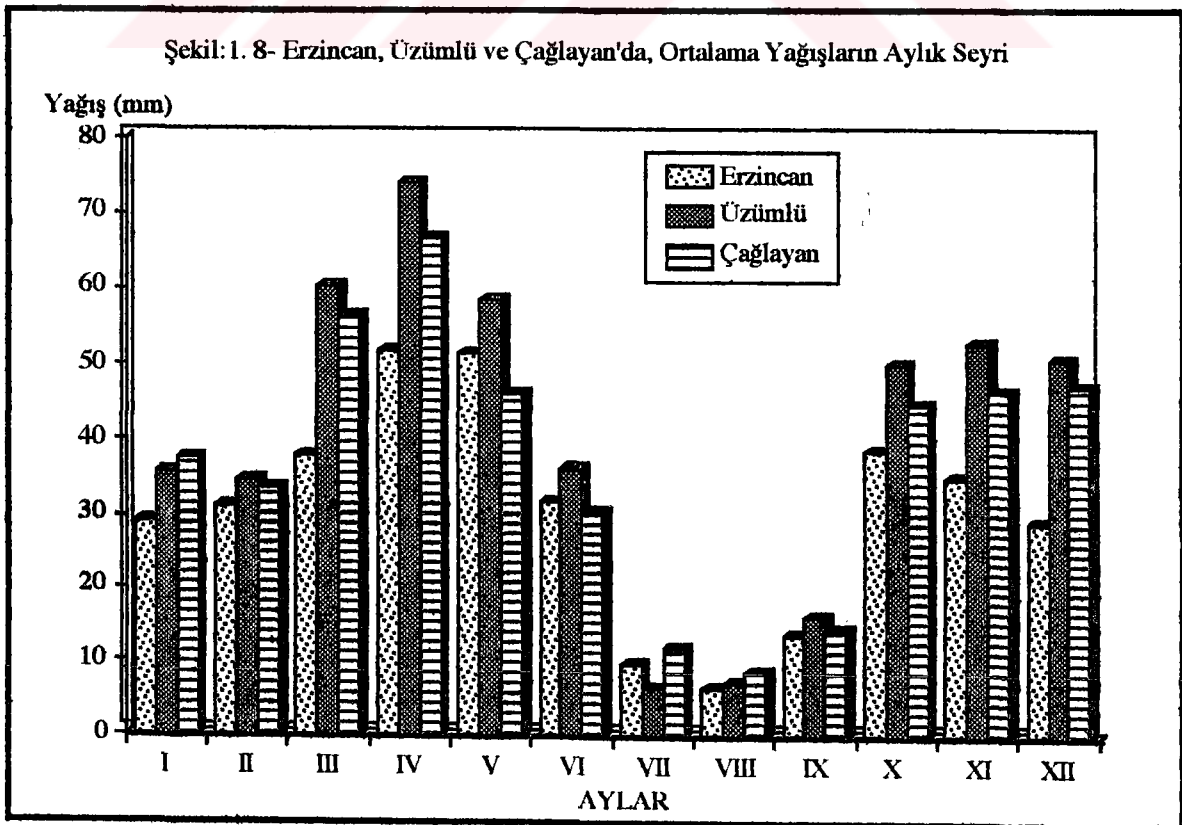
Erzincan çevresindeki merkezler daha fazla yağış alabilirken, Erzincan'ın önce de belirtilen orografyasının olumsuz tesirleri sayesinde, yağış bakımından düşük değerlerde kalmaktadır.

Tablo:1.6 ve Şekil:1.8'de de görüldüğü gibi, Üzümlü'de ve Çağlayan'da, Erzincan'dan daha yüksek yıllık yağış tutarı söz konusudur. Üzümlü, Erzincan'dan yaklaşık 200 m.daha yüksekte ve Esence Dağlarının yamaçında yer aldığından, yıllık 116.7 mm. daha fazla yağış almaktadır. Çağlayan ise, Şehir merkezi ile arasında pek yükselti farkı bulunmamasına rağmen (şehirden, yaklaşık 35-40 m.daha yüksek), yıllık 77.3 mm. daha fazla yağış almaktadır. Yükselti farklılıklarının yanında, dağların eteklerinde bulunmalarına bağlı olarak, ova tabanı ve Erzincan'a göre, yağış bakımından daha elverişlidirler. Zaten, ova tabanından çevre dağlık alanlara doğru gidildikçe, yağış miktarında artışların gerçekleştiği ortadadır.

Tablo:1. 6- Erzincan, Üzümlü ve Çağlayan'da Yıllık Ortalama Yağış Tutarlarının Aylık Dağılışı (1929-1990)

AYLAR	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Erzincan Yağış(mm)	29.3	31.3	38.1	51.9	51.4	31.8	9.8	6.6	13.6	38.6	35.3	29.2	366.9
Üzümlü Yağış(mm)	35.9	34.7	60.2	74.2	58.7	36.4	6.5	7.2	15.9	50.2	52.8	50.7	483.6
Çağlayan Yağış(mm)	37.8	33.8	56.3	66.7	46.2	30.5	11.6	8.5	14.4	44.8	46.6	47.2	444.2

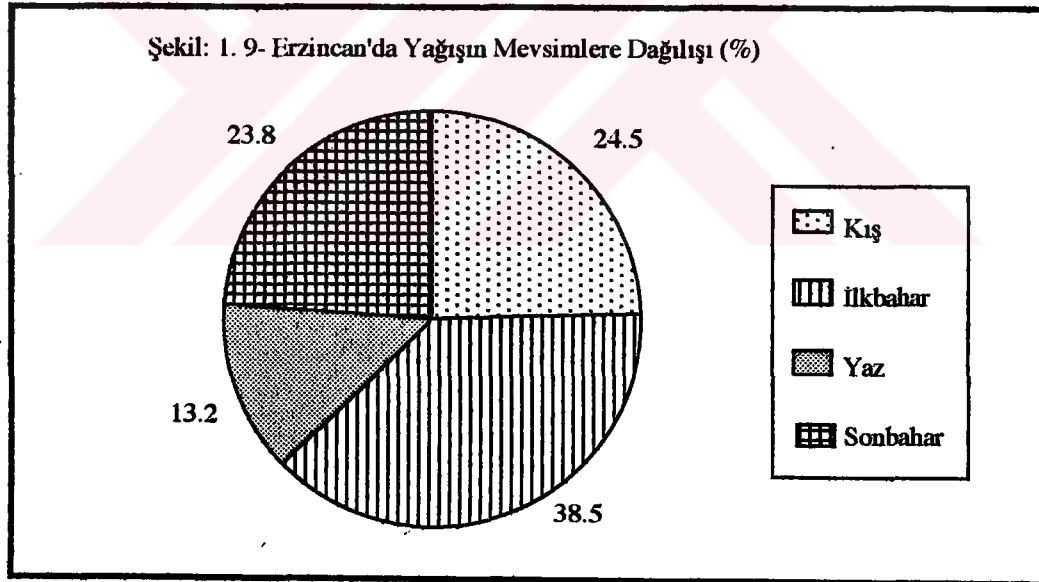
Kaynak : D.M.I.G.M

Yağışın, yıllık tutarının düşüklüğü yanında, mevsimlere dağılışı da düzensizdir (Tablo:1.6, Şekil:1.9). Yıllık toplam yağış tutarının mevsimlere göre dağılımı ise ; İlkbahar % 38.5, Yaz % 13.1, Sonbahar % 23.8 ve kış % 24.5 şeklindedir. Bu duruma göre yağışın en fazla düştüğü mevsim ilkbahar % 38,5, en az düştüğü mevsim % 13.1'lik değeriyle yaz'a rastlamaktadır.

İlkbahardan sonra kış ve sonbahar mevsimleri sıralamayı takip eder. Bu özelliğiyle tipik karasal rejimi yağış rejimi karakteri sergilemektedir. Yıllık yağış tutarının aylık ortalamaları, en fazla yağış, 51.9 mm. ile nisan ayına, en az 6.6 mm. ile Ağustos ayına isabet eder (Şekil:1.9).

İlkbaharın yağışları günleri Haziran içlerine kadar sokulmuş olmakla beraber, yaz en kurak mevsimdir. %13.1'lik paya sahip olan yaz yağışlarının hemen tamamı, aniden başlayan ve kısa sürede bol su bırakan yağışlar olduğundan, ova'nın büyük bir kısmı sel tehdidi altında kalmaktadır.

Tablo: 1. 7- Erzincan'da Yağışlı Gün Sayısının Aylara Dağılışı (1929-1990) .

AYLAR	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Yağışlı Gün Say.	10.6	9.5	11.6	12.6	14.0	8.8	3.0	2.3	4.2	8.1	8.9	9.5	103.1

Kaynak : D.M.I.G.M.

Yıllık yağışlı günler sayısının aylara dağılışı da çok büyük farklılıklar göstermez (Tablo: 1.7). Yılın 103.1 günü (% 28.2) yağışlı geçmektedir. Günlük en çok yağış miktarı ise 130.9 mm.'yle 1985 ekim ayına aittir. Ayrıca Erzincan'da 1929-1992 arasında en fazla yağış 633.1 mm. ile 1951 yılında ve en az yağış 205.1 mm. ile 1955 yılında gerçekleşmiştir.

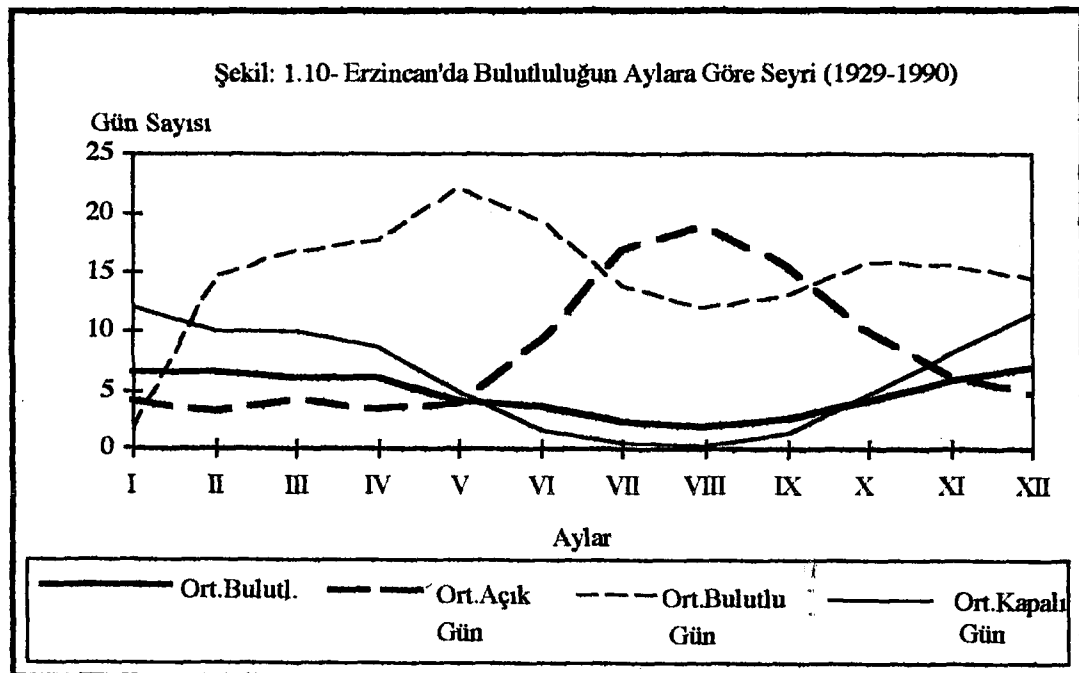
Erzincan'da yıllık ortalama bulutluluk oranı, 4.7 olarak tesbit edilmiştir. Bulutluluk oranının yüksek olduğu dönemler kış mevsimi (6.6) ve ilkbahar (5.4) mevsimine rastlamaktadır. Yaz (2.5) ve sonbaharda (4.1) bu oranlar düşüktür.

Yazdan sonbahara ve bu mevsimden kışa geçerken, bulutluluk oranında giderek artar. Erzincan'da yıllık ortalama *açık günler sayısı* 100.0, *bulutlu günler sayısı* 190.7, *kapalı günler sayısı* 74.6 gün, *sisli gün sayısı* ise, 6.5 gün kadardır. Erzincan Ovası'nda, radyasyon sisleri, özellikle de atl hava tabakalarının soğuması sonucunda meydana gelen *zemin sisleri* görülmektedir. Sisli günlerin yıl içinde dağılışına bakıldığında; 1.5 gün ile Aralık ve Ocak ayları, en fazla sisli gün sayısına sahip olmakla dikkati çeker. Bu ayları, Şubat (1.3 gün) ve Kasım (0.8 gün) takip eder. Yılın % 27.4'ü açık, % 52.4'ü bulutlu ve % 20.4'ü kapalı geçmektedir. Kapalı gün sayısının en fazla görüldüğü devre kış mevsimidir (Aralık 11.7, Ocak 12.2, Şubat 10.2, Mart 10.1). Yaza doğru, en düşük değerine inen kapalı gün sayısı (Haziran 1.6, Temmuz 0.5, Ağustos 0.2), sonbahardan itibaren yeniden artış gösterir. (Tablo:1.8, Şekil:1.10)

Tablo:1. 8- Erzincan'da Ortalama Bulutluluğun Aylık Dağılışı (1929-1990)

AYLAR	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Ort.Bulutluluk	6.4	6.4	6.1	6.1	4.1	3.6	2.2	1.9	2.5	4.1	5.8	7.0	4.7
Ort.Açık Gün Sa.	4.0	3.2	4.1	3.4	3.8	9.2	16.7	18.9	15.5	10.2	6.2	4.8	100.0
Ort.Bulutlu Gün Sa.	14.8	14.8	16.8	17.8	22.2	19.2	13.8	12.0	13.2	16.0	15.6	14.5	190.7
Ort.Kapalı Gün.Sa.	12.2	10.2	10.1	8.8	5.0	1.6	0.5	0.2	1.3	4.8	8.2	11.7	74.6
Sisli Gün Sayısı	1.5	1.3	0.6	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.4	0.8	1.5	6.5

Kaynak :D.M.I.G.M.

Karasal iklimlerde görülen, yağış rejimindeki düzensizlikler yanında, yağışın çeşidi de önemli sonuçlar ortaya koyar. Zira yağışların çığ, yağmur, kar veya dolu şeklinde olmasının yanında mevsimlere dağılışının önemi vardır. Erzincan'da yıllık ortalama *kar yağışlı günler* sayısı 20.9 günü bulmaktadır . Bu süre Kasım ortalarından Nisan ortalarına kadar yaklaşık 6.5 aylık süreyi içerisine alır (ALTINBİLEK,1990,28) (Tablo:1.9, Şekil:1.11).

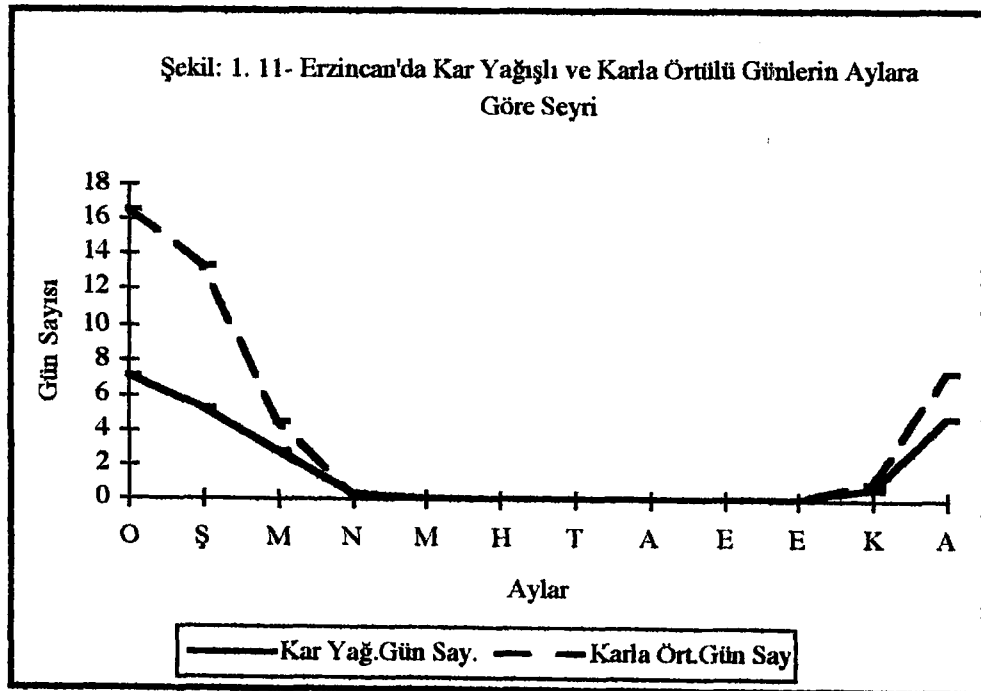
Tablo: 1. 9- Erzincan'da Ortalama Karlı Günlerin Aylık Gidişi.

AYLAR	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Kar Yağ. Gün Sa.	7.0	5.3	2.8	0.4	-	-	-	-	-	-	0.7	4.7	20.9
Karla Ört.Gün Sa.	16.5	13.3	4.5	0.2	-	-	-	-	-	-	1.0	7.3	42.8

Kaynak: D.M.I.G.M.

Ancak kar yağışlı günlerin % 81.4'ü kış mevsiminde, % 15.3'ü ilkbahar mevsiminde ve % 3.3'ü sonbahar mevsiminde oluşu önem arzeder. Bilhassa ilkbaharda (Nisan ayında) görülen kar yağışları ve bu günlerde meydana gelen düşük sıcaklıklar, meyva ağaçlarından kayısı ve üzüm için çiçek açma ve sürgün verme devresi olduğundan, zararlara sebep olmaktadır.

Kar yağışlı günler, Erzurum'da 50 gün (DOĞANAY,1983,25), Iğdır'da 12.7 (GÜNER, 1993,43), Malatya'da 19, Elazığ'da 20 gündür (ONUR,1964,19). Bu merkezlerin yükseklikleri ile kar yağışları arasında önemli ilişki vardır.

Erzincan genel değerlendirmede, kar yağışlı günler açısından, yükseltisiyle pek tezat teşkil etmeyecek kar yağışlı gün ortalamasına sahiptir.

Kar yağışlı gün sayısının yanında *kar yağışının yerde kalma müddeti* de önem arzeder. Erzincan'da ortalama karla örtülü gün sayısı 42.9 gün'dür (Tablo:1.9). Ortalama yılın ancak % 12'si karla örtülü durumdadır. Bazı yıllar ise bu sayı 106 güne (1992) yükselirken, bazı yıllar ise 20 günü aşmaz.

Kar yağışlı günler ve karla örtülü günler sayısı bakımından, kendisinden daha düşük rakımlara sahip yerlerin dışında, genelde İç Anadolu istasyonlarının karakterine sahiptir (AKKAN,1963,89).

Tablo:1. 10- De Martonne Formülüne Göre Ortalama Aylık ve Yıllık Kuraklık İndisleri.

AYLAR	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Yağış(mm)	29.3	31.3	38.1	51.9	51.4	31.8	9.8	6.6	13.6	38.6	35.3	29.2	366.9
Ort. Sic. (oC)	-3.6	-1.7	3.4	10.4	15.5	19.7	23.7	23.7	18.9	12.0	5.4	-0.4	10.6
İndis Değeri	54.9	45.3	34.1	30.5	24.2	12.8	3.5	2.4	5.6	21.1	27.5	36.5	10.1

Kaynak:D.M.I.G.M. verilerinden hesaplanmıştır.

De Martonne'un kuraklık indisine göre, Erzincan'da yıllık kuraklık, 10.1 değerini vermektedir. Bu durumda indis değeri, 10-20 arasında bulunduğundan, *yarı kurak-yarı nemli* iklim tipinin hâkim olduğu söylenbilir. Ayların durumuna göz attığımızda ise, Ekim-Mayıs arası nemli, Haziran yarı nemli ve Temmuz-Eylül arası ise kurak olduğu görülmektedir (Tablo:1.10).

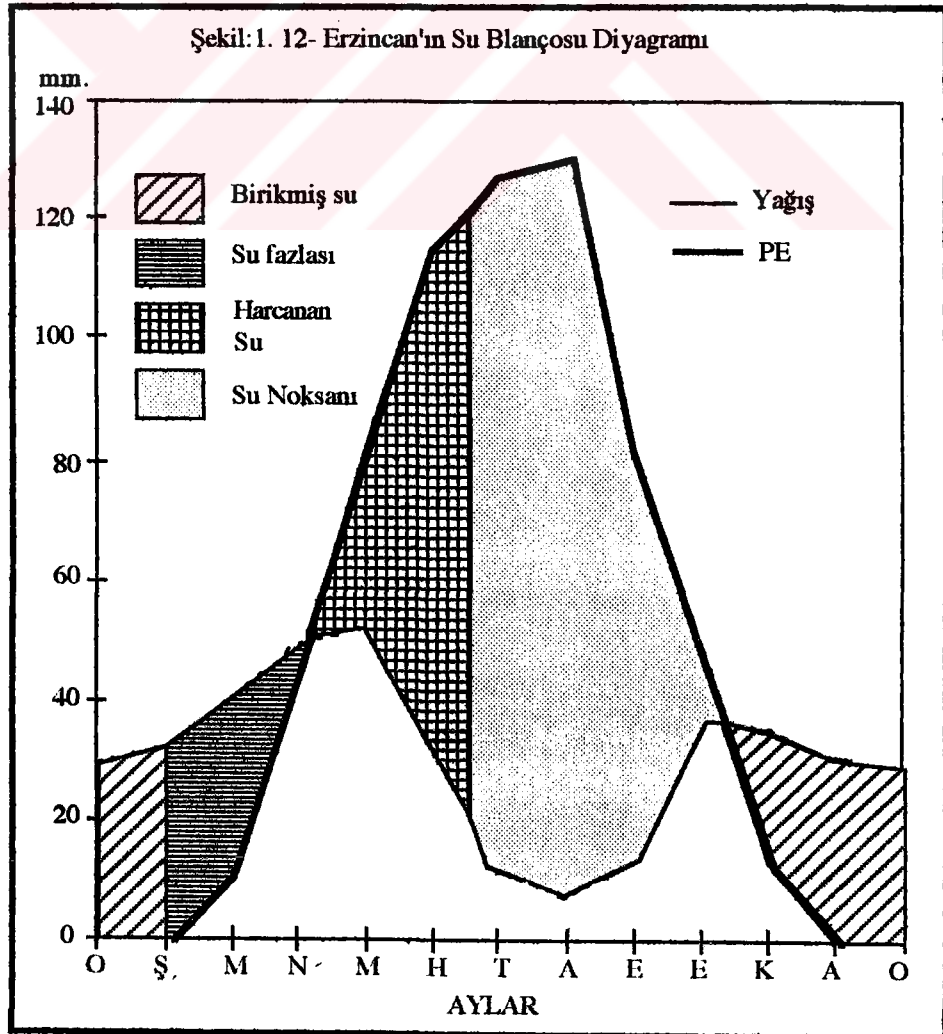
Erzincan ve yakın çevresinde yaşanan iklim tipini ortaya koyabilmek için, buradaki sıcaklık ve yağış şartları arasındaki ilişkilerden hareketle Thornthwaite formülüne göre hazırlanan Su Bilançosu tablo ve grafiği incelendiğinde, şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır (Tablo:1.11, şekil:1.12).

Tablo:1. 11- Erzincan'ın Su Bilançosu.

AYLAR	O	ř	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	YILLIK
Sıcaklık	-3.5	-1.7	3.3	10.1	15.1	19.1	22.8	23.3	18.5	11.7	5.2	-0.5	10.6
Sıcaklık Indisi	0	0	0.5	3.0	5.3	7.7	10.0	10.3	7.3	3.6	1.1	0	48.8
Düzeltilmemiş PE.	0	0	10	40	67	92	100	110	78	50	16	0	563
Düzeltilmiş PE.	0	0	10.3	44.4	83.1	115	127	129.8	81.1	48	13.2	0	654.6
Yağış	29.5	31.4	40.6	50.0	52.7	32.9	11.1	6.7	13.2	37.6	35.9	30.6	366.9
Birik. su. aylık değ.	29.5	17.2	0	0	-30.4	-69.6	0	0	0	0	22.7	30.6	
Birikmiş su	82.8	100	100	100	69.6	0	0	0	0	0	22.7	53.3	
Gerçek Evapotranspr.	0	0	10.3	44.4	83.1	102.5	11.1	6.7	13.2	37.6	13.2	0	322.1
Su Noksanı	0	0	0	0	0	12.5	115.9	123.1	67.9	10.4	0	0	329.8
Su Fazlası	17.2	14.2	30.3	5.6	0	0	0	0	0	0	0	0	67.3
Akış	8.6	11.4	20.8	13.2	6.6	3.3	1.6	1	0	0	0	0	66.5
Nemlilik Oranı	29.5	31.4	2.9	0.1	-0.3	-0.7	-0.9	-0.9	-0.8	-0.2	1.7	30.6	

Kaynak:D.M.I.G.M. verilerinden hesaplanmıştır.

Erzincan'da Kasım-Nisan ayları (6 ay) arasında, yağış miktarları düzeltilmiş ve düzeltilmemiş PE değerlerinden yüksek oluşu dikkat çekicidir. Yılın geri kalan (Mayıs-Ekim arası) kısmında, nemlilik değerleri negatif olarak gerçekleşir. Yani, yılın yarısı kurak, yarısı nemlidir. Ancak Erzincan ve çevresinde, genellikle Kasım ayında, sonbahar yağışlarının başlamasına bağlı olarak, artan nemlilik şartlarıyla toprakta su birikmeye başlar. Ocak ayında, toprakta su doymuş vaziyettedir. Bu ayı takipeden sürede, Nisan ayı ortalarına kadar toprakta su fazlası olup, topraktaki birikmiş suyun harcanması ise yaklaşık Mayıs ortalarına kadar sürmektedir. Çünkü çiftçilerin tarım alanlarına, bağ ve bahçe alanların su vermeye başlama tarihleri de bu devreden başlayıp, ekim ayı sonlarına kadar sürmektedir. Burada dikkati çeken durum, bilhassa bitkilerin suya ihtiyaç duydukları vejetasyon devresinin başlangıcından bitişine kadar, toprak su noksanı etkisinde kalmaktadır. Bu nedenle de, zaten ova genelindeki toprak yapısının da geçirimli, su tutma kapasitesi ve kaabiliyeti yüksek olmayan alüviyal topraklardan oluşması, bu su noksanı olan devrede tarımda sulamayı mecburi hale getirmiştir.

Thornthwaite'ın formülüne göre hazırlanan Su Bilançosu Diyagramına göre, Erzincan Ovası'nın iklimi, D, B'1, s,b'2 sembolleriyle ifade edilmektedir. Buna göre araştırma alanında, yağış tesirlilik indisi hesaplarına göre *Yarı kurak*, sıcaklık tesirlilik indisine göre *Mezotermal*, yağış rejimine göre, *su fazlası kış mevsiminde ve orta derecede olan tali iklim tipi*, PE'nin üç yaz ayına nispeti indisi ise *deniz tesirine yakın yerlere komşu oluşu*, yani daha önce de bahsedildiği üzere Karadeniz iklimi tesirlerinin bitim noktasında yer aldığını belirtmek gerekir. Sonuçta; *karasal yarıkurak iklim tipi* olarak belirmektedir.

Fenolojik bakımdan incelendiğinde, Erzincan Ovası'nın kendine has ve konumuna göre farklı bir iklim yapısına sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Mikroklima alanlarının tesbitinde, doğru ve uzun süreler yapılabilmiş fenolojik gözlemlerindeğeri büyüktür. Zira bitkilere, sadece yukarıda özellikleri sayılan başlıca iklim elemanları değil, daha tâli olduğu için ihmal edilen, güneşlenme, toprak sıcaklığı, bakı vs. gibi birçok mühim faktörler tesir etmektedir. Ü.E. ÇÖLAŞAN'ın *Türkiye Fenolojik Atlası* incelenirse, birçok bitkilerin yetişmesinde Erzincan'ın, Doğu Anadolu içerisinde özel bir durumu olduğu görülür. Örneğin, Erzincan Ovası'nda *kışlık buğday ekimi*, İç, Güneydoğu ve Doğu Anadolu'nun çok büyük bir kesimiyle birlikte yapılmakta ve 16-31 Ekim tarihleri arasında ekilmektedir. Ancak bu buğdayın çiçeklenmesi, Doğu Anadolu'da sadece Erzincan'da 1-15 Haziran tarihleri arasında olmakta, Malatya ve Elâzığ gibi, Erzincan'dan daha sıcak olduklarını belirttiğimiz merkezlerde bile, Erzincan'a nazaran 10-12 günlük bir gecikme belirmektedir. *Kışlık buğdayın hasadı* da yine erken olmakta ve meselâ, Ankara'dan ortalama 3, Konya'dan 7 gün sonra hasat yapılmaktadır. Kışlık buğday Erzincan'da, Erzurum'a oranla yaklaşık bir ay önce hasat edilmektedir. Durum, *yazlık buğday* için de çok farklı değildir. Bu buğdayın hasadı meselâ, Elâzığ'dan bile on gün önce yapılabilmektedir. Yazlık arpa ekiminde de aynı şeyleri görebilmekteyiz. Arpa, bütün İç Anadolu merkezleriyle birlikte ekilmekte ve böylece Doğu Anadolu'dan ziyade, İç Anadolunun şartlarını göstermektedir. Erzincan Ovası'nda, ilkbahar belirsiz geçmekte, bu mevsimde donlu günlere oldukça fazla rastlanılmakta ve hatta kar yağışları bile gerçekleşebilmektedir. Bu durum, bilhassa kayısı, şeftali gibi erken çiçek açan meyve ağaçlarında, sık sık olumsuz etkiler yapmakta ve zararlar vermektedir. Öyle ki, pek çok seneler havalar, bu gibi meyve ağaçlarının çiçek açmasına ve hatta meyve oluşmasına imkân verecek kadar uzun bir süre uygun gittikten sonra, birden ve şiddetli donlar oluşmakta ve dolayısıyla meyvelerin zarar görmesine sebep olmaktadır. Bu gibi yıllarda, Erzincan Ovası'nın korunmuş olan birkaç yeri hariç, hemen hiç bir bahçesinde meyve bulmak

mümkün olamamaktadır. Don hadiselerinin sıklaştığı dönemlerde, üst üste birkaç yıl meyvесiz kalınmaktadır (AKKAN, 1963,93).

Erzincan Ovası'nın güneydoğusunda, doğu-batı yönünde uzanan Cencige Vadisinde de (Girlevik Deresi Vadisi), Erzincan Ovası'na oranla daha uygun ve sıcak bir iklimin hüküm sürdüğü, yine fenolojik gözlemlerden anlaşılmıştır. Bu vadi içerisinde bulunan Karatuş ve Çağlayan (Cencige) gibi köylerin bahçelerinde, biraz önce bahsedilen *meyvelerin donması* olayına daha az rastlanmakta veya etkileri daha zararsız olmaktadır. Bu durum, ova içerisinde uzanan bir tepelik alanın (Tilek Antiklinali), bu vadiyi kuzeyin soğuk tesirlerinden korumuş olmasından kaynaklanır (AKKAN,1963,94).

Tüm iklim elemanlarını göz önünde bulundurarak, Erzincan Ovası'nın genel iklim karakterini şu şekilde özetlememiz mümkündür: Erzincan Ovası, Doğu Anadolu ve hatta Türkiye içerisinde, kendine has özellikleri bulunan bir iklime sahiptir. Karasal bir karaktere sahip olan Erzincan ikliminde yerşekillerinin durumu, bu karasallığı şiddetlendirmekte ve bilhassa ekstrem değerler bakımından özellik kazanmasına imkân vermektedir. Türkiye'nin diğer 1000 m.den yüksek istasyonlarıyla yapılan karşılaştırmada, Erzincan'da yaz sıcaklarının belirginliği yanında, kışların da oldukça şiddetli geçtiği görülmüştür. Ancak bu şiddetli kışlarda bile, karları eritebilecek sıcaklıklar bulunabilmektedir. Bu yüzden, kar örtüsü uzun süre yerde kalmamaktadır (42.8 gün). Erzincan Ovası, bilhassa yağışlarının azlığı (366.9 mm.) ve kurak devrenin, beş ay gibi uzun bir süre devam etmesiyle de dikkati çekmektedir. Ova tabanını oluşturan malzemenin yapısıyla ilgili olarak, bu uzun ve şiddetli kuraklık kendisini daha fazla hissettirmekte ve Erzincan Ovası'nda yapılan ziraat için sulamanın değerini, açık olarak ortaya koymaktadır (AKKAN,1963,94).

1.3. Hidrografik Özellikler

Erzincan Ovası, çanak biçimli, tabanı altıvyonlardan oluşan, tektonik bir depresyon halinde, etrafını ise nisbi yükseklikleri 2000m.yi aşan, yüksek dağ sıraları çevrili bir morfolojiye sahiptir. Erzincan Ovası'na bu çevre dağlardan çok sayıda dereler inmektedir. Bu derelerin birçoğu mevsimlik akışa sahip olup, yazın kurumaktadırlar. Ovayı ikiye bölmek suretiyle ova sularını dış drenaja bağlayan en önemli akarsu ise Fırat (Karasu) Nehri'dir. Erzincan Ovası'na doğudan girerek, ova içerisindeki sayısız yeraltı kaynaklarını ve ovayı çevreleyen dağlardan inen yan derelerin sularını toplayıp, güneybatıdaki Kemah Boğazı vasıtasıyla Keban Baraj Gölü'ne taşımaktadır.

Fırat (Karasu) Nehri, Sansa Boğazı ile Kemah Boğazı arasında 53 km. uzunluğa sahiptir. Halbuki doğrusal olarak iki boğaz arasındaki uzaklık 38 km.dir. Yani Fırat (Karasu) Nehri, ova içerisinde menderes kuşağı oluşturacak şekilde, 15 km.'lik bir yanal akış gerçekleştirmektedir.

Fırat (Karasu) Irmağı'nın debisi, şiddetli ve uzun geçen kış mevsiminin ardından ilkbahar mevsiminde, yağışların artmaya ve dağlardaki karların erimeye başlamasıyla birlikte, ani bir yükseliş gösterir. Yaz mevsimindeki sıcaklık yükselmeleri ve artan buharlaşma nedeniyle, seviye alçalması dönemine girilir. Sonbahar mevsiminde sıcaklıkların düşmesi, buharlaşmanın azalması ve yağışların da artmasına bağlı olarak, ikinci bir seviye yükselmesi görülür. Kış mevsimi, yağışların azaldığı ve yükseltinin etkisiyle yağışların daha ziyade kar şeklinde düştüğü bir mevsimdir. Bu mevsimde ise, sıcaklıkların kar erimelerine imkân vermeyecek kadar düşük olması sebebiyle de, doğal olarak bir seviye düşüklüğü görülür (YÜCEL,1955,110-111).

Nitekim, Fırat (Karasu) Irmağı'nın, Bağıştaş İstasyonu verilerine göre, 12 yıllık ortalama akım değerleri sonucu, yıllık ortalama akım, 145 078 m³/sn'dir. Mart ayında 144 949 m³/sn olan debisi, Nisan ayında iki katından bile fazla artarak 326 983 m³/sn'ye yükselmiştir. Mayıs ayında da artış devam etmesine rağmen, Haziran'dan itibaren debide düşüşler gerçekleşmiş ve Eylül'de 76 687 m³/sn'ye kadar inmiştir. Ekim'de başlayan artışlarla, Kasım ayında debi tekrar yükselerek, 93 376 m³/sn'ye çıkar (EİE,1983,403).

Erzincan Ovası'ndaki tarım hayatında son derece önemli olan su potansiyeli başta yer üstü sularından Fırat ve dağlardan ovaya erişen yan derelerden sağlanan suların hepsi bu kadar değildir. Yağış halinde yere ulaşan yada kaynaklar vasıtasıyla yüzeye çıkan suların bir kısmı da buharlaşma yoluyla tekrar atmosfere geri verilmektedir.

Gerek su yüzeylerinden, gerek bitkilerden (evapotranspirasyon yoluyla) ve gerekse zeminde (potansiyel evapotranspirasyon) meydana gelen buharlaşma havadaki nem oranına ve sıcaklığa bağlıdır. Erzincan'da hava içerisinde nem değerlerinin en düşük olduğu devre, Haziran-Eylül aylarıdır. Bu devrede yağış değerleri de en az seviyededir (63.9 mm.). Sıcaklık değerlerinin yüksek aylık ortalamalara eriştiği bu devrede, potansiyel evapotranspirasyonun ve evapotranspirasyonun hız kazanacağı şüphesizdir. Bu durumda Erzincan Ovası'nda ciddi boyutta yaz kuraklığı gerçekleşmektedir.

Yazın birçok yan derenin kuruması, Fırat (Karasu) Irmağı'nın akım miktarında meydana gelen düşüşler, önce de belirtildiği üzere tarım hayatında su problemini ortaya

çıkarmaktadır. Ovayı oluşturan toprak yapısının alüviyal malzemeden oluşması, gerek suyun toprağa sızmasını kolaylaştırmakta, gerekse tersi yönde buharlaşmayı da kolaylaştırmaktadır. Bitkiler ise, bu nisbeten hızlı su hareketinden çabucak etkilenmektedirler. Bu nedenle hemen hemen ovada hiçbir kültür bitkisi yazın sulamadan yetiştirilemez.

Esence Dağları'ndan, Erzincan Ovası'na inen başlıca dereler şunlardır: Şehrin kuzeybatısından ovaya erişen ve şehrin batı sınırını belirleyen en büyük akarsu, Vavgirt Çayı'dır. Doğuya doğru çok sayıda mevsimlik akışlı dereler dağlık alanı parçalayıp *konsekant* bir özellik gösterirler. İkinci büyük akarsu, Gökkaban Deresi'dir. Daha doğuya doğru sırasıyla, Koca, Başgöze, Allahmedet, Geyikli, Üzümlü, Büyükçukur (Bayırbağ), Kale (Pişkidağ) ve Değirmenpınar Dereleri sıralanır. Bunlardan sadece iki uçtaki (Vavgirt Çayı ve Değirmenpınar Deresi), Fırat (Karasu) Irmağı'na ulaşabilmesine rağmen, diğerleri ise, debilerinin yükseldiği yağışlı dönemlerde taşıyarak oluşturdukları büyük birikinti yelpazeleri içine sızarak kaybolmaktadır (Şekil:1.2). Zaten debilerinin oldukça azaldığı yaz aylarında, özellikle bahçe sulamak amacıyla, yukarı seviyelerde yamaç kanallarına su alınması sebebiyle, bu mevsimde pek çoğunun yatağında su bulunmamaktadır.

Erzincan şehri meskun mahallini ve ziraat arazilerini taşkın ve rusubat (altıvyon) tehdidi altında bulunduran Vavgirt (Işıkpınar) Deresi ıslahı ile ilgili çalışmalara 1944 yılında başlanmıştır. 1944 yılında Erzincan şehrini, civar köyleri ve ziraat arazilerini korumak maksadı ile Vavgirt (Işıkpınar) Köyü ile güneydeki Erzincan-Sivas demiryolu arasında takriben 100-150 m. açıklıkta iki tarafı kısmen harçlı, kısmen kuru ve beton iksalı sedde inşa edilmiştir. Bu seddeler arasının derenin getirdiği kaba rüsubat ile süratle dolduğu müşahade edilmiştir. 1947 senesinde rüsubat kontrolü maksadı ile kuru taş ve anraşman olarak 72 adet bağlama yapılmışsa da ilk selde bunlar tamamen yıkılmıştır. Ancak bundan sonra yukarı havza ıslahını 1948 yılında D.S.İ. ve Orman Genel Müdürlüğü müştereken, *Vavgirt Deresi'ni ağaçlandırma raporu* hazırlamışlardır. 1953 yılında Demiryolu Fırat arası beton perde kaplamalı seddeleri inşa edilmiştir. 1958'e kadar yapılan çalışmalar sel olayını engelleyememiştir. 1957 yılında *Vavgirt Deresi Erozyon Rüsubat ve Taşkın Kontrolü Planlama Raporu* hazırlanmıştır. Bu rapora göre, 72.8 km²'lik yağış havzasının erozyona açık jeolojik formasyonlardan (serpantin ve Miyosen Denizel sedimentleri) oluştuğu, havzada başta ıslah hendeği, örme çit, ağaçlandırma, mera ıslahı, taş sekisi gibi önlemler alınması öngörülmüştür. 1958-1966 yılları arasında bahsedilen erozyonu önleme çalışmaları yapılarak önemli kontrol imkânı elde edilmiştir (DSİ, 1971, 1-7).

Böylece Vavgirt çayı havzası erozyon kontrolü gerek Erzincan il merkezi için gerekse çevre köylerin ziraat alanlarına artık tehdit oluşturmamaktadır. Gökkaban deresi için de, Vavgirt Çayı için geçerli olan şiddetli erozyondan söz edilebilir. Ancak, Vavgirt Çayı kadar aktif sel problemi yoktur.

Araştırma alanımızın güneyini oluşturan Munzur Dağları'ndan, ovaya inen derelerin sayısı litolojik farklılıktan dolayı daha azdır. Doğudan batıya doğru sırasıyla, Girlevik (Akpınar), Mercansuyu, Delice, Yaylabası ve Binkoç Dereleri başlıcalarıdır. Bunlardan ilk üçünün, hem vadi uzunlukları fazladır, hem de sadece yüksek kesimlerdeki yağışlar ve kar erimelerinden beslenmeyip, debileri yüksek kaynaklarla da beslendikleri için oldukça bol su taşıyan derelerdir Ancak, yine sularının tamamı tarım alanlarında kullanıldığı için, Fırat (Karasu) Nehri'ne ulaşamazlar (Şekil:1.2).

Alanımızın batı ve güneybatısının en önemli dereleri ise; kuzeyden güneye doğru, Çardaklı, Göyne, Bahçeli, Cevizli ve Sulu (Yeşilçay) Dereleri'dir. Sıralamaya göre, vadi yamacındaki eğimin artmasına bağlı olarak, vadi boyları da azalmaktadır (Şekil:1.2). Derelerin getirdiği su miktarı, etek sahasında bulunan köylerin, sadece meyve bahçelerini sulamaya yetecek kadardır. Çardaklı ve Bahçeli Dereleri üzerinde bulunan regülütörler sayesinde sulama gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, Göyne Deresi üzerine, 1996 yılında bitirilmesi planlanan ve yapımı halen devam eden *Erzincan Barajı* inşa edilmektedir (Şekil:4 .5).

Erzincan Ovası'nda *yeraltı su seviyesi*, farklı alanlarda, değişik değerler göstermektedir. Daha önce de bahsedildiği gibi, kesin kalınlığı ölçülemeyen ve yüzlerce metre kalınlığının olduğu tahmin edilen bir alüvyon tabakası söz konusudur. Zaten böyle geçirimsiz bir malzeme üzerine, nisbeten daha iri materyallerden müteşekkil birikinti yelpazelerinin oluşturduğu piedmont ovası kesiminde, yeraltı su seviyesi, taşkın ovası veya taban arazi dediğimiz kesime oranla daha derindedir. DSİ sondaj kuyularının derinlikleri 27-275 m. arasında değişmektedir. Nitekim şehir merkezinde, çeşitli kesimlerde bulunan 12 adet sondaj kuyusunun derinlikleri, 100-130 m. arasında değişmekte iken, taşkın ovasında bulunan, köylerin kullanma suyunu karşılayan sondaj kuyularındaki statik su seviyesi 3-10 m., içme suyunu karşılayan sondaj kuyularının derinlikleri ise, 27-50 m. arasında değişmektedir. Yeraltı suyu seviyesinin, yüzeye yakın ve bol oluşu, deprem aktivitesini artırıcı yönde tesiri vardır.

Yüksek dağlık alanlarda, ovaya inen dereleri besleyen yüzlerce kaynağın dışında, dağların ovaya dik bir açıyla indiği ve faylarla kesildiği alanlarda da *kaynaklar*

bulunmaktadır. Burların en önemlileri; ovanın güneydoğusundaki mesozoik kireçtaşlarından çıkan Kalecik Kaynağı, Bahçeyazı köyündeki Çermik Kaynağı, Bayırbağ köyünün 3 km. güneyindeki Çermik Kaynağı, Fırat Irmağı'nın Kemah Boğazı'na girmeden hemen önceki sağ sahilinde bulunan Beytahtı Kırkgöze Kaynağı ve Kaynarca Kaynağı, B.Çakırman-Saztepe-Günebakan-Akyazı köyleri arasında kalan alanda çok sayıdaki tatlı su ve mineralli su kaynaklarıdır.

Fırat (Karasu) Irmağı'nın sağ sahilinde, doğuda Çermik Kaynağından, batıda Yoğurtlu köyüne kadar, Fırat (Karasu) Irmağı'nın sol sahilinde ise, Yalınca-Çatalören köyleri arasında, 20'şer km.lik hatlar boyunca, iki kaynak zonu mevcuttur. Bu kaynakların beslenimini, ovaya indikten sonra, birikinti yelpazeleri içine sızan ve akışlarını yelpazelerin altında devam ettiren sular oluşturmaktadır. Taşkın ovasında yüzeye çıkan bu kaynak sularının bir kısmı drenaj kanalları ile Fırat (Karasu) Irmağı'na akıtılmakta ise de, bataklık ve sazlık alanların oluşması engellenememiştir.

1.4. Toprak Özellikleri

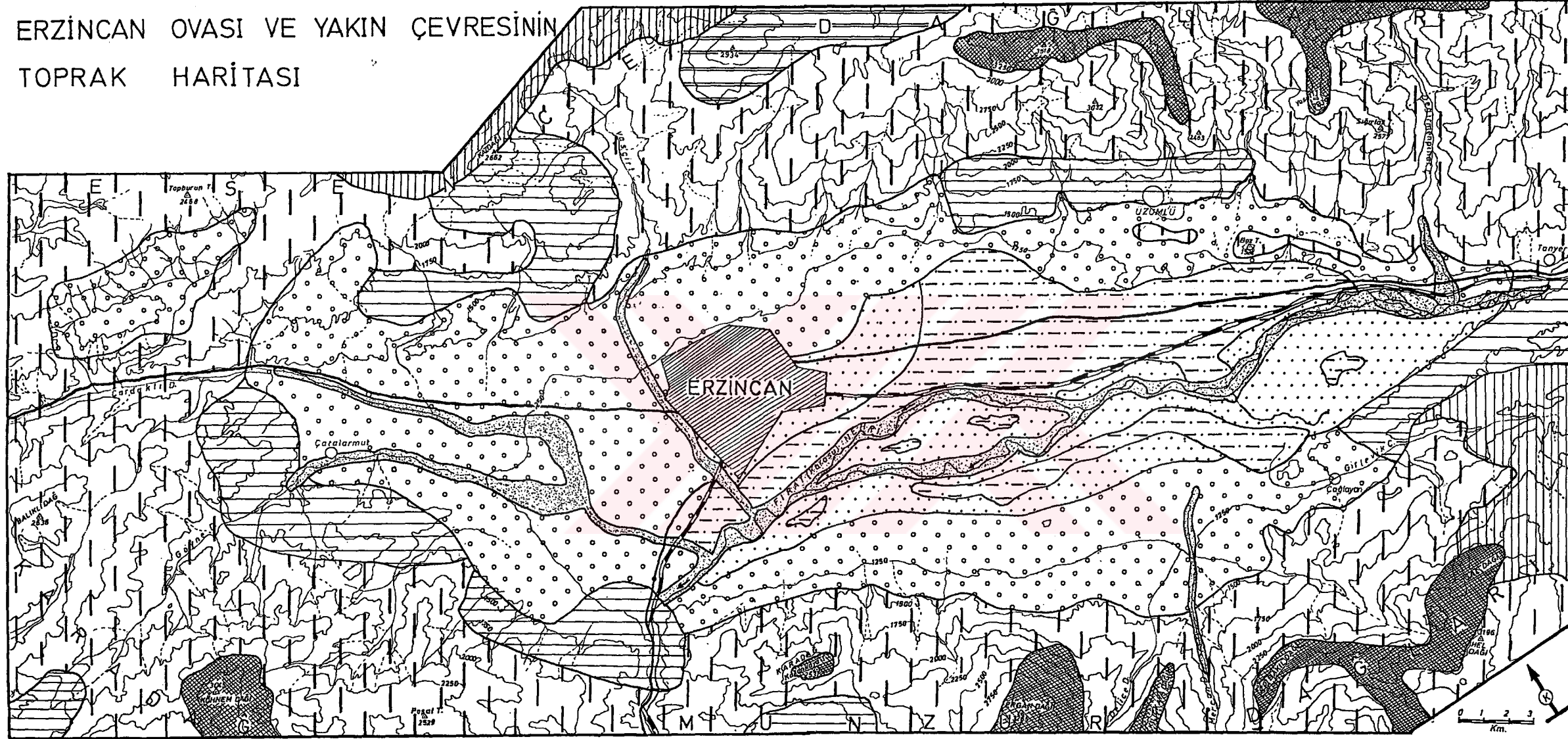
Erzincan İli, ülkemizde toprakların süptürüldüğü sahalarda, ana materyalin en fazla aşındığı sahalarda başında gelmektedir. Bu nedenle, il dahilinde sahanın iklim şartlarına göre oluşmuş topraklar son derece sınırlı alanları kaplamaktadır. Erzincan Ovası dahilinde geniş sahalarda, fizyolojik derinliği çok fazla olan kumlu ve milli *alüviyal topraklar* yaygın durumdadır. Ancak bu toprakların yarıya yakın kısmı, taşkın altında bulunmaktadır. Ovanın merkezi kısmında, özellikle Ekşisu dolaylarında ve Fırat'ın ovaya girdiği kesimde tabansuyu seviyesi yüksek olduğundan tarıma elverişli olmayan, çorak *hidromorfik alüviyal topraklar* yer almaktadır. Özellikle Ekşisu'yun bünyesinde bulunan aşırı şekildeki mineral maddeler ve özellikle karbonatlar, bitkiler için zehirleyici etki yaptığından, kullanmaya elverişli değildir (ATALAY, 1991a,34).

Araştırma alanımızda alüviyal toprakları, Fırat (Karasu) Irmağı'nın taşkın ovası alanında yayılış göstermektedir. Bu topraklar içerisinde ve daha fazla alan kaplayan hidromorfik alüviyal topraklar görülmektedir. Ovanın en alçak kesimlerine karşılık gelen kuzeydoğu bölümü, tamamen bu topraklardan oluşurken, Fırat Ada'sı içinde, Mertekli-Uluköy arasında küçük adacıklar oluşturacak şekilde ve sol sahilde uzanan alüviyal topraklar içinde, geniş bir uzanış gösteren hidromorfik alüviyal topraklar bulunmaktadır (Şekil: 1.13).

Alüviyal ve Hidromorfik alüviyal toprakları kuşatacak şekilde, dik eğimlerin eteklerinde (piedmont ovası sahasında), yaygın olarak *kolüviyal topraklar* bulunur. Erzincan

Şekil: 1. 13

ERZİNCAN OVASI VE YAKIN ÇEVRESİNİN
TOPRAK HARİTASI

- ZONAL TOPRAKLAR
- KAHYERENGİ TOPRAKLAR
  - KAHYERENGİ ORMAN TOPRAKLARI
  - KESTANERENGİ TOPRAKLAR
- İNTRAZONAL TOPRAKLAR
- HİDROMORFİK TOPRAKLAR
- AZONAL TOPRAKLAR
- ALÜVİYAL TOPRAKLAR
  - KOLÜVİYAL TOPRAKLAR
  - LİTHOSOLLAR
- TAŞLIK-KAYALIK ALANLAR
- TASKIN YATAĞI KUMUL ve ÇAKILLARI

Erzincan İli Toprak Kaynağı Envanter Raporu (1975)'
den değiştirilerek.
S. HAYLI-1994

Ovası'nın doğu yarısında, kuzey ve güney etek sahasını, batı yarısının ise tamamına yakını bu topraklar oluşturmaktadır. Ayrıca alanımızın kuzeybatısında, küçük bir tektonik havza şeklindeki açılma sahasında da görülebilmektedir (Şekil:1.13). Alanımızdaki bu toprakların büyük bir kısmı kuru tarım arazileri durumunda olmasına rağmen, özellikle sulanabilen kesimleri, tuzluluk probleminden uzak oldukları için, tarımsal bakımdan çok elverişlidirler.

Erzincan Ovası'nda, yukarıda bahsedilen üç tür toprak (kolüviyal, alüviyal ve hidromorfik alüviyal) hâkim durumda iken, çevredeki dağlık kesime geçildiğinde, *lithosoller* en geniş alanı kaplayan topraklar olarak belirmektedir. Aslında yörenin ekolojik şartları göz önünde bulundurulursa, alanımızın en az yarısının kahverengi veya kahverengi orman topraklarının hâkim olması beklenirdi. Fakat, tektonizma ile aşırı örselenmiş ve genelde aşınmaya-taşınmaya hazır ofiyolitlerden oluşan bu dağlık alanlar, aşırı erozyona maruz kalarak litozolik bir karakter kazanmıştır. Bu sebeple, alanımızda *kahverengi topraklara*, ancak ovanın kuzeydoğusunda, Günebakan-Bayırbağ köyleri arasında, Yalnızbağ köyünün kuzeyi-Vasgirt (Işıkpınar) Deresi doğusu arasındaki alanda ve Çardaklı Deresi-Kemah Boğazı arasındaki yamaçlarda görebiliyoruz. *Kestanerengi orman toprakları* ise, alanımızın en güneydoğusunda ve kuzeybatıda alanımıza sınır oluşturan Kaz Dağı (2662 m.) ve Ahi Dağı'nın (2934 m.) kuzey eteklerinde bulunmaktadır. Ahi Dağı ve doğusunda, kestanerengi orman topraklarını da görmek mümkündür (Şekil:1.13).

Araştırma alanımızı çevreleyen yüksek dağların zirveleri, *taşlık-kayalık* durumunda iken, Fırat (Karasu) Irmağı'nın ova içindeki tüm yatağı boyunca, Çardaklı ve Göyne derelerinin yatakları ve birleşim kavşağındaki geniş alan, ayrıca Vasgirt (Işıkpınar) ve Mercan Derelerinin yatakları, taşkın yatağı kum ve çakıllardan oluşmaktadır (Şekil:1.13).

1.5. Doğal Bitki Örtüsü Özellikleri

Doğu Anadolu Bölgesinin genellikle tektonik kökenli depresyon ve havzalarında İrano-Turaniyen step elemanları yaygındır. Nitekim, Malatya, Muş, Van, Erzurum, Erzincan, Pasinler-Iğdır, hatta Oltu ve Narman Havzaları'nda, Orta Anadolu steplerinde olduğu gibi, otsu bitkiler ilkbaharın orta ve sonlarına doğru havaların ısınması ile yeşererek çiçek açmakta, yağış durumuna göre temmuz ve ağustos ayı başında kuruyarak tohumlarını saçmaktadır (ATALAY,1983,167).

İl dahilinde sulak alan bitkileri (higrofitler), step ve orman olmak üzere üç farklı vejetasyon tipi bulunmaktadır. *Step vejetasyonu*, Karasu oluğu Erzincan Ovası ve Tercan, Çayırılı arasında yaygındır. Bu sahalarda *Astragalus* (geven) *Artemisia* (yavşanotu) birlikleri

baskındır. Bunlardan başka, ova tabanının otsu step elemanları şunlardır; sütleğen (euphorbia), gelincik (papaver rhoeas), ayırık (agropyrum), sığırkuyruğu (verbascum), deve dikenini (alhai camelorum) v.s. den oluşur. Stepe ait çalı formasyonunun en yaygın elemanları karamuk (berberis vulgaris), kuşburnu (rosacania), karaçalı (plicucus aculeatus) ve böğürtlen ile alıç türleridir. Erzincan Ovası'nın ve dağların 2200 m.den yüksek kısımlarının dışında kalan, orman örtüsünden yoksun sahalar, doğal orman örtüsünün tahribi ile oluşmuş seyrek ot örtüsü ile kaplıdır. Ormanların tahribi sonucunda oluşan bu ot örtüsü, antropojen stepleri oluşturmaktadır. (ATALAY, 1991a,35-36).

İl sahası dahilinde meşe ormanları sadece parçalar halinde Kemah Boğazı dahilinde, Refahiye güneyinde Mürüt Dağları'nın güney eteklerinde Munzur silsilesinin güneye bakan yamaçlarında bulunmaktadır. Belli başlı meşe türlerini, Quercus Pinnatiloba, Quercus Cerris, Quercus Petrea ve Quercus Libani oluşturmaktadır. Meşe ormanları dahilindeki ardıçların başında ise, Juniperus Communis (adi ardıç) gelmektedir. Bunun dışında, özellikle Karasu vadisi boyunca tipik bir Akdeniz elemanı olan Boyacı sumacı (cotinus coggyria) ve Menengiç (Pistacia Terebinthus) görülmektedir. Yabani elma, armut ve eriklere de rastlanılmaktadır (ATALAY, 1991a,35).

Sarıçam ormanları (Pinus sylvestris), Refahiye dolaylarında özellikle kuzeye bakan yamaçlarda Esence Dağları'nda ise ancak sarıçam kütüklerine rastlanılmaktadır. Erzincan Ovası'nın güney kesiminde Mercan (Munzur) Dağları'nın ovaya bakan eteklerinde birkaç parça halinde sarıçam ormanları görülmektedir. Ormanlar önemli ölçüde bozulduğundan, 4000m³ civarında kereste ve 5000 ster civarında yakacak odun üretilmektedir. Bu değerlere göre Erzincan Orman işletme müdürlüğünün üretiminin son derece düşük olduğunu göstermekte ve işletmenin odun üretiminin değil Erzincan, ancak küçük kasabanın odun ihtiyacını karşılayacak kapasitede olduğu anlaşılmaktadır. (Bir hanenin yılda 10 ster odun yaktığı dikkate alınır, Erzincan İli'nin tüm ormanları, ancak 500 hanenin odun ihtiyacını karşılamaktadır (ATALAY, 1991a,35).

Görüldüğü üzere Erzincan ili sınırları içerisinde ekonomik değer arzeden orman varlığı oldukça sınırlıdır. Eskiden beri doğal orman varlığının tahribi ve iklim şartlarındaki yarı kurak karakter, orman varlığı il alanının % 9'u gibi küçük bir oranına gerilemesine yol açmıştır.

Erzincan ili ekonomisinde tarım hayvancılık ve sınırlı sanayi yanında, orman varlığının potansiyeli düşük olması, ilin gelişme sektörlerinden birinin âtil kalmasına neden olmaktadır. Diğer yandan bitki örtüsü-mesken ilişkileri açısından il yerleşmelerinde bariz

farklılıklar görülebilmektedir. Örneğin Erzincan Ovası'ndaki köy yerleşmelerinde kerpiç ve taş meskenlerde sınırlı ölçüde ovada yetiştirilen kavak, kereste ve muhtelif ağaç kullanılabilirken, Refahiye yöresinde ağaç kullanımı daha yaygındır. Zira yöredeki sarıçam ormanları, meskenlerde ağaç kereste kullanımına etki etmiştir.

Esence Dağları'nın güney eteğinde yer alan Erzincan Ovası'nın, bitki örtüsü bakımından son derece zayıf oluşu, şühesiz erozyon sorununu da beraberinde ortaya çıkarmıştır. Esence Dağları'nın, serpantinlerden oluşmasının, önemli ölçüde ağaçlandırma çalışmalarında başarısızlığa yol açtığı da bir gerçektir.

İkinci Bölüm

NÜFUS COĞRAFYASI

ÖZELLİKLERİ

2. NÜFUS COĞRAFYASI ÖZELLİKLERİ

2.1. Genel Bakış

Nüfus coğrafyasının konusu, insan topluluklarının yeryüzü ile olan ilişkilerini ve bu toplulukların yeryüzünün diğer olayları ile bağlantılarının karşılıklı aksiyon ve reaksiyon şeklinde incelenmesidir. Gerçekten yeryüzü coğrafi bölgelerinin farklı görünüm kazanmasına sebep olan elemanların başında insan topluluğu gelir. Herşeyden önce bir mekân ve ilişkiler bilimi olarak kabul edilmesi gereken coğrafyanın temelinde insan topluluklarıyla doğal çevre arasındaki ilişkiler yatar. Kuşkusuz insanın yeryüzü kaynaklarından yararlanarak yine yeryüzüne kazandırdığı şekillerin tür ve yoğunluğu ile doğa arasındaki dengeye bağlıdır (KARABORAN,1984a,1-2).

Coğrafyacı nüfus olaylarını incelerken, aynen diğer konuları incelerken yaptığı gibi, ağırlığı mekânsal özellik, dolayısıyla ilişkilere verir. Bu ilişkiler olayın yer aldığı bölgelerde olduğu gibi, çok uzağında da olabilir (KARABORAN,1984a,3). Gerçekten belirli bir sahada yaşayan insanlar o saha, hatta saha dışındaki birçok fiziki, beşeri ve ekonomik olaylarla iç içe yaşarlar. Çevre koşullarının insana ve faaliyetlerine yaptığı etkiler oranında sayılarında artış ya da azalış göstererek; içinde yaşanılan sahanın sık ya da seyrek nüfuslu alanlar olarak belirmesine neden olurlar. Diğer taraftan, içinde buldukları fizikî ve biyolojik çevreyi durmadan değiştirmeye ve ondan faydalanmaya çalışan insanın, çevre üzerindeki etki derecesi herşeyden önce, sayısının azlığına veya çokluğuna, kültürel, ekonomik ve teknik seviyesine bağlıdır (TANOĞLU,1969,29).

Erzincan Ovası ve çevresinin tarih öncesi devirlerdeki nüfus ve yerleşme durumu ile ilgili veriler bulunmamasına rağmen, verimli bir altıvyal ova ve ulaşım bakımından elverişli imkânlar sunan böyle bir doğal mekanın o dönemlerden beri, nüfus barındıran ve yerleşilmiş bir yöre olduğunu düşünmek pek yanlış olmayacaktır. Nitekim tarih devirleri boyunca yörede sırasıyla; Hurriler, Azziler, Hayaşalılar, Hititler, Asurlar, Urartular, Medler, Persler, Romalılar, Bizanslar, Emevîler, Abbasîler, Selçuklular, Moğollar, İlhanlılar, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safeviler ve Osmanlılar olmak üzere toplam 18 ayrı devletin egemen olduğunu görmekteyiz. Adı geçen devletlerin egemenlik dönemleri boyunca araştırma alanımızda yaşayan nüfus hakkında sayısal verilere sahip bulunmamaktayız. Bu tür bilgilere Osmanlı İmp. döneminde, özellikle 16.yy.'da yapılan Tapu-Tahrir kayıtlarında rastlamaktayız.

16.yy.'da farklı tarihlerde tutulan tapu-tahrir kayıtlarına göre,nüfus bazı dönemlerdeki sosyal, ekonomik ve siyasal olaylara bağlı olarak artış ve azalışlar göstermiştir.17. ve 18. yy.'larda aynı seyir izlenirken, 19.yy.'daki salnamelere göre nüfusun bir artış eğilimine girdiğini söyleyebiliriz. Cumhuriyet dönemi sayımlarına göre ise, 27.12.1939 ve 13.03.1992 depremlerinden sonraki belirgin nüfus azalışının dışında, genel olarak giderek bir artış izlenmektedir. Ancak, artışlar çok az miktarlarda gerçekleşmiştir. Yüksek bir genel doğum oranına sahip olunmasına rağmen, nüfusun az miktarlarda artış göstermesinin esas nedeni, araştırma alanından dışarıya olan göçlerdir. Dışa göçlerde, yurt dışına olan göç miktarı, yurt içinde diğer şehirlere olan göçlerden daha yüksektir.Yurt dışına göç edenlerin yaklaşık %75'i Almanya' dadır. Bunu diğer Batı ve Orta Avrupa ülkeleri ve bazı Arap ülkeleri izlemektedir. Araştırma alanından göç alan illerin başında İstanbul (% 61.4) gelmektedir. Çeşitli iş ve ticaret şehirleri ile tarımsal bakımdan elverişli imkânlar sunan bazı şehirler de araştırma alanımızdan çeşitli miktarlarda göç almışlardır. Genel bir ortalama olarak, her köyden 65 kişinin başka bir şehire,78 kişinin de başka bir ülkeye göç ettiği söylenebilir. Bunların dışında, 1939 ve 1992 depremlerinden sonra az miktartlı da olsa, komşu il ve ilçelerden araştırma alanı köylerinin göç alması şeklinde de bir nüfus hareketi gerçekleşmiştir. Erzincan Ovası ve çevresindeki nüfusu, şehir ve kırsal nüfusu diye birbirinden kesin hatlarla ayırmak pek çok noktada mümkün değildir. Çünkü, bu iki kesim nüfusu arasında aktif bir mevsimlik göç söz konusu olduğundan, organik bakımdan birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdırlar. Şehirde ikâmet edenler, yazın sayfiye amacıyla veya bağ-bahçe ve tarlalarını işlemek amacıyla köylere göç ettiği gibi, köylerde oturan bir kısım nüfus ise kışın geçici işlerde çalışmak üzere şehire göç etmektedir.

1955 yılı hariç, diğer tüm sayım dönemlerinde, kadın nüfusun miktar olarak üstünlüğü söz konusudur. Bu durum yörenin dışa göç veren bir özellikte olduğunun bir göstergesidir. Yaş yapısı itibariyle oldukça genç ve aktif bir nüfus dikkati çekmektedir. Bağımlı nüfus oranı Türkiye ortalamasının neredeyse yarısı kadardır. Araştırma alanı kırsal nüfusuna ait nüfus piramidinden, yaklaşık 15 yıl öncesinden itibaren doğum miktarlarında belirgin bir azalmanın gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Nüfusun okur yazarlık oranı, % 91.5 gibi Türkiye ortalamasından yüksek bir değere sahiptir. Ancak bu oranın büyük bir kısmını (% 83.5) ilkokul mezunları oluşturmakta, buna karşılık ortaokul, lise ve yüksekokul mezunlarının oranı oldukça düşüktür. Eğitim kurumlarındaki derslik ve öğretmen miktarları yeterli düzeyde olmasına rağmen, diğer fizikî imkânlar (araç-gereç vs.) oldukça yetersizdir. İlkokul sonrası eğitimde kız öğrencilerin miktarında belirgin azalma görülmektedir.

Kırsal nüfusun sağlık ihtiyaçlarına cevap verebilecek miktarda sağlık ocağı, sağlık evi ve personeli bulunmamaktadır. Bu nedenle köylerdeki sağlık sorunları büyük oranda Erzincan şehirindeki hastanelerde çözümlenmeye çalışılmaktadır.

Ortalama aile nüfus büyüklüğü bakımından araştırma alanı, Türkiye ve Doğu Anadolu Bölgesi ortalamasından daha düşük değerlere sahiptir. 1990 yılında 5 kişi olan ortalama aile nüfus büyüklüğü, 1993 yılında 4 kişiye düşmüştür. Ancak, farklı özelliklerine bağlı olarak, ortalamanın altında veya çok üzerinde aile nüfusuna sahip köyler mevcuttur.

Erzincan İli, Türkiye'de aritmetik nüfus yoğunluğu 30 kişinin altında olan 8 ilden ve 1975 yılından beri nüfusu artmayan 11 ilden biridir. Nüfus bakımından böyle şanssız bir durumdaki il dahilinde yeralan araştırma alanımız, yoğunluk bakımından il geneline göre nisbeten yüksek değerlere sahiptir. Aritmetik nüfus yoğunluk miktarları, sayım yıllarına göre Türkiye ortalamasının altında seyretmesine rağmen, il geneline göre oldukça yüksektir. 1935 yılından beri, belirli köylerdeki yoğunluğun ve seyrekliğin ana karakteri değişmeden, yoğunluk değerlerindeki nisbi artışlar ve azalışlarla güntümüze kadar ulaşılmıştır. Bazı istisnaların dışında, eskiden beri yoğun veya eskiden beri seyrek nüfuslu köyler oldukça belirgindir. Erzincan Şehrinin yakınlığına bağlı olarak, köylerde tarım dışı faaliyetlerle uğraşanların yüksek bir miktar oluşturması, tarımsal nüfus yoğunluğu değerinin, fizyolojik yoğunluktan düşük miktarda gerçekleşmesini sağlamıştır.

Araştırma alanındaki nüfusun dağılışı ile doğal ve ekonomik şartlar arasındaki uyum açıkça hissedilmektedir. Son derece verimli ova tabanı, nüfusun büyük bir kısmını; geçiş kuşağı avantajlarına sahip etek sahası, nüfusun diğer kısmını barındırmaktadır. Dağlık sahalar ise, ekonomisi hayvancılığa dayanan az miktardaki nüfusa sahiptir.

Bilindiği gibi Doğu Anadolu'nun dağlık, sarp ve yüksek alanları seyrek nüfuslu; buna karşılık, yerleşmeye uygun koşullar arzeden çukur alanlar, ovalar ve havzalar dağlık alanlara oranla yoğun nüfusludur (SERGÜN,1975,50).

2.2. Nüfus Miktarları ve Artışlar

16.yy.'da yapılan tahrirlerde, vergi mükellefleri hane ve mücerred (evli ve hane reisi olmayan, fakat vergi mükellefi olan kişi) olarak belirtilmiştir. Bu değerlerden hareketle tahririn ait olduğu dönemin nüfusunu tahminî olarak tesbit etmemiz mümkündür. Hane tabirinin 5, 7, 8 hatta 9 kişi gibi farklı sayılarda düşütülmesine rağmen, yaygın olarak kullanılan 5 kişi kriterini esas alarak, belirtilen hane ve mücerred sayılarını nüfus miktarına

dönüştürebilmekteyiz. Böylece, 1516 tahririne göre, araştırma alanı sınırlarına oldukça uyan Güney Erzincan ve Kuzey Erzincan nahiyelerine ait köylerdeki nüfusun 12.757, 1530 tahririne göre 14.514, 1591 tahririne göre ise 12.316 kişi civarında olduğu ortaya çıkmaktadır (Tablo: 2.1).

Tablo: 2.1- 16. Yüzyılda Araştırma Alanının Tahmini Nüfusu.

YILLAR	1516			1530			1591			
	H	M	T.N	H	M	T.N	H	M	NEF.	T.N
Güney Erzincan	1590	454	8404	1534	946	9562	719	129	3796	7520
Kuzey Erzincan	842	143	4353			*4952	357	49	2962	4796
TOPLAM	2432	597	12757			14514	1076	178	6758	12316

Kaynak: Miroğlu, 1990, 136-138' den Faydalanılarak Hesaplanmıştır.

(*) Adı geçen kaynakta, Kuzey Erzincan'daki köylerin hane ve mücerred sayıları verilmediğinden, Güney Erzincan'ın önceki tahrirdeki miktarına göre artış oranı tesbit edilerek ve Kuzey Erzincan'ın da aynı oranda arttığı farzedilerek hesaplanmıştır.

H: Hane, M: Mücerred, NEF: Neferen, T.N: Tahmini Nüfus

Görüldüğü gibi 1516'dan 1530'a kadar Erzincan'da, belirli bir nüfus artışı gerçekleşmiştir. Bu durum, yörenin Osmanlı hâkimiyetine geçişinden sonra sağlanan huzur ortamının bir sonucudur. Ancak,, 1578-1584 yılları arasındaki Osmanlı-İran Savaşları'nın getirdiği huzursuzluk ve aşırı vergi yükünün yanında, 27.06.1583 tarihinde meydana gelen çok şiddetli bir deprem ve Celâlî isyanları sebebiyle, 1591 tahririndeki nüfus oldukça azalarak, 1516'daki miktarının bile altına düşmüştür. 17.yy.'ın başlarında Celâlî isyanlarının olumsuz etkileri devam etmiş ve 17.yy.'ın ikinci yarısında (6.11.1666), yalnızca Erzincan civarında etkili olan bir deprem (1500 ölü), nüfusun gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir. 18.yy.'ın ikinci yarısından itibaren artan Rus tehdidi ve Osmanlı-Rus Savaşı'nın yanında yine çok şiddetli bir depremin daha yaşanması (19.07.1784, şehirde ve köylerde 10.000 ölü), nüfusun normal hızında artmasını engellemiş, hatta bazı dönemler azalmasına neden olmuştur (ŞAHİN,1987,127-142).

Tanzimatın ilanı ile 1844'de başlanıp, 1847'de bitirilen sayıma göre, Erzincan Kazasında 5.813 hane (yaklaşık 29.065 kişi) mevcuttur (ŞAHİN,1987,184). Bundan sonraki farklı yıllara ait Erzurum Vilayeti Salnameleri'nde ve çeşitli araştırmacıların eserlerinde araştırma alanına ait nüfus miktarlarına rastlamaktayız. Nitekim araştırma alanında,1872 salnamesine göre 17.253, 1888 salnamesine göre 22.157, 1886 salnamesine göre 53.947, 1894 salnamesine göre 62.824, 1900 salnamesine göre 61.918 kişi yaşamaktadır. Vital Cuinet (1892)'ye göre yörede 59.174, Şemseddin Sami (1889)'ye göre 53.947 nüfus mevcuttur (ŞAHİN,1987,228-234) (Tablo: 2.2).

Tablo: 2.2- 19.yy.'ın İkinci Yarısında, Salnamelere Göre Erzincan Kazası Kırsal Nüfusu

YILLAR	1847	1872	1883	1886	1890*	1892**	1894	1900
Nüfus Miktarı	29065	17253	22157	53947	53947	59174	62824	61918

Kaynak: Şahin,1987,227-234 ; * Ş.Sami,Kâmus-u Âlam; ** V.Cuinet, La Turquie d'Asie

Tahrirler, salnameler ve çeşitli eserlerin sunduğu bu nüfus miktarlarına göz attığımızda, nüfus artışının istikrarsız bir seyir izlediğini anlamaktayız. Bu kararsız artışta, başta depremler olmak üzere, bazı sosyal ve ekonomik faktörler ve idarî bölünüşteki değişiklikler de etkili olmuştur.

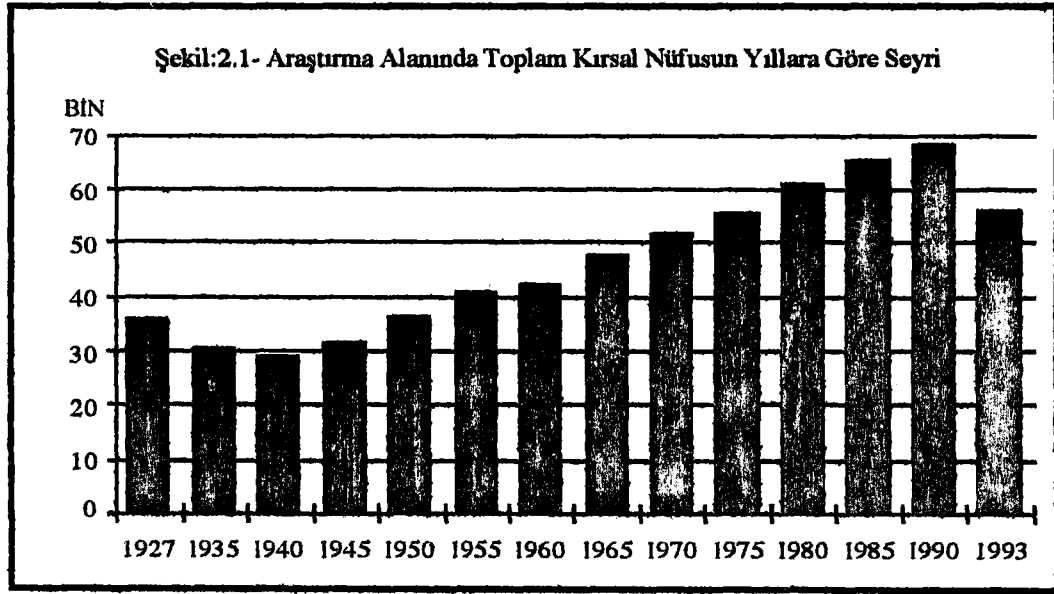
Cumhuriyet döneminden önceki yöre nüfusu hakkında pek çok kaynak ve değişik amaçlarla yapılmış çalışmalardan hareketle fikir yürütmek ve nüfusun seyrini izah etmek oldukça güçtür. Bu durumu izah edebilmek için Cumhuriyet döneminde yapılan periyodik nüfus sayımlarından hareket etmek daha gerçekçi olacaktır.

Sayım dönemlerinde araştırma alanı nüfusunun seyrine ana hatlarıyla baktığımızda, 16. yy.'dan Cumhuriyet dönemine kadarki istikrarsız nüfus artış seyrinin devam ettiğini görmekteyiz. (Tablo: 2.3, Şekil: 2.1).

Tablo:2.3- SayımYıllarına Göre Araştırma Bölgesi Toplam Kırsal Nüfus Miktarları ve Yıllık Artış Oranları (Binde olarak).

YILLAR	Kırsal Nüfus			Yıll.Artış Or. (%)		
	T	E	K	T	E	K
1927	35685	—	—	—	—	—
1935	30732	14969	15767	-18.7	—	—
1940	29094	14362	14732	-11.0	-8.3	-13.6
1945	31472	15317	16155	15.7	12.9	18.4
1950	36206	17547	18229	28.0	27.2	24.2
1955	40611	20983	19628	23.0	35.8	14.8
1960	42394	20727	21667	8.6	-2.5	19.8
1965	47689	23513	24176	23.5	25.2	21.9
1970	51786	24910	26876	16.5	11.5	21.2
1975	55875	27534	28341	15.2	20.0	10.6
1980	61213	30055	30658	18.2	17.5	15.7
1985	65311	31921	33390	13.0	12.0	17.1
1990	68569	33368	35192	9.7	8.9	10.5
1993*	56054	27919	28135	-67.2	-59.4	-74.6

Kaynak: DIE Bültenleri ve Erzincan İl Sağlık Müd.* verileri derlenerek hesaplanmıştır.

Nüfus miktarı 1935-1990 arası 30.732'den 68.569'a yükselerek % 123'lük bir artış göstermiştir. Aynı dönemde Erzincan şehir nüfusu % 53, Erzincan ili nüfusu % 90, Türkiye nüfusu ise yaklaşık % 250 oranında artmıştır. Görüldüğü gibi araştırma alanı kırsal nüfusu, Erzincan il nüfusu ve Erzincan şehir nüfusundan daha fazla artmasına rağmen, Türkiye nüfusuna göre daha yavaş bir artış oranı sergilemiştir. Olayın bu şekilde gerçekleşmesinde, özellikle depremler sebebiyle ortaya çıkan göçler etkili olmuştur.

Nüfus artış miktarlarını sayım dönemlerine göre ele alacak olursak; 1927 yılında 35.685 kişi olan nüfus, büyük bir azalış göstererek (%0 -18.7), 1935 yılında 30.732 kişiye düşmüştür. Bu azalışın sebepleri arasında, 1927 sayımında Erzincan Merkez İlçe'ye bağlı olan Başköy nahiyesi ve köylerinin Tercan ilçesine bağlanması, 20 Ekim-12 Kasım 1930 yılları arasında cereyan eden ve Erzincan Ovası köylerine kadar etkisini genişletmiş olan Pülümür Olayları, ayrıca bu dönemlerde yöredeki gayrimüslim nüfusun dışarıya göçe başlamış olmaları sayılabilir. 1935-40 döneminde, Erzincan için hem şehir hem de kırsal nüfusu bakımından en önemli olayın yaşandığı, 27.12.1939 depremi olmuştur. Bu depremde sadece ölüm yoluyla yitirilen nüfus miktarı (şehir dahil), 15.600 kişi civarındadır (Aslında Erzincan ile ilgili hemen tüm yayınlarda bu depremde ölen kişi sayısı 15.600, 25.000, 32.200, 32.962, 33.000 ve 40.000 gibi çok değişik değerlere rastlanmakta ise de 15.600 rakamıyla daha sıkça karşılaştığımızdan, bunun daha gerçekçi olduğunu tahmin etmekteyiz). Bu depremde ölen insan sayısına bağlı olarak (ÇUHADAROĞLU vd.,1994, 38'e göre merkez köylerde 4125 kişi ölmüştür) ve bu olayı takiben gerçekleşen deprem muhacereti yoluyla da büyük nüfus azalması olmuştur. Ancak, bu bariz azalma, araştırmamıza konu teşkil eden

kırsal kesimden ziyade, şehirde hissedilmiştir (Erzincan şehir nüfusu 1935'de 16 092'den, 1940'da 12 096'ya düşmüştür). Kırsal nüfus, şehir nüfusu kadar olmasa bile, bu depremden etkilenmiş ve 1935-40 döneminde 1638 kişilik bir nüfus azalışı olmuştur.

1940 yılından sonra, nüfusun sayım dönemleri arasında farklı oranlarda artış eğiliminde olduğu görülmektedir (Tablo:2.3, Şekil:2.1). Ancak, yıllık artış oranları, Türkiye geneli yıllık artış oranları ile karşılaştırıldığında (DOĞANAY,1994,147), 1950 ve 1965 yılları hariç tüm sayım dönemleri arasındaki artış oranları, Türkiye geneli yıllık artış oranlarından hemen hemen % 50 daha azdır. Kısaca, 1940 yılından sonra toplam nüfus miktarı artış seyri içinde olmasına rağmen, artış oranları düşük seviyelerde gerçekleşmiştir. Burada düşük doğum oranlarından çok, göçler üzerinde durmak gereklidir. Örneğin, 1960 yılında kadın nüfus artış oranının ‰ 19.8 olmasına karşılık, erkek nüfusun yıllık nüfus artış oranı ‰ -2.5'tir. Bu değerler, daha ziyade erkek nüfusun ekonomik sebeplerle dışarıya göç ettiği fikrini uyandırmaktadır.

1940 yılından 1990 yılına kadar düşük miktarlı da olsa nüfus artış seyri 1993 yılına gelindiğinde, Cumhuriyet dönemi içinde görülen en büyük nüfus miktarı değişikliği gerçekleşmiştir. Aslında şiddeti ve can kaybı bakımından, 1939 depreminden daha az etkili olmasına rağmen, 13.03.1992 depremi ekonomik kayıplar bakımından daha büyük zararlar doğurmuştur. Bunun sonucunda 1993 yılı itibariyle, nüfusun ‰ 67.2'lik azalışla 1990 yılında 68 569 kişi olan nüfusun, 56 054 kişiye düştüğünü görmekteyiz. Erzincan İl Sağlık Müdürlüğü'nün 1993 nüfusu olarak verdiği değer ve 1990 yılı nüfusuna göre aradaki 12 515 kişilik nüfus azalması, köylerde yaptığımız incelemelere göre biraz abartılı sonuç olarak görünmektedir. Daha sonraki konularda belirtileceği gibi, araştırma alanımızda köylerle şehir arasında mevsimlik göç söz konusudur. Bu nedenle, ilkbahar ve sonbahar aylarında kayıtları tutulan köylerin nüfusları gerçeğinden düşük, yaz aylarında kayıtları tutulan köylerin nüfusları ise gerçeğe yakın değerler göstermektedir. Ancak, yine de şunu söyleyebiliriz ki; 1992 depreminin etkisiyle nüfustaki azalma belirtilen kadar olmasa bile bu değere yakındır. Hatta nüfustaki bu azalışın, depremi takip eden aylarda çok daha fazla olduğu, depremden sonra geçen bir yıl içinde dışa göç edenlerin bir kısmının tekrar geriye döndükleri tesbit edilmiştir.

Nüfus artışı konusunu daha detaylı ele alabilmek için olaya köylerin nüfus artışları şeklinde yaklaşmak daha uygun olacaktır. Köylerin bazı sayım yıllarındaki nüfusları ve bu dönemler arasındaki nüfus artış yüzdeleri incelendiğinde, köylerdeki nüfusun ortak veya özel faktörlerin etkisiyle istikrarsız bir gidiş sergilediği görülmektedir (Tablo:2.4, Ek 2). Ayrıca

köyleri, bazı sayım dönemlerindeki artış ve azalış oranlarına göre sayısal olarak gruplandırdığımızda durum daha da belirginleşmektedir (Tablo:2.5).

Nitekim 1935-40 yılları arasında köy statüsünde olan toplam 102 yerleşmeden 65'inin nüfusu daha önce de belirtildiği gibi, başta 1939 depremi olmak üzere diğer faktörlerin etkisiyle azalmıştır. Farklı nüfus azalış gruplarına dahil olan köyleri, coğrafi özelliklerine göre gruplandırmamız mümkün değildir. Çünkü deprem tüm köylerde aynı derecede etkili olduğundan, fay hattına yakın, uzak, ovada etekte ve dağlık kesimde yeralan köyleri aynı azalış grubunda görmemiz mümkündür. Yine aynı dönemde, 37 köyün nüfuslarında farklı oranlarda artış görülmektedir. Nüfusu artan bu köylerden 19 tanesinin % 1-10, 11 tanesinin ise % 10-25 arasında artış göstermesi, nüfus artışlarının küçük boyutlu olduğunu göstermektedir. Sadece 7 köyün nüfusu, % 25-100 oranında artmıştır. Bu köyler ise ya şehirlerden göç alan ya da 1939 depreminde köyü terkedenlerin arazilerinin satın alınması yoluyla, komşu ilçe ve köylerden göç alan yerleşmelerdir (Aydoğdu, Bahçeli, Demirkent, Sütçinar, Kavakyolu ve Yoğurtlu köyleri gibi). Bu dönemde köy nüfusları ortalama % 5.3 oranında azalış göstermiştir.

1940-70 arasındaki 25 yıllık dönem, köylerde en büyük nüfus artışlarının gerçekleştiği bir dönemdir. Özellikle 1950-60 yılları arasında ülkemizin en hızlı kalkınma evresini yaşamasına bağlı olarak, araştırma alanında 78 köyün nüfusu artarken, ancak 24 köyün nüfusu azalmıştır. Nüfusu azalan köyler, dağlık ve etek kesimindeki, tarım arazileri nisbeten yetersiz ve ekonomik potansiyelleri düşük olan köylerdir (Ekinci, Ekmekli, Girlevik, Göyne, Mecidiye, Pınarlıkaya, Tandırlı, Yeşilçay köyleri gibi). Bu dönemde nüfusu % 50-100 artan köyler, verimli tarımsal arazilere sahip ova köyleri ile (Akyazı, Karatuş, Saztepe gibi) birlikte, tarımsal potansiyellerinin yanında, hayvancılık potansiyelleri de yeterince değerlendirilen yamaç köyleri (Ortayurt, Konakbaşı, Pınarönü gibi) dikkati çekmektedir. Nüfusu % 100-200 oranında artan 19 köyde de aynı coğrafi şartlar söz konusu iken, nüfusu % 200'den fazla artan 24 köy, % 204 (Türkmenoğlu) ile % 7350 (Güllüce) arasında değişen artış oranlarıyla nüfus miktarlarında büyük bir sıçrama gerçekleştirmişlerdir. Bu köyler özellikle Pülümür, Kelkit, Çayırılı ve Tercan ilçe merkezlerinden veya köylerinden önemli miktarlarda göç almışlardır. Bu dönemin köy nüfusları ortalama artış oranı % 88.8 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo:2. 4- Araştırma Alanındaki Köylerin Bazı Yıllardaki Nüfusları ve Artış %'leri

KÖYLER	1935 Nüfusu	1940 Nüfusu	1935-40 Artışı %	1975 Nüfusu	1940-75 Artışı %	1990 Nüfusu	1975-90 Artışı %	1993* Nüfusu	1990-93 Artışı %
AĞILOZU	477	393	-17.6	421	7.1	46	-89.1	45	-2.2
AHMETLİ	223	160	-28.3	275	71.9	102	-62.9	93	-8.8
AKYAZI	555	446	-19.6	804	80.3	1651	105.3	1504	-8.9
ALTINBAŞAK	467	323	-30.8	1823	464.4	2094	14.9	1933	-7.7
AVCILAR	352	435	23.6	601	38.2	352	-41.4	246	-30.1
AYDOĞDU	393	499	27.0	762	52.7	643	-15.6	121	-81.2
B.ÇAKIRMAN	194	187	-3.6	298	59.4	434	45.6	233	-46.3
B.KADAĞAN	184	150	-18.5	483	222.0	498	3.1	439	-11.8
BAHÇELİ	691	913	32.1	726	-20.5	1375	89.4	1149	-16.4
BAHÇEYAZI	200	133	-33.5	164	23.3	81	-50.6	52	-35.8
BALIBEY	260	187	-28.1	253	35.3	213	-15.8	166	-22.1
BALLI	119	125	5.0	120	-4.0	114	-5.0	45	-60.5
BALTAŞI	312	214	-31.4	299	39.7	86	-71.2	59	-31.4
BAŞPINAR	264	269	1.9	240	-10.8	649	170.4	256	-60.6
BAYIRBAĞ	847	920	8.6	1026	11.5	1645	60.3	1584	-3.7
BESSARAY	135	84	-37.8	579	589.3	702	21.2	700	-0.3
BİNKOÇ	217	228	5.1	506	121.9	383	-24.3	283	-26.1
BOZYAZI	165	193	17.0	542	180.8	827	52.6	875	5.8
BUĞDAYLI	250	222	-11.2	258	16.2	256	-0.8	243	-5.1
CAFERLİ	534	484	-9.4	322	-33.5	173	-46.3	171	-1.2
CEVİZLİ	174	177	1.7	229	29.4	211	-7.9	58	-72.5
ÇADIRTEPE	412	402	-2.4	445	10.7	405	-9.0	347	-14.3
ÇAĞLAYAN	1001	605	-39.6	1411	133.2	1922	36.2	1250	-35.0
ÇARDAKLI	342	351	2.6	325	-7.4	194	-40.3	137	-29.4
ÇATALARMUT	346	398	15.0	505	26.9	509	0.8	272	-46.6
ÇATALÖREN	354	294	-16.9	382	29.9	533	39.5	561	5.3
ÇUKURKUYU	388	369	-4.9	1467	297.6	2734	86.4	2684	-1.8
DAVARLI	156	103	-34.0	160	55.3	108	-32.5	100	-7.4
DEĞİRMENKÖY	398	408	2.5	890	118.1	655	-26.4	519	-20.8
DEMİRKENT	329	495	50.5	1150	132.3	3019	162.5	3042	0.8
DEMİRPINAR	115	95	-17.4	304	220.0	177	-41.8	124	-29.9
DENİZDAMI	62	51	-17.7	126	147.1	89	-29.4	55	-38.2
DEREBAĞ	356	400	12.4	473	18.3	420	-11.2	298	-29.0
DEREYURT	401	378	-5.7	311	-17.7	226	-27.3	193	-14.6
EKİNCİ	246	250	1.6	130	-48.0	86	-33.8	65	-24.4
EKMEKLİ	487	478	-1.8	285	-40.4	347	21.8	107	-69.2
ELMAKÖY	320	353	10.3	344	-2.5	361	4.9	191	-47.1
ERDENE	203	154	-24.1	314	103.9	249	-20.7	218	-12.4
GANİFENDİÇİFTLİĞİ	142	67	-52.8	330	392.5	495	50.0	390	-21.2
GEÇİT	354	369	4.2	1296	251.2	2741	111.5	2252	-17.8
GEYİKLİ	492	521	5.9	585	12.3	672	14.9	592	-11.9
GÖLLER	223	236	5.8	525	122.5	272	-48.2	206	-24.3
GÖLPINAR	291	282	-3.1	380	34.8	301	-20.8	237	-21.3
GÖYNE	295	293	-0.7	277	-5.5	117	-57.8	78	-33.3
GÖZELER	117	144	23.1	111	-22.9	65	-41.4	0	-100.0
GÜLLÜCE	13	10	-23.1	745	7350.0	657	-11.8	496	-24.5
GÜMÜŞTARLA	310	253	-18.4	609	140.7	466	-23.5	365	-21.7
GÜNBAĞI	292	227	-22.3	585	157.7	538	-8.0	467	-13.2
GÜNEBAKAN	182	169	-7.1	270	59.8	473	75.2	283	-40.2
GÜRLEVİK	134	99	-26.1	82	-17.2	34	-58.5	24	-29.4
HACIALI PALANGASI	83	60	-27.7	78	30.0	117	50.0	109	-6.8
HANCIÇİFTLİĞİ	92	24	-73.9	589	2354.2	574	-2.5	530	-7.7
HANDERE	47	93	97.9	46	-50.5	57	23.9	65	14.0
HEYBELİ	184	146	-20.7	456	212.3	321	-29.6	181	-43.6

KÖYLER	1935 Nüfusu	1940 Nüfusu	1935-40 Artışı %	1975 Nüfusu	1940-75 Artışı %	1990 Nüfusu	1975-90 Artışı %	1993* Nüfusu	1990-93 Artışı %
HÜRREM PALANGASI	78	60	-23.1	208	246.7	286	37.5	201	-29.7
ILDERE	149	170	14.1	159	-6.5	124	-22.0	109	-12.1
IŞIKPINAR	515	388	-24.7	888	128.9	983	10.7	819	-16.7
K ÇAKIRMAN	118	83	-29.7	112	34.9	123	9.8	31	-74.8
KKADAĞAN	221	155	-29.9	604	289.7	481	-20.4	296	-38.5
KALECİK	157	158	0.6	349	120.9	140	-59.9	173	23.6
KARADIĞIN	131	109	-16.8	336	208.3	750	123.2	733	-2.3
KARAKAYA	1173	1133	-3.4	1427	25.9	3462	142.6	2828	-18.3
KARATUŞ	491	455	-7.3	728	60.0	598	-17.9	526	-12.0
KAVAKYOLU	448	608	35.7	1786	193.8	3398	90.3	3184	-6.3
KEKLİK KAYASI	349	288	-17.5	679	135.8	791	16.5	510	-35.5
KILIÇKAYA	149	74	-50.3	382	416.2	258	-32.5	250	-3.1
KILIMLI	251	249	-0.8	336	34.9	317	-5.7	250	-21.1
KOÇYATAÇI	437	298	-31.8	711	138.6	129	-81.9	176	36.4
KONAKBAŞI	388	327	-15.7	524	60.2	383	-26.9	324	-15.4
KURUTELEK	230	249	8.3	810	225.3	778	-4.0	470	-39.6
MAHMUTLU	163	133	-18.4	517	288.7	338	-34.6	265	-21.6
MECİDİYE	630	661	4.9	622	-5.9	202	-67.5	94	-53.5
MERTEKLİ				1047		908	-13.3	552	-39.2
MOLLAKÖY	231	252	9.1	1229	387.7	1360	10.7	1072	-21.2
OĞLAKTEPE	329	369	12.2	242	-34.4	320	32.2	270	-15.6
OĞULÇUK	357	263	-26.3	391	48.7	400	2.3	619	54.8
ORTAYURT	211	168	-20.4	260	54.8	235	-9.6	208	-11.5
PEKMEZLİ	176	143	-18.8	61	-57.3	58	-4.9	55	-5.2
PINARLIKAYA	483	469	-2.9	353	-24.7	186	-47.3	137	-26.3
PINARÖNÜ	180	186	3.3	310	66.7	205	-33.9	185	-9.8
PİSKIDAĞ	416	432	3.8	605	40.0	622	2.8	400	-35.7
SARIKAYA	383	368	-3.9	367	-0.3	210	-42.8	250	19.0
SAZLIPINAR	115	129	12.2	501	288.4	398	-20.6	238	-40.2
SAZTEPE	177	124	-29.9	236	90.3	230	-2.5	240	4.3
SOĞUKOLUK	331	308	-6.9	618	100.6	628	1.6	470	-25.2
SÖĞÜTÖZÜ	418	486	16.3	474	-2.5	305	-35.7	287	-5.9
SÜLEYMANLI	91	75	-17.6	165	120.0	133	-19.4	132	-0.8
SÜT PINAR	391	625	59.8	365	-41.6	195	-46.6	125	-35.9
TANDIRLI	404	288	-28.7	190	-34.0	40	-78.9	30	-25.0
TATLISU	349	289	-17.2	419	45.0	338	-19.3	311	-8.0
TEPECİK	274	269	-1.8	391	45.4	495	26.6	400	-19.2
TÜRK MENOĞLU	207	145	-30.0	442	204.8	609	37.8	574	-5.7
ULALAR	393	341	-13.2	2704	693.0	4002	48.0	3794	-5.2
ULUKÖY	501	316	-36.9	882	179.1	1873	112.4	545	-70.9
UÇKONAK	151	130	-13.9	741	470.0	785	5.9	984	25.4
ÜREK	318	330	3.8	247	-25.2	150	-39.3	181	20.7
YALINCA	529	503	-4.9	1227	143.9	960	-21.8	761	-20.7
YAMAÇLI	110	116	5.5	420	262.1	293	-30.2	258	-11.9
YANLIZBAĞ	637	573	-10.0	740	29.1	1274	72.2	1217	-4.5
YAYLABAŞI	763	750	-1.7	1109	47.9	2185	97.0	1676	-23.3
YENİKÖY				167		198	18.6	192	-3.0
YEŞİLÇAT	139	132	-5.0	446	237.9	293	-34.3	209	-28.7
YEŞİLÇAY	195	231	18.5	143	-38.1	247	72.7	147	-40.5
YEŞİLYURT						803		327	-59.3
YOĞURLU	91	212	133.0	1136	435.8	1988	75.0	1276	-35.8

Kaynak :DİE ve (*)Erzincan İl Sağlık Müd. verilerinden hesaplanmıştır.

1975-90 arası 15 yıllık dönemde ise, önceki döneme göre aksi bir durum gerçekleşmiştir. Nitekim bu dönemde nüfusu azalan köylerin sayısı (60), nüfusu artan köy sayısından (44) fazladır. Nüfusları % 1-25 arasındaki oranda azalan köy sayısının 27, nüfusu % 25'den fazla azalan köy sayısının 33 adet olması, köylerdeki nüfus azalmalarının büyük boyutlarda gerçekleştiğini göstermektedir. 1980 öncesi siyasî olaylar sebebiyle doğan aşayış bozukluğunun yanında, 1983 yılındaki deprem, önemli kayıplar verilmemiş olsa bile yarattığı korku ve endişelerle dışa göçü artırarak, nüfus azalmasına sebep olmuştur. Bu dönemde nüfusu azalan köyleri gözden geçirdiğimizde, tamamına yakınının tarımsal arazileri yetersiz ve ekonomik bakımdan zor durumdaki köyler olduğunu görmekteyiz (Ağilözü, Koçyatağı, Tandırlı, Baltaş, Mecidiye, Ahmetli, Kalecik, Girlevik, Göyne, Sarıkaya, Çardaklı, İldere, Süleymanlı, Yamaçlı köyleri gibi). Bu dönemde özellikle 1975 yılından sonra başlayan, Çemişgezek, Pertek ve Pülümür civarındaki Şavak aşiretine mensup ailelerin araştırma alanımıza doğru olan göçleri, belirli köylerin nüfuslarını % 10-170 oranında artırmıştır (K.Çakırman, Geyikli, B.Çakırman, Bayırbağ, Günebakan, Akyazı ve Başpınar köylerinde olduğu gibi). Bu dönemde nüfusu azalan köy sayısı daha fazla olmasına rağmen, nüfusu artan az sayıdaki köyde artış oranları yüksek olduğundan, köy nüfusları artış oranı ortalaması % 22 olarak gerçekleşmiştir. Yapılan bir araştırmaya göre (TANDOĞAN, 1989, 32-40, 61), direkt Erzincan Ovası ile ilgili olmasa bile, Erzincan il genelinin 1975-80 döneminde 33.649 kişi dışa göç verdiği, göç edilen illerin, 1992 depreminden sonra göç edilen illerle benzerlik gösterdiği ortaya çıkmaktadır. İlin en fazla göç verdiği il 16.507 kişi ile İstanbul'dur. Bu olay, miktarları değişse bile göç edilen illerin öteden beri hemen hemen aynı olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı dönemde Erzincan ili, toplam 24.443 kişilik göç almıştır. Araştırma alanımız için de geçerli olan, ilin göç aldığı illerin başında, Tunceli, Bingöl ve Gümüşhane illeri gelmektedir. Buna rağmen 1975-80 döneminde, araştırma alanımızdaki kır nüfusu %1.8 artarken, il nüfusunda %3.2'lik bir azalış gerçekleşmiştir.

Daha önce de belirtildiği gibi, araştırma alanında en büyük nüfus azalışı, 13.03.1992 depremi sebebiyle 1990-93 arasında gerçekleşmiştir. Bu dönemde 105 köyden 94'ünde nüfus azalması, buna karşılık sadece 11 köyde nüfus artışı olmuştur.

1935 yılından bu yana nüfusları sürekli artış gösteren bazı köylerde bile, nüfus azalması gerçekleşmiştir (Çatalarmut, Yoğurtlu, Pişkidağ, Mollaköy, Geçit, Geyikli, Kavakyolu ve Bayırbağ köyleri gibi). Hatta, 1993 depreminden sonra gerçekleştirdiğimiz arazi çalışmaları sırasında, Gözeler köyünün tamamen boşalmış olduğunu gördük.

Bu dönemde nüfusları artan köyler ise, 1992 depreminden sonra genellikle Pülümür ilçesi ve köylerinden göç alan yerleşmeler olarak karşımıza çıkmaktadır (Kalecik, Oğulcuk, Saztepe ve Üçkonak köyleri gibi). 1992 depreminden sonra büyük nüfus azalışları gösteren köylerde edindiğimiz izlenimlere göre, etkisi deprem kadar olmasa bile, özellikle son 2-3 yıl içinde araştırma alanımızın kırsal kesiminin maruz kaldığı terör olaylarının yarattığı huzursuzluğun, dışarıya göçü artırmak suretiyle nüfusun azalmasındaki payı, göz ardı edilemeyecek kadar yüksektir.

Tablo : 2. 5- Bazı Sayım Dönemleri Arasında Nüfusları Artan ve Azalan Köy Sayıları

NÜFUS SEYRİ	1935-40 Arası	1940-75 Arası	1975-90 Arası	1990-93 Arası
% 50'den Fazla Azalan	3	2	10	10
% 25 - 50 Arası Azalan	18	8	23	29
% 10 - 25 Arası Azalan	25	6	16	31
% 1 - 10 Arası Azalan	19	8	11	24
% 1 - 10 Arası Artan	19	1	8	4
% 10 - 25 Arası Artan	11	6	9	4
% 25 - 50 Arası Artan	3	17	10	2
% 50 - 100 Arası Artan	4	11	10	1
% 100 - 200 Arası Artan	-	19	7	-
% 200'den Fazla Artan	-	24	-	-
TOPLAM KÖY SAYISI	102	102	104	105

Kaynak: DIE ve Erzincan İl Sağlık Müd. verilerinden hesaplanmıştır.

2.3. Nüfus Hareketleri

2.3.1. Doğumlar ve Ölümler

Nüfusun, artış veya azalış yönünde önemli bir parametresini oluşturan doğumlar ve ölümler hakkında detaylı bilgiler vermemizi sağlayacak kapsamlı ve düzenli istatistikler mevcut değildir. Doğum ve ölüm miktarları hakkında nüfus müdürlüklerinden temin edilen değerler, yanıltıcı olabilmektedir. Çünkü başka bir şehire göç eden, fakat nüfus kaydını yaşadığı yere nakletmeyen ailelere ait doğum ve ölüm olayları, hâlâ daha araştırma alanımızda gerçekleşiyormuş gibi bir durum arz etmektedir. Buna rağmen, doğum ve ölüm miktarları hakkında sağlık ocaklarının tuttukları kayıtlardan hareketle birtakım genel değerlendirmelerde bulunabilmekteyiz.

Erzincan İl Sağlık Müdürlüğü'nün verilerine göre, 1993 yılında araştırma alanında 457 canlı doğum olayı gerçekleşmiştir. Doğum sayısını, 15-49 yaşları arasında kadın nüfusa oranladığımızda, araştırma alanı genel doğum oranının % 3.2 olduğu ortaya çıkar. Bu değer 1990 itibarıyla Türkiye geneli için % 2.8 (DOĞANAY,1994,153), olduğu

düşünülrse, araştırma alanındaki *genel doğum oranının*, ülke genelinin biraz üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmamıza sadece kırsal nüfusun konu teşkil ettiği göz önüne alınırsa, bu nisbî fazlalık oldukça doğal karşılanabilir. Çünkü, bilindiği gibi kırsal çevredeki doğum oranları, genelde şehirlerden daha yüksektir. Ayrıca, 1992 depreminin getirdiği korku, endişe ve malî sıkıntıların, ailelerdeki çocuk sahibi olma isteğini nisbeten engellemiş olduğu da düşünülürse, gerçekte doğum oranının daha da yüksek olması beklenebilirdi.

Doğumların büyük bir oranda Erzincan'daki hastanelerde, doktor ve ebe gibi sağlık personelinin denetiminde yapılıyor olmasına bağlı olarak, ölü doğum veya doğum sonrası bebek ölümlerinde büyük oranda azalmalar olmuştur.

Yine sağlık ocaklarının verilerine göre, araştırma alanında 1993 yılı itibariyle, toplam ölüm sayısı 310'dur (167 erkek, 143 kadın). Toplam ölüm sayısının, toplam nüfusa oranlanmasıyla ortaya çıkan % 0.5 (%0 5.5)'lik araştırma alanı *genel ölüm oranı*, Türkiye ortalamasına (% 0.6) çok yakındır. Genel doğum oranı ile genel ölüm oranı arasındaki % 2.6'lık fark, araştırma alanının *doğal nüfus artış hızını* vermektedir. Araştırmamıza konu teşkil eden Erzincan Ovası ve çevresinde, Türkiye geneli doğul nüfus artış hızından (% 2.2) bile yüksek bir doğul nüfus artış hızı görülmesine rağmen, bu dönemde nüfusun büyük miktarda azalış göstermesinin ana sebebi, dışa göç olayının artarak devam etmesidir.

13.03.1992 depreminde, araştırma alanı köylerinde resmî kayıtlara göre 130 kişi (ÇUHADAROĞLU vd.,1994,48), bizzat katılarak uyguladığımız anketlere göre, 176 kişi ölmüştür.

2.3.2. Göçler

Türkiye geneli için de söz konusu olan, genelde sosyo-ekonomik nedenlerin ağırlıklı olarak rol oynadığı göçlerin yanında, araştırma alanımızda bu faktörlerle birlikte doğul faktörlerin (özellikle depremler) inde göç hareketi üzerinde payı büyüktür.

Nüfus miktarları ile ekonomik kaynaklar arasındaki dengesizlikten ve araştırma alanımızın doğul özelliklerinden kaynaklanan göçleri, alanımızdan başka ülkelere ve başka şehirlere doğru olan göçler, ayrıca komşu ilçelerden alanımıza doğru olan göçler ve mevsimlik göçler olarak ayrı kategorilerde incelememiz mümkündür.

Göçler bakımından araştırma alanımızın genel karakteri, *sürekli olarak dışa göç vermesi* dir. Dışa göç olayları ve göç miktarları ile depremler arasında belirgen bir paralellik söz konusudur. Alanımızdaki kırsal nüfus, 1927 yılından 1993 yılına kadar 1935, 1940 ve

1993 yılları hariç sürekli artış göstermesine rağmen, artış oranlarının çok düşük miktarlarda gerçekleşmesi ve günümüzde gerçekte sahip olunması gereken nüfus miktarının çok altında kalmış olmasının en belirgin sebebi, dışa göç vermesidir.

Tarihî kaynaklardan öğrendiğimize göre, Erzincan ve çevresinden dışa gerçekleşen en belirgin göç hareketi, Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında yaşanmıştır. 1915 yılında başlayan ve müslüman Türk halkının, Ermeniler tarafından katledilmesi olaylarını takiben, 25.07.1916'da Erzincan ve çevresinin Rus ordusu tarafından işgal edilmesi ve Ermenilerle birlikte gerçekleştirdikleri Türk katliamı, yöredeki nüfusun göç etmesini zorunlu kılmıştır. Rus ve Ermenilerin Erzincan çevresinde giriştikleri katliamlar, 13.02.1918' de Erzincan'ın düşman işgalinden kurtuluşuna kadar devam etmiştir. Bu süre zarfında başka illere göç eden nüfus miktarı kesin olarak bilinmese bile, bu olayı yaşayanların verdikleri bilgilere göre, muhacerete katılan nüfus miktarı azımsanmayacak kadardır. Erzincan'ın kurtuluşundan sonra dışarıya göç eden nüfusun büyük bir kısmı geri dönmüştür. Aynı dönemde, daha önce Ruslarla işbirliği içinde olan Ermenilerin, Tercan-Erzurum istikametinde yöreyi terk etmeleri de başlamıştır (V.Cuinet'e göre 1892'de yörede 13.962 Ermeni yaşamakta idi) (ŞAHİN, 1987,233,359-412).

Diğer dış göç olayı ise, 1930 yılında tüm Erzincan Ovası köylerinin de etkilendiği ve pek çok köyün de talan edildiği (ŞAHİN,1987,474) Pütümür hadisesi döneminde yaşanmıştır. Bu yıllarda, yörede yaşamakta olan gayrimüslim nüfus da kendi istekleriyle yöreyi terk etmeye devam etmişlerdir.

Cumhuriyet döneminde, büyük boyutlu göçlerden biri de 27.12.1939 depreminden sonra gerçekleşmiştir. Bu depremde kırsal kesimde, 5473 ev yıkılmış, 2019 ev ise ağır hasar görmüştür (ŞAHİN,1987,532). Ortaya çıkan barınma probleminden dolayı, devlet tarafından veya kişisel imkânlarla, sayısı tam olarak bilinmese de 10.000 kişinin üzerinde olduğu tahmin edilen bir nüfus özellikle güney ve batı illerine göç etmişlerdir. 1915-1916 muhaceretinde olduğu gibi göç eden nüfusun önemli bir kısmı tekrar yöreye dönmüşlerdir.

1960'lı yıllarda ülkemizin hızlı bir kalkınma evresine girmesiyle, artan inşaat ve imar faaliyetleri sebebiyle, özellikle erkek nüfus Erzincan şehrine, diğer illere ve yurt dışına ekonomik sebeplerle göç etmişlerdir. Tablo:2.3'de de görüldüğü gibi, 1960 yılında toplam nüfus, %0 8'lik yıllık artış oranına sahip iken, erkek nüfusta %0 2.5'lik bir yıllık azalış gerçekleşmiştir. Nitekim, Erzincan şehir nüfusu 1955'de 24.013 kişiden (13.822'si erkek, 10.191'i kadın), 1960 yılında 36.441 kişiye (23.211'i erkek, 13.220'si kadın) yükselmiştir. Şehirin özellikle erkek nüfusundaki bu büyük artış miktarı, kırdan şehire olan göçü

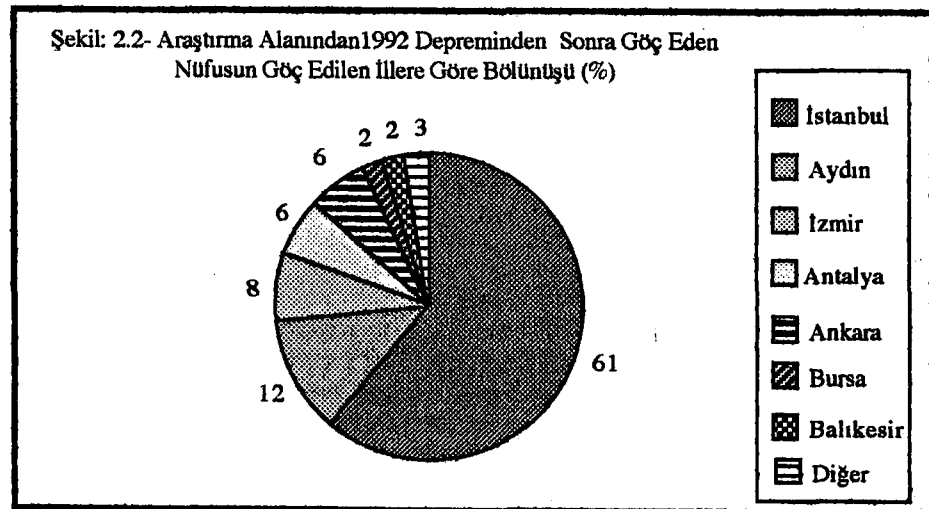
yansıtmaktadır. 1975-80 döneminde yaşanan toplumsal sorunlar ve şehirde yaşama isteğinin artmasına bağlı olarak, köylerden Erzincan ve diğer illere göç devam etmiştir.

Araştırma alanından, 1992 depreminden sonra, *diğer şehirlere olan göçler* in yöneldikleri yerlere bakacak olursak; İstanbul, Aydın, İzmir, Antalya ve Ankara illeri ilk beş sırayı almaktadır (Tablo:2.6, Şekil:2.2, Şekil:2.3).

Tablo:2.6- Araştırma Alanının 1992 Depremi sonrası Göç Verdiği İller ve Göç Miktarları (1993).

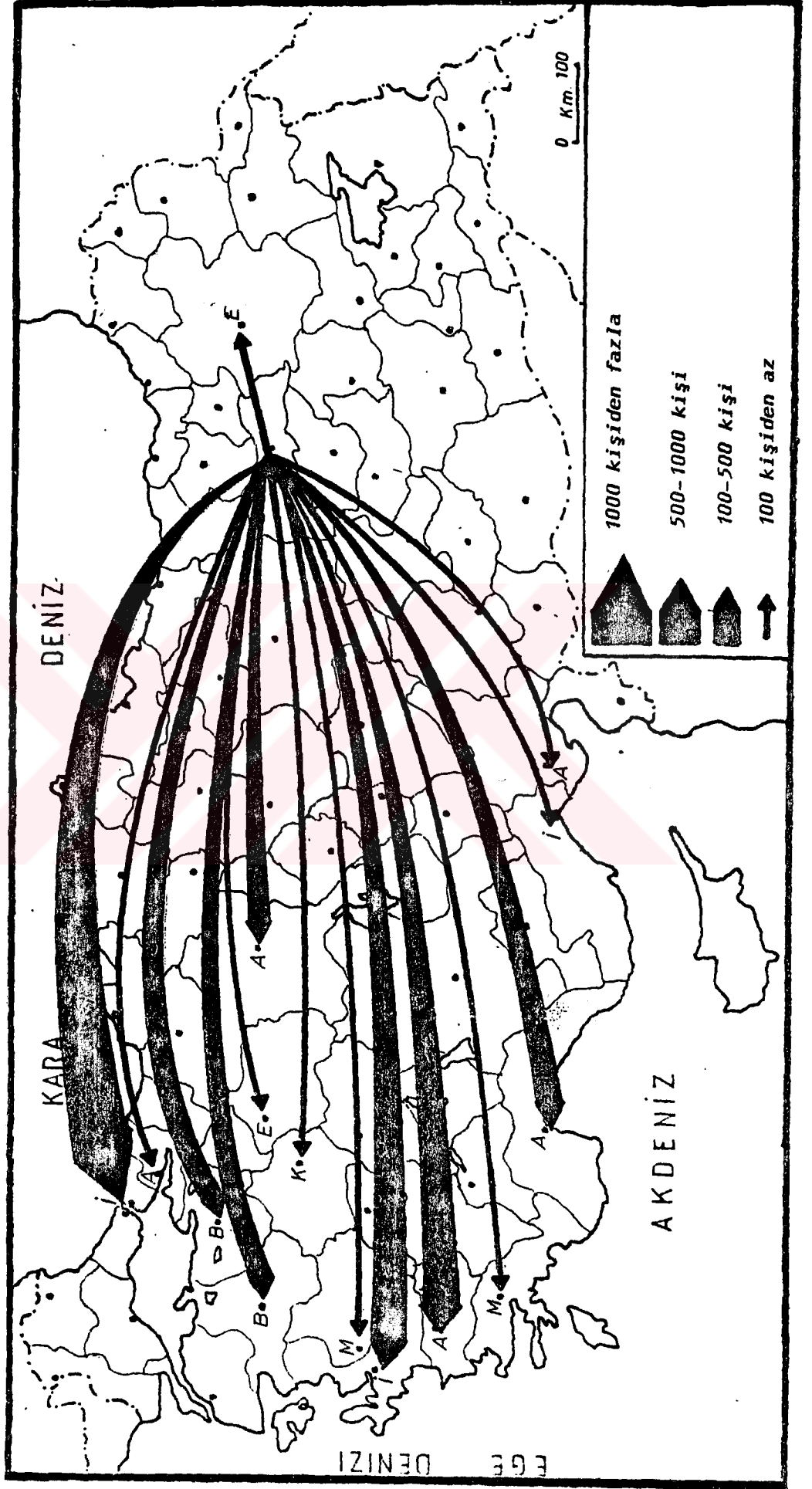
İLLER	ERKEK	KADIN	TOPLAM	%
İSTANBUL	2342	1871	4213	61.4
AYDIN	490	323	813	11.8
İZMİR	318	202	520	7.6
ANTALYA	305	114	419	6.1
ANKARA	251	158	409	6.0
BURSA	108	57	165	2.4
BALIKESİR	77	65	142	2.1
ADAPAZARI	22	20	42	0.6
ERZURUM	21	16	37	0.5
MANİSA	18	11	29	0.4
ADANA	17	9	26	0.4
MERSİN	12	6	18	0.3
ESKİŞEHİR	7	5	12	0.2
MUĞLA	9	3	12	0.2
KÜTAHYA	5	3	8	0.1
TOPLAM	4002	2863	6865	100

Kaynak: Köylerde Uyguladığımız Anketlere Göre.

Öteden beri alışlageldiği gibi iş bulma imkânlarının daha çok olduğu İstanbul'un en fazla göç alan il olması gayet normaldir. Bu şehire, herhangi bir iş kolunda işçi olarak çalışma amacının yanında, kendi işyerlerini kurmak şeklinde de göç edilmektedir. İzmir ve Ankara için de aynı şartlar söz konusudur. Ancak,, Antalya'ya yönelen göçün en belirgin

ŞEKİL:2.3. ERZİNCAN OVASI KIRSAL KESİMİNDEN OLAN GÖÇLERİN YÖNELDİĞİ İLLER

özelliği, vasıfsız işçilik (genellikle inşaat işçiliği veya turistik tesislerdeki işçilik) şeklinde olmalıdır. Göçlerin yöneldiği şehirlerden Aydın, ayrı bir özellik taşımaktadır. Bu şehire göç edenlerin büyük bir kısmı, Erzincan'daki arazilerini satın, Aydın'da yeni araziler satın alarak yine çiftçilik yapmaktadırlar. Diğer adı geçen illere ise, işçilik, memuriyet veya daha önce buralara göç etmiş olan akrabalarıyla birlikte olma isteği gibi sebeplerle göç edilmiştir. Tabloda belirtilen illerden başka, diğer çok sayıdaki ile de az miktarda göç söz konusudur.

Genel bir ortalama olarak, her köyden yaklaşık 65 kişi, çeşitli sebeplerle başka şehirlere göç etmiştir diyebiliriz. Ancak bu değer köylere göre farklı miktarlar göstermektedir. Meselâ Dereyurt, Çukurkuyu ve Demirkent köyleri 180-200, Günebakan köyü 200-210, Yalnızbağ köyü 640-650 kişi, gibi yüksek miktarlarda başka şehirlere göç vermiştir. Belirtilen bu köylerin, aynı zamanda göç alan yerler olmaları ise ilginç bir özelliktir.

Araştırma alanımızdan dışa olan göçlerin bir türü de, *dış ülkelere doğru olan göçler* dir. 1960'lı yıllarda başlayan bu göç olayı, 1975 yılına kadar artarak devam etmiştir. Bu göçler, tamamen ekonomik nedenlerden kaynaklanan, işçi göçü şeklinde gerçekleşmiştir. Göçlerin başladığı dönemlerde, göçen nüfusun tamamına yakını erkekler oluşturmakta iken, sonraki yıllarda eş ve çocuklarını da götürmüşlerdir. Yine de yurt dışına göç eden nüfusun % 63'ü erkeklerden oluşmaktadır (Tablo:2.7).

Tablo:2.7- Araştırma Alanının Göç Verdiği Ülkeler ve Göç Miktarları (1993).

ÜLKELER	ERKEK	KADIN	TOPLAM	%
ALMANYA	3910	2255	6165	75.1
AVUSTURYA	162	59	221	2.7
BELÇİKA	152	80	232	2.8
FRANSA	337	304	641	7.8
HOLLANDA	325	243	568	6.9
İSVİÇRE	181	76	257	3.1
LIBYA	42		42	0.5
S.ARABİSTAN	87		87	1.1
TOPLAM	5196	3017	8213	100.0

Kaynak: Köylerde Uyguladığımız Anketlere Göre.

İlk olarak ve çok miktarda işçi talebinde bulunan Almanya, araştırma alanımızdan diğer ülkelere göre daha fazla işçi almıştır. Almanya'yı Fransa, Hollanda, İsviçre ve Belçika izlemektedir. Daha sonraki yıllarda, Suudi Arabistan ve Libya'ya doğru gerçekleşen göçler de ekonomik nedenlerden doğmasının yanında, Avrupa ülkelerine göç eden nüfusun aksine

bu ülkelere çalışmaya giden nüfus, sadece erkeklerden oluşmakta, aileleri ise alanımızda ikâmet etmektedirler. Avrupa ülkelerine göçeden nüfus, artık yavaş yavaş geri dönüşe başlamış olmalarına rağmen, genellikle köylerine değil, Erzincan'a veya büyük şehirlere yerleşmektedirler.

Yurt dışına göç eden nüfusu köylere oranlarsak; ortalama olarak her köyden 78 kişinin yurt dışına gitmekte olduğunu görmekteyiz. Bundan da anlaşılacağı gibi, araştırma alanımızdaki dış göçlerde, yurt dışına olan göçlerin, diğer şehirlere olan göçlere göre fazlalığı söz konusudur. Diğer şehirlere doğru gerçekleşen göçlerde olduğu gibi, bazı köyler yurt dışına büyük miktarlarda göç vermişlerdir (Çağlayan 200, Geçit 240, Heybeli 250, B.Kadağan 260, Çukurkuyu 360, Bayırbağ 400, Kavakyolu 480, Yalınca 500, Altınbaşak 640 kişi).

Yurt dışına göç veren köylerin konumlarına baktığımızda, tarımsal potansiyelleri oldukça yüksek ova köylerinden bile büyük miktarlarda dış ülkelere göçün gerçekleşmiş olduğu dikkat çekicidir. Kanaatimizce bu durum, mevcut potansiyelin yeterince değerlendirilmemesinden kaynaklanmaktadır. Yurt dışına göçün başladığı yıllarda, Erzincan Ovası tarımsal imkânlarının (sulama, gübreleme, tarımsal mekanizasyon vs.) günümüze oranla daha düşük seviyelerde bulunduğu tahmin edilebilir. Eksik de olsa, günümüzdeki tarımsal faaliyetlerin seviyesi, o yıllarda yakalanabilmiş olsaydı, sanırız yurt dışına gerçekleşen göçlerin miktarı bu kadar fazla olmayabilirdi. Ancak, bu göçlerin, dolaylı yollardan ova tarımına, özellikle yatırım girdileri bakımından sağladığı yararları da unutmamak gereklidir. Erzincan İş ve İşçi Bulma Kurumu Müdürlüğü'nden aldığımız bilgilere göre, Erzincan il genelinde, Arap ülkelerinde işe yerleştirilenlerin toplam sayıları; Irak 69, Libya 425, S.Arabistan 1237 ve Yemen 14 kişidir. Araştırma alanımızdan sadece Libya (42) ve S.Arabistan'a (87) işçi gönderilmiş olması ve miktarının toplam içinde oldukça düşük oranda kalması, araştırma alanımızın diğer ilçelere göre, tarımsal arazi bakımından daha şanslı olmasına bağlanabilir.

Araştırma alanından yurt dışı ve yurt içi olmak üzere, dışarıya göç eden toplam nüfus miktarı, tesbit edebildiğimiz kadarıyla 15.078 kişidir. Bu göçlerin olmadığını farz edersek, bugün (1993) yöre nüfusunun 71.132 kişiden fazla olması beklenebilirdi. Çünkü bu nüfus miktarı, yüksek sayılabilecek bir seviyedeki doğal nüfus artış hızıyla birlikte, araştırma alanı nüfusunda daha hızlı bir artış gerçekleşebilirdi.

İç göçlerin diğer bir şekli olan, *çeşitli illerden araştırma alanımıza gerçekleşen göçler* den de bahsedebiliriz. Bilhassa 1939 depreminden sonra, arazilerini satarak yöreyi terkeden

nüfusun yerine, Gümüşhane, Bayburt, Kelkit ve Pülümür gibi il ve ilçelerden, çeşitli köylerde arazi alarak yerleşen nüfus dikkati çekmektedir. Bu nüfusun Erzincan Ovası'ndaki dağılışı ve tercih ettikleri köyler belirginlik göstermektedir. Meselâ, Pülümür'den gelen nüfus, Kalecik, Girlevik, Çağlayan, Karatuş, Yalınca, Tatlısu, Mertekli, Yamaçlı, Erdene, Derebağ, Mollaköy gibi genellikle ovanın Pülümür İlçesine yakın, güneydoğu kesimini; Gümüşhane, Bayburt ve Kelkit'ten gelen nüfusun ise, genelde Yalnızbağ, Çukurkuyu ve Kavakyolu gibi ovanın kuzeybatısındaki köyleri tercih ettikleri görülmektedir. Genel durum böyle olmasına rağmen, bir kısım nüfus ise geldiği ilçeye nisbeten yakın konumları gözetmeksizin, farklı konumlardaki köyleri de tercih edebilmişlerdir. Meselâ Gümüşhane ve ilçelerinden çıkıp, Erzincan Ovasının doğu yarısındaki, Güllüce ve Soğukoluk köylerine yerleşen veya Pülümür İlçesinden çıkıp, Erzincan Ovasının batı yarısındaki Sütöinar, Yeşilçat ve Gümüştarla gibi köylere yerleşmiş kişileri görebilmekteyiz. Bu ilçelerden başka, Tunceli'nin Pertek ve Çemişgezek ilçelerinden, Şavaklı aşiretine mensup olan ve küçükbaş hayvancılıkla geçinen pek çok aile, Akyazı, Başpınar, Geyikli, Günebakan, B.Çakırman, K.Çakırman köylerine yerleşmişlerdir. Bu köylerde 80-90 hane (yaklaşık 1000 kişi) Şavaklı mevcuttur.

Özellikle 1950-60 yılları arasında, o sırada yapımı süren Erzincan Şeker Fabrikası 1956 yılında bitirilip, devreye girmesinden sonra nisbeten daha fazla gelir sağlayacak olan şeker pancarı tarımının çekici etkisiyle, Gümüşhane, Bayburt, Kelkit ve Pülümür'ün çeşitli köylerinden, araştırma alanımızdaki köylere göçler yaşanmıştır.

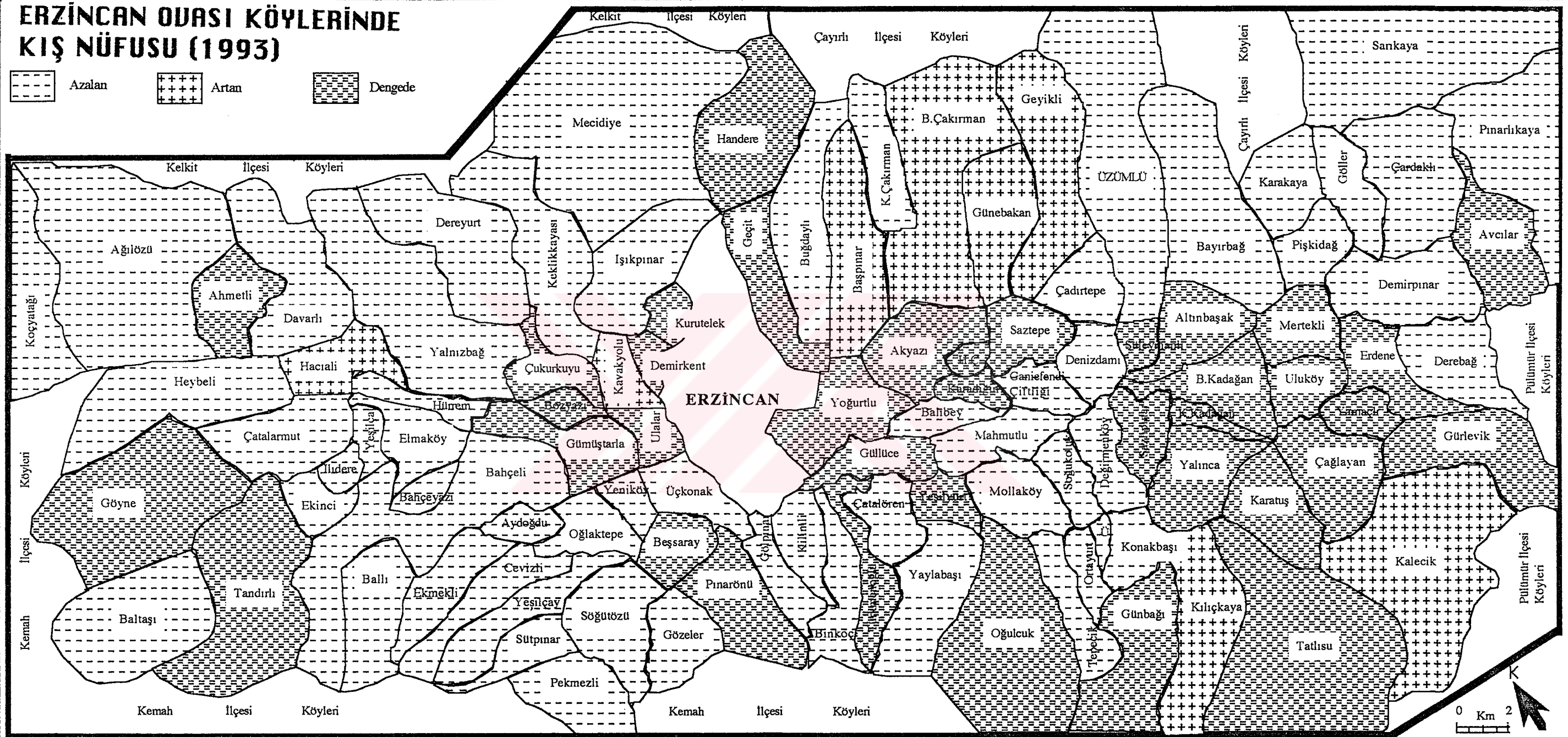
1992 depreminden sonra da, Pülümür, Tercan ve Kiğı ilçelerinden araştırma alanımızdaki bazı köylere göç olmuştur. Çeşitli şekillerde asılsız beyanlarda bulunarak, köylerde yapılan afet konutlarından sahiplenme yoluyla yerleşmişlerdir. Bu tür köylerde, depremin hemen sonrasında köye yeni yerleşmiş hane sayısının çokluğu ve bunların hemen tamamının topraksız hane olmaları dikkat çekicidir.

Araştırma alanımızda, şehir ile köyler ve köyler ile yaylalar arasında gerçekleşen *mevsimlik göçler* de söz konusudur. Günümüzde özellikle terör olayları nedeniyle yaylacılık faaliyeti, dolayısıyla köyler ile yaylalar arasında gerçekleşen göç hareketi yok denecek kadar azalmıştır. Erzincan Ovasını güneyden kuşatan Munzur Dağları üzerindeki yaylalara artık çıkılmamakta, ovanın batı ve kuzeybatısındaki yaylalar ise eskiye oranla daha az hane tarafından kullanılmaktadır. Ancak, köyler ile şehir arasında cereyan eden mevsimlik göç önemli boyutlarda sürmektedir. Göçler, öğretim dönemi ve tarımsal faaliyetlerin sürdüğü zamanlara bağlı olarak, Haziran başı ile Eylül başında gerçekleşmektedir. Köylerde evi,

Şekil: 2. 4

ERZİNCAN ODASI KÖYLERİNDE KIŞ NÜFUSU (1993)

--- Azalan   ++++ Artan   ▨ Dengede

0 Km 2
S.HAYLI

tarlası ve bağ-bahçesi olupta kışın şehirde ikâmet eden aileler, genelde okulların kapanması ile köylerine taşınmakta, arazilerini işleyip ürünlerini hasat ettikten sonra, tekrar şehire dönmektedirler. Arazilerin ekilişe hazırlık dönemlerinde veya hasadın geciktiği yıllarda, gütübirlik göçler de söz konusu olabilmektedir. Araştırma alanımızdaki 57 köyün nüfuslarının kış mevsiminde azalıp, yaz mevsiminde tekrar artıyor olmaları, mevsimlik göçlerin önemli boyutlarda cereyan ettiğinin bir göstergesidir. Buna karşılık 8 köyde ise, iktisadi faaliyet şekliinden kaynaklanan, yaz mevsiminde nüfus azalması gerçekleşmektedir (Şekil:2.4). Bu köylerin, genelde şavaklıların oturdukları köyler olmaları sebebiyle (Akyazı, Başpınar, B.Çakırman, Geyikli, Günebakan), yaz mevsiminde hayvanlarıyla birlikte genellikle Erzurum yaylalarına gidişleri ve kış mevsiminin başlarında ise tekrar köylerine döntüşleri söz konusudur. Kavakyolu, Kılıçkaya ve Kalecik köylerinde ise yerli nüfus aynı aktiviteyi gerçekleştirmektedir. Mevsimlik göçe sahne olan bir diğer köy ise Hacıali Palangası'dır. Bu köy, Koçyatağı köyünün kışlak yeri olma özelliğindedir. Bu nedenle Hacıali Palangası köyünün kış mevsimi nüfusu, yaz mevsimine göre artış göstermektedir.

Ayrıca bazı köylerden az miktarda da olsa, kış mevsiminde inşaat faaliyetlerinin sürdüğü sıcak kentlere, inşaat işçiliği yapmak amacıyla mevsimlik göçler de gerçekleşmektedir.

2.4. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Özellikleri

2.4.1. Cins ve Yaş Yapısı

Bir yerin nüfus miktarı kadar, bu nüfusu oluşturan insan kitlesinin sergilediği cins ve yaş yapısı da oldukça önemlidir. Nüfusun cins bileşiminde, kadın veya erkek nüfusun miktar ve oranlarının yüksek olması, kesin demografik nedenlere bağlanamaz. Temelde sorun, doğumlarla ilgilidir. Belli bir süre içerisinde doğan bebek sayısının çoğunlukla kız veya erkek çocuk olması, belli bir süre sonra nüfusun genel cins yapısını kadın veya erkek nüfus fazlalığı yönünde etkiler. Ancak sorunun, savaşlar ve göçler gibi birtakım toplumsal olaylarla da ilgisi olduğunu unutmamak gereklidir (DOĞANAY,1994,157).

Tablo:2.3 ve Tablo:2.8'de de görüldüğü gibi, 1955 yılı hariç, diğer tüm sayım yıllarında kadın nüfusun fazlalığı söz konusudur. 1955 yılındaki erkek nüfus fazlalığı, daha önce de bahsedildiği gibi muhtemelen 1939 depreminden sonra başlayan ve 1950 yılından sonra hızlanan, Gümüşhane, Bayburt, Kelkit ve Pülümür'den araştırma alanımıza doğru gerçekleşen göçlerle ve bu göçlere katılan nüfus içindeki erkek sayısının fazlalığından kaynaklanmaktadır. 1950-55 yılları arasındaki doğum olaylarının, cinslere göre bölünüşü

hakkında elimizde sayısal veri bulunmadığı için, bu dönem sonundaki erkek nüfus fazlalığında, gerçekleşen göçlerin ve doğumların etki payları hakkında kesin yargıda bulunmak oldukça güçtür. Belirli dönemlerde bu tür göç alma olayları dışında, araştırma alanı genel itibarıyla göç veren bir karakter arzemesinden dolayı, tüm yıllarda kadın sayısının erkek sayısından yüksek olması doğal bir sonuçtur. Bilindiği gibi, göç alan yerlerde erkek nüfus fazlalığı, göç veren yerlerde ise kadın nüfus fazlalığı görülmektedir. Erzincan Ovası da sürekli dışarıya göç veren bir yöre olduğundan, kadın nüfus fazlalığı ve *belli bir nüfus kitlesindeki 100 veya 1000 kadın başına düşen erkek nüfus miktarı* olarak belirtilen cinsellik oranının düşük çıkmasına sebep olmaktadır (Tablo:2.8).

Tablo:2.8- Araştırma Bölgesi Nüfusunun Cins Bileşimi ve Cinsellik Oranları

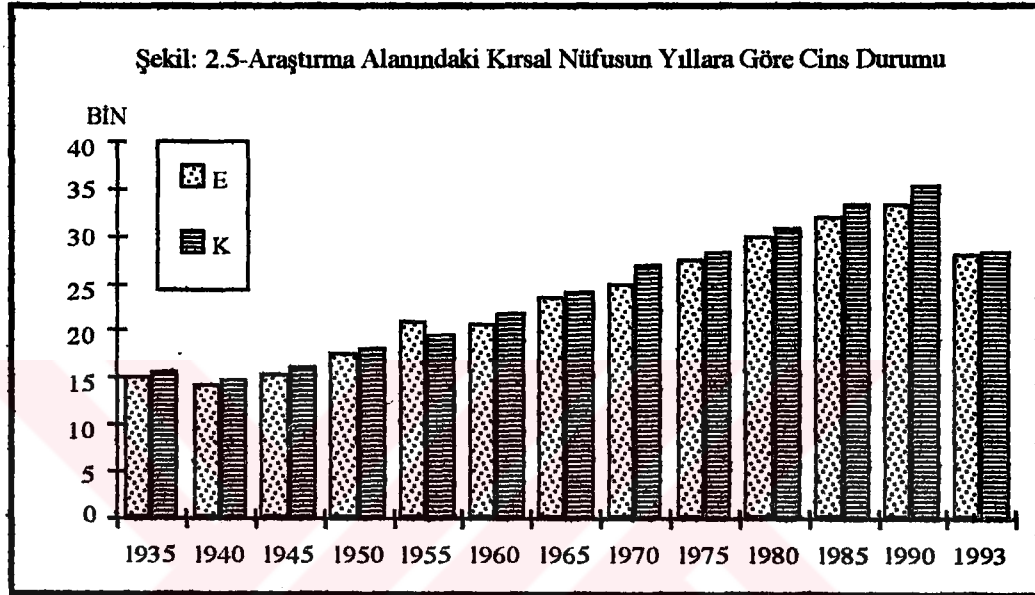
YILLAR	Toplam	Erkek	Kadın	Fark	Cinsellik Oranı
1935	30732	14969	15767	798	94.9
1940	29094	14362	14732	370	97.5
1945	31472	15317	16155	838	94.8
1950	36206	17547	18229	682	96.3
1955	40611	20983	19628	-1355	106.9
1960	42394	20727	21667	940	95.7
1965	47689	23513	24176	663	97.3
1970	51786	24910	26876	1966	92.7
1975	55875	27534	28341	807	97.2
1980	61213	30055	30658	603	98.0
1985	65311	31921	33390	1469	95.6
1990	68569	33368	35192	1824	94.8
1993	56054	27919	28135	216	99.2

Kaynak: DİE Bültenleri ve Erzincan İl Sağlık Müd. verileri derlenerek hesaplanmıştır.

Sayım yıllarına göre, cinsellik oranlarının seyrine genel olarak bakacak olursak; cinslere göre doğum sayılarının etkisi bir kenara bırakıldığında, cinsellik oranlarının seyri sosyo-ekonomik olaylarla bağlantı göstermektedir. 1935 yılındaki 94.9'luk cinsellik oranının 1940 yılında 97.5'e çıkması, elimizde kesin veriler olmamasına rağmen, 1939 depreminde kadın nüfusun sayıca daha çok kayıp vermiş olabileceği fikrini uyandırmaktadır. 1945 yılındaki düşüşten sonra, daha önce de belirtilen nedenlerle 1955 yılında sayım dönemleri içinde 100'ün üzerindeki tek cinsellik oranına ulaşılmıştır (106.9). 1960 yılında, yurt dışına, Erzincan şehrine ve ülkemizin diğer şehirlerine göçlerin başlamasıyla ve bu göç hareketine ilk başlarda erkek nüfusun katılmış olmasıyla, cinsellik oranı tekrar 95.7'ye düşmüştür. 1965 yılında nisbi bir yükseliş gösteren oran, 1970 yılında özellikle diğer şehirlere gerçekleşen göçün etkisiyle, araştırma alanımız için en düşük değer olan 92.7'ye gerilemiştir. 1980 yılına kadar artan cinsellik oranı, bu yıldan sonra Erzincan Ovası'ndan özellikle erkek

nüfusun sosyo-ekonomik sebeplerle dışarıya göç etmesiyle, 1990 yılına kadar düşüş göstermiştir. 1992 depreminden sonra dışı gerçekleşen büyük miktarlı göç olayına, insanların ailece katılmalarına bağlı olarak 1993 yılındaki cinsellik oranı 99.2'lik değeriyle, kadın-erkek nüfusları arasındaki fark, tüm sayım yılları içindeki en minimum seviyeye inmiştir (Şekil:2.5).

Araştırma alanımızdaki köyleri, kadın-erkek oranları bakımından gruplandırmaya tâbi tuttuğumuzda, çok sayıda köyde, sayım yıllarının tamamına yakınında, kadın nüfus fazlalığı göze çarpmaktadır. Hatta bu gruptaki köylerden Avcılar, Pınaröntü ve Söğütözü'nde, tüm sayım yıllarında kadın nüfus fazlalığı mevcuttur. Bu köylerin, dışı verdikleri toplam göç miktarlarının, 1993 nüfuslarına yakın sayıda olmaları, durumun bu şekilde gerçekleşmiş olmasını izah etmektedir. Akyazı, Konakbaşı ve Mollaköy gibi tarımsal potansiyelleri yüksek köylerde ise bazı yıllar kadın, bazı yıllarda erkek nüfus fazlalığı olmasına rağmen, bu gibi köylerde kadın-erkek nüfus arasındaki fark fazla değildir. Ayrıca, Bayırbağ ve Kavakyolu gibi, komşu ilçe ve diğer köylerden göç alarak büyümüş ve belde haline gelmiş köylerde, 1970 yılına kadar kadın nüfus fazlalığı, 1970 yılından itibaren ise erkek nüfus fazlalığı söz konusudur. Buna karşılık, dışı göç veren bir yerleşme özelliğindeki Süleymanlı köyünde ise, 1965 yılına kadar erkek nüfus fazlalığı, 1970 yılından itibaren ise kadın nüfus fazlalığı dikkati çekmektedir (Tablo:2.9).

Araştırma alanının cinsellik oranlarını, sayım yıllarına göre Türkiye geneli ile karşılaştıracak olursak (DOĞANAY,1994,158); 1935 yılında benzer durumlar söz konusu iken, 1940 yılı ve sonrasında, 1955 yılı hariç (bu yılda araştırma alanı cinsellik oranı,Türkiye

ortalamasından yüksektir), Türkiye nüfusunda cinsellik oranı daima 100'ün üzerinde iken, araştırma alanımızda ise daima 100'ün altında kalmıştır. Sayım yıllarına göre, Türkiye geneli ile araştırma alanı cinsellik oranları, birbirinin tersi özellikler göstermelerine rağmen sayım yılları arasındaki artış ve azalışların birbirlerine uyduğu gözlenmektedir.

Tablo:2. 9 - Cinsellik Oranlarının Farklı Özellikler Gösterdiği Örnek Köyler

		1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
Akyazı	E	279	212	242	289	298	279	276	301	396	585	747	835
	K	276	234	248	289	291	279	305	333	408	578	694	816
Avcılar	E	158	209	207	217	226	275	224	318	284	245	230	162
	K	194	226	231	248	266	298	248	350	317	277	274	190
Bayırbağ	E	397	419	383	453	478	536	562	501	522	534	1037	853
	K	450	501	469	530	533	570	581	549	504	524	975	792
Kavakyolu	E	218	288	304	298	279	322	429	714	919	1290	1657	1655
	K	230	320	337	329	308	335	447	696	867	1270	1722	1743
Konakbaşı	E	190	161	205	210	247	267	295	338	254	252	211	190
	K	198	166	229	212	227	265	287	346	270	251	174	193
Mollaköy	E	108	124	141	187	192	288	389	531	601	705	736	657
	K	123	128	141	198	214	297	434	576	628	746	745	703
Pınarönü	E	75	83	105	131	133	163	144	156	141	106	109	89
	K	105	103	111	144	152	169	171	189	169	131	121	116
Söğütözü	E	195	218	213	248	266	311	352	294	229	219	174	131
	K	223	268	257	291	304	348	366	314	245	247	199	174
Süleymanlı	E	46	38	60	60	66	86	83	69	80	69	74	56
	K	45	37	50	57	70	74	77	73	85	93	88	77

Kaynak : DİE Verilerinden Derlenmiştir.

Sonuç olarak; olayı köyler bazında ele aldığımızda çok farklı cinsellik oranları ortaya çıkmasına rağmen, araştırma alanını bir bütün olarak incelediğimizde ana özelliğin, cinsellik oranında kadın nüfus lehine bir durumun mevcut olmasıdır.

Özellikle sosyal ve ekonomik amaçlı planlamalarda, stratejilerin isabetli seçilebilmesi bakımından nüfus miktarı kadar önemli bir sorun da, nüfusun yaş yapısının bilinmesi ve analiz edilmesidir. Bu terim, bir nüfus kitlesinin yaş gruplarına göre sergilediği bileşim durumunu tanımlamaktadır (DOĞANAY,1994,157).

Nüfusun yaş gruplarına göre tasnif edilerek incelenmesi, *faal nüfus* ve *bağımlı nüfus* miktarlarının ortaya konulabilmesi bakımından önemlidir. Değişik yaş limitleri esas alınsa da, genelde 15-64 yaş grubundaki nüfus *faal (çalışabilir veya aktif) nüfus*, 0-14 ve 65+ yaş grubundaki nüfus ise *çalışmayan veya bağımlı nüfus* olarak nitelendirilmektedir (TÜMERTEKİN,1994,177). Aslında, araştırmamıza da konu teşkil eden bu gibi kırsal

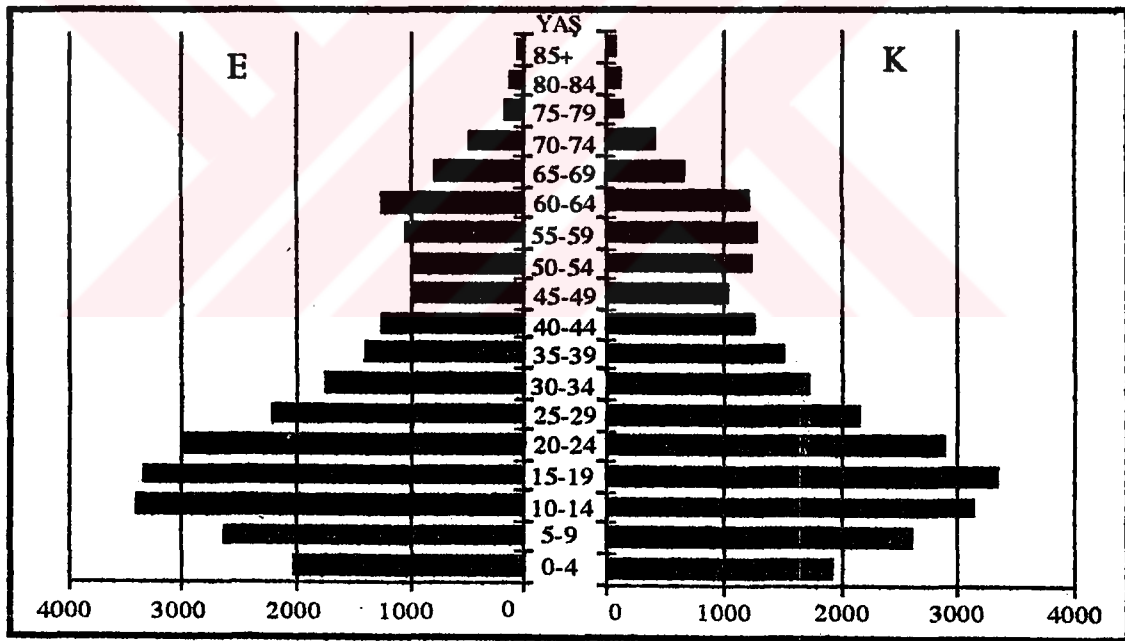
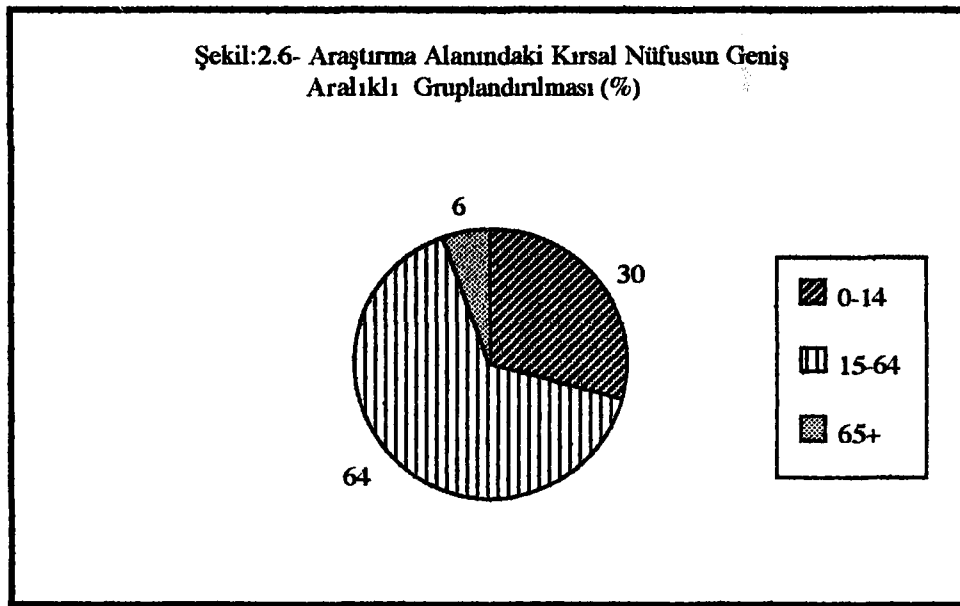
yörelere, çalışma çağı nüfus veya çalışan (aktif) nüfusun 15-64 yaş dilimleri arasında alınması, patikte fazla bir önem taşımadığı gibi eksik sonuçlar da ortaya çıkarabilmektedir. Çünkü kırsal kesimde ve tarım toplumu karakteri taşıyan birçok yerleşmede, üretime katılma çağı çok küçük yaşlarda başlamakta (5-6 yaş) ve çok ileri yaşlara (70-80) kadar sürebilmektedir. Ancak, yine de milletlerarası kriterlere uyması bakımından 15-64 yaş dilimi kullanılmaktadır (DOĞANAY,1994,158-159).

Araştırma alanında 1993 yılı itibariyle, bağımlı nüfus miktarı 19.881 kişi, çalışabilir nüfus miktarı ise 36.173 kişidir. Buna göre, nüfusun bağımlılık oranı % 55 civarında çıkmaktadır. Yani çalışan 100 kişinin ürettiği veya kazandığına 55 kişi ortak olmakta, diğer bir ifadeyle çalışan her 100 kişi, ayrıca 55 kişiyi de geçindirmek durumundadır. Bu değer, 1990 yılı Türkiye (yaklaşık % 82) ortalamasından çok düşüktür. Hele bir de, daha önce bahsedildiği gibi çalışma çağının daha küçük yaşlarda başladığı düşünülerek, 10-14 yaş grubu da aktif nüfus içine katılırsa, bağımlılık oranı % 46'ya düşmektedir ki, bu oran Türkiye nüfusu bağımlılık oranının neredeyse yarısı kadardır (Tablo:2.10, Şekil:2.6).

Tablo:2. 10- Araştırma Alanındaki Kırsal Nüfusun Yaş Bileşimi (1993).

Yaş Grubu	Erkek	%'si	Kadın	%'si	Toplam	Top.Nüf. %'si
0-4	2040	7.6	1933	7.1	3981	7.3
5-9	2645	9.8	2625	9.6	5280	9.7
10-14	3399	12.6	3296	12.1	6708	12.4
15-19	3329	12.3	3457	12.7	6798	12.5
20-24	2983	11.1	2909	10.7	5903	10.9
25-29	2202	8.2	2193	8.1	4403	8.1
30-34	1746	6.5	1727	6.3	3479	6.4
35-39	1404	5.2	1536	5.6	2945	5.4
40-44	1256	4.7	1273	4.7	2534	4.7
45-49	989	3.7	1041	3.8	2034	3.7
50-54	999	3.7	1243	4.6	2246	4.1
55-59	1057	3.9	1291	4.7	2352	4.3
60-64	1249	4.6	1225	4.5	2479	4.6
65-69	831	3.1	685	2.5	1519	2.8
70-74	483	1.8	422	1.6	907	1.7
75-79	167	0.6	142	0.5	310	0.6
80-84	137	0.5	141	0.5	279	0.5
85+	62	0.2	76	0.3	138	0.3

Kaynak: Erzincan İl Sağlık Müd. Kayıtlarından Derlenmiştir.

Şekil: 2.7 - Araştırma Alanında Kırsal Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Durumu (1993).

Nüfus piramidini inceleyerek, yaş gruplarının sayısal durumları hakkında birtakım yorumlar yapmamız mümkündür (Şekil:2.7). Nitekim, 0-24 yaş grubunun en fazla nüfus miktarını oluşturduğunu, dolayısıyla genç nüfus yapısının mevcut olduğunu söyleyebiliriz. 25-49 yaş grubunda, alt gruplar arasındaki nisbi azalış, büyük olasılıkla dışa göçlerden kaynaklanan bir manzardır. Bu grubu 20 yaşından başlatmamız da mümkündür. 49-64 yaş grubundaki nüfus artışını, bu grubun dışa göç olayından uzak kalması ve gelişen sağlık şartları sayesinde, ortalama insan ömrünün uzatılmış olmasıyla izah edebiliriz. Özellikle, 70-74 yaş grubundan sonra, nüfusun çok azalmış olmasından hareketle, araştırma alanında

ortalama ölüm yaşının 70-75 arası olduğu söylenebilir. Piramidin tabanında dikkati çeken bir husus da; son 15 yıllık bir zaman diliminde azalan doğum miktarlarına bağlı olarak bir daralmanın gerçekleşmiş olmasıdır. Bu da, son 10-15 yılda yöre halkının doğum kontrolü metodlarına daha sıcak bakmasından kaynaklanmaktadır.

Araştırma alanındaki, oldukça genç ve çalışma çağında yüksek miktardaki nüfus yapısı, olması gereken refah düzeyini getirememiştir. Çünkü bu potansiyel gücün üretim yapabileceği iş sahalarının yaratılmamış olması ve ekonomik kaynakların yerince değerlendirilmemesi gibi nedenlerle bu mevcut aktif nüfus, kendilerinden öncekiler gibi sürekli dışarıya göç etmek zorunda kalacaklardır.

2.4.2. Eğitim Durumu

Araştırma alanında 1990 yılı itibariyle, tüm köylerde ilkokul ve 10 köyde de ortaokul bulunmaktadır. İlkokullarda, toplam 294 derslikte 3966'sı erkek, 3360'ı kız olmak üzere toplam 7326 öğrenci öğrenim görmekte ve 345 öğretmen görev yapmaktadır. Buna göre, derslik başına ortalama 25, öğretmen başına da 21 öğrenci düşmektedir. Ortaokullarda ise, toplam 45 derslikte, 845'i erkek, 431'i kız olmak üzere toplam 1276 öğrenci öğrenim görmekte ve 206 öğretmen görev yapmaktadır. Ortaokullarda ise, ortalama derslik başına düşen öğrenci sayısı 28, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 6 kişidir. Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı il genelinde ilkokullarda 22, ortaokullarda 50 öğrencidir (İl Yıllığı,1990,36). Görüldüğü gibi ilkokullarda öğrenci-öğretmen dengesi, il ortalamasına eşdeğer iken, ortaokullarda öğrenci azlığı sebebiyle il ortalamasının çok altındadır (Tablo:2.11).

Tablo:2.11- Araştırma Alanında İlkokul ve Ortaokulların Genel Durumu (1990)

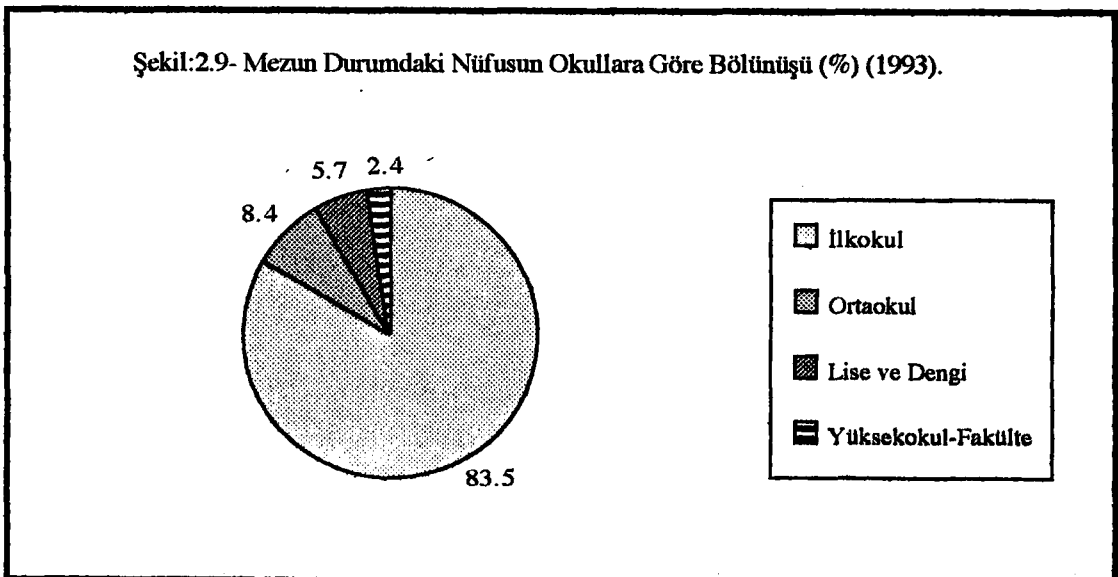
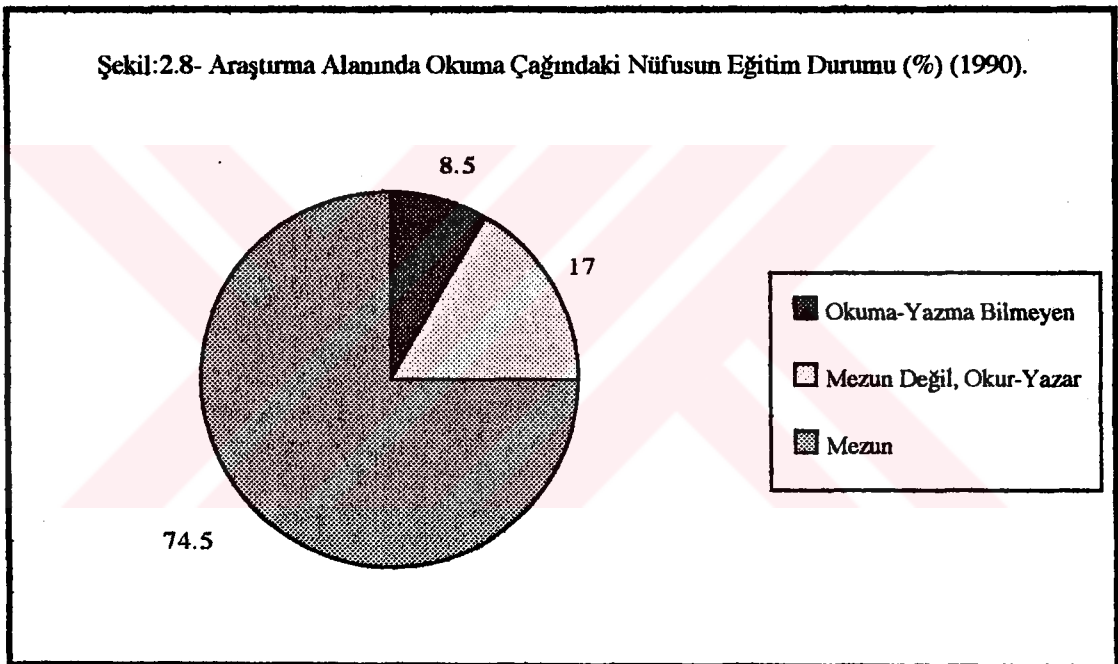
	Okul Sayısı	Derslik Sayısı	Erkek Öğrenci	Kız Öğrenci	Öğretmen	Lojman
ILKOKUL	105	294	3966	3360	345	129
ORTAOKUL	10	45	845	431	206	3

Kaynak:Erzincan Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü İl Envanter Kayıtları.

Genel öğrenim durumlarına göz atacak olursak; araştırma alanında uygulanan anketlere göre, 6 ve daha yukarı yaştaki nüfusun % 8.5'i okuma yazma bilmemektedir. % 17'si herhangi bir öğretim kurumundan mezun olmamasına rağmen okuma yazma bilmekte, % 74.5'i ise, herhangi bir öğretim kurumundan mezun durumundadır. Böylece, alanımızdaki nüfusun % 91.5'inin okuma yazma bildiği ortaya çıkmaktadır. Bu oran, 1985'deki Türkiye

ortalamasından (% 89.6) yüksektir. Ayrıca araştırma alanımız için 1965 yılında toplam nüfusun sadece % 39.3'ü okuryazar olduğu düşünülürse, geçen 25 yıl içinde okuma yazma oranının yaklaşık 2.5 misli arttığı ortaya çıkmaktadır. Oranın bu derece yükselmesinde, özellikle 1980 yılından sonra başlatılan okuma yazma seferberliğinin de büyük etkisi olmuştur.

Mezun olunan öğretim kurumları içinde, % 83.5'lik payla ilkokullar ilk sırada yer alırken, bunu % 8.4 ile ortaokullar, % 5.7 ile lise ve dengi okullar ve % 2.4 ile yüksekokul veya fakülteler izlemektedir (Şekil:2.8; Şekil:2.9).

Nüfusun eğitim durumu deyimi ile çoğu kez, okur yazar olan ve olmayan nüfus anlaşılırsa da, gerçekte nüfusun eğitim düzeyini yansıtmada yeterli olamamaktadır. Çünkü nüfusun eğitim düzeyi, sadece okur yazarlık oranıyla ölçülmez. Bu temel sorunda, okullaşma oranı, okul çağı nüfusunun eğitim kademeleri arası öğrenci akışı, okul-öğretmen-öğrenci sayısı dengesi, nüfustaki ilk, orta ve yüksek öğretimi bitirenlerin birbirlerine oranları gibi kriterler de dikkate alınmalıdır (DOĞANAY,1994,163).

Biraz önce de bahsettiğimiz gibi, okul sayıları ile yerleşim birimleri arasında, derslik-öğrenci ve öğretmen-öğrenci sayılarında olumlu bir denge söz konusu olmasına rağmen, okulların fizikî imkânları ve eğitim araç-gereçleri bakımından pek yeterli olduğu söylenemez. Öğretmen sayısı 1990 itibariyle yeterli olmasına rağmen, 1992 depreminden sonra, kanaatimizce yanlış bir uygulama olarak başka şehirlere tayin isteyen öğretmenlerin, tayinleri yapılarak yerlerine büyük oranda stajyer öğretmenlerin atanması, okullardaki eğitim ve öğretim faaliyetlerinin seviyesinin düşmesine sebep olmuştur. Şekil 2.8'de görüldüğü gibi, nüfusun % 83.5'i ilkokuldan mezun olmasına rağmen, sadece %8.4'ü ortaokuldan, %5.7'si lise ve dengi okuldan ve %2.4'ü ise yüksekokul veya fakülteden mezun olabilmıştır. Bu rakamlardan da, ilkokul sonrası eğitim kademelerine öğrenci akışının oldukça düşük miktarlarda gerçekleşebildiğini anlamaktayız. Tüm köylerde ilkokul bulunmasına rağmen, 10 köyde ortaokulun (Çağlayan köyünde ortaokul ve lise birleşik) bulunması, ilkokulu bitiren öğrencilerin aslında istekli olmalarına rağmen, şehirdeki veya bu köylerdeki ortaokula gidiş-geliş sorunları, eğitim kademeleri arasındaki öğrenci akışını zayıflatmaktadır. Her köye ortaokul yapılması akılcı bir çözüm olmadığı için kanaatimizce, öğrenci potansiyellerinin iyi tesbit edilmesi ve ulaşımı kolay merkez konumundaki köylerin belirlenerek buralarda ortaokul yapılmasıyla bu sorun nisbeten halledilebilecektir.

Araştırma alanında, okul çağına gelinmesine rağmen okula gitmeyen çocuk sayısı yok denebilecek kadar azdır. İlkokul döneminde kız-erkek ayrımı pek yapılmazken, ortaokul döneminde bu ayrımın belirginleştiği Tablo:2.11'de de görülmektedir. Nitekim ilkokulda okuyan öğrencilerin 3966'sının erkek, 3360'ının kız öğrenci gibi birbirlerine yakın değerler arzemesine karşılık, ortaokulda 845 erkek öğrenciye, 431 kız öğrenci gibi hemen hemen % 50'lik bir fark mevcuttur. Kızlar için ilkokul öğreniminden sonrasının gereksiz olduğu düşüncesinin yaygın olması (bu düşünce, ortaokulun bulunmadığı köylerde daha yaygındır), bu farkı doğurmaktadır (Tablo:2.12). Lise döneminde kız öğrenci sayısı daha da düşmektedir. Bu durumun gerçekleşmesinde, aynı yıl olan doğumlarda erkek veya kız çocuklarının daha fazla sayıda dünyaya gelmiş olması rol oynuyorsa da, özellikle

ortaokullarda ve sonrası eğitim kurumlarında kız çocuklarının okutulmasının o karar da zaruri olmadığı düşüncesinin hâkim olması ana etkindir.

Tablo:2.12- Araştırma Alanındaki Bazı Okullarda Öğrencilerin Cinslere Dağılımı (1990).

Okulun Adı	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Toplam
Akyazı Köyü İlkokulu	207	40	247
Akyazı Köyü Ortaokulu	32	2	34
Aydoğdu Köyü İlkokulu	45	60	105
Aydoğdu Köyü Ortaokulu	31	19	50
Çağlayan Köyü İlkokulu	85	65	150
Çağlayan Lisesi	133	83	216
Çatalarmut Köyü İlkokulu	8	8	16
Çatalarmut Köyü Ortaokulu	6	3	9
Değirmenköy İlkokulu	40	52	92
Değirmenköy Ortaokulu	37	21	58
Geçit Köyü İlkokulu	100	80	180
Geçit Köyü Ortaokulu	99	78	177
Ulalar Köyü İlkokulu	300	300	600
Ulalar Köyü Ortaokulu	312	177	489
Başpınar Köyü İlkokulu	30	30	60
Keklikkayası Köyü İlkokulu	80	50	130
Konakbaşı Köyü İlkokulu	15	15	30
Pişkiadağ Köyü İlkokulu	27	7	34
Uluköy İlkokulu	20	30	50
Üçkonak Köyü İlkokulu	70	50	120
Yalnızbağ Köyü İlkokulu	150	81	231

Kaynak: Erzincan Milli Eğitim Müd. ve Erzincan Valiliği İ.P.K. Müd.

Araştırma alanındaki okulların genelinde daha önce derslik-öğretmen-öğrenci ilişkisi bakımından, elverişli ortalamaların mevcut olduğunu belirtmemize rağmen, olayı köyler bazında incelediğimizde, ortalamaya uymayan değerlere sahip köylerin de olduğunu görmekteyiz. Buna karşılık pek çok köyde, öğrenci sayısı az olduğundan derslik-öğretmen-öğrenci dengesi, ortalamanın üzerinde bir değer arz etmektedir. Ancak, bu tür köylerde derslik sayısının az olması sebebiyle, öğretmen sayısı yeterli olsa bile, tüm sınıfların bir veya iki derslikte öğrenim görmelerini zorunlu kılmaktadır. Nitekim 105 köy ilkokulunun sadece 28 tanesinin 5 ve daha fazla dersliği varken, geri kalan 77 köy ilkokulundaki derslik sayısı 5'den azdır. Hatta 32 köy ilkokulu tek derslikten oluşmaktadır. Ayrıca, ilkokullarda öğretmen lojmanı sayısı, ilkokul sayısından çok (129) rağmen, 13 köy ilkokulunun lojmanı bulunmamakta ve toplam öğretmen sayısına göre % 62 oranında bir eksiklik arz etmektedir.

Sahada inceleme yaptığımız dönemde (1993), 14 köyün (Girlevik, Gözeler, Handere, Ahmetli, Bahçeyazı, Ürek, Tandırlı, Sütçinar, Pekmezli, İldere, Ekinci, Davarlı, Baltaş ve Ağlıözü) ilkokulunun, dışa göçten kaynaklanan öğrenci sayısı yetersizliği nedeniyle kapalı olduğunu tesbit ettik. Okul çağında çocukları olan aileler ise, dışa göçün yarattığı olumsuzluğu, yine genellikle şehire göç ederek çözümlenmektedirler.

Araştırma alanında, ilk ve ortaokullardan başka, Halk Eğitim Merkezi'nin açtığı kurslardan da bahsedebiliriz. Erzincan Halk Eğitim Merkezi, 1992 yılında çeşitli köylerde 58 biçki-dikiş, 41 makina nakışı, 7 el nakışı, 4 el sanatları (soğuk demircilik, kaynakçılık, marangozluk) ve 7 halıcılık kursu açmış, fakat 1993 yılında bölgede yaşanan terör olayları sebebiyle köylerdeki bu kurslar geçici olarak kapatılmıştır.

2.4.3. Sağlık Durumu

Araştırma alanında, 7 sağlık ocağı ve 26 sağlık evi bulunmaktadır. Bu sağlık kuruluşlarında, 10 doktor, 8 hemşire, 25 ebe, 5 sağlık memuru, 4 tıbbi sekreter (memur), 4 şoför ve 7 hizmetli personel görev yapmaktadır. Alanımızda doktor başına düşen nüfus miktarı yaklaşık 5600 kişiyi bulmaktadır. 1992 yılı itibariyle bile Türkiye genelinde doktor başına düşen nüfus miktarının yaklaşık 1028 kişi olduğu düşünülürse, sağlık personeli bakımından yetersiz bir durumun mevcut olduğu söylenebilir (Tablo:2.13).

Tablo:2.13- Araştırma Alanındaki Sağlık Ocakları ve Personel Sayıları (1993)

Sağlık Ocağının Adı	Hekim	Sağ.Mem.	Hemşire	Ebe	Tıbbi Sek.	Şoför	Hizmetli
Çağlayan S.O.	1	1	1	3	-	1	1
Çukurkuyu S.O.	1	1	2	5	1	-	1
Çatalarmut S.O.	1	1	1	4	1	1	1
Yaylabası S.O.	1	-	1	3	1	1	1
Sarıkaya S.O.	2	1	1	3	-	-	1
Üzümlü S.O.	3	-	1	5	1	1	1
Avcılar S.O.	1	1	1	2	-	-	1
TOPLAM	10	5	8	25	4	4	7

Kaynak: Erzincan İl Sağlık Müd.

Doktor sayısı ile nüfus miktarı arasındaki büyük dengesizliğin yarattığı sorunlar, beklenenden daha düşük seviyededir. Çünkü araştırma alanındaki tüm köyler, her mevsim ulaşımına açık kalan bir yol şebekesiyle ve şehir-köyler arasındaki minibüs sefer sayılarına bağlı olarak, sağlıkla ilgili sorunlarını genellikle şehirde halletmektedirler. Ancak acil vak'alarda öncelikle en yakın sağlık ocağına başvurulmakta, gerekiyorsa sonradan şehirdeki

hastanelere gidilmektedir. Sağlık ocaklarında basit infeksiyonal hastalıklar, nezle, grip gibi oldukça sık görülen müdahalelerin yanında, basit cerrahi müdahaleler de yapılmakta, ihtisas gerektiren hastalıklarda ise şehirdeki hastanelere başvurulmaktadır.

Köylerdeki sağlık evlerinde ise sadece ebe bulunmaktadır. Hatta bazı köylerde ebe bile bulunmayıp, bu köylerdeki hamile kadınların tesbit edilip, periyodik olarak kontrol edilmeleri şeklinde hizmet verilmektedir. Köylerdeki çocukların rutin aşıları (BCG hariç) sağlık ocaklarında yapılmaktadır. Sağlık ocakları ayrıca koruyucu hekimlik çalışmalarını da yürütmektedir. Bu amaçla, tuvaletlerin, gübreliklerin ve atık suların (banyo, mutfak) denetlemelerinin yapılmasına rağmen bu unsurlar halk ve çevre sağlığı bakımından elverişsiz şartlar sunmaya devam etmektedir. Sağlık personeli tarafından eğitici çalışmalar yapılmaktadır. Ancak, bilindiği gibi kırsal çevre insanını, alışageldiği geleneksel çizgiden ayırmak ve birtakım yenilikleri yerleştirmek pek kolay olmadığından bu eğitici çalışmalar pek başarılı olamamaktadır. Özellikle yaz aylarında, sağlık ocaklarına başvuran hastalarda ishal vakalarına sıkça rastlanılması, bahsedilen olumsuz çevre şartlarından kaynaklanmaktadır. Kanaatimizce, koruyucu hekimlik çalışmalarının yanında, genel bir kanunî uygulama yapılamıyorsa bile muhtarlıkların alacakları kararlar ve uygulayacakları yaptırımlarla, bu olumsuz çevre şartları mutlaka ortadan kaldırılmalıdır.

2.4.4. Aile Nüfus Sayısı Büyüklüğü

Uyguladığımız anket sonucuna göre, 1993 yılı itibariyle araştırma alanı köylerinde toplam 14.171 hane mevcuttur. Yine aynı yılın nüfus miktarı, il sağlık müdürlüğünün verilerine göre, 56.054 kişidir. Bu değerlerden hareketle, araştırma alanımızdaki ortalama aile nüfus büyüklüğünün, 4 kişi olduğu ortaya çıkmaktadır. Genel bir değer ifade eden bu rakam, Türkiye (5), Doğu Anadolu Bölgesi (6.5) ve Erzincan ili (5.5) ortalamasından düşüktür. Olaya 1990 yılı itibariyle baktığımızda; Erzincan Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü verilerine göre, bu yılda araştırma alanındaki toplam 13.490 hanede, 68.569 nüfus yaşamaktadır. Yani 1990'daki ortalama aile nüfus sayısı büyüklüğü 5 kişi civarındadır.

1993 yılında, 1990 yılına oranla nüfus azalmasına rağmen hane sayısının arttığını görmekteyiz. 13.03.1992 depreminden sonra önemli miktardaki dışa göç olayına bağlı olarak nüfusta düşme görülürken, köylerde inşa edilen afet evleri sebebiyle hane sayısı artmıştır. Ayrıca köylerde evi olduğu halde buralarda oturmayan yani meskun olmayan hanelerin de toplama dahil edilmiş olmaları da hane sayısındaki yükselişe sebep olmuştur. Depremden sonra tüm aile halkının katıldığı dışa göçlerden ziyade, ailenin bazı üyelerinin katıldığı göçler,

aile nüfus sayısı büyüklüğünü düşürmüştür. 1992 depreminden sonra inşa edilen fakat nüfus barındırmayan (boş) haneleri devre dışı bırakarak hane sayısının artmadığını, 1990 yılına göre sabit kaldığını farzetsek bile, ortalama aile nüfus büyüklüğü yine 4 civarında çıkmaktadır ki, bundan da 1990'a göre 1993'deki ortalama aile nüfus büyüklüğü değerindeki düşüşte, hane sayısındaki artışın değil, dışa göçlerle nüfustaki azalışın, ana faktör olduğu ortaya çıkmaktadır. 1990-93 arasında 43 köyde hane sayısı azalışı, buna karşılık 57 köyde hane sayısı artışı gerçekleşmesine rağmen (5 köyün hane sayısı sabit kalmıştır), bu hane sayısındaki artışlar nüfus artışını doğurmadığı, sadece kullanılan (boş) mesken sayısının artması şeklinde gerçekleştiği ortaya çıkmaktadır (Şekil:2.10). Bu da köylerden göç edenlerin topraklarından tamamen kopmayıp, günün birinde köyelerine geri dönme düşüncesinde olduklarını göstermektedir.

1990 ve 1993 yıllarında, ortalama yakın aile nüfus büyüklüğü değerine sahip köylerin oranları, ortalamanın altında ve üzerinde değerlere sahip köylerden nisbeten daha azdır. Aslında ortalama değerlerin bir altı ve bir üzerini de ortalama değere sahip köyler grubuna dahil ettiğimizde, ortalama değere göre uç teşkil eden köylerin, az sayıda olduğu ortaya çıkmaktadır (Tablo:2.14, Tablo:2.15). Aile nüfus sayısı büyüklüğü, köylere göre incelendiğinde; 1990 ve 1993 ortalamalarından dikkat çekici sapmaların mevcut olduğu görülmektedir (Tablo:2.15). Bu farklılıkların doğmasında, köylerin hâkim iktisadî faaliyet türleri, gelir düzeyleri ve aile yapısı tipleri etkili olmaktadır.

Tablo:2.14- Ortalama Aile Nüfus Sayısı Büyüklüğünün Altında ve Üzerinde Değere Sahip Köy sayısı

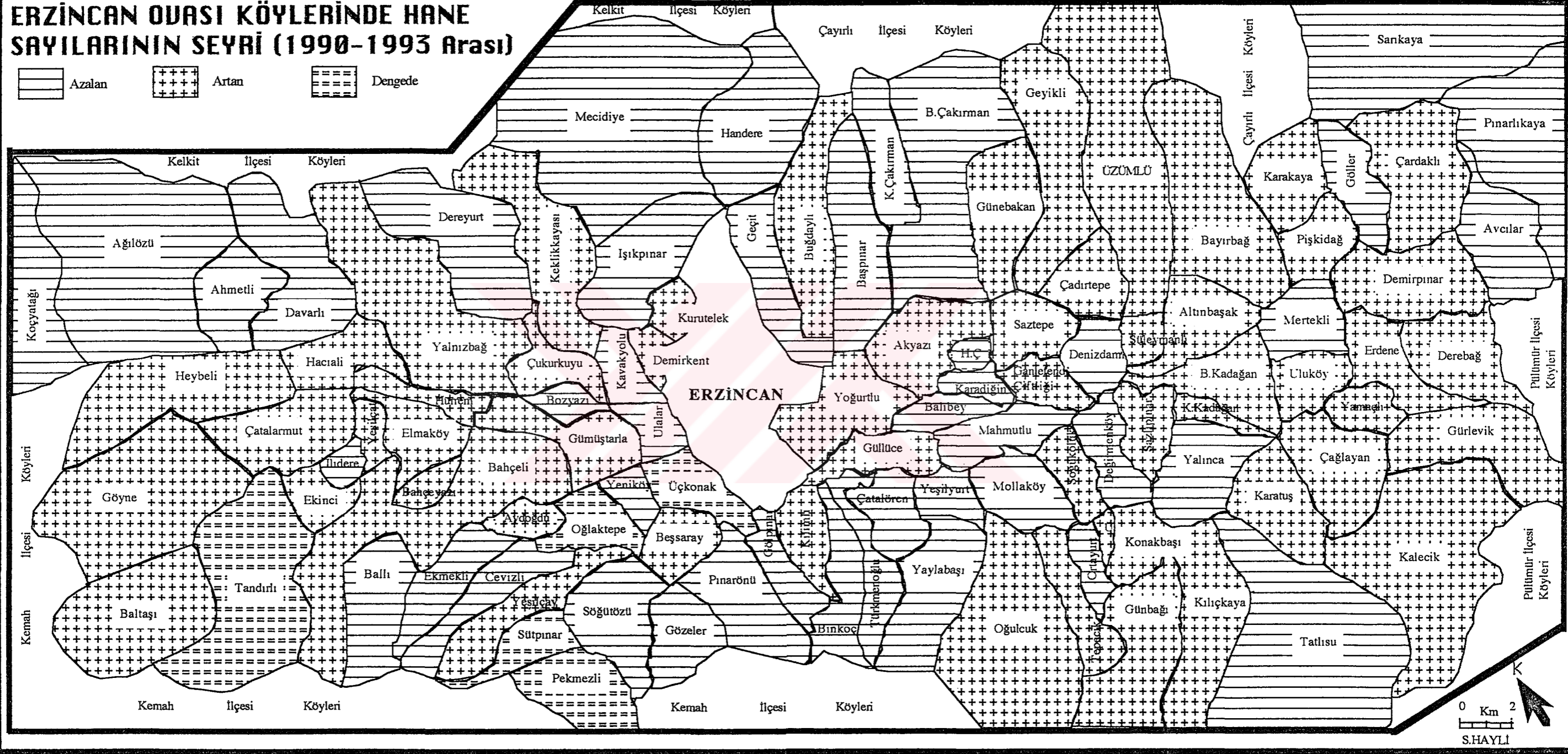
Aile Büyüklüğü	1990	1993
Ortalama Değere Sahip Köyler %	27	30
Ortalamanın Altındaki Köyler %	45	48
Ortalamanın Üzerindeki Köyler %	28	22

Bazı köylerdeki 1993 yılına ait çok düşük aile nüfus büyüklüğü değerleri (1-2 kişi), daha önce de bahsettiğimiz gibi, bu değerlendirmede kullandığımız il sağlık müdürlüğü nüfus verilerinin, müdürlük personeline köylerde anket yoluyla temin edilme dönemlerinin farklı zamanlara (yaz başı veya sonu) rastlamasından kaynaklanmaktadır. Bu zamanlama sorunu, eksik nüfus teminini ve dolayısıyla düşük aile nüfus büyüklüğü değerlerini doğurmaktadır. Nitekim üç yıllık bir dönemde (1990-93) dışa göç olayları gerçekleşmiş olsa bile, özellikle bazı köylerdeki (Aydoğdu, Bahçeyazı, Cevizli gibi) aile nüfus büyüklük değerlerinin ani düşüşler göstermesi gerçeği yansıtmamaktadır.

Şekil: 2.10

ERZİNCAN OVASI KÖYLERİNDE HANE SAYILARININ SEYRİ (1990-1993 Arası)

— Azalan   +++ Artan   ▨ Dengede

Tablo 2.15- Araştırma Alanı Köylerinde Ortalama Aile Büyüklüğü (1990-1993)

KÖYLER	1990			1993			KÖYLER	1990			1993		
	Hane	Nüfus	A. Büy	Hane	Nüfus	A. Büy		Hane	Nüfus	A. Büy	Hane	Nüfus	A. Büy
AĞILÖZÜ	88	46	1	12	45	4	HEYBELİ	59	321	5	63	181	3
AHMETLİ	22	102	5	14	93	7	HÜRREM PAL.	44	286	7	60	201	3
AKYAZI	208	1651	8	285	1504	5	İLİDERE	23	124	5	20	109	5
ALTINBAŞAK	301	2094	7	400	1933	5	İŞIKPINAR	199	983	5	175	819	5
AVCILAR	76	352	5	75	246	3	K ÇAKIRMAN	31	123	4	22	31	1
AYDOĞDU	143	643	4	160	121	1	K KADAĞAN	82	481	6	95	296	3
B. ÇAKIRMAN	87	434	5	65	233	4	KALECİK	49	140	3	53	173	3
B. KADAĞAN	77	498	6	120	439	4	KARADIĞIN	137	750	5	125	733	6
BAHÇELİ	142	1375	10	178	1149	6	KARAKAYA	323	3462	11	350	2828	8
BAHÇEYAZI	26	81	3	35	52	1	KARATUŞ	133	598	4	135	526	4
BALIBEY	57	213	4	50	166	3	KAVAKYOLU	810	3398	4	800	3184	4
BALLI	27	114	4	25	45	2	KEKLIKAYASI	158	791	5	160	510	3
BALTAŞI	42	86	2	44	59	1	KILIÇKAYA	60	258	4	70	250	4
BAŞPINAR	86	649	8	61	256	4	KILIMLI	53	317	6	60	250	4
BAYIRBAĞ	330	1645	5	343	1584	5	KOÇYATAĞI	89	129	1	67	176	3
BESSARAY	113	702	6	170	700	4	KONAKBAŞI	92	383	4	120	324	3
BİNKOÇ	94	383	4	80	283	4	KURUTELEK	226	778	3	230	470	2
BOZYAZI	180	827	5	175	875	5	MAHMUTLU	84	338	4	67	265	4
BUĞDAYLI	51	256	5	65	243	4	MECİDİYE	45	202	4	37	94	3
CEVİZLİ	41	211	5	40	58	1	MERTEKLİ	184	908	5	160	552	3
ÇADIRTEPE	78	405	5	89	347	4	MOLLAKÖY	320	1360	4	270	1072	4
ÇAĞLAYAN	231	1922	8	450	1250	3	OĞLAKTEPE	70	320	5	70	270	4
ÇARDAKLI	49	194	4	50	137	3	OĞULCUK	90	400	4	92	619	7
ÇATALARMUT	120	509	4	140	272	2	ORTAYURT	48	235	5	60	208	3
ÇATALÖREN	146	533	4	135	561	4	PEKMEZLİ	10	58	6	10	55	6
ÇUKURKUYU	590	2734	5	750	2684	4	PINARLIKAYA	53	186	4	47	137	3
DAVARLI	27	108	4	25	100	4	PINARÖNÜ	54	205	4	50	185	4
DEĞİRMENKÖY	150	655	4	101	519	5	PİŞKIDAĞ	105	622	6	130	400	3
DEMİRKENT	666	3019	5	682	3042	4	SARIKAYA	46	250	5	40	250	6
DEMİRPINAR	51	177	3	65	124	2	SAZLIPINAR	57	398	7	60	238	4
DENİZDAMI	22	89	4	21	55	3	SAZTEPE	35	230	7	50	240	5
DEREBAĞ	111	420	4	115	298	3	SÖĞÜKOLUK	102	628	6	130	470	4
DEREYURT	61	226	4	60	193	3	SÖĞÜTÖZÜ	68	305	4	60	287	5
EKİNCİ	22	86	4	25	65	3	SÜLEYMANLI	37	133	4	54	132	2
EKMEKLİ	100	347	3	55	107	2	SÜTPINAR	50	195	4	50	125	3
ELMAKÖY	83	361	4	100	191	2	TANDIRLI	21	40	2	21	30	1
ERDENE	58	249	4	62	218	4	TATLISU	69	338	5	62	311	5
GANİEFENDİ ÇİFT.	103	495	5	120	390	3	TEPECİK	88	495	6	125	400	3
GEÇİT	723	2741	4	720	2252	3	TÜRKMENOĞLU	170	609	4	120	574	5
GEYİKLİ	120	672	6	180	592	3	ULALAR	850	4002	5	847	3794	4
GÖLLER	163	272	2	141	206	1	ULUKÖY	133	1873	14	145	545	4
GÖLPINAR	70	301	4	60	237	4	ÜÇKONAK	151	785	5	151	984	7
GÖYNE	31	117	4	35	78	2	ÜREK	33	150	5	70	181	3
GÖZELER	14	65	5	0	0	0	YALINCA	207	960	5	175	761	4
GÜLLÜCE	114	657	6	120	496	4	YAMAÇLI	88	1274	14	91	258	3
GÜMÜŞTARLA	92	466	5	113	365	3	YANLIZBAĞ	224	293	1	350	1217	3
GÜNBAĞI	87	538	6	120	467	4	YAYLABAŞI	225	2185	10	175	1676	10
GÜNEBAKAN	62	473	8	85	283	3	YENİKÖY	36	198	6	35	192	5
GÜRLEVİK	8	34	4	10	24	2	YEŞİLYURT	254	293	1	150	209	1
HACIALI PAL	17	117	7	30	109	4	YEŞİLÇAT	57	247	4	80	147	2
HANCIÇİFTLİĞİ	142	574	4	110	530	5	YEŞİLÇAY	46	803	17	50	327	7
HANDERE	6	57	10	5	65	13	YOĞURTLU	304	1988	7	311	1276	4

Kaynak: 1990 nüfusları DİE, hane sayıları Valilik İ.P.K. Müd., 1993 nüfusları İl Sağlık Müd., hane sayıları, köylerde uygulanan anketlerden faydalanılarak hesaplanmıştır.

Ortalamanın üzerinde değerlere sahip köylerin, genelde dağlık kesimde yer alan ve geçim kaynaklarının birinci derecede hayvancılığa bağlı yerleşmeler oldukları dikkat çekicidir (Ahmetli, Handere, Oğulcuk, Sarıkaya gibi). Ayrıca belde yerleşmesi olduktan sonra, dışarıya daha az göç veren, hatta çevre köylerden göç alan Karakaya (8) ve Yaylabası (9) köylerinde, ortalama aile nüfus büyüklükleri oldukça yüksek çıkmaktadır.

Araştırma alanındaki köylerde, aslında uygulanan ekonomik faaliyetin türünden ziyade, her geçen yıl boyutları artarak değişen aile yapısı, aile nüfus büyüklüğü üzerinde daha etken bir rol oynamaktadır. Toplam içinde zaten az sayıdaki ataerkil aile yapısına sahip olan aileler, babanın vefatından kısa bir süre sonra çekirdek aile yapısına dönüşmektedir. Hatta güntümüzde, baba hayatta iken bile evlendirilen çocuklara ayrı bir ve açma adeti oldukça yaygınlaşmıştır. Bu tür değişim, ekonomik durumları nisbeten daha iyi ve yeni meskenlerin yapılabileceği fizikî imkânların elverişli olduğu köylerde daha hissedilir düzeydedir.

2.5. Nüfus Yoğunlukları ve Nüfusun Dağılışı

1990 sayımına göre, 68.569 nüfusun yaşadığı, 1628.5 km² yüzölçümlü araştırma alanımızda, km²'ye 42 kişi düşmektedir. Bu yoğunluk değeri 1993 yılında ise 34 kişiye düşmüştür. 1990 yılı itibariyle yoğunluk değeri, Türkiye ortalamasından yaklaşık % 58 oranında daha azdır. Sayım yıllarına göre araştırma alanının yoğunluk değerlerini, Erzincan ili ve Türkiye geneli yoğunluk değerleriyle karşılaştıracak olursak; tüm sayım yıllarında, Erzincan ili yoğunluk değerlerinden daima yüksek değerler arzetmesine rağmen, Türkiye geneli yoğunluk değerlerinden ise büyük farktaki noksanlık dikkati çekmektedir (Tablo:2.16).

Tablo:2.16- Sayım Devrelerine Göre Araştırma Alanı Aritmetik Nüfus Yoğunluklarının Erzincan İli ve Türkiye Ortalaması İle Karşılaştırılması(*)

YILLAR	ARAŞ. ALANI	ERZINCAN İLİ	TÜRKİYE
1935	19	13	21
1940	18	13	23
1945	19	14	24
1950	22	17	27
1955	25	18	31
1960	26	20	36
1965	29	22	41
1970	32	23	46
1975	34	24	52
1980	38	24	58
1985	40	25	65
1990	42	25	73

Kaynak: DİE ve Köy Hizm. Gen. Müd.

(*) İzdüşüm alanlarına göre hesaplanmıştır.

Erzincan Ovası, il genelindeki tarımsal potansiyeli bakımından en elverişli alan olması nedeniyle, barındırdığı nüfus miktarı ve yerleşim birimi sayısı bakımından ilin diğer kesimlerinden daha yüksek değerlere sahiptir. Bu sebeple tüm sayım yıllarında araştırma alanımızdaki nüfus yoğunluğu, il genel nüfus yoğunluğu değerinden daha yüksek bir değere sahiptir.

Erzincan Ovasında yer alan, fakat birer şehir yerleşmesi olduklarından araştırma kapsamımız dışında kalan Erzincan şehri ve Üzümlü ilçe merkezi nüfusları da dahil edilirse, aslında Erzincan Ovası'ndaki nüfus yoğunluğu km^2 'ye 82 kişi çıkmaktadır (1990). Bu değer ise, Türkiye nüfus yoğunluğu ortalamasından bile yüksektir. Araştırmamıza konu teşkil eden Erzincan Ovası'nın kırsal kesiminin sahip olduğu nüfus yoğunluk değerinin düşük seviyelerde kalması, pek çok köyün nüfusunun, yüzölçümlerine oranla az olmasından kaynaklanmaktadır. Buna rağmen araştırma alanının nüfus yoğunluk değeri, 1990 itibarıyla Doğu Anadolu Bölgesi geneli aritmetik nüfus yoğunluğundan (km^2 'ye 35 kişi) daha yüksektir.

1935-1990 yılları arasında, araştırma alanı aritmetik nüfus yoğunluğu değeri, 19 kişiden 42 kişiye yükselmiştir. 55 yıllık bir dönemde, araştırma alanı aritmetik nüfus yoğunluğu ancak bir katı artış gerçekleşirken, aynı dönemde Türkiye aritmetik nüfus yoğunluğu, 21 kişiden 73 kişiye yükselerek, yaklaşık dört katı bir artış gerçekleştirmiştir. Erzincan ilinde ise, aynı dönemde aritmetik nüfus yoğunluğunun 13 kişiden, 25 kişiye çıktığı düşünülürse, araştırma alanı aritmetik nüfus yoğunluğu değerlerinin, ilin gidişatına uyduğu söylenebilir. Araştırma alanı aritmetik nüfus yoğunluklarının, sayımların başlangıç dönemlerinde, Türkiye ortalamasına yakın değerler arzlemelerine rağmen, son sayım yıllarına doğru yoğunluk değerleri arasındaki fark oldukça artmıştır (Tablo:2.16).

Araştırma alanındaki nüfus yoğunlukları, Türkiye ortalamasından çok düşük değerler göstermesine rağmen, olaya Erzincan ili genelinde baktığımızda, ilin en yüksek aritmetik nüfus yoğunluğu değerine sahip kesiminin araştırma alanımız olduğu görülmektedir. Nitekim, doğal çevre ve tarımsal potansiyel şartları bakımından, Erzincan Ovası'ndan sonra önemli bir alan olan Tercan Ovası ve çevresinde, ilçe merkezleri (Tercan ve Çayırılı) nüfusları dahil edilse bile, aritmetik nüfus yoğunluğu değeri 1985 yılı itibarıyla, km^2 'ye 26 kişi civarındadır (YAZICI,1991,125).

1990 yılında, km^2 'ye 42 kişi olan araştırma alanı aritmetik nüfus yoğunluğu değeri, *ana morfolojik birimlere göre* oldukça farklılık göstermektedir. Nitekim, 1628.5 km^2 olan araştırma alanının 569.8 km^2 'sini (% 35'i) oluşturan ve 1990 yılındaki toplam 68.569 kişi

olan nüfusun, 39.262 kişisini barındıran ova sahasının (1150-1250 m.) aritmetik nüfus yoğunluğu, km^2 'ye 69 kişidir. Araştırma alanının 289.8 km^2 'sini (% 17.7'sini) oluşturan ve 26.902 kişiyi barındıran etek sahasının (1250-1500 m.) aritmetik nüfus yoğunluğu, km^2 'ye 93 kişi, 768.9 km^2 alana sahip (% 47.3) ve 2399 kişi barındıran dağlık sahanın (1500+ m.) aritmetik nüfus yoğunluğu ise km^2 'ye 3 kişidir (Tablo:2.17).

Tablo:2.17- Morfolojik Birimlere Göre Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (1990)

Morfolojik Birim	Alanı Km^2 (*)	Köy Sayısı	Nüfusu	Arit. Nüf. Yoğ.
OVA SAHASI	569.8	39	39268	69
ETEK SAHASI	289.8	47	26902	93
DAĞ SAHASI	768.9	19	2399	3

(*) Morfolojik birim alanları planimetrik metotla tesbit edilmiştir.
Kaynak: Tarafımızdan hesaplanmıştır.

Çok düşük aritmetik nüfus yoğunluğuna sahip olan, dolayısıyla araştırma alanının ortalama aritmetik nüfus yoğunluğu değerinin düşmesine sebep olan dağlık saha hariç tutulursa, ova ve etek sahasının birlikte gösterdiği aritmetik nüfus yoğunluğu, km^2 'ye 77 kişi gibi, Türkiye ortalamasından bile yüksek bir değerdir. Tablo:2.17'de de görüldüğü gibi, etek sahasının çok yüksek bir aritmetik nüfus yoğunluğu değerine sahip olması, bu yoğunluk türünün yanıltıcı ifadesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü bu kesimde, çok sayıda köy yerleşmesi bulunmasına rağmen, barındırdığı nüfus miktarı ovadakinden daha azdır. Buna rağmen, yoğunluğun çok yüksek çıkmasının sebebi; bu morfolojik birimin, nüfusuna oranla küçük bir yüzölçüme sahip olmasıdır.

Araştırma alanında nüfus dağılışı ve yoğunluklarının farklılaşmasında, morfoloji birimlerin, dolayısıyla yükseltinin etkisi oldukça belirgindir. 1150-1250 metreler arasındaki yükselti basamağında bulunan Erzincan Ovası km^2 'ye 69 kişiyle ortalama aritmetik nüfus yoğunluğundan yüksek bir değer göstermektedir. Araştırma alanındaki çok nüfuslu köylerin (birkaç tanesi hariç) çoğunun bu yükselti kuşağında yer alması (Çukurkuyu, Demirkent, Geçit ve Ulalar gibi), aritmetik nüfus yoğunluğunun yükselmesini sağlamıştır. 1250-1500 metreler arasındaki etek sahası ise, km^2 'ye 93 kişi gibi yüksek bir aritmetik nüfus yoğunluğu değeriyle dikkat çekmektedir. Önce de belirtildiği gibi, bu yüksek aritmetik nüfus yoğunluğu değerinin ortaya çıkmasında, bu birimin küçük bir yüzölçüme sahip olmasının yanında, diğer birtakım faktörler de söz konusudur. Bu küçük alanlı morfolojik birimin, diğerlerinden daha fazla sayıda köy yerleşmesini bünyesinde bulundurması, doğal, beşerî ve tarihî faktörlere dayanmaktadır. Bu faktörlerden en belirgin olanlarını şöyle sıralayabiliriz: Tarım ve

hayvancılık gibi iki ekonomik faaliyeti birden yürütmenin mümkün olduğu bu alanların, öteden beri tercih ediliyor olması; ovadaki verimli tarım arazilerinden tamamen faydalanabilme istekleri; bazı zamanlarda gerçekleşen taban suyu seviyesi yükselmelerinden ve geçmişte olduğu gibi bu olumsuzluğun yarattığı hastalıklardan uzak durma isteği; içme ve kullanma suyu olarak, hemen gerilerindeki dağlık sahadan gelen dere ve kaynak sularının, ovadaki yeraltı suyuna göre kalite bakımından daha tercih edilir nitelikte olması; asayiş ve güven ortamının elverişsiz olduğu dönemlerden gelen tarihî alışkanlıklarla, ova tabanı düzlüklerinin pek tercih edilmemesi gibi faktörlerdir.

Etek sahasının, toplam araştırma alanının sadece % 17.7'sini oluşturmasına rağmen, toplam nüfusun % 40'ına sahip olmasında ve yoğunluğun çok yüksek oluşunda, yukarıda belirttiğimiz faktörleri yansıtan, Bahçeli, Işıkpınar, Karakaya, Yalnızbağ ve Yaylabaşı gibi çok nüfuslu köylerin payı büyüktür.

1500 metrenin üzerinde yeralan dağlık kesimde ise, yükseltiye bağlı olarak gerçekleşen elverişsiz iklim şartları, akarsularla derin vadiler halinde parçalanmış aşırı eğimli sahalarda mevcudiyeti, tarımsal alanların azlığı, sulama şartlarının yetersizliği ve ulaşım şartlarının elverişsizliği gibi nedenlerle, az sayıdaki ve küçük nüfuslu yerleşmeler bulunmaktadır. Bu şartların yanında, 768.9 km² gibi geniş bir alana sahip olması, bu kesimde nüfus yoğunluğunun km²'ye 3 kişi gibi çok düşük aritmetik nüfus yoğunluğu göstermesine sebep olmaktadır. Araştırma alanımızda 2120 metreden daha yüksekte, artık yerleşme ve nüfustan yoksun olan boş alanlar ortaya çıkmaktadır.

A.Tanoğlu'nun da belirttiği gibi, *aritmetik yoğunlukta gerçeğe yaklaşmak için sayım istatistiklerinin müsaadesi nisbetinde, en küçük idarî saha ünitelerine kadar inmek ve bu ünitelere göre yoğunluğu aramak icap eder. Ancak bu taktirde aritmetik yoğunluk yoluyla nüfus dağılışı araştırmalarında bir dereceye kadar doğru sonuçlara varılabilir ve coğrafi bir anlam ve değer taşıyan yoğunluk haritaları elde edilebilir* (TANOĞLU,1969,57). Bu amaçla, araştırma alanındaki aritmetik nüfus yoğunluğu değerlerini, belirli yıllarda köy bazında incelediğimizde, belirgin farkların olduğu dikkati çekmektedir (Tablo:2.18, Şekil:2.11.A. B.C.D, Şekil:2.12.A)

1935 yılında, 30.732 kişinin yaşadığı araştırma alanının aritmetik nüfus yoğunluğu km²'ye 19 kişidir. Ancak, bu yıldaki, köylere göre aritmetik nüfus yoğunluk değerlerine baktığımızda, ortalama değere göre farklı değerlere sahip köyler olduğunu görmekteyiz.

Tablo:2.18 - Araştırma Alanındaki Köylerin Bazı Yıllardaki Nüfus Yoğunluğu Değerleri (km2'ye kişi)

KÖYLER	Alanı Dekar	1935 Nüfus	1935 ANY	1940 Nüfus	1940 ANY	1975 Nüfus	1975 ANY	1990 Nüfus	1990 ANY	1993 Nüfus	1993 ANY	1993 FNY	1993 TNY
AĞILÖZÜ	49468	477	10	393	8	421	9	46	1	45	1	5	9
AHMETLİ	10075	223	22	160	16	275	27	102	10	93	9	24	14
AKYAZI	10660	555	52	446	42	804	75	1651	155	1504	141	497	279
ALTINBAŞAK	14806	467	32	323	22	1823	123	2094	141	1933	131	187	177
AVCILAR	13950	352	25	435	31	601	43	352	25	246	18	50	30
AYDOĞDU	5239	393	75	499	95	762	145	643	123	121	23	156	98
B.ÇAKIRMAN	25400	194	8	187	7	298	12	434	17	233	9	86	40
B.KADAĞAN	9263	184	20	150	16	483	52	498	54	439	47	79	75
BAHÇELİ	25687	691	27	913	36	726	28	1375	54	1149	45	87	25
BAHÇEYAZI	4000	200	50	133	33	164	41	81	20	52	13	23	16
BALIBEY	6933	260	38	187	27	253	36	213	31	166	24	46	25
BALLI	10083	119	12	125	12	120	12	114	11	45	4	49	29
BALTAŞI	38781	312	8	214	6	299	8	86	2	59	2	36	10
BAŞPINAR	15207	264	17	269	18	240	16	649	43	256	17	163	80
BAYIRBAĞ	48238	847	18	920	19	1026	21	1645	34	1584	33	126	51
BEŞSARAY	4487	135	30	84	19	579	129	702	156	700	156	218	154
BINKOÇ	16731	217	13	228	14	506	30	383	23	283	17	58	31
BOZYAZI	2981	165	55	193	65	542	182	827	277	875	294	333	286
BUĞDAYLI	13435	250	19	222	17	258	19	256	19	243	18	88	74
CEVİZLİ	14442	174	12	177	12	229	16	211	15	58	4	41	25
ÇADIRTEPE	4448	412	93	402	90	445	100	405	91	347	78	162	155
ÇAĞLAYAN	14025	1001	71	605	43	1411	101	1922	137	1250	89	280	140
ÇARDAKLI	18200	342	19	351	19	325	18	194	11	137	8	73	15
ÇATALARMUT	11687	346	30	398	34	505	43	509	44	272	23	165	141
ÇATALÖREN	7065	354	50	294	42	382	54	533	75	561	79	81	49
ÇUKURKUYU	5793	388	67	369	64	1467	253	2734	472	2684	463	560	239
DAVARLI	21280	156	7	103	5	160	8	108	5	100	5	29	6
DEĞİRMENKÖY	7750	398	51	408	53	890	115	655	85	519	67	98	70
DEMİRKENT	4274	329	77	495	116	1150	269	3019	706	3042	712	822	542
DEMİRPINAR	5300	115	22	95	18	304	57	177	33	124	23	66	55
DENİZDAMI	6625	62	9	51	8	126	19	89	13	55	8	34	26
DEREBAĞ	15800	356	23	400	25	473	30	420	27	298	19	48	18
DEREYURT	23833	401	17	378	16	311	13	226	9	193	8	46	28
EKİNCİ	8275	246	30	250	30	130	16	86	10	65	8	45	9
EKMEKLİ	9650	487	50	478	50	285	30	347	36	107	11	122	22
ELMAKÖY	9412	320	34	353	38	344	37	361	38	191	20	93	47
ERDENE	7405	203	27	154	21	314	42	249	34	218	29	122	82
GANİEFENDİÇİFTL.	5565	142	26	67	12	330	59	495	89	390	70	114	86
GEÇİT	12500	354	28	369	30	1296	104	2741	219	2252	180	473	33
GEYİKLİ	23831	492	21	521	22	585	25	672	28	592	25	108	78
GÖLLER	15942	223	14	236	15	525	33	272	17	206	13	38	21
GÖLPINAR	6110	291	48	282	46	380	62	301	49	237	39	73	73
GÖYNE	35280	295	8	293	8	277	8	117	3	78	2	156	36
GÖZELER	10625	117	11	144	14	111	10	65	6	0	0	0	0
GÜLLÜCE	7125	13	2	10	1	745	105	657	92	496	70	111	93
GÜMÜŞTARLA	11700	310	26	253	22	609	52	466	40	365	31	84	19
GÜNBAĞI	51900	292	6	227	4	585	11	538	10	467	9	103	71
GÜNEBAKAN	14000	182	13	169	12	270	19	473	34	283	20	117	89
GÜRLEVIK	18211	134	7	99	5	82	5	34	2	24	1	18	6
HALI PALANGASI	12725	83	7	60	5	78	6	117	9	109	9	37	22
HANCIÇİFTLİĞİ	4061	92	23	24	6	589	145	574	141	530	131	240	235
HANDERE	39050	47	1	93	2	46	1	57	1	65	2	14	14
HEYBELİ	30280	184	6	146	5	456	15	321	11	181	6	60	38

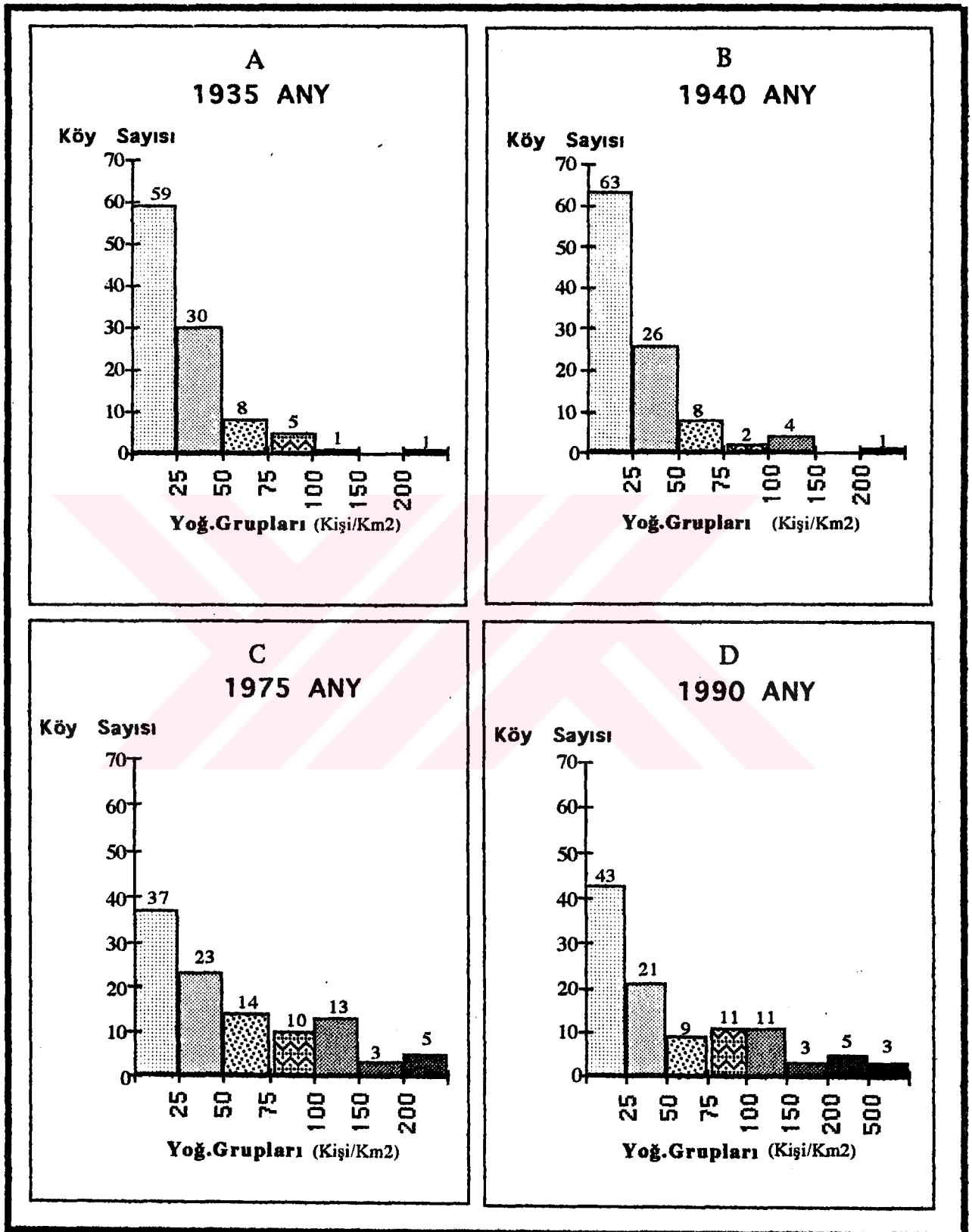
KÖYLER	Alanı Dekar	1935 Nüfus	1935 ANY	1940 Nüfus	1940 ANY	1975 Nüfus	1975 ANY	1990 Nüfus	1990 ANY	1993 Nüfus	1993 ANY	1993 FNY	1993 TNY	
HÜRREMPALANGA.	3738	78	21	60	16	208	56	286	77	201	54	88	74	
ILDERE	3025	149	49	170	56	159	53	124	41	109	36	104	104	
İŞIKPINAR	9935	515	52	388	39	888	89	983	99	819	82	421	265	
K. ÇAKIRMAN	13000	118	9	83	6	112	9	123	9	31	2	147	59	
KKADAĞAN	4500	221	49	155	34	604	134	481	107	296	66	140	111	
KALECİK	35118	157	4	158	4	349	10	140	4	173	5	66	12	
KARADIĞIN	6486	131	20	109	17	336	52	750	116	733	113	138	72	
KARAKAYA	9000	1173	130	1133	126	1427	159	3462	385	2828	314	513	479	
KARATUŞ	14425	491	34	455	32	728	50	598	41	526	36	86	61	
KAVAKYOLU	4700	448	95	608	129	1786	380	3398	723	3184	677	790	395	
KEKLIKAYASI	22754	349	15	288	13	679	30	791	35	510	22	97	75	
KILIÇKAYA	55750	149	3	74	1	382	7	258	5	250	4	157	101	
KILIMLI	6937	251	36	249	36	336	48	317	46	250	36	83	56	
KOÇYATAĞI	24269	437	18	298	12	711	29	129	5	176	7	62	11	
KONAKBAŞI	8178	388	47	327	40	524	64	383	47	324	40	56	52	
KURUTELEK	2310	230	100	249	108	810	351	778	337	470	203	504	55	
MAHMUTLU	6075	163	27	133	22	517	85	338	56	265	44	86	83	
MECİDİYE	54412	630	12	661	12	622	11	202	4	94	2	21	3	
MERTEKLİ	11610	Uluköy'e Bağlı					1047	90	908	78	552	48	119	115
MOLLAKÖY	9225	231	25	252	27	1229	133	1360	147	1072	116	207	158	
OĞLAKTEPE	12690	329	26	369	29	242	19	320	25	270	21	32	28	
OĞULÇUK	37106	357	10	263	7	391	11	400	11	619	17	76	54	
ORTAYURT	3160	211	67	168	53	260	82	235	74	208	66	104	99	
PEKMEZLİ	10520	176	17	143	14	61	6	58	6	55	5	35	11	
PINARLIKAYA	48000	483	10	469	10	353	7	186	4	137	3	13	4	
PINARÖNÜ	14281	180	13	186	13	310	22	205	14	185	13	36	31	
PİŞKIDAĞ	8400	416	50	432	51	605	72	622	74	400	48	102	91	
SARIKAYA	64500	383	6	368	6	367	6	210	3	250	4	32	1	
SAZLIPINAR	5090	115	23	129	25	501	98	398	78	238	47	99	93	
SAZTEPE	9288	177	19	124	13	236	25	230	25	240	26	32	13	
SOĞUKOLUK	7932	331	42	308	39	618	78	628	79	470	59	93	86	
SÖĞÜTÖZÜ	12675	418	33	486	38	474	37	305	24	287	23	48	20	
SÜLEYMANLI	5360	91	17	75	14	165	31	133	25	132	25	32	32	
SÜT PINAR	10372	391	38	625	60	365	35	195	19	125	12	55	50	
TANDIRLI	20212	404	20	288	14	190	9	40	2	30	1	18	6	
TATLISU	71000	349	5	289	4	419	6	338	5	311	4	64	15	
TEPEÇİK	11750	274	23	269	23	391	33	495	42	400	34	215	207	
TÜRKMENOĞLU	8481	207	24	145	17	442	52	609	72	574	68	163	152	
ULALAR	4612	393	85	341	74	2704	586	4002	868	3794	823	1831	313	
ULUKÖY	11790	501	42	316	27	882	75	1873	159	545	46	239	223	
ÜÇKONAK	6807	151	22	130	19	741	109	785	115	984	145	185	92	
ÜREK	1426	318	223	330	231	247	173	150	105	181	127	109	104	
YALINCA	11025	529	48	503	46	1227	111	960	87	761	69	118	89	
YAMAÇLI	5215	110	21	116	22	420	81	293	56	258	49	109	92	
YANIZBAĞ	37886	637	17	573	15	740	20	1274	34	1217	32	93	56	
YAYLABAŞI	24000	763	32	750	31	1109	46	2185	91	1676	70	310	186	
YENİKÖY	4040	Beşsaray köyüne bağlı					167	41	198	49	192	48	43	30
YEŞİLÇAT	4294	139	32	132	31	446	104	293	68	209	49	73	55	
YEŞİLÇAY	10057	195	19	231	23	143	14	247	25	147	15	62	31	
YEŞİLYURT	6500	Yaylabası köyüne bağlı					803	124	327	50	224	119		
YOĞURLU	14123	91	6	212	15	1136	80	1988	141	1276	90	152	93	
ÜZÜMLÜ	56720	2551	45	2553	45	5341	94	1986'da İlçe merkezi oldu.						

Kaynak: Nüfuslar DİE ve Erzincan İl Sağlık Müdürlüğü, Alanlar ise Köy Hizmetleri Gen. Müdürlüğünden sağlanmıştır.

1935 yılında, Buğdaylı, Çardaklı, Saztepe ve Yeşilçay köyleri, ortalamaya eşdeğer bir aritmetik nüfus yoğunluğu değerine sahip iken, 36 köy ortalamasının altında, 63 köy ise ortalama değer üzerinde yoğunluk değerine sahiptirler. Tablo:2.18'de de görülebileceği gibi ortalamasının altında yoğunluk değerine sahip köylerin pek çoğu, etek sahasının yüksek kesimlerinde ve dağlık sahada yer alan, yüzölçümleri büyük fakat tarımsal arazileri az ve ekonomik durumları zayıf köylerdir.

1935 yılında, aritmetik nüfus yoğunluğu değerleri km^2 'ye 50 kişinin üzerine çıkan; Değirmenköy, Işıkpınar, Akyazı, Bozyazı, Ortayurt, Çukurkuyu, Çağlayan ve Aydoğdu köyleri, aritmetik nüfus yoğunluğu değerleri km^2 'ye 75 kişinin üzerinde olan, Demirkent, Ulalar, Çadırtepe, Kavakyolu ve Kurutelek köyleri, aritmetik nüfus yoğunluğu değeri km^2 'ye 100 kişiden fazla olan Karakaya köyü ve yoğunluğu km^2 'ye 200 kişiden fazla olan Ürek köyü dikkat çekicidir. Adı geçen köylerin tamamına yakını, ova tabanında veya hemen kenarında, şehire yakın ve tarım arazileri bakımından oldukça zengin köylerdir. Bunlardan sadece Ürek, Ortayurt ve Çadırtepe etek sahasında yer almakta, fakat diğerleri gibi tarımsal arazileri elverişli şartlar sunmaktadır. Sadece Karakaya köyü, 1450 metre yükseklikte yer almasına rağmen, yüksek yoğunluk değerine sahiptir (Şekil 2.13). 1935 yılında, toplam 104 köyün 89 tanesinin aritmetik nüfus yoğunluğu değeri km^2 'ye 50 kişinin altında, geri kalan 15 köyün aritmetik nüfus yoğunluğu değeri ise km^2 'ye 50 kişinin üzerindedir (Şekil:2.11.A)

Daha önce de, 1939 depremi nedeniyle, araştırma alanı nüfusunun 1935'deki 30.732 kişi olan nüfusunun, 1940 yılında, 29.094 kişiye düşmüş olduğunu belirtmiştik (Tablo:2.3). Bu sebeple 1940 yılında aritmetik nüfus yoğunluğu da 19'dan, 18'e düşmüştür. Bu yılda, sadece iki köy ortalama değere sahip iken, 46 köy ortalamasının altında, 55 köy ise ortalamasının üzerinde aritmetik nüfus yoğunluğuna sahiptir (Tablo:2.18). 1935 yılında, km^2 'ye 50 kişinin üzerinde yoğunluğa sahip olan köylerin, yine 1940 yılında da nisbeten yoğun köyler olarak dikkati çekmelerine rağmen, 1939 depreminden sonra gerçekleşen dışa göç olaylarına bağlı olarak, köylerin bir önceki dönemde sahip oldukları aritmetik nüfus yoğunluğu değerlerinde, birer basamak gerileme olmuştur. Bu genel durumun tersine, Aydoğdu, İlidere, Sütçünar, Mahmutlu, Balıbey ve Avcılar gibi, komşu ilçelerden ve şehirden göç alan köyler, bir üst yoğunluk kademesine yükselmişlerdir (Şekil:2.14). 1935 yılında olduğu gibi, 1940 yılında da araştırma alanındaki köylerin 89 tanesi, km^2 'ye 50 kişinin altında aritmetik nüfus yoğunluğu değerine sahiptirler. Yoğunluk gruplarında yer alan köy sayıları, 1935 yılına benzer karakter arzemesine rağmen, göç alan ve göç veren köyler sebebiyle yoğunluk grupları arasında, 3-4 köy sayısı değişmiştir (Şekil:2.11.B).

Şekil:2.11- Bazı Yıllarda, Aritmetik Nüfus Yoğunluğu Gruplarına Göre Köy Sayıları.

Araştırma alanı nüfusu, 25 yıl sonra 1975'de, 55.875 kişiye ulaşmış ve ortalama aritmetik nüfus yoğunluğu, 34 kişiye yükselmiştir. 1975 yılında araştırma alanındaki 48 köy, ortalama aritmetik nüfus yoğunluk değerinin altında, 56 köy ise üzerindedir (Tablo:2.18). Bu yılda görülen yoğunluk dağılışı kalıbı, 1940 yılındaki yoğunluk dağılışına benzer bir karakter arzemesine rağmen, yoğunluk miktarlarının arttığını görmekteyiz. Özellikle Erzincan şehrinin hemen yanında bulunan Kurutelek, Demirkent, Kavakyolu, Ulalar, Çukurkuyu, Üçkonak ve Geçit köyleri bu yıldan itibaren, birer banliyö yerleşmeleri karakterine sahip olmaya başlamış ve nüfus miktarlarında büyük artışlar gerçekleştirmişlerdir. Değirmenköy ve Güllüce köyleri, Gümüshane ve Kelkit'ten; Mollaköy, Yalınca, Çağlayan, Beşsaray ve Altınbaşak köyleri ise, Tunceli ve Pülümür'den aldığı göçlere bağlı olarak, 1940'daki durumlarına göre yoğunluk değerlerini oldukça yükseltmişlerdir. 1975 yılına ait köylerdeki aritmetik nüfus yoğunluğu değerlerinin, alandaki dağılışına genel hatlarıyla baktığımızda; Erzincan şehrinin hemen batısındaki, şehire komşu olan ve banliyö yerleşmeleri özelliği kazanmaya başlayan küçük yüzölçümlü köyleri bir kenara bırakacak olursak, aritmetik nüfus yoğunluğu yüksek köylerin, genelde şehrin doğusunda kalan ova kesiminde yer aldığı görülmektedir. Ayrıca, yüzölçümleri küçük, fakat ekonomik potansiyelleri yüksek olan Ürek ve Ortayurt gibi etek köylerinin, önceki yıllarda olduğu gibi Karakaya köyünün ve 1986 yılında ilçe merkezi halini alacak olan Üzümlü'nün yüksek aritmetik nüfus yoğunluğu değerleri dikkat çekicidir (Şekil:2.15).

Yoğunluk gruplarına göre köy sayılarının dağılımında, birbirine benzer durumlar arzeden 1935 ve 1940 yıllarına göre, aradaki geniş zaman dilimine bağlı olarak, 1975 yılında belirgin değişiklikler olmuştur. Önceki yıllarda köylerin tamamına yakını, km^2 'ye 50 kişiden az yoğunluk grubunda yer almakta iken, 1975 yılında bu yoğunluk grubunda yer alan köy sayısı neredeyse yarıya inmiş ve yüksek yoğunluk gruplarına sahip köy sayısı artmıştır (Şekil:2.11.C).

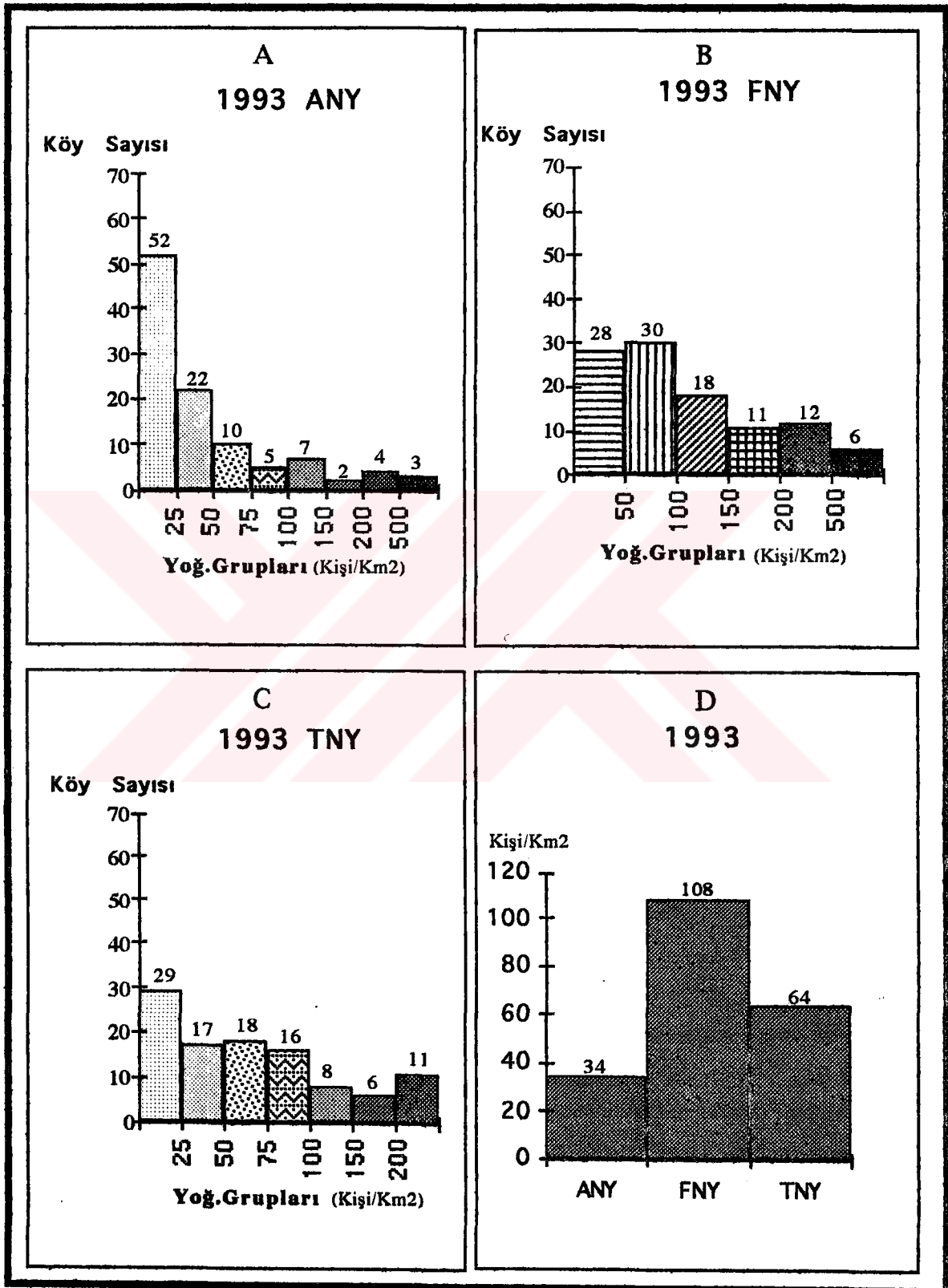
Araştırma alanının 1990 yılı aritmetik nüfus yoğunluğu miktarlarına ve yoğunluk gruplarının dağılışına baktığımızda; daha önceki (1975) yoğunluk dağılışı kalıbına göre belirgin farklılıklar olmamasına rağmen, bazı köylerin aritmetik nüfus yoğunluklarında artışlar, bazılarında ise azalışların olduğu görülmektedir (Şekil:2.16). 1990 yılında ortalama aritmetik nüfus yoğunluğu değerinin (km^2 'ye 42 kişi) altında yoğunluğa sahip köy sayısı 57 iken, ortalamadan yüksek yoğunluğa sahip köy sayısı ise 48'dir (Tablo:2.18). Bu yıldaki ortalama yoğunluk değerinin üzerindeki ve altındaki köy sayısını, 1975 yılındaki köy sayıları ile karşılaştıracak olursak; 1975 ile 1990 yılları arasında, ortalama aritmetik nüfus yoğunluğu değerinin altındaki ve üzerindeki köy sayılarının yer değiştirmiş olduğunu

görüyoruz (Şekil:2.11.C, Şekil:2.11.D). 1980'li yıllarda iyice belirginleşen araştırma alanından dışarıya olan göçler nedeniyle, 1975 yılından 1990 yılına gelindiğinde, bazı köylerin nüfuslarında azalma ve yoğunluk düşüşü gerçekleşmiştir (Koçyatağı, Ahmetli, Gümüştarla, Bahçeyazı, İlidere, Söğütözü, Sütüinar, Gölüinar, Güllüce, Yalınca, Değirmenköy, Demirpınar, Konakbaşı, Ürek ve Ortayurt köyleri gibi). Buna karşılık, göç alan veya göç vermemiş olan birtakım köyün ise aritmetik nüfus yoğunluk değerlerinde yükselmeler olmuştur (Yalnızbağ, Hürrem Palangası, Bozyazı, Beşsaray, Kavakyolu, Demirkent, Ulalar, Geçit, Yoğurtlu, Akyazı, Yaylabası, Yeşilyurt, Uluköy ve Mahmutlu köyleri gibi). 1990 yılındaki aritmetik nüfus yoğunluğu bakımından en belirgin değişiklik; Demirkent, Kavakyolu ve Ulalar köylerinin km^2 'ye 500 kişinin üzerinde bir yoğunluğa ulaşmış olmalarıdır (Tablo:2.18, Şekil:2.16, Şekil:2.11.D). Bu yılda yaklaşık km^2 'ye 940 kişilik bir aritmetik nüfus yoğunluğu değerine sahip olan Üzümlü İlçe Merkezi, konumuzu teşkil eden kırsal nüfusun dışında tutulmuştur (1990 nüfusu 9955 kişi, yüzölçümü yaklaşık 10.6 km^2).

Daha önce nüfus artışları ve göçler konusunda da üzerinde durulduğu gibi, 13.03.1993 depreminden sonra, araştırma alanımızdaki nüfus belirgin bir düşüş göstermiştir. Nitekim, 1990 yılındaki 68.569 kişi olan araştırma alanı nüfusu, 1993 yılında 56.054 kişiye ve dolayısıyla aritmetik nüfus yoğunluk değeri de km^2 'ye 42 kişiden, 34 kişiye düşmüştür. Yani nüfus miktarı, 1975 yılındakinden bile daha düşük, aritmetik nüfus yoğunluk değeri ise yine 1975 yılındaki değere hemen hemen eşdeğer bir rakama gerilemiştir.

1993 yılında, 44 köy ortalama aritmetik nüfus yoğunluk değerinin (km^2 'ye 34 kişi) üzerinde olmasına karşılık, 61 köy ise ortalama aritmetik nüfus yoğunluğunun altında bir değere sahiptir (Tablo:2.18). Köylerin çeşitli yoğunluk gruplarına göre dağılımında, 1990 yılına göre nüfus kaybına bağlı olarak, özellikle 0-25 yoğunluk grubundaki köy sayısının oldukça yükselmesi şeklinde önemli bir değişiklik mevcuttur. 1993 yılında 0-25 yoğunluk grubunda yer alan köy sayısının, 1990 yılından hatta 1975 yılından bile çok sayıda olması, köylerdeki nüfus azalışını belirgin bir şekilde göstermektedir. Ayrıca, 50-75 yoğunluk grubundan daha yüksek yoğunluk gruplarında köy sayılarında da 1990 yılına oranla sayıca düşüş gerçekleşmiştir (Şekil:2.12.A).

1990 ve 1993 yılları aritmetik nüfus yoğunluk haritalarında (Şekil:2.16 ve Şekil:2.17) yoğun ve seyrek nüfuslu köylerin uyum göstermelerine rağmen, nisbeten yoğun diyebileceğimiz köylerin yoğunluk değerlerinde, 1990 yılından 1993 yılına gelindiğinde, en az birer basamak gerileme olmuştur.

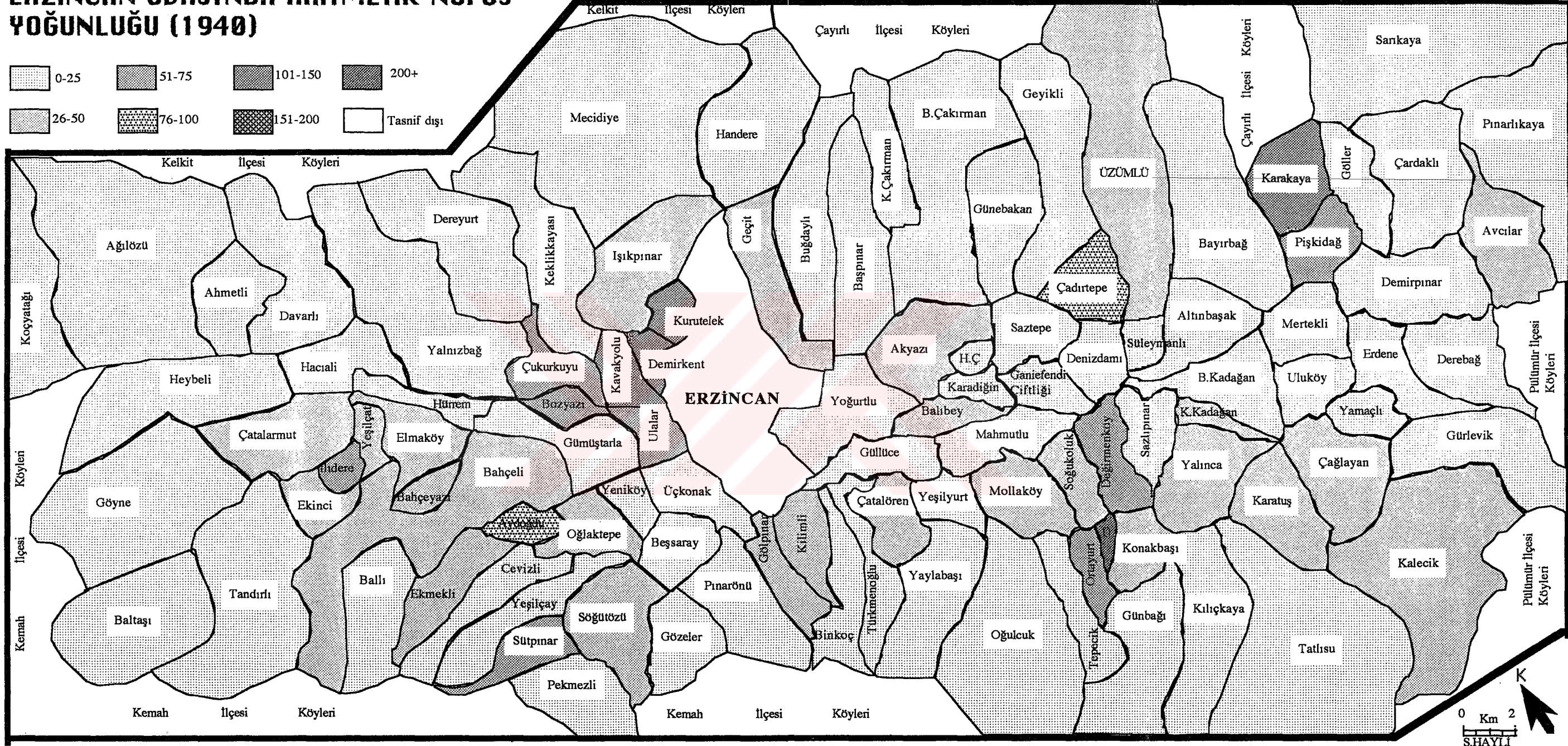
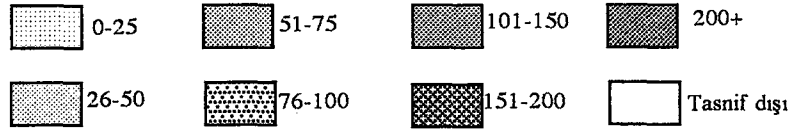
Şekil:2.12- 1993 Yılında, Aritmetik, Fizyolojik ve Tarımsal Nüfus Yoğunluğu Gruplarına Göre Köy Sayıları (A,B,C) ve Araştırma Alanı Genelinin Farklı Nüfus Yoğunluk Değerleri (D).

Şekil: 2.14

ERZİNCAN QDASINDA ARİTMETİK NÜFUS YOĞUNLUĞU (1940)

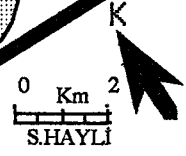
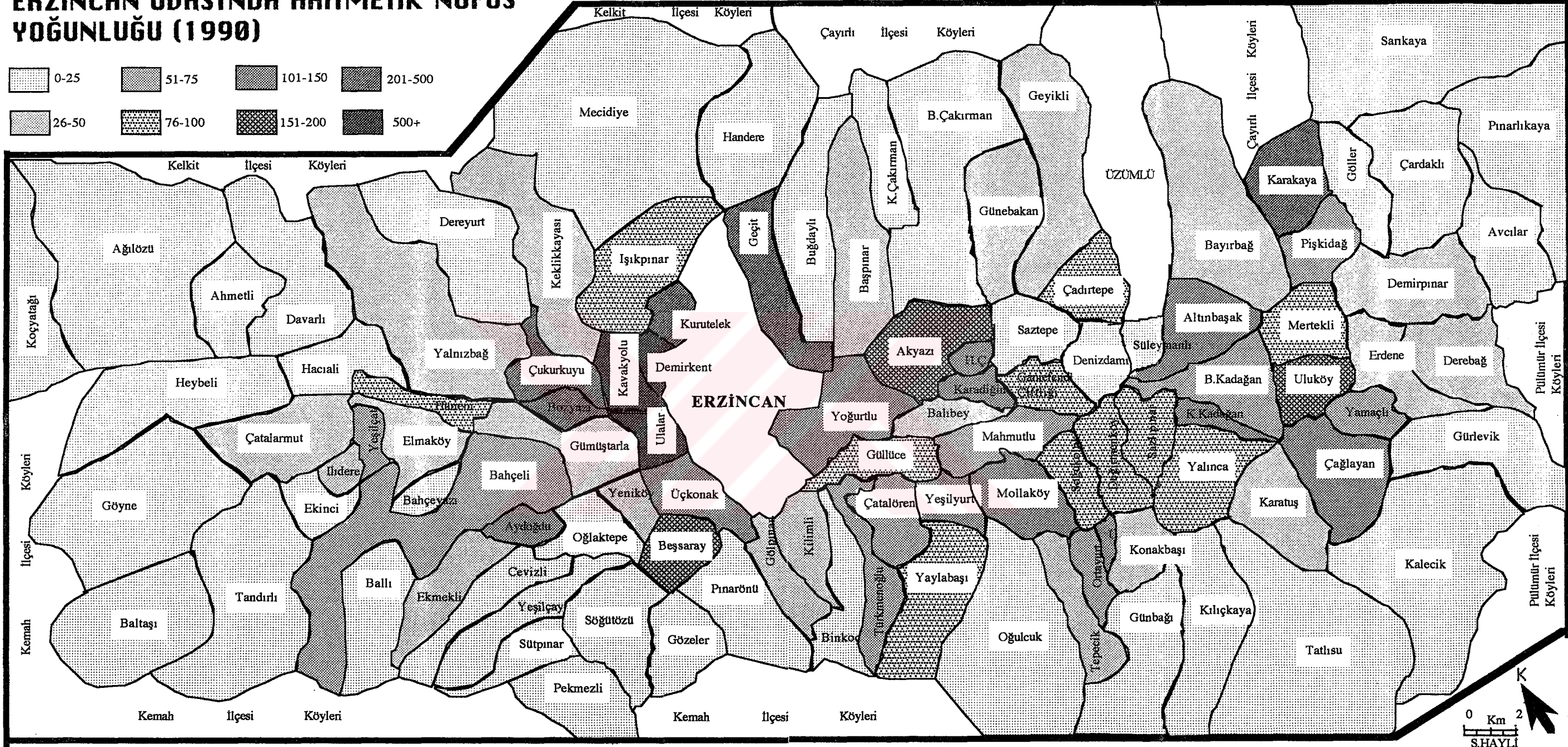
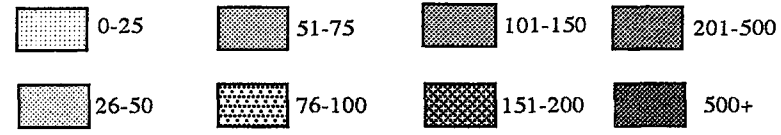

0 Km 2
S.HAYLI

Şekil: 2.16

ERZİNCAN OVASINDA ARİTMETİK NÜFUS YOĞUNLUĞU (1990)

Yukarıda belirli yıllarda tek tek köy bazında ele aldığımız aritmetik nüfus yoğunluğu değerlerinin seyrini, genel bir değerlendirmeye tâbi tutarsak; Erzincan Ovası'nın özellikle doğu yarısında yer alan ve nisbeten küçük yüzölçümlü köyler, sahip oldukları verimli tarım alanları ve diğer elverişli şartlara bağlı olarak, tüm yıllarda araştırma alanı ortalamalarına göre yüksek yoğunluklar göstermektedirler. Bunun yanında, aynı situasyonda yer alan fakat, bataklık, sazlık ve çorak (tuzlu-sodali) arazilerin geniş yayılış gösterdiği Saztepe, Denizdamı ve Süleymanlı köyleri, küçük yüzölçümlü olmalarına rağmen tüm yıllarda en düşük aritmetik nüfus yoğunluğu grubunda yer almışlardır. Ayrıca, şehire yakın ve yine küçük yüzölçümlü bazı köyler (Demirkent, Kavakyolu, Çukurkuyu ve Ulalar gibi), zamanla şehirin birer banliyöleri halini almaları ve yakın zamanlarda belediyeleşmelerine sebebiyle yüksek aritmetik nüfus yoğunluğu değerlerine sahiptirler. Aynı durum, şehire nisbeten uzak olmalarına rağmen Karakaya, Altınbaşak ve Yaylabaşı köyleri için de söz konusudur. Araştırma alanının özellikle dış kuşağında yani etek ve dağlık sahada yer alan bazı köyler (Bahçeli, Bayırbağ, Geyikli, Oğulcuk, Sarıkaya, Tatlısu ve Yalnızbağ gibi), nüfus miktarları bakımından, tüm sayım dönemlerinde diğer pek çok köyden daha yüksek değerlere sahip olmalarına rağmen, yüzölçümlerinin büyük olması nedeniyle, aritmetik nüfus yoğunluğu değerleri daima düşük yoğunluk basamaklarında yer almışlardır. Bu yanıltıcı durum ise, aritmetik nüfus yoğunluğu kriterinin metodik yaklaşımından kaynaklanmaktadır.

Aritmetik nüfus yoğunluğu hesaplamasında nüfusun araziye eşit bir şekilde dağıldığı varsayıldığından, nüfus ile kırsal kesim için hayati bir önem arzeden arazi arasındaki dengeyi yansıtmada yetersiz kalmaktadır. Çünkü bu yoğunluk ifadesinde, tarımsal bakımdan elverişsiz ve boş arazilere de nüfusun dağılmış olduğu gibi yanıltıcı bir durum söz konusudur. Bu nedenle aritmetik nüfus yoğunluğu, nüfusun dağılışı ve yoğunlaşması bakımından, ancak global bir değer ifade etmektedir. Bu sakıncalı ve eksik durumu nisbeten ortadan kaldırmak amacıyla, nüfusun beslenmesi fikrinden hareketle, toplam nüfusun, toplam tarım arazisine oranlanmasıyla elde edilen *fizyolojik nüfus yoğunluğu* kullanılmaktadır.

Erzincan Ovası ve çevresindeki yani araştırma alanımızdaki toplam tarım arazisi yüzölçümü, 515.6 km² ve 1993 nüfusu 56.054 kişi olduğundan fizyolojik nüfus yoğunluğu değeri, km²'ye 108 kişi, 1990 yılındaki fizyolojik nüfus yoğunluğu ise (nüfus 68.569) km²'ye 133 kişidir. Araştırma alanımızın her iki yıldaki fizyolojik nüfus yoğunluğu değeri de, 1990 yılı Türkiye ortalamasının (km²'ye 196 kişi) oldukça altındadır. Yani araştırma alanımızda, kişi başına düşen tarım arazisi, Türkiye ortalamasının üzerindedir. Bu da, tarım alanlarından maksimum verimi almak için yapılacak çabaları engelleyen bir durumdur.

Aslında mevcut tarım arazileri, birim alandan daha yüksek verim alabilmek amacıyla entansif metodlarla değerlendirilecek olsa, daha yüksek yoğunluktaki nüfusu besleyebilecek durumdadır.

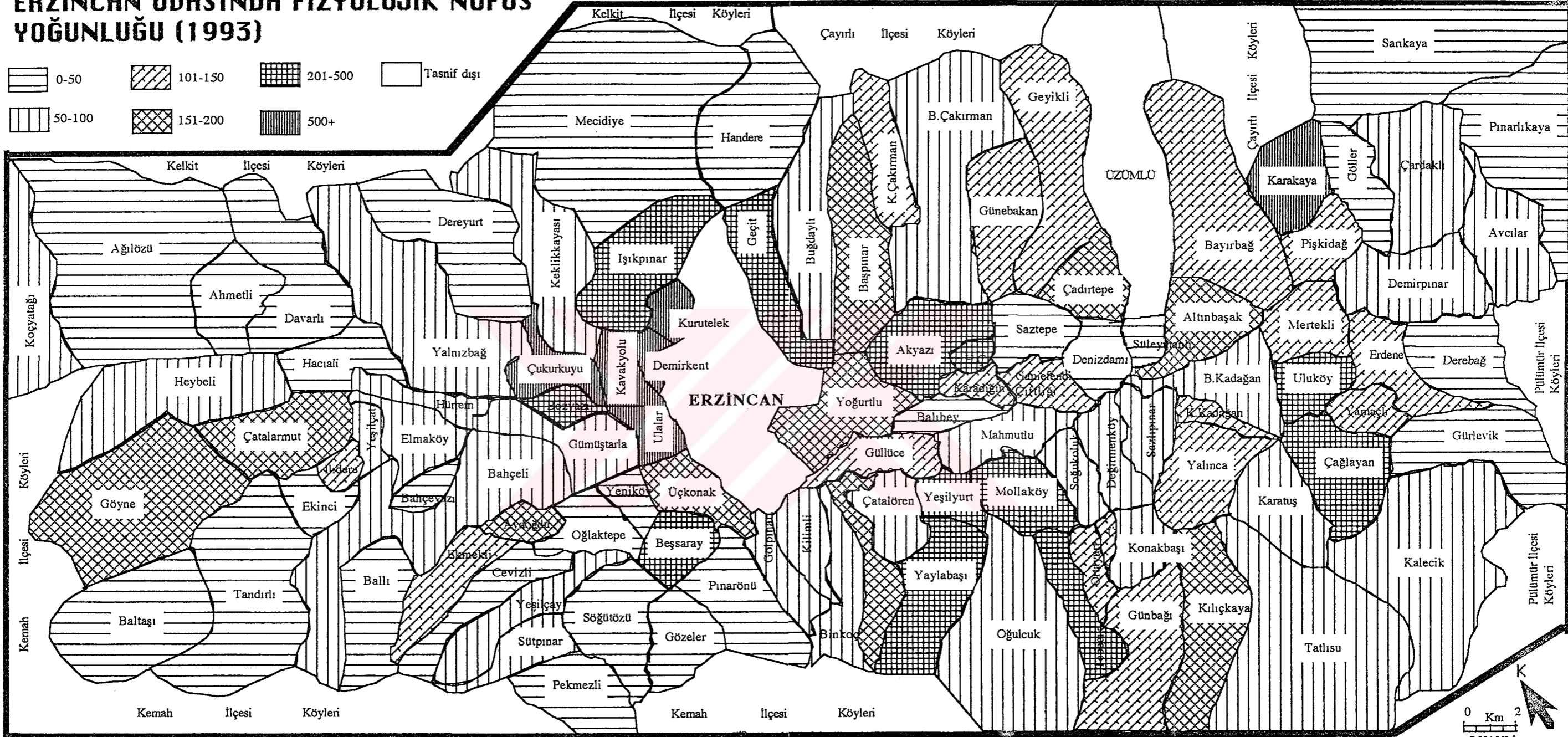
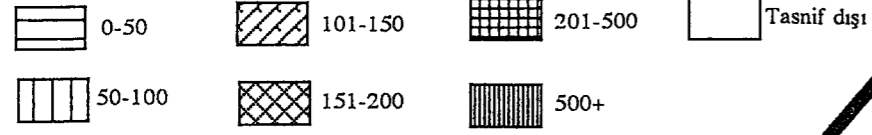
Araştırma alanında köylerin fizyolojik nüfus yoğunluğu gruplarına göre bölünüşüne baktığımızda; yine düşük yoğunluk grubunda yer alan köy sayısının nisbeten fazla olmasına rağmen, yoğunluk gruplarına göre köy sayıları arasında, aritmetik nüfus yoğunluğu gruplarındaki kadar belirgin değildir (Şekil:2.11.B). 43 köy, ortalama fizyolojik nüfus yoğunluğu değerinin (km^2 'ye 108 kişi) üzerinde bir yoğunluğa sahip iken, geri kalan 62 köy ortalamanın altında bir yoğunluğa sahiptir (Tablo:2.18). Toplam yüzölçümleri ve tarım arazileri küçük ve yüksek aritmetik nüfus yoğunluğu değerlerine sahip olan Kurutelek, Karakaya, Çukurkuyu, Demirkent ve Ulalar köyleri, km^2 'ye 504 ile 1831 kişi arasında değişen yüksek fizyolojik nüfus yoğunluk değerleriyle, en yoğun köyler olarak dikkati çekmektedirler. İkinci yüksek fizyolojik nüfus yoğunluğu grubunda yer alan, Çağlayan, Işıkpınar, Geçit, Yaylabası, Mollaköy ve Akyazı gibi köyler, aslında hiç de az sayılmayacak miktarlarda tarım arazisine sahip olmalarına rağmen, fizyolojik nüfus yoğunluğu değerlerinin yüksek oluşu, nüfuslarının tarım arazilerine oranla daha çok olmasından kaynaklanmaktadır. Aynı yoğunluk grubundaki (201-500) Bozyazı, Beşsaray, Hancı Çiftliği, ve Yeşilyurt köyleri ise toplam yüzölçümleri ve tarım arazileri küçük, ayrıca nüfus bakımından nisbeten kalabalık olmaları nedeniyle, fizyolojik nüfus yoğunluk değerleri yüksek miktarlar arz etmektedirler (Şekil:2.18, Tablo:2.19).

Köylere göre fizyolojik nüfus yoğunluğu miktarlarının dağılışını gösteren haritada (Şekil:2.17) dikkati çeken diğer bir husus; tarım arazisi miktarları ve hâkim ekonomik faaliyetleri birbirinden farklı köylerin (Şekil:3.8), aynı düşük fizyolojik nüfus yoğunluk grubunda yer almalarıdır. Maselâ, B.Kadağan, Bahçeli, Karatuş, Mahmutlu, Balıbey, Çatalören, Konakbaşı ve Yalnızbağ gibi nisbeten kalabalık nüfuslu köyler, tarım arazilerinin de çokluğuna bağlı olarak, düşük fizyolojik nüfus yoğunluğuna sahiptirler. Genellikle dağlık kesimde yer alan, yüzölçümleri büyük, fakat az miktarda tarım arazisine sahip olan Ağlıözü, Mecidiye, Kalecik, Tatlısu ve Tandırlı gibi köylerde de, nüfus miktarlarının çok az olmaları sebebiyle, yine düşük fizyolojik nüfus yoğunluk değerleri görülmektedir (Şekil:2.18, Tablo:2.19).

Her ne kadar araştırmamıza konu olan nüfus, kırsal nüfus ise de, bu nüfusun tamamının tarımla uğraşmadığı, toplam nüfusun bir kısmının da tarım dışı faaliyetlerde çalışmakta olduğunu belirtmekte fayda vardır. Bu nedenle, toplam nüfus-tarım arazisi

Şekil: 2.18

ERZİNCAN OVASINDA FİZYOLOJİK NÜFUS YOĞUNLUĞU (1993)

0 Km 2
S.HAYLI

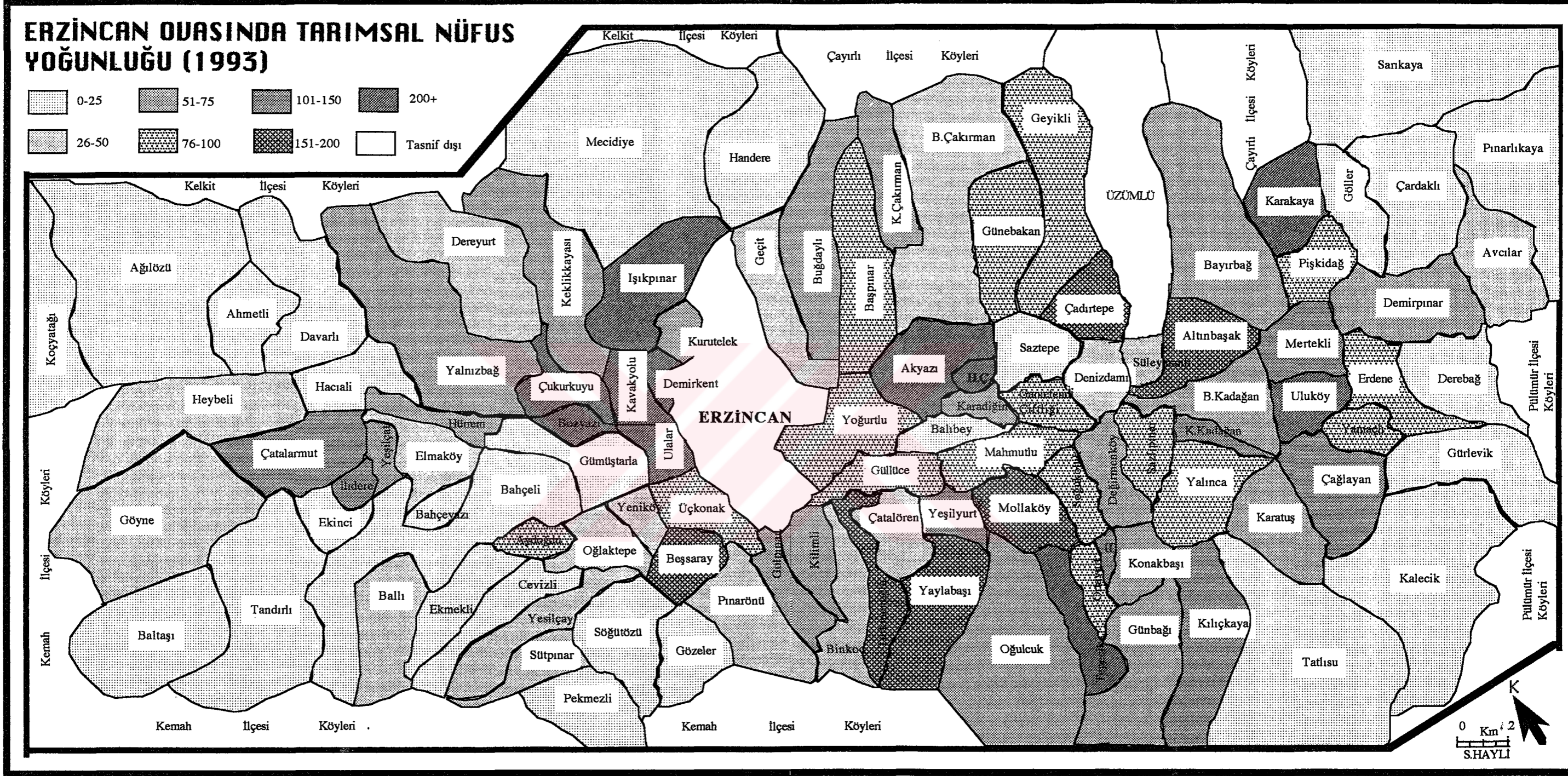
arasındaki denge tizerinde duran ve tüm nüfusun tarımla uğraştığı varsayımından hareket eden fizyolojik nüfus yoğunluk değerlerinin de birtakım yanıtıcı yönlerinin olduğunu söylememiz mümkündür.

Araştırmamızda olduğu gibi, doğrudan kırsal çevrenin özelliklerinin ve nüfus yoğunluğunun belirtilmesini amaçlayan çalışmalarda, daha önce belirtilen aritmetik ve fizyolojik nüfus yoğunluklarının doğurduğu eksiklik ve yanlıları ortadan kaldırmak amacıyla, tarım dışı faaliyetlerle geçinen nüfus hariç tutularak, gerçek manada kırsal nüfus olan ve tarımla geçinen nüfusun, tarım arazilerine oranlanmasıyla hesaplanan, *tarımsal nüfus yoğunluğu*'nun kullanılması daha uygun olmaktadır. Tarımsal faaliyetler, ekip-dikme faaliyetleriyle sınırlı olmayıp hayvancılığı da kapsadığından, çayır-otlak ve mera alanları da tarım alanlarına eklenip, tarımdan geçinen nüfusa oranlanarak tarımsal (ziraî) nüfus yoğunluğu hesaplanmaktadır. Erzincan Ovası ve çevresinde, özellikle köylerin yüksek dağlık sahaları doğal şartlar sebebiyle, ekonomik faaliyet sahasının dışında kalmasına rağmen, bu boş ve kullanılmayan araziler mera olarak nitelendirilmektedir. Bu nedenle, araştırma alanımızdaki köylerde tarımsal nüfus yoğunluğu değerlerinin hesaplanmasında, mera denilen fakat gerçekte mera olmayan bu alanları, değerlendirmenin dışında tutmayı, arazi toplamına sadece çayır alanlarını dahil etmeyi uygun gördük.

Mevcut 12.764 dekarlık çayır arazisi, toplam tarım alanına eklendiği takdirde ortaya çıkan arazi miktarı (529.3 km²), 1993 yılında araştırma alanımızda tarımsal faaliyetlerle geçinen 33.957 kişilik nüfusa oranlandığında, araştırma alanı ortalama tarımsal nüfus yoğunluğunun km²'ye 64 kişi olduğu ortaya çıkar. Bu değer, 1990 yılı Türkiye tarımsal nüfus yoğunluğu ortalamasından (km²'ye 89 kişi) neredeyse % 30 daha azdır. Dolayısıyla alanımızdaki çiftçi nüfus başına düşen tarım arazisi miktarı, Türkiye ortalamasından da fazladır. Bu farkın doğmasında sanırız, araştırma alanının dışı önemli miktarlarda göç vermiş olması etkilidir. Çünkü gerçekte olmasa bile, göç eden nüfusa ait olan tarım arazisi, teorik olarak sahada kalan nüfusa bölünmektedir. Araştırma alanının sahip olduğu düşük tarımsal nüfus yoğunluğu ortalamasından da anlaşılacağı gibi, dışı gerçekleşen göçlerin ana sebebi; tarım arazisinin yetersizliğinden kaynaklanan ekonomik sorunlar değil, aksine çeşitli sosyo-ekonomik sorunlar ve özellikle de depremlerdir. Aslında, daha önce de belirttiğimiz gibi entansif metodlar uygulanması kaydıyla Erzincan Ovası , mevcut nüfusundan fazlasını geçindirebilecek kapasitededir.

Tarımsal Nüfus Yoğunluğu değerlerine, köyler itibariyle baktığımızda; 49 köyün ortalama tarımsal nüfus yoğunluğu değerinin üzerinde, 56 köyün de ortalamasının altında

Şekil: 2. 19

olduğunu görmekteyiz (Tablo:2.18). Köylerin tarımsal nüfus yoğunluk gruplarına sayısal dağılımı, diğer nüfus yoğunluk türlerindeki kadar farklılık göstermemekte, aksine birbirine yakın bir bölünüş gözlenmektedir. Yine de, 29 köy sayısı ile 0-25 yoğunluk grubu en başta gelmekte, bunu birbirine çok yakın köy sayılarıyla 25-50, 50-75 ve 75-100 yoğunluk grubu izlemektedir. 8 köy 100-150 grubunda, 6 köy ise 150-200 grubunda yer alırken, 200+ yoğunluk grubundaki köy sayısı 11'e yükselmektedir (Şekil:2.12.C).

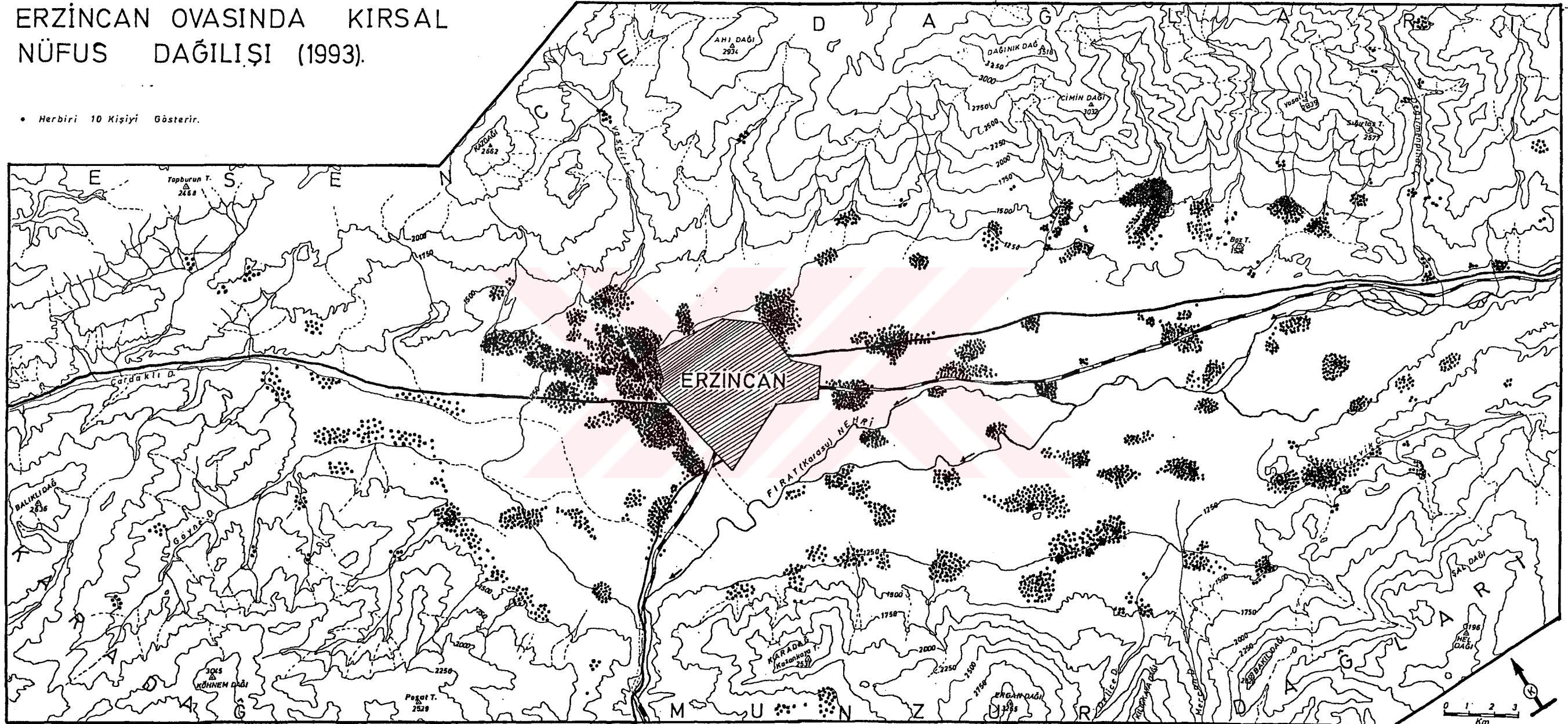
Genelde ova tabanında yer alan köylerde ve bazı etek köylerinde, yüzölçümleri ve tarım arazilerinin azlığı yanında nüfus kalabalıklığı sebebiyle, yüksek yoğunluk değerleri dikkati çeker. Aslında bu kesimlerdeki yüksek tarımsal nüfus yoğunluğunu, bir olumsuzluk olarak düşünmemek gereklidir. Çünkü bu yüksek tarımsal nüfus yoğunluğu değerlerinin görüldüğü alanların, veriminin yüksek, sulama imkânlarının yeterli ve ulaşım imkânlarının elverişliliği sebebiyle, fazlaca nüfusu geçindirebilme kapasitelerinin mevcut olmasını da, yoğunluğun yükselmesinde rol oynayan etkenler olarak göz önünde bulundurmak gereklidir. Bunun yanında gerçekten tarımsal nüfusa oranla, tarım arazisi azlığından dolayı, Çukurkuyu, Bozyazı, Kavakyolu, Demirkent, Ulalar, Hancı Çiftliği ve Tepecik gibi yüksek tarımsal nüfus yoğunluğu değerine sahip köyler belirginleşmektedir. Birtakım köyler ise, yüksek aritmetik ve Fizyolojik nüfus yoğunluğu değerlerine sahip olmalarına rağmen, nüfuslarındaki tarım dışı faaliyetlerde çalışanların sayısının çokluğuna bağlı olarak, nisbeten düşük tarımsal nüfus yoğunluğuna sahiptirler (Ekmekli, Geçit, Karadiğın, Kurutelek ve Yeşilyurt köyleri gibi). Bazı etek ve özellikle dağ köylerinde, düşük tarımsal nüfus yoğunluğu değerleri görülmesinin sebebi; daha önce de belirtildiği gibi, bu köylerin sınırlı miktarlarda tarım arazisi ve diğer elverişsizliklere bağlı olarak nüfuslarının zaten az sayıda olması ve tarım dışı faaliyetlere (günlük işçilik gibi) yönelmiş olması, tarımsal nüfus yoğunluğunu düşürmektedir (Şekil:2.19).

Araştırma alanındaki kırsal nüfusun dağılışı düzeni ne bakacak olursak; çeşitli doğal şartlar ve uygulanan ekonomik faaliyet türlerine bağlı olarak farklılıklar görülmektedir. Yani adı geçen faktörlerin etkisiyle, bazı yoğunlaşma ve seyrekleşme alanları mevcuttur. Doğal şartlardan, yükseltinin etkisi oldukça belirgindir. 1250-1500 metreler arasında kalan ve etek sahası olarak nitelendirdiğimiz kesim, sayıca en fazla köyü (% 44.8) bünyesinde bulundurmasına rağmen, nüfusun ancak %39.2'sini oluşturmaktadır. Ova köyleri nüfusun % 57.3'ünü, dağlık sahadaki köyler ise % 3.5'ini oluşturur. Yani, nüfusun dağılışında, ova tabanından çevre dağlık sahaya doğru belirgin bir seyrelme görülür. Özellikle ovanın kuzeydoğusunda taban suyunun yüksek, bataklık, sazlık ve tuzlanma problemlerinin görüldüğü kesimler, yerleşme ve nüfustan yoksundur. Nüfus, Fırat (Karasu) ırmağının

Şekil: 2. 20

ERZİNCAN OVASINDA KIRSAL
NÜFUS DAĞILIŞI (1993).

• Herbiri 10 Kişiyi Gösterir.

taşkın sahası dışında kalan, muhtemel eski yatak ile yeni yatak arasındaki sırtlar üzerinde ve taban arazideki verimli tarım arazileri ortasında kümeleşmeler göstermektedir (Şekil:2.20). Ayrıca, çevre dağlık sahadan, ovaya açılan hemen her vadinin ağzında ve bu akarsuların oluşturduğu oldukça eski, üzerinde toprak örtüsünün geliştiği ve günümüzde tarım arazileri haline gelmiş olan birikinti yelpazeleri üzerinde nüfus yoğunlaşmaları dikkati çekmektedir. Erzincan şehrinin hemen batısındaki nüfus yoğunlaşması ve kümeleşme, daha önce de bahsedildiği gibi şehrin banliyösü durumundaki kalabalık nüfuslu, Demirkent, Kavakyolu, Ulalar ve Çukurkuyu gibi belde durumuna gelmiş köy yerleşmeleri ile yine kalabalık nüfuslu Üçkonak, Gümüştarla, Bozyazı, Yalnızbağ ve Işıkpınar gibi köylerden kaynaklanmaktadır. Nüfusun yoğunlaşma ve kümeleşme gösterdiği bu saha ile ovanın batısındaki etekte yer alan seyrek nüfus sahası arasında, Çardaklı ve Göyne derelerinin taşıyarak yığıldığı kumlu ve çakıllı malzemelerden oluşan, oldukça verimsiz ve *Karayazı* olarak bilinen geniş saha ise nüfustan yoksundur. Batıdaki etek sahasında nüfusun seyrek ve az miktarda olmasının sebebi; bu kesimdeki arazilerin genellikle susuz olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle nüfus, yazın debileri çok düşen hatta kuruma noktasına gelen oldukça küçük dereler ve yamaçlardan çıkan kaynaklardan uzaklaşmadan, etek sahasının alt kesimleri boyunca, kuzey-güney doğrultusunda dağılmıştır (Şekil:2.20).

1500 metreden yüksekte kalan dağlık sahada ise nüfus son derece seyrek. Sertleşen iklim şartları, akarsularla oldukça derin yarılmış ve aşırı eğimli arazi şartları nedeniyle bu kesim, yerleşme ve ekonomik faaliyetler bakımından, nüfusun tercih etmediği sahalardır. Ovanın kuzeyindeki Esence Dağları'nda , serpantinlerden oluşmuş ve son derece verimsiz araziler nedeniyle, eğimin elverişli olduğu yerlerde bile genellikle nüfus görülmemektedir. Ovanın güneyindeki Munzur Dağları ise, büyük bloklar halindeki çıplak kayalıkların geniş yayılım göstermeleri sebebiyle, yerleşmelerin kurulması ve nüfus yoğunlaşması bakımından elverişsiz şartlar sunduğu için neredeyse nüfustan yoksun görünmektedir. Bunlara rağmen, dağlık sahada yine de ekonomik faaliyetleri hayvancılığa dayalı, saha geneline göre nisbeten elverişli konumlarda kurulmuş, küçük nüfuslu köylere bağlı olarak, aşırı seyrek bir nüfus dağılışı mevcuttur. Dağlık sahadaki nüfus dağılışının, büyük ölçüde su kaynakları ve derelerin kenarlarında gerçekleşmesi dikkat çekicidir (Şekil:2.20).

2.6. Nüfus ile İlgili Başlıca Sorunlar

Araştırma alanındaki nüfus ile ilgili *en belirgin sorun*; dışa göç yoluyla gerçekleşen nüfus kaybıdır. Bu göç hareketi, başta depremler olmak üzere diğer pek çok doğal ve beşerî sorunlardan kaynaklanmaktadır. Araştırma alanında, 1935 yılında 30.732 kişi olan toplam

kır nüfusu, 1993 yılında ancak 56.054 kişi olabilmiştir. Görüldüğü gibi, aradan geçen 58 yılda nüfus bir kat bile artmamıştır. Oysa, Türkiye nüfusu 1935-1990 yılları arasındaki 55 yılda, yaklaşık 3.5 katı bir artış gerçekleştirmiştir. Araştırma alanındaki genel doğum oranının (% 3.2), Türkiye geneli doğum oranından (% 2.8) daha yüksek olmasına rağmen, nüfusun daha az oranda artış gösterebilmesi, kırsal nüfus ile ilgili en önemli sorunlardan biri olan, dışa göç olayından kaynaklanmaktadır.

Araştırma alanımızın dışa göç vermesinde, çeşitli sosyo-ekonomik şartların yanında, bunlardan daha önemlisi, depremlerin büyük rolü olduğunu belirtmiştik. Depremlerin yarattığı korku ve endişe gibi, olayın psikolojik yönünü ortadan kaldırmak pek kolay olmasa da, yarattığı can kaybı, yıkım ve ekonomik zararları en aza indirmek suretiyle, insanların daha az zarar görmelerini sağlayacak tedbirlerin alınmasıyla, dışa göç olayının hızı belki daha düşük seviyelere indirilebilir. Ayrıca araştırma alanındaki faaliyetlerin daha entansif bir düzeye getirilmesi ve çeşitli iş imkânları sağlayan sanayi tesislerinin kurulması yoluyla, dışa göçün önüne nisbeten geçilebilir. Araştırma alanımız büyük miktarlarda göç vermesine rağmen, Erzincan ili geneline göre pek de fazla sayılmayabilir. Çünkü, hem Erzincan şehri, hem de diğer ilçelerin şehir ve kır nüfusları çok daha fazla göç vermektedir. Nitekim son 25 yıl içinde il genelinin nüfus yoğunluğu 22'den ancak 25 kişiye çıkabilmiştir. Son sayımda, Türkiye'de nüfusu gerileyen 11 ilden biri de Erzincan'dır. Araştırma alanımızdaki durum, il geneline göre daha iyi bir düzeydedir. Çünkü burada, kırsal nüfusun geçimini sağlayan Erzincan Ovası gibi ekonomik potansiyeli yüksek bir ortamın mevcudiyeti söz konusudur.

Araştırma alanımızdaki nüfus ile ilgili *ikinci önemli sorun*; yüksek bir okur yazarlık oranına rağmen, okur yazar nüfusun % 83.5'i gibi çok büyük miktarının, sadece ilkököl mezunu olmasıdır. Bu nedenle, her ne kadar yüksek bir okuma yazma oranı mevcut ise de, düşük bir eğitim ve kültür düzeyi hissedilmektedir. İlkokuldan mezun olanların çok az bir kısmı ortaokul ve liseye gidebilmektedir. İlkokul sonrası eğitim kurumlarındaki kız öğrenci miktarı da çok düşüktür. Ulaşım ve diğer doğal şartları iyi tetkik edilmek suretiyle tesbit edilecek merkezî köylere, ortaokul yapılması kaydıyla, bu sorunun nisbeten halledilebileceği kanısındayız.

Nüfus ile ilgili *bir diğer sorun da*; nüfusun sağlığıyla ilgilenecek olan sağlık kuruluşları ve personeli sayısı yetersizliğidir. Personel ve fizikî imkânsızlıklar sebebiyle, mevcut sağlık kuruluşlarında, ilk yardım hizmetlerinden başka bir şey verilememektedir. Bu sorunun çözümü için, sağlık ocağı, sağlık evi ve personel sayısının mutlaka artırılarak, sağlık kuruluşu bulunmayan köylerle, haberleşme ve ulaşım şartlarının en iyi düzeye çıkarılması gereklidir.

Üçüncü Bölüm

YERLEŞME COĞRAFYASI
ÖZELLİKLERİ

3.YERLEŞME COĞRAFYASI ÖZELLİKLERİ

3.1. Genel Bakış:

Yerleşme sadece bir meskende barınmak değil, bununla beraber oradaki ekonomik faaliyetleri de içerisine alan bir olaydır. Yerleşmenin yer seçiminde ve yerleşmeyi oluşturan konutların şekillenmesinde birçok doğal çevre koşulları ile ekonomik faaliyetler ve kültürel olayların ayrı ayrı etkileri mevcuttur. Fakat her yerleşmenin daima kapladığı sahadan çok daha geniş ekonomik faaliyet alanına karşılık gelmesi, ayrıca yerleşme ile ekonomik faaliyet alanlarının neden ve mekan bakımından birbirlerine bağlılığı, yerleşmelerin ortaya çıkışlarında doğal çevrenin üstünlüğünü ve coğrafi etkinin önemini belirler. Her ne kadar toplumlar sosyal ve ekonomik seviyedeki gelişmeleri ile bu coğrafi koşullara bir dereceye kadar hâkim olabilmekte iseler de, bu hâkimiyet hiç bir zaman mutlak olmamakta ve yerleşmelerin doğal çevreye olan bağlılığını koparıcı ölçüye erişmemektedirler (TANOĞLU,1954, 2-3).

Yapılan arkeolojik kazılara göre, sahamızda M.Ö.3000 yılından itibaren yerleşmelerin varlığından bahsedebilmekteyiz. Araştırma alanı, bilinen tarih çerçevesinde 18 ayrı hükümlerlik dönemi yaşamış ve bu dönemlerde sürekli mücadelelere sahne olmuştur. Yerleşmelerle ilgili sayısal verilere, alanın huzur ortamına eriştiği Osmanlı döneminden itibaren ulaşabilmekteyiz. Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemine kadar yine pek çok sosyal ve siyasal olaylar ve ayrıca çeşitli eserlerde belirtildiği gibi tarih içinde gerçekleşen çok sayıdaki yıkıcı deprem sebebiyle, yerleşmelerde önemli değişiklikler gerçekleşmiştir.

İnceleme alanı olarak seçilen Erzincan Ovası'nda, günümüzde (1995) bir şehir yerleşmesi (Erzincan), bir ilçe merkezi (Üzümlü), 105 köy, 63 mahalle, 5 çiftlik ve 17 yayla yerleşmesi bulunmaktadır. Bu bölümde konumuz itibarıyla, ağırlıklı bir şekilde, köy, mahalle, çiftlik ve yaylalardan oluşan kır yerleşmeleri üzerinde duracağız.

Sahamızdaki kır yerleşmelerinin % 37'si (39 köy), Erzincan Ovası tabanında, % 45'i (47 köy), ova ile kenarlardaki dağlık saha arasındaki yamaç veya etek kuşağı diyebileceğimiz sahada, % 18'i (19 köy) dağlık sahada yer almaktadır. Köylerin yer aldıkları sitler, coğrafi şartlarla uyum içindedir. Ova tabanında yer alan (1150-1250 m.) 39 köyün dışında kalan 49 köy, 1250-1500 m. yükselti kuşağında iken, geri kalan 19 köy 1500-2150 m. yükselti kuşağı içinde yer almaktadır. Araştırma alanımızda, en yüksekte kurulmuş yerleşme, Erzincan Ovasının batısında kalan dağlık sahanın (Köhnem Dağı 3045 m.) kuzeybatı eteklerinde yer alan Baltaş köyüdür (2120 m). Yerleşmelerin dağılışı, verimli tarım alanları, su kaynakları,

tarıma elverişli vadi ağzları, vadi içleri ve birikinti yelpazeleri ile bir uyum içindedir (Şekil:3.1).

Erzincan Ovası ve yakın çevresinde ortalama köy yüzölçümü 15.500 da.dır. Fakat bu ortalama değerin çok altında veya çok üzerinde yüzölçüme sahip köyler vardır. Nitekim, 1.426 da.lık Ürek köyü en küçük yüzölçümlü, 71.000 da.lık Tatlısu köyü ise en büyük yüzölçümlü köylerdir. Köyleri yüzölçümlerine göre gruplandırdığımızda, genelde yamaç ve dağlık köylerin arazilerinin epeyice büyük olduğunu görmekteyiz. Köy sınırlarını gösteren bir haritaya bakıldığında daha iyi anlaşılacağı üzere, yamaç köylerinin arazileri kuzey ve güneydeki dağ sıralarının subölümü çizgilerine kadar çıkmaktadır. Bu köylerin dağlık sahadaki arazileri mera olarak belirtiliyorsa da, gerçekte bu kesimler mera özelliğinden ziyade boş dağlık sahalar olarak belirmektedir. Ova tabanında ise sulamalı tarım arazilerine bağlı olarak, köy yüzölçümleri nisbeten daha küçüktür.

Araştırma alanında ortalama köy nüfusu, 1990 sayım sonuçlarına göre 656 kişidir. Köylerin % 72.4'ü bu ortalamanın altında, ancak % 27.6'sı ortalamanın üzerinde nüfusa sahiptir. 1992 depreminden sonra, köy nüfuslarında önemli bir azalışın da gerçekleştiğini düşünürsek, araştırma alanındaki köylerin çoğunun az nüfuslu yerleşmeler olduklarını söyleyebiliriz. Zaten nüfusu 1000'in üzerindeki 16 köy yerleşmesinin 12 tanesi de (Demirkent, Ulalar, Çukurkuyu, Kavakyolu, Bayırbağ, Karakaya, Altinkent, Yaylabaşı, Geçit, Akyazı, Yoğurtlu ve Çağlayan) belde yerleşmesi statüsündedir.

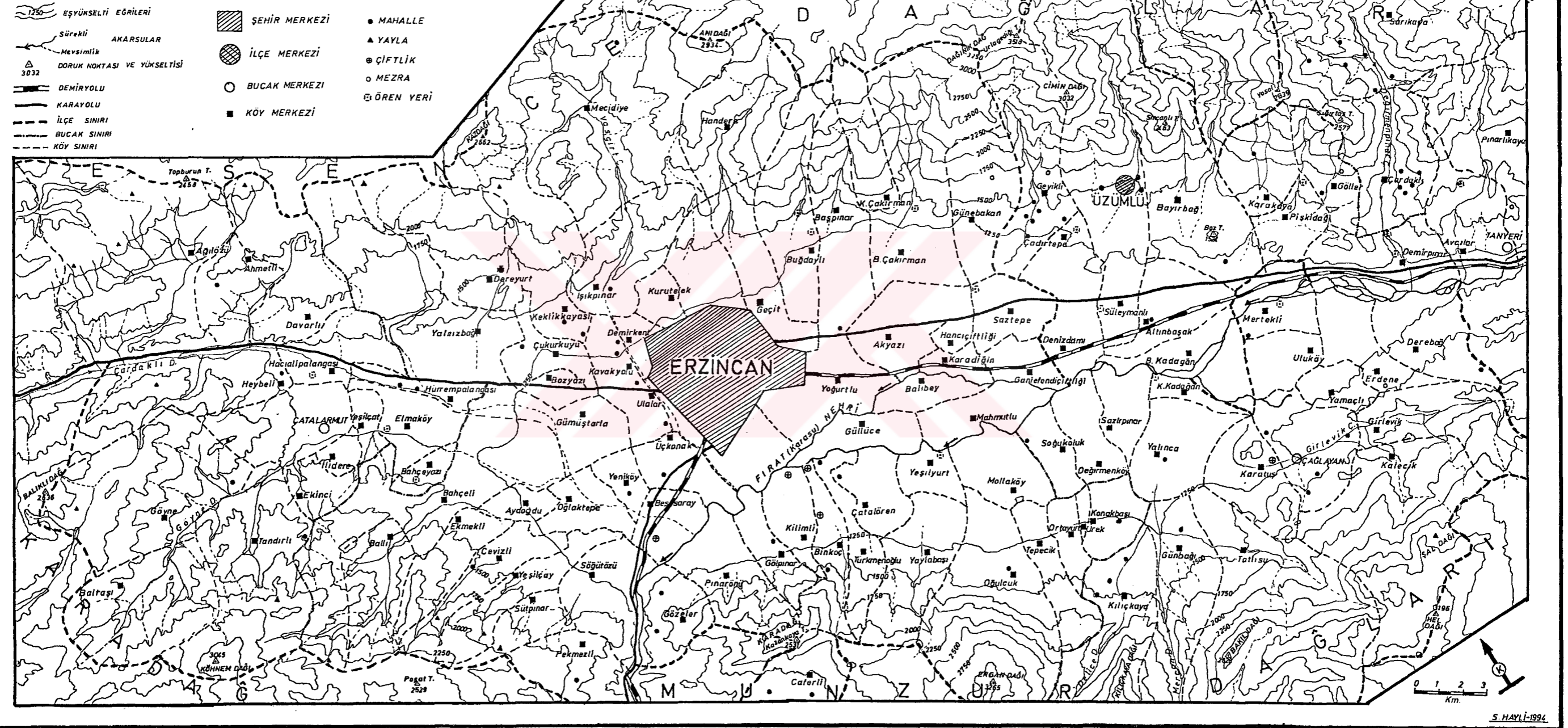
Yerleşmelerin tamamına yakını, toplu dokulu yerleşme formuna sahiptirler. Sadece birkaç mezraa ve mahallenin birleştirilmesiyle oluşturulmuş köylerde (Çardaklı, Geyikli, Hürrem Palangası ve Sarıkaya gibi) ve son zamanlarda gelişerek, yerleşim alanlarını genişleten köylerde (Çukurkuyu, Kavakyolu, Çağlayan gibi), küçük nüveli gevşek doku görülebilmektedir.

Araştırma alanındaki devamlı yerleşmelerden, köy, mahalle ve çiftlik yerleşmeleri, geçici yerleşmelerden ise, yayla yerleşmeleri ve bağ-bahçe evleri en belirgin olanlarıdır.

Erzincan Ovası ve çevresindeki köylerde, inşa malzemesi bakımından en yaygın mesken tipi; % 56'lık payla kerpiç meskenlerdir. Kerpiçten başka, tuğla (% 32), biriket (% 8) ve taş (% 4) meskenlere de rastlanmaktadır. Ova tabanı köylerinde kerpiç ve tuğla meskenler hâkim durumda olmasına karşılık, taş meskenler ancak yamaç ve dağlık alan köylerinde görülebilmektedir. Bu dağılım, doğal yapı malzemesinin meskenlere yansımış olduğunu göstermektedir.

Şekil: 3.1

ERZİNCAN OVASI ve YAKIN ÇEVRESİNDE İDARİ BÖLÜNÜŞ ve YERLEŞMELERİN DAĞILIŞI HARİTASI

Çatı örtü malzemesi ve çatı şekilleri bakımından; kiremitten (% 49) ve kırma çatı (% 46) en yaygın olarak kullanılanıdır. Bunu sırasıyla, galvenize sac- beşik çatı ve düz-toprak dam izlemektedir. Bu durumda etkili olan faktör; depremlerde (özellikle de 13.03.1992 depreminden sonra) hasar gören veya yıkılan geleneksel kır konutlarının yerine, ulaşım şartlarının da elverişliliğine bağlı olarak, şehirden temin edilen malzemelerin kullanılarak, kırsal çevre şartlarını yansıtmayan, şehir konutlarına benzer meskenlerin yapılmış olmasıdır.

Araştırma alanındaki köyler, son 55 yıl içinde ele alındığında (1939 Depremi ve sonrası), birçok yerleşmenin yerinin değiştirildiğini görmekteyiz. Örneğin, 1939 depreminden sonra sekiz, 1983 depreminden sonra bir, 1992 depreminden sonra da dört olmak üzere, toplam 13 köyün yeri tümüyle değiştirilmiştir. Bundan başka, 1992 depreminden sonra yapılan afet evleri sebebiyle, 10 kadar köyün yerleşme dokusu ve formu değişikliğe uğramıştır. Bu afet evleri sebebiyle, inşa tarzı, yapı malzemesi ve yerleşim formu bakımından birbirlerine çok benzeyen standart tip köyler doğmuştur. Ayrıca Fırat (Karasu) Irmağı'nın taşması, seller, çığlar, kaya düşmesi ve toprak kayması gibi doğal olaylar sebebiyle de, yeri değiştirilen köyler de vardır.

3.2. Yerleşmelerin Tarihi Gelişimi

Erzincan ve çevresinin tarih öncesi durumu hakkında detaylı bilgiler elde olmamasına rağmen, kuzey-güney ve doğu-batı yönlü ticaret yollarının kavşak noktasında yer alması sebebiyle, bu mevkinin öteden beri önem kazanmasına sebep olmuştur.

Yapılan çeşitli araştırmalar (ÖZGÜÇ,1969), sahamızdaki yerleşmelerin tarihini M.Ö.3000-2000 yıllarına kadar indirilebilmesini sağlamıştır. Bugün Erzincan'ın yaklaşık 15 km. doğusunda Erzincan-Erzurum karayolunun 100 m. kuzeyinde yer alan Altintepe'de bulunan Urartu kalesinin, Eski Tunç Çağı'na ait bir yerleşmenin üzerine kurulduğu, buradan çıkarılan Tunç Çağı öncesine ait çanak-çömlek parçalarından anlaşılmaktadır. Yine Altintepe ile Üzümlü ilçe merkezi arasındaki Küçüktepe Höyüğü yüzey araştırmaları sonuçlarına göre bu höyüğün de İlk Tunç Çağı yerleşmesi olduğu tesbit edilmiştir (Erzincan TSO Reh.,15).

İlk Çağ tarihi hakkında tarihçilerin verdikleri bilgilere göre M.Ö. 2000'li yıllarda yörede, Hurriler ve M.Ö. 1400-1200 yılları arasında Azziler ve Hayaşalar hüküm sürmüşlerdir. Hitit kaynaklarına göre, Erzincan-Erzurum arasındaki bölge, *Hayaşa* olarak geçmektedir. Hayaşalar, Hititlerle aralarındaki uzun mücadelelerden sonra Hititlerin egemenliği altına girmişlerdir. Hattuşaş'ı merkez yaparak büyük bir devlet kuran Hititler, Erzincan ve çevresiyle tüm yakınoğuyu yönetimleri altına almışlardır. Erzincan ve civarında

Hititlere ait bir yerleşim merkezini rastlanmamışsa da (bunda çok sayıdaki ve şiddetli depremlerin payı olsa gerek), bu yörenin Hitit egemenliği altında kaldığından hiç şüphe yoktur (İl Yıllığı,1990,17).

Daha doğudaki Hurri-Mittani devletinin zayıflayarak ortadan kalkmasıyla, Asurların özellikle Doğu Anadolu'ya akınları başlamış, bunun üzerine Hurri soyundan olan pekçok feodal beylik birleşerek, M.Ö.900 yıllarında doğuda Hazar Denizinden batıda Malatya'ya, kuzeyde Erzurum-Erzincan'dan güneyde Halep-Musul'a kadar büyük Urartu devletini kurmuşlardır. Erzincan ve çevresi bu dönemde, urartuların kuzeybatı sınırında güçlü bir eyalet merkezi haline gelmiştir. 1959 yılında, Tahsin ÖZGÜÇ başkanlığında Altıntepe'de yapılan kazılarda, birincisi M.Ö.8.yy., ikincisi M.Ö.7.yy.'a ait iki urartu yapı katı bulunmuştur. Altıntepe, doğudan batıya giden yolu kontrol eden stratejik konumuyla Urartuların önemli bir valilik merkeziydi.(Erzincan TSO Reh.,16).

Erzincan yöresi, M.Ö. 600 yıllarında Anadolu'yu istilâ ederek Urartulara son veren Medlerin eline geçmiştir. Daha sonra Perslerin Doğu Anadolu'ya hâkimiyetinden sonra oluşturulan yeni yönetim organizasyonu ile, 13. Satraplık Bölgesi'ne dahil edilmiştir (ŞAHİN, 1985,61).

Perslerden sonra bölgeyi ele geçiren Romalılar döneminde, bölgede tam bir Roma hâkimiyetinin sağlanamamasıyla, pekçok küçük yeni prenslikler doğmuş, birbirleriyle sürekli çekişme içinde olan bu prenslikler zaman zaman Doğu Roma ve İran hâkimiyeti arasında el değiştirmiştir (MİROĞLU,1990,3).

Yüzyıllarca Bizans-İran sınırında kalan Erzincan ve çevresi, bu iki imparatorluk arasındaki savaşlar yüzünden uzun süre gelişmeden kalmıştır. İslâmîyet döneminde Erzincan ve çevresi, önceleri Emevîlerin, sonraları Abbasilerin yönetimi altında kalmıştır. Yöre 678, 710 ve 723 yıllarında Araplar tarafından zaptedilmiştir. Bölgede Bizans'ın kışkırtmalarıyla çok sık huzursuzluk ve kargaşalık yaşanmıştır. Bu dönemde, Bizans ile Araplar arasında çok sık el değiştiren ve sıkça tekrarlanan savaşlar sebebiyle yöre, yerleşme bakımından çok istikrarsız ve güvensiz bir ortam halini almıştır (Erzincan TSO Reh.,18-19).

Yörenin Türkler hâkimiyeti altına girmesi, Malazgirt Zaferinden (1071) kısa bir süre sonra gerçekleşmiştir. Malazgirt Zaferi gerçekleşince komutan Alparslan Erzincan, Kemah ve Şarkî Karahisar civarının fethine, Emir Mengücek Ahmet Gazi'yi görevlendirmiştir. Mengücek Ahmet Gazi yöreyi fethederek, Mengücek Beyliği'ni kurmuş ve Kemah'ı merkez yapmıştır. Ahmet Gazi'den sonra yerine geçen oğlu İshak Bey, 1124 yılında ölünce yerine

kardeşi Melik Mahmut geçmiş, fakat İshak Bey'in oğulları onu tanımayınca Mengücek Beyliği parçalanmıştır. Erzincan çevresinin yönetimi, Ahmet Gazi'nin oğullarından Davud Şah'a ve onun ölümünden sonra oğlu Fahreddin Behram Şah'a kalmıştır. Fahreddin Behram Şah zamanında özellikle Erzincan, çok önemli bir kültür ve ticaret merkezi haline gelmiş, burada babası ve kendi adına para bastırılmış, kendi adını taşıyan bir medrese yaptırmış ve Erzincan'ı Mengüceklerin başkenti yapmıştır. Uzun yıllar Selçuklularla çok iyi ilişkiler içinde kalarak Mengücek Beyliği'ne en parlak dönemini yaşatmıştır. Fahreddin Behram Şah'dan sonra gelen yöneticiler, bu başarıyı gösterememiş, aksine komşu beyliklerle birleşerek Selçuklulara karşı bir güç oluşturma çabalarına girince, zaten doğudan gelecek tehlikelerden tedirgin olan Selçuklu Sultanı I. Alâaddin Keykubad, Erzincan ve çevresini istilâ ederek, Mengücek Beyliğine 1228 yılında son vermiştir. 1240 yılında Erzurumu fetheden Moğollar, Erzincan'ı da geçerek 1243 tarihinde Köseadağ Savaşında Anadolu Selçuklu ordusunu yenilgiye uğrattı. Böylece Erzincan ve çevresi İlhanlıların eline geçti. Moğolların Anadoluyu istilâsından sonra da yapılan anlaşmaya göre, 1243 yılından, 1300'lü yılların başına kadar Erzincan, Kemah, Erzurum ve Bayburt civarı Selçukluların yönetiminde kalabilmiştir. Bunu, 1295-1296 yıllarında Erzincan'da II. Gıyaseddin Mes'ud adına basılmış Selçuklu paralarının mevcudiyetinden anlamaktayız (MİROĞLU, 1990,4-5).

İlhanlı döneminde, Eretna Beyliği yönetiminde kalan Erzincan ve çevresi, çok sayıda Eretna Beyi arasında el değiştirmiştir. Erzincan Emîri Mutahharten döneminde, Erzincan iki kez Kadı Burhaneddin'in saldırısına uğramış, 1395 yılında Kadı Burhaneddin, Erzincan Emîri Mutahharten tarafından yenilince, Kemah civarı Erzincan Emîrinin eline geçmiştir. Mutahharten'in Timur'a yakınlığından rahatsızlık duyan Yıldırım Bâyezid, Sivas'ın Timur ile birlikte Mutahharten tarafından yakılıp yıkılmasından sonra, Erzincan ve civarını istilâ etmiş ve kendisine tâbi olması kaydıyla, Erzincan'ın yönetimini Mutahharten'e bırakmıştır. Fakat Ankara Savaşında Yıldırım Bâyezid mağlup olunca, yöre tekrar Timur'un eline geçmiştir (MİROĞLU, 1990,5-6).

Erzincan ve çevresi, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan tarafından 1467 yılında Karakoyunlu devletini ortadan kaldırarak, buraları hâkimiyeti altına almasına kadar geçen devrede bu iki Türkmen topluluğu arasında sık sık el değiştirmiştir. Bu mücadeleler yüzünden, Doğu Anadolu'nun pek çok şehir, kasaba ve köyleri büyük tahribatlara uğramışlardır (MİROĞLU, 1990,6).

1455 yılında, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan Erzincan'ı ele geçirdi ve 1473 yılında Fatih Sultan Mehmet ile Uzun Hasan arasındaki Otlukbeli Savaşına kadar

Akkoyunluların elinde kalmıştır. Bu savaştan sonra Osmanlıların denetimine giren Erzincan yöresinde 30-40 yıl süren bir barış dönemi yaşanmıştır. Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın ölümünden sonra, ortaya çıkan taht kavgalarından faydalanıp, birçok Türkmen boyunu etrafına toplayıp Safevî devletini kuran Şah İsmail, Erzincan ve civarını ele geçirerek, burayı karargâh yapmıştır. Tüm Anadolu'yu ele geçirme çabaları içinde olan Safevîlere, Yavuz Sultan Selim 1514 yılında Çaldıran'da Şah İsmail'i yenerek dur demiş ve 1515 yılında da Kemah Kalesini fethederek, yörenin tamamen Osmanlı hâkimiyetine geçmesini sağlamıştır. Yavuz Sultan Selim'in Kemah kalesini fethederek, burayı sancak merkezi haline getirmesiyle 16.yy.'da Erzincan, Kemah sancağına bağlı bir kaza olmuştur (MİROĞLU,1990,6-7).

Yerleşme tarihi bakımından Erzincan ve çevresi, tüm Anadolu'da olduğu gibi özellikle Osmanlı hâkimiyetinden sonra istikrarlı, güvenli ve sakin bir huzur ortamına kavuşmuş, şehirler, kasabalar ve köyler gelişme imkânı bulabilmişlerdir. Yöre, Osmanlıların İran seferlerinde ordunun önemli konaklama ve geçit yeri olma özelliğini kazanmıştır (Erzincan TSO Rehberi,26).

16.yy.da, çeşitli tarihlerde tutulan tahrir kayıtlarından Erzincan Ovası ve çevresindeki mevcut kırsal yerleşmelerin sayılarını öğrenmekteyiz (Tablo:3.1).

Tablo:3.1- 16.Yüzyılda Erzincan Ovasında Kırsal Yerleşme Durumu

YILLAR	1516		1520		1530		1591	
	A	B	A	B	A	B	A	B
KÖY SAYISI	112	115	121	135	130	108		154
MEZRA SAYISI	28	28	63	69		101		58

Kaynak: A:(Şahin,1987,45) ,B:(Miroğlu,1990,41-42)

17.yy.da Erzincan ve çevresini dolaşan Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Erzincan Şehri ve kalesinden detaylıca bahsetmesine rağmen, ovadaki köyler ve diğer yerleşmelere değinmemiştir. Ancak bu yüzyılboyunca süren doğu (İran) ve batı (Avusturya) savaşları ve 13-14 yıl süren Celâlf İsyanları sebebiyle, köylüler yerlerini terketmiş, şehir ve kasabalara sığınmış, köyler uzun süre boş kalmıştır (ŞAHİN,1987,128).

Erzincan, 19.yy.ın ilk yarısında, idarî bakımdan önceleri Erzurum Eyaletine bağlı bir kaza durumunda iken, 1865 yılında *Teşkil-i Vilâyet Nizamnamesi* gereğince, vilâyet haline getirilen Erzurum'a bağlı bir sancak merkezi halini almıştır (ŞAHİN,1987,128,207). 19.yy.ın ikinci yarısında, Erzincan merkez kazasında çeşitli yıllarda hazırlanan salnamelere göre, köy sayıları farklı değerler göstermektedir (Tablo:3.2).

Tablo:3.2- 19.Yüzyılın İkinci Yarısı ve 20. Yüzyılın Başlarında Erzincan Merkez Kazasındaki Köy ve Nahiye Sayıları

YILLAR	1872	1883	1886	1890*	1892**	1894	1895***	1900	1925-26
KÖY SAYISI	97	132	197	197	197	152	176	140	141
NAHIYE SAYISI			19		19	11	3	5	5

Kaynak: Şahin,1987,227-234

* Ş.Sami,Kâmus-u Âlam

** V.Cuinet, La Turquie d'Asie

*** A.Cevad, Memalik-i Osmaniyenin Tarih ve Coğrafya Lûgatı

Nitekim tabloda görüldüğü gibi, 1872 salnamesinde 97 köy, 1883 salnamesinde 132 köy, 1886 salnamesinde 197 köy ve 19 nahiye, 1894 salnamesinde 152 köy ve 11 nahiye, 1900 salnamesinde 140 köy ve 5 nahiye görülmektedir. Yine Şemseddin Sami'ye göre; 1890 yılında Erzincan merkez kazasında, 197 köy, Vital Cuinet'ye göre; 1892'de yine 197 köy ve 19 nahiye, Ali Cevad'a göre; 1895 yılında 176 köy ve 3 nahiye bulunmaktaydı. 1925-26 T.C Devlet Salnamesinde ise, Erzincan Merkez Kazasının o yıllarda 141 köyü ve 5 nahiyenin bulunduğu belirtilmektedir.

Erzincan ve çevresi, Birinci Dünya Savaşı'nın olumsuz şartlarından oldukça fazla etkilenmiştir. 1916 yılının temmuz ayında, doğudan Sansa, kuzeyden Köse boğazlarından ovaya inen ve batıda Çardaklı boğazına kadar ilerleyen Rus orduları, 24 Temmuz 1916'da Erzincan Şehrini yağmalamışlardır. Bundan cesaret alan Ermeni komitacılar şehir ve köylerde büyük yağma ve katliamlar yapmışlardır. Ruslar, 1917 yılında Bolşevik İhtilâli nedeniyle, Erzincan ve çevresinin idaresini ve silahlarını ermenilere bırakarak çekilmişlerdir. Ermenilerin yağma ve katliamlarına mâruz kalan halk, göç etmek zorunda kalmışlardır. Örneğin, Türkmenoğlu, Değirmenköy, Binkoç, Gölpinar ve Kilimli köylerinin halkı kış günü şehire göç etmişlerdir. Camiler ve kışlalarda toplanan Türkler yakılmış, güneydeki köylerle bağlantıyı kesmek için Fırat köprüsü yıkılmış, batıdaki Çardaklı boğazından şehire kadar olan yerler, bütün köyler, hatta bir kulübe bile sağlam kalmamak şartıyla ermeniler tarafından yakılıp yıkılmıştır. Bu katliama ve zulüme, Türk kuvvetlerinin 13 Şubat 1918'de şehire girmeleriyle son verilmiştir (ŞAHİN, 1987,367-398).

Cumhuriyetin İlanı'ndan sonra il merkezi haline getirilen Erzincan Şehri, ova köyleri ile birlikte çok sayıda depremler sebebiyle pek çok kez yerle bir olmuş ve yeniden kurulmuştur. Erzincan'daki depremlerle ilgili bilgilerimiz önceleri 1045 tarihine kadar inebilmekteyken, muhtemelen 16.yy.da kaleme alınmış bir el yazması kaynakta, 964 yılından 1045 yılına kadar 16 adet depremden daha bahsedildiğini öğrenmekteyiz. Bu kaynaktan

hareketle, günümüze kadar Erzincan civarında çoğu şiddetli olmak üzere 36 deprem (964, 967, 1011, 1036, 1045, 1165, 1168, 1235, 1251, 1254, 1268, 1281, 1287, 1295, 1308, 1356, 1366, 1374, 1422, 1457, 1476, 1482, 1543, 1570, 1576, 1583, 1666, 1784, 1887, 1909, 1930, 1939, 1966, 1967, 1983), bir diğer kaynağa göre ise,83 adet yıkıcı deprem yaşanmıştır. Bu zaman içinde, Erzincan Şehrinin ova içinde Fırat ırmağı ile şimdiki yeri arasında 3-4 hatta 7 kez yerinin değiştirildiği tahmin edilmektedir (ŞAHİN,1987,529-535 , ÜNAL vd.,1993,3).

Görüldüğü gibi Erzincan ve çevresi, tarih boyunca çok farklı güçlerin ve farklı yönetim birimlerinin içinde anılmıştır. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde idarî teşkilât sınırlarının çok değişmiş olduğunu görmekteyiz. Bu değişikliklerden günümüzde de bahsetmemiz mümkündür. Nitekim önceleri bir köy iken, zamanla gelişerek 1987 yılında ilçe olan Üzümlü, eskiden Erzincan Ovası ile bir uyum gösteren Merkez İlçenin idarî taksimatını değiştiren yeni bir olaydır. Araştırma alanımızda, merkez ilçenin 89 köyü ve Üzümlü ilçesinin mevcut 28 köyünden 16'sı olmak üzere toplam 105 köy, 63 mahalle, 5 çiftlik ve 17 yayla yerleşmesi bulunmaktadır.

3.3. Yerleşme Şekilleri

Araştırma alanımızdaki konumuzu teşkil eden kırsal yerleşmeleri; *geçici yerleşme tipleri* (yayla ve bağ-bahçe evleri) ve *devamlı yerleşme tipleri* (mahalle ve köy yerleşmeleri) şeklinde iki ana gruba ayırarak inceleyebiliriz.

3.3.1. Geçici Yerleşme Şekilleri:

Araştırma alanımızda, geçici yerleşme olarak , mevcut doğal şartlara göre sayıları düşük miktarda olan ve son yıllarda önemlerini epeyce yitiren yaylalar ve mevsimlik olarak kullanılan bağ-bahçe evleri ve benzeri yerleşmelerden bahsedebiliriz. Bu iki geçici yerleşme tipinin sahamızdaki ana özelliklerini açıklamaya çalışalım:

3.3.1.1. Yayla Yerleşmeleri: Ülkemizin hemen her tarafında yaygınlık gösteren geçici yerleşme şekillerinden olan yaylalar, çok değişik şekiller gösterebilen bir geçim sahası ve yerleşme yeri özelliği taşırlar. Fizikî coğrafyada *yayla*; akarsularla yarılmış yüksek düzlükler olarak edilseler de, beşerî coğrafyada yaylanın tanımı fonksiyonlarına göre çok değişiktir. Araştırma sahamızdaki özelliğine uygun olarak yayla için şu tarifi verebiliriz: *Yaylalar, devamlı yerleşmelerdeki bir kısım ailelerin, ekonomik faaliyet bölgesi uzantıları olup, buralarda hayvan olatmak, tarım yapmak ve hayvan ürünleri üretmek gibi*

ekonomik faaliyetler yapılı (DOĞANAY,1994,265-266). Yaylayı, ALAGÖZ, *yazın çıkılıp oturulan serin yer, dağlar üzerindeki yazlık yerleşme...*"(1941, 154); EMİROĞLU *yaz mevsiminde en sıcak aylarda çıkılan ve geçici olarak yerleşik hale getirilen mahaller* (1977,17) olarak tanımlamaktadır. TUNÇDİLEK ise, *yazın belli bir süre için hayvan otlatmak, ziraat yapmak ve geçimin sağlanmasında menfaat temin eden; her türlü işte çalışmak, hatta dinlenmek için çıkılan veya gidilen; köyün hayat sahası dışında kalan, çok defa köyün müşterek mülkü olan; köyden ayrı ve çok zaman pek uzak olmakla beraber sosyo-ekonomik bağlarla tamamen veya kısmen köye bağlı bir mahal; veya köyün esas geçim sahasına ekli ikinci bir bölümdür*"(1971,49) şeklinde tanımlamaktadır. Fakat bu tanım içine sayfiye yaylaların da yer almaktadır ki, YÜCEL sayfiye yaylalarının gerçek yaylalardan tamamen ayrı olduğunu bunların karıştırılmaması gerektiğini belirtmektedir (1988, 65).

Araştırma alanımız olan Erzincan Ovasını, kuzey ve güneyden kuşatan Esence ve Munzur Dağları üzerinde, tesbit edebildiğimiz toplam 17 yayla mevcuttur. Bu yaylaların köylere göre dağılışı ve kullanan aile sayıları şöyledir: Bahçeli köyünün Çılcıncın yaylası 1 (Çatma yaylası artık kullanılmıyor), Dereyurt köyünün Canveren yaylası 8 (Aktaş, Akpınar ve Sutüstü yaylaları artık kullanılmıyor), Yeşilçay köyünün Vank yaylası 7, Cevizli köyünün Vank yaylası 1, Çatalarmut köyünün Esesi yaylası 2, Sütpınar köyünün Haçındüzü yaylası 20, Göyne köyünün Balıklı Dağı doğu kısmındaki Taşağıl yaylası 10, Heybeli köyünün Çamlık yaylası 8, Ağılözü köyünün Büyük, Küçük, ve Tepir yaylaları toplam 7, Ahmetli köyünün Yukarıçayır yaylası 8 ve Kalecik köyünün Deveçukuru yaylası 28 hane tarafından kullanılmaktadır (Şekil:3.1).

Görüldüğü gibi, toplam 17 yayla yerleşmesinin 4'ü artık kullanılmamakta, diğer 13 yayladan ise toplam 109 hane yararlanmaktadır. Yayla yerleşmelerinin coğrafi dağılışına göz atacak olursak; Erzincan Ovasının doğu yarısında sadece bir yayla yerleşmesi (Kalecik köyü-Deveçukuru Yaylası) yer almakta iken, batı yarısında kalan diğer tüm yaylaların ise güneybatıda Karadağ, kuzeyde Esence dağlık kütlelerinin ovaya bakan yamaçlarındaki nisbeten düzlük kesimlerde kurulduğunu görürüz (Şekil:3.1). Bu dengesiz dağılışıta, Munzur Dağlarının morfolojik elverişsizliği ve Esence Dağlarının ovanın kuzeydoğusunda kalan kısımlarının ise bitki örtüsünce fakir ve akarsularla fazlaca yarılmış serpantinlerden müteşekkil bir litolojiye sahip olması etkili olmuştur. Alanımızın batı yarısında ise yaylaların yer aldıkları sitler, genelde hafif engebenin ve toprak örtüsünün mevcut olduğu, yayla yeri kurmak için elverişli sahalar olarak belirlemektedirler. Köylerde edindiğimiz bilgilere göre, geçmiş yıllarda yaylalardan daha yoğun bir şekilde yararlanılmaktayken, hem 1992 depreminde çok sayıda hayvanın telef olması, hem de başta terör olayları olmak üzere

birtakım beşerî nedenlerden dolayı, yaylaların güvensiz ortamlar halini almaları sebebiyle son yıllarda yaylalara daha az sayıda hane çıkmaktadır.

Yaylalara çıkış ve iniş tarihleri yıldan yıla değişmesine rağmen, genellikle Haziran ve Eylül aylarında gerçekleşmektedir. Yukarıda belirttiğimiz yaylaların pek çoğunda tek odalı, taştan yapılmış ve düz toprak damlı basit meskenler bulunmaktayken, Ağilözü köyünün yaylalarından, Dereyurt köyünün Canveren yaylasından, Ahmetli köyünün Yukarıçayır yaylasından çadır kurma yoluyla faydalanılmaktadır.

Adı geçen yaylaların tümü tamamen ekonomik olarak hayvancılığa bağlı kurulmuş yerleşmelerdir. Herhangi bir sayfiye ve tarımsal kullanım söz konusu değildir.

3.3.1.2. Bağ-Bahçe Evleri: Araştırma alanımızdaki diğer bir geçici yerleşme tipini de bağ ve bahçe evleri oluşturmaktadır. Genellikle köy yerleşim merkezlerine uzaktaki bağ ve bahçe arazilerinde sadece yazın çalışma ve hasat mevsiminde kullanılan tek ev halindedirler. Şehirde ikâmet edip de, yazın köylerdeki bağ ve bahçelerinde çalışanların, arazilerinin ortasında veya bir köşesinde inşa ettikleri barakaya benzer bağ ve bahçe evleri de mevcuttur. Yani bu yerleşmelere yapılan mevsimlik göç, hem köy merkezlerinden, hem de şehir merkezinden olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir.

Araştırma alanımızdaki bahçe evleri, Hazar (Gölcük) Gölü güneyindeki Behrimaz Havzasında yapılan bir araştırmada tesbit edilen *Yazı evleri* ile fonksiyon olarak büyük benzerlikler göstermektedir. Nitekim adı geçen çalışmada, fizyonomik ve fonksiyonel bakımdan yazı evleri şu şekilde tanımlanmaktadır: *Tarım alanları içinde tarlaların ortasına yapılan tek veya iki odalı binalara araştırma alanımızda yazı evi denilmektedir. Yazı evleri çoğunlukla biriketten yapılmış olup, üzerleri sacla kapatılmıştır. Bazıları ise, kerpiçten inşaa edilmiş olup, üzerleri toprakla örtülmüştür. Bu evlerden köylere yakın olanlarının bazılarında elektrik hattı dahi çekilmiştir. Yazı evlerine Mayıs ayında taşınan aileler genellikle Eylül ayına kadar burada oturmaktadırlar. Bu süre içinde bağ ve bahçe tarımıyla uğraşan aileler, bir kısım tarım aletlerini, hatta bazılarında inek ve tavuk gibi hayvanlarını da buraya taşımaktadırlar. Bazı yazı evlerinde arı kovanları dahi bulunmaktadır. Burada ikamet ettikleri süre içinde, meyve ve sebzelerini değerlendirmekte; bazı meyveleri kurutmakta, pekmez, pestil ve salça gibi kışlık yiyeceklerini burada hazırlamaktadırlar. Genellikle okulların açıldığı günlerde Yazı evlerindeki önemli eşyalarını yanlarına alan sakinler, bazı önemsiz eşyalarını binaların içine kilitleyerek buradan ayrılmaktadırlar. Kış ayları boyunca bu evler boş kalmaktadır (YİĞİT,1994,98).*

Bu tür yerleşmelere Erzincan Ovası'nda; Demirkent, Kavakyolu, Işıkpınar ve Yalnızbağ köylerinin kenar arazilerinde, Karatuş ve Çağlayan köylerinin Girlevik Çayı vadisi boyunca, Üzümlü ilçe merkezinin çevresindeki bağ alanlarında, Bayırbağ ve Karakaya köylerinde yaygın olarak rastlamaktayız. Fonksiyon olarak hemen hemen aynı görevi üstlenmiş olmalarına rağmen, bahçe evlerinin sayısı, bağ evlerine oranla çok daha fazladır. Bağlarda en uzun, üzümlerin hasat edildiği dönemde bir veya iki hafta kalındığından, bağlardaki bu dönem, genellikle çadırlarda veya basit bir ahşap iskeletin çalılarla örtülmesiyle yapılmış, bir tarafı açık basit meskenlerde geçirilmektedir. Barınma süresinin kısa olması, bağ evi yapma zorunluluğunu nisbeten ortadan kaldırmıştır. Fakat maddî durumu iyi olan bazı ailelerin sayfiye amacı da düşünülerek bağ evi inşa ettikleri bilinmektedir. Bağ evleri genelde ağustos ayında kullanılmakta iken, bahçe evleri daha uzun süre kullanılmaktadır. Bahçe evlerinin buldukları alanlar, meyve bahçelerinin yanında sebze yetiştirmede de kullanıldığından, bahçe evlerine yaz başlarında (haziran) taşınmakta, eylül ayı sonunda boşaltılmaktadır. Belirtilen fonksiyonlarından başka, sayfiye yerleşmesi özelliğini kazanmış modern bahçe evlerine de rastlamak mümkündür. Akyazı, Çağlayan, Günebakan, Karatuş, Kilimli, Konakbaşı, Mollaköy, Soğukoluk, Yalnızbağ ve diğer pek çok köyde bazı bağ ve bahçe evleri zamanla daimî yerleşmeye dönüşmüşlerdir.

Erzincan Ovası'nda fonksiyon olarak bağ-bahçe evleriyle eşdeğer olan ve halk arasında yerel söyleyişle *hugul* olarak adlandırılan basit meskenleri de bu kategori içine katmamız mümkündür. *Hugul ; nisan ayından eylül sonlarına kadar değişik gün ve sürelerde kullanılan bir yerleşmedir. Bunlar kullanılan inşa malzemesi ve yapı tarzları bakımından bir göz odadan oluşan basit kulubelerdir. Yapı malzemesi olarak, genelde yontulmamış, çay taşı da denilen yuvarlak taşlar, kerpiç, çamur harcı, yarı işlenmiş veya hiç işlenmemiş kavak ve çeşitli ağaçlar ve dalları kullanılmaktadır* (ALTINBİLEK,1990, 92,96,98).

Araştırma alanındaki bağ-bahçe evleri ve hugullardan başka, her ne kadar ev olarak kullanılmaları da, Çağlayan köyündeki Gürlevik Çağlayanı etrafında bulunan gazino-lokantaların çoğunu, sadece yazın kullanılmalarına bağlı olarak, geçici yerleşmeler olarak nitelendirebiliriz.

3.3.2. Devamlı Yerleşme Şekilleri:

Araştırma alanımızda devamlı yerleşmeler olarak mahalle, çiftlik ve köy yerleşmeleri yer almaktadır. Bu yerleşmeleri sırasıyla ele alalım:

3.3.2.1. Mahalle Yerleşmeleri: Mahalle yerleşmelerinin, yerleşme coğrafyası kategorisinde nasıl bir yer tuttuğu ve özellikleri kesin hatlarıyla tarif edilmemiş olmasına bağlı olarak *mahiyeti lâyıkrıyla açıklanmamış yerleşmeler* olarak ele alınmaktadır (YÜCEL,1988, 69). Mahalleler, köylerden genellikle nüfus ve hane sayılarının azlığı ile ayırt edilmelerine rağmen, bu ayırmda kullanılan hane ve nüfus miktarlarının limitinin ne kadar olduğu kesin olarak belirlenmiş değildir. Aslında, *2-25 hane veya 25 -150 nüfuslu yerleşmelerin mahalle veya tek yerleşmelerle köy arasındaki intikâl şekilleri olarak kabul edilmesi gerektiği* belirtilmiş ise de, bu miktarların değişmesiyle ne gibi fonksiyonel farklılıkların doğabileceği üzerinde durulmamıştır (TANOĞLU,1969,269). Fakat yine de yönetim fonksiyonları ne olursa olsun, belirtilen hane ve nüfus miktarları arasındaki sürekli ve toplu dokulu yerleşmeleri mahalle, bu değerlerin üzerindeki sürekli ve toplu dokulu yerleşmeleri ise köy olarak kabul etmek gerektiği, aynı bilim adamı tarafından belirtilmiştir.

Araştırma alanımızda idari bakımdan 63 adet mahalle yerleşmesi bulunmaktadır (Şekil:3.1). Bunlardan bazıları, eskiden sahip oldukları fonksiyonlara bağlı olarak her ne kadar mezraa, çiftlik veya kom adlarıyla anılıyorsa da, günümüzde geçici karakterlerinden uzaklaşıp, birer daimi yerleşme halini almışlardır. Bu özellikleriyle adları ne şekilde anılırsa anılınsınlar, fizyonomik ve fonksiyonel bakımdan mahalle yerleşmesi özelliği kazanmışlardır. Hatta bazılarında, ancak köy merkez mahallelerinde bulunan cami, okul ve bakkaliye gibi bazı ticarethanelerin de bulunduğunu görebilmekteyiz.

Erzincan Ovası'nda çok sayıdaki küçük yerleşim birimlerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuş bazı köyler dikkatimizi çekmektedir. Örneğin, *Çardaklı köyü*, Karataş, İkizler, Düzali, Murat, Dermeli, Topluca ve Yeni Çardaklı mezralarının birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Adı geçen yerleşmeler mezra olarak söylenseler bile, günümüzde fonksiyon bakımından birer mahalledirler. Aynı şekilde *Binkoç köyünün* Ada mezrası (13 hane), *Kılıçkaya köyündeki* Ocaklı (16 hane), Sarıdana (17 hane), Genco (4 hane) ve Fındık (2 hane) mezraları daimi nüfusuyla beliren birer mahalle yerleşmeleridir. Yine, *Mertekli köyü* ne bağlı Mertekli mezrası (Eski Şıhlı) ise 120 hanelik bir mahalle yerleşmesinden başka birşey değildir. Aynı şekilde Pınarlıkaya köyünün Puta, Göller köyünün Dikili, Günebakan ve Erdene köylerinin aynı adlı mezraları da gerçek mezra fonksiyonlarından uzaklaşmış, mahalle yerleşmeleri halini almışlardır. Araştırma alanımızda, adı mezra olarak geçen tüm yerleşme birimleri içinde sadece Geyikli köyünün Geyikli mezraası, yazın 30'a çıkan, kışın ise 6'ya inen hane sayısı, gerçek bir mezra fonksiyonu gösteren tek yerleşmedir. *Geyikli köyü* ; Sancı, Yusufçavuş, Aksakallı ve Şevketler mahallelerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. *Işıkpınar köyü*; Canahmet (30 hane), Orta (70 hane) ve Yukarı (25 hane) mahallelerin

Tablo:3.3- Araştırma Alanında Bağlı Yerleşim Birimi Olan Köyler ve Hane Sayıları

KÖYÜN ADI	BAĞLI YERLEŞİM BİRİMLERİNİN ADI VE HANE SAYILARI	TOP.HANE
AĞILOZÜ	Büyük, Küçük ve Tepir Yaylaları (7)	12
AHMETLİ	Karşı mah., Yukarıçayır Yaylası	14
ALTINBAŞAK	Akçakent mah.	400
AVCILAR	Eski Avcılar mah.(-)	75
BAHÇELİ	Çay,Orta,Sucuoğlu,Alikap,Yukarı, Aş.Cileyli mah. ve Çılcın Yaylası (1)	178
BAŞPINAR	Yukarı Akyazı mah.(40)	61
BAYIRBAĞ	Dere(151), Gallik(150),Aşağı(40) mah.,Pahnik (1) ve Vank(1)mez.	343
BEŞSARAY	Hidroğlu çiftliği(3)	170
BİNKOÇ	Ada mez.(13),M.Alibey palangası(10),Ciminlibaba palangası(2)	80
CEVİZLİ	Cevizli mah(2), Vank Yaylası (1).	40
ÇAĞLAYAN	Kaytaş(80),Çukur(4),Nişan(-), Elkt.Sant.(20) mah. ve Tepeler mez.(-).	450
ÇARDAKLI	Karataş(1),İkizler(1),Düzali(15),Murat(4),Dermeli(3),Topluca(3),Yen.Çard.(3) mez.	50
ÇATALARMUT	Esesi Yaylası (2)	140
ÇATALÖREN	Beşiktaş mez. (24)	135
ÇUKURKUYU	Akşemsetin, Hancı, Sangöl, Bulutlu mah.	750
DEREBAĞ	Derebağ mez.(2)	115
DEREYURT	Aktaş(-),Akpınar(-), Sulutü(-),Canveren Yaylaları (8)	60
ERDENE	Erdene mezarası(11)	60
GEYİKLİ	Geyikli mez.(30), Sancı,Yusufçavuş,Aksakallı,Şevketler, Türkmen,Yukarı mah.	180
GÖLLER	Karşı mah.(20), Dikili mez(10)	141
GÖLPINAR	Şörek mez. (1)	60
GÖYNE	Ağılıcık mah.(5), Taşağıl Yaylası (10).	35
GÜNBAĞI	Kır(20), Vank(15), Köşkaş(3) mah.	120
GÜNEBAKAN	Günebakan mez. (25)	85
HEYBELİ	Yukarı Mah:(40),Aşağı Mah:(23), Çamlık Yaylası (8)	63
HÜRREMPALAN.	Oluklar mah.(45)	60
İŞIKPINAR	Canahmet mah(30),Orta mah (70), Yukarı mah(25),Parabağ mah.(60).	175
KALECİK	Deveçukuru Yaylası (28).	53
KARAKAYA	Çiğirli Mah.(37)	350
KARATUŞ	Çiftlik mah.(4)	135
KAVAKYOLU	Karagöz, Hancı, Paşa mah.	800
KEKLİKAYASI	Yiğitler(17), Kuyu(20), Kiloğlu(30), Selami(25) mah.	160
KILIÇKAYA	Ocaklı(16), Sarıdana(17), Genco(4), Fındık(2) mez.	70
KİLİMLİ	Müftüntün Palangası (18)	68
KONAKBAŞI	İncolar mez (3)	120
MECİDİYE	Eşekmeydanı mah.(5)	37
MERTEKLİ	Mertekli mez.(Eski Şihli) (120)	160
OĞULCUK	Yuk.Mah.(62), Gelinsi Mah.(30) .	92
PEKMEZLİ	Pekmezli mah.	10
PINARLIKAYA	Koruk Mah(3), Puta mez.	47
SARIKAYA	Sarıkaya(2),Kazmalı(8),Şenlik(8),Sado(5),Ağveren(6),Sanca(6),Hıbar(5) mah.	40
SOĞUKOLUK	Aktepe Mez.(20)	130
SÜTİNAR	Haçındüzü Yaylası.	50
TANDIRLI	Evciler mah.(3)	21
TÜRKMENOĞLU	Köprübaşı mez. (80).	120
ULALAR	Aşağı Ula mah. (200)	847
YALINCA	Mercan mah.(60)	175
YENİKÖY	Küçükmezra mah.(12)	35
YEŞİLÇAY	Vank Yaylası (7)	50

birleştirilmeleriyle oluşturulmuş, Parabağ (60 hane) mahallesi ise, köy merkezinin daha doğusunda ayrı bir nüve halindedir. *Sarıkaya köyü* ise; Sarıkaya (2hane), Kazmalı (8 hane), Şenlik (8 hane), Sado (5 hane), Ağveren (6 hane), Sarıca (6 hane) ve Hıbar (5 hane) mahallelerinden oluşmakta, köyün merkezini ise eski adıyla Şenlik mezarası, yeni adıyla Şenlik mahallesi oluşturmaktadır.

Mahalle-köy ayrımında kullanılan bir diğer kriter de, yerleşmelerin yönetim bakımından muhtarlık olup olmamalarıdır. Buna göre muhtarlık olan yerleşmeler köy, muhtarlık olmamış ve yönetim olarak bir muhtarlığa bağlı olan yerleşmeler ise mahalle olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, tamamiyle idarî bakımdan uygulanan bir keyfiyetten ibarettir. Bu nedenle hiç bir coğrafi dayanağı olmayan bu uygulamadan ziyade, A.TANOĞLU'nun belirttiği sayısal değerlerden hareket etmenin daha akılcı bir yol olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü çok az sayıdaki haneye sahip olan yerleşmelere (Handere 5, Pekmezli 10, Ağlıözü 12, Ahmetli 14 hane gibi) muhtarlık verilmişken, diğer yandan bağlı buldukları muhtarlık hanesi ve nüfuslarına göre oldukça yüksek değerler gösteren yerleşmeler, hâlâ bağlı oldukları muhtarlığın bir alt yerleşme birimi statüsündedirler. Örneğin araştırma alanımızdaki köylerin bazı mahalleleri, elverişli coğrafi şartlardan dolayı büyüyerek bağlı oldukları köylerin merkez mahallelerinden daha çok hane ve nüfus barındırır bir hal almışlardır. Türkmenoğlu köyünün Köprübaşı mezarası adıyla anılan Türkmenoğlu mahallesi (80 hane), Hürrem Palangası köyünün Oluklu mahallesi (45 hane) ve yukarıda da belirtilen Çardaklı köyünün Düzali mezarası adıyla söylenen mahallesi bu özelliktedir.

İdarî bakımdan 105 köy ve 63 mahallenin bulunduğu araştırma sahamızda, TANOĞLU' nun 2-25 hane kriteri esas alınır; 21 mahallenin köy, 9 köyün ise mahalle sayılması gereklidir. Eğer 25-150 nüfus kriteri esas alınacak olursa; yaklaşık 40 mahallenin köy, 20 köyün ise mahalle olarak kabul edilmesi gerekmektedir (Tablo:3.3).

3.3.2.2. Çiftlik Yerleşmeleri: *Bir tarım işletmesi ekonomi terimi olan çiftlik, ekilmeye ve her türlü evcil hayvanların yetiştirilmesine elverişli olan, çiftlik sahibi veya orada çalışanların oturmaları için evleri ve hayvan barınakları olan geniş tarım işletmeleridir. Buna göre çiftlik; çiftlik evleri, burada yapılan ekme-biçme veya ekme-dikme faaliyetleri ya da hayvancılık faaliyetleri ile birlikte tarımsal bir işletmedir (DOĞANAY,1994,302). Büyük arazi sahipleri kendilerine ait arazilerinin içinde, oturmaya yönelik 2 - 3 katlı konutlar ve bunların çevresinde ise ambar, ahır ve çiftlik çalışanlarının barınmasına yönelik evler inşa etmişlerdir. Çiftlik sahibinin oturduğu büyük eve, kule denir. Çiftliği temsil eden bu konut, genellikle arazi sahibinin adıyla anılır. Dolayısıyla da aynı zamanda çiftliğin adı belirlenmiş*

olur. Çiftlik kuleleri küçük bir kale burcunu andırır. Kuruluş tarihleri çok eski olan çiftlikler, nüfuslarının giderek artması sonucu zamanla köy yerleşmeleri haline dönüşmüşlerdir (GÖNEY,1975'e atfen, DOĞANAY,1994,304).

Yukarıda fonksiyon ve fizyonomileri belirtilen çiftlik yerleşmelerine, Erzincan Ovasında Osmanlı döneminden bu yana *Palanga*, yani *surlarla çevrili küçük çiftlik, küçük hisar* adı verilmektedir (ŞAHİN,1985,544). Araştırma alanımızda hâlâ bu adla anılan 5 yerleşim birimi mevcuttur. Bunlardan Hacıali Palangası (30 hane), Hürrem palangası (60 hane), Hancı Çiftliği (110 hane) Ganiefendi Çiftliği (120 hane) ve Yeşilyurt köyü (150 hane, eskiden Yaylabası köyüne bağlı Azizbey Çiftliği durumunda iken) bugün köy haline gelmiş eski çiftlik yerleşmeleridir. Ayrıca, Binkoç köyüne bağlı Ciminlibaba Palangası (2 hane), Mehmetlibey Palangası (10 hane) ve Kilimli köyüne bağlı Müftünün Palangası (18 hane) ise daha küçük çiftlik yerleşmeleri durumundadırlar. Bunlardan başka, Beşsaray köyüne bağlı Hıdıroğlu Çiftliği (3 hane) ve Karatuş köyüne bağlı Çiftlik mahallesi (4 hane) gibi yukarıda belirtilenlerle birlikte yörede *çiftlik* adıyla anılan 5 yerleşme mevcuttur (Şekil:3.1).

Yukarıda adı geçen köy ve daha küçük yerleşim birimlerinde, çiftlik yerleşmelerinin fizyonomik özelliği olan kale, burç veya surları andıran çiftlik sahiplerinin evlerini günümüzde görememekteyiz (Kanaatimizce bu yapılar ya depremlerle yıkılmış ya da depremin etkilerinden dolayı hiç inşa edilmemiş olabilirler). Fakat en az Osmanlılardan beri bu adlarla anılmaları ve adlarının tamamına yakınının bir kişiye atfen verilmiş olması sebebiyle bunların birer çiftlik yerleşmesi olduğu rahatlıkla söylenebilir. Günümüzde adı geçen bu yerleşmelerde, çiftlik yerleşmelerine has fonksiyonların nisbeten şekil değiştirmiş olmasına rağmen, bu yerleşmelerde yaptığımız görüşmelerde, geçmiş yıllarda çiftlik fonksiyonlarının daha ağırlıklı ve belirgin olduğunu öğrenmiş olmamız, bizi tarihsel köken ve kuruluş amacı bakımından da buraların gerçek birer çiftlik yerleşmesi oldukları sonucuna götürmektedir.

Kuruluş zamanı daha yeni olmasına ve adı mahalle olarak geçmesine rağmen, Karatuş köyünün Çiftlik mahallesi, meskenleri, eklentileri ve tesisleriyle hayvancılık (tavukçuluk) fonksiyonuna bağlı olarak kurulmuş bir çiftlik yerleşmesidir. Beşsaray köyünün Hıdıroğlu çiftliği ise kuruluş zamanı olarak çok daha eskidir. Ekip biçme ve büyükbaş hayvancılığın birlikte yürütüldüğü bir çiftlik yerleşmesidir.

Yukarıda bahsedilen mevcut çiftlik yerleşmelerinden başka, zamanla fonksiyonlarını yitirmelerinin yanında nüfusu boşalmış ve yerleşmelerinin de ortadan kalkmış olduğu çiftlik

yerleşmelerine, Erzincan Ovasının muhtelif kesimlerinde sadece birer mevki adı olarak rastlamaktayız. Bu mevki adları yalın olarak *palanga mevki* şeklinde veya bir kişinin adıyla birlikte söylenen mevki adlarıdır. Bu mevkiilerdeki çiftliklerin ortadan kalkmış olmalarına bağlı olarak, bu yerleşmelere ait bir yapıya rastlanılmamaktadır (Yalınca ve Karatuş köyleri sınırındaki palanga mevki, Bayırbağ köyünün güneyinde, yolun yakınındaki Mehmetbey Palangası mevki ve Altınbaşak köyü- Akçakent mahallesinin kuzey kesiminde yer alan Selamigilin Çiftliği mevki gibi).

Kısaca, günümüzde Erzincan Ovasında Palanga ve çiftlik adıyla bilinen 10 adet yerleşmeden, zamanla gelişerek köy haline gelmiş olanları (Hürrem Palangası, Hacıali Palangası, Azizbey Çiftliği, Ganiefendi Çiftliği ve Hancı Çiftliği) hariç tutulursa, ekonomik fonksiyonları bakımından gerçek birer çiftlik yerleşmesi olan 5 yerleşme bulunmaktadır (Şekil:3.1).

3.3.2.3. Köy Yerleşmeleri:

Köy yerleşmeleri, çoğu kez küçük birer kır yerleşme şekli olarak düşünülmesine rağmen, aslında sahip oldukları adları, yerleştikleri konumları, farklı iktisadî faaliyetlerin yürütüldüğü yerleşme yerleri çevresindeki hayat sahaları, gerçekleştirilen iktisadî faaliyet türleri, fonksiyon ve fizyonomileri vs. ile birbirlerinden çok farklı özelliğe sahip karmaşık yerleşme üniteleridir. Bu nedenle köy yerleşmelerini belirli özelliklere göre gruplandırıp ve böylece karakterlerini detaylıca ortaya koymak gereklidir. Araştırmamıza konu olan köyleri, belirli özelliklerine göre şu şekilde ele alarak inceleyebiliriz:

a) Adlarına Göre Köyler: *Yer adları araştırması genelde dil biliminin bir kolunu teşkil etmektedir. Yer adlarının manasını, teşekkülünü, ortaya çıkışını, dağılışını inceleyen bu bilim; tarih, coğrafya, folklor ve diğer bazı disiplinlerin yardımcıları olarak bilim sisteminde oldukça önemli bir yere sahiptir. Coğrafya yalnız bugüne değil, bir ucundan sıkı bir suretle tarihi gelişmeye de bağlıdır. Arazinin, ovaların oldukça eski zamanda işleniş tarzı, gelişmenin dayanağı olan özellikler, tarih boyunca yerleşmeler, nüfus, şehirlerin ortaya çıkışı, yaşaması ve bunları etkileyen coğrafi faktörlerin, eski durumununun, tarihî gelişiminin bilinmesi bazı açıklamalarda ve ilmi niteliğin açıklık kazanmasında önemli faktördür. Coğrafyaya çok bağlı ve yerinde kullanılmış, bir çok mahalli terimleri bulup çıkarmak toponomi açısından ilgi çekicidir. Bunlar Türkçenin araziye yakıştırarak ad koyma hususundaki zenginliğini göstermektedir. Toponomi ve Coğrafya araştırmalarında, mahalli tabirlerin ve coğrafi ünitelerin ortaya çıkarılması oldukça çok uğraşılması gereken ve çok ilgi çekici konulardan birini teşkil etmektedir. Yer adları araştırması yani Toponomastik aynı zamanda*

Mikrotoponomastik olarak da isimlendirilmektedir. Mikrotoponomastik mevkii adları araştırmasıdır. Mevkii, bir yere ait, faydalanılan ve kültür altında bulunan arazi olduğu gibi; kültür altına alınmamış arazileri de ihtiva etmektedir. Eski kültür yörelerinin zamanımızda ortada kalan görüntülerini ve teşekkül tarzındaki zindeliği tanımak, lokalize etmek, açıklamak ve yorumlamakla da yöre tarihi ve eski yöreler için yapılan çok boyutlu araştırmalar bir belge olarak kazanılır. Bu bakımdan mevkii adları; yer adları gibi, tarihi coğrafya araştırmaları ve folklor için yardımcı bir vasıtaadır. Ayrıca kültür yöresindeki tarihi-coğrafya değişikliklerinin ilmi özelliğinin ortaya çıkarılması için, saha araştırmaları neticesinde elde edilen çeşitli belgeler, folklor yönünden çok önemli değerde bir çalışmanın temelini oluşturur. İnsanın yöre üzerindeki etkisinin ilmi niteliğinin gittikçe önem kazanması ve özellikle coğrafya araştırmaları çerçevesinde yapılan bu araştırmalardan elde edilen neticeler, Tarihi Coğrafya ve Yerleşme Coğrafyası araştırmalarına temel nitelikte kaynaklık teşkil etmektedir (KARABORAN,1984b, 97-98).

Erzincan Ovasındaki yerleşme adlarının kökenleri, Anadolu'nun Türkleşmeye başladığı 11.yy.'ın ikinci yarısına kadar inmektedir. O dönemden hemen sonra tüm yerleşmelerin adları Türkçeleşmiş, Türkçeleştirilemeyenlere ise ya Türkçe baş veya son sıfat takısı getirilmiş ya da Türkçe telâfuzuna uydurularak söylenmeye başlanmıştır.

Cumhuriyet döneminde, 1957 ve 1959 yıllarında çıkarılan kararnamelerle, il encümenleri tarafından köylere sahip oldukları coğrafi özelliklere uymayan isimler verilerek, aslında pek çoğu Türk kültürünü yansıtan eski köy adları değiştirilmiştir. Aslında bu değişiklikten önce köylerin yaklaşık 1/4'ü (25 kadarı) isimlerini eski Türk oymak, aşiret ve cemaatlerinden almışlardır. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz: Ahmediye (Ahmetli), Tahsulekrek (Sütpınar), Ekrekihuma (Konakbaşı), Harabedi (Üçkonak), Kabuşu (Günebakan), Kıtmana (İlidere), Mihar (Koçyatağı), Sırnas (Yamaçlı), Sipyatağı (Elmaköy), Şihli (Uluköy), Şoha (Cevizli), Til (Oğlaktepe), Zazalar (Baltaş) gibi.

Kökeni zaten Türkçe olan köy adlarından bile değiştirilenler olmuştur. Örneğin; Çulhasa (Soğukoluk); iyi dokunmuş kıldan yapılan kaba kumaş, Geçürdek (Ekinci); yolculamak, uğurlamak, Germili (Yeşilçat); germi-ili, ateş yurdu, Handesi (Gölpınar); handeresi, Hozunsu (Aydoğdu); sıçrayarak akan su, Keleriç (Karakaya); Keler, az mahsul veren yer, Kiy (Yaylabası); koyun ve keçi derilerinin kurutulması işlemi, Küpesük (Saztepe); kulplu kazan... anlamlarına gelmektedirler.

Osmanlılardan beri çok küçük söyleniş farklarına rağmen, değişmeden günümüze kadar ulaşmış Türkçe köy isimleri mevcuttur. Balıbey, Büyük Çakırman, Büyük ve Küçük

Kadağan, Denizdamı, Erdene, Geçit, Girlevik, Göller, Göyne, Güllüce, Hancı Çiftliği, Handere, Hacıali Palangası, Hürrem Palangası, Kalecik, Karadiğın, Karatuş, Kurutelek, Mahmutlu, Mollaköy, Pişkidağ, Süleymanlı, Ulalar ve Ürek köylerini bunlara örnek olarak verebiliriz.

Köy isimleri değiştirilirken, belki tesadüfen belki de yöreyi bilen görevlilerin girişimiyle, nisbeten coğrafi şartlar göz önünde bulundurularak verilmiş köy isimleri de vardır. Örneğin, Çardaklı ve Göyne derelerinin biriktirdiği ve Erzincan Şehrinin batısındaki *Karayazı* olarak bilinen kumlu-çakıllı arazinin iki yanında bulunan, Bozyazı ve Bahçeyazı köyleri, meyve bahçelerinin çokluğuyla uyumlu Bahçeli köyü, hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı Ağılözü köyü, eğimli yamaçlardaki bağlarına izafeten Bayırbağ köyü, doğu kesiminde yer alan sodalı-tuzlu beyaz topraklarına bağlı olarak verilen Akyazı köyü adı gibi.

Erzincan Ovası ve çevresinde, kayalık, tepelik, dağlık alanlara uyum gösteren köy isimlerine de rastlamaktayız. Karakaya, Keklikkayası, Kılıçkaya, Pınarlıkaya, Sarıkaya, Tepecik, Saztepe, Oğlaktepe, Çadırtepe, Pişkidağ gibi. Aynı şekilde, Başpınar, Demirpınar, Gölpınar, Işıkpınar, Sazlıpınar, Sütüpınar, Pınarönü, Gözeler, Göller, Tatlısu, Yeşilçay ve Çağlayan gibi çeşitli su ile ilgili köy isimlerini de görmekteyiz.

Bazı köyler ise ya o köyün ilk kurucularından birinin ya da bazı nüfuzlu kişilerin ismiyle anılmaktadır; Ganiefendi Çiftliği, Hacıali Palangası, Hürrem Palangası ve Mollaköy gibi. Ayrıca Altınbaşak, Buğdaylı, Cevizli, Çatalarmut, Ekinci, Elmaköy, Güllüce, Kavakyolu, Söğütözü gibi çeşitli bitki adları taşıyan ve Binkoç, Davarlı, Geyikli, Keklikkayası gibi çeşitli hayvan adlarıyla anılan köyler de mevcuttur.

b) Konumlarına Göre Köyler: Araştırma alanımızdaki köy yerleşmelerinin dağılışı, tamamiyle yörenin morfolojik şartları ve bu şartların doğurduğu ekonomik potansiyeller ile sıkı ilişki içinde olduğundan, köyleri konumlarına göre tasnif etme gerekliliği doğmaktadır.

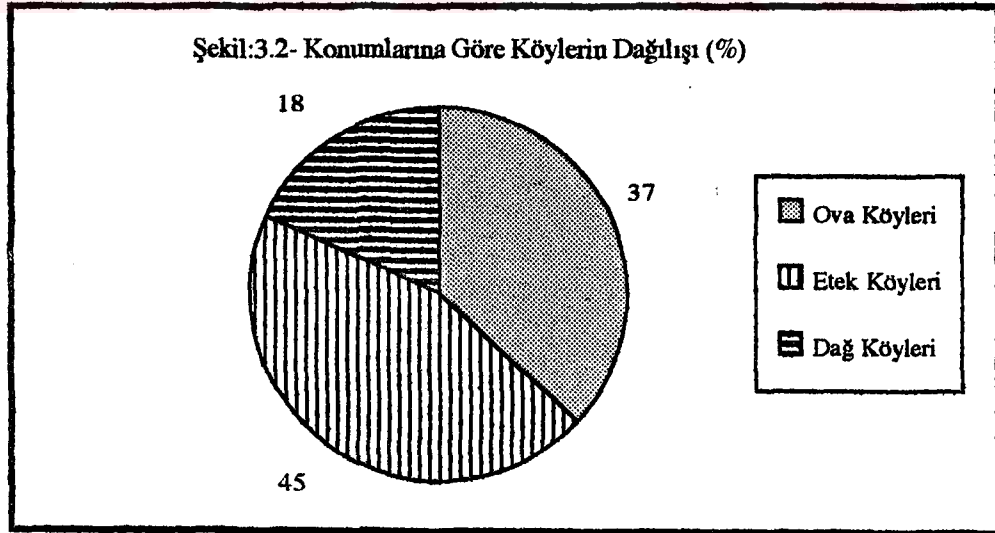
Araştırma alanındaki 105 köyden 39'u ova tabanında, 47'si yamaç veya etekte, 19'u dağlık sahada yer almaktadır. Araştırma alanı yüzölçümünün % 35'i ova, % 17.7'si etek ve % 47.2 si de aşırı engebeli ve eğimli dağlık sahaya karşılık gelmektedir.

Toplam alanın % 35'ini oluşturan ovada, köylerin % 37.1'inin toplanmış olması, şüphesiz sulama imkânları olan verimli tarım alanlarından dolaydır. Ayrıca ulaşım imkânlarının kolaylığı ve ana ulaşım hatlarına yakın olması sebebiyle yerleşmeler ova

tabanında yoğunlaşma göstermektedir. Aşırı engebe, tarım arazisi yetersizliği ve sulama problemi gibi sebeplerden , araştırma alanının yarıya yakınına kaplayan dağlık sahalar, köylerin ancak % 18'ini bünyesinde bulundurmaktadır. Bu köyler genellikle hayvancılıkla geçinmektedir. Etek köyleri ise, toplam alanın sadece % 17.7'sini oluşturan bir morfolojik birim üzerinde, ova tabanından biraz daha seyrek, fakat dağlık sahaya göre oldukça yoğun bir biçimde sıralanmışlardır. Batıdaki Köhne Dağının ovaya bakan yamaçlarında kuzey-güney istikametinde, güneydeki Munzur Dağlarının ovaya bakan yamaçlarındaki sıra halinde dizilmiş etek köyleri oldukça dikkat çekicidir (Şekil:3.1). Bu köylerin arazileri genellikle oviden dağların zirvelerine kadar uzandığından, iktisadî faaliyetler bakımından bir geçiş özelliği veya karma bir faaliyet zenginliği göstermektedirler. Ovaya yakın kısımlarda tarım, yüksek kısımlarda ise hayvancılık yapılmaktadır. Ancak, son yıllardaki ağaçlandırma çalışmaları sebebiyle bazı etek köylerinin dağlık alanlarından hayvancılık bakımından yararlanılamamaktadır.

Tablo:3.4- Konumlarına Göre Köyler

Köyün Konumu	Köy Sayısı	%
Ova Köyleri	39	37.1
Etek Köyleri	47	44.8
Dağ Köyleri	19	18.1
Toplam	105	100

Köylerin konumlarında yeraltı ve yerüstü su kaynakları önemli bir faktördür. Ova tabanı ve birikinti yelpazelerinin ovaya kavuştukları sahalar, içme ve kullanma suyu bakımından elverişli yerlerdir. Fırat Irmağı ve kolları, tarım alanlarının sulanmasındaki en büyük kaynak olduğundan, yerleşmeler daha ziyade bu ırmak ve kollarının kenar konumlarını tercih etmişlerdir. Sağladıkları avantajların yanında bu konumların şüphesiz olumsuz yönleri de vardır. Örneğin, ovanın kuzeydoğu kesiminde ve Fırat Irmağı

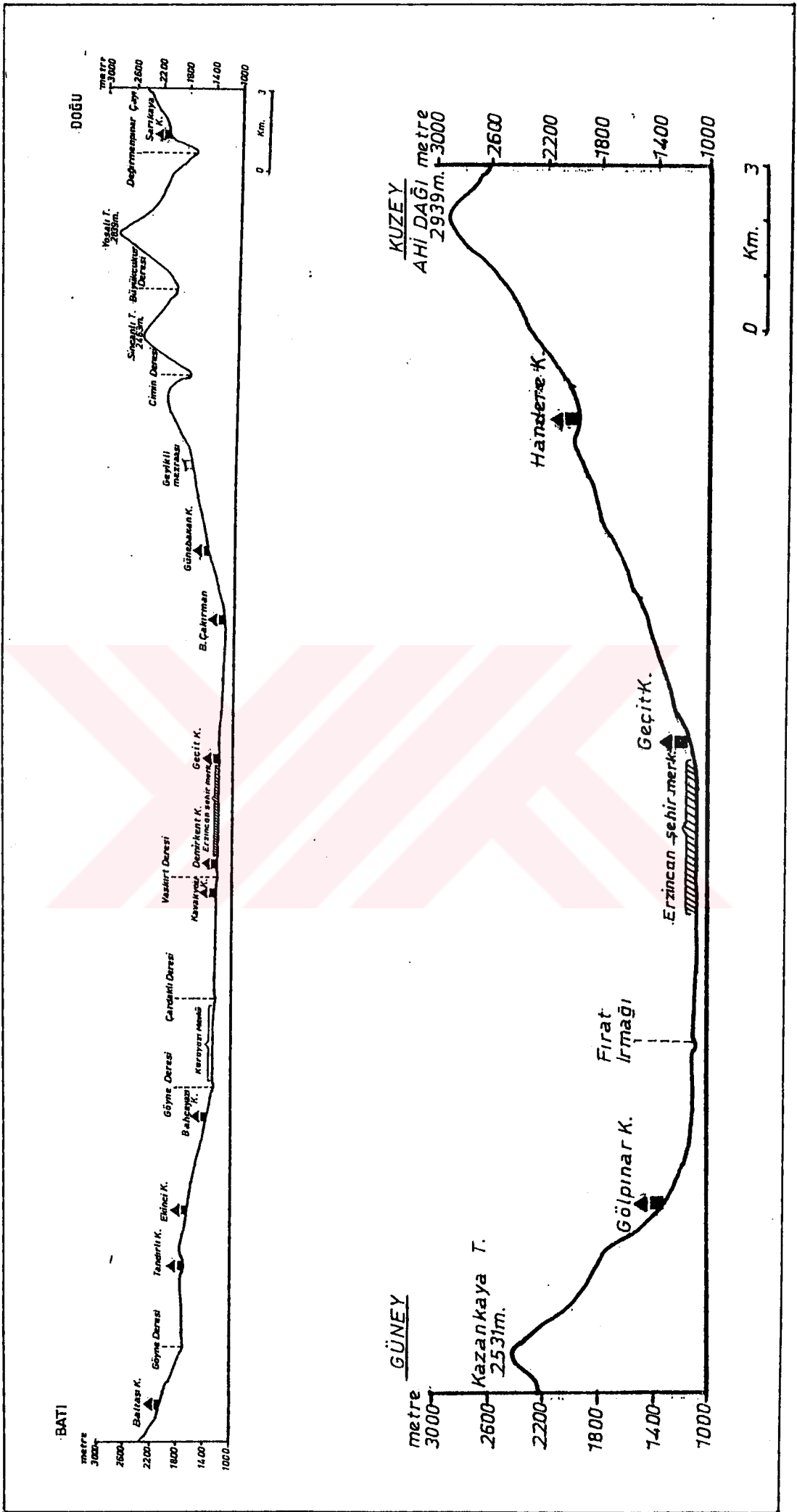
kenarlarındaki taban suyunun yüksek olduğu bataklık alanlar, yerleşmelerin dağılışını sınırlamıştır. Aynı şekilde yerleşmeler, Fırat Irmağı'nın taşkın tehlikesinden korunabilmek için, doğal set alanlarının dış kısımlarını veya Karadiğın, Küçük Kadağan ve Ganiefendi Çiftliği köylerinde olduğu gibi, ırmak kenarındaki muhtemel eski yatak ile yeni yatak arasındaki küçük sırtlar üzerini tercih etmişlerdir. Araştırma alanı genelinde ırmak kenarını tercih etmiş köy sayısı 55 civarındadır.

e) **Yükselti Basamaklarına Göre Köyler:** Erzincan Ovası ve çevresi, morfolojik karakteri itibariyle yükselti kademeleri bakımından oldukça önemli bir çeşitlilik gösterir. Ova tabanı (1150 m.) ile ovayı çevreleyen ve ani yükselişler gösteren dağların zirveleri arasında nisbî fark (Üzümlü kuzeyindeki Urlagediği Tepesi 3518 m.), 2000 m.den fazladır. Böyle bir morfolojik çeşitlilikte kır yerleşmelerinin dağılışında belirgin bir kademelenmenin olduğu rahatlıkla görülmektedir. Gerek hâkim iktisadî faaliyet türleri, gerekse tarihî sebeplerden dolayı, yerleşmeler farklı yükselti basamaklarına dağılmış durumdadır (Tablo:3.5, Şekil:3.4).

Tablo:3.5- Yükselti Basamaklarına Göre Köylerin Dağılışı

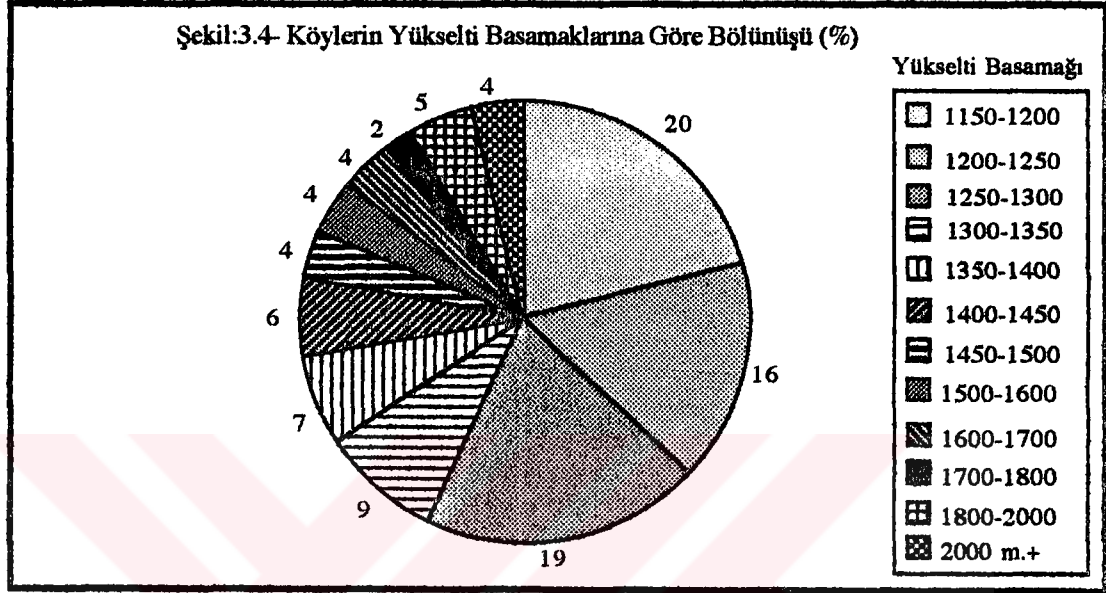
YÜKSELTİ BASAMAĞI	Köy sayısı	%	Toplam Nüfus	%	Ort.Nüf.Büy.
1150-1200	22	20.95	16533	24.04	752
1200-1250	17	16.19	22935	33.35	1349
1250-1300	21	20.00	12834	18.66	611
1300-1350	9	8.57	4395	6.39	488
1350-1400	7	6.67	4130	6.01	590
1400-1450	6	5.71	1333	1.94	222
1450-1500	4	3.81	4204	6.11	1051
1500-1600	4	3.81	570	0.83	143
1600-1700	4	3.81	463	0.67	116
1700-1800	2	1.90	231	0.34	116
1800-2000	5	4.76	653	0.95	131
2000 m.+	4	3.81	482	0.70	121
TOPLAM	105	100	68569	100	

Tablo:3.5 ve Şekil:3.3 de de görüleceği gibi, köylerin % 21'i 1150-1200 m., % 16'sı da 1200-1250 m. arasında olmak üzere toplam % 37'si 1250 m. den alçak ve düz sahalarda toplanmıştır. Nisbeten eğimli etek sahaları olan 1250-1500 m. basamağında köylerin yaklaşık % 45'i, engebeli ve yüksek dağlık sahalara karşılık gelen 1500 m.nin üzerindeki yükselti basamağında ise köylerin % 18'i yer almaktadır. Araştırma alanı genelinde 100 km²'ye ortalama 6.5 köy düşmektedir. Bu değer ovada (1150-1250 m.) 6.8, etek sahasında (1250-1500 m.) 16.2 ve dağlık sahada (1500 m.+) ise 2.5 köye karşılık gelmektedir (Tablo:3.7). Görüldüğü gibi alçak sahalarda ortalamaya yakın, dağlık sahalarda ise ortalamadan

ŞEKİL: 3. 3-ERZİNCAN OVASI VE YAKIN ÇEVRESİNDE, FARKLI KONUM VE YÜKSELTİ BASAMAKLARINDA YER ALAN ÖRNEK KÖYLER

çok altında bir değer gösterirken, etek sahası ortalamanın üç katı bir değere sahiptir. Yani, dağlık sahada 100 km²'ye yalnızca 2.5 köy düşmekte iken, etek sahasında 16.2 köy düşmektedir.

Yüksek sahalarda, köy sayılarının çok küçük değerler göstermesi, aşırı engebe, aşırı eğim, elverişsiz iklim şartları, yetersiz tarım alanı ve sulama şartları gibi sebeplerden dolayı yerleşme yeri olarak tercih edilmemesinden kaynaklanmaktadır. Buna karşılık, 1250-1500 m.ler arasındaki etek sahasında yerleşmelerin yoğunluk kazandığı kolayca görülebilmektedir (Şekil:3.1, Şekil:3.4). Fırat ırmağı ve yan kollarının taşkın tehlikesi, geçmiş yıllarda taban suyunun güntümüze oranla daha sık yükselmesi ve önceden de belirtildiği gibi, kırsal çevrenin en önemli iki faaliyet kolu olan tarım ve hayvancılığın kolaylıkla yapılabilme imkânları, yerleşmelerin 1250-1500 m.ler arasındaki bu etek sahasında toplanmasını sağlamıştır.

d) Alan Büyüklüklerine Göre Köyler: Köyleri sadece yerleşmelerin buldukları mekânla sınırlı düşünmek eksik bir değerlendirmedir. Bilindiği gibi her yerleşme ekonomik bir çevre içerisinde, bu çevre ile birlikte ele alınması gereklidir (TANOĞLU,1969,212-213). Kırsal yerleşmelerin ekonomik yapıları, ekonomik çevrelerinin yani alanlarının büyüklüğüne ve bunların doğal ve beşerî imkânlarına bağlılık göstermektedir.

Araştırma alanımızda (162.852 ha.) her köye ortalama olarak 1550 ha. arazi düşmektedir. Bu değer Türkiye genelinde yaklaşık 2139 ha.dır (KESİCİ,1992,75). Erzincan Ovasında, Türkiye ortalamasının altında bir değer çıkması oldukça normaldir. Çünkü

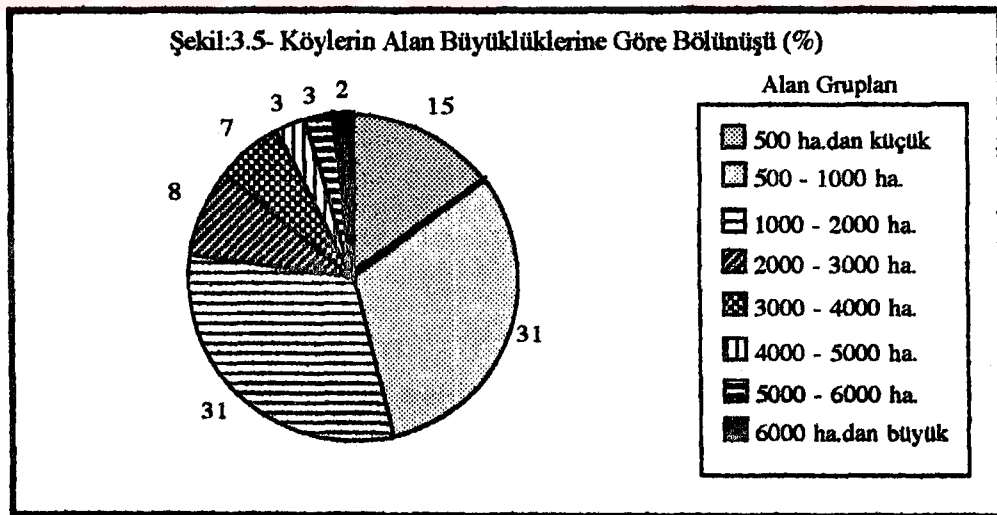
kanaatimizce tüm ovalık alanlarda bu değer, çevrelerindeki yüksek alanlara göre düşük çıkmaktadır (Bu değeri, KESİCİ,1992,75'de Kilis yöresi için 1030, YAZICI,1991,149'da Tercan Ovası ve çevresi için 1938 ha. olarak belirtmiştir).

Aslında ortalama köy alanından hareketle olayı ifade etmeye çalışmak, eksik ve yanıltıcı sonuçlar doğurabilmektedir. Nitekim Erzincan Ovası ve çevresinde, 7100 ha. (Tatlısu köyü) ile 142 ha. (Ürek köyü) arasında değişen alanlara sahip köyler mevcuttur.

Erzincan Ovası ve çevresindeki köyleri, alan büyüklükleri bakımından gruplandırığımız zaman, birbirinden çok farklı alanlara sahip köyler sebebiyle geniş bir gruplamanın ortaya çıktığını görmekteyiz (Tablo:3.6 , Şekil:3.5).

Tablo:3.6- Alan Büyüklüğü Gruplarına Göre Köy Sayıları

Alan Büyüklüğü(Ha.)	Köy Sayısı	Toplam Köy Sayısına Oranı %
500 ha.dan küçük	16	15.2
500 - 1000 ha.	32	31.1
1000 - 2000 ha.	33	31.4
2000 - 3000 ha.	9	8.5
3000 - 4000 ha.	7	6.6
4000 - 5000 ha.	3	2.8
5000 - 6000 ha.	3	2.8
6000 ha.dan büyük	2	1.9

Görüldüğü gibi Erzincan Ovası ve çevresindeki köyler, alanları itibariyle gruplandırıldığında, % 62.5'lik bir payla 500-2000 ha. arası büyüklüğe sahip köylerin sayıca fazla olduğu ortaya çıkmaktadır. 500 ha.dan küçük alanlı köyler % 15.2, 2000-7100 ha. arasında alana sahip köyler ise % 22.6'lık bir orana sahiptir.

Erzincan Ovasındaki köylerin tarımsal potansiyeli ve verimliliği ile alan büyüklüğü arasında ters bir orantının olduğunu söyleyebiliriz. Şöyle ki; vadi kenarı ve eğimli bir alanda kurulmuş olan Ildere ve Yeşilçat köyleri hariç tutulursa, alanları 500 ha.dan az olan tüm köyler (14 adet), tarımsal arazi verimliliği bakımından oldukça zengin köylerdir. Buna karşılık, alanları 4000 ha.dan çok olan, Bayırbağ ve Günbağı köyleri hariç diğer tüm köyler (6 adet), tarımsal arazi bakımından fakirdirler ve dolayısıyla iktisadî faaliyetlerini hayvancılığa kaydırmışlardır. Bayırbağ ve Günbağı köylerinde hâkim iktisadî faaliyet hayvancılık olmasa bile, bu faaliyet türü de oldukça gelişmiştir (Şekil:3.8).

Alan miktarları, ova, etek ve dağ köyleri kategorisinde incelendiği takdirde, bazı istisnalar olsa da, genelde ova köylerinin alanlarının küçük, etek ve dağ köylerinin alanlarının ise daha büyük olduğunu görmekteyiz (Tablo:3.7).

Tablo:3.7- Köylerin Konumları ve Alanları Arasındaki İlişki

Köyün Konumu	Köy Sayısı	Köy sayısı %	Toplam Köy Alanı Km2	Ortalama Köy Alanı Km2	Morfolojik Birim Alanı Km2	Alan %	100Km2'ye düşen Köy Sayısı
OVA	39	37.1	363.60	9.32	569.8	35	6.8
ETEK	47	44.8	700.28	14.90	289.8	17.7	16.2
DAĞ	19	18.1	564.64	29.72	768.9	47.3	2.5

Kaynak: Tarafımızdan hesaplanmıştır.

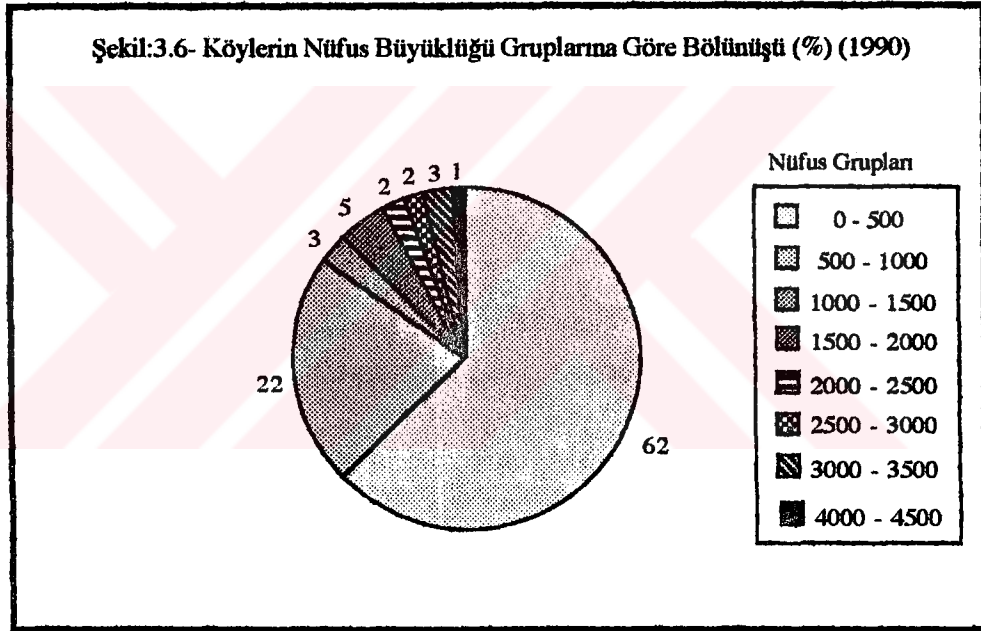
e) **Nüfus Büyüklüklerine Göre Köyler:** Erzincan Ovasındaki köylerin nüfusları incelendiğinde, 1935'den itibaren dalgalı bir seyir izlemiş olduğu görülmüştür. Depremler sonrasına rastlayan yıllarda görülen belirli düşüşlerin yanında, nüfusları çeşitli sebeplerle artan veya azalan köyler mevcuttur. 1990 nüfus sayımı sonuçlarına göre, alanımızdaki ortalama köy nüfusu 656 kişidir. Fakat köylerin % 72.4'ü bu ortalamanın altında, % 27.6'sı ortalamanın üzerinde nüfusa sahiptir. Bu değerlerin ışığında araştırma alanındaki köylerin çoğunun küçük nüfuslu köyler olduklarını söyleyebiliriz. Buna rağmen yine de, Erzincan ilindeki toplam 569 köyden, nüfusu 2000'in üzerindeki 11 köyden 8'i , nüfusu 1000'in üzerindeki 23 köyden 16'sı Erzincan Ovası'ndadır. Bu 16 köyün tanesi belde statüsünde olan yerleşmelerdir. Ortalama köy nüfusu miktarı köyler itibariyle büyük farklılıklar göstermektedir. Şöyle ki; 1990 nüfus sayımına göre, sahamızdaki köylerin nüfusları 34 (Girlevik köyü) ile 4002 kişi (Ulalar köyü) arasında değişmektedir. Bu uç değerlerin dışında, alanımızdaki 105 köyden 89'u 0-1000 kişi arasında nüfusa sahiptirler (Tablo:3.8, Şekil:3.6).

Tablo:3.8- Araştırma Alanı Köylerinin Nüfus Büyüklüklerine Göre Gruplandırılması (1990).

NÜFUS GRUPLARI	KÖY SAYISI	KÖY %'Sİ	TOPLAM NÜFUS	NÜFUS %'Sİ
0 - 500	66	62.9	15866	23.1
500 - 1000	23	21.9	16174	23.5
1000 - 1500	3	2.9	4009	5.8
1500 - 2000	5	4.8	9079	13.2
2000 - 2500	2	1.9	4279	6.2
2500 - 3000	2	1.9	5475	8.0
3000 - 3500	3	2.9	9879	14.4
3500 - 4000	0	0.0	0	0.0
4000 - 4500	1	1.0	4002	5.8
TOPLAM	105	100	68569	100

Kaynak: DİE Bültenlerinden derlenerek tarafımızdan hesaplanmıştır.

Araştırma alanındaki farklı konumlarda yer alan köyler nüfus bakımından karşılaştırılacak olursa; yerleşme sayısı bakımından etek sahalarının üstünlüğü söz konusu iken, olaya barındırdıkları nüfus miktarları bakımından yaklaşırsak, durumun daha farklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Örneğin yerleşme sayısı bakımından çoktan aza doğru sıralama yaptığımızda, etek, ova ve dağ sıralaması ortaya çıkmakta iken, barındırdığı nüfus miktarları bakımından, ova (% 57.3), etek (% 39.2) ve dağ (% 3.5) sıralaması gerçekleşir (Tablo:3.5). Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında, verimli ova topraklarının daha fazla nüfusu besleyebilme potansiyelinin mevcut olmasının yanında, diğer köylere göre daha kalabalık nüfuslu belde yerleşmelerinin (Çukurkuyu, Demirkent ve Ulalar gibi) ovada yer alması etkili olmuştur.

Etek köyleri de toplam nüfusun % 39.2'sini barındırmaktadır. Etek sahaları sahip oldukları çeşitli ekonomik imkânlar sebebiyle, hem ova ve kenardaki tarım alanlarından hem de dağlık alanlarda meralardan faydalanmaktadırlar. Ayrıca su kaynakları ve ulaşım imkânları bakımından elverişli durum arzederler. Bu gibi sebeplerle nisbeten nüfuslanmış alanlar olarak dikkati çekerler. Bu konumdaki ortalama nüfus büyüklüğü dağlık alanlardan çok yüksektir. Hatta etek sahasının üst kuşağını oluşturan 1400-1450 m.ler arası 1051 kişilik ortalama köy nüfusu ile (3462 nüfuslu Karakaya köyünün burada yer alması nedeniyle), 1349 kişilik ortalama köy nüfusuna sahip 1200-1250 basamağından sonra ikinci kalabalık kuşağı oluşturmaktadır (Tablo:3.5). Araştırma alanının dağlık kesimleri, az sayıda köy ve toplam nüfusun sadece %3.5'ini barındırmakta, ortalama köy nüfusu ise 125 kişi civarındadır. Bu kesimdeki olumsuz doğal şartlar göz önüne getirildiğinde, bu değer aslında pek düşük olmadığı bile söylenebilir.

f) Hâkim Ekonomik Faaliyetlerine Göre Köyler: Araştırma alanımızda bulunan 105 köyden 75'inde hâkim ekonomik faaliyet türü, tarla ve bağ-bahçe tarımı şeklinde tarım faaliyetlerine dayanır. Hâkim ekonomik faaliyetler bakımından geri 20 köy hayvancılığa, 9 köy ise işçiliğe bağlıdır. Tarım faaliyetlerini, hâkim ekonomik faaliyetler kapsamında araştırma alanımız için tarla ziraati, sebzeçilik ve meyvecilik olarak ayırmamız mümkündür. Nitekim hâkim ekonomik faaliyeti tarım olan 75 köyden 52 tanesinin hâkim ekonomik faaliyeti direkt tarla ziraati, 11 köyün sebzeçilik ve 12 köyün ise meyveciliktir (Tablo:3.9 , Şekil:3.7).

Tarla ziraatinin ana geçim kaynağını oluşturduğu köylerin tamamına yakını, tarım arazilerinin büyük kısmının ovada yer aldığı köylerdir. Arazilerinin az bir kısmı ovada yer alan fakat hâkim ekonomik faaliyet türleri tarla ziraati olan köylerde ise (Avcılar, Bayırbağ ve Dereyurt gibi), diğer faaliyet türlerinden geçimini sağlayan aile sayısı, küçük bir farkla tarla ziraatiyle geçimini sağlayan aile sayısını izlemektedir (Tablo:3.10, Tablo:3.11, Şekil:3.8). Tarla ziraatinin hâkim ekonomik faaliyet olduğu toplam 52 köyden 14'ünün ikinci dereceden faaliyet türünün hayvancılık, 28'inin ise işçilik olması, aslında yeterli tarım arazisi bulunmasına rağmen, mülkiyet sistemindeki dengesizlik sebebiyle bir kısım nüfusun, tarla ziraati dışındaki diğer faaliyetlere yöneldiğini göstermektedir.

Hâkim ekonomik faaliyetleri hayvancılık olan köyler, % 20'lik payla (21 köy) ikinci sırayı almaktadır. Şekil 3.7'de de görüldüğü gibi, hayvancılıkla geçinen köyler sahamızın kenar dağlık kuşağında yer almaktadır (İstisna olarak, Şehrin hemen batısında bulunan Ulalar köyü, Şehrin günlük süt ihtiyacının büyük bir kısmını sağlayan ahır hayvancılığı ile dikkati

çeker). Otlak ve mera alanlarının genişliği ve elverişli tarım arazilerinin kısıtlı olması bu köylerde hayvancılığın ön plana çıkmasını sağlamıştır. Az da olsa, tarım alanları mevcut olan Ahmetli, Baltası, Büyük Çakırman, Küçük Çakırman, Girlevik, Kalecik, Kılıçkaya, Oğulcuk, Sarıkaya, Tatlısu ve Handere gibi 10 köyde, ikinci derecede geçim faaliyetini işçilik oluşturmaktadır (Tablo:3.11).

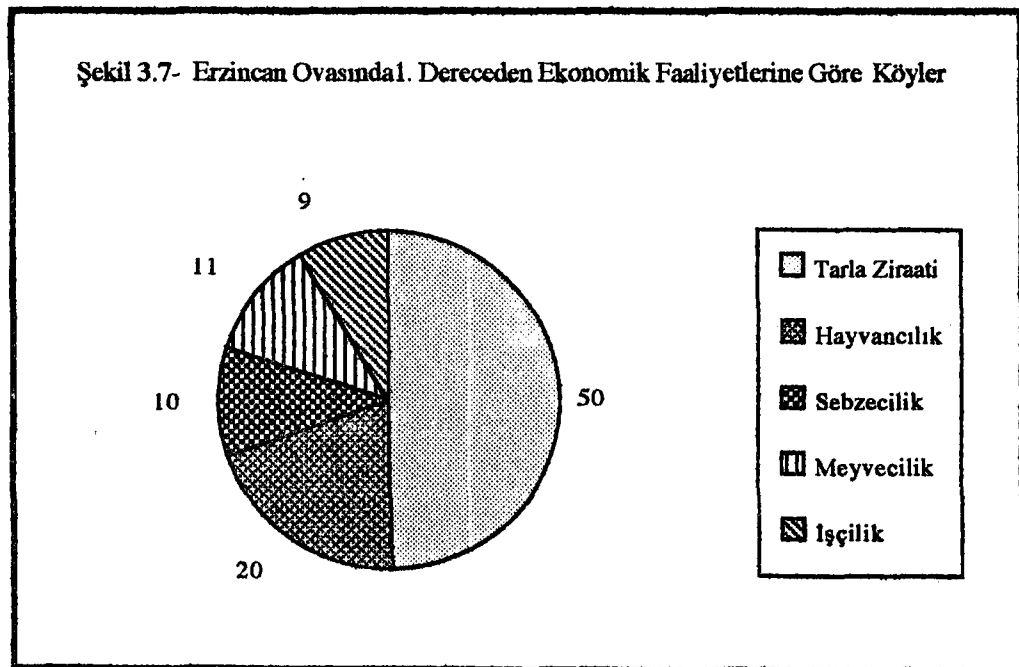
Hâkim ekonomik faaliyet bakımından Bahçeli, Ballı, Erdene, Göller, Işıkpınar, Karakaya, Mertekli, Pişkidağ, Soğukoluk, Yalnızbağ, Yeşilçat ve Yeşilçay köylerinde meyvecilik ön plana çıkmaktadır. Bu 12 köyden sadece Mertekli ve Soğukoluk köyleri ova tabanında yer almakta iken, diğerlerinin tamamı yamaç ve etek sahalarda sıralanmışlardır (Şekil:3.8). Bu köylerin aynı zamanda bağ alanları ve meyve bahçeleri bakımından da zengin köyler olduğu rahatlıkla görülebilmektedir.

Tablo:3.9- Köylerin 1. ve 2. Dereceden Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı

Geçim faaliyetleri	1.Dereceden		2.Dereceden	
	Köy Sayısı	%'si	Köy Sayısı	%'si
Tarla Ziraati	52	49.5	28	26.7
Hayvancılık	21	20	23	21.9
Sebzecilik	11	10.5	5	4.8
Meyvecilik	12	11.4	8	7.6
İşçilik	9	8.6	41	39.0
TOPLAM	105	100	105	100

Kaynak: Arazide Uygulanan Anketler.

Şekil 3.7- Erzincan Ovasında 1. Dereceden Ekonomik Faaliyetlerine Göre Köyler

Tablo:3.10- Araştırma Alanı Köylerinde Ekonomik Faaliyet Türüne Göre Hane Sayıları.

Köyler	Hane	Ciftci	Hayv.	Tüccar	İsci-Mem	Gün.İsci	Köyler	Hane	Ciftci	Hayv.	Tüccar	İsci-Mem	Gün.İsci
AĞILOZU	12	2	7	1		2	HÜRREMPALAN	60	50	4			6
AHMETLİ	14	5	8			1	İLİDERE	20	20				
AKYAZI	285	160	65	25	25	10	İŞIKPINAR	175	110	9	18	24	14
ALTINBAŞAK	400	380		10		10	K.ÇAKIRMAN	35	14	21			
AVCILAR	75	45				30	KKADAĞAN	95	75		3	3	14
AYDOĞDU	160	100	35	5	20		KALECİK	53	10	36	1	3	3
B.ÇAKIRMAN	65	30	35				KARADIĞIN	125	65	10			50
B.KADAĞAN	120	113	4	2	1		KARAKAYA	350	327	4	4	15	
BAHÇELİ	178	50		15	113		KARATUŞ	135	96		11	5	23
BAHÇEYAZI	35	25			10		KAVAKYOLU	800	400	100	100	100	100
BALIBEY	50	27	20			3	KEKLIKAYASI	160	123	15	5	14	3
BALLI	25	15	5		5		KILIÇKAYA	70	25	35	5		5
BALTAŞI	44	12	20			12	KILIMLI	68	46	7	5	5	5
BAŞPINAR	61	30	31				KOCYATAĞI	67	12	30	5	8	12
BAYIRBAĞ	343	140	100	3	100		KONAKBAŞI	120	112	1	7		
BESSARAY	160	120	2	3	17	18	KURUTELEK	230	25	15	60	120	10
BINKOÇ	80	43	10		7	20	MAHMUTLU	68	65			3	
BOZYAZI	175	150		2	23		MECIDIYE	37	5	25			7
BUGDAYLI	65	55			10		MERTEKLİ	160	155	1		4	
CEVİZLİ	40	25		15			MOLLAKÖY	259	197	15	12	13	22
ÇADIRTEPE	89	85	4				OĞLAKTEPE	70	60	4		6	
ÇAĞLAYAN	450	225	25	50	50	100	OĞULÇUK	92	38	42	1	1	10
ÇARDAKLI	50	10	13	2		25	ORTAYURT	60	57	3			
ÇATALARMUT	140	120		4	16		PEKMEZLİ	10	3	2			5
ÇATALÖREN	135	82	6	7	15	25	PINARLIKAYA	47	10	13		12	12
ÇUKURKUYU	750	320	10	20	400		PINARÖNÜ	50	43	5	2		
DAVARLI	25	5	8		8	4	PİSKIDAĞ	130	115			10	5
DEĞİRMENKÖY	101	72	7	5	17		SARIKAYA	40	14	23		2	1
DEMİRKENT	682	450	2	40	150	40	SAZLIPINAR	60	56	2	2		
DEMİRPINAR	65	54		1		10	SAZTEPE	50	20	20		10	
DENİZDAMI	21	16			2	3	SOĞUKOLUK	130	120	2	3	5	
DEREBAG	115	44	8	3	15	45	SOĞÜTÖZÜ	60	25		20	15	
DEREYURT	60	37	8	7	5	3	SÜLEYMANLI	54	54				
EKİNCİ	25	5	8		5	7	SÜT PINAR	50	20	25	1	4	
EKMEKLİ	55	10		10	35		TANDIRLI	40	7	5			28
ELMAKÖY	100	50	5	10	35		TATLISU	62	15	37	5		5
ERDENE	60	40	5	3	8	4	TEPECİK	125	120	3	2		
GANİEFENDİÇİF.	120	90			10	20	TÜRKMENÖĞLU	120	112	3			5
GEÇİTKÖY	720	50	20	35	615		ULALAR	847	145	425	55	150	72
GEYİKLİ	180	130	50				ULUKÖY	145	135	10			
GİRLEVİK	10	3	7				ÜÇKONAK	151	75	30	15		31
GÖLER	141	77	27		2	35	ÜREK	70	67	1	2		
GÖLPINAR	60	60					YALINCA	175	132	10	14	6	13
GÖYNE	35	8	15			12	YALNIZBAĞ	350	296	5	7	24	18
GÜLLÜCE	120	100	10		10		YAMAÇLI	91	55	3	5	3	25
GÜMÜŞTARLA	113	25	25	5	11	47	YAYLABAŞI	175	105		4	46	20
GÜNBAĞI	120	82	25	3		10	YENİKÖY	35	25	3		2	5
GÜNEBAKAN	85	65	15	1	3	1	YEŞİLÇAT	80	60		20		
HACIALIPALAN.	30	18	10			2	YEŞİLÇAY	50	25	10	2	13	
HANCİCİFTLİĞİ	160	108	25	5	14	8	YEŞİLYURT	150	80	15	5	20	30
HANDERE	10	5	5				YOĞURTLU	311	190	40	15	50	16
HEYBELİ	63	40	10	2	3	8	Toplam	14256	8234	1766	710	2456	1090
							%	100	58	12	5	17	8

Kaynak: Arazide Uygulanan Anketler.

Tablo:3.11- Araştırma Alanı Köylerinin Birinci, İkinci ve Üçüncü Dereceden Geçim Kaynağı Sıralaması

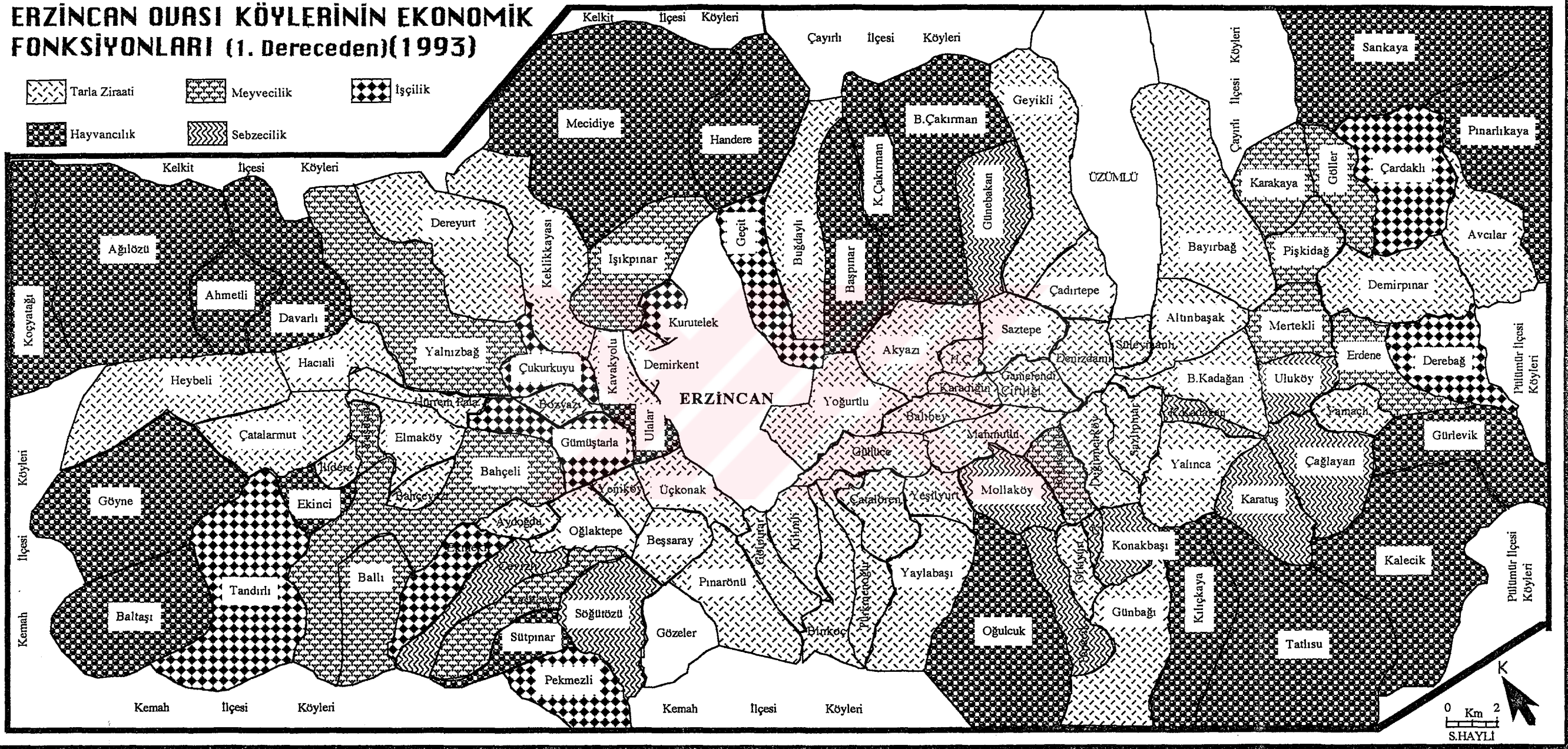
KÖYÜN ADI	1. Geçim Kay.	2. Geçim Kay.	3. Geçim Kay.	KÖYÜN ADI	1. Geçim Kay.	2. Geçim Kay.	3. Geçim Kay.
AĞILOZU	Hayvancılık	İşçilik	****	HEYBELİ	Tarla Zir.	Hayvancılık	Meyvecilik
AHMETLİ	Hayvancılık	Tarla Zir.	****	HÜRREMPALAN.	Tarla Zir.	İşçilik	Hayvancılık
AKYAZI	Tarla Zir.	Hayvancılık	****	İLİDERE	Tarla Zir.	İşçilik	****
ALTINBAŞAK	Tarla Zir.	Hayvancılık	Ticaret	İŞIKPINAR	Meyvecilik	İşçilik	Ticaret
AVCILAR	Tarla Zir.	İşçilik	****	KALECİK	Hayvancılık	Tarla zir.	İşçilik
AYDOĞDU	Tarla Zir.	Hayvancılık	Meyvecilik	KARADIĞIN	Tarla Zir.	İşçilik	Hayvancılık
BAHÇELİ	Meyvecilik	İşçilik	Ticaret	KARAKAYA	Meyvecilik	Tarla Zir.	İşçilik
BAHÇEYAZI	Tarla Zir.	Meyvecilik	İşçilik	KARATUS	Sebzecilik	Meyvecilik	İşçilik
BALİBEY	Tarla Zir.	Hayvancılık	İşçilik	KAVAKYOLU	Tarla Zir.	İşçilik	Hayvancılık
BALLI	Meyvecilik	Hayvancılık	İşçilik	KEKLIKKAYASI	Tarla Zir.	İşçilik	Hayvancılık
BALTASI	Hayvancılık	Tarla Zir.	İşçilik	KILICKAYA	Hayvancılık	Tarla Zir.	****
BASPINAR	Hayvancılık	Tarla Zir.	****	KILIMLI	Tarla Zir.	İşçilik	Hayvancılık
BAYIRBAĞ	Tarla Zir.	Hayvancılık	Meyvecilik	KOÇYATAĞI	Hayvancılık	İşçilik	Tarla zir.
BESSARAY	Tarla Zir.	İşçilik	****	KONAKBAŞI	Sebzecilik	Tarla Zir.	Meyvecilik
BINKOÇ	Tarla Zir.	İşçilik	Hayvancılık	KURUTELEK	İşçilik	Ticaret	Tarla Zir.
BOZYAZI	Tarla Zir.	İşçilik	****	K.ÇAKIRMAN	Hayvancılık	Tarla Zir.	****
BÜĞDAYLI	Tarla Zir.	İşçilik	****	K.KADAĞAN	Sebzecilik	İşçilik	****
B.ÇAKIRMAN	Hayvancılık	Tarla Zir.	Ticaret	MAHMUTLU	Tarla Zir.	İşçilik	****
B.KADAĞAN	Tarla Zir.	İşçilik	Hayvancılık	MECİDİYE	Hayvancılık	İşçilik	Tarla Zir.
CEVİZLİ	Sebzecilik	Ticaret	****	MERTEKLİ	Meyvecilik	Sebzecilik	İşçilik
ÇADIRTEPE	Tarla Zir.	Hayvancılık	****	MOLLARÖY	Sebzecilik	İşçilik	Hayvancılık
ÇAĞLAYAN	Sebzecilik	Meyvecilik	İşçilik	OĞLAKTEPE	Tarla Zir.	İşçilik	Hayvancılık
CARDAKLI	İşçilik	Hayvancılık	Meyvecilik	OĞULÇUK	Hayvancılık	Tarla Zir.	İşçilik
ÇATALARMUT	Tarla Zir.	Meyvecilik	İşçilik	ORTAYURT	Tarla Zir.	Sebzecilik	Meyvecilik
ÇATALÖREN	Tarla Zir.	İşçilik	Meyvecilik	PEKMEZLİ	İşçilik	Tarla Zir.	Hayvancılık
ÇUKURKUYU	İşçilik	Meyvecilik	Tarla zir.	PINARLIKAYA	Hayvancılık	İşçilik	Tarla Zir.
DAVARLI	Hayvancılık	İşçilik	Tarla zir.	PINARÖNÜ	Tarla Zir.	Hayvancılık	İşçilik
DEĞİRMENKÖY	Tarla Zir.	Meyvecilik	İşçilik	PİŞKIDAĞ	Meyvecilik	İşçilik	****
DEMİRKENT	Tarla Zir.	İşçilik	Ticaret	SARIKAYA	Hayvancılık	Tarla Zir.	İşçilik
DEMİRPINAR	Tarla Zir.	İşçilik	****	SAZLIPINAR	Tarla Zir.	Sebzecilik	Hayvancılık
DENİZDAMI	Tarla Zir.	İşçilik	****	SAZTEPE	Tarla Zir.	Hayvancılık	İşçilik
DEREBAĞ	İşçilik	Tarla Zir.	Meyvecilik	SOĞUKOLUK	Meyvecilik	Tarla Zir.	İşçilik
DEREYURT	Tarla Zir.	Hayvancılık	İşçilik	SÖĞÜTÖZÜ	Sebzecilik	Ticaret(Soför)	Meyvecilik
EKİNCİ	Hayvancılık	İşçilik	****	SÜLEYMANLI	Tarla Zir.	Hayvancılık	****
EKMEKLİ	İşçilik	Tarla Zir.	Ticaret	SÜTPINAR	Hayvancılık	İşçilik	****
ELMARÖY	Tarla Zir.	İşçilik	Ticaret	TANDIRLI	İşçilik	Tarla Zir.	Hayvancılık
ERDENE	Meyvecilik	Sebzecilik	İşçilik	TATLISU	Hayvancılık	Sebzecilik	İşçilik
GANİEFENDİ ÇİFT.	Tarla Zir.	İşçilik	****	TEPECİK	Sebzecilik	Tarla Zir.	Meyvecilik
GEÇİTKÖY	İşçilik	Tarla Zir.	Ticaret	TÜRKMENOĞLU	Tarla Zir.	Meyvecilik	Hayvancılık
GEYİKLİ	Tarla Zir.	Hayvancılık	****	ULALAR	Hayvancılık	İşçilik	Meyvecilik
GİRLEVİK	Hayvancılık	Tarla Zir.	****	ULUKÖY	Sebzecilik	Tarla Zir.	****
GÖLLER	Meyvecilik	İşçilik	Hayvancılık	ÜÇKONAK	Tarla zir.	İşçilik	Hayvancılık
GÖLPINAR	Tarla Zir.	Hayvancılık	****	ÜREK	Sebzecilik	Meyvecilik	Tarla Zir.
GÖYNE	Hayvancılık	İşçilik	Tarla Zir.	YALINCA	Tarla Zir.	İşçilik	Ticaret(soför)
GÖZELER	****	****	****	YALNIZBAĞ	Meyvecilik	Tarla Zir.	İşçilik
GÜLLÜCE	Tarla Zir.	İşçilik	Hayvancılık	YAMAÇLI	Tarla Zir.	Meyvecilik	İşçilik
GÜMÜSTARLA	İşçilik	Hayvancılık	Tarla Zir.	YAYLABAŞI	Tarla Zir.	İşçilik	****
GÜNBAĞI	Tarla Zir.	Hayvancılık	İşçilik	YENİKÖY	Tarla Zir.	İşçilik	Hayvancılık
GÜNEBAKAN	Sebzecilik	Hayvancılık	İşçilik	YEŞİLÇAT	Meyvecilik	Tarla Zir.	****
HACIALIPALAN.	Tarla Zir.	Hayvancılık	İşçilik	YEŞİLÇAY	Meyvecilik	Tarla Zir.	Hayvancılık
HANCIÇİFTLİĞİ	Tarla Zir.	İşçilik	Hayvancılık	YEŞİLİYURT	Tarla Zir.	İşçilik	Hayvancılık
HANDERE	Hayvancılık	Tarla Zir.	****	YOĞURTLU	Tarla Zir.	İşçilik	Hayvancılık

Kaynak: Araziye Uygulanan Anketler

Şekil: 3.8

ERZİNCAN OVASI KÖYLERİNİN EKONOMİK FONKSİYONLARI (1. Dereceden)(1993)

	Tarla Ziraati		Meyvecilik		İşçilik
	Hayvancılık		Sebzecilik		

İleride üzerinde detaylıca durulacağı gibi, araştırma alanımızda sebze ekim sahaları, toplam tarım alanı içinde önemli bir yekûn tutmamasına rağmen, elverişli sulama imkânları ve verimli topraklar sayesinde küçük alanlara ekiliyor olsa bile, sebzeçilik faaliyeti önemli kazançlar sağlamaktadır. Bu nedenle araştırma alanımızdaki 11 köyün hâkim ekonomik faaliyet türü sebzeçiliktir. Özellikle, Girlevik ve Mercan derelerinin sulama imkânlarına bağlı olarak, Erzincan Ovası'nın güneydoğu kesimindeki Çağlayan, Karatuş, Konakbaşı, Ürek, Tepecik ve Mollaköy köylerinde bu faaliyet türünün hâkim durumda olduğu görülmektedir (Şekil:3.8). Hâkim ekonomik faaliyetleri meyvecilik ve sebzeçilik olan köylerin ikinci derecedeki ekonomik faaliyetleri, köylerin konumları ve doğal şartlara bağlı olarak oldukça çeşitlilik göstermektedir (Tablo:3.11).

Ana geçim kaynağının işçilik olduğu 9 köyü, araştırma sahamızın oldukça farklı konumlarında görmemiz mümkündür (Şekil:3.8). Bu köylerden Çukurkuyu, Gümüştarla, Geçit ve Kurutelek gibi şehire yakın, ulaşım imkânları bakımından kolay ve elverişli şartlar sunan ve kalabalık nüfuslu köylerdeki işçilik şekli; şehirdeki resmî veya özel kurumlarda daimî veya geçici çalışma türünde iken ve köy-şehir arasında gütübirlik seferlerle gerçekleştirilirken, şehirden uzak köylerdeki işçiliğin şekli ise; genellikle mevsimlik ve tarım işçiliği karakterindedir. Nitekim, Derebağ, Ekmekli, Pekmezli ve Tandırlı köylerinde hâkim ekonomik faaliyet olan işçilikten sonra ikinci derecede tarla ziraati (çiftçilik) gelmekte iken, Gümüştarla köyünde ikinci derecede hayvancılık (ahır hayvancılığı), Kurutelek köyünde ticaret, Çukurkuyu köyünde ise meyvecilik yapılmaktadır.

Sayınca az olmasına rağmen, araştırma alanımızdaki iki köyde, ikinci dereceden değişik bir ekonomik faaliyet türü olan yük ve yolcu taşımacılığı (Şoförlük) yapılmaktadır. Bunlardan Söğütözü köyünde yük taşımacılığı (20 kamyon), Yalınca köyünde ise yolcu taşımacılığı (10 minübüs) yapılmaktadır.

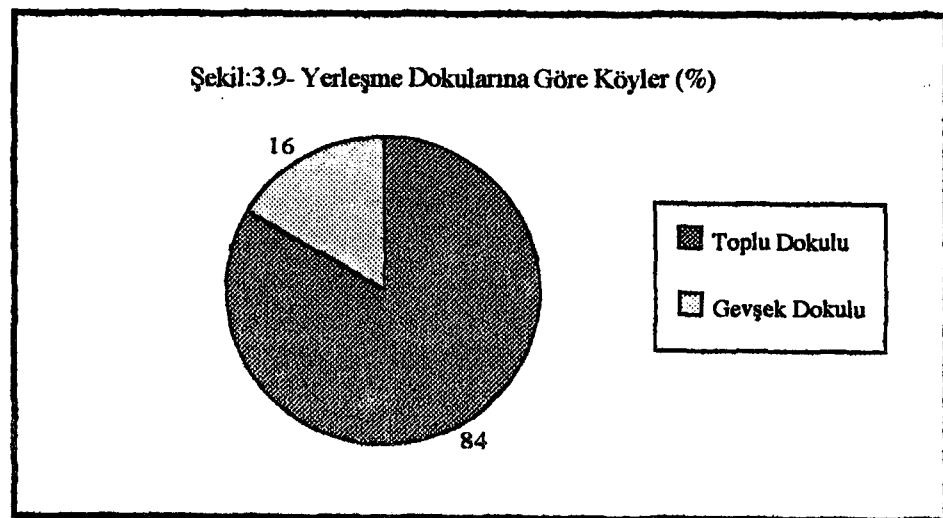
g) Yerleşme Dokularına Göre Köyler: Araştırma alanımızdaki köy yerleşmelerini toplu ve gevşek dokulu olmak üzere iki ana kategoride inceleyebiliriz. Yerleşme dokusundaki topluluğu ve gevşekliği daha iyi izah edebilmek için konuya iki yönden yaklaşmak gereklidir. Birincisi; yerleşme kümeleri yani mahalleler arasındaki mesafe durumu, ikincisi ise; yerleşme çekirdekleri (ev ve eklentileri) arasındaki mesafe durumudur.

Olaya *yerleşme kümeleri* açısından yaklaşacak olursak; araştırma alanımızdaki köylerden 62 tanesinde köy yerleşme yeri tek merkezden, 43 tanesi ise birden çok merkezden oluşmaktadır. Yerleşme yerinin birden çok merkezden oluştuğu köylerden 29'u iki, 9'u üç ve 5'i ise dört veya daha çok sayıdaki merkezden meydana gelmiştir. Kısaca, köylerin

% 59'unun mahallesi bulunmazken, % 41'inin bir veya daha fazla mahallesi vardır. Mahalle yerleşmelerine sahip köylerde yerleşme dokusunun dağılmaya doğru bir eğilim göstermesinin yanında, bu eğilim mahalle sayısı çok olan köylerde daha hissedilir derecededir. Ancak bu durum, Erzincan Ovası ve çevresindeki köy yerleşmeleri için sadece bir genellemedir. Çünkü, köylerin yer aldığı konumlara ve köylerin nüfusları ile büyüme hızlarına göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, 6'şar yerleşme merkezleri olan Çardaklı ve Sankaya köyleri, yerleşim merkezlerinin kurulmuş olduğu Değirmenpınar çayı ve kollarının eğimli vadi yamaçları ve yetersiz ekonomik potansiyelleri sebebiyle büyüme imkânlarından uzak oldukları için, hâlâ dağınık dokulu bir yerleşme formuna sahiptirler. Buna karşılık, Demirkent, Çukurkuyu ve kavakyolu köyleri, önceleri birbirinden ayrı yerleşme merkezlerine (mahallelere) ve dağınık dokulu bir yerleşme formuna sahip iken, son yıllardaki hızlı büyüme ve nüfus artışına bağlı olarak, bu ayrı yerleşme kümeleri zamanla birleşmiş ve gevşek dokulu yerleşme formundan, toplu dokulu yerleşme formuna geçilmiştir.

Buraya kadar bahsettiğimiz farklı toplu veya gevşek dokulu yerleşme formları, ev ve eklentilerinden oluşan yerleşme çekirdeklerinin durumlarını değil, köylere ait meskenlerin toplu dokulu olarak, fakat birden fazla yerleşme kümesinden (mahalleden) meydana geldiğini ortaya koymaktadır.

Köy yerleşmelerinin dokularına, *yerleşme çekirdekleri* açısından yaklaştığımızda; araştırma alanımızdaki 88 köyün toplu, 17 köyün ise gevşek yerleşme dokusuna sahip olduğunu görmekteyiz (Şekil:3.9).

Yerleşme çekirdeklerinin toplu veya dağınık olmasında, pek çok faktör etken olmuştur. Bunları, doğal ve beşerî faktörler olarak ele almamız mümkündür (DOĞANAY,1994,256). Erzincan Ovası ve çevresinde, bu iki faktörün etkilerini yansıtan köylere rastlayabilmekteyiz. Öncelikle verimi yüksek tarım alanları olan ve yoğun olarak tarımsal faaliyetlerin yürütüldüğü ova köylerindeki yerleşmeler, tarım alanlarını işgal etmemek ve tarım alanlarından daha fazla yararlanabilmek için toplu dokuludurlar. Ovada yer alan köylerin hemen tamamında bu özelliği görmek mümkündür. Ova etrafında, etek sahasındaki yerleşmeler, yamacın eğim durumuna ve derelerle derin yarıp yarılmama durumuna göre değişik formlar göstermektedirler. Örneğin, Konakbaşı, Ürek, Ortayurt ve Tepecik köyleri, yamacın hafif eğimi ve derelerle fazla yarılmamış olmanın verdiği avantajlarla, yamaç düzlüğünde toplu dokuyu bozmayacak derecede yayılmışlardır. Hatta Konakbaşı ve Ürek köylerinin yerleşme çekirdekleri arasındaki mesafe, bu iki köyün tek bir yerleşme olduğunu düşündürecek kadar yakındır. Doğal şartlardan özellikle topoğrafyanın etkisini yansıtan diğer bir yerleşme ise Çağlayan köyüdür. Dağınık bir yerleşme dokusunun doğmasına neden olan 5 mahallesi (Tepeler, Kaytaç, Santral, Çukur ve Nişan), Girlevik deresi ve kollarının yer aldığı vadinin nisbeten açılma ve genişleme alanlarında kurulmuşlardır. Mahallelere tek tek baktığımızda ise yerleşme çekirdeklerinin toplu dokulu oldukları söylenebilir. Yerleşmelerin çoğunun toplu dokulu olmasında, su kaynaklarının etkisi belirgin bir şekilde hissedilmektedir. Araştırma alanımızdaki 55 köyün, önce de bahsedildiği gibi dere ve ırmak kenarlarında yer alması, su imkânlarının yerleşmeleri toplanmaya yönelttiğini göstermektedir. Bu gibi yerleşmelerden Ağılözü, Dereyurt, Cevizli, Ballı, Bayırbağ, Başpınar, Pişkiadağ, Demirpınar, Çağlayan vs. gibi köylerde dereler köy yerleşmelerinin içinden geçmekte ve yerleşme çekirdekleri de dere boyunca, bu mekândan fazla uzaklaşmadan toplu dokuda yer almaktadırlar.

Mevcut toprak mülkiyet durumu, yerleşmelerin toplanmasını sağlaması, en azından dağılmasını engellemesi bakımından etkili olmaktadır. Günümüzde ova köylerinin arazileri, değerli olmaları sebebiyle miras yoluyla oldukça çok sayıda ve küçük parsellere bölünmüş durumdadır. Bu parçalı, küçük ve köyün her bir yanına dağılmış tarlalara kolay ulaşabilmek ve tarım yapabilmek için yerleşmeler köyün merkezî bir konumunda yer almak durumunda kalmışlardır. Biraz sonra yerleşme çekirdeklerinin gevşek ve nisbeten dağınık bir özellik kazanmasında etkili olan faktörler kısmında bahsedileceği gibi, bu olayın tersine istisna durumlar da söz konusu olabilmektedir.

Bunlardan başka, tarihsel faktörler de köylerin toplu dokuda kurulmuş olmalarını sağlamıştır. Araştırma yöresi tarih boyunca çeşitli devletlerin sınır veya geçiş bölgeleri

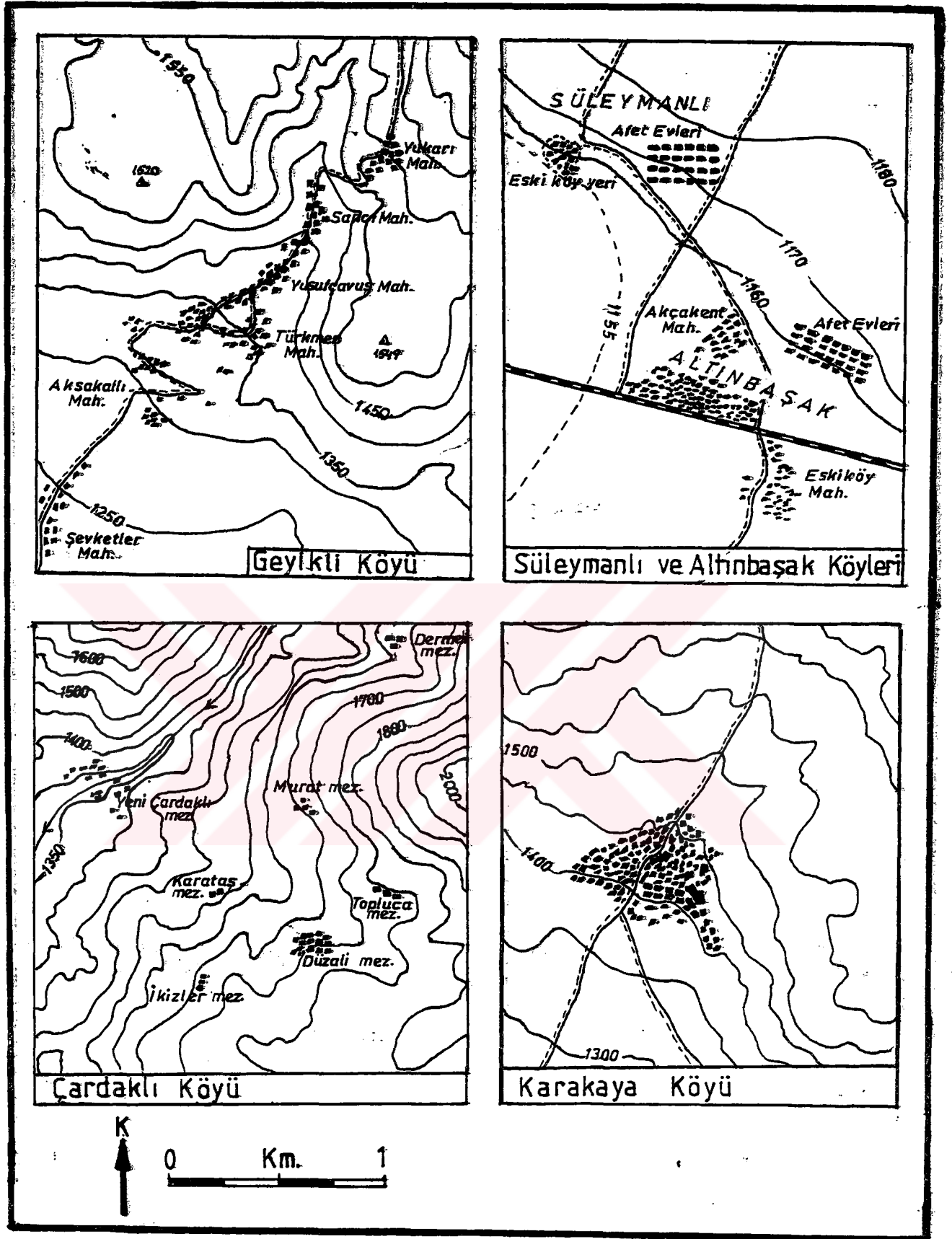
durumunda olması sebebiyle, bölge bir mücadele sahası özelliği göstermiştir. Bu ise bölge sakinleri için bir korunma endişesi doğurmuştur. Özellikle beylikler döneminde bölgenin sık sık el değiştirmesi ve yağmalanması, arkasından gelen Osmanlı-İran savaşları, iç isyanlar, Rus istilâsı ve Ermeni olayları, insanların dayanışma içinde ve toplu halde yaşamalarını zorunlu kılmıştır (YAZICI,1991,158).

Köy yerleşme çekirdeklerinin gevşek ve nisbeten dağınık bir yerleşme formu özelliği göstermesi, araştırma alanımızda başlıca üç nedene bağlanabilir. Bunlardan biri; özellikle 1975-1980 yılları arasında belirli köylere yerleşen şavaklı aileler, diğeri; gün geçtikçe artan sebze ve bahçe tarımı faaliyetleri, bir diğeri de; değişen aile yapısının doğurduğu sonuçlardır.

Başpınar, Günebakan ve Geyikli köyleri Esence Dağlarından inen derelerin ovaya açıldıkları vadi ağzlarında ve bu derelerin oluşturdukları birikinti yelpazelerinin başlangıç kesimlerinde kurulmuş olmalarına rağmen, sonradan bu köylere arazi satın alarak yerleşen şavaklı aileler asıl köy yerinden daha aşağılarda, birikinti yelpazelerinin alt kısımlarına doğru evler yaparak yerleşmişlerdir (Foto:3.1). Akyazı köyü her ne kadar ova tabanında yer alıyorsa da, yine aynı durum bu kez kenar tarım alanlarında gerçekleşmektedir. Şavaklıların oturdukları yerleşme çekirdekleri arasındaki mesafe dikkat çekici oranda belirgindir. Ova tabanı ve etek köylerinin bazılarında (Mollaköy, Konakbaşı, Cevizli, Bahçeli, Soğukoluk ve Günebakan köyleri gibi), daha fazla gelir sağlaması sebebiyle sebze tarımına ve meyveciliğe ağırlık verilmiş olması, yerleşmelerin nisbeten gevşek bir doku kazanmasına sebep olmuştur. Daha fazla bakım ve işçilik gerektiren bu faaliyet kolları ev ve eklentilerin, bu faaliyetlerin yürütüldüğü alanlara dağılmasını gerekli kılmıştır. Buralarda kurulan bazı yerleşme çekirdekleri, zamanla sayıca çoğalarak ve daha modern görüntümler kazanarak, geçici bahçe evleri şeklinden daimî yerleşmeler haline dönüşmüşlerdir. Örneğin Heybeli köyünün (1480 m.) Aşağı mahalle'si (1400 m.), sebze ve meyve behçelerinde kurulan geçici yerleşmelerin gelişmesiyle oluşmuştur. Bu ve buna benzer sahalardaki yerleşme çekirdekleri arasındaki mesafeler, köylerin ilk nüvesi olan yani ana merkezdeki yerleşme çekirdekleri arasındaki mesafelere göre çok fazladır.

Araştırma alanımızda, baba evinde oturan ve arazilerini baba ve kardeşleriyle birlikte ortak işleyen evli çocuklar, babanın ölümünden sonra miras yoluyla kendilerine intikâl eden tarlalara (küçük yüzölçümlü bile olsa), oraya ev yaparak yerleşmektedir. Bu olay da, gün geçtikçe yerleşme çekirdeklerinin dağılmasına neden olmaktadır.

Erzincan Ovası ve çevresindeki köyleri, *yerleşme formlarına göre* ; küme köyler, Yolboyu köyleri, Yıldızvarf köyler, üçgen köyler, Karışık (yarı planlı) köyler ve Planlı

Şekil:3.10. Erzincan Ovasında Değişik Yerleşme Formlarına Sahip Örnek Köyler

köyler gibi gruplara ayırmamız mümkündür. Ova tabanındaki köylerin pek çoğu, tarihsal etkenler ve tarım alanlarının işgal edilmemesi endişesiyle genellikle belli bir form göstermeyen yığın veya küme köy şeklindedir. Bu köylerde evler, çok dar ve eğri sokaklarla birbirinden ayrılmış, küçük bahçeli veya bahçesiz olarak çok sık bir şekilde toplanmışlardır. Bir yol boyunca, yolun genellikle her iki kenarına sıralanmış meskenleriyle dikkati çeken köy yerleşmelerinden en belirginleri; Akyazı, Çatalarmut, Çukurkuyu, Geyikli, Heybeli, Kavakyolu, Ulalar, Üçkonak, Yalnızbağ ve Yeşilyurt köyleridir (Şekil:3.10). Birkaç yolun kesişme noktasına denk gelen konumlarda yer alan köylerin ise (Gümüştarla ve Değirmenköy gibi) yerleşme formları yıldızvarf şeklindedir. Birikinti konileri ve yelpazeleri üzerinde kurulmuş ve zamanla büyümüş köyler ise üzerinde yer aldıkları morfolojik birimin şekline uygun olarak üçgen formunda gelişmişlerdir (Bahçeli, Başpınar, Işıkpınar, Karakaya ve Yaylabaşı köyleri gibi) (Şekil:3.10). Bu bahsedilen formlardan başka, araştırma alanımıza has olan karışık ve planlı formdaki köyleri, özellikle 1992 depreminden sonra görmekteyiz. Deprem sebebiyle yerleri tamamıyla değiştirilen Avcılar, Çadırtepe, Davarlı, Saztepe ve Süleymanlı gibi yeni yerleşim yerleri son derece planlı bir forma sahip iken, depremden sonra afet evleri yapılan, fakat eski köy yerleri de nisbeten kullanılan köylerde, birkaç yerleşme formunu birarada gördüğümüz ve *Karışık yerleşme formu* diyebileceğimiz bir form doğmuştur (Şekil:3.10).

h) Yeri Değiştirilen Köyler

Depremler, pek çok köyün tamamen yıkılmasına ve yerlerinin değiştirilerek yeniden kurulmalarına sebep olmuşlardır. Köylerde uygulanan anket sonuçlarından tesbit edebildiğimize göre; 1939 depreminden sonra 8 köyün (Elmaköy, Bahçeyazı, Buğdaylı, Süleymanlı, Avcılar, Uluköy, Mertekli, Çatalarmut) yeri tamamıyla, 1992 depreminden sonra ise Avcılar, Buğdaylı ve Süleymanlı köyleri ikinci kez olmak üzere ve Dereyurt köyünün yeri değiştirilmek zorunda kalmıştır (Foto:3.2). Belirtilen 12 köy yerinin tamamen değiştirilip yeni bir sitede yeniden inşa edilmelerinden başka, 10 civarındaki köyde eski köy yeri tamamen terk edilmese bile yeni afet evleri yapımı nedeniyle, yerleşme merkezleri çeşitli yönlerde dağılmış ve yerleşim formlarında belirgin değişiklikler gerçekleşmiştir. Yerleşmelerdeki bu yer değişikliği, etek köylerinde ovaya doğru ve genellikle yol boyunca gerçekleşmiştir (Bayırbağ, Demirpınar, Avcılar, Sütünpınar, Söğütözü, Pınaröntü köylerinde olduğu gibi). Bunun yanında herhangi bir istikamet takip etmeden köy alanının farklı konumlarına doğru fakat yerleşim merkezinin etrafında, eski yerleşim formunu gevşeten yeni yapılanmalaların da olduğu köyler mevcuttur (Büyük Kadağan, Yalnızbağ, Üçkonak, Mahmutlu, Pişkidağ, Saztepe ve Mertekli köyleri gibi). 18 Kasım 1983

depreminde ise hasar gören Çadırtepe köyü, vadi ağzındaki eski yerinden 1 km. daha batıdaki kumluk arazi üzerine taşınmıştır.

Yerlerinin değiştirildiği veya eski köyün tamamen boşaltılmayıp yeni afet evlerinin inşa edildiği köylerde, terkedilen veya halen kullanılan eski köy yerleri ile yeni köy yerleri arasındaki mesafe, 500 m. ile 2 km. arasında değişiklik göstermektedir. Yeni köy yerlerinin veya afet evleri inşa sahalarının tesbitinde, her ne kadar dikkatli bir yer seçimi çabaları görtünse de, kanaatimizce birtakım idarî ve hukukî sorunun yaratılmaması düşüncesiyle, yeni yerleşim alanları için köyün kendi sınırları dahilinde, köy tüzel kişiliğine veya hazineye ait, zemin nitelikleri göz ardı edilerek en kolay erişilebilecek uygun bir topoğrafyaya sahip mekânlar tercih edilmiştir. Yerleşmelerden ayrı olarak düşünemeyeceğimiz tarımsal alanların yerleri değiştirilemeyeceği için veya bunu yapmak için daha kapsamlı bir çalışmanın gerektiği düşünülürse, açıkta kalan ve konut ihtiyacı duyan köylüye en kısa zamanda bir konut verebilme amacıyla, böyle kestirme bir yola başvurulduğunu tahmin etmekteyiz. Genellikle ova köylerinin pek çoğundaki afet konutlarının, daha önce kullanılmayan, fakat taban suyunun oldukça yüksek bir seviyede bulunduğu çayır-mera alanlarına inşa edilmeleri, hem yerleşmeler hem de oldukça zor bir dönemde bulunan hayvancılık faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca Çukurkuyu, Gümüstarla, Mertekli, Büyük Kadağan, Süleymanlı, Altınbaşak, Güllüce, Mahmutlu ve Balıbey köylerinde yapılan afet konutları için, arazi verimliliği bakımından I. ve II.sınıf arazilerin seçilmiş olmaları son derece isabetsizdir. Aslında çok küçük farklar bulunsa bile, ova ve çevresinin topyektün etkilenmekte olduğu depremin yarattığı sorunları, köy yerlerinin değiştirilmesiyle halletmek mümkün değildir. Çünkü zemin mekânîği olarak yeni seçilen yerleşme alanlarından belki daha dezavantajlı konumlarda bulunmalarına rağmen, depremlerde daha az hasar gören ve kayıpları daha az olan yerleşmeler mevcuttur. Buradan çıkarılacak sonuç şudur ki; asıl yapılacak iş, yerleşmelerin yerlerinin değiştirilmesinden ziyade depreme dayanıklı meskenlerin inşa edilmesidir.

Köylerin yerinin değiştirilmesinde etken faktör olan depremlerden başka, diğer bazı fizikî olumsuzlukların doğurduğu yer değiştirmeleri de görebilmekteyiz. Örneğin, bunlardan Yeşilyurt köyü, önceleri Yaylabası köyüne bağlı bir çiftlik (Azizbey Çiftliği) yerleşmesi durumundayken, 1968 ve 1975 yıllarında Fırat (Karasu) Irmağı'nın taşması sebebiyle yaklaşık 500 m. daha güneye, Çağlayan yoluna yakın bir mevkiye yeniden kurulmuştur. Kilimli köyünün ilk yerleşim yeri, şimdikinden 600 m. daha güneyde Munzur Dağları'nın dik bir eğimle ovaya indiği yerde bulunuyorken, muhtelif yıllarda yaşanan çığlar sebebiyle, kuzeye yani ovaya doğru 42 afet konutu yapılarak köyün yeri değiştirilmiştir. Eski köy

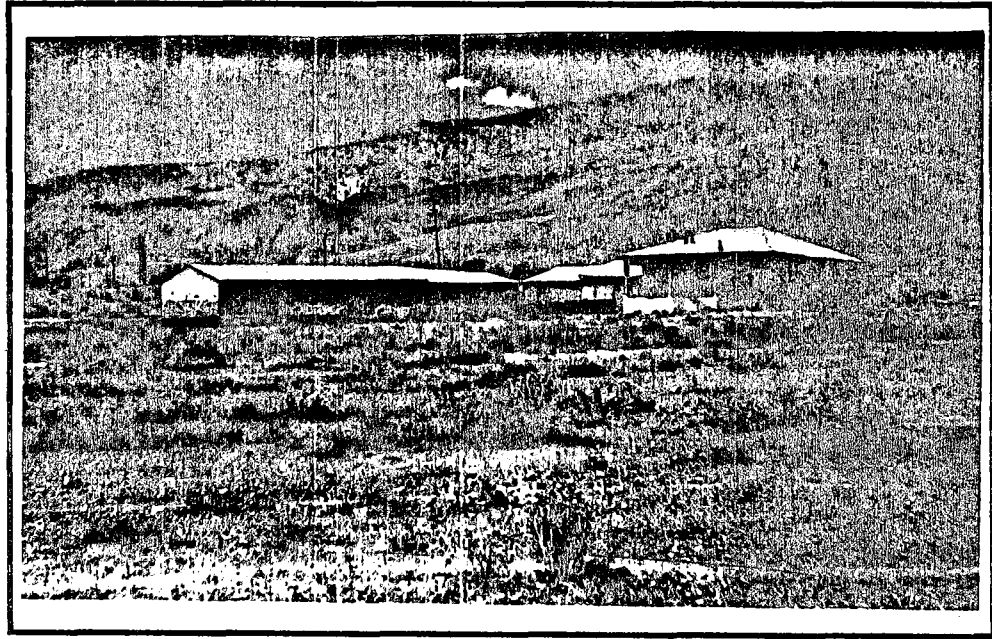

Foto: 3. 1- Geyikli Köyü'nde, Şavaklı aileye ait bir mesken ve eklentileri.
Genelde, çok sayıda koyunu bulunan Şavaklı aileler, yerleştikleri köylerde, köy yerleşim alanının dışında, dağınık bir yerleşme formu oluşturacak şekilde meskenler inşa etmektedirler.

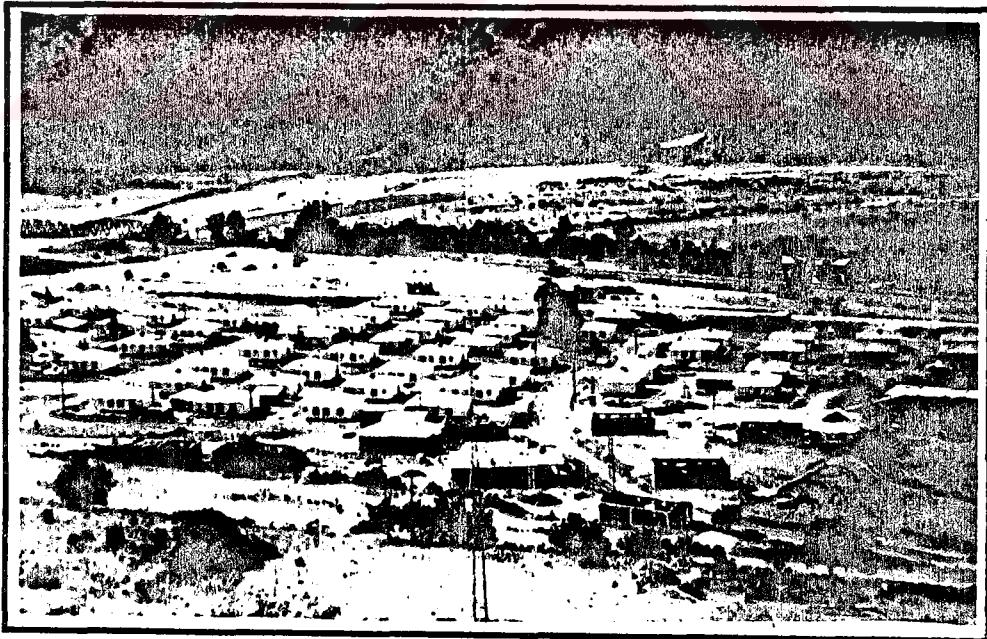

Foto: 3. 2- Araştırma alanının doğusundaki, Avcılar Köyü'nün genel görüntüsü.
Bu köyün daha önce de yeri değiştirilmiş olmasına rağmen, 1992 depreminde büyük hasar görmesi sebebiyle, ikinci yerinden yaklaşık 1 km. doğuda, Sansa Boğazı'na daha yakın bir konumda, fotoğrafta görüldüğü gibi yeniden inşa edilmiştir.

yerinde, hâlâ meskun durumdaki 10 hane için aynı tehlike devam etmektedir. Gölpınar köyünün Yukarı Mahalle denilen kısmı yine aynı şekilde çığ tehdidi ve olaylarına mâruz pozisyonudur. Demirpınar köyünün yeri, kuruluşundan bu yana 3 kez değiştirilmek zorunda kalmıştır. Köyün ilk kuruluş yeri, Değirmenpınar çay vadisinin içinde daha kuzeyde iken, özellikle ilkbahar yağışları döneminde sık sık sellere maruz kaldığından bu konum terk edilmiş, köyün yeri yine vadi içinde daha güneye kaydırılmıştır. Bu yeni yerleşim yeri ise hem kaya düşmesi hem de çığ olaylarından etkilenmiştir. Üçüncü ve son kez de, 1992 depreminden sonra köy yeri daha da güneyde, Erzincan-Erzurum karayolunun hemen kuzeyinde 52 afet konutu yapılmak suretiyle değiştirilmiştir. Kaya düşmesi ve çığ tehlikesinin bulunduğu ikinci yerleşim yerinde 13 hane, hâlâ bu tehlikelerle yüz yüze yaşamaya devam etmektedir. Büyük Çakırman köyü ise, önceleri hemen yanındaki Allahmedet Deresinin doğu kenarında yer almış iken, 1964 yılında yaşanan sel felâketinden sonra, 1-1.5 km. güneye ova tabanına taşınmıştır. Bu yer değiştirme, köy yerini sellerden korumuşsa da, Allahmedet deresi ıslah çalışmalarına rağmen çeşitli dönemlerde köy arazisini tehlide devam etmektedir. Ahmetli köyünde ise gevşek zeminden kaynaklanan toprak kayması tehlikesi mevcuttur. Ayrıca Saztepe köyünde olduğu gibi, köy yerleşme yerinin fizikî gelişmeye cevap veremeyecek boyutta olması sebebiyle, buraların zamanla terk edilip yerleşmelerin tarım veya çayır-mera alanlarına doğru kayması ve buranın yeni köy yeri olarak gelişmesi söz konusudur.

3.3.3. Köy Mesken Şekilleri

Köy meskenleri, kullanılan inşa gereçleri, fonksiyonları ve fizyonomileri ile içinde buldukları coğrafi mekânın doğal şartlarının yanında, meskenleri kullanan kişilerin ekonomik faaliyet türleri ve sosyo-ekonomik düzeyleri ile yakından ilişkilidir. Nitekim meskenler, sadece içinde yer aldıkları doğal çevre şartlarıyla değil, kendini meydana getiren insanların faaliyetlerine, kültürüne, sosyo-ekonomik şartlarına bağlı olarak da çeşitli şekil ve özellikler kazanmaktadırlar. Bu nedenle meskenler, her şeyden önce doğal çevre şartları ile insan ve faaliyetlerinin bir eseri olarak kabul edilmektedirler (TUNÇDİLEK,1967,51). Coğrafyayı ilgilendiren evler, yapı malzemesi, şekli ve çeşitli kısımlarının terkip tarzı ile içinde bulunduğu coğrafi şartların etkisini yansıtan evlerdir (TANOĞLU,1969,214). Meskenler, sakinlerinin gelenek, görenek, ekonomik ve kültürel düzey gibi değişik sosyal özellikleri nedeniyle bölgeden bölgeye, hatta yöreden yöreye önemli farklılıklar gösterebilirler. Söz konusu farklar, formal olabileceği gibi, yapı tarzı, kat sayısı, eklentiler, iç donatım, kullanılan yapı gereçleri, tezyin (iç ve dış süsleme) ve daha birçok yönlerden olabilmektedir. Hele konutlarda çatı tarzı, çatı örtü gereçleri, kat sayısı, oda sayısı, eklentiler

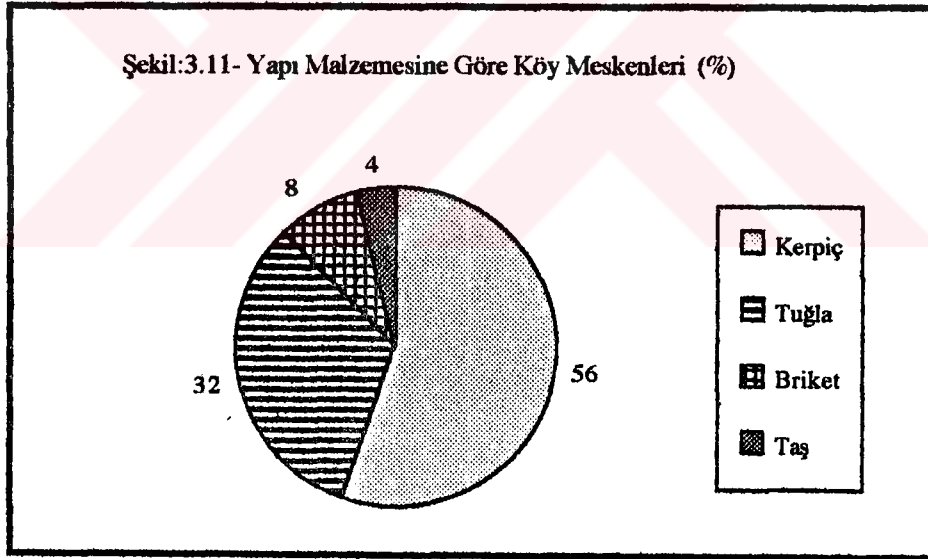
ve fonksiyonları, duvar kalınlıkları, pencere sayısı ve boyutları gibi yönlerden konut tiplerine bakılırsa, sorunun boyutları çevre-konut ilişkisinin boyutlarını aşar ve tarihi, etnik, sosyolojik, etnoğrafik, jeolojik, ekonomik ve kültürel bir sorun olarak karşımıza çıkar (DOĞANAY,1994,327).

Araştırma alanımızdaki köy meskenlerinde yapı malzemesi bakımından kerpiç hâkim durumdadır. Kerpiç meskenleri sırasıyla, tuğla, briket ve taş meskenler izlemektedir (Tablo:3.12, Şekil:3.11).

Tablo: 3.12 - Yapı Malzemesine Göre Köy Meskenleri

Yapı Malzemesi	Konut Sayısı	%'si
Kerpiç	7919	56
Tuğla	4625	32
Briket	1162	8
Taş	550	4
Toplam	14256	100

Kaynak: Arazide Uygulanan Anketler

Araştırma alanındaki köylerin % 37.1'inin ovada, % 44.8'inin de bulunmalarına bağlı olarak, yerleşmelerin kuruluşundan günümüze kadar yakın çevreden kolayca temin edebildiği yapı malzemesinin toprak olmasından dolayı, kerpiç meskenler % 56'lık payla ilk sırayı almaktadır.

Genellikle taş ve kerpiç meskenlerin sayıca hâkim durumda olduğu Doğu Anadolu Bölgesi şartlarına göre (DOĞANAY,1994,326), Erzincan Ovası köylerindeki tuğla meskenlerin % 32'lik bir payla ikinci sırada yer alması, alanımızın özel şartlarından

kaynaklanmaktadır. Yani, 13 Mart 1992 depreminden sonra pekçok köyün, afet evleri şeklinde yeniden inşa edilmesi ve orta dereceden hasarlı meskenlere verilen maddî yardımlar sayesinde, yeni yapılan meskenlerin tamamına yakınının tuğladan inşa edilmiş olması, toplam içindeki oranı bu derece yükseltmiştir. Hatta, Akyazı, Altınbaşak, Bozyazı, Çukurkuyu, Denizdamı, Gümüştarla, Hacıali Palangası, Işıkpınar, Kilimli, Kurutelek, Pişkidağ, Üçkonak ve Yalnızbağ köylerinde tuğla meskenlerin sayısı, kerpiç meskenlerden daha fazladır. Adı geçen köylerin büyük kısmının şehire yakın olmaları da, tuğla temininde kolaylık sağlamıştır. Bunların dışında, Buğdaylı, Çadırtepe, Davarlı, Dereyurt ve Saztepe gibi köyler de, sonradan tamamıyla yeniden inşa edildiklerinden, yapı malzemesi olarak neredeyse % 100 oranında tuğla kullanılmıştır (Şekil:3.12). Bu nedenle belirtilen köylerdeki meskenler, coğrafi ortam özelliklerinin ve köy meskeni karakterinin dışında bir yapı türüne sahiptirler. Bu köyler, sadece gerçekleştirdikleri ekonomik faaliyetlerle köy özelliği göstermektedirler.

Araştırma alanındaki 47 köyde değişik miktarlarda mesken yapı malzemesi olarak biriket kullanılmıştır (Ulalar % 17.1, Karatuş % 0.7). Biriket, inşasının kolaylığı ve meskenin kısa sürede tamamlanabilmesini sağlaması sebebiyle tercih edilmektedir. Mollaköy'ün 200 m. güneyindeki Molla Tepe (1274 m.)'nin biriket yapımı için iyi bir hammadde olan Perlit ocağı olarak işletilmesi , biriket hammaddesinin temininde büyük bir kolaylık sağlamaktadır. Şehire yakın ve nisbeten ulaşımı kolay köylerde, biriket meskenlerin oranı artmaktadır (Demirkent % 12, Geçitköy % 10.2, Kavakyolu % 10). Biriket meskenlerin araştırma alanındaki toplam meskenler içindeki oranı, sadece % 8'dir.

Araştırma alanındaki taş meskenlerin dağılışı ile doğal çevre özellikleri arasında bir uyum söz konusudur. Dağlık kesimde yer alan 19 köy yerleşmesinde meskenlerin hâkim yapı malzemesi taştır. Bu dağ köylerinden başka, birtakım etek köylerinde (Bayırbağ 113, Derebağ 45, Heybeli 25, Karakaya 75, Yamaçlı 20) ve ova köylerinde de (Çağlayan 40, Karadiğın 3, Mollaköy 4, Uluköy 2, Yalınca 5) taş meskenlere rastlanmaktadır. Dağlık alandaki köylerde, yapı malzemesi olarak genellikle herhangi bir işleme sokulmadan, amorf şekillerden ziyade birbirleri üzerine oturtulabilecek yüzeylere sahip taşlardan meskenler inşa edilirken, ova köylerindeki taş meskenler ise, taş işçiliği neticesinde düzeltilmiş taşlar kullanılmıştır. Taş meskenlerde birleştirme harcı olarak, büyük oranda çimento kullanılırken, taş eklentiler ve taş bahçe duvarlarında harç olarak çamur kullanılmaktadır (Foto:3.6). Genellikle etek köylerinin bazılarında, alt katın taş, üst katın ise betonarme veya kerpiçten yapıldığı meskenleri görmek mümkündür.

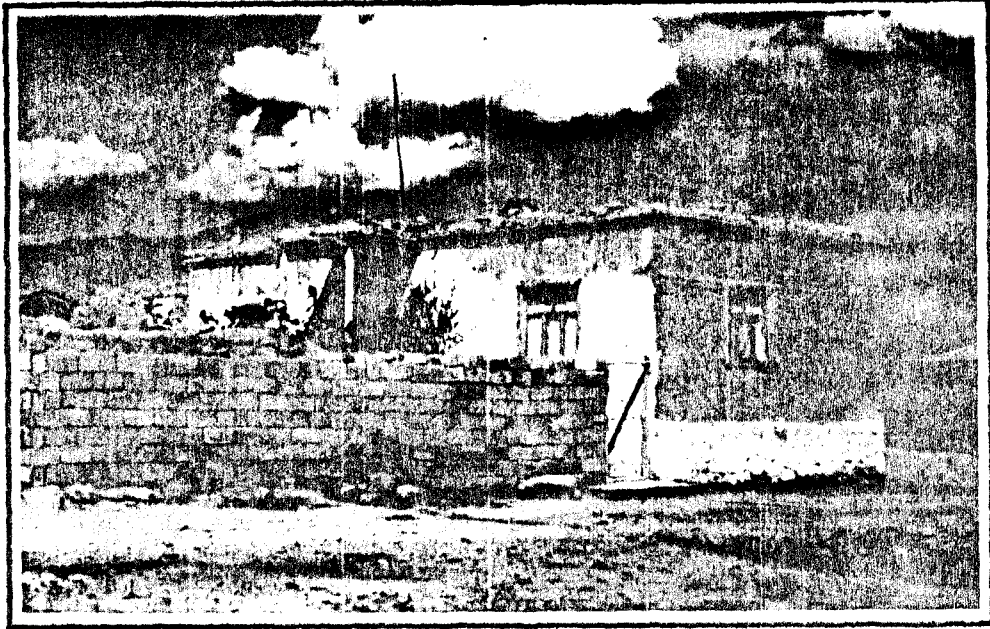

Foto:3. 3- Ova tabanında yer alan Denizdamı Köyü'nden bir kerpiç mesken örneği.
Yüksek taban suyundan etkilenmemek amacıyla, taş temel üzerine inşa edilmiş bu mesken tipine,ova tabanında oldukça sık rastlanmaktadır. Genelde bir girişi ve iki odası bulunan bu meskenler, plânları itibariyle de standarttır.

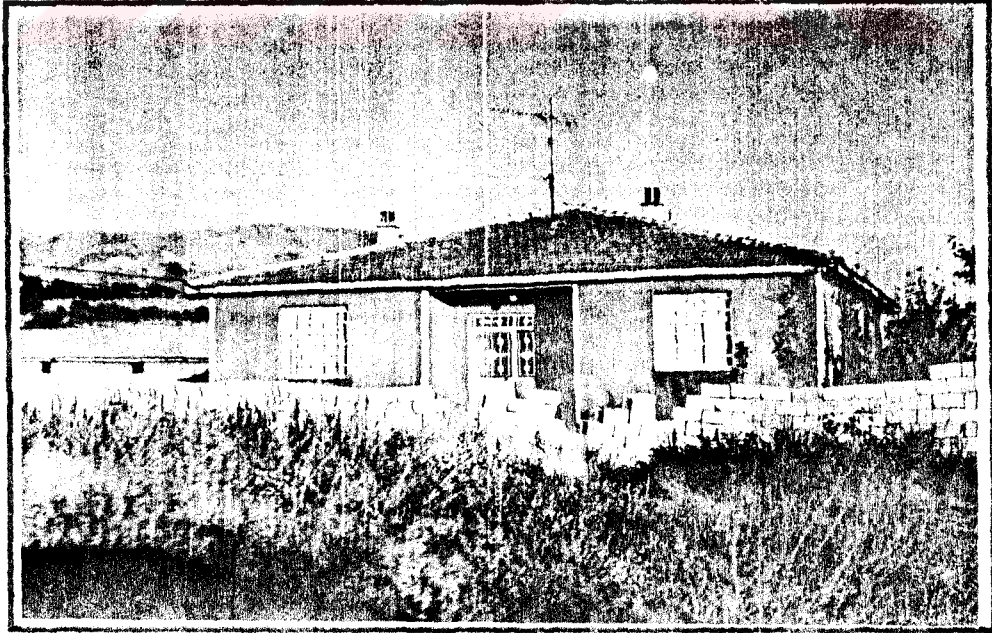

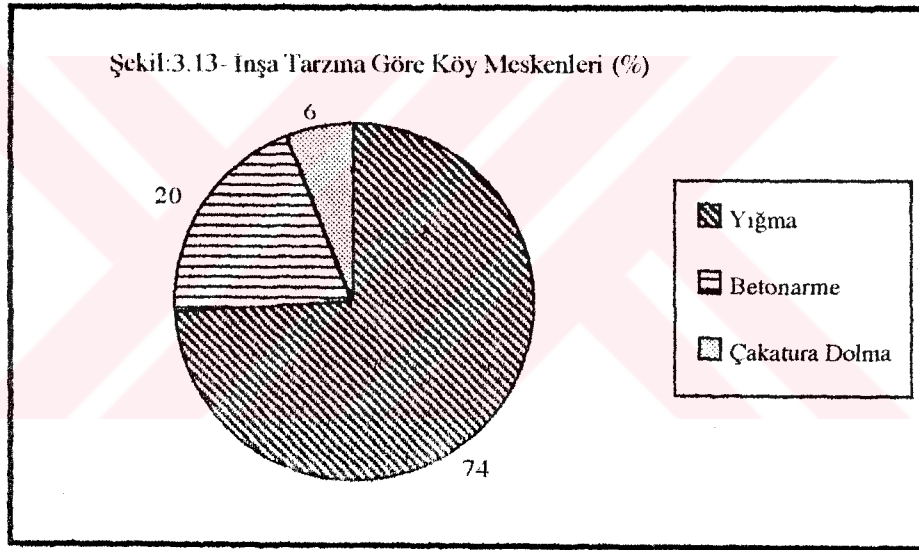
Foto:3. 4- Günebakan Köyü'ndeki modern bir kır meskeni.

Aslında Erzincan Ovası ve çevresi için depremlerdeki can güvenliği bakımından son derece elverişli olan Çakatura (Bağdadî) meskenlere inşaa tekniğinin fazla bilinmemesinden ve prefabrik meskenlere ise maliyetinin yüksek olması sebebiyle nadiren rastlayabilmekteyiz (Foto:3.7, 3.8). Çakatura meskenler toplam meskenlerin ancak % 6'sını oluşturur. (Tablo:3.13, Şekil:3.13).

Tablo: 3.13 - İnşaa Tarzına Göre Köy Meskenleri

İnşaa Tarzı	Konut Sayısı	% 'si
Yığma	10550	74
Betonarme	2851	20
Çakatura Dolma	855	6
Toplam	14256	100

Kaynak: Arazide Uygulanan Anketler

Büyük bir depremin ardından, yeni meskenlerin yapılmasını izleyen bir dönemde gerçekleştirdiğimiz bu araştırmamızda, *inşaa tarzı* bakımından betonarme meskenlerin % 20, yığma meskenlerin ise hâlâ % 74 kadar yüksek bir oranda olması, gerçekten endişe verici bir sonuçtur.

Çatı örtü malzemesi ve dolayısıyla çatı şekli bakımından Erzincan Ovası ve çevresindeki köylerin nisbeten gelişmiş ve iyi bir durumda olduğu söylenebilir. Meskenlerin depremler sebebiyle tadilat görmüş ve yenilenmiş olmaları, yine depremlerde kalın toprak örtülü düz damların can ve mal kaybını artırmaları gibi sebeplerden dolayı, köylerdeki meskenlerin çoğunluğu çatılıdır (Tablo:3.14, Şekil:3.14).

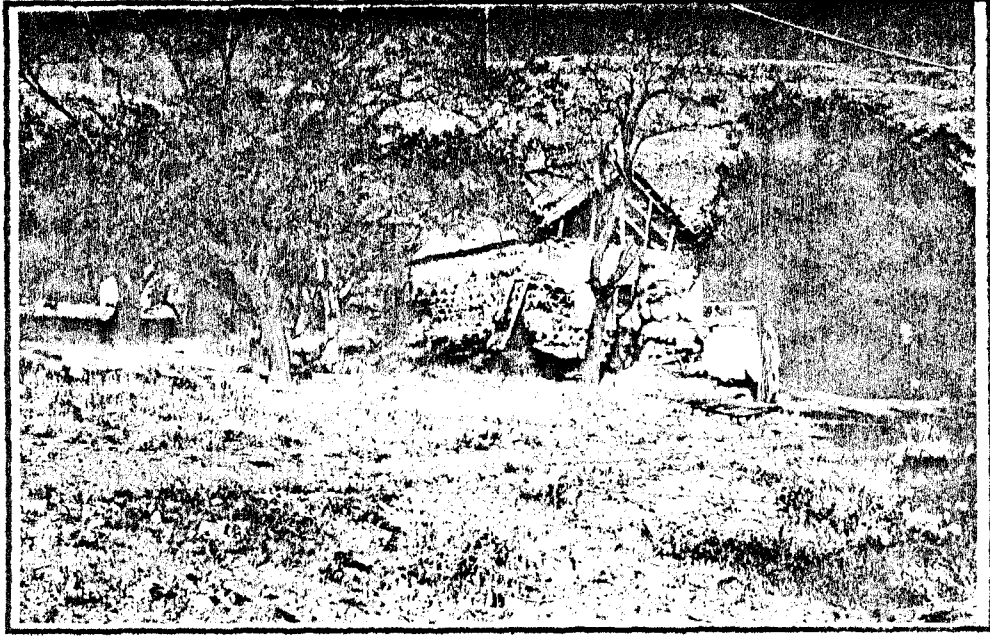

Foto:3. 5- Dereyurt Köyü'nde, farklı yapı malzemelerinin birarada kullanıldığı bir mesken. Ön ve yan cepheleri biriketten, kuzeye bakan arka cephesi ise, taştan örülmüştür.

Foto:3. 6- Üzümlü'de işlenmemiş taş kullanılarak yapılmış bir eklenti görülmektedir. Taşların tutturulmasında çamur harcı kullanıldığından, bu tür yapılar deprem bakımından oldukça sağlıksız şartlara sahiptirler.

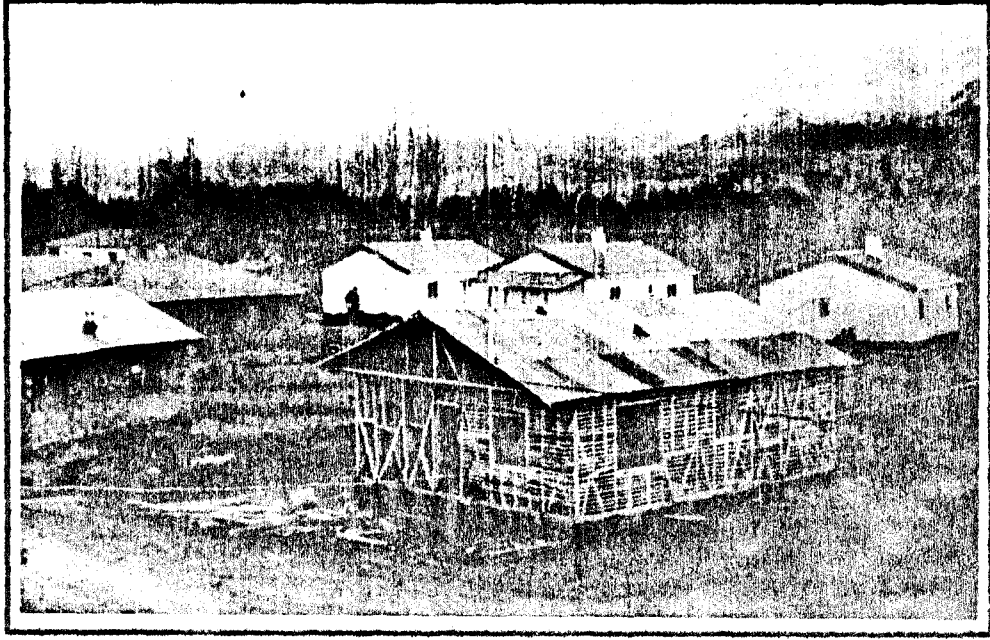

Foto:3. 7- Uluköy'de, ahşap iskeleti tamamlanmış bir çakatura dolma mesken örneği.
Bu tip meskenler, malzemesinin hafifliğine bağlı olarak, deprem bakımından nispeten daha elverişlidir. Buna rağmen, sayıları oldukça azdır.

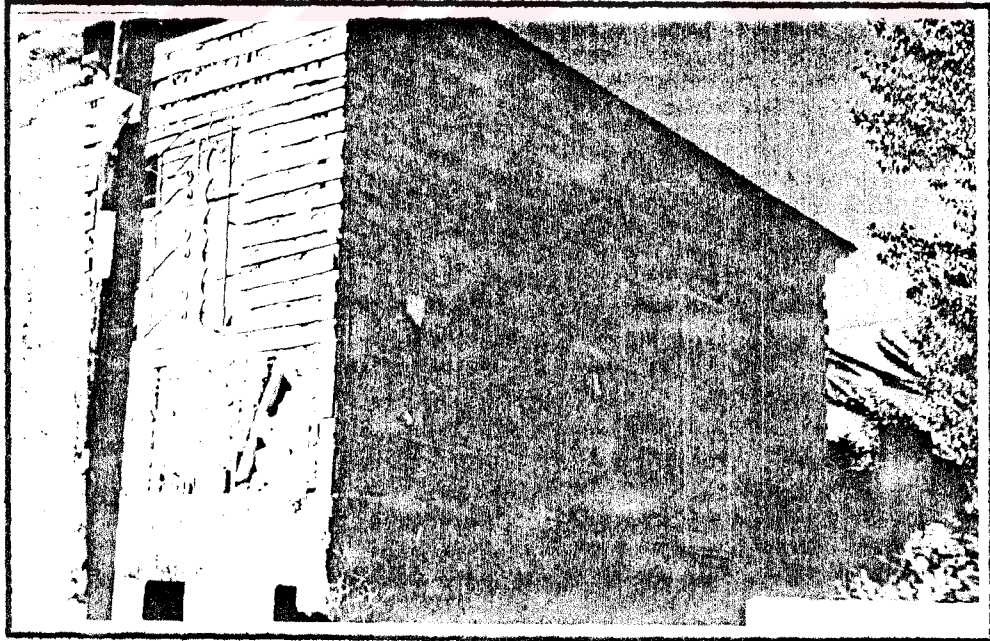
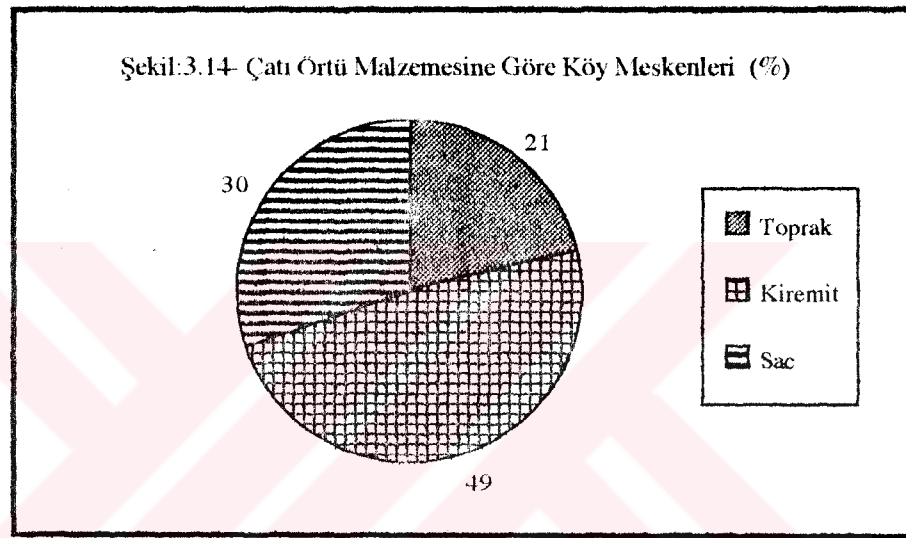

Foto:3. 8- Çukurkuyu Köyü'nde, inşası tamamen bitirilmiş ve kullanılmakta olan bir çakatura dolma meskenin yakından görünüşü.

Tablo: 3.14-Çatı Örtü Malzemesine Göre Köy Meskenleri

Çatı Örtü Malzemesi	Konut Sayısı	%'si
Toprak	3022	21.2
Kiremit	6928	48.6
Sac	4305	30.2
Toplam	14256	100

Kaynak: Arazide Uygulanan Anketler

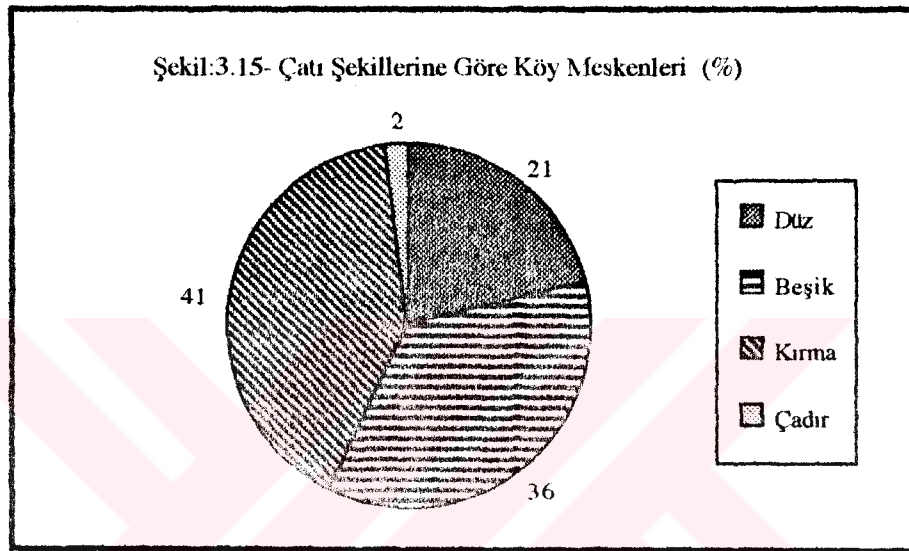
Araştırma alanındaki 105 köyden 33'ünde hiç toprak damlı mesken bulunmazken, tamamına yakını etek köylerinin oluşturduğu 23 köyde sac çatı çoğunlukta, 33 köyde ise kiremit çatılı meskenler hâkim durumdadır. Afet evleri kiremit çatılı olarak inşa edildiğinden, zaten yüksek bir orana sahip olan kiremit çatıların oranı daha da artmıştır. Kiremit ve sac çatıların, düz toprak damlardan sayıca daha fazla olmasında, yağmur ve kar şeklindeki yağışlardan daha az etkilenmesi ve çok az bir bakım gerektirmesi de etkili olmuştur. Dağlık alanda yer alan ve çoğunlukla meskenleri taş malzemedен yapılmış 19 köyde, daha çok kar yağması ve ve karın uzun süre kalmasına rağmen, hâkim çatı örtü malzemesinin toprak olması, doğal çevre şartlarıyla uyumsuz bir durum arz etmektedir. Bu manzaranın ortaya çıkmasında muhtemelen, elde edilen gelirlerin düşük olması yani maddî yetersizlik, şehire uzak olmaları ve ulaşım problemleri etkili olmuştur.

Meskenler, çatı şekli bakımından, kullanılan yapı malzemesi ve çatı örtü malzemesi türlerine son derece uyum göstermektedir (Tablo:3.15, Şekil:3.15).

Tablo: 3.15 - Çatı Şekline Göre Köy Meskenleri

Çatı Şekli	Konut Sayısı	% 'si
Düz	3021	21.2
Beşik	5138	36.0
Kırma	5787	40.6
Çadır	310	2.2
Toplam	14256	100

Kaynak: Arazide Uygulanan Anketler

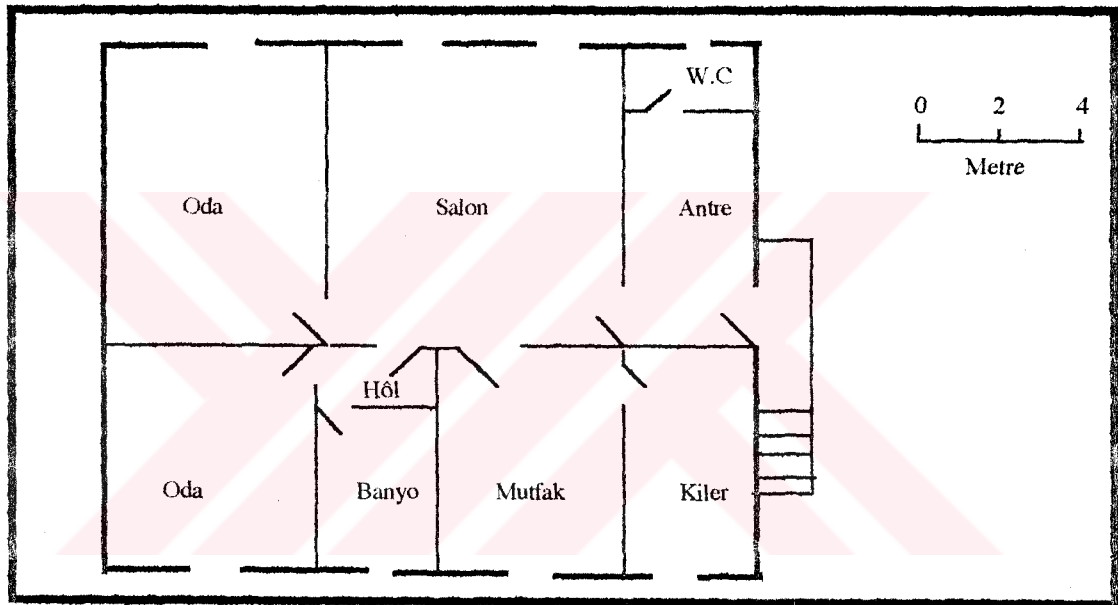
Araştırma alanımızdaki 7919 kerpiç meskenin güntümüzde sadece 3021 tanesinin düz toprak damlı olması, önceleri düz toprak damlı olan bu kerpiç evlerin yarıdan fazlasının üzerlerinin sonradan kiremit veya sac ile genellikle beşik çatı şeklinde kapatılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Kiremit malzemenin kullanıldığı 6929 konutun tamamının kırma çatı olmaması, beşik çatının daha kolay bir işçilik ve daha az malzeme gerektirmesi gibi ekonomik sebeplere bağlıdır. Beşik ve çadır örtüsü şeklindeki çatıların çoğunluğunda sac, az bir miktarda ise kiremit kullanılmıştır. Yağan karı üzerinde uzun süre tutmadığı için daha ziyade sac malzeme tercih edilmektedir.

Erzincan Ovasındaki köy meskenleri, *plânları itibariyle* oldukça heterojen bir yapı göstermesine rağmen, doğal çevre faktörleri ve meskenleri kullanan ailelerin ekonomik faaliyet türleri meskenlerin fizyonomilerine yansımıştır. Bunun dışında depremlerin etkisiyle çok sayıda yeni mesken yapılmış olması, kullanılan malzemede olduğu gibi plânları bakımından da meskenleri çevre şartlarını yansıtmaya özelliğinden uzaklaştırmıştır (Şekil:3.16). Oldukça farklı malzemeden ve farklı planlarda yapılan meskenlerde (afet konutları hariç), kırsal hayatın gerektirdiği ahır, samanlık, tandırlık, kiler, alet ve ürün deposu gibi eklentileri

görmemiz mümkündür. Çeşitli eklentiler iki katlı meskenlerin genellikle alt katlarında, tek katlı meskenlerde ise ya meskenlere bitişik nizamda, mesken ile aynı çatı altında ya da meskenden ayrı bile olsa, meskenlere oldukça yakın bir mesafede yer almaktadırlar (Şekil:3.17, Şekil:3.18). Eklentilerin meskene bitişik olarak inşa edilmelerinde, çatı ve duvar malzemesinden tasarruf etme ve kış şartlarında meskenin en az bir duvarından ısı kaybının önlenmesi gibi etkenler rol oynamaktadır. Ayrıca soğuk kış günlerinde, eklentilerin uzakta olmasının çalışma hayatını olumsuz etkileyeceği bilincinin yerleşmiş olması, mesken bölümlerinin sıkı bir organik bağ içinde inşa edilmelerini sağlamıştır (Şekil:3.19).

Şekil : 3.16 - 13 Mart 1992 Depreminden Sonra Yapılan Tek Katlı Afet Evlerinin Ortak Planı
(Evlerin yönleri değişiklik göstermektedir).

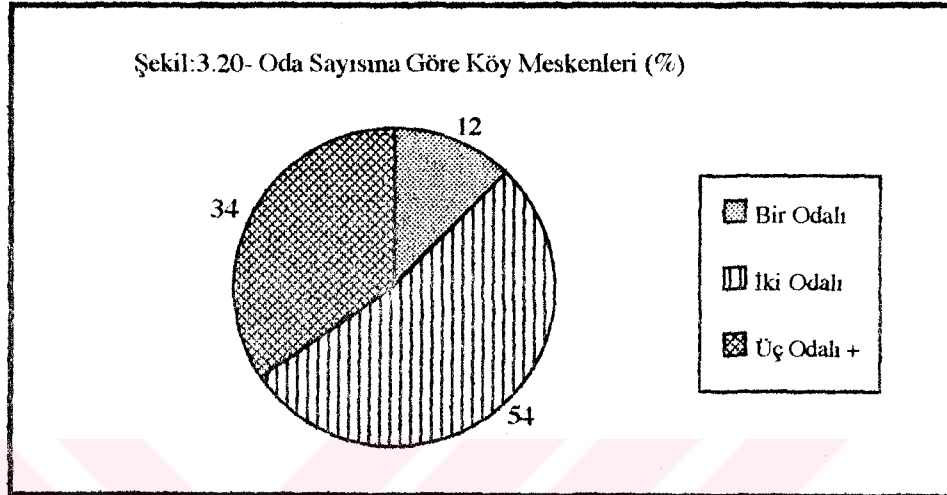
Araştırma alanımızdaki toplam 14.256 meskenin *kat sayısı* bakımından % 89.4'ü (12.745 adet) tek katlı, % 10.6'sı (1511 adet) iki veya daha fazla katlıdır. Çok katlı meskenlerin yarıya yakını (710 adet) Çukurkuyu, Geçit ve Karakaya gibi köylerde afet evi olarak yapılan meskenler olduğu göz önüne alınırsa, Erzincan Ovası ve çevresindeki kır meskenlerinin kat sayısı bakımından ana karakterinin tek katlı olduğunu ortaya koymaktadır. Üç katlı meskenleri ancak şehire çok yakın olan Demirkent, Kavakyolu ve Ulalar gibi kalabalık nüfuslu belde durumundaki köylerde görmek mümkündür. Tek katlı meskenlerin sayıca çok olmasında, yörede yaşanan şiddetli depremler birinci derecede etkindir.

Meskenleri *oda sayıları* bakımından ele alacak olursak; araştırma alanımızdaki meskenlerin % 12'sinin tek odalı, % 54'ünün iki odalı, % 34'ünün ise 3 ve daha fazla odalı olduklarını görüyoruz (Tablo:3.16, Şekil:3.20).

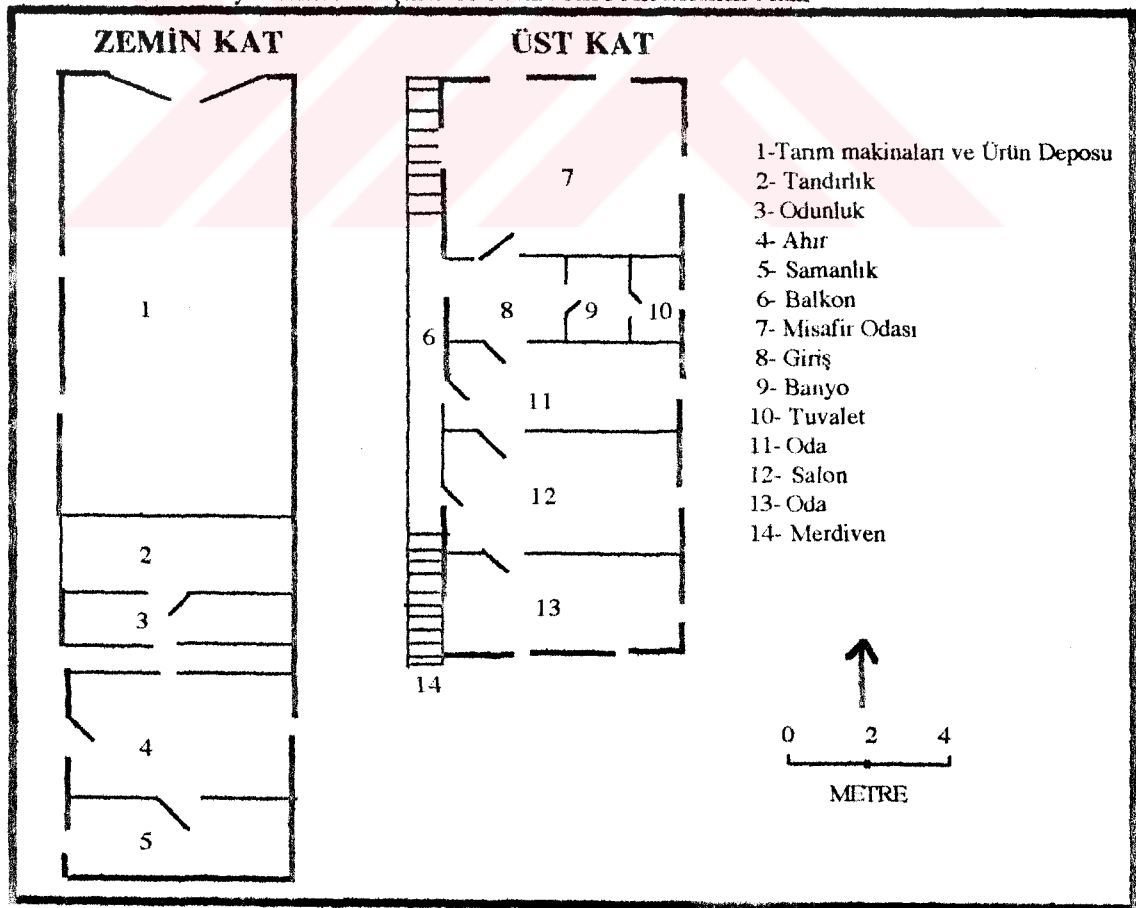
Tablo: 3.16 - Oda Sayısına Göre Köy Meskenleri

Oda Sayısı	Konut Sayısı	%'si
Bir Odalı	1757	12
İki Odalı	7590	54
Üç Odalı +	4914	38
Toplam	14256	100

Kaynak: Araziye Uygulanan Anketler

Şekil: 3. 17- Konakbaşı Köyünde, Zemin Katı Taş, Üst Katı Betonarme ve Kerpiçten Yapılmış; Tarım ve Hayvancılıkla Geçinen R. Altınbilek'e Ait Mesken Planı

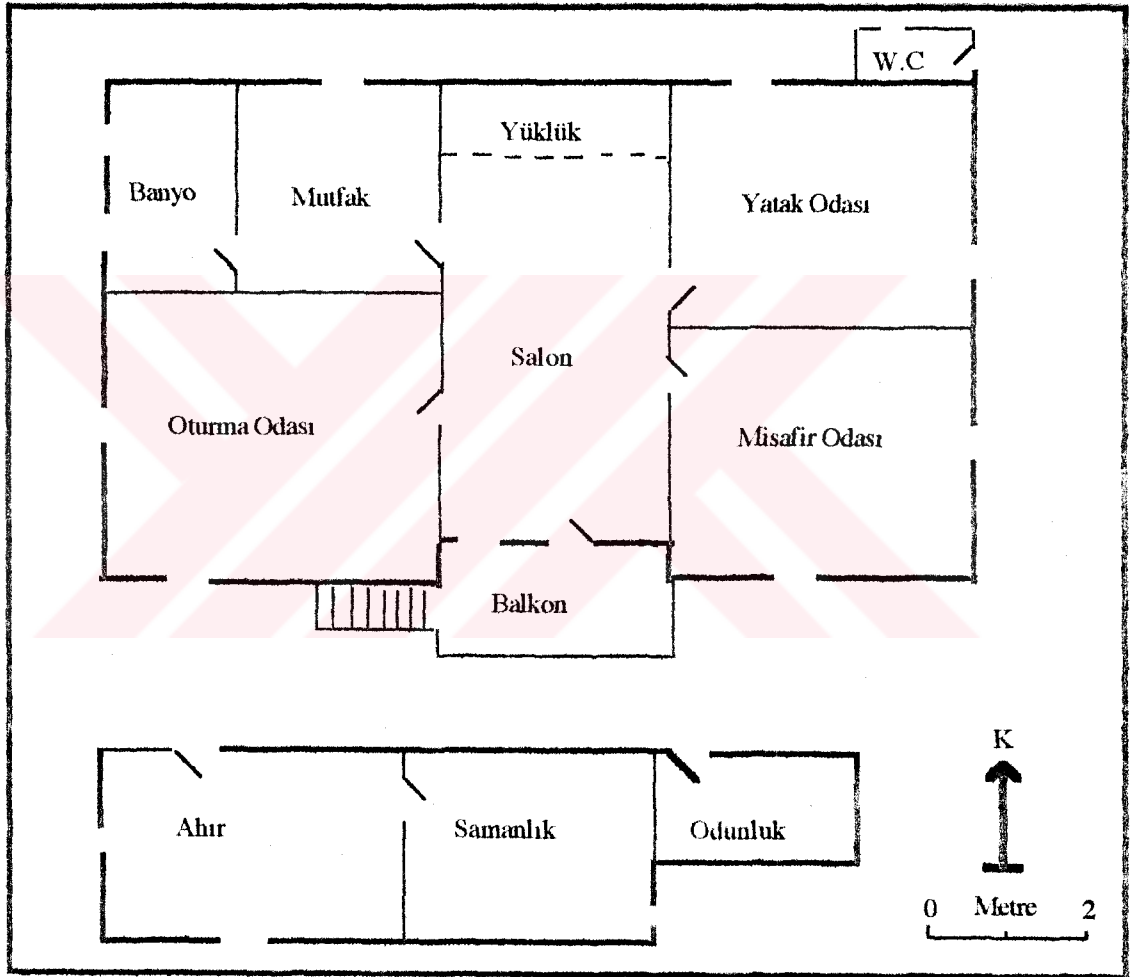

Meskenlerde oda sayılarının çokluğunun yanında, genellikle bir misafir odasının bulunması, köylümüzün misafirperver yönünün ne kadar güçlü olduğunu yansıtmaktadır. Gerçekten bu odalar, hane halkı tarafından pek kullanılmamakta, sadece yatılı veya günlük misafirler için hazır tutulmaktadır (Şekil:3.17, Şekil:3.19, Şekil:3.21).

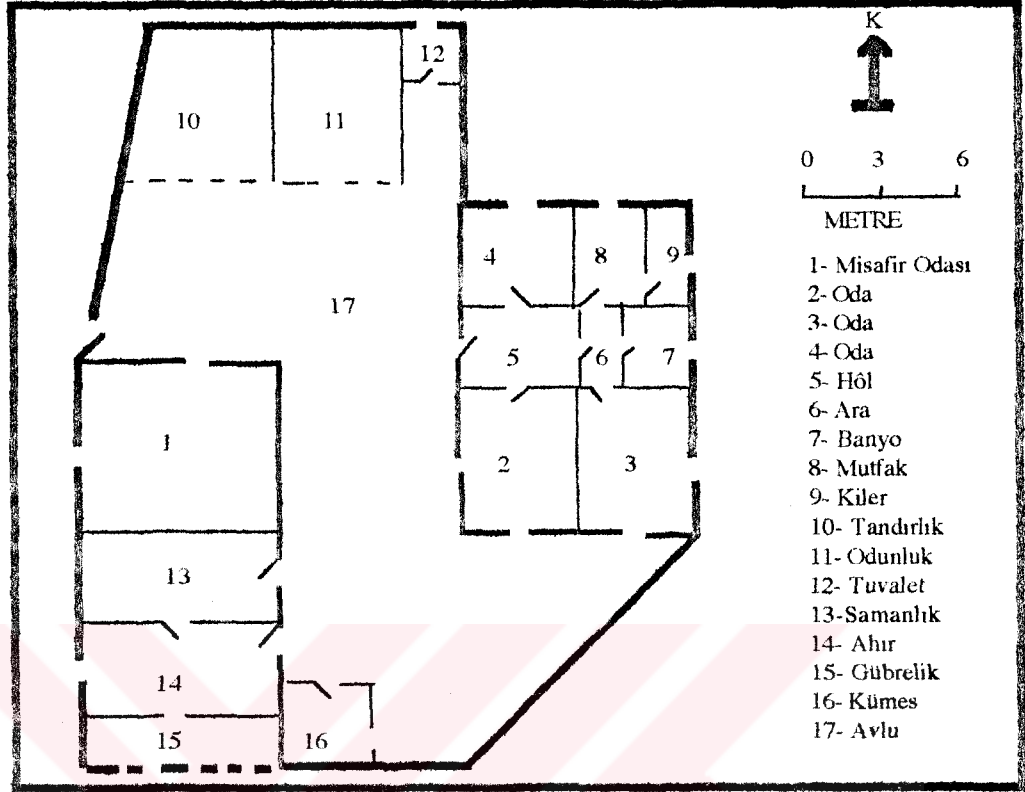
Hayvancılığın hâkim ekonomik faaliyet türü olmadığı köylerde bile bu faaliyet dalının gerektirdiği ahır ve samanlık gibi eklentilerin görülebilmesi, köylerde tek tip faaliyetten ziyade, farklı ağırlıklarda diğer faaliyetlerle de uğraşılıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Köylülerin ticarî amaçla olmasa bile, kendi ihtiyacını karşılayacak sayıdaki hayvanını barındıracağı bir ahır ve samanlığı mevcuttur (Şekil:3.18, Şekil:3.21). Meskenlerde, yorgan-yatak gibi eşyaların konulduğu, odanın bir duvarının ahşap kapaklarla bölünmesiyle yapılmış *yüklük* denilen bölmeler bulunmaktadır (Şekil:3.18, Şekil:3.21). Ayrı bir bölme halinde banyonun bulunmadığı meskenlerde banyo ihtiyacı, odaların birinin köşesinde, betondan yapılmış, kenarları 10-15 cm. yükseltilmiş, ortasında suyun tahliye olmasını sağlayan bir deliği bulunan, ihtiyaç zamanları dışında üzeri ahşap bir kapakla örtülen, halkın *çark* dediği yerlerde giderilmektedir (Şekil:3.20). Meskenlerin çoğunda ayrı bir mutfak bölümünün bulunmasına karşılık, ekonomik seviyeleri düşük ailelerin genellikle bir giriş ve iki odadan ibaret olan meskenlerinde, giriş bölümü mutfak, kiler ve hatta banyo olarak da kullanılmaktadır.

Fonksiyonel özellikleri ve planları ne olursa olsun hemen tüm meskenlerde, kış soğuklarından korunabilmek amacıyla dış duvarlar, yapı malzemesinin türüne göre farklı kalınlık göstermelerine rağmen, iç bölme duvarlarından daima kalın inşa edilmişlerdir. Ova ve etek köylerinde meskenlerdeki pencere büyüklükleri birbirlerine yakın değerler göstermelerine rağmen, dağlık sahadaki taş meskenlerde pencerelerin hem sayıca azaldığı, hem de boyutlarının küçüldüğü rahatlıkla izlenebilmektedir. Bu özellik iklim şartlarının etkisini çok güzel yansıtmaktadır. Tüm meskenlerde pencerelerin öncelikle güneyde, doğu ve batıda kalması için inşa aşamasında özellikle dikkat edilmiştir. Meskenlerin kuzey cephelerinde ise az sayıda ve nisbeten daha küçük pencereler yer almaktadır. Ayrıca arsanın elverişliliği oranında mesken uzanışının, güneşlenme süresinden daha fazla yararlanmak amacıyla kuzey-güney yönünde olmasına çalışılmışsa da, özellikle toplu küme köylerde sıkışık bir yerleşim düzenine bağlı olarak meskenlerin uzanış yönleri çok çeşitlilik göstermektedir. Kış aylarında meskenin daha ekonomik bir şekilde ısıtılabilmesi amacıyla, odalar genellikle kenarda ve kapıları bir salon veya girişe açılacak şekilde konumlandırılmıştır (Şekil:3.18, Şekil:3.21).

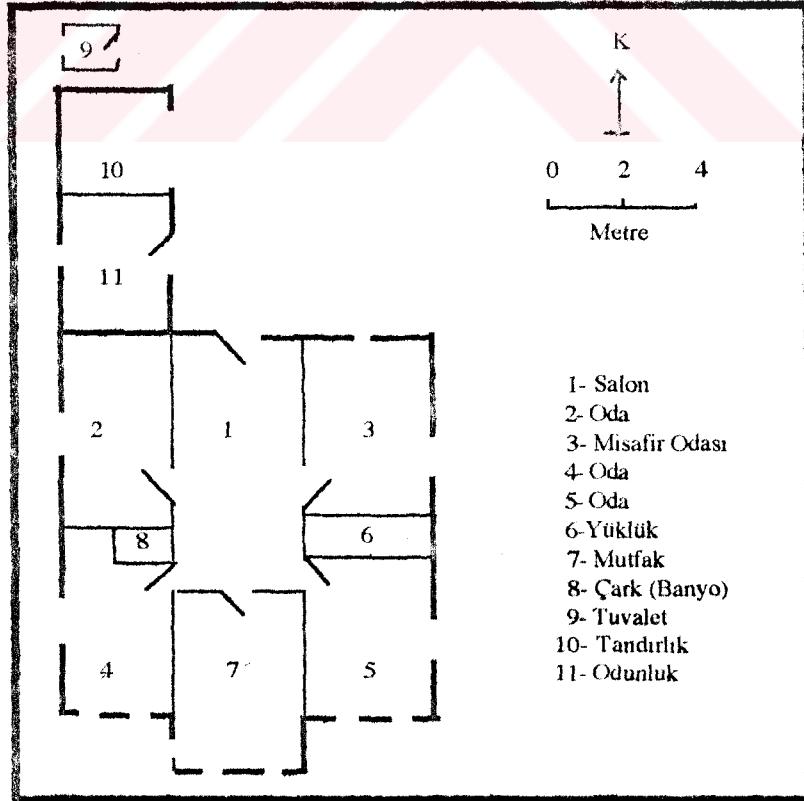
Şekil: 3. 18- Çatalören Köyünde M. Aydın'a Ait Bir Mesken Planı.

Şekil : 3. 19- Çukurkuyu Köyünde İ.Dündar'a Ait Çok Eklentili Bir Ev Planı.

Şekil : 3. 21 -Işıkpınar Köyünde M.Varlı'ya Ait Çakatura Dolma Ev Planı

3.3.4. Şehir Yerleşmeleri

Araştırma alanımızda şehir yerleşmesi olarak belirtebileceğimiz iki önemli yerleşme, Erzincan Şehiri ve Üzümlü İlçe Merkezi'dir. Ancak DİE tarafından, başka bir özelliğe bakılmaksızın il ve ilçe merkezlerinin tamamı şehir sayılmaktadır. Bazı araştırmacılar ise, belediye örgütü kurulmuş olan yerleşmelerin şehir sayılması gerektiğini savunmuşlardır (DARKOT,1967,3). Ayrıca 1924 tarih ve 422 sayılı Köy Kanununa göre, *nüfusu 2 000'e kadar olan yerleşmelere köy, 2 000-20 000 arasında olanlara kasaba ve nüfusu 20 000'den fazla olanlara ise şehir* denilmektedir.

Buna göre, başta idarî olmak üzere tüm fonksiyonları ve fizyonomisiyle bir şehir olan Erzincan ayrı tutulursa, Üzümlü İlçe Merkezi, hem fonksiyonları, hem de fizyonomisi bakımından aslında *kasaba* niteliğinde olan bir yerleşmedir. Çünkü Üzümlü, daha sonra da belirtileceği gibi idarî fonksiyonu haricinde, hiç bir şekilde şehir fonksiyonlarını bünyesinde bulundurmamaktadır. Kendisine bağlı köylerin idarî merkezliği dışında, başka bir etki sahası bulunmayan Üzümlü yerleşmesini fonksiyonel olarak, gelişmiş veya belediyeleşmiş büyük köyler ile şehir arasında, geçiş tipinde bir yerleşme olarak nitelendirebiliriz.

Araştırmamızın ağırlık noktasını, Erzincan Ovası'nın kırsal kesimi oluşturduğundan, fakat bu ik şehir yerleşmesi de araştırma alanımız içinde yer aldığından, Erzincan Şehiri ve Üzümlü İlçe Merkezi'nin özelliklerini ana hatlarıyla şu şekilde belirtebiliriz:

3.3.4.1. Erzincan

Erzincan Ovası'nda bugüne kadar yapılan prehistorik ve arkeolojik çalışmalardan ortaya çıkarılan sonuç, ovadaki en eski yerleşme kalıntısının, bugünkü *Altıntepe* olduğudur (ÖZGÜÇ,1969). Erzincan'ın bir şehir olarak ortaya çıkış zamanı, kesin olarak bilinmemekle beraber, araştırmalar sonucu İlk Tunç Çağı, yani M.Ö. 3000-2000 yıllarına kadar uzanan bir yerleşme tarihine sahip olduğu saptanmıştır. Anadolu'da yaşayan Hititlerin Erzincan'a kesin hakimiyet tesis ettikleri dönem, M.Ö. 1380 'den sonrasına karşılık gelmektedir. Bu dönemlerde Erzincan'ın (= ERİZA=EREZ=ERZEN), küçük bir İlk Çağ Şehri olduğuna şüphe yoktur (ŞAHİN,1985,25).

Diğer yandan, Erzincan'ın Milattan Önceki yıllardaki durumu şüpheli kalmakla birlikte, özellikle 13.-16.yy.'lar arasında birçok seyyah ve araştırmacının (Evliya Çelebi, Kâtip Çelebi, İbn-i Batuta, Marco Polo, Klaviyo, Rubruck, Vital Cuinet vs.) Anadolu'daki gezilerinden, şehir hakkında önemli bilgiler edinebiliyoruz.

Hemen hemen tümünde rastladığımız ortak bilgiler; Erzincan'ın Doğu Anadolu'yu doğu-batı ve kuzey-güney yönünde kateden önemli kervan yollarının kesiştiği bir konumda, dağlar arasında çok çeşitli ziraat ürünlerin yetiştirildiği verimli bir ovanın ortasında kurulduğunu, görmek mümkündür. Ancak o dönemlerde Erzincan'ın, ova ortasında ve savunma yönünden elverişsiz bir konumda bulunması sebebiyle, 16.yy.'a kadar, günümüzdeki Erzincan'a bağlı bir ilçe merkezi olan Kemah'ın, Fırat Vadisi'ni kontrol altında tutan stratejik konumu ve sarp yamaçtaki kalesi nedeniyle, daha aktif olduğu görülse de, Erzincan, barış dönemlerinde fonksiyonel üstünlüğünü hemen hissettirmiş ve çevresinin idarî merkezi olmuştur.

Erzincan Şehri, tarihi boyunca pek çok önemli depremlere sahne olmuş bir ova içerisinde yer almaktadır. Bu depremler esnasında, gerek şehir merkezi, gerekse çevresindeki birçok kır yerleşmelerinin defalarca yerle bir olduğu, hatta birçok yerleşmenin ortadan kalktığı ve yer değiştirdiği bilinmektedir. Erzincan'ın tarihinde derin izleri olan depremlerin kayıtları da, bize şehir ve çevresinin tarihi hakkında bazı ipuçları sağlamaktadır. Örneğin, Erzincan'ın yaşamış olduğu en eski büyük depremin tarihi, M.S.945 yılıdır. Bu bilginin tarihî kayıtlara geçmiş olması, Erzincan'ın o dönemde, idarî bir merkez olabileceği fikrini uyandırmaktadır. Yine 1255 yılında Erzincan'dan geçen W.Rubruck; bu sırada şehrin tamamen yıkıldığını görmüş ve bu depremde, sadece tesbit edilebilen ölü miktarının 10 000 kişi civarında olduğunu belirtmektedir (TURAN,1980,20). Bu bilgiler sayesinde, Erzincan'ın 13.yy.'da, kalabalık nüfuslu bir şehir olduğunu söyleyebiliriz.

Marco Polo; 13. y.y'da Erzincan'da, dokumacılığın gelişmiş olduğunu, Hâmâlî Yakut ise; Erzincan'dan, güzel ve kalabalık bir şehir olduğundan bahseder (DARKOT, 1964,339). 14.y.y seyyahlarından İbn-i Batuta; çarşı ve pazarı olan, nefis kumaşların dokunduğunu, bakır madenlerinin işlendiğini belirtmiştir (PARMAKSIZOĞLU, 1993,29-30). Yine İspanyol Elçisi Klaviyo; 4-5 Mayıs 1404 yılında, Erzincan'dan geçerken, pek geniş olmayan şehrin, nehir kenarında bulunduğunu, kalabalık nüfus, birçok cadde ve meydanların bulunduğunu yazmıştır (DOĞRUL,1939,67,78).

Evliya Çelebi, Erzincan'a H.1057'de (M.1679) uğradığında, şehir hakkındaki bilgileri şöyle sıralamaktadır; *Kale içinde, 200 bağısız bahçesiz ev vardır. Kalenin etrafı su hendeği ile çevrili olduğundan, dış varoştan şehre köprü ile geçilir. Dış varoşunda (kalenin dışındaki mahallelerinde) 1800 kadar ev vardır* (TEMELKURAN-AKTAŞ,1993,674-675). Evliya Çelebi'nin verdiği hane sayısına göre, o yıllarda şehirde, yaklaşık 10 000 civarında insan

yaşamaktadır. V. Cuinet ise, 19. y.y.'in sonlarına doğru Erzincan nüfusunun; 23 000 kadar olduğunu belirtmiştir (DARKOT,1964,339).

Erzincan'ın tarihi hakkında, verilen bilgilerin hemen hepsinden anlaşılacağı üzere, bir şehirden bahsedildiğini anlamak pek zor değildir. Yani, yaklaşık 1000 yıldan beri Erzincan'ın küçük, fakat dönemine göre önemli bir şehir merkezi olduğu gerçektir.

Erzincan bugünkü yerine gelene kadar, çeşitli kaynaklardan derlenen bilgiler ışığında, 3 (ŞAHİN,1987,529-532), 5 hatta 7 kez yerinin değiştirildiği belirtilmektedir. Tarihî kaynakların, Erzincan'ın yer değiştirmesi hakkında verdikleri bilgileri, şöyle sıralamak mümkündür. Daha önce belirtildiği üzere, ilk olarak Urartuların kale şehiri olan Altın-tepe (M.Ö.900-606), ovada kurulan en eski şehir yerleşmesidir. Urartuların, Med akınlarına dayanamaması veya bir depremle yerle bir olan Altın-tepe'nin yerine, başka bir yerleşmenin kurulmadığı görülmektedir. Altın-tepe'den sonra, ovada kurulan ikinci yerleşmenin, ovanın batısında, bugünkü Erzincan'a 15 km. mesafedeki Çatalarmut-Oğlak-tepe köyleri arasındaki arazide kurulduğu (ÇUHADAROĞLU vd.,1992,15) ve daha sonraki depremlerden sonra güneyde, ova ortasından geçen Karasu kıyısına, hatta nehrin güney kıyısına da yayıldığı tahmin edilmektedir. Bazı çiftçilerin, bugün kalıntısı hâlâ Karasu içinde duran Eski Köprüler civarındaki tarlalarını sürerken birçok bina temel taşlarına rastlamaları da, şehirin Fırat Nehri'nin iki yakasında kurulduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Nitekim, yukarıda da belirtildiği gibi, Klaviyo'nun şehir hakkındaki izlenimleri arasında, nehir kenarında bulunduğunu belirten ifadeler bulunmaktadır.

Osmanlılar döneminde, Karasu kenarında yer alan Erzincan, kademeli olarak kuzeye doğru yer değiştirmeye başlamıştır. 1939 öncesinde Erzincan'ın, daha güneydeki yerinden, günümüzde tek bir duvarının temel kısmının ayakta kaldığı kale ve şehir mezarlığına doğru, yani batıya ve kuzeye, bugünkü demiryolu hattına kadar uzandığı bilinmektedir.

Erzincan'ın depremler sonrasında yerinin değiştirilmesi, en son olarak 27 Aralık 1939 Erzincan Depremi ile gündeme gelmiştir. Bu büyük deprem sonrasında, Erzincan'ın yeri *Yasak Kent* ilân edilmiş, yeni yerleşim alanı olarak seçilen demiryolu hattının kuzeyinde, 1940 baharında *Muvakkat Şehir*'in inşasına hızla başlanmıştır. Muvakkat şehir, 1940-50 yılları arasında hüküm sürdükten sonra, bugünkü şehir daha kuzeye kurulmuştur (TUNCEL, 1981,116).

1950 yılından sonra Türkiye genelindeki ekonomik gelişmeler ve sanayileşme hareketi köyden şehire nüfus akımının hız kazanmasına yol açmıştır. Erzincan'da ise bu tarihten sonra

İplik (1954) ve Şeker (1956) fabrikalarının kurulması şehir hayatında bir dönüm noktası olmuş, şehir nüfusu 1950 yılında 18 043 iken, 1960 yılına gelindiğinde 36 420 'ye yükselmiştir. Nüfus miktarında, 1950-1960 yılları arasında gerçekleşen yaklaşık % 100'lük artış karşısında konut yetersizliği sorunu doğmuştur. Depremden hemen sonra, ilk yıllarda *muvakkat şehir*'de inşa edilen, Taksim, Çarşı, Kızılay, Hocabey, İstasyon ve Beybağı mahallelerine, daha kuzeyde oluşturulan *Yeni Erzincan*'daki, Gülabibey, Karaağaç, Atatürk, İnönü, Yeni ve Cumhuriyet mahalleleri eklenmiştir (Şekil: 3. 22).

Nüfus miktarı, 1970 yılına gelindiğinde 58 352'ye yükselmiştir. Bu nüfus artışı karşısında, dikey gelişimin deprem nedeniyle sınırlı tutulduğu (en fazla 3 kat) Erzincan'da, yatay yöndeki büyüme hız kazanmıştır. Kısa sürede, mevcut imar alanının ihtiyaca cevap veremeyeceği anlaşıldığından, 1960 sonrasında ilave imar plânı hazırlatılarak (1963'te) mevcut şehrin doğu, batı ve kuzeyinde bulunan araziler belediye sınırı içerisine alınmıştır. 1960 sonrasında, şehrin gelişmesi de bu arazilere doğru gerçekleşmiştir. Nitekim, Halitpaşa, Bahçelievler, Aslanlı, Kâzım Karabekir, Barbaros, Fatih ve İzzetpaşa mahalleleri, bu gelişmenin neticesinde oluşturulmuştur (Şekil: 3. 22).

Erzincan 1968'de *Kalkınmada Öncelikli İller* kapsamına alınmıştır. Bunun etkisiyle, 1970'li yıllarda özel sektör yatırımlarında bir kıpırdanma olmuşsa da, Türkiye'nin teşvik gören bazı yörelerinde olduğu gibi, olağanüstü artış görülememiştir. Erzincan, 1987'de teşvikten faydalanan, kalkınmada öncelikli yöreler kapsamında, ikinci derecede öncelikli iller arasında yer alıyordu (TSO REHBERİ,1987,87).

Bu küçük ölçüdeki devlet desteğinin tesirleriyle, Erzincan'da özel sektöre ait Etüdaş (1974), Ersan (1970), Doğusan (1974) , Nursal-Uysal (1975), Emi Akü (1976), Bakırsan (1978), Betoniş ve Unsan (1977) gibi işletmelerin yanında, Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu Erzincan Süt Ürünleri Fabrikası'nın faaliyete geçmesi (1976), şehirde istihdam imkânlarını bir ölçüde arttırmıştır.

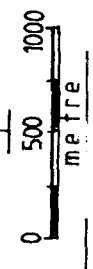
Bu arada K.İ.T 'lerin Erzincan'da kadro genişletme ve yeni kuruluşlarının etkileriyle şehir hayatında gelişmeler devam etmiştir. Bilhassa, Eğitim Enstitüsü (1974) ve Meslek Yüksek Okulu (1976) gibi yüksek öğretim kuruluşlarının da açılması, ticarî hayatın canlanması, şehrin büyümesi ve gelişmesinde, etken olan birkaç önemli faktör olarak gösterilebilir. Bu arada, 1970-80 yılları arasında şehir nüfusunun 58 352'den 70 982 kişiye yükseldiği görülmüştür.

Şekil 3.22-ERZİNCAN ŞEHİRİ VE ÇEVRESİNDE FONKSİYON ALANLARININ DAĞILIŞI (1995).

- MAHALLELER**
- 1-AKŞEHİDDİN
  - 2-ASLANLI
  - 3-ATATÜRK
  - 4-BAHÇELİEVLER
  - 5-BARBARDOS
  - 6-CUHHURİYET
  - 7-ÇARŞI
  - 8-ERGENEKON
  - 9-FATİH
  - 10-GÜLABİBEY
  - 11-HALITPAŞA
  - 12-HOCABEY
  - 13-İHOÜ
  - 14-İZZETPAŞA
  - 15-KARAAĞAÇ
  - 16-KAZIM KARABEKİR
  - 17-KIZILAY
  - 18-MİMAR SİNAN
  - 19-TAKSİM
  - 20-YAVUZ SELİM
  - 21-YENİ
  - 22-YUNUS ENRE

- Yol
- Demiryolu
- Tarım Alanları
- Hizmet "
- Sanayi "
- Konut "
- Askerî Alanlar
- Çayır-Mera
- Mezarlık
- Belediye Sınırı
- İmar "
- Mahalle "

Bu nüfus artışı ve gelişmeler neticesinde, 1988 yılında ilave imar plânı yapılarak, Yunus Emre, Akşemsettin, Mimar Sinan, Yavuz Selim ve Ergenekon mahalleleri oluşturulmuştur (Şekil:3. 22).

13 Mart 1992'de meydana gelen depremde, şehirdeki 1839 yıkık ve ağır hasarlı konutun yerine (ÇUHADAROĞLU,1992,144) yeni konutlar yapmak amacıyla, Mimar Sinan, Ergenekon, Fatih, Akşemsettin, Aslanlı, Bahçelievler ve Yunus Emre mahallelerinde, afet konutlarının yapımı sürmektedir. 1988 imar plânındaki alanların dışına henüz taşma görülmemiştir.

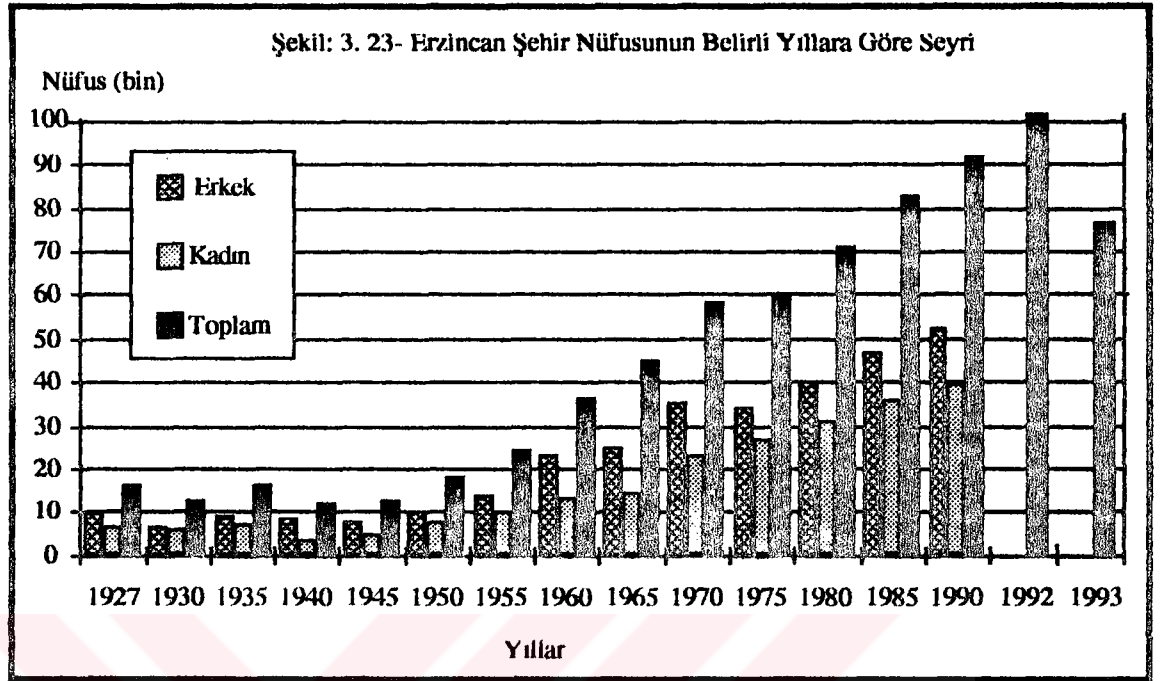
Tablo: 3.17- Belirli Yıllarda Erzincan Şehrinin Erkek, Kadın ve Toplam Nüfus Miktarları ile Yıllık Artış Oranları (%).

YILLAR	ERKEK	KADIN	TOPLAM	Yıllık Artış Oranı (%)
1927	9 606	6 486	16 092	-
1930 ⁽¹⁾	6 204	6 155	12 359	-88,0
1935	8 871	7 273	16 144	53,4
1940	8 592	3 504	12 096	-57,7
1945	7 707	4 866	12 573	7,7
1950 ⁽²⁾	10 245	7 798	18 043	72,2
1955	13 822	10 191	24 013	57,2
1960	23 211	13 209	36 420	83,3
1965	27 562	17 635	45 197	43,2
1970	35 354	22 998	58 352	80,3
1975	33 780	26 571	60 351	6,7
1980	40 317	30 665	70 982	32,4
1985	46 915	35 701	82 616	30,4
1990	52 496	39 276	91 772	21,0
1992 Şubat ⁽³⁾	—	—	101 022	48,0
1993 Mayıs ⁽³⁾	—	—	77 232	-268,5

Kaynak: DIE Genel Nüfus Sayımı Sonuçları.

- (1) Haziran 1930'da , Erzincan Valiliği tarafından yapılan özel nüfus sayımı sonuçları.
- (2) Bu yılın cinslere göre nüfus miktarları o dönemlere ait şehirli nüfus oranlarından hesaplanmıştır.
- (3) Mahalle Muhtarlarından alınan bilgiler.

1985 nüfus sayımına göre, 82 616 olan şehir nüfusu, 1990 yılında 91 772'ye yükselmiştir. Mahalle muhtarlarından alınan bilgilere göre, 13 Mart 1992 depreminden önce, 101 022'ye ulaşmış olan şehir nüfusu, depremin ilk günlerinde başlayan ve ilk üç ay boyunca, büyük miktarlarda gerçekleşen diğer şehirlere göç sebebiyle, 1993 Mayıs ayında 77 232'ye kadar inmiştir. Kaybedilen nüfusa karşılık olarak, çevre ilçelerden Erzincan şehrine gerçekleşen göçler ve depremi takip eden günlerde şehri terkedenlerin, yaklaşık bir yıl sonra, geri dönmeye başlamalarıyla, şehir nüfusunda tekrar artış görülmüşse de, deprem öncesi nüfus miktarına ulaşamamıştır (Tablo: 3.17, Şekil: 3.23).

Erzincan Şehri'nin alansal ve nüfus gelişimini kısaca bu şekilde açıkladıkdan sonra, biraz da şehrin fonksiyonel özellikleri üzerinde duralım:

Çeşitli beşeri ve iktisadî fonksiyonları kendi bünyesinde toplayan Erzincan, bu özelliklerin kendi jeolojik yapısındaki olumsuzluğuna rağmen, her zaman önemli bir şehir olarak tarihe yansımıştır. Bu fonksiyonların ortaya çıkmasında ise, hiç şüphesiz doğal çevre faktörlerinin rolü büyüktür. Zira, Erzincan ve çevresindeki orografik şartların ortaya koyduğu zorunluluğun bir sonucu olarak, Erzincan önemli bir şehir merkezi haline gelmiştir. Erzincan'ın tarih boyunca, farklı yönlerden gelen kervan yollarının, kesişme noktasında yer aldığı bilinmektedir. Kuzeyden güneye, doğudan batıya geçen yolların kesişme imkânı ise bu bölgede, Erzincan Ovası'nda gerçekleşmektedir. Erzincan, tarihinde sadece bir kervan yolu güzergâhı veya ticaret merkezi olmayıp, içerisinde bulunduğu ovanın, ekip-dikme, hayvancılık, madencilik ve dokumacılık vs. gibi potansiyellerinin yanında, askerî ve idarî yönlerden de önemli bir şehir oluşuyla dikkati çeker. Ayrıca, Erzincan'ın ve içerisinde yer aldığı ovanın, yakın çevresine göre; iklim, toprak, hidroğrafya ve eğim şartları yönünden avantajlı şartlara sahip oluşu, bu ovanın, yoğun iskân sahası haline gelmesine yol açmıştır.

Erzincan şehrinin, fonksiyonel özelliklerini ortaya koyabilmemiz için, nüfusun sektörlere göre bölünüşüne göz atmamız gereklidir. Ancak, 1927'den 1950 yılına kadar yapılan Genel Nüfus Sayımları'nda, *iktisadî faaliyet kollarının tasnifindeki farklılıklar* ve

faal kabul edilmeyen 0-12 yaş grubu hariç tutulmadan, toplam şehir nüfusunun esas alınması gibi sebeplerden dolayı, bu konuda sağlıklı bir değerlendirmeyi, ancak 1950 yılından sonrası için yapabilmekteyiz. Standardı sağlayabilmek için, 1927-1950 arasındaki iktisadî faaliyet kollarında birleştirmeler yapılarak, ana sektörler göre bölünüş tespit edilmiştir. Faal nüfusun, 1927-1995 yılları arasında iktisadî faaliyet kollarına dağılışında, önemli değişmelerin gerçekleştiği görülmektedir (Tablo:3.18).

Tablo: 3.18- Sayım Yıllarına Göre, Erzincan Şehrindeki Faal Nüfusun, Ana İktisadî Sektörlere Göre Miktarları ve Oranları (%).

YILLAR	TARIM	%	SANAYİ	%	HİZMET	%	DiĞER	%	TOPLAM
1927	707	4,4	758	4,7	4 608	28,6	10 019	62,3	16 092
1935	816	5,1	1 225	7,6	3 880	24,0	10 223	63,3	16 144
1945	484	3,8	666	5,3	3 969	31,6	7 454	59,3	12 573
1950	1 300	16,4	732	9,2	5 118	64,5	785	9,9	7 935
1955	1 602	17,7	949	10,5	2 913	32,2	3 582	39,6	9 046
1960	984	6,3	2 327	14,9	3 804	24,3	8 547	54,6	15 662
1965	1 360	7,8	2 470	14,2	4 864	28,0	8 691	50,0	17 385
1970	1 469	6,7	2 671	12,1	17 491	79,5	366	1,7	21 997
1975	2 720	12,9	3 102	14,7	15 242	72,2	39	0,2	21 103
1980	824	3,3	3 619	14,4	20 390	81,1	311	1,2	25 144
1985	598	2,3	3 771	14,2	21 987	82,8	206	0,8	26 562
1990	1 351	4,5	3 275	11,0	24 930	83,7	237	0,8	29 793
1995*	2 000	7,8	4 420	17,3	18 805	73,7	300	1,2	25 525

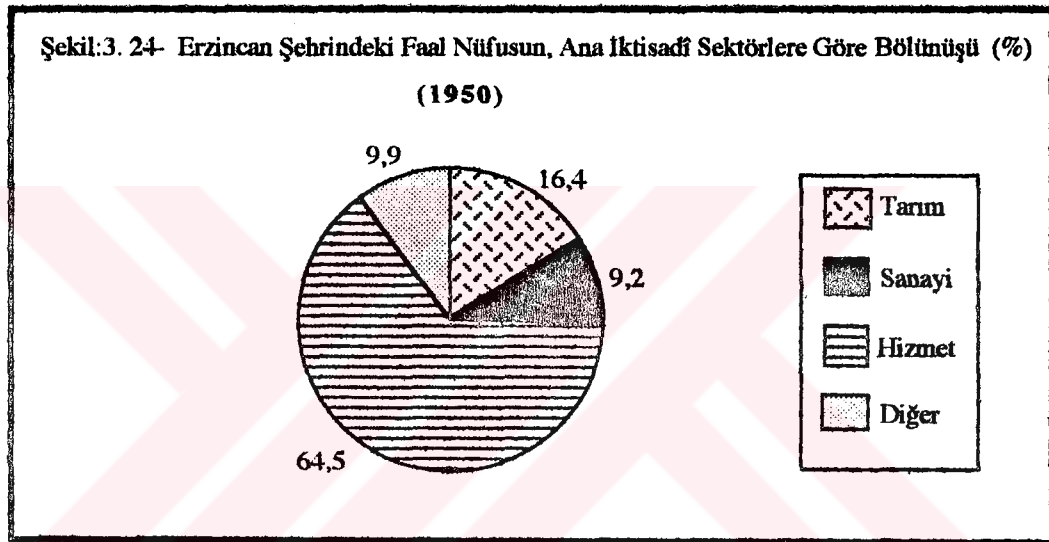
Kaynak: DIE verileri.

* Erzincan'ı, şehir coğrafyası metoduyla incelemekte olan, ALTINBİLEK'ten alınan bilgilere göre.

Daha önce, bazı dönemlerde iktisadî faaliyet kollarının tasnifindeki farklılıklardan bahsetmiştik. Nitekim, tablo:3.18'de görüleceği gibi, *hizmet sektörü ve diğer* olarak belirtilen sütunlarda, 1970 yılında büyük oransal değişim söz konusudur. Çünkü bu yıla kadar *toplum hizmetleri*, dolayısıyla da hizmet sektörü kapsamında yer alması gereken asker nüfus, *iyi tanımlanamamış faaliyetler*'e dahil edilmiştir. Bu nedenle, 1970 yılına kadar hizmet sektöründe çalışan gerçek nüfus sayısı ve oranını, yanındaki sütunun değerlerine ekleyerek, bu şekilde değerlendirmek gereklidir.

Zaten ülke genelinde, sanayileşme hareketlerinin henüz başlamadığı ve şehirleşme hızının çok düşük seviyelerde olduğu 1950-55 yıllarına kadar, sanayi sektörü için düşük oranlar söz konusudur. 1935 yılında artış gösteren sanayi sektörü oranı, araya giren 1939 depremi sebebiyle, 1940'ta düşmüş ve daha sonraki yıllarda, küçük artışlarla, günümüze ulaşmıştır.

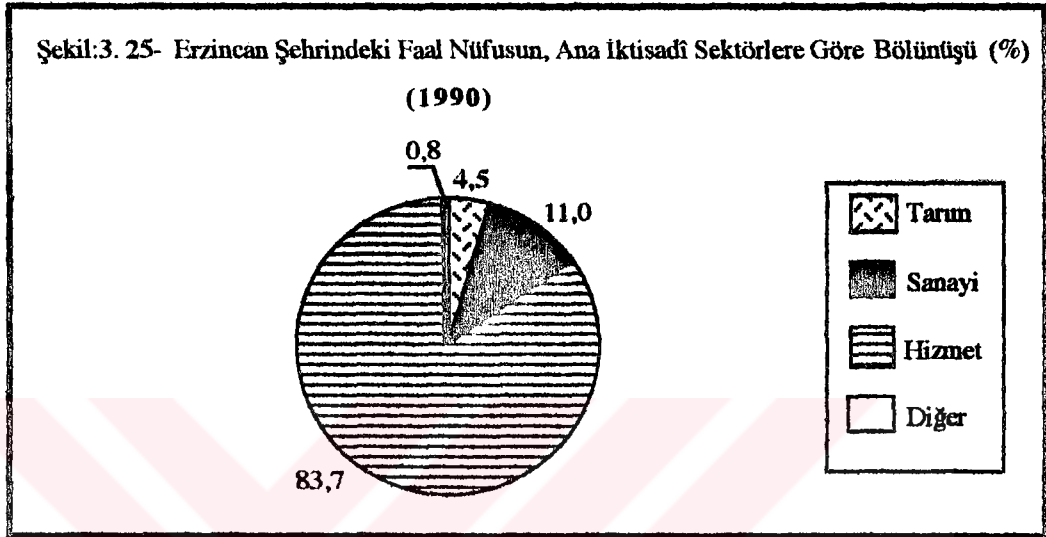
Tüm sayım dönemleri içinde, tarım sektöründeki iktisâden faal nüfus oranı, en yüksek değerine, 1950 (% 16,4) ve 1955 (% 17,7) yıllarında ulaşmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında; 1939 depreminden sonra diğer şehirlere göç eden kırsal nüfusun, şehirde inşa edilen yeni konutlardan veya işyerlerinden sahiplenebilmek amacıyla, köylerinden ziyade şehre yerleşmeleri, İplik ve Şeker fabrikalarının yapımına başlanmış olması, gibi faktörlerin rol oynadığı düşünülebilir. Bu yıllarda, sanayi sektöründe çalışan nüfusun oranı, sırasıyla % 9,2 ve % 10,5 iken, hizmet sektörü ise, % 74,4 ve % 71,8 gibi yüksek bir paya sahiptir (Şekil:3.24).

Şehrin güneydoğusunda yer alan ve daha önceleri köy statüsünde olan Cengiztopel yerleşmesi, 1973 yılında belediye sınırları içine alındığı için, 1975 yılına ait, faal nüfusun sektörel dağılımında tarımın payı, bir önceki ve sonraki sayım yılına göre, oldukça yüksek bir değer göstermiştir (Tablo:3.18). 1970 yılında % 12,1'lik paya sahip olan sanayi, özellikle küçük imalât sanayinin gelişme göstermesine bağlı olarak, 1975 yılında % 14,7'ye yükselmiştir. Yine bu dönemde de, en büyük paya sahip olan hizmet sektörü ise, 1939'dan sonra Erzurum'a sevk edilen 3. Ordu Karargâhı'nın, 1967 yılında tekrar Erzincan'a dönmesiyle, 1970 yılında % 79,5 gibi yüksek bir orana sahip olmuştur.

1975-1990 yılları arasında, kırsal kesimden şehirlere doğru olan göç hareketi ve artan şehirleşme hızına bağlı olarak, nüfus miktarı 60 351'den, 91 772 'ye yükselmesine rağmen, şehir nüfusuna katılan ve genellikle çok çocuklu ailelerden oluşan kırsal nüfus sebebiyle, şehirdeki faal nüfusun toplam içindeki oranı, 1975'de % 34,96 iken , 1990'da % 32,46'ya inmiştir. Şehire göç eden kırsal nüfus, herhangi bir sektörde tam anlamıyla istihdam imkânı bulamamıştır. Bu sebeple, tablo:3.18'de *diğer* olarak belirtilen, iyi tanımlanamamış

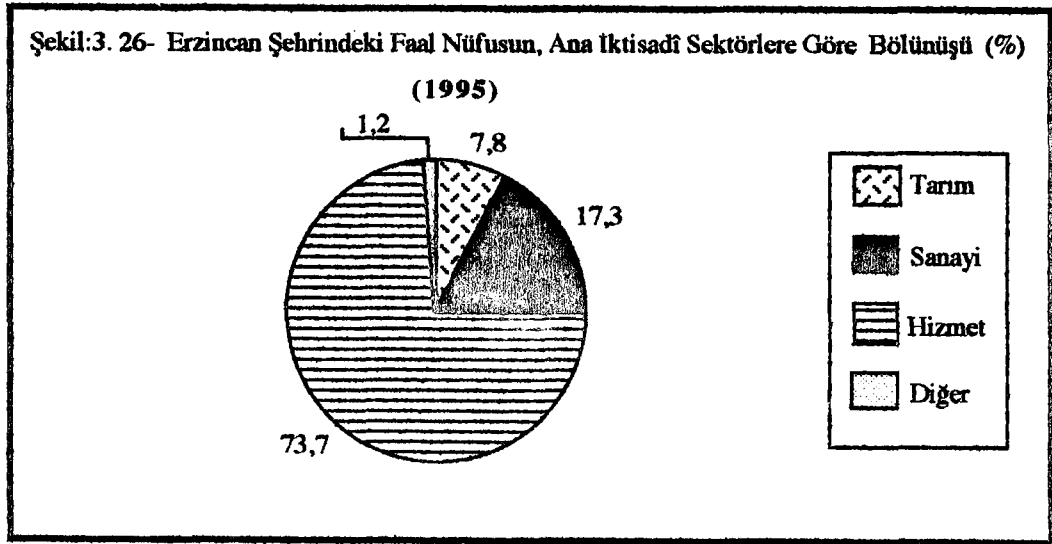
faaliyetler koluna dahil olan nüfusun oranı ise, 1975'de %2'den, 1990'da %8'e yükselmiştir. Şehirsel fonksiyonların, 1990 yılında nispeten belirginleşmesi sonucu, toplam faal nüfus içindeki hizmetler sektörünün payı, % 83,7'ye kadar çıkmışken, tarım sektörünün payı ise, % 4,5'e inmiştir (Şekil:3.25).

Erzincan Şehri'ndeki iktisâden faal nüfusun, sektörlere göre bölünüşünde, özellikle 13 Mart 1992 Depremi sebebiyle, 1990-1995 yılları arasında, önemli değişimler olmuştur. Depremden sonra yoğun olarak başlatılan, yeniden imar çalışmaları sebebiyle, inşaat faaliyetlerinde çalışan nüfus miktarının artmasıyla, sanayi sektörünün payı, % 17,3'e yükselmiştir. Çevre köylerden ve ilçelerden, çeşitli sebeplerle göç alınması nedeniyle de, iyi tanımlanmamış (diğer) faaliyetlerin oranı artmıştır (% 1,2). İl merkezine yakın köylerden göç edip şehre yerleşen ve gününbirlik gidiş-dönüşlerle, köylerindeki arazilerini işlemekte olan ailelerin artmasına bağlı olarak, tarım sektöründeki nüfusun payı % 16,4'e yükselmiştir. Yine en yüksek orana sahip olmasına rağmen, resmî kurumlarda çalışanların bir kısmının, deprem sonrasında tayin isteyerek şehri terketmeleri ise, hizmet sektöründe faaliyet gösteren nüfus oranındaki düşüşe sebep olmuştur (Şekil:3.26).*

Kısaca; Faal nüfusun, 1927-1995 yılları arasındaki sektörlere göre bölünüşüne baktığımızda, tüm dönemlerde hizmet sektörünün, birinci sırada olduğunu, tarım ve sanayi sektörlerinin ise, çeşitli sosyo-ekonomik faktörlerin etkisiyle, oransal değişikliklerle bunu takip ettiğini görmekteyiz (Tablo:3.18).

* 1995 yılındaki faal nüfusun, iktisadî faaliyet kollarına göre miktarları; Erzincan'ı şehir coğrafyası metoduyla incelemekte olan, M.S. ALTINBILEK' ten temin edilmiştir.

Bu değerlendirmelerin ışığında, konu ile ilgili bilgilere sahip olduğumuz 1927 yılından günümüze kadar, Erzincan Şehri'nin fonksiyonel özelliğinin değişmediğini ve belirgin şekilde, *bir hizmet şehri* olduğunu söylememiz mümkündür.

3.3.4.2. Üzümlü

Üzümlü, Erzincan'ın 23 km. kadar doğusunda, Esence Dağları'nın ovaya indiği, yaklaşık 1300-1400 m.ler arasında yer alan bir etek yerleşmesidir. Yerleşmenin kuruluş zamanı olarak çok değişik dönemler belirtilmesine rağmen, Urartular dönemine kadar indiği sanılmaktadır. Zaten önemli bir Urartu yerleşmesi sayılan Altuntepe. Üzümlü'ye yaklaşık 3 km. mesafededir.

Üzümlü'nün eski adı, *Cimin*'dir. Bu adın, yörede *Cimcime Sultan* adıyla bilinen ve olayları muhtemelen Üzümlü'de (Cimin'de) geçen efsaneden gelmiş olduğu sanılmaktadır. Ayrıca Doğu Anadolu ve hatta Rumeli'de *Ciminkânlı-Ciminkânlı* adlı Türkmen cemaatinin de, bu ismin kullanılmasında rolü olduğu düşünülebilir (ŞAHİN,1985,539). Daha sonraları, üzüm bağlarının çokluğuna bağlı olarak adı, Üzümlü olarak değiştirilmiştir.

16.yy.'da Üzümlü, Erzincan Kazası'nın Güney Erzincan nahiyesine bağlı bir köy durumunda iken, 1516 yılında 57 hane, 11mücerred (yaklaşık 296 nüfus), 1530'da 64 hane, 29 mücerred (yaklaşık 349 nüfus), 1591 yılında ise, 177 hane (yaklaşık 885 nüfus) bulunmaktaydı (MİROĞLU,1990,102). 1289-1297 tarihli (Hicrî) Osmanlı Vilayet Salnameleri-ne göre, Erzurum Sancağı'na bağlı, Erzincan Kazasının bir nahiyesi

durumundadır. 1879 yılından beri bucak merkezi olan Üzümlü, 1923 yılında belediyeleşmiş ve 1987 yılında ise, ilçe merkezi yapılmıştır.

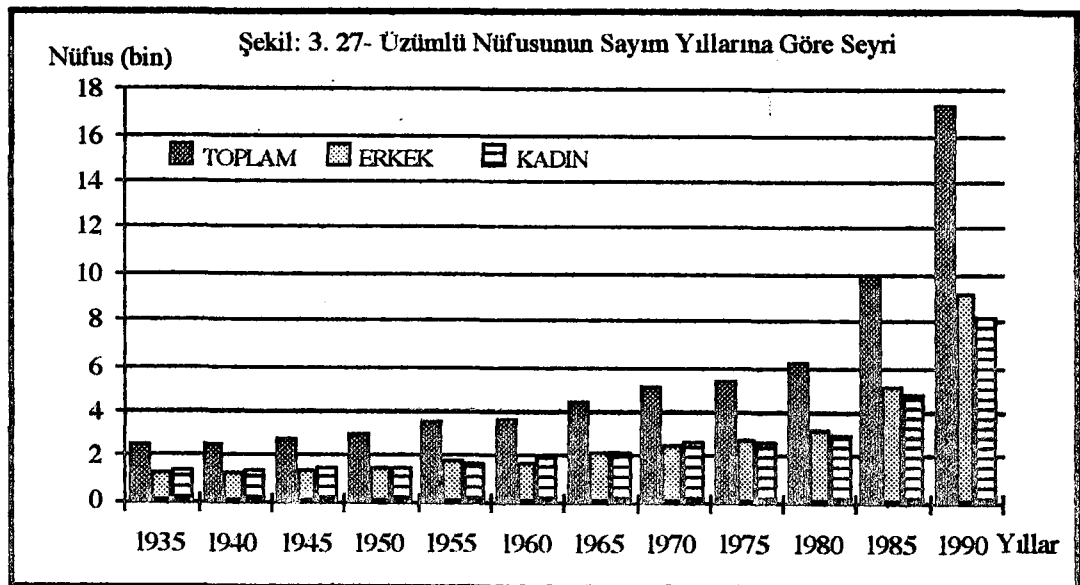
Üzümlü İlçe Merkezi, 1990 yılı itibariyle kendisine bağlı 28 köy yerleşmesine ve bu yerleşmelerde yaşayan toplam 12 775 nüfusun idarî bakımdan merkezi durumundadır. 17 314 olan ilçe merkezi nüfusu da katıldığında, Üzümlü İlçesi toplam nüfusu 30 088 kişiyi bulmaktadır. İlçeye bağlı 14 köy araştırma alanımızın doğusunda, inceleme sahasının dışında kalmaktadır.

İlçe merkezinin nüfusu, sayım dönemlerinde hiç bir zaman azalma göstermeden, sürekli artış içinde olmuştur. Özellikle 1980 yılından sonra Üzümlü'nün ilçe yapıma durumu gündeme gelince, bu yıldan sonra yapılan sayımlarda büyük artışlar gerçekleşmiştir. Nitekim 1935 yılında 2 551 olan nüfus, 1975 yılına gelinceye kadar 5 341'e yükselmiş ve bu yıldan sonra nüfus artışı devam ederek 1980'de 6 183'e, 1985'de 9 955'e ve 1990'da ise bir önceki sayım yılına göre % 74'lük nüfus artış miktarıyla, 17 314 kişiye yükselmiştir (Tablo:3.19, Şekil:3.27). Üzümlü, nüfus bakımından Erzincan'daki en büyük ilçedir.

Tablo: 3. 19- Üzümlü Nüfusunun Sayım Yıllarına Göre Seyri ve Yıllık Artış Oranı (%).

YILLAR	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
TOPLAM	2551	2553	2779	2958	3496	3648	4405	5112	5341	6183	9955	17314
ERKEK	1216	1213	1327	1455	1771	1751	2192	2506	2715	3163	5111	9230
KADIN	1335	1340	1452	1503	1725	1897	2213	2606	2626	3020	4844	8084
Yıllık Art.Or(%)	-	0,2	17,0	12,5	33,4	8,5	37,7	29,8	8,8	29,3	95,3	110,7

Kaynak: DİE Bültenlerinden hesaplanmıştır.

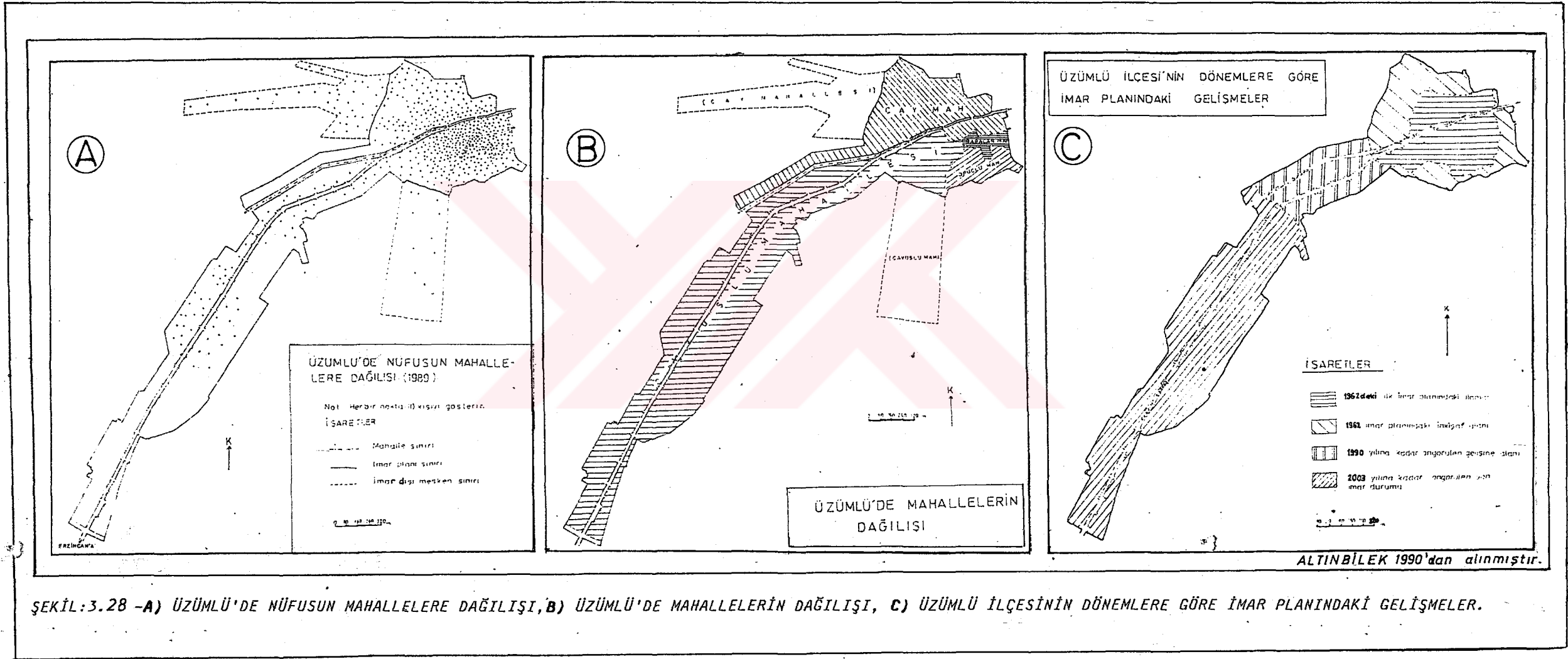

1980 yılından, 1985 yılına 3 772 kişilik bir nüfus artışıyla geçilmiş olması, Üzümlü'nün bu yıllarda ilçe yapılabilmesini sağlamak amacıyla *nüfusunun sunî olarak artırılmış olabileceği* yargısını akla getirmiş olsa bile (ALTINBILEK,1990,52), 1990 sayımında ortaya çıkan 17 314 kişilik nüfus miktarı, durumun böyle olmadığını, aksine çevre köylerden ilçe merkezine doğru göçlerin büyük miktarlarda olduğunu göstermektedir. Bu dönemde, ilçeye bağlı köylerde gerçekleşen nüfus azalışları, bu görüşü desteklemektedir. Bağların hasat döneminin Eylül-Ekim aylarına rastlaması ve Erzincan'da oturan Üzümlülülerin bağlarını veya tarlalarını hasat için, sayımların yapıldığı zamanları kapsayan bu dönemde, burada bulunmaları sebebiyle nüfus miktarı gerçeğinden yüksek çıkmaktadır. Bu nedenle Üzümlü İlçe Merkezi'nde, yaz-kış mevsimleri arasında belirgin nüfus farkı olmaktadır.

Nüfusun cins ve yaş yapısı, araştırma alanımızın genel karakterine uyum göstermesine rağmen, Üzümlü'de 1975 yılına kadar kadın nüfus fazlalığı söz konusu iken, bu yıldan sonra erkek nüfus fazlası gerçekleşmiştir (Cinsellik oranı, 1970'de % 96,1 iken, 1990'da % 114,2 olmuştur). Nüfusun yaş gruplarına bölünüşünde, 0-14 yaş grubundaki nüfusun oranı, araştırma alanı geneline göre, biraz yüksek olmasına rağmen genelde benzer durumlar mevcuttur. Araştırma alanı genelinde 0-14 yaş grubu, nüfusun % 29,4'ünü oluştururken (Tablo:2.10), Üzümlü'de bu değer % 31,5'tir. Ayrıca araştırma alanı genelinde % 54 olan *bağımlılık oranı*, Üzümlü'deki 0-14 yaş grubu oranının daha yüksek olması sebebiyle, % 57,6 civarındadır.

Tapulama sahası 56 720 da. (56,72 km²) olan Üzümlü'de, 1990 yılında *aritmetik nüfus yoğunluğu* yaklaşık 305 kişidir ki, bu miktar araştırma alanı ortalamasının 7-8 katı kadardır. 10 279 da. olan tarım arazisine göre, *fizyolojik nüfus yoğunluğu* ise araştırma alanı ortalamasının 10 katından bile fazladır (km²'ye 1 684 kişi). Tarımsal nüfus miktarının yaklaşık 5 268 kişi olduğu Üzümlü'de *tarımsal nüfus yoğunluğu* 512 kişidir.

Nüfusun Üzümlü İlçe Merkezi'ndeki dağılışına baktığımızda, hemen tüm darî binaların, ticarethanelerin, otobüs ve minibüs duraklarının da yer aldığı, iş ve ticaret sahasına karşılık gelen asıl merkezde nüfusun yoğunlaştığı görülmektedir. *Babacan, Çavuşlu, Çay ve Oruçlu* mahallelerinden oluşan Üzümlü İlçe Merkezi'nde, nüfusun yaklaşık % 45,9'u Çay mahallesinde, % 33'ü Çavuşlu mahallesinde, % 11,6'sı Oruçlu mahallesinde ve % 9,5'i ise Babacan mahallesinde bulunmaktadır (ALTINBILEK,1990,70) (Şekil:3.28.A, Şekil: 3.28.B).

ŞEKİL:3.28 -A) ÜZÜMLÜ'DE NÜFUSUN MAHALLELERE DAĞILIŞI, B) ÜZÜMLÜ'DE MAHALLELERİN DAĞILIŞI, C) ÜZÜMLÜ İLÇESİNİN DÖNEMLERE GÖRE İMAR PLANINDAKİ GELİŞMELER.

Üzümlü'nün 1990 itibariyle 57,6 ha. olan imar alanı esas alındığında, ilçe merkezindeki nüfus yoğunluğu miktarının ha.'a 300 kişi civarında olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu yoğunluk miktarı, aslında ortalama bir değerdir. Çünkü toplam nüfusun % 75'inden fazlası, ilçe merkezinin ilk nüvesini oluşturan eski yerleşim alanında (34,1 ha.) toplanmıştır.

İktisadi faaliyet kollarına göre, 1990 yılındaki faal nüfusun % 48,4'ü tarım, % 8,9'u imalat, % 0,6'sı elektrik, % 5,2'si inşaat, % 6,9'u ticaret, % 5,4'ü ulaşım, % 1,6'sı malî hizmetler, % 22,4'ü toplum hizmetleri ve % 0,6'sı ise faaliyet kolu bilinmeyenlerden oluşmaktadır. Ticaretin büyük bir kısmını da, tarımsal ürün komisyoncuları ve nakliyecilerin oluşturduğu Üzümlü'de, tarım dışı meslek gruplarında çalışıyor görünenlerin bile, bir yandan da tarımla uğraştığı dikkate alınır, tarım fonksiyonunun ağırlıkta olduğu bir yerleşme karakteri belirginleşmektedir. Ayrıca, tarım dışı işlerde çalışanların büyük bir kısmının, Erzincan 'da çalıştığı da göz önünde bulundurulursa, Üzümlü'nün bir *tarım kasabası* olduğunu söylemek daha da kolaylaşmaktadır. Üzümlü İlçe Merkezi'nin *yerleşme formu ve gelişmesi* itibariyle, en kuzey kesimdeki asıl merkez kısmı, tam anlamıyla büyük bir köy görünümündedir (Foto:3.9). Etek köylerinin genel formunda, su kaynağına yakınlığın ön planda tutulmuş olması, Üzümlü'de de kendini göstermiş ve yerleşmenin ilk kuruluş yeri, günümüzde asıl merkez kısmını oluşturan, Üzümlü (Cimin) Deresi'nin ikiye ayırdığı vadi ağzına karşılık gelmektedir. Bu ilk ve eski yerleşim yerinden (asıl merkezden) güneye doğru gidildikçe, yerleşme formunda, inşa tarzında, yapı malzemelerinde ve mesken şekillerinde eskiden yeniye doğru bir geçiş hissedilmektedir.

Üzümlü'nün ilk kuruluş yerinin, etekte ve ova tabanına göre nisbeten yüksekte kurulmuş olmasının pek çok coğrafi nedeni vardır. Bataklık alanlardan uzakta kalmak, bunaltıcı yaz sıcaklarından kurtulmak ve hayvancılık faaliyetleri için dağlık kesime yakın olmak gibi sebepler etkili olmuştur. Ayrıca, çevrede yaygın olan bağlar ve meyve bahçeleri, dağların eteklerinde yer almaktadır. Bu ise, baki şartlarıyla ilgilidir. Üzümlü güneye bakan yamacın, iklim şartlarına sağladığı avantajı kullanmaktadır. Bu durum, hem sıcaklığın iyi alınmasında, hem de ürün hasadının daha erken yapılmasında kendisini göstermektedir. Nitekim, güneye bakan yamaçlardaki tarlalarda hasat, ova tabanı ve kuzeye bakan yamaçlardaki tarlalara göre, 10 gün önce yapılmaya başlanmaktadır.

Üzümlü İlçe Merkezi'nde farklı *yerleşme dokusuna* sahip alanlar, birbirlerinden kolaylıkla ayıt edilebilmektedir. Asıl merkezi oluşturan ilk yerleşim yerinde, sık dokulu küme köyü özelliğine sahip olan yerleşme, etraftaki bağ-bahçe alanlarına doğru gidildikçe dağınık

veya seyrek bir dokuya bürünmektedir. Ana merkezden güneye doğru uzanan ve nisbeten yeni yerleşim alanlarından oluşan kesim ise, son derece planlı bir dokuya sahiptir.

Üzümlü yerleşmesinin gelişmesine bağlı olarak, 1962 yılında yapılan ilk imar planı, çevrede oluşmaya başlayan güntümüz mahallelerini de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. 1986 yılında hazırlanan imar planında ise güneye doğru bir gelişme alanı oluşturulmuş, bu kesim 1990 yılına kadar imar edilmiş ve hatta 2003 yılına kadar öngörülen son imar durumunu kapsayan alan ise, 1992 depreminden sonra beklenenden daha hızlı gelişerek, neredeyse Erzincan-Erzurum (E-97) devlet karayoluna kadar inen bir imar alanı oluşmuştur (Şekil:3.28.C).

Yoğun olarak yürütülen bağ-bahçe tarımı faaliyetlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan *hugul*'lara özellikle Üzümlü çevresinde sıkça rastlanmaktadır.

Üzümlü'nün bir ilçe merkezi olarak, sahip olduğu fonksiyonların güntümüzdeki durumuna kısaca değinecek olursak; idarî fonksiyon bakımından, daha önce de belirtildiği gibi 28 köyün *idarî fonksiyon* bakımından merkezliğini üstlenmiş durumdadır. İlçe merkezinde; Kaymakamlık, Belediye, İlçe Tarım Müdürlüğü, İlçe Nüfus Müdürlüğü, İlçe Tapu Müdürlüğü, İlçe Müftülüğü, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, TEK, Tarım Kredi Kooperatifi, İlçe Jandarma Bölük Komutanlığı ve Ziraat Bankası gibi resmî kurumlar bulunmaktadır. Diğerleri ise, binalarının yapımı devam ettiğinden hizmete geçememiştir. Yeni kurulan bir ilçe olduğundan, darî fonksiyonlar tam anlamıyla gelişmemiştir. *Sosyal fonksiyonlar* dan hemen hiçbiri mevcut değildir. Doktor ihtiyacı sağlık ocağından karşılanmaktadır. Ayrıca iki dış teknisyeni bulunmaktadır. Sosyal fonksiyonlar kapsamındaki ihtiyaçların tümü, Erzincan şehrinden karşılanmaktadır. Üzümlü, tarım kasabası karakterinde bir yerleşme olduğundan, ekonomik fonksiyonlar içinde *tarım fonksiyonu* ağırlık kazanmaktadır. Bunun yanında yine tarımsal faaliyetlere bağlı olarak gelişen *ticaret ve ulaşım fonksiyonlarının* da, küçük oranlarda bile olsa gelişmeye başladığını söyleyebiliriz. Yine de tarım fonksiyonu, % 48,4 gibi yüksek bir oranda hâkim fonksiyonu oluşturmaktadır.

Üzümlü'nün toplam arazisinin (56 720 da.) % 65'i ekili-dikili tarım arazisi, % 11,4'u mera arazisi, % 11,2'si yerleşim alanları, % 11,4'ü tarım dışı alanlar ve % 1'i ise askeri alanlardan oluşmaktadır. Arazi mülkiyeti, parsel yüzölçümleri küçük ve dağınık küçük mülkiyetten oluşmaktadır. Ailelerin % 85,5'i 25 da.dan az mülkiyete sahiptir. 26 da. ve daha fazla mülkiyete sahip ailelerin oranı % 11,3, topraksız aile oranı ise %3,2'dir. 25 da.dan az mülkiyete sahip ailelerin elindeki arazi miktarı, toplam tarım alanının % 57'sine

karşılık gelmektedir. Yani toplam tarım alanının % 57'si, ailelerin % 85,5'inin mülkiyetinde iken, geri kalan % 43 oranındaki tarım arazisi ise, ailelerin ancak % 14,5'inin mülkiyetindedir. Bu oranlar, tarım alanlarının çiftçi ailelerine bölünüşünde dengesizlik olduğunu ortaya koymaktadır.

Üzümlü'de tarım yapılan arazi miktarı 10 720 da.dır (% 53,5). Bu alanın % 40,3'ü meyveliklerden, % 34,6'sı tahıl tarlalarından, % 13,7'si sebzeliklerden, % 8,2'si şeker pancarı alanlarından, % 1,1'i yem bitkilerinden, % 0,4'ü kavaklıklardan ve % 1,7'si nadas alanlarından oluşmaktadır. Görüldüğü gibi, araştırma alanımızın genelinde tahıl tarımı, ekiliş alanı olarak ilk sırada yer alırken (Tablo:4.10, Tablo:4.11), Üzümlü'de meyvecilik ve bağ-bahçe alanları ilk sırada gelmektedir. Üzüm bağları ve meyve bahçelerinden oluşan 4135 da. meyveliklerin, 2741 da.'ı bağ alanları ve 1394 da.'ı ise meyve bahçeleridir. Tarihin eski devirlerinden beri yapıldığı bilinen bağcılık faaliyetleri sebebiyle, bağ alanlarının miktarı oldukça yüksektir. Zaten Üzümlü'nün de yer aldığı, Erzincan Ovası'nın kuzeydoğu kesimi, il genelinde bağcılığın en fazla yapıldığı sahaya karşılık gelmektedir. Meyveliklerin çok alan kaplamasında ise, neredeyse sulama imkânına sahip her tarlanın etrafına kayısı ağacı dikilmesi etkili olmuştur.

Üzümlü İlçe Merkezi'nde, hemen her dalda hizmet veren çok çeşitli ticarethane bulunmasına rağmen, özellikle ticarî kapasiteleri oldukça sınırlıdır. Bu ticarethaneler, genellikle günlük ve periyodik ihtiyaçlara yöneliktir. Her yarım saatte bir Erzincan'a giden belediye otobüsleriyle, il merkezinden gerekli türde, cins ve kalitede malı hem daha ucuza, hem de bolca temin etmek mümkün olduğundan, buradaki ticarethanelerin işletme kapasiteleri artmamaktadır. Kendisine bağlı köyler bile, ulaşım imkânlarının elverişliliği sebebiyle, periyodik ve hatta günlük ihtiyaçlarının karşılanmasında Üzümlü İlçe Merkezi'nden ziyade, Erzincan Şehri'ni tercih etmektedir.

El sanatları bakımından Üzümlü'de en önemli faaliyet, *ihram dokumacılığı* dır. Erzincan ve çevresinde özellikle kırsal kesimde, kadınların örtünmeleri için kullandıkları, çarşaf benzeri, fakat el çıkırığı (veya iğ) ile yapılan yün ipinden örülen bir örtüdür. 1989 yılında, evlerde 15 adet ihram dokuma tezgâhı bulunmakta idi (ALTINBİLEK,1990,150).

Üzümlü'deki ticarethanelerin çoğu asıl merkezi oluşturan kesimde, bir meydan etrafında ve meydana açılan sokaklar boyunca 25-30 m.lik girintiler yapacak şekilde bulunmaktadır. Hemen tüm resmî binalar da bu meydan etrafında bulunmaktadır. Bu ticarî ve resmî binaları ise sık dokulu, yoğun nüfuslu yerleşim alanları çevrelemektedir. Asıl merkezden, Erzincan-Erzurum karayoluna (güneye) kadar uzanan, yeni yerleşime açılan

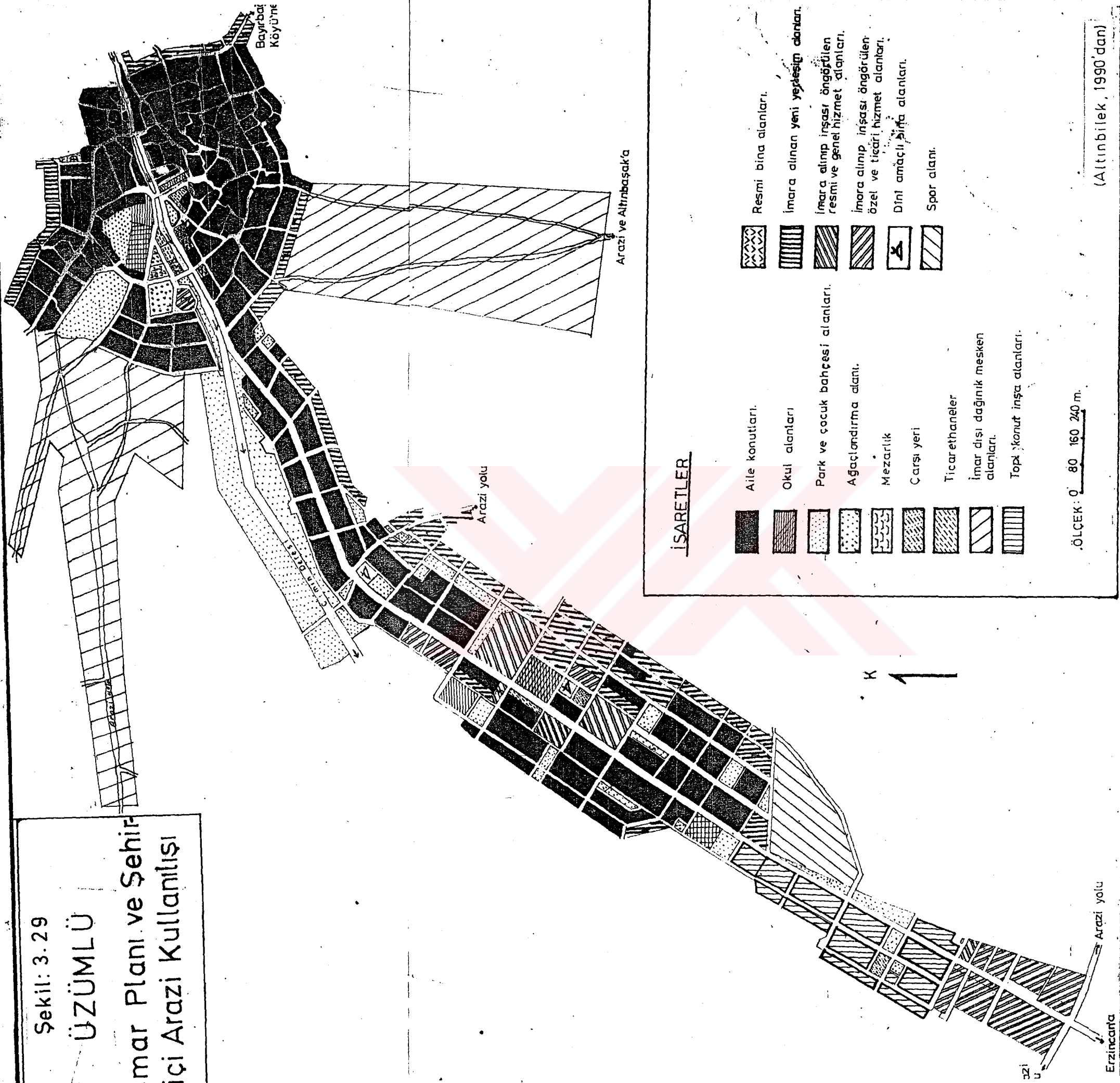
planlı ve düzenli imar alanında ise oldukça büyük ve muntazam parseller üzerinde, yerleşim alanları ve bunların uygun yerlerine ise, resmî ve genel hizmet alanları, özel ve ticarî hizmet alanları, toplu konut alanları, çarşı yerleri vs. bulunmaktadır (Şekil:3.29).

Üzümlü İlçe Merkezi, kendi ilçesi içerisinde, idarî bir merkez olmasına rağmen, ekonomik, sosyal ve kültürel fonksiyonlar bakımından, Erzincan Şehri'nin etkisi altındadır. Mevsimlik olarak yapılan sebze-meyve komisyonculuğunun dışında, bilhassa günlük ve periyodik ihtiyaçların karşılandığı, içe dönük ve küçük ticaretin söz konusu olduğu Üzümlü'de, ekonomik fonksiyonun (özellikle ticaretin) daha fazla gelişebilmesi mümkün görülememektedir. Çünkü sosyal ve kültürel ihtiyaçlar gibi, günlük, periyodik ve uzun vadeli ihtiyaçların, çok yakınında bulunduğu ve etkisini her yönüyle üzerinde hissettiği Erzincan'dan rahatlıkla karşılanabiliyor olması, gelişmeyi engelleyen en büyük faktördür. Üzümlü İlçe Merkezi'nin şehirsiz fonksiyonlarının tam anlamıyla gelişmediği, henüz gelişim aşamasında olduğu söylenebilir.

Şekil: 3.29

ÜZÜMLÜ

İmar Planı ve Şehir
İçerisi Arazi Kullanılışı

Foto 3. 9- Üzümlü'nün merkezi kısmının, doğusundaki Köy Tepe (1563 m.) üzerinden görünüşü. Bu kesim, sık ve pılsız parçelemeleriyle, büyük bir köy manzarası sergilemektedir(Foto:Ş. Alınışlek)

3.4. Yerleşmelerle İlgili Başlıca Sorunlar

Araştırma alanımızdaki yerleşmelerle ilgili, yerleşim plânları ve meskenlerin fizyonomilerin den kaynaklanan sorunlara geçmeden önce, kanaatimizce bunlardan daha önce ve üzerinde önemle durulması gereken sorun; yerleşmelerin sitelerinden kaynaklanan sorunlardır. Çünkü yerleşmelerin üzerinde yer aldıkları mekândan kaynaklanan sorunlar ortadan kaldırılmadan, yerleşme içindeki detay ve ikinci dereceden sorunların çözümüne çalışmak, boşa gidecek çabalardan başka birşey olmayacaktır. Örneğin, yerleşmenin bütününe birden etkileyen deprem, çığ, sel, heyelan gibi sorunlara yönelik etkili tedbirler alınmadan, diğer sorunları çözmeye çalışmak, ileride bu sorunlarla yeniden yüzyüze gelmemizi engelleyemeyecektir.

Erzincan Ovası ve çevresinde yerleşmeler üzerindeki en büyük sorun depremlerdir. Bu sorunun kökünden halledilmesi ve ortadan kaldırılması mümkün olmasa bile, birtakım tedbirlerle etkilerini ve sorunun boyutlarını azaltmak elbette mümkündür. Birinci derecede deprem sahası içinde yer alan bölge, bazı kaynaklara göre çoğu şiddetli 36 (ŞAHİN,1987,529-535), bazı kaynaklara göre ise, 7'si 27 Aralık 1939 depremiyle eşdeğer, 21'i de 13 Mart 1992 depremiyle eşdeğer olmak üzere toplam 83 yıkıcı deprem yaşanmıştır (ÜNAL vd.,1993,3). 1939'dakinden önceki depremlerden köylerin ne derece etkilendiklerini bilmememize rağmen, Erzincan şehrinin 3 (ŞAHİN,1987,529-532) ile 7 kez (ÇUHADAROĞLU vd.,1992,15) yer değiştirmesine sebep olan bu depremler, mutlaka civar köyleri de fazlaca etkilemiştir. 1939 depremi ve sonrasındaki gelişmeler ve nihayet 1992 depreminin yarattığı etkileri detaylıca bilmekteyiz.

Doğal ortam özelliklerinden kaynaklanan bir sorunun çözümü amacıyla yapılan afet evleri üzerinde, inşalarının başlangıcından kullanım aşamalarına kadar yaptığımız gözlemlerde, bu konutların yapımındaki ana amacın, sadece evsiz halka şu veya bu şekilde bir ev kazandırılması olduğu, bir coğrafyacı gözüyle hemen ortaya çıkmaktadır. Olaya, sadece konut yapmak şeklindeki bu hatalı yaklaşım, pek çok sorunun aktif bir şekilde devam etmesine neden olmaktadır. Yapılan afet konutlarının sağlamlık derecesini tartışmak, detay bir mühendislik bilgisi gerektirdiğinden, bu konuyu ilgililerine bıraksak bile, afet evlerinin fizikî plânlamasından kaynaklanan sorunlar hakkında söylenecek çok şey vardır.

Bunlardan *birinci sorun*; afet konutlarının bir bütün olarak, yerleşim plânlarının doğurduğu sorundur. Örneğin, standart bir mesken plânının uygulandığı afet konutları, doğu-batı ve kuzey-güney uzanımlı yolların her iki yanında ve girişleri yola bakacak şekilde inşa edilmiş olduklarından, konutlar güneşlenme imkânları bakımından birbirlerinden farklı

şartlara sahiptirler (Şekil:3.16). *İkinci sorun;* afet konutlarının dış duvarlarında, arası yalıtım maddesi ile doldurulmuş çift sıra tuğla örgüsü yerine, tek sıra tuğla kullanılmış olması ve çatı içinin izolasyonunun yapılmamış olmasının doğurduğu, konutların ısıtılmasındaki yaşanan zorluklardır. *Üçüncü sorun;* bazı eklentilerin göz ardı edilmiş veya yetersiz sayıda inşa edilmiş olmasıdır. Nitekim, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nın kendi değerlerine göre, toplam 2 200 ünite kırsal konut yeniden inşa edilirken, yapılması planlanan ahır sayısı yeterli (2 500 birim), ancak samanlık sayısı oldukça yetersiz kalmıştır (1 600 birim) (ÜNAL vd.,1993,48-52). *Dördüncü sorun;* oldukça yüksek birim fiyatına (11 550 \$) sahip olmalarına rağmen, yapılan yerleşim ünitelerinde kanalizasyon şebekelerinin olmaması (hemen kullanılacak olmasa bile ileride kullanıma açılacak şekilde tesisatın döşenmemesi), çevre düzenlemesinin yapılmaması ve ara sokakların ham şekilde bırakılmış olmasıdır. *Beşinci sorun;* orta hasarlı eski konutların yıkılarak yerine, Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca onaylanan projeye göre ev yapacak olanlara verilen 65 000 000 TL. yardım ile inşa edilen yani *Evini Yapana Yardım (EYY)* kapsamında gerçekleştirilen 2 100 civarındaki köy konutunun bir kısmının, eksik denetim sebebiyle deprem yönetmeliklerinin ve standart normların dışında inşa edilmiş olmalarıdır.

Deprem yönünden bu kadar riskli bir bölgede bulunan ve tarih boyunca gerçekleşen depremler sonucunda defalarca hasar görmüş veya yıkılmış geleneksel köy konutlarında, mesken inşa tarzı bakımından pek fazla bir gelişmenin olmadığı görülmektedir. Deprem riskinin meskenlerin inşasında değiştirdiği tek şey, artık çatıların kalın bir toprak örtüsüyle düz toprak dam şeklinde değil, sac veya kiremit ile kaplanıyor olmasıdır. Bunun dışında kerpiç meskenlere, taş meskenlere veya her ikisinin birlikte kullanıldığı meskenlere ve eklentilerine yaygın biçimde rastlamak mümkündür. Bu tür mesken ve eklentileri son depremde yıkılmamış olsalar bile aldıkları hasarlarla dirençlerini büyük ölçüde yitirmişler ve olası bir hafif depremde bile yıkılacak durumdadırlar.

Ova tabanındaki köylerde yüksek taban suyu sebebiyle, sayıca az olmalarına rağmen, temelleri çok alçak olan kerpiç meskenlerde nem sorun olmaktadır. Bu tür meskenler taban suyunun yüksek olduğu mevsimlerde temelden nemlenerek, deprem bakımından yumuşak bir zemin üzerinde olmanın getirdiği tehlike ve sağlık bakımından elverişsiz bir durum arzederler. Zamanla bu olumsuz durumun farkına varan halk, yeni yaptıkları meskenleri genellikle 1 m. yüksekliğinde taş veya betonarme temel üzerine inşa etmektedirler.

Araştırma alanımızda az sayıda istisna köyler olsa da, aile nüfus büyüklüğü ile mesken oda sayısı arasında bir uyum olduğu söylenebilir. Daha önce bahsedildiği üzere, araştırma

alanındaki meskenlerin sadece % 12'si tek odalıdır (Tablo:3.16). İki ve daha fazla odaya sahip meskenlerde ana-baba ve çocuklar ayrı odalarda yatmakta ve oda sayısı bakımından bir sorun yaşanmaktadır. Az sayıda bile olsa tek odalı meskenlerde, giriş veya salon diye adlandırılan kısım aynı zamanda mutfak ve oturma odası olarak da kullanıldığından, ev halkı genellikle bir odada yatmaktadır. Aile nüfus büyüklüğü bakımından yüksek değerler gösteren Başpınar, Handere, Karakaya, Uluköy ve Yaylabası köylerinde bile, meskenlerin oda sayısı durumlarına baktığımızda önemli bir sorunun olmadığını görmekteyiz. Çünkü adı geçen köylerde tek odalı meskenlerin oranı ancak % 3 ile % 20 arasındadır (Yaylabası % 2.9, Karakaya % 10, Başpınar % 15, Uluköy % 20). Sadece Handere köyü 11 kişilik ortalama aile nüfus büyüklüğü ve % 100'e varan tek odalı mesken sayısı ile, mesken oda sayısı - aile nüfus büyüklüğü ilişkisi bakımından sorun arz etmektedir. Eğer bu ilişkiyi DOĞANAY'ın (1994, 363) belirttiği gibi *en az üç oda gerekliliği* kriteriyle değerlendirecek olursak, bu kez araştırma alanımızdaki meskenlerin % 90'ında oda sayısı yetersizliğinden bahsedilebilir.

Günümüzde araştırma alanımızdaki meskenlerin tamamında içme-kullanma suyu, elektrik ve telefon sorunu çözümlenmiş durumdadır. Bazı dağ köyleri hariç, hemen her mevsim ulaşım imkân veren bir yol şebekesi mevcut olmasına rağmen, meskenler arasındaki köy içi yolları hâlâ sorun yaratmaktadır.

Yerleşmelerin kendilerinden kaynaklanan birtakım çevre sorunlarından da bahsedebiliriz. Bunun temel sebebi yerleşmelerin hiçbirinde *kanalizasyon şebekesinin* bulunmamasıdır. Tüm tuvaletlerin foseptik çukurları bulunmasına karşılık, özellikle geleneksel köy meskenlerindeki banyo ve mutfak atık sularının açıktan akmaları, çevre sağlığı bakımından önemli bir sorundur. Afet evleri ve sonradan yapılan yeni meskenlerde bu sorun tamamiyle halledilmiştir. Bazı afet evlerinde, geleneklerin etkisiyle mesken içindeki tuvaletin kullanılmayıp, dışarıda yenisi inşa edilmiştir. Meskenin önemli bir eklentisi olan banyo, hâlâ bazı meskenlerde ayrı bir bölme halinde düşünülmemiştir ve genellikle bir odanın köşesinde yapılan *çark* denilen yer, bu amaca yönelik kullanılmaktadır (Şekil:3.20). Yerleşmelerde çevre sorunu oluşturan diğer bir husus *gübreliklerdir*. Araştırma alanındaki köylerin hemen tamamında, gübreliklerin dört tarafı duvarla çevrilmiş olsa bile üzerlerinin açık olduğu gözlenmiştir. Hatta bazı köylerde bahçelerin ahıra yakın köşesinde rastgele yığıldıkları bile görülmüştür. Bu durum özellikle yaz aylarında, yaydıkları rahatsız edici kokular, mikrop ve sineklerin türemelerini temin etmesi bakımından oldukça sağlıksızdır. Ayrıca gübre yığınlarından süzülen asidik sular da, çevre ve insan sağlığı bakımından son derece elverişsiz durumlar doğurmaktadır.

Dördüncü Bölüm

EKONOMİK COĞRAFYA
ÖZELLİKLERİ

4 - EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

4.1. Tarım

4.1.1. Genel Bakış

Erzincan Ovası denildiğinde, ilk akla gelen iktisadî faaliyet sektörü şüphesiz tarımdır. Ovaya bu özelliğini, sulama imkânları olan verimli toprakların varlığı ve iklim özelliklerinin uygun oluşu kazandırmıştır. Ova ve yakın çevresinin tarım hayatı tarihi, bu elverişli özelliklerden dolayı, hayli eskiye dayanmaktadır. Nitekim önemli bir Urartu yerleşmesi sayılan Altın-tepe ve hatta Altın-tepe'deki Urartu kalesinden daha eski olduğu bilinen ve kalenin altında rastlanılan M.Ö. 3000-2000 yıllarına ait ilk Tunç Çağı yerleşmelerinin burada kurulmasında, Erzincan Ovası gibi geniş ve oldukça elverişli tarım alanlarının mevcudiyeti, çok etkili bir rol oynamıştır. Çevresindeki yüksek dağlarla, soğuk hava kütlelerine karşı korunaklı bir duruma sahip olması, kış mevsimlerinin yine çevresine göre nisbeten daha yumuşak geçmesi, çevre dağlık alanlardan ovaya yönelen çok sayıdaki akarsuların mevcudiyeti ve özellikle Fırat (Karasu) Irmağı'nın varlığı gibi birçok avantaj sayesinde canlı ve oldukça çeşitli bir tarımsal faaliyet söz konusudur. Gerçekten de ova, sahip olduğu yüksek tarımsal potansiyeli sebebiyle, tarih boyunca yüzlerce yıkıcı deprem yaşamasına rağmen, geçici göçler hariç, hiç bir zaman tamamıyla terk edilerek, yerleşme ve hayat kesintiye uğramış değildir.

Çeşitli seyyah ve araştırmacılar tarafından tarımsal bakımdan zengin, meyve bahçelerinin bolluğu ve yeşillikleriyle tarif edilen Erzincan Ovası ve çevresinden, Osmanlılar döneminde de önemli miktarda tarımsal üretim elde edildiği ve devletin bu ürünlerden oldukça yüksek miktarda vergi sağladığı bilinmektedir. Tarım ürünleri üretimi bakımından, 16.yy.'da da tahıllar başta gelmekte, üzüm meyvesi ile artık günümüzde ekimi yapılmayan pamuk, onları takip etmekte idi. Bugün pamuğun yerini, hatırlanacağı üzere, sanayi bitkilerinden şeker pancarı ve sebzelerden fasulye tarımı almış durumdadır.

Erzincan Ovası tarımında, hemen hemen % 90,2'lik bir oranla, tarla tarımı hâkim durumdadır. Tarlaların yaklaşık % 24,1'inde ise, nadaslı kuru tarım yapılmaktadır. Tarla tarımını sırasıyla, sebze alanları, meyvelikler ve bağ alanları takip eder. Ekilen alanlar içinde kapladığı alana göre ürün türleri sırasıyla; buğday (% 31,4), şeker pancarı (% 14,6), arpa (% 11,7), fasulye (% 7,9) ve yem bitkileri (% 3,5) en fazla tarımı yapılan ürünlerdir. Araştırma alanımızda sebze tarım alanlarının yoğun olarak bütünlük gösterdiği sahaya rastlamak, pek mümkün değildir. Sebzeçilik faaliyetleri, köy arazilerinde dağınık olarak küçük parsellerde

veya tarlaların bir kenarında yapılmaktadır. Çok çeşitli sebze üretilmesine rağmen, en fazla alan kaplayan ve en çok üretimi yapılan sebzeler, soğan ve patatestir.

Erzincan kenti yerleşim alanının, özellikle doğu ve kuzeydoğusundaki köylerde ve ovanın güney kesimindeki köylerin yerleşim alanları çevresinde, meyve bahçeleri yoğunlaşma göstermektedir. Yeni oluşturulanların haricinde, meyve ağaçları genelde tarlaların kenarında sınır ağacı olarak kullanılmaktadır. Belli bir arazinin meyve bahçesi olarak ayrıldığı alanlarda, meyve ağaçları ile sebzelikler veya bağlar, daha çok aratarım sistemi şeklinde yetiştirilmektedir. Meyve bahçeleri genellikle karışık türlerden oluşmaktadır. En fazla elma, armut ve kayısı meyvesi ağacı yetiştirilmektedir.

Bağcılık ise, ovanın özellikle kuzeydoğusunda Üzümlü ilçe merkezinden doğuya doğru uzanan etek kesiminde yoğunlaşmaktadır. Üzümlerin hasat zamanı, nisbeten geç olduğundan ve yetiştirilen meyvenin dayanıklı, ayrıca da uzun ömürlü olması dolayısıyla kolay pazar bulabilmektedir.

Erzincan Ovası'nda sulama imkânları geliştirildikçe, geçmişte tahıl ekilen geniş alanlar, daha çok şeker pancarı ve fasulye tarımına ayrılmaya başlanmıştır. Ova ve çevresinde yetiştirilen fasulye, kalitesinin üstünlüğüne ve ticari değerine bağlı olarak ailelerin önemli bir ticarî ürünü haline gelmiştir. İklim, toprak ve sulama şartlarının elverişliliği şeker pancarı tarımının da yoğun olarak yapılabilmesini sağlamıştır. Yıllara göre şeker pancarı üretimi giderek artış göstermiş ve çiftçi aileleri için yüksek gelir sağlayan bir ürün olmasının yanında, yöre tarımına makine, gübre ve münavebenin uygulanmasını sağlamıştır.

Erzincan Ovası, sekiz ayrı üniteden oluşan ve 24 467 ha. alanı kapsayan bir sulama şebekesine sahiptir. Ayrıca üç üniteden oluşan ve 7 122 ha.'lık alanı sulayacak olan şebeke inşaatı 1995'te devam devam ediyordu. Bu yoğun sulama şebekesi sayesinde, ova'nın yaklaşık % 82'si sulama imkânına sahip bulunmaktadır. Ancak tarım arazilerinde birim alan başına kullanılan gübre miktarı, Türkiye ortalamasının henüz yarısı kadardır. Ayrıca ülkemizde 1000 ha. 36,7 traktör düşmekte iken, araştırma alanımız için bu miktar 24,6'dır. Bu sorunlar da çözümlendiğinde, ovada tarımsal üretim daha da artacaktır.

Araştırma alanımızda, 1981 Köy Envanter Etüdüleri'ne göre, ailelerin % 69,8'i toprak sahibi ve % 30,2'si topraksızdır. Toprak sahibi ailelerin % 79'u ise, 50 da.'dan az küçük mülkiyet sahibi olup, 100 da.'dan fazla büyük mülkiyete sahip ailelerin oranı, yok denecek kadar azdır (% 0,4). Alanımızdaki tarımsal arazi parsellerinin ortalama büyüklüğü, 7 da. civarındadır. Buna karşılık köylerin % 36,2'sinin ortalama parsel büyüklüğü 5 da.'dan, %

85,7'sinin ise 10 da.'dan azdır. Kısaca, ova ve çevresinde, küçük tarımsal işletmelerden oluşan, çok parçalı küçük mülkiyet hâkimdir.

Tarımsal faaliyetleri etkileyen ve en önemli faktörlerden birini oluşturan toprak şartları açısından, *arazinin verimlilik sınıflarına göre bölünüşüne* göz atacak olursak; Amerikan tasnifine göre, arazinin farklılığını meydana getiren fiziki faktörler esas alınarak 8 verimlilik sınıfına ayrılmıştır. Bu ayırmda, morfolojik özellikler, kayaların durumu, toprak yapısı, eğim değerleri, drenaj şartları ve su kaynakları kriter olarak alınmıştır (TUNÇDİLEK,1986,2, GÖZENÇ,1978,54). Bu sınıflardan ilk dördü , farklı oranlarda tarımsal üretim için elverişli durumlar arzederken, son dört gruptaki araziler tarımsal kullanımın dışında kalmaktadır.

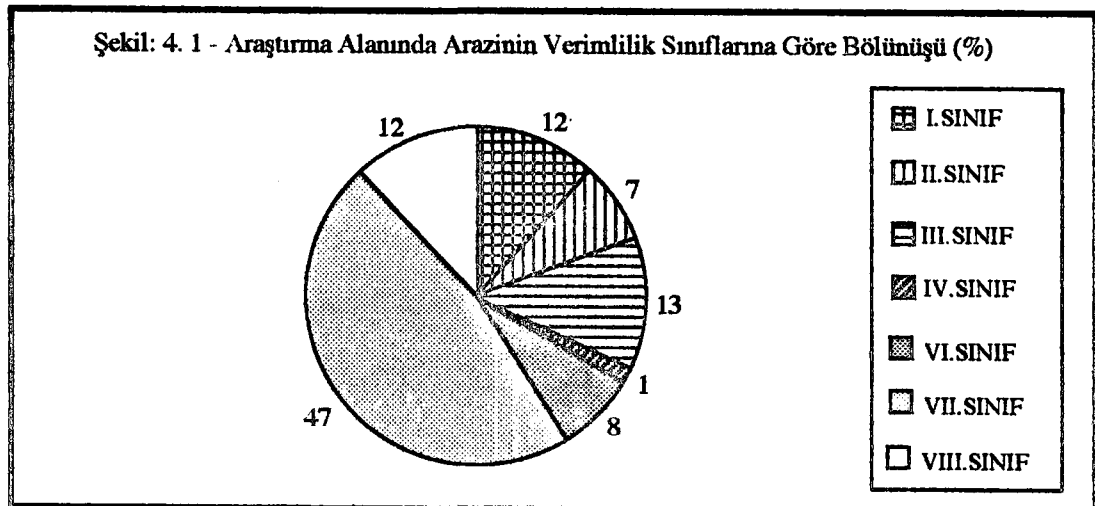
Bu tasnife göre, araştırma alanımızdaki toplam arazinin % 33,6'sı çeşitli dereceden tarıma uygun araziler, % 66,4'ü ise tarıma uygun olmayan alanlar durumundadır (Tablo:4.1, Şekil: 4.1.).

Tablo: 4. 1 - Araştırma Alanında Arazinin Verimlilik Sınıflarına Göre Dağılışı

VERİMLİLİK SINIFI	ALANI (Hektar)	%'si
I. SINIF	19730	11.9
II. SINIF	12070	7.3
III. SINIF	21430	13
IV. SINIF	2250	1.4
VI. SINIF	12700	7.7
VII. SINIF	77900	47
VIII. SINIF	19320	11.7
TOPLAM	165400 (*)	100

Kaynak: Toprak Su Gn. Müd. Erzincan İli Toprak Kaynağı Envanter Raporu (1975)den değiştirilerek çizilen 1/100.000 Ölçekli haritadan planimetre ile ölçülmüştür. NOT: Aslında, 162 852 ha. olan araştırma alanımıza, arazi verimlilik sınıflarının kapladığı alanların ölçümü sırasında, çevremiz içine giren Kelkit, Çayırılı, Pülümür ve Kemah İlçelerinin bir miktar arazileri de katıldığından, toplam alan 165 400 ha. çıkmıştır.

Şekil: 4. 1 - Araştırma Alanında Arazinin Verimlilik Sınıflarına Göre Bölünüşü (%)

I. Sınıf araziler, sahamızda 19730 ha. yer kaplamakta olup, genel sahanın % 11,9'unu teşkil eder. Bu araziler, ovanın merkezi kısmında, Erzincan şehrinin de üzerinde yer aldığı yaklaşık 15000 ha.'lık alanda ve onun güneydoğusunda Mollaköy'den başlayıp doğuda Uluköyü'de içine alacak şekilde (4730 ha.), güneydeki nisbeten eğimli birikinti yelpazelerinin alt sınırından Fırat (Karasu) ırmağına kadar devam eder. Erzincan şehrinin de üzerinde bulunduğu I. sınıf arazi alanı, Çardaklı deresinin geniş kumlu yatağı ve Fırat (Karasu) ırmağı, güneydoğudaki I. sınıf arazi alanını ise, K.Kadağan köyü arazisinde yoğunlaşan ve Küçük Fırat Çayı'nın iri çakıllı yatağı boyunca doğuya uzanan VI. sınıf araziler kesintiye uğratmaktadır (Şekil:4.2).

Bu tür araziler meyilsiz, düz, iyi drene edilmiş, kolay işlenebilir, erozyon tehlikesinden uzak, toprakları derin ve iyi su tutma kapasitesine sahip olmaları gibi özelliklerinden dolayı, iklimin elverdiği her çeşit bitkinin yetiştirilmesi ve her türlü zirai faaliyetin gerçekleştirilebildiği alanlardır. Zaten I. sınıf arazilerin tamamı yakını sulamalı tarımın yapıldığı ve yetiştirilen ürün çeşidi bakımından zengin alanlara karşılık gelmektedir.

II. Sınıf araziler, batıda Çatalarmut-Heybeli-Yeşilçat köylerinin bulunduğu alanda (1 480 ha.), Fırat (Karasu) Ada'sı içinde (1 540 ha.) ve Kemah Boğazı'nın doğusunda Gözeler köyünden doğudaki Yamaçlı köyüne kadar uzanan ve hemen hemen birikinti yelpazeleri köklerinden başlayıp, taban araziye kadar inen yaklaşık 9 050 ha.'lık alanda yer alır. II. sınıf arazilede hafif meyil, hafif erozyon ve az miktarda sel riski bulunduğundan, I. sınıf araziler kadar yüksek kapasite yoktur. Eğim söz konusu olduğundan, sulama ve işletme masrafları nisbeten artmakta, toprağın bünyesi daha kaba olduğundan su tutma kapasiteleri düşük miktarlarda olmaktadır. Drenajın güç sağlandığı ve sulamalı tarımın uygulandığı Fırat (Karasu) Adası'nda yer yer tuzlanma problemleri görülmüştür (Şekil:4.2). II. sınıf araziler alanımızda toplam 12 070 ha. alan kaplar. Bu değer, araştıma sahasının % 7,3'ünü oluşturur.

III. Sınıf araziler, alanımızda 21 430 ha. yer kaplamakta olup, toplam alanın % 13'üne karşılık gelmektedir. Erzincan Ovası'nın batısında ve doğusunda olmak üzere iki belirgin alanda dikkati çekmektedir. Ovanın doğu yarısında III. sınıf araziler, doğuda Avcılar köyü civarından başlayıp batıya doğru genişleyip, Vagirt (Işıkpınar) Deresi'nin Fırat (Karasu) ırmağına kavuştuğu kesimde tekrar daralarak uzanmaktadır. Ayrıca, Derebağ-Erdene-Yamaçlı köylerinin Fırat (Karasu) Irmağı'nın geniş yatağına doğru inen eğimli yamaçları üzerinde de genişleme göstermektedir (2 850 ha.) Bu kesim haricinde, Fırat (Karasu) Irmağı'nın iki tarafındaki III. sınıf arazilerin (7 970 ha.) özellikle ırmağa yakın kesimlerinde,

genelde taban suyu seviyesinin yüksekliği ve drenaj zorluğuna bağlı olarak kısmen su birikintileri görülmektedir. Ayrıca bu alanlar sulamalı tarım arazileri olduklarından, kontrolsüz ve aşırı sulamanın yapıldığı alanlarda toprak ağır bünyeli bir hal almaktadır. Drenajın iyi sonuç verdiği ve bilinçli sulamanın yapıldığı kesimlerde yoğun olarak şeker pancarı, sebze ve tahıl tarımı yapılmaktadır. Ancak belirtilen problemlerden dolayı bu alanın büyük kısmı bataklık - mera alanı olarak dikkati çeker. Derebağ-Erdene-Yamaçlı köylerinin üzerinde bulunduğu ve nisbeten eğimli bir alanda bulunan üçüncü sınıf arazilerin özellikle 1250 metreden yüksek kesimleri, taban suyu seviyesinin yüksekliği problemiyle uzaktır ve kuru tarım alanı olarak kullanılmaktadır (Şekil:4.2, Şekil:4.4).

Erzincan Ovası'nın batı kesiminde, Ağlıöz köyü civarında (2 150 ha.), Davarlı-Yalnızbağ köyleri kuzeyinden, güneyde Söğütözü köyü civarında Fırat (Karasu) ırmağına kadar uzanan ve Çardaklı ve Göyne derelerinin geniş yatakları ile kesintiye uğrayan, yaklaşık 8460 ha.'lık alan da III. sınıf araziler yer alır (Şekil:4.2). Bu kesimlerdeki araziler nisbeten meyilli küçük birikinti yelpazeleri ve glasi sahalarına karşılık geldiklerinden, özellikle yüksek kesimlerdeki topraklar sığlık, taşlılık ve sel alma gibi sınırlandırıcı faktörlerin etkisi altındadır. Ayrıca, I. sınıf arazilerde % 2,5, II. sınıf arazilerde % 1,5-2 arasında olan organik madde miktarı, bu eğimli III. sınıf arazilerde % 1,5 civarındadır. Mevcut problemlerden dolayı bu kesimlerdeki arazilerden çoğunda, kuru tarım ve meyve bahçeleri yoğunluk kazanmıştır (Şekil:4.4).

IV. Sınıf araziler, en küçük alan kaplayan arazilerdir. 2250 ha. 'lık alanıyla toplam sahanın sadece % 1,4'ünü oluşturmaktadır. Saztepe-Akyazı-B.Çakırman köyleri arasındaki bataklık sahada (960 ha.) ve batıdaki Ekinci-İlidere köyleri arasında ve Göyne deresi vadisinin ağız kesiminde (1 180 ha.) görülmektedir. Bu kesimde oldukça dik meyiller, orta şiddette erozyon ve taşlılık genel özelliklerdir. Bataklık sahasının kenar kısımlarında ise aşırı tuzluluk ve alkalilik mevcuttur. Fırat (Karasu) Adası'nın II. sınıf arazileri içinde, iki alanda yoğunlaşan, 40 ve 70 ha. olmak üzere toplam 110 ha.'lık IV. sınıf araziye rastlanmaktadır. Bu alanlar aşırı tuzlanmanın görüldüğü sahalara karşılık gelmektedir. Bu sahalardan kısmen mera olarak, Ekinci - İlidere civarındaki IV. sınıf arazileri ise genelde kuru tarım arazisi olarak kullanılmaktadır (Şekil:4.2, Şekil:4.4).

VI. Sınıf araziler, Erzincan Ovası'nın kuzeydoğu kesiminde, geniş alanlı olarak görülmektedir (7580 ha.) Aslında VI. sınıf araziler % 20'nin üzerinde meyil, şiddetli erozyon, iri taşlılık ve anakayanın yüzeye çıkması gibi özellikleriyle, tarıma elverişli olmamasına rağmen, belirtilen alanlar taşların temizlenmesi, gerekli toprak hazırlık

çalışmaları ve erozyon önlemleri alınmak kaydıyla kuru tarım arazisi, meyve bahçesi ve daha eğimli kısımları ise bağ alanları şeklinde kullanılmaktadır. Ancak yamaç erozyonu ve iri malzemeleden oluşan birikinti yelpazeleri sebebiyle, bu kesimdeki tarım alanları, VI. sınıf arazilerin toplamı içinde oldukça düşük orana sahiptir. VI. sınıf araziler olarak ayrıca, Heybeli-Çatalarmut köyleri batısında (600 ha.), Mecidiye köyü arazisinin kuzey kesimlerinde (1 640 ha.), parçalar halinde alanımızın doğu sınırı boyunca (1 720 ha.) ve en güneyde Kazankaya tepesinin (2 531 m.) güneye bakan yamaçlarında (590 ha.) görülmektedir. Bu alanlar genellikle seyrek meşe ormanlarının yayılış sahalarıyla uyum göstermektedir (Şekil:4.2, Şekil:4.4). VI. sınıf araziler, araştırma alanımızda toplam 12 700 ha. alan kaplamakta olup, % 7,7'lik bir paya sahiptir.

VII. Sınıf araziler, araştırma alanımızda en fazla alanı (77 900 ha.) kaplamakta olup, hemen hemen toplam alanın yarısına yakındır (% 47). Çok aşırı meyil ve çok şiddetli erozyonun görüldüğü çevre dağlık alanlarda yer almaktadır. Kuzeydeki Esence Dağları litolojik ve morfolojik şartlar bakımından erozyona aşırı maruz kaldığından, bu kesimlerden mera alanı olarak bile yararlanılamamaktadır. Güneydeki kristalize kireç taşlarından oluşan Munzur Dağları'nda ise, fiziksel ve kimyasal olarak ayrılan kütlelerin yığılarak oluşturduğu kaya konileri veya anakayanın yüzeye çıktığı alanlar ve dik eğimleriyle sürekli erozyona maruz yamaçların tamamı, VII. sınıf arazilere karşılık gelmektedir.

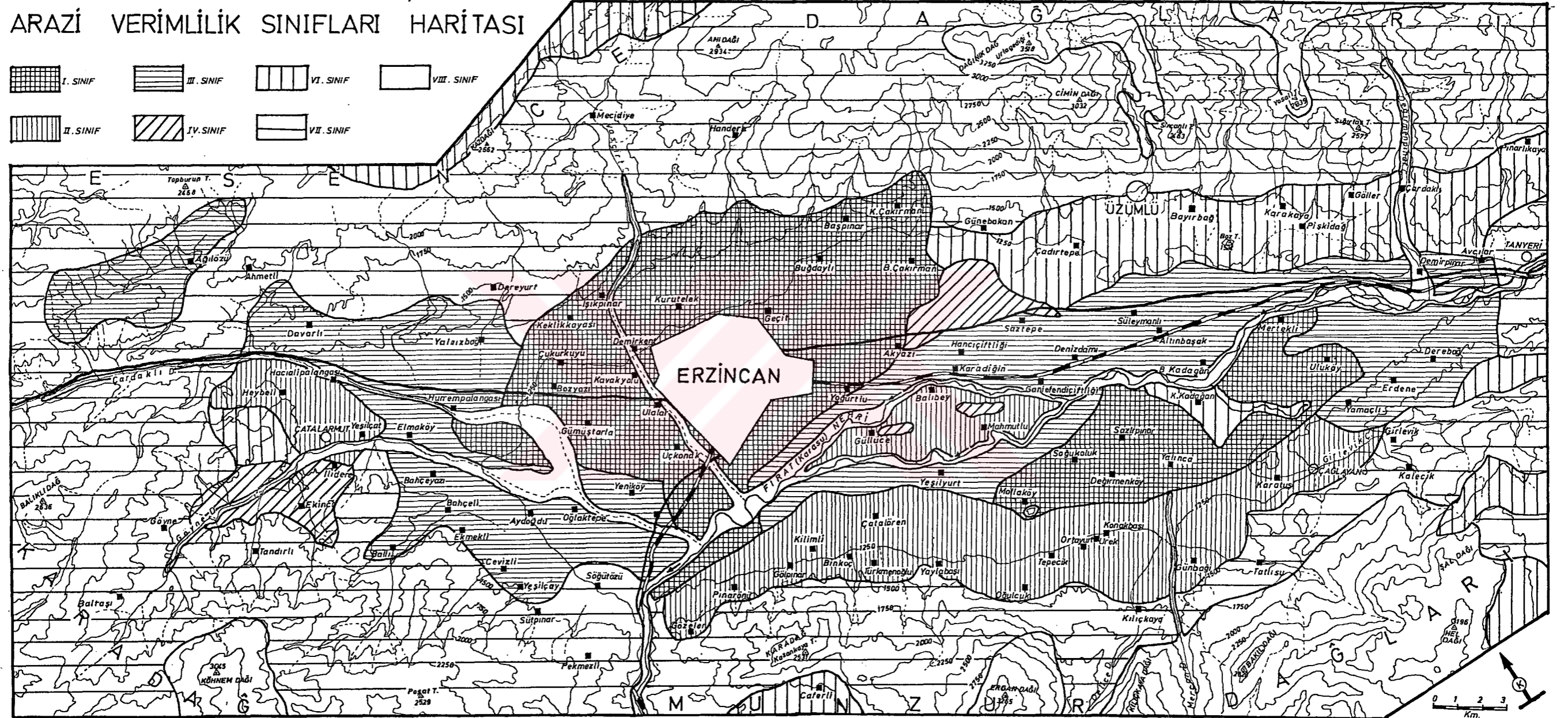
VIII. Sınıf araziler ise, hiç bir şekilde kültür altına alınamayan, tarımsal bakımdan hiç bir önem arzetmeyen araziler olarak, dağlar üzerindeki çıplak kayalık alanlara ve akarsuların kumlu, taşlı ve kayalı taşkın yataklarına karşılık gelmektedir. Araştırma alanımızda, Esence Dağları üzerinde, Dağınık Dağ (3 518 m.)-Sincanlı Tepe (2 463 m.) arasında (1 570 ha.), daha doğusundaki Yosalı Tepe (2 839 m.)'den kuzeye doğru uzanan alanda (860 ha.), güneydoğuda Kılıçkaya Dağı'ndan (3 462 m.), Bakıl (2828 m.), Hel (3196 m.) ve Şal Dağı'nı da içine alan geniş sahada (8 700 ha.), Ergân Dağı (3 265 m.) üzerinde (920 ha.), güneybatıda Köhne Dağı (3 045 m.) üzerinde (1 490 ha.) çıplak kayalık alanlardan oluşan VIII. Sınıf araziler görülmektedir (Şekil:4.2).

Ayrıca Esence Dağları'ndan kaynaklanarak Fırat (Karasu) Irmağı'na ulaşan Değirmenpınar Çayı'nı (420 ha.), Vagirt Deresi'nin (430 ha.), Çardaklı ve Göyne derelerinin (Karayazı mevki dahil 2010 ha.) ve Sansa Boğazı'ndan Kemah Boğazı girişine kadar uzanan Fırat (Karasu) Irmağı'nın (2 750 ha.) taşlı - çakıllı ve kumlu geniş yatakları VIII. sınıf araziler kapsamındadır (Şekil:4.2). Araştırma alanımızda bu sınıfa dahil olan araziler, 19 320 ha. (% 11,7) alan kaplamaktadır.

Şekil: 4. 2

ERZİNCAN OVASI VE YAKIN ÇEVRESİNİN
ARAZİ VERİMLİLİK SINIFLARI HARİTASI

4.1.2. Genel Arazi Kullanışı

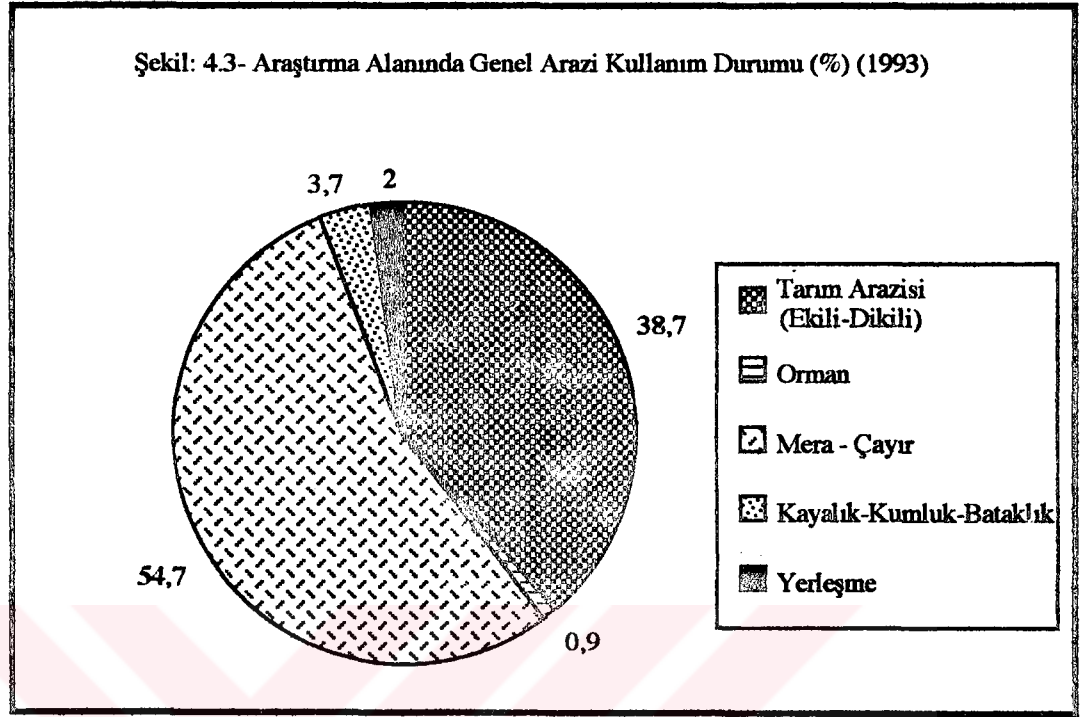
Erzincan Ovası ve çevresindeki dağlık kuşağı da içine alacak şekilde belirlediğimiz ve yüzölçümü yaklaşık 162 852 ha. olan araştırma alanımızın, % 54,7 gibi yüksek bir oranını 89 094 ha. ile mera alanları (1 276 ha.'ı çayır) oluşturmaktadır. Bunu, % 38,7'lik oranla (62 950 ha.) tarım arazileri, % 3,7 oranında (6 028 ha.) kayalık-kumluk ve bataklık alanlar, % 0,9 (1454 ha.) ile orman alanları ve % 2 ile de (3 326 ha.) yerleşim alanları (şehir dahil) oluşturmaktadır (Tablo: 4.2, Şekil: 4.3).

Tablo: 4. 2 - Araştırma Alanında Genel Arazi Kullanış Durumu (1993)

KULLANIŞ ŞEKLİ	ALANI (Ha.)	%'si
Tarım Arazisi (Ekili-Dikili)	62950	38,7
Orman	1454	0,9
Mera - Çayır	89094	54,7
Kayalık-Kumluk-Bataklık	6028	3,7
Yerleşme	3326	2.0
TOPLAM	162852	100

Kaynak: Köy Hizm. Gen. Müd., Erzincan Tarım İl Müd. ve Tapu-Kadastro Müd.

Mera alanlarının % 54,7 gibi yüksek bir orana sahip olmasında, araştırma alanı çerçevesini çok geniş tutmamız sebebiyle, Erzincan Ovası'ndan 1,5-2 kat daha fazla alan kaplayan dağlık sahanın araştırma alanımıza dahil edilmesi rol oynamıştır. Araştırma alanımızdaki yerleşmelerde bütünlük sağlamak amacıyla, ova etrafındaki dağ köyleri de konumuza dahil edilmiştir. Bu köylerle birlikte pek çok etek köyünün, hatta bazı ova köylerinin arazileri çevre dağların su bölümü hattına kadar uzandığı için, hem hidrografik, hem de idari sınırı göz önünde bulundurarak, sınır genişletilmiş, bunun sonucu olarak da tesbit edilen araştırma alanına, büyük yüzölçüme sahip dağlık alanlar dahil olmuştur. Aslında morfolojik olarak gerçek ova karakterini belirleyen 1250 m. eşyükselti eğrisi veya birikinti yelpazeleriyle birlikte 1500 m. eşyükselti eğrisi esas alındığı takdirde, genel arazi kullanımındaki bölünüş, çok daha farklı değerler arz etmektedir. Nitekim, belirttiğimiz eş yükselti eğrileri dış sınır alındığı takdirde, dağlık alanlar hariçte bırakılmış olacağından mera arazisi sadece sadece Fırat (Karasu) Irmağı'nın iki yanında, bir kuşak halindeki ve taban suyu seviyesinin nisbeten yüksek olduğu alan ile sınırlı kalacak ve toplam alan içindeki oranı oldukça düşecektir. Çünkü araştırma alanımızda mera olarak nitelendirilen alanların tamamına yakını, 1500 metreden yüksekte kalan dağlık arazide bulunmaktadır (Şekil 4.4).

Tarım arazileri ise, eğim şartlarının büyük değişiklik göstererek, dağların aniden yükselmeye başladığı yaklaşık olarak 1500 m. eğrisi ile sınırlandırılmış durumdadır. Mevcut sulama şebekesine (cazibe sulaması) bağlı olarak, ovanın doğu yarısında yaklaşık olarak 1250 m.den alçak tüm sahalar *sulamalı tarım arazisi* iken, Erzincan şehri'nin batısında kalan ova kesiminde ise sulama, pompa istasyonları vasıtasıyla yapılan sulama (özellikle P-2 ve P-3 sulaması) yapılabildiğinden, ovanın doğu kesimine göre daha dar alanları kapsamaktadır. Ayrıca Baltaşı, Göyne ve Tandırlı köylerinde, Göyne deresi ve kollarının; Dereyurt köyünde, çevredeki kaynaklardan beslenen küçük derelerin; Mecidiye köyünde, Vavgirt (Işıkpınar) deresini oluşturan kolların; Handere köyünde, Gökaban deresinin suladığı tarım alanları da, sulamalı tarım alanlarına dahil olmaktadır. (Şekil:4.4).

Kuru tarım arazileri ise genelde, 1250 metre ile 1500 metreyi biraz aşan yükselti kuşağında yer alırlar. Ovanın kuzeydoğusundaki kuru tarım arazileri; doğuda Tanyeri-Avcılar köyleri arasından başlayarak, batıda Günebakan köyüne kadar 20-25 km. uzunluğunda, sulamalı tarım arazileri ile eğimin artarak dağların yükselmeye başladığı alan arasında yaklaşık 1,5 - 2 km. eninde bir alanı kaplamaktadır. Bu saha içinde yerel sulama imkânlarına bağlı olarak üzüm bağları ve meyve bahçelerine dar alanlı olarak rastlanmaktadır. Bu kuru tarım arazilerinin hemen kuzeyinde, Üzümlü ilçe merkeziyle doğudaki Göller köyü arasında eğimli yamaçlarda yüksek dağlar üzerindeki sayısız kaynaktan sularını alan küçük derelere bağlı olarak, bağ ve bahçe alanları bulunmaktadır. Bu bağ ve bahçeler, küçük dere sularını

tükettiği için, daha aşağıdaki kuru tarım alanlarının sulanabilmesi mümkün olamamaktadır. Araştırma alanımızın en kuzeydoğu ucunda yer alan Sarıkaya köyü arazisinde de eğimin azaldığı kesimdeki yaklaşık 2000-2500 metreler arasında kuru tarım arazileri görülmektedir (Şekil:4.4).

Sansa Boğazı'nın girişinden başlamak üzere Fırat (Karasu) Irmağı'nın güneyinde kalan ve batıya doğru Derebağ, Erdene ve Yamaçlı köylerinin yaklaşık 1250-1500 metreler arasında, diğer bir ifadeyle güney kesimlerindeki meşe ormanı sahası ile sulamalı tarım arazileri arasında kalan alanlar ve bunun devamı olarak Çağlayan köyünün Girlevik Deresi kuzeyinde alan kesimleri kuru tarım arazileridir (Şekil:4.4).

Kuru tarım arazilerinin geniş yayılış gösterdiği bir diğer alan ise; güneyde Yaylabası köyünden başlayıp, batıya doğru Kemah Boğazı'nı da geçtikten sonra, kuzeybatıya yönelen bir alana karşılık gelmektedir. Yaylabası-Pınarönü köyleri arasında 9-10 km.lik bir mesafede, yaklaşık 1-1,5 km. genişliğe sahip olan kuru tarım arazileri, Gözeler köyü civarında Kemah Boğazı'nın yamaçlarına varmadan, ani bir şekilde genişlemekte ve Bahçeli-Sütpınar köyleri arasında yoğunlaşan meyve bahçelerinin araya girmesiyle iki kola ayrılmaktadır. Meyve bahçelerinin doğusunda kalan kuru tarım arazileri, Aydoğdu köyünün batı arazilerini de içine alacak şekilde Bahçeli köyü sınırına kadar uzanmakta, meyve bahçelerinin batısında kalan kol ise, Sütpınar - Cevizli köyleri arasında Karadağ'ın ovaya indiği yamacın alt kesimlerinden meyve bahçelerine kadar dar bir kuşak halinde iken, Ekmecli köyünün doğusunda, Bahçeli ve Ballı köylerinin Bahçeli deresi yamaçlarına kadar sokulmaktadır (Şekil:4.4).

Kemah Boğazı'nın batısında kalan kesimde etekte yer alan köylerin hemen tümünün içinden, gerilerindeki dağlık alandan gelen dereler geçmesine rağmen, bu derelerin debilerinin çok düşük olması ve yaz aylarında kurumaları sebebiyle, bu geniş kuru tarım arazisine yetmemekte, sadece meyve bahçelerinin sulamasında kullanılabilir. İlidere ve Ekinci köyleri ile Bahçeli köyünün kuzey batısındaki arazisinin bir kısmı ve Tandırlı köyünün kuzeydoğusundaki arazilerin bir kısmı da, kuru tarım arazileri halindedir. Bu alanlardan başka, Ağılözü köyünün batısında 2000 metre eşyükselti eğrisinin geniş bir kavisi olduğu ve çevreye göre eğimin oldukça azaldığı kesim, Davarlı ve Yalnızbağ köylerinin 1750 m.den yüksek kesimleri ve 1500 m. eşyükselti eğrisinin hemen altından dar bir şerit oluşturacak şekilde, Yalnızbağ köyü batısı- Keklikkayası köyü doğusu arasında da kuru tarım arazileri uzanmaktadır (Şekil:4.4).

Araştırma alanımızdaki *orman alanları* % 0,9'luk bir pay ile (1454 ha.) en az sahayı kaplamaktadır. Aslında iklim şartları ve yükselti bakımından orman yetişmeye elverişli alanların bulunmasına rağmen, aşırı kullanım sebebiyle yok olan ormanların yerine yenisini oluşturabilmek bile neredeyse imkânsız bir hal almıştır. Çünkü ormanları kesilmiş aşırı eğimli araziler, erozyona maruz kaldığından, hemen hemen tüm toprak örtüsünü yitirmiştir. Çıplak kayalıklar halini almış alanların yanında, genelde serpantinlerin oluşturduğu kuzey kesimdeki dağların yamaçları, ağaç yetişmesi için elverişsiz şartlara sahip alanlardır (Foto:4.1).

Çevre dağlar üzerinde çoğunluğu oluşturan *meşe ormanları* olarak belirtilen sahaların tamamına yakını, ekonomik değerini yitirmiş ve çalı görüntüsünü almış meşelerden oluşmaktadır. Bu sahalarda kaçak kesimlerin ve hayvan otlatma faaliyetlerinin devam etmesine bağlı olarak meşe ormanları bir türlü gelişebilme imkânına kavuşmamıştır. Araştırma alanımızın doğusunda, Derebağ, Erdene ve Yamaçlı köylerinin yüksek kesimlerinde yer alan ve Pülümür dağlarındaki meşe ormanlarının bir uzantısı olarak alanımıza sokulan ormanlar, diğer kesimlerdeki tüm meşe ormanı sahalarına göre daha gelişmiş ve sıktır. Alanımızın kuzeydoğusundaki özellikle Sarıkaya ve Çardaklı, güneydeki Binkoç, Türkmenoğlu ve güneybatısındaki Baltaş, Ballı, Bahçeli, Çatalarmut ve Göyne köyleri civarında meşe ormanlarına rastlanmakta ise de, aşırı kullanıma maruz kalmış, cılız görünümlü ve seyrek ormanlardır. Meşe ormanlarında çok az miktarda da olsa ardıçlar ve böğürtlen, yemişgen, yabani gül, yabani erik, yabani ahlat ve yabani alıçlara da rastlanmaktadır (Şekil:4.4).

Alanımızda Karaçam ve Sarıçamlardan oluşan *iğne yapraklı orman sahalarını*, ovanın güneydoğu kesimindeki Mercan dağları üzerinde görmekteyiz. Özellikle Kazankaya Tepesi'nin (2531 m.) doğu yamaçlarında ve Çağlayan -Kalecik köyleri arazilerinde, Girlevik deresinin güneyinde kuzeye bakan yamaçlarda 1500-1750 m.ler arasında geniş alanlar halinde; Günbağı köyü arazisinde, Mercan deresinin doğu yamaçlarında yine aynı yükselti kuşağında; Kalecik köyü arazisindeki, Kalecik Suyu Vadisi'nin doğu yamaçlarında ve Mecidiye köyü arazisinde dar alanlar halinde görebilmekteyiz (Şekil:4.4).

Araştırma alanımızdaki orman sahalarının çok az olmasında, doğal ortam şartlarının, bilhassa litolojinin etkisi çok büyüktür. Aslında VII. sınıf araziler olan ve orman yetişmesinde uygun gibi görülen bu sahalarda, litolojik şartların doğurduğu fiziksel ve kimyasal olaylarla doğal dengelerini yitirerek, VIII. sınıf araziler karakterine yakın özellikler göstermiş ve orman yetiştirebilme özelliklerini yitirmişlerdir. Araştırma alanımızla birlikte, tüm Erzincan İli'nin bile en şiddetli erozyona maruz kesimini, Erzincan Ovası'nın kuzeyinde

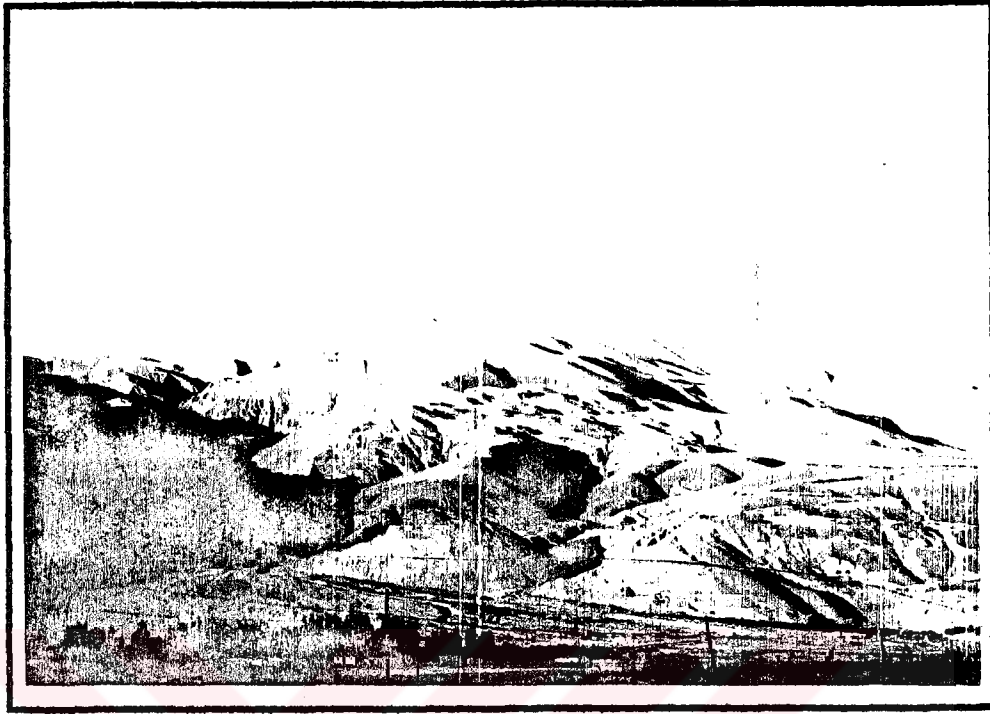

Foto:4. 1- Esence Dağları'nın, B. Çakırman Köyü kuzey kesimlerinde kalan kısmından bir görünüş. Orman örtüsünün tahribi ve kolay aşınabilir serpantinlerden oluşması sebebiyle, şiddetli erozyon söz konusudur. Fotoğrafta görüldüğü gibi hemen tamamıyla çıplak yüzeylere sahiptir.

Foto:4. 2- Dereyurt-Çukurkuyu Köyleri arasındaki, ağaçlandırma çalışması yapılmış tepelik alanlar görülmektedir.

bulunan Esence Dağları'nda görmekteyiz. Bu dağların ovaya bakan yamaçlarındaki topraklar erozyon ile aşındığı için, alttaki bazik karakterli yeşil karmaşık (serpantinler) yüzeye çıkmıştır. Bu materyal, bünyesine su aldığı anda şişmekte ve kuruyunca çatlamaktadır. Ayrıca suyla ayrıştığında bol miktarda klor açığa çıkarmakta, suların mineral bakımından dengesini bozmakta ve oluşturduğu karbonatlar sebebiyle, bitkiler üzerinde zehirleyici etki yapmaktadır. Bu sebeple, Esence dağlarının özellikle güneye bakan yamaçlarının, ağaçlandırma ve hatta mera amacıyla otlandırmaya bile uygun olmadığı açıkça görülmektedir. Serpantinlerin yoğun olarak görüldüğü alanlarda, bahsedilen olumsuzlukların yanında heyelanlar da sorun yaratmaktadır. Doğal dengesini yitiren yamaçlarda, bünyesine su alan ve şişen serpantin-peridotid kütlelerinin ağırlığı arttığından, yamaç kayması ve kütle düşmesi şeklinde heyelanlar yaşanmaktadır (ATALAY, 1991 a, 36).

Karasu Irmağı'nın Kemah Boğazı'na girdiği alanlardaki dik yamaçlar, çoğunlukla kumtaşı, miltaşı, çakıltası gibi tortul tabakalı Tersiyer arazilerinden oluşmaktadır. Bu kesimdeki meşe ormanları zamanla tahrip edildiğinden, topraklar aşınmış ve jipsli-kumlu malzeme yüzeye çıkmıştır. Bu yapı ise, yamaçlarda heyelanı ve suyun toprağa sızmasını hızlandırmaktadır. Dolayısıyla bu sahaların yeniden orman örtüsüne kavuşturulması ve diğer doğal bitki örtüsünün tutunabilmesi mümkün olamamaktadır. Güneydeki Munzur Dağları'nda ise, çatlaklı kristalize kireç taşlarının hâkim durumda olmasına bağlı olarak, Sarıçam ve Meşe ormanları ancak doğal gençleşme ile kendilerini yenilediğinden tahrip edilen alanlarda kendiliğinden orman yetişmesi mümkün görülmemektedir (ATALAY, 1991 a, 37).

Araştırma alanımızı çevreleyen dağların yamaçlarında, özellikle erozyon kontrolü amacıyla çeşitli kesimlerde dar sahalı da olsa *ağaçlandırma alanları* oluşturulmaktadır (Foto:4.2). Erzincan Toprak Muhafaza ve Mera Islahı Tatbikat Grubu Müdürlüğü'nce, kuzey yamaçlarda Fırat Sağ Sahil Erozyon Kontrolü Çalışmaları kapsamında 4 868 ha., Vosgirt (Işıkpınar Deresi) havzasında 294 ha., Vank (K.Çakırman) havzasında 665 ha. erozyon kontrolü çalışması gerçekleştirilmiş olup, bu alanlar nisbeten ağaçlandırılmıştır. Ayrıca Erzincan Orman İşletme Müdürlüğü'ne bağlı Fidanlıklar Müdürlüğü'nün, şehrin 2 km. güneydoğusunda, Erzincan-Kemah karayolu üzerindeki fidanlığı, ağaçlandırma çalışmalarında önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Bu fidanlıktan, kurulduğu 1966 yılından 1990 yılına kadar, toplam 7 159 365 adet yapraklı fidan üretilmiş ve çevrede ağaçlandırma sahası olarak belirlenen alanlara dikilmiştir. 36 ha. alan kaplayan bu fidanlıkta, her yıl ortalama 50 bin adet kavak, 1,7 milyon adet akasya, akçaağaç, dişbudak ve karaağaç fidanları üretilmektedir.

Işıkpınar Köyü'nün kuzeyinde Vasgirt deresinin her iki yanında, Heybeli köyünün ve Cevizli-Yeşilçay-Sütpınar köylerinin batısındaki yamacın etek kesimlerinde, Binkoç-Türkmenoğlu-Yaylabaşı köylerinin güneyindeki iğne yapraklı orman alanlarının alt kesimlerinde, Üzümlü ilçe merkezinin batısındaki yamaçlarda ve Günebakan-B.Çakırman arasındaki tepelik alanda, özellikle erozyon amacıyla ağaçlandırma çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca şehrin güneyindeki mezarlık (Terzibaba mezarlığı) ile Fırat (Karasu) ırmağı arasında yer alan Belediye Kavaklığı ise, ova tabanındaki en önemli ağaçlandırma alanını oluşturmaktadır (Şekil:4.4).

Araştırma alanımızın % 3,7'sini (6 028 ha.) *kayalık-kumluk-bataklık* gibi tarımdışı ve yararlanılmayan alanlar oluşturmaktadır.

Kayalık alanlar; Esence, Munzur ve Karadağ'ın aşırı eğimli kesimlerinde, özellikle dağlar üzerindeki vadilerin dik yamaçlarında gerçekleşen erozyon sebebiyle, ana kayanın ortaya çıktığı sahalar dikkati çeker.

Araştırma alanında, çevre dağlık kesimden ovaya ulaşan dereler şiddetli erozyon sebebiyle bünyelerine aldıkları materyali, ovaya açıldıkları vadi ağızlarından itibaren çoğu yerde ova tabanına inecek şekilde biriktirmiştir. Bu gibi yerlerde geniş birikinti yelpazeleri oluşmuştur. İşte alanımızdaki *kumluk alanların* tamamına yakını, bu birikinti yelpazelerine karşılık gelmektedir. Bunlardan en önemlileri, gerilerindeki yamaçlarında kütle hareketlerinin ileri derecede olduğu ve sürekli yeni materyal getiren Vasgirt (Işıkpınar) deresi ve Gökkaban deresinin oluşturduğu yelpazelerdir. Bu iki yelpazenin malzemesi şehrin hemen kuzeyindeki Kırklar Tepesi'nin kuzeyinden daha doğudaki Kocadere, Başgöze ve Allahmedet dereleri yelpazeleri ile de birleşerek Işıkpınar- B.Çakırman köyleri arasında etek ovası karakterinde geniş bir kumluk saha oluşmuştur. Bu arazi, yaklaşık % 2 gibi çok düşük eğim değerlerine sahip olmasına rağmen, güçlü bir materyal yığılışı ve çakıllarla örtülenme sebebiyle, tarım arazisi olarak kullanılamamaktadır. Allahmedet deresinin B.Çakırman köyünün hemen doğusundaki yelpaze ve kumluk sahası, güneyindeki bataklık sahasına kadar uzanmaktadır. Derelerin küçük akaçlama havzalarına rağmen, çok geniş bir yelpaze kuşağının oluşmasında, ovanın çökmeye devam etmesi en önemli etkidir. Ayrıca Üzümlü ilçe merkezinin ve Pişkidağ köyünün güneyindeki birikinti yelpazeleri, kuzey kesimdeki en önemli kumluk alanlardır. Diğer bir geniş alanlı kumluk saha ise, ovaya batıdan giren Çardaklı ve Göyne derelerinin ova tabanındaki birleşim yerinde taşıdıkları materyalleri bırakarak oluşturdukları *Karayazı* mevkiidir. Bu alan, hiçbir tarımsal niteliği olmayan geniş bir düzlük olarak dikkati çekmektedir. Dolayısıyla organize sanayi bölgesi olarak seçilmiş ve nisbeten kullanılabilir bir

hale getirilmiştir. Ovanın batısındaki etek köylerinin alt kesimlerinde, hemen her köyden geçen derelerin oluşturduğu küçük birikinti yelpazeleri üzerinde, kumlu çakıllı alanlar dikkati çekmekte ise de, bunlar küçük yüzölçümlü birikinti şekilleridir.

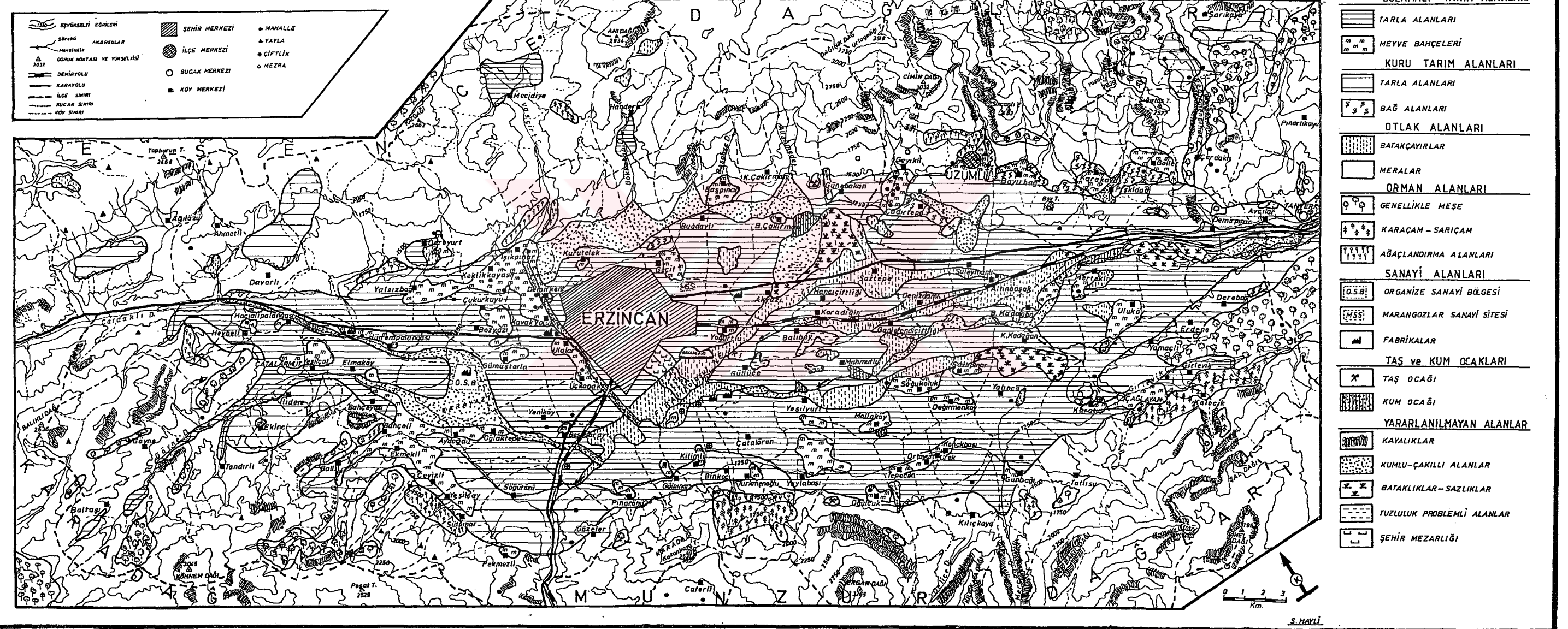
Bahsedilen birikinti yelpazelerindeki kumluk alanlardan başka, başta Fırat (Karasu) Irmağı boyunca, ova tabanındaki düşük eğime bağlı olarak biriktirilen kumluklar, hatta kum adacıkları, Göyne ve Çardaklı derelerinin birleşerek oluşturduğu Karayazı mevkiinden Fırat'a kadar olan yatağı boyunca ve ayrıca, Vavgirt (Işıkpınar) deresinin, Işıkpınar köyünden Fırat ırmağına kadar set içine alınmış geniş yatağı boyunca, Çardaklı deresinin 1500-1200 metre arasında kalan yatağında ve muhtemelen bu derenin eski taşkın yatağı durumundaki kuzey kesimleri de, kumluk arazi olarak belirlemektedir (Şekil:4.4).

Kumluk alanların bazı kesimlerinden *kum ocağı işletmesi* şeklinde yararlanılmaktadır. Buralar, Fırat (Karasu) Irmağı'nın menderesler oluşturduğu kesimleri ile B.Çakırman Köyü'nün hemen doğusu ve Çardaklı deresinin Hürrempalangası köyü civarıdır. Ayrıca daha önce belirtildiği gibi Mollaköy'deki Molla Tepe (1247 m.)' de işletilen Perlit ocağı da, alanımızdaki ekonomik değer arzeden önemli bir kum (Perlit kumu) ocağıdır (Şekil4.4).

Araştırma alanımızda *bataklık alanlar* olarak dikkati çeken yerlerden biri, B.Çakırman köyünün doğusundaki, Ekşisu mesire alanının güneyinden başlamak üzere, geniş bir alanı kaplayan ve sonra doğuya dönerek, Akyazı köyüne kadar bir kolla sokulan Ekşisu bataklığıdır (Foto:4.3). Diğer bir bataklık alanı, Sazlıpınar köyünden başlayıp doğuya doğru, K.Kadağan ve Yalınca köylerinin sınır kesiminde uzanan ve büyük kısmı Yalınca köyü arazisinde bulunan Hamzesi (Sazlıpınar) bataklığıdır. Ayrıca, Erzincan Ovası'nın sulanması amacıyla yapılan ve yılın büyük kısmında, gerisinde büyük su kitlesi bulunduran Mertekli regülatörünün doğusunda kalan ve su toplama alanına karşılık gelen saha da üçüncü bir bataklık alanıdır. Bu alan, suların biriktirildiği dönemlerde, içindeki sazlıkları bile su altında bırakacak şekilde bir gölet haline gelmekte, fakat su toplama dönemi dışında, tam bir bataklık görüntüsü almaktadır. Mertekli regülatörünün doğusunda kalan bu bataklık, insan etkisiyle oluşturulmuştur. Buna karşılık, Ekşisu ve Hamzesi bataklıkları, ovanın en düşük seviyeli kesimlerini oluşturduklarından ve kaynaklar kuşağının sularını topladığından, özellikle yağışlı dönemlerde, yüksek taban suyu seviyesinin takviyesiyle, tam bir sulak alan halini almaktadır (Şekil 4.4).

Yaklaşık 2 000 ha.'ı şehir, 1 326 ha.'ı ise kırsal yerleşmeler olmak üzere 3 326 ha.'lık bir alan, *yerleşme yeri* olarak kullanılmaktadır. Yerleşme coğrafyası bölümünde de belirtildiği gibi, gerek yerleşmelerin çoğunun kuruldukları alanın, gerekse mevcut doğal

Şekil:4.4- ERZİNCAN OVASI VE YAKIN ÇEVRESİNDE GENEL ARAZİ KULLANIŞI (1993).

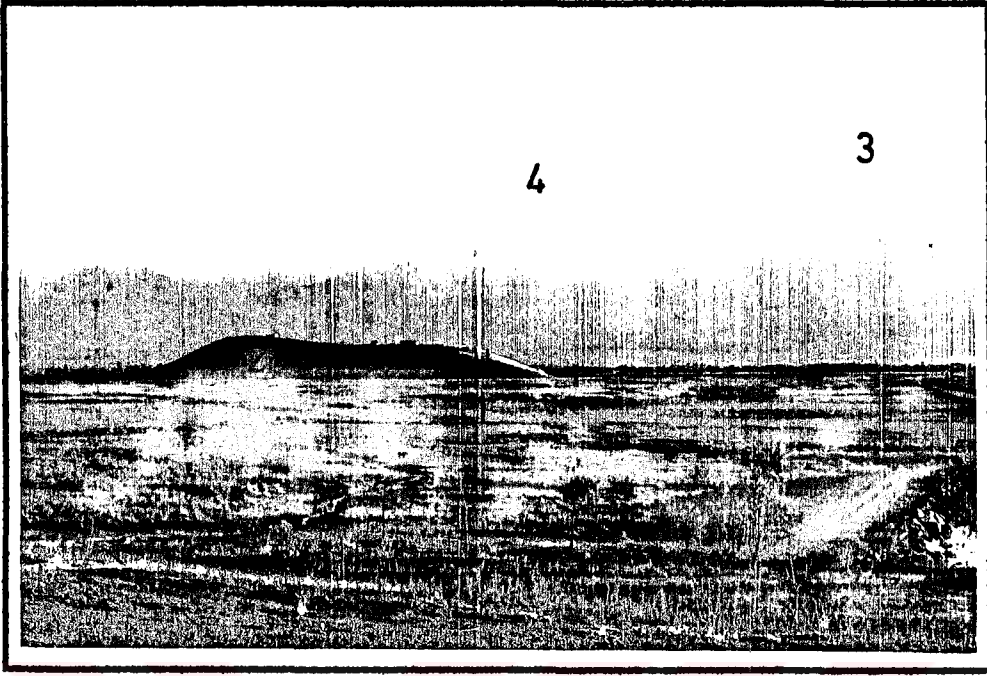

Foto:4. 3- Erzincan Ovası'nın en alçak kesimini oluşturan Ekşisu Bataklığı'nın görünüşü (1). Bataklık ortasında Saz Tepe Volkan Konisi (2), geri plânda ise Munzur Dağları'ndan, Ergân Dağı (3) ve Kılıçkaya Dağı (4) görülmektedir. Fotoğraf, Ekşisu mesire alanından güneye doğru çekilmiştir.

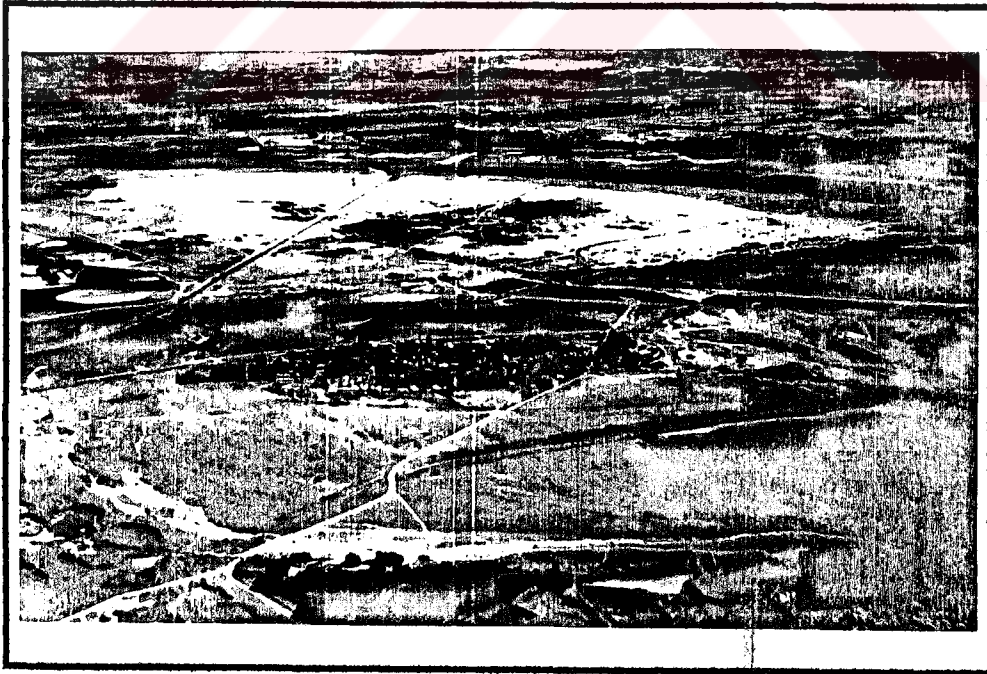

Foto:4. 4 B. Çakırman Köyü ve güneyindeki aşırı tuzlanmanın gerçekleştiği alan görülmektedir. Bu alanın yüzeyini ince bir tuz tabakası örtmüştür. Fotoğraf, K. Çakırman Köyü'nden çekilmiştir.

tehlikeler sebebiyle yeri değiştirilen yerleşmelerin, seçilen yeni yerleşim alanlarının konumları, yerleşmeye pek uygun değildir. Köy yerleşmelerinden, ekonomik olarak kullanıma elverişli olmayan kısımlarda bulunanlar, genellikle çeşitli doğal tehlikelerle (heyelan, kaya düşmesi, çığ, sel, taşkın vs.) karşı karşıyadır. Bu gibi yerlerden uzaklaşmak için ferdi olarak veya yerleşmenin tamamen yerinin değiştiği köylerde ise, genellikle tarım arazilerine yerleşildiği dikkati çeker. Bu sebeple, 1 326 ha.'lık köy yerleşim alanlarının, yaklaşık % 80'i elverişli tarım arazilerini işgal etmiş durumdadır. Yaklaşık 2 000 ha.'lık şehir alanının tamamı, arazinin verimliliği bakımından birinci sınıf arazileri işgal etmiş bulunmaktadır. 1939 depreminden sonra bir ara düşünlülen fakat gerçekleştirilemeyen *Yeni Erzincan'ı Karayazı mevkiine kurma fikri* veya YALÇINLAR'ın (1992,23-24) da ileri sürdüğü gibi *Erzincan şehrini, ovanın batısındaki Köhnem dağının (Karadağ) ovaya bakan eteklerinde kurulması fikri*, şehrin şimdiki kuruluş yerine göre, daha mantıklı bir yaklaşımdır. Çünkü bu alanlar, hem depremin şiddeti, hem de tarımsal alanları işgal etmeme bakımından daha elverişli durumdadır.

4.1.3. Tarımda Sulama, Gübre Kullanımı ve Makine Durumu

Tarım faaliyetleri büyük ölçüde iklim, toprak ve sulamaya bağlıdır. Yaz aylarının kurak geçtiği yörede, tarımda sulama zorunlu bir hal almaktadır. Ayrıca yağışların yıl içindeki dağılışının düzensiz olması ve buna bağlı olarak akarsu rejimlerinin de düzensizlik göstermesi sebebiyle, tarım arazilerinin sulanması için, bu hususta köklü yatırımlar yapılmasını zorunluluk haline sokmuştur. Nitekim, araştırma alanımızın çanak şeklinde ve kuzeyden gelebilecek nemli-serin hava kütlelerine kapalı olması, yağmur gölgesinde kaldığından ilin en düşük yağış alan kesiminde bulunması, yıllık ortalama % 60 olan nisbi nemin yaz aylarında % 3'e kadar düşmesine bağlı olarak buharlaşmanın çok artması, yıldan yıla ortalama yağış miktarlarındaki değişimin 200 mm.'nin üzerinde olması gibi etkenler sebebiyle, alanımızda tarımsal faaliyetlerin güven içinde yapılması için sulama hayati bir önem arz etmektedir.

İklim şartlarının doğurduğu bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak ve toprak şartları bakımından son derece elverişli olan Erzincan Ovası'ndan maksimum derecede yararlanabilmek amacıyla, *Erzincan Ovası Sulama Şebekesi* 'nin inşasına 1958 yılında başlanmıştı. Günümüzde büyük kısmı tamamlanan bu projenin, kısımlar halinde yapımına devam edilmektedir.

Erzincan Ovası'nda sulama şebekesini oluşturan ana sulama alanları ise şöyledir (Tablo 4.3):

Fırat (Karasu) Irmağı'nın doğudan araştırmaya alanımıza girdiği Gökburun mevkiinde, ırmağın sol sahilinden kanala alınan su, topoğrafyaya bağlı olarak inşa edilen ve Erzincan şehrinin güney hizasında, Fırat (Karasu) ırmağına kadar uzanan kanal ile Fırat arasındaki geniş sahayı kapsayan *Sol Sahil Sulaması* dahilinde, ayrıca Yamaçlı köyünün yakınındaki Karasu regülatörü ile Fırat'a paralel uzanan Şihli kanalına alınan su ile *Şihli Sulaması* gerçekleştirilmektedir. *Sol Sahil-Şihli Sulama Şebekesi*, 6 642 ha. ile en geniş sulama alanına sahiptir (Tablo:4.3, Şekil:4.5).

Tablo: 4.3 - Erzincan Ovası Sulama Şebekesinin Ana Sulama Alanları (1993).

POMPAJ İLE SULANAN	SULADIĞI ALAN (Ha).
P- 1 Pompaj Sulaması	3 611
P- 2 Pompaj Sulaması	5 245
P- 3 Pompaj Sulaması	950
Mollaköy Pompaj Sulaması	1 261
Toplam	11 067
CAZİBE İLE SULANAN	
Sağ Sahil Altınbaşak Sulaması	2 462
Sol Sahil Şihli Sulaması	6 642
Çardaklı Sulaması	2 775
Ada Sulaması	1 525
Toplam	13 404
SULANACAK ALAN (İnşa Halinde)	
Üzümlü Pompaj Sulaması	1 150
Girlevik - Mercan Sulaması (Cazibe)	1 250
Erzincan Barajı Sulaması (Cazibe)	4 722
Toplam	7 122
GENEL TOPLAM	31595

Kaynak: DSI 82. Şube Mtd.

Mertekli regülatöründen alınan su, Altınbaşak regülatöründe ikiye ayrılarak kuzeyden Günebakan köyüne, güneyden ise Akyazı köyüne kadar uzanan iki kanal ile kanallar arasında kalan sahanın nisbeten alçak olmasına bağlı olarak, 2 462 ha. alan *Sağ Sahil Altınbaşak Sulaması* için kullanılmaktadır (Şekil:4.5).

Altınbaşak regülatöründen ve güneyde devam eden kanal, Ganiefendi Çiftliği yakınında Fırat'ın ikiye ayrılarak oluşturduğu adanın doğu ucunda, Fırat'ın üzerinden boru

ile geçirilerek, adanın etrafını dolaşan kanallara ulaştırılmıştır. Adanın kenarları orta kesiminden daha yüksek olduğundan, burada yer alan üç köyün (Güllüce, Mahmutlu, Balıbey) tarım arazileri kolaylıkla sulanmaktadır. *Ada Sulaması*, 1 525 ha. alanı kapsamaktadır.

Cazibeyle sulanan diğer bir kesim ise, *Çardaklı Sulaması* olarak belirtilen, ovaya batıdan giren Çardaklı Deresi üzerine inşa edilen regülatör sayesinde sulanan alandır. Birbirine oldukça yakın ve bir şerit halinde Keklikkayası köyü güneyine kadar uzanan iki kanal ile 2 775 ha. alan sulanabilmektedir. Çardaklı deresi debisinin bazı yıllar çok düşmesi ve hatta kurumması sebebiyle, güneydeki kanal üzerinde 4 adet havuz yapılarak bu açık kapatılmaya çalışılmıştır (Şekil:4.5).

Belirtilen cazibe sulamalarının gerçekleştirildiği bu alanların tümünde 136 km.'yi bulan sulama kanalı ağı mevcuttur.

Erzincan Ovası'nda cazibe sulaması için, eğim şartlarının uygun olmadığı tarım alanlarının sulanması amacıyla pompaj sulama sistemi de uygulanmaktadır. Özellikle Fırat (Karasu) ırmağı'nın sağ sahilinde kalan alanının tamamına yakını, Mertekli regülatöründen başlamak üzere, ovanın kuzeyindeki dağların dik bir eğimle ovaya indikleri sınırda birbirini takip eden *P-1, P-2 ve P-3 pompaj istasyonları* ile çok geniş bir alan sulanmaktadır (Foto:4.5). P-1 3611 ha., P-2 5245 ha., ve P-3 ise 950 ha. alanı sulamaktadır (Tablo:4.3). Ayrıca, Sol Sahil-Şıhlı cazibe sulamasının, Mollaköy-Fırat Irmağı arasında yer alan üst kuşaktaki 1261 ha. lık tarım arazisi, *Mollaköy Pompaj Sulaması* kapsamındadır (Şekil:4.5). Pompaj sulamalarının kanal ağı, 20 km.'si P-1, 25 km.'si P-2, 12 Km.'si P-3 ve 12.5 km.'si Mollaköy Pompaj Sulamasının olmak üzere, toplam 69.5 km. uzunluğundadır.

Pompaj ve cazibe ile faal olarak sulanabilen 24 471 ha. tarım arazisinden başka, 7 122 ha. araziye de sulayacak olan ve inşaatı halen devam etmekte olan üç ayrı sulama projesi de mevcuttur. Bunlardan biri, Mertekli Pompaj İstasyonu ile Günebakan Köyü güneybatısı arasında uzanan kanal sayesinde, günümüzde kuru tarım arazisi durumundaki yaklaşık 1 150 ha. alanı sulayacak olan *Üzümlü Pompaj Sulaması* dır. Diğer i ise, Girlevik ve Mercan Regülatörleri ile bu iki derenin sularını yönlendirerek ovanın güneybatısındaki yaklaşık 1 250 ha. alanı sulayacak olan *Girlevik -Mercan Sulaması* dır. Erzincan Ovası'nda yapımı devam edenlerin içinde en önemli sulama şebekesi, ovaya batıdan giren Göyne Deresi'nin sularını toplayacak ve yaklaşık 4 722 ha. kuru tarım arazisini sulayacak olan ve Çardaklı Sulamasına takviye olabilecek *Erzincan Barajı Sulaması* dır (Şekil:4.5).

Mevcut Sulama şebekesi ve devreye gireceklerle birlikte sulanan tarım arazisi 31 593 ha. olacaktır. Bu devlet sulamasının yanında, tarım arazisi niteliğinde olmasına rağmen, topoğrafik şartlar sebebiyle sulama şebekesine dahil edilemeyen, ancak köylülerin yerel ve kendi imkânlarıyla suladıkları alanlar da dahil edildiğinde, alanımızdaki sulanan tarım arazisi oranı % 82'ye çıkmaktadır.

Araştırma alanımızdaki sulama şebekesinin genişlemesine bağlı olarak, tarımsal üretimde ve ürün çeşidinde de artış gerçekleşmiştir. Eskiden Çardaklı ve Bahçeli Regülatörlerine bağlı olarak meyve bahçeleri ovanın batı kesiminde, Sol Sahil Cazibe Sulaması'na bağlı olarak da meyve bahçeleri, sebze ve şeker pancarı ekim sahaları Fırat (Karasu) ırmağı'nın güney kesimlerinde görülmekte iken, özellikle son 25 yıl içinde pompaj sulamalarında devreye girmesiyle, kuru tahıl tarımının hâkim olduğu kuzeyde vebatıda kalan alanlarda sulamaya kavuşturularak, şeker pancarı, sebze ve meyve alanları ve üretimi de artırılmıştır. Nitekim 1970 yılında sadece 42 671 ton olan şeker pancarı üretimi, 1993 yılında yaklaşık altı kat artarak 290 500 tona ulaşmıştır. Ayrıca fasulye alanları ve üretimi gelişen sulama şebekesine bağlı olarak çok büyük bir artış göstererek alanımızın karakteristik bir ürünü halini almıştır. Fasulye tarımı için çok elverişli niteliklere sahip olan Mercan ve Girlevik derelerinin suları, Girlevik - Mercan sulamasının devreye girmesiyle, zaten ovanın güneydoğu kesiminde yoğun olarak yapılan fasulye ekim alanlarının gelişmesine yardımcı olacağı ortadadır.

Erzincan Ovası'nda % 56'sı devlet ve % 26'sı halk tarafından gerçekleştirilen sulama faaliyetleri, yetiştirilen ürün çeşitlerinin artırılmasının yanında, köylüye diğer ürünlere göre daha fazla kazanç getiren şeker pancarı ve fasulyenin hâkim duruma gelmesini de temin etmiştir.

DSİ tarafından sulanan tarım arazilerinde, ürün çeşidine göre yıllık olarak, dekar başına ücret alınmaktadır (Tablo:4.4). Yetkililerin belirttiğine göre alınan bu ücretler, bırakın bakım masraflarına, işletmede harcanan elektrik masrafına bile yetmemektedir. Ayrıca 1994 fiyatlarıyla dekar başına 450 TL. tesis ücreti alınmaktadır. 13 Mart 1992 depremi sebebiyle 1992 ve 1993 sulama dönemlerinde çiftçilerden sulama ücreti alınmamıştır.

Araştırma alanımızdaki sulama işlerinde mevcut sulama şebekesinin yanında çevre dağlık alanlardan ovaya inen, pek çoğu Fırat (Karasu) ırmağına bile ulaşamayan düşük debili (0,4-0,8 m³/sn), çoğu yaz aylarında kuruyan küçük derelerden de (Tatlısu, Kalecik, Bahçeli, Üzümlü gibi derelerden) küçük alanlı sulama şeklinde yararlanılmaktadır.

Tablo: 4. 4 - Ürün Türüne Göre Yıllık Sulama Tesisleri İşletme ve Bakım Ücretleri (TL/Da.) (1994).

BİTKİ ÇEŞİDİ	SULAMA TÜRÜ	
	CAZİBE	POMPAJ
Hububat	24 000	59 000
Bostan	44 000	98 000
Baklagil	48 000	107 000
Şeker pancarı	67 000	146 000
Bağ	43 000	87 000
Meyve Bahçesi	94 000	205 000
Sebze	87 000	191 000
Patates	56 000	118 000
Soğan	48 000	104 000
Yem Bitkileri	35 000	72 000
Kavak	56 000	118 000
Çayır - Mera	11 000	24 000

Kaynak: DSI 82. Şube Mtd.

Gübreleme, özellikle sulamanın yapıldığı alanlarda, tarımsal üretime en önemli desteklerdir. Araştırma alanımızda çiftçilerle yapılan görüşmeler sonucu, arazilerinin özelliklerine ve ürün türlerine göre hangi tür gübre kullanacakları bilgisine sahip olmalarına rağmen, özellikle gübre fiyatlarının yüksek olması sebebiyle, yeterli miktarda gübre kullanamadıklarını söylememiz mümkündür. Ayrıca tarımsal faaliyetlerin yaygın olarak yürütüldüğü köylerde hayvancılık, üçüncü hatta dördüncü sırada gelen faaliyet olduğundan ve elde edilen çiftlik gübrelerinin bir kısmı da tezek olarak yakacak şeklinde kullanıldığından, çiftlik gübresi kullanımı da çok azdır. Çiftlik gübreleri öncelikle meyve ağaçlarında, üzüm bağlarında ve küçük sebze bahçelerinde kullanılmaktadır. Az bir miktar ise, tarlalara verilmektedir. Dekara yaklaşık bir ton çiftlik gübresi kullanılmakta, ilkbaharda veya sulama döneminin başlangıcında tarlaya serilmektedir. Bu gübre, iki-üç yıl süreyle toprağı beslemesinden dolayı, bu dönem içinde bir daha gübrenmemektedir. Ancak, çiftlik gübresi fosforik asit bakımından fakir olduğundan, fosforlu gübrelerle desteklenmektedir (SAVAŞ, 1965,60).

Araştırma alanımız tarım arazilerinde kullanılan suni ve çiftlik gübrelerinin yıllara göre miktarları ise şöyledir (Tablo:4.5):

Tablo: 4. 5 - Araştırma Alanında Yıllara Göre Gübre Kullanımı (1985-1991).

YILLAR	SUNİ GÜBRE (Ton)	ÇİFTLİK GÜBRESİ (Ton)
1985	12 770	10 524
1986	12 320	10 685
1987	12 510	11 422
1988	12 388	10 843
1989	10 061	8 730
1990	9 586	8 267
1991	10 817	9 426

Kaynak: Erzincan Tarım İl Mtd.

Sulama şebekesinin genişletilmesine bağlı olarak artan şeker pancarı ve fasulye tarımı gübre kullanımını artırırsa da, ha. başına kullanılması gereken gübre miktarı, Türkiye ortalamasının (500 kg.) çok altındadır. Nitekim, 41 613 ha. tarım arazisine (nadas hariç) 1991 yılında tüketilen gübre miktarına oranladığımızda, yaklaşık ha.'a 260 kg. gübre düştüğü görülmektedir. Gübre kullanımındaki bu eksiklik, şeker pancarı - buğday - fasulye üçlü münavebesinin uygulanmasıyla nisbeten kapatılmaktadır.

Araştırma alanımız *tarımsal araç-gereç* çeşitliliği bakımından zenginlik arzmesine rağmen, makine kullanımının mevcut tarımsal potansiyele göre yetersiz kaldığını söyleyebiliriz. Şöyle ki, 1990 yılı Türkiye tarım arazilerinde (Nadas hariç) 1000 ha. başına ortalama 36,7 adet traktör düşmekte iken (DOĞANAY, 1994b,80), araştırma alanımız için bu değer 1000 ha. başına 24,6'dır. Traktör sayısı, Türkiye ortalamasının üçte ikisi kadar olmasına ve ortalamanın altında bir değer arzmesine rağmen, tarım arazisi-traktör sayısı ilişkisine göre, Erzincan İli dahilinde değerlendirirsek, alanımızdaki durumun nisbeten daha iyi olduğu söylenebilir. Örneğin geniş tarım arazilerine sahip Tercan Ovası'nda 1989 itibarıyla, 1000 ha. başına sadece 1,1 traktör düşmektedir (YAZICI, 1991,201).

Traktör sayılarının köylere göre dağılışı incelendiğinde, 9 köyde traktör bulunmazken, 61 köyde 1-10 arasında, 19 köyde 11-20 arası ve 16 köyde ise 20'den fazla traktör bulunmaktadır. Köylerdeki traktör sayıları ile hâkim ekonomik faaliyet türü, tarım arazilerinin alanları ve ekonomik seviye arasında sıkı bir ilişki mevcuttur. Traktör sayısı 10'dan fazla olan köylerin tamamı, ova tabanında yer alan veya tarım arazilerinin büyük kısmı ova tabanında bulunan etek köylerinden oluşmaktadır. Özellikle ovanın doğu ve güneydoğusunda geniş sulamalı tarım arazilerine sahip köylerde, traktör sayısında bir artış gözlenmektedir. Bu kesimde bulunan köyler, genellikle küçük veya orta büyüklükte yüzölçüme sahip olduklarından, traktör başına düşen tarla arazisi miktarı da 100-500 da. arasında değişmektedir. Araştırma alanımızda traktör başına ortalama 520 da. tarla arazisi düştüğü düşünülürse, belirtilen kesimdeki köylerde tarla arazisi-traktör sayısı ilişkisi oldukça elverişli değerler göstermektedir (Şekil:4.6).

Tarla arazileri 5000 da. ve daha fazla olan Cevizli (5 000 da.), Söğütözü (6 294 da.) ve Pişkidag (5 500 da.) köylerinde birer ve Binkoç (6 557 da.) köyünde ise sadece 3 traktör bulunması sebebiyle, etek köyü olmalarına rağmen traktör başına düşen tarla arazileri oldukça yüksektir. Işıkpınar, Yeşilçay, Pekmezli ve Sütünpınar köyleri için de benzer durum söz konusudur. Ayrıca Koçyatağı, Ağılözü, Mecidiye, Handere, Göller ve Pınarlıkaya gibi köylerde ise, dağlık alanda bulunmaları ve sulamalı tarla arazilerinin düşük miktarlarda

olması sebebiyle, traktör başına düşen tarla arazisi miktarı oldukça fazladır (1 000 da.'dan çok). Bayırbağ ve Yalnızbağ köylerinde ise 10'ar adet traktör bulunmasına rağmen, sırasıyla 12 603 da. ve 11 200 da. gibi çok fazla tarla arazisine sahip olmaları sebebiyle, traktör başına 1000-2000 da. arazi düşmektedir (Şekil:4.6).

Köylere göre traktör başına düşen tarım arazisi miktarları ile köylerin hâkim ekonomik fonksiyonları arasında da ilişki sözkonusudur. Nitekim, traktörü bulunmayan Kalecik, Sarıkaya, Ekinci ve Baltası köylerinin hâkim ekonomik faaliyetleri hayvancılığa dayanırken, Tandırlı, Ekmekli ve Çardaklı köylerinin de işçiliğe dayanmaktadır. Traktör başına çok yüksek miktarda tarla arazisi düşen, Girlevik, Sütpınar, Koçyatağı, Ağlıözü, Ahmetli, Davarlı, Mecidiye, Handere, B.Çakırman ve Pınarlıkaya köylerinde hayvancılık, Derebağ, Kurutelek ve Gümüştarla köylerinde ise işçilik hâkim ekonomik fonksiyondur (Şekil:3.7, Şekil:4.6).

Uygulanan tarım çeşidi de traktör sayısını etkilemektedir, Örneğin hâkim ekonomik faaliyeti, meyveciliğin oluşturduğu Yalnızbağ, Bahçeli, Yeşilçat, Yeşilçay, Işıkpınar, Pişkidag, Karakaya ve Göller köylerinde, traktör başına düşen arazi miktarı oldukça yüksektir (750-2000 da.). Aynı şekilde, hâkim ekonomik faaliyetin sebzeçilik olduğu Cevizli, Söğütözü, (2000 da.'dan çok) ve Çağlayan (500-750 da.) köylerinde de yüksek değerler dikkati çeker. Alanımızın güneydoğusundaki, Oğulcuk (5 045 da.ve 15 Traktör), Kılıçkaya (1 570 da.ve 9 traktör) ve Tatlısu (5 232 da.ve 25 traktör) köylerinin ana geçim kaynağını hayvancılık oluşturmasına rağmen, sahip olunan traktör sayısının tarla arazilerine oranla fazla olması sebebiyle, traktör başına düşen tarla arazisi miktarları oldukça düşük çıkmaktadır (Şekil:4.6). Bu köylerdeki traktörlerin bir kısmı, çevre köylerin arazilerinde kiralama usulü çalışmakta ve yük taşımacılığında kullanılmaktadır.

Traktörün bulunmadığı veya çok yetersiz olduğu köylerde, hayvan pulluğu ve karasaban sayılarında artış görülmektedir. Nitekim hayvan pulluğu ve karasabanın belirli köylere göre sayıları şöyledir; Ağlıözü'nde 12, Ahmetli'de 10, Ballı'da 30, Baltası'nda 45, Cevizli'de 20, Çardaklı'da 13, Ekmekli'de 24, Göyne'de 17, Handere'de 20, Mecidiye'de 50 ve Sarıkaya'da 40 adettir. Ayrıca ister ovada, ister etekte, isterse dağlık kesimde yer alan ve meyveciliğin fazlaca yapıldığı köylerde, hem hayvan pulluğu hem de pulvarizatör sayısı çok yüksektir.

Araştırma alanımızda 1993 yılında uyguladığımız anket çalışmalarına göre, toplam olarak pulluğu ve römorku bulunan 1091 traktör, 587 batöz, 303 harman makinesi, 601 pulvarizatör (traktör ve sırt), 300 hayvan puluğu, 430 karasaban ve 322 döven

Foto:4. 5- Tarım alanlarının sulanmasında en büyük paya sahip olan Mertekli Regülatörü - nün görüntüsü. Bu regülatör gerisinde toplanan Fırat'ın suları, ana sulama kanallarına alınarak ve pompa istasyonları vasıtasıyla, özellikle sağ sahilde kalan, geniş tarım alanlarının sulanmasında kullanılmaktadır.

Foto:4. 6- Ovanın batı kesiminde yer alan Elmaköy arazisinde, traktör ve harman makinesi yardımıyla, hasadı yapılan bir buğday tarlası görülmektedir. Ova genelinde, hasat işlerinde nispeten modern tarımsal araç ve gereçler kullanılmasına rağmen, tarım arazilerine oranla sayıları yetersizdir.

bulunmaktadır. Topoğrafya şartları, uygulanan tarım çeşidi (meyvecilik ve bahçe sebzeçiliği) ve çiftçinin ekonomik yetersizliği gibi sebeplerden dolayı, araştırma alanımızda geleneksel tarım araç ve gereçlerini görmemiz mümkün olmaktadır.

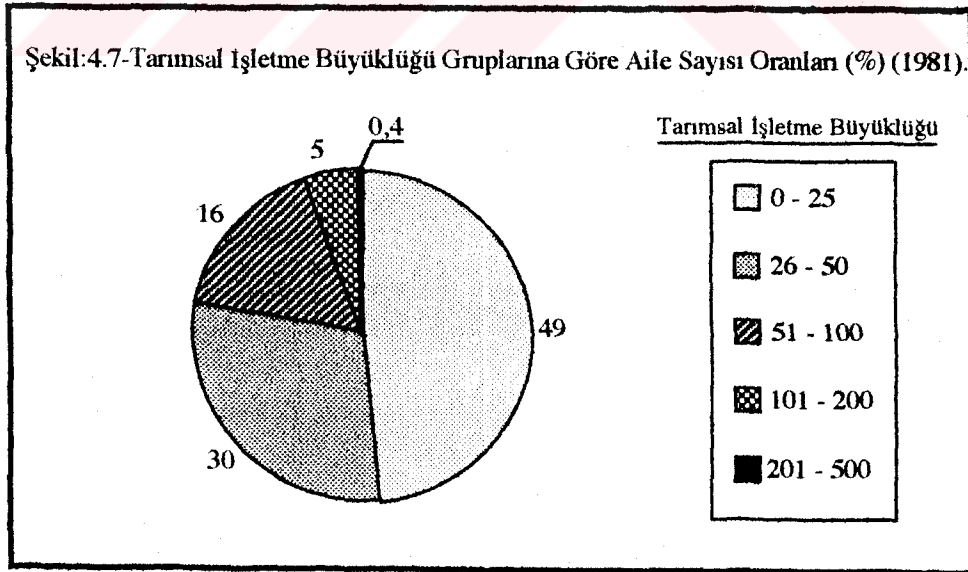
4.1.4. Parsel Büyüklükleri ve Mülkiyet Durumu

Köy İşleri Bakanlığı'nca, 1981 yılında yapılan Köy Envanter Etüdü Çalışmaları kapsamında hazırlanan ve alanımızdaki 105 köyden 88'inin temin edilebilen köy karnelerine göre 9 202 topraklı, 3 967 topraksız çiftçi ailesi bulunmaktadır. Topraklı çiftçi ailelerinin % 79'u 50 da.'dan az araziye sahiptir. Ailelerin % 16'sı 51-100 da., % 5'i 101-200 da., ve zadece % 0.4'ü ise 201-500 da. arasında araziye sahiptir (Tablo: 4.6, Şekil:4.7, Şekil:4.8).

Tablo: 4.6 - Araştırma Alanındaki Tarımsal İşletme Büyüklükleri (1981).

Arazi Grubu	Toplam Alan (Da.)	%	Parça Sayısı	%	Aile Sayısı	%	Ort.Parsel Büy.
0 - 25	81 766	20	17 018	29	4 463	49	4,8
26 - 50	107 560	27	17 007	29	2 737	30	6,3
51 - 100	125 733	31	15 464	27	1 513	16	8,1
101 - 200	71 676	18	7 427	13	444	5	9,7
201 - 500	14 463	4	900	2	45	0,4	16,1
TOPLAM	401 198	100	57 816	100	9 202	100	6,9

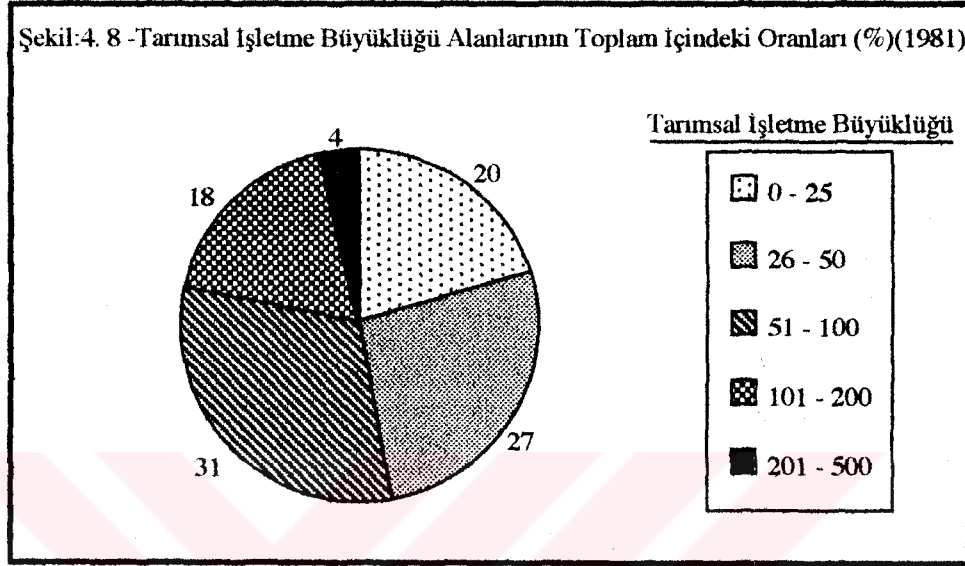
Kaynak: Köy İşleri Bakanlığı tarafından 1981'de hazırlanan Köy Envanter Etüdü Çalışmaları
Not: Karneleri temin edilemeyen 17 adet köyün değerleri tabloda yer almamaktadır.

Tablo:4.6'da da görüldüğü gibi, ortalama parsel büyüklüğü 5 da.'dan az olan 0-25 da. mülkiyet grubundaki aile sayısı, toplam içinde % 49 gibi çok yüksek bir orana sahiptir. Bu da, toprak sahibi ailelerin yaklaşık yarısının 5 da.'dan az yüzölçümlü bir kaç parçadan oluşan 0-25 da. arasındaki küçük mülkiyete sahip olduğunu göstermektedir. Alanımız

şartlarına göre orta büyüklükte diyebileceğimiz 50-200 mülkiyet grubunda ise, ailelerin % 46'sı, parsel büyüklükleri ortalama 8-10 da. arasında değişen parsellere sahiptir. Topraklı ailelerin % 4'ünün yer aldığı 201-500 da. mülkiyet grubundaki ortalama parsel büyüklüğü ise 16 da.'dır.

Köylerde uygulanan anketlere göre, 1 da.'dan bile az olan, m²'lerle ifade edilen pek çok meyve ve sebze bahçelerinin haricinde, tarla arazilerinde 50 da.'dan büyük yüzölçümlü tek parsel rastlanmamıştır. Köylerin en büyük parsellerinin ortalaması ise, 20 da. civarındadır. Buna karşılık, 1 da.'dan bile küçük meyve ve sebze bahçeleri, hatta tarlalar sözkonusudur. Köy karneleri ve uyguladığımız anketlere göre, araştırma alanımızdaki ortalama parsel büyüklüğü 7 da. civarındadır. Nitekim bu değer, Emiroğlu'nun da Erzincan İli için 7,3 da. olarak belirttiği ortalama parsel büyüklüğü ile hemen hemen aynıdır (EMİROĞLU, 1971,129).

Tarımsal işletme büyüklüğünün araştırma alanımız köylerindeki durumuna baktığımızda, çok değişik özellikler dikkati çekmektedir. Genelde dağlık ve engebeli arazilerin hâkim olduğu dağlık alandaki bazı köylerin arazilerinin tamamı 50 da.'dan az mülkiyete sahip ailelerin elindedir (Göyne, Karakaya ve Tandırlı gibi). Bunun tersine, yine aynı konumdaki Sarıkaya ve Pınarlıkaya gibi köylerde toplam arazinin sırasıyla % 80 ve % 96'sı 51-200 da. mülkiyet grubunda yer alan ailelere aittir (Tablo:4.7). Ancak unutulmamalıdır ki, bu tür dağlık alanlardaki araziler genelde tarımsal potansiyel bakımından oldukça zayıf durumda bulunduğundan, orta veya büyük mülkiyete sahip olmak, ekonomik bakımdan pek fazla önem ifade etmez.

Tablo: 4.7 - Araştırma Alanında Köyler İtibarıyla Tarımsal İşletme Büyüklükleri (1981).

KÖYÜN ADI	0 - 25		26 - 50		51- 100		101- 200		201- 500		TOPLAM Alan(da.)
	Alan(da.)	%	Alan(da.)	%	Alan(da.)	%	Alan(da.)	%	Alan(da.)	%	
AĞILOZU	1878	28	2900	43	1900	28					6678
AHMETLİ	600	18	1200	36	1500	45					3300
ALTINBAŞAK	2370	48			2600	52					4970
AVCILAR					537	9	5400	91			5937
B.KADAĞAN	1600	26	1600	26	2550	41	515	8			6265
BAHÇEYAZI	300	9	500	14	900	26	1800	51			3500
BALTAŞI	250	11	750	32	1313	57					2313
BAYIRBAĞ			8000	61	3000	23	2125	16			13125
ÇADIRTEPE	1500	60					1000	40			2500
ÇAĞLAYAN	3250	57	2500	43							5750
ÇARDAKLI	100	4	1950	71	110	4	600	22			2760
ÇATALARMUT	2550	83	237	8	300	10					3087
ÇATALÖREN	1040	16	1850	28	3000	45	725	11			6615
ÇUKURKUYU	4913	96	80	2	150	3					5143
DAVARLI	350	9	350	9	2000	54	1000	27			3700
DEĞİRMENKÖY	825	16	1550	30	2492	48	350	7			5217
DEMİRPINAR	250	9	2453	91							2703
DENİZDAMI	195	7	758	29	980	37	700	27			2633
DEREBAĞ	1200	14	1425	16	3050	35	2000	23	1000	12	8675
DEREYURT	1250	28	1850	41	1400	31					4500
EKİNCİ	1116	58			800	42					1916
EKMEKLİ			2245	79	600	21					2845
ELMAKÖY	1030	27	1132	29	1450	38	250	6			3862
ERDENE	1108	55	750	37	175	9					2033
GANİEFENDİ			50	1			4540	99			4590
GEYİKLİ	150	3	3000	56	2250	42					5400
GİRLEVIK	285	17	593	35	800	48					1678
GÖLLER					5000	70	2160	30			7160
GÖLPINAR	1300	31	450	11	1650	40	400	10	350	8	4150
GÖYNE	225	22	800	78							1025
GÖZELER	340	11	860	28	1275	41	640	21			3115
GÜLLÜCE	1333	37	1300	36	960	27					3593
GÜMÜŞTARLA	750	18	1500	35	600	14	1400	33			4250
GÜNBAĞI	1900	42	1450	32	1168	26					4518
GÜNEBAKAN	3000	73	1100	27							4100
HACIALI	100	3	200	6	450	14	1000	32	1400	44	3150
HANCI ÇİFTLİĞİ	250	8	1000	31	2000	62					3250
HANDERE	1200	21	4000	71	400	7					5600
HEYBELİ	430	10	1800	40	2278	51					4508
HÜRREM	350	11	1250	39	1300	40	338	10			3238
İLDERE	220	18	490	41	480	40					1190
İŞKİPİNAR	2335	100									2335
K.ÇAKIRMAN			820	100							820
K.KADAĞAN			1890	56	1456	44					3346
KALECİK	555	26	800	38	754	36					2109
KARADIĞIN	80	1	1400	26	2450	46	1150	21	300	6	5380
KARAKAYA			6720	100							6720
KARATUŞ	1026	16			2651	42	2700	42			6377
KAVAKYOLU	3750	87	550	13							4300

	0 - 25		26 - 50		51- 100		101- 200		201- 500		TOPLAM
KÖYÜN ADI	Alan(da.)	%	Alan(da.)	%	Alan(da.)	%	Alan(da.)	%	Alan(da.)	%	Alan(da.)
KEKLIKAYASI	2800	34	2354	29	2000	25	1000	12			8154
KILIÇKAYA	850	50	670	40	175	10					1695
KILIMLI	375	10	1350	35	1845	48	250	7			3820
KONAKBAŞI	3214	47	1750	26	1060	16	785	12			6809
MAHMUTLU	550	14	1447	37	1050	27	900	23			3947
MECİDİYE	3410	41	2100	25	2900	34					8410
MERTEKLİ	1145	20	880	16	2000	36	1600	28			5625
MOLLAKÖY	1500	23	2150	33	2410	37			501	8	6561
OĞLAKTEPE							5850	60	3934	40	9784
OĞULÇUK	945	19	1950	39	1250	25	900	18			5045
ORTAYURT	100	5	300	14	1704	81					2104
PEKMEZLİ	439	27	1200	73							1639
PINARLIKAYA	50		470	3	6080	44	7226	52			13826
PINARÖNÜ	202	4	410	7	1650	29	3400	60			5662
PİŞKIDAĞ					4500	69			2000	31	6500
SARIKAYA			1000	20	4000	80					5000
SAZLIPINAR	525	13	955	24	725	18	1795	45			4000
SAZTEPE							3000	42	4228	58	7228
SOĞUKOLUK	807	12	1100	16	3500	52	1360	20			6767
SÖĞÜTÖZÜ	1300	20	1244	20	3800	60					6344
SÜLEYMANLI	50	1	100		4000	96					4150
SÜTPINAR	230	7	1350	39			1850	54			3430
TANDIRLI	1850	84	350	16							2200
TATLISU	850	16	2200	41	1500	28	772	15			5322
TEPEÇİK	1902	90	200	10							2102
TÜRKMENOĞLU	1000	28	1886	53	650	18					3536
ULALAR	1906	86	300	14							2206
ULUKÖY	1050	10	1800	16	5925	54	2250	20			11025
ÜÇKONAK	850	30	1230	43	800	28					2880
ÜREK			2351	100							2351
YALINCA	2304	29	1150	14	3800	47	800	10			8054
YALNIZBAĞ	711	21	2600	76	110	3					3421
YAMAÇLI	520	17	1100	36	1150	37	300	10			3070
YAYLABAŞI	1650	14	1850	16	5000	43	3045	26			11545
YENİKÖY	100	2	350	8	1390	30	2000	44	750	16	4590
YEŞİLÇAT	1100	44	810	32	600	24					2510
YEŞİLÇAY	227	6	500	13	1430	36	1800	45			3957
TOPLAM	81766	24	107560	31	125733	29	71676	14	14463	3	401198
%	20		27		31		18		4		100

Kaynak: Köy İşleri Bakanlığı tarafından 1981'de hazırlanan Köy Envanter Etüdü Çalışmaları
Not: Karneleri temin edilemeyen 17 adet köyün değerleri tabloda yer almamaktadır.

Köylere göre ortalama parsel büyüklük değerlerine baktığımızda ise, toplam 105 köyden 38'inde ortalama parsel büyüklüğü 0-5 da., 52'sinde 6-10 da., 11'inde 11-20 da. ve 4 köyde ise 20 da.'ın üzerindedir. Görüldüğü gibi 6-10 da. arasında ortalama parsel büyüklüğüne sahip köylerin toplam içindeki miktarı, % 49,5 gibi yüksek bir orandadır. Parsellerin ortalama büyüklüğü 0-5 da. arasında olan köy oranı % 36,2, 11-20 da.'ın

% 10,5, 20 da'dan büyük ortalama parsel büyüklüğüne sahip köylerin oranı ise, sadece % 3,8'dir. Anlaşılacağı üzere, araştırma alanımızdaki köylerin % 85, 7'sinde ortalama parsel büyüklüğü 10 da.'dan düşüktür.

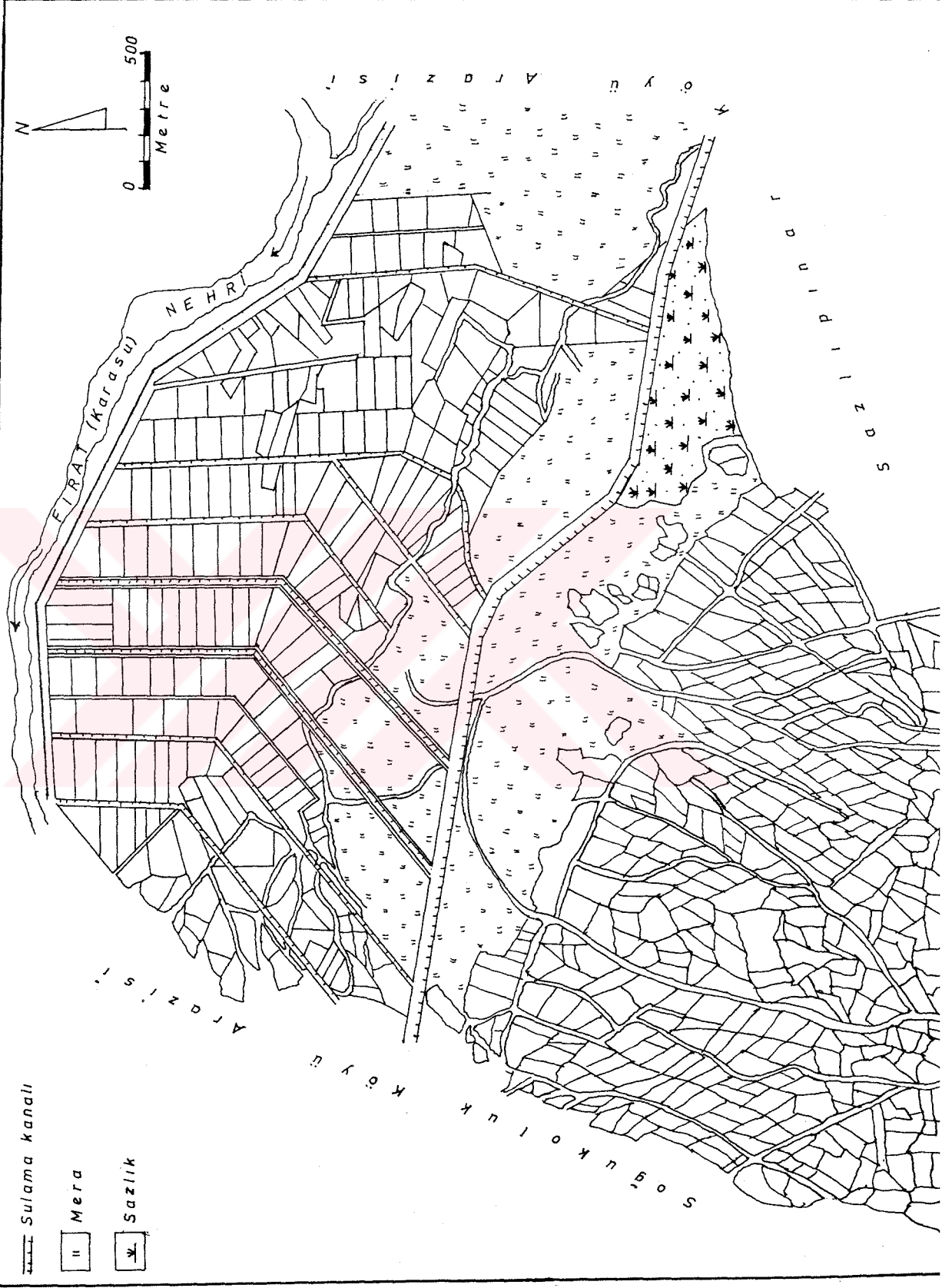
Ova ve etek köylerinde hemen her mülkiyet grubu ve farklı parsel büyüklüğüne rastlanmasına rağmen, özellikle Fırat (Karasu) Irmağı'nın iki kenarındaki, eskiden geniş alan kaplayan bataklık-mera arazisinin drene edilerek ve devlet tarafından düzgün parseller halinde çiftçilere dağıtımının yapıldığı köylerde, büyük yüzölçümlü ve muntazam parsellerden oluşan, orta ve büyük mülkiyette artış gerçekleşmiştir. Nitekim bu gibi köylerdeki toplam tarım arazilerinin % 50'sinden fazlası 50 da.'dan daha büyük mülkiyete sahip ailelere aittir. Altınbaşak, B.Kadağan, Karadığın, Değirmenköy, Hancıçiftliği, Mollaköy ve Süleymanlı gibi köylerde bu oranlar oldukça yüksektir. Hatta, Ganiefendi Çiftliği köyünde toplam alanın % 99'u, Saztepe Köyü'nde % 100'ü ve Yeniköy'de % 60'ı 101-500 da. araziye sahip ailelerin mülkiyetindedir (Tablo:4.8). Köylere göre tarımsal arazi kullanım haritalarında da (Şekil:4.14., 4.15.,4.17., 4.18.) görüleceği gibi, parsel şekillerinin durumu, eski bataklık-mera alanlarının tarım arazisine dönüştürüldüğü belirgin bir haldedir. Değirmenköy'de de aynı durum, çok daha bariz bir şekilde dikkati çeker (Şekil:4.9).

Tablo: 4. 8 - Bazı Köylerde Aile ve Kişi Başına Düşen Tarla Miktarı (1981).

KÖYLER	NÜFUSU	ÇİFTÇİ AİLESİ	TOPLAM TARLA (da.)	Nüfus Başına	Aile Başına
				Düşen Tarla	Düşen Tarla
ALTINBAŞAK	1489	165	4 970	3.3	30.1
BAHÇEYAZI	194	42	3 500	18.0	83.3
ÇATALÖREN	438	143	6 615	15.1	46.3
DEĞİRMENKÖY	852	154	5 217	6.1	33.9
ELMAKÖY	463	97	3 862	8.3	39.8
GANİEFENDİ	438	41	4 590	10.5	112.0
HANCI ÇİFTLİĞİ	638	80	3 250	5.1	40.6
İŞIKPINAR	969	180	2 335	2.4	13.0
K.ÇAKIRMAN	198	24	820	4.1	34.2
KARAKAYA	2176	250	6 720	3.1	26.9
KONAKBAŞI	503	253	6 809	13.5	26.9
MECİDİYE	410	215	8 410	20.5	39.1
MOLLAKÖY	1451	191	6 561	4.5	34.4
SARIKAYA	339	70	5 000	14.7	71.4
TATLISI	479	123	5 322	11.1	43.3
ULUKÖY	752	183	11 025	14.7	60.2
YALNIZBAĞ	1098	195	3 421	3.1	17.5
YEŞİLÇAY	227	45	3 957	17.4	87.9

Kaynak: DIE ve Köy Envanter Etüdüleri Köy Kamelerinden Hesaplanmıştır.

ŞEKİL:4.9 - DEĞİRMENKÖY ARAZİSİNİN KUZAY BÖLÜMÜNDE ARAZİ PARSELASYON DURUMU (1993).

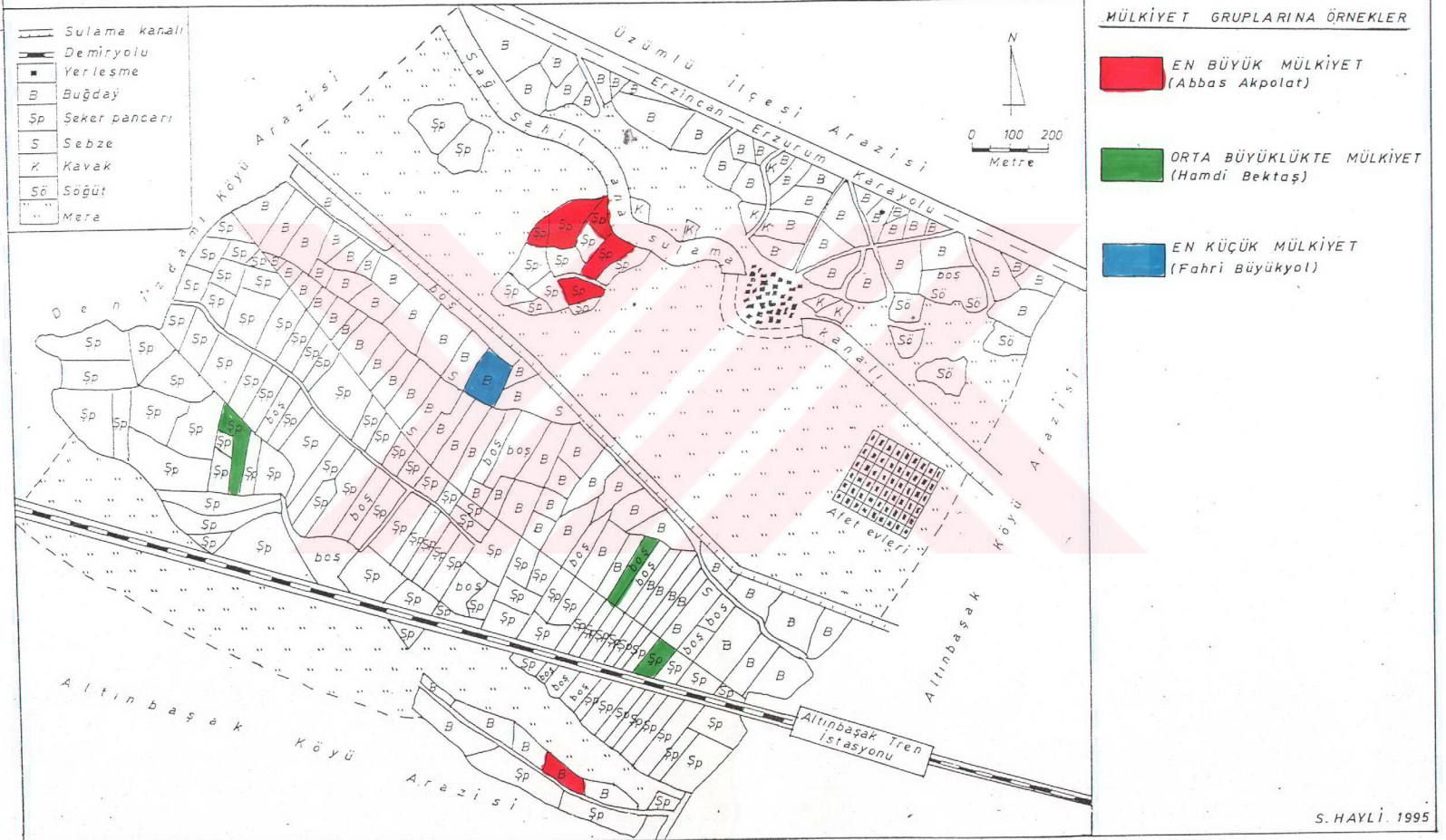
Köylerdeki mülkiyet durumuna örnek olarak incelenen Süleymanlı köyünde, eskiden köy arazisinin yaklaşık % 80'inin kaplayan çayır-mera arazisi, 1958'da sulama şebekesinin inşasının başlamasını takiben, 1960'lı yılların başında devlet tarafından farklı büyüklükte fakat düzgün şekilli parselenerek çiftçilere dağıtılmıştır.

Köyün kuzey kesimindeki parsellerin şekilleri ile güney kesimindeki sonradan parsellenip dağıtılan tarlaların şekilleri birbirinden kolaylıkla ayırt edilebilmektedir (Şekil:4.10). Değirmenköy arazisinin Fırat'a yakın kuzey kesimleri ile güneydeki köy yerleşim alanına yakın arazilerinin parsel şekillerinde de aynı olayın etkisi görülebilmekte, parsel büyüklükleri ve şekilleri birbirinden son derece farklı özellikler arz etmektedir (Şekil:4.9).

Süleymanlı köyünde mülkiyet gruplarına göre aile sayısı şu şekildedir: 4 aile 0-25 da., 7 aile 26-50 da., 43 aile ise 51-100 da. arasında mülkiyete sahiptir. Köyde 236 parsel mevcut olup en büyük parselin yüzölçümü 25 da., ortalama parsel büyüklüğü ise 17,5 da. civarındadır. Köydeki tarım arazilerin % 96'sı 51-100 da. arasındaki mülkiyete sahip ailelerin elindedir. Köydeki farklı mülkiyet gruplarında yeralan ailelerin arazilerinin dağılışına baktığımızda, en büyük mülkiyete sahip ailenin toplam 6 parça arazisinden 5'i birarada, sadece biri daha uzak konumda bulunmaktadır. Orta mülkiyete sahip ailenin arazileri ise genelde köyün güneyinde, fakat birbirinden ayrı olarak bulunmaktadır. Bu dağınıklık, araziyi işlemede zaman ve emek kaybına neden olmaktadır. Köydeki en küçük mülkiyet ise tek parçadan oluşmaktadır. En büyük mülkiyetin yüzölçümü yaklaşık 75 da., orta büyüklükteki 30 da., en küçük mülkiyetinki ise, 10 da. kadardır (Şekil 4.10). Aynı şekilde Beşsaray köyünde de, mera arazisinden kazanılan parsellerin düzgün şekilleri, mülkiyetteki çok parçalılık ve dağınıklık gibi özellikler dikkati çekmektedir (Şekil:4.11).

Daha öncede belirttiğimiz gibi alanımızdaki çiftçi ailelerin % 49'u 0-25 da. arasında araziye sahiptir. Çiftçilerle yapılan görüşmelerde ve yapılan hesaplamalar sonucunda, bir ailenin geçimini normal olarak sağlayabilmesi için, 50 da. civarında sulama imkânı olan araziye ihtiyaç olduğu ortaya çıkmıştır. Bu büyüklükteki arazi, şeker pancarı veya fasulye ekilmek kaydıyla, bir çiftçi ailesinin ihtiyacını karşılamaya yeteceği, aksi takdirde sulama imkânı yoksa veya hububat ekiliyorsa, 50 da. arazi bile yetmemektedir. Bundan hareketle, alanımızdaki çiftçi ailelerin yarısı geçimini temin etmekte oldukça zorlandığı, bu sebeple şehirde oturan ailelerin arazilerini, kiracılık veya ortakçılık (maraba) şeklinde işlemek ve tarımsal faaliyetlerin dışında da, uğraş vermek zorunda olduğu söylenebilir.

Şekil: 4.10. SÜLEYMANLI KÖYÜNDE ARAZİ MÜLKİYETİ DURUMU (1995)

Şekil: 4.11. BEŞSARAY KÖYÜNDE FARKLI KİŞİLERE AİT PARSELLERİN DAĞILIŞI (1995).

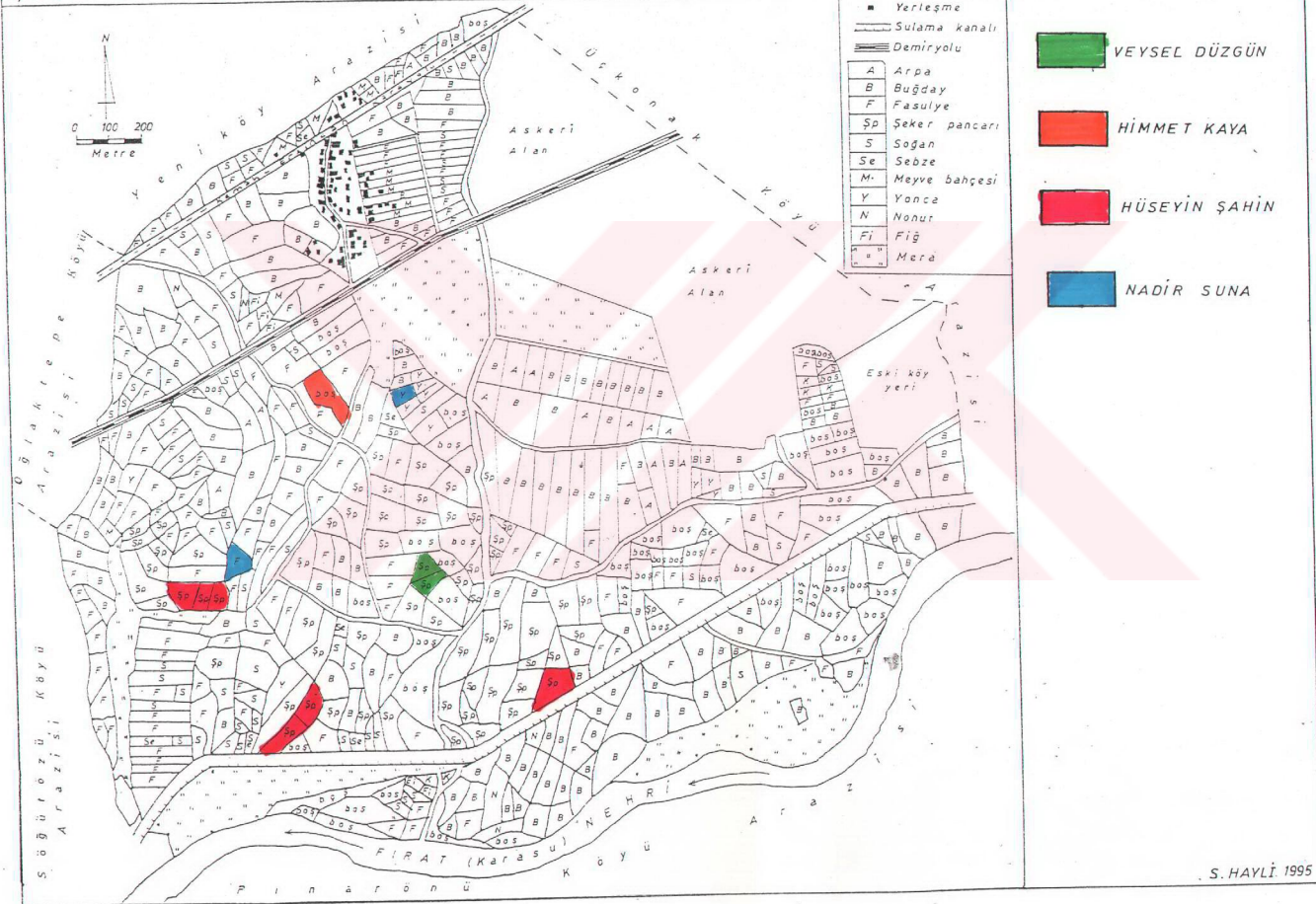

Foto:4. 7- Ovanın kuzeydoğusundaki tarım alanlarından bir görünüş. Fotoğrafa görüldüğü gibi, parsel şekilleri oldukça düzensiz ve küçük yüzölçümlüdür.

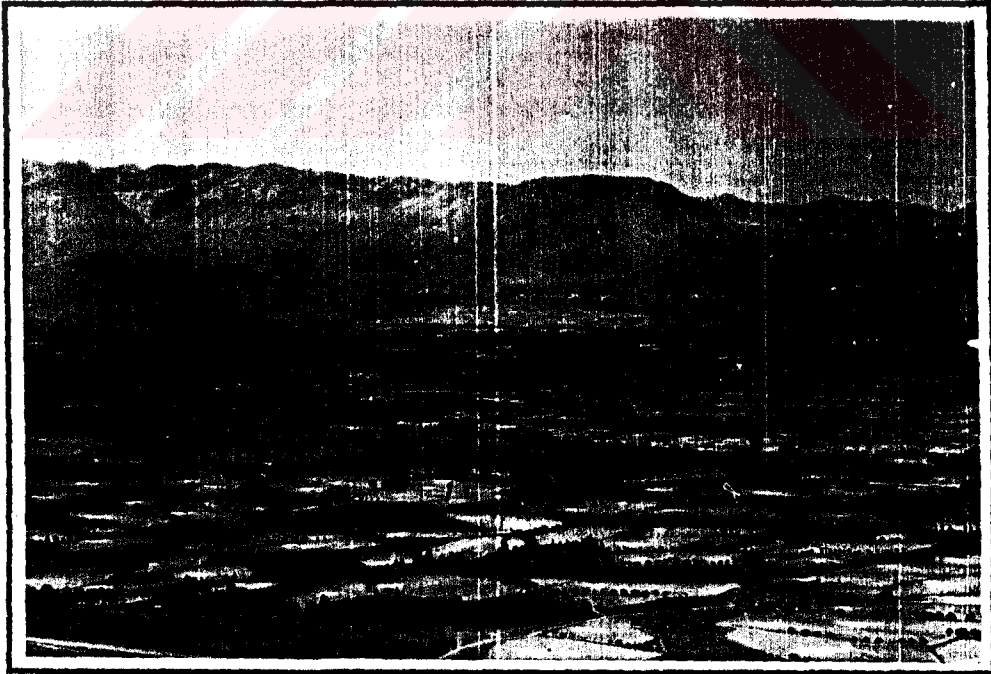

Foto:4. 8- Üzümlü İlçe Merkezi yakınlardan güneye, sulamalı tarım arazilerine bakış. Fotoğrafta, Süleymanlı Köyü'nün 1992 depreminden önceki yerleşim yeri (1), depremden sonra, afet evlerinin yapıldığı alan (2), yerleşim alanlarını güneyden çevreleyen mera arazisi (3) ve düzgün parselli tarım arazileri gösterilmiştir. (Foto:S. Altınbilek)

4.1.5. Tarımsal Arazi Kullanışı ve Üretim Durumu

Erzincan Ovası'nın yüksek tarımsal potansiyeli ve tarımsal zenginliği pek çok seyyah ve araştırmacının eserinde de belirtilmektedir. Nitekim İran'lı tarihçi Kazvinî (1336) Erzincan'da bol miktarda hububat, meyve, üzüm ve pamuk yetiştiğinden bahsetmektedir. (MİROĞLU,1990,170). Yine Erzincan'ı cennetten bir parça olarak nitelendiren tarihçi Reşidüddin, buradan İlhanlı başkentine her sene 6 000 batman (bir batman 2,5-10 kg.) armut 8 000 batman elma ve 200 batman kayısı gönderildiğini belirtmektedir (TURAN,1973). Evliya Çelebi'ye göre *bir bağ-t irem* misali olan Erzincan'da meyve ve sebze çoktur. Meyvesinden yetmiş türlü armudu meşhurdur. Evenk üzümü, yenisi çıkıncaya kadar kalır. Zerdalisi, armut kurusu, dut kurusunun beyazı ve sarısı, mor ve siyah dutu meşhurdur. Çarşı ve pazarlarında dut kurusu sattıkları gibi yük yük başka yerlere de götürülür. Oldukça leziz dut pekmezi yapılmaktadır. Erzurum'u meyve ile doyuran şehirdir (TEMELKURAN-AKTAŞ,1993,674). Yine Katip Çelebi'de, Erzincan'da bol miktarda hububat, pamuk, üzüm ve meyve elde edildiğini kaydetmektedir (KATİP ÇELEBİ,1145,424). Osmanlılar döneminde, Tapu Tahrir kayıtlarından da Erzincan Ovası'nın tarımsal yapısı ve ürünler hakkında bilgi alabilmekteyiz.

Tablo: 4. 9- 16.yy. Tahrir Kayıtlarına Göre Erzincan Kazasında Yetiştirilen Başlıca Ürünler ve Üretim Miktarları (Ton).

ÜRÜN	YILLARA GÖRE ÜRETİM		
	1516	1530(*)	1591
Buğday	1106.4	774.1	1453.9
Arpa	659.4	445.9	983.9
Darı	-	10.9	325.5
Bakla	2.8	3.1	10.1
Zeğrek	-	3.4	15.1
Orum	-	2.7	16.3
Nohut	-	1.1	5.6
Mercimek	-	0.5	6.8
Ceviz	-	1.7	1.5
Pamuk	19.3	15.3	70.6
Şıra	19.2	1.9	32.1

Kaynak: Miroğlu,1990,193-193' den yararlanarak hesaplanmıştır.

(*) Bu yılın değerlerine Kuzey Erzincan nahiyesi köylerinin

(Fırat Irmağı'nın güneyinde kalan köylerin) üretimi dahil değildir.

16. yy'da daha fazla verim sağlamak amacıyla sulama çabalarına girişilmiş, nitekim Fırat'ın kuzey ve güneyinde kalan geniş arazide Bey harkı, Dük harkı, Marhasa harkı, Vaskird (Işıkpınar) harkı ve Selüke (Yeşilçay) harkı gibi harkların inşa edildiğini

görmekteyiz (MİROĞLU,1990,170-171). Tapu Tahrir defterlerindeki kayıtlara göre 16. yy.'da Erzincan çevresinde yetiştirilen başka mahsuller şunlardır: Buğday, arpa, darı, zeğrek, fiğ, orum, bakla, mercimek, nohut, pamuk, kendir ve kenevirdir. Meyvelerden ise başta üzüm olmak üzere elma, kiraz, kayısı, dut ve ceviz yetiştirilmektedir. Bağ-Bahçe ziraatinin oldukça ileri bir seviyede olduğu anlaşılmaktadır (MİROĞLU,1990, 172).

Tabloda da görüldüğü gibi 16. yy.da Erzincan Ovası'nda en fazla üretilen ürünlerin başında buğday, arpa, darı, pamuk, üzüm ve çeşitli meyveler gelmektedir. Dikkati çeken bir husus ise, üretim sıralamasında ikinci ve üçüncü sırayı alan darı ve kurakçıl bir tür olan ve *penbe* olarak adlandırılan pamuğun araştırma alanımızda artık yetiştirilmemesidir.

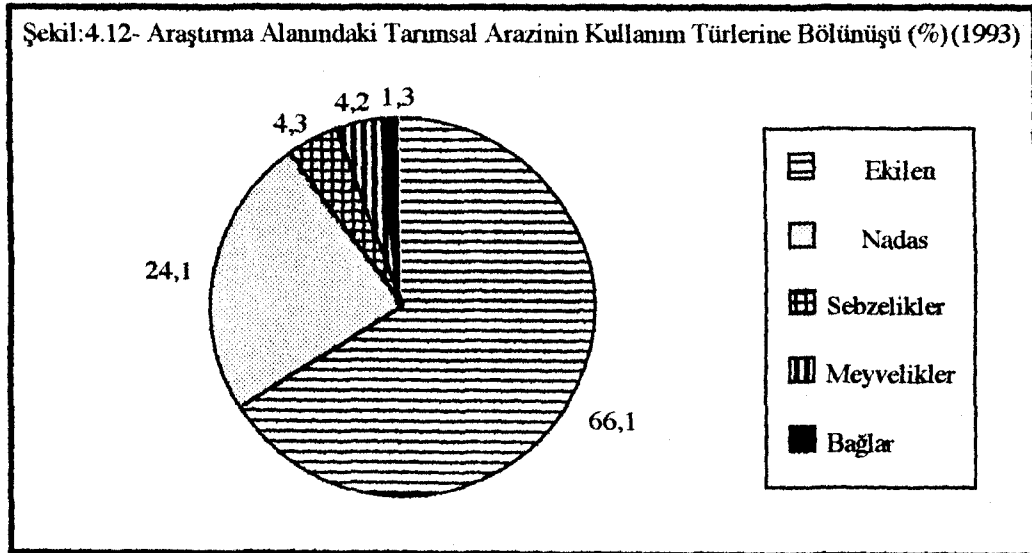
Araştırma alanımızdaki tarımsal arazi kullanışı ve üretimin günümüzdeki durumuna bakacak olursak; Tarım İl Müdürlüğü'nün verilerine göre yaklaşık 62 950 ha olan (nadas dahil) tarım arazisinin % 90,2'si tarla tarımına, % 4,3'ü sebzeliğe, % 4,2'si meyveliklere ve % 1,3'ü de bağ alanlarına ayrılmış durumdadır (Tablo: 4. 10, Şekil: 4. 12).

Tablo: 4.10 - Araştırma Alanında Tarımsal Arazi Kullanışı (1993).

KULLANIŞ ŞEKLİ	EKİLİŞ ALANI (Ha.)	%'si
Tarlalar	56 753	90.2
Ekilen	41 613	66.1
Nadas	15 140	24.1
Sebzelikler	2 705	4.3
Meyvelikler	2 670	4.2
Bağlar	822	1.3
TOPLAM	62 950	100

Kaynak: Erzincan Tarım İl Müdürlüğü

Şekil:4.12- Araştırma Alanındaki Tarımsal Arazinin Kullanım Türlerine Bölünüşü (%) (1993)

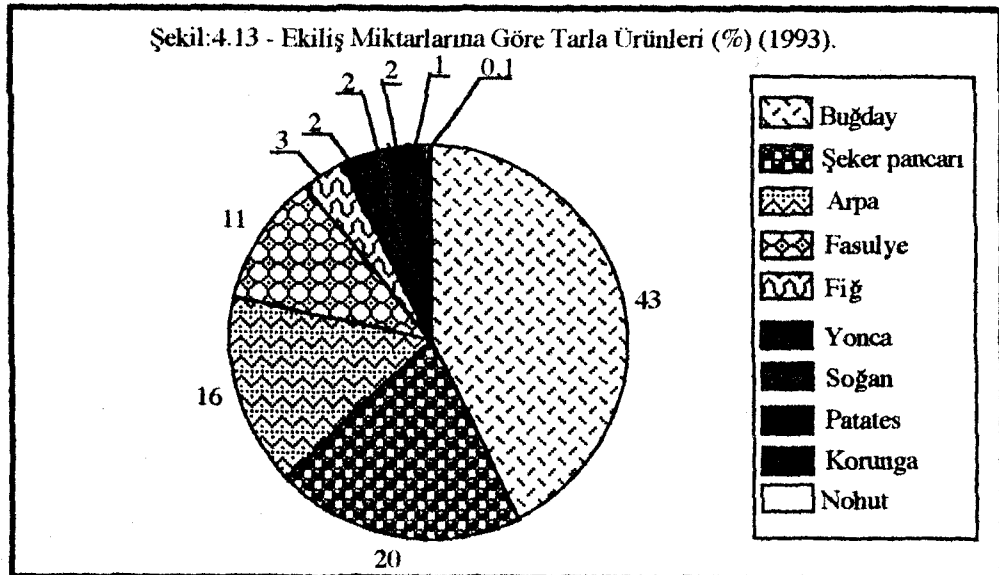
Toplam tarla arazisinin ürün türlerine göre bölünüşünde ise buğday birinci, şeker pancarı ikinci sırada gelmekte iken, arpa üçüncü ve Erzincan Ovası'nın karakteristik ürünü sayılabilecek olan fasulye ise, ekiliş alanı olarak dördüncü sırada yer almaktadır (Tablo:4.11, Şekil : 4.13).

Tarla alanlarının % 69,8'ini buğday, arpa ve nadas arazileri oluştururken, Erzincan Ovası tarımında önemli bir rol oynayan şeker pancarı (% 14,6) ve fasulye (% 7,9) birlikte % 22,5'lik bir paya sahiptir. Şeker pancarı ve fasulye ekiliş sahalarının, tahıl ve nadas arazisinden 1/3 oranında az olmasına rağmen sağladığı tarımsal gelir bakımından başabaş, hatta daha yüksek bir paya sahip olduğu söylenebilir.

Tablo: 4.11 - Tarla Arazisine Ekilen Ürün Türleri, Ekiliş Alanları ve Üretim Miktarları (1993)

ÜRÜN TÜRÜ	EKİLİŞ ALANI (Ha.)	%'si	ÜRETİM (Ton)
Buğday	17 845	31.4	49 736
Arpa	6 641	11.7	22 580
Fasulye	4 460	7.9	7 179
Şeker pancarı	8 315	14.7	290 500
Fiğ	1 420	2.5	2 652
Yonca	885	1.6	13 220
Soğan	755	1.3	19 554
Patates	645	1.1	10 445
Korunga	560	1.0	1 788
Nohut	75	0.1	356
Mısır	12	0.04	100
Nadas	15 140	26.7	-
TOPLAM	56 753	100	

Kaynak: Erzincan Tarım İl Müdürlüğü

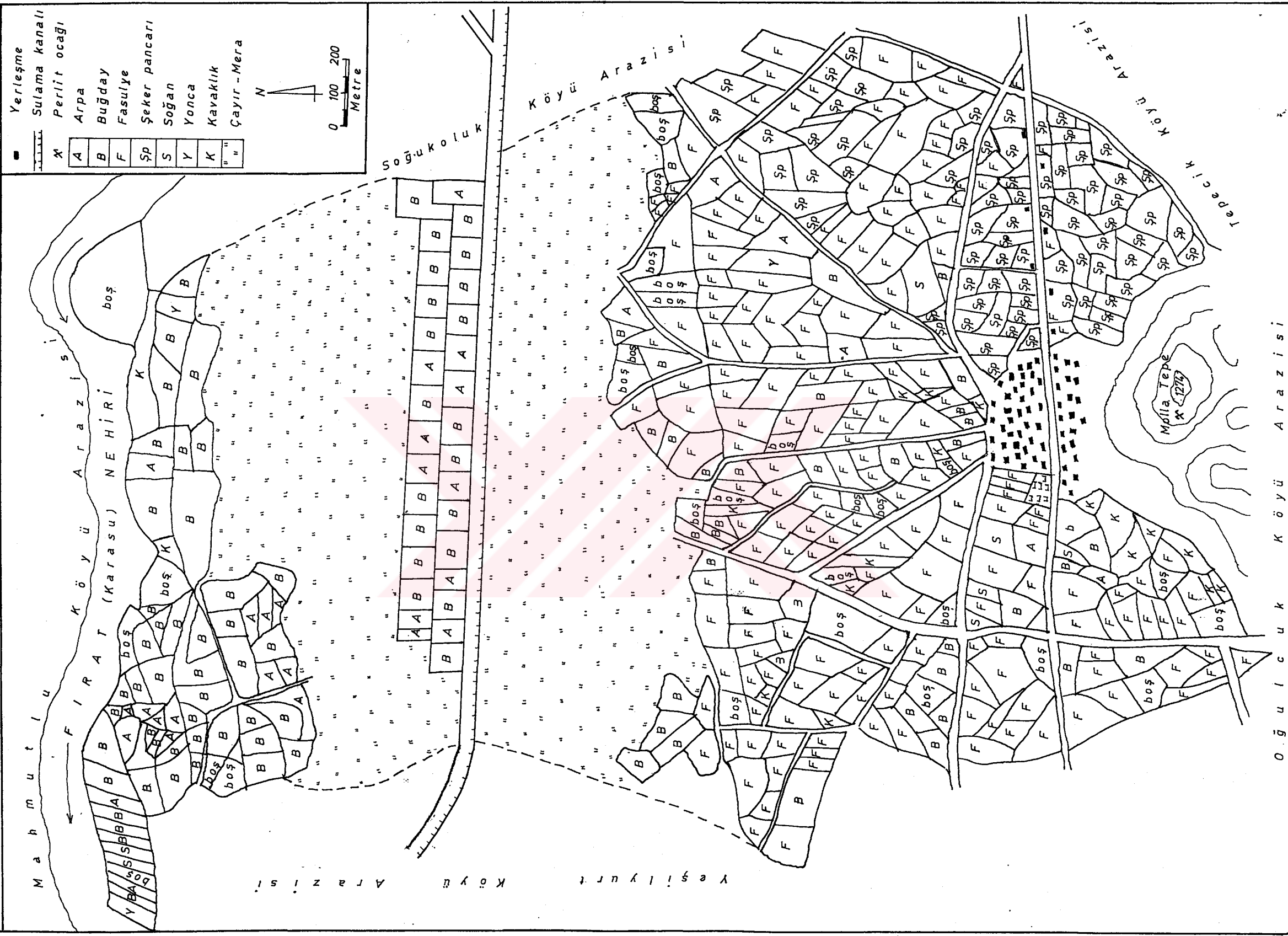

Değişik ürünlerin alan içindeki ekiliş sahalarının dağılışına baktığımızda, elverişli sulama şartlarına bağılı olarak, Erzincan Ovası'nın tamamına yakınında, köylerdeki tarla arazilerinin en büyük oranı tuttuğunu görmekteyiz. Daha açık bir ifadeyle, araştırma alanındaki hiçbir köyde, bağı-bahçe arazisinin miktarı, tarla arazisinden yüksek değildir. Bu sebeple, Erzincan Ovası ve çevresinde tarla tarımının hâkim bir karakterde olduğunu söyleyebiliriz (Foto:4.9, 4.10). Ancak, bu genel durumun içinde meyve-sebze bahçelerinin ve bağı alanlarının yoğunlaştığı alanlar bulunmaktadır. Erzincan Ovası'nın özellikle batısındaki dağlık sahanın eteklerinde yer alan köylerde, şehrin batı kesiminde Yalnızbağı-Işıkpınar-Üçkonak köyleri üçgeninde ve ovanın güney doğusundaki etek köylerinde meyve bahçeleri yoğunlaşmaktadır.

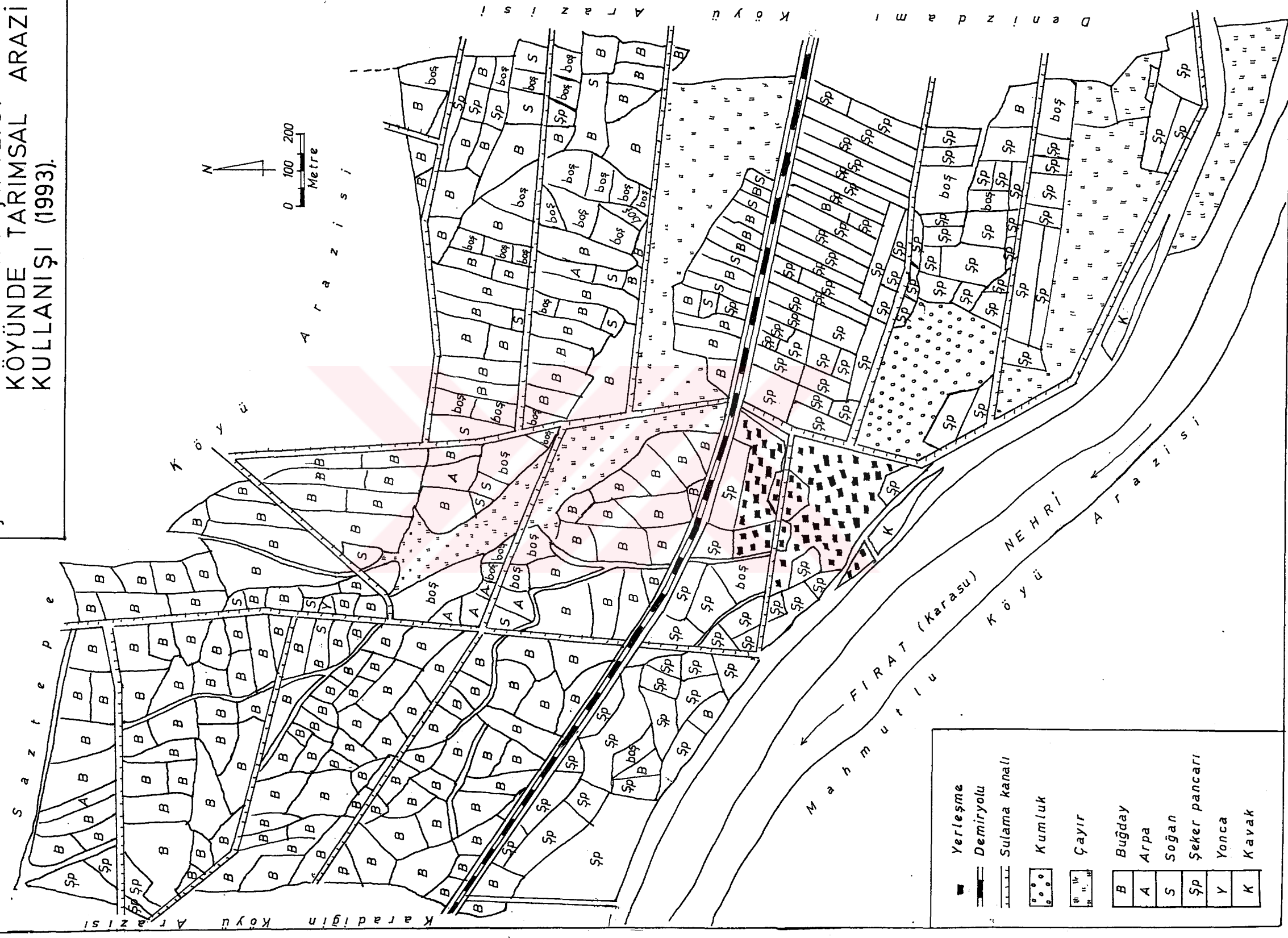
Bağı alanlarının ise, genelde ovanın kuzeydoğusundaki Üzümlü ilçe merkeziyle Göller köyü arasında, yerleşmelerin kuzeyindeki dağlık alanlara doğru eğimli sahalarda toplandığı dikkati çeker. Bu kesimin araştırma alanı geneline göre daha eğimli ve sulamadan yoksun olması ve gerisindeki yüksek dağların kuzeyden gelen soğuk hava akımlarına göre korunaklı kesimler olması ve güneye bakan yamaçlar olmaları, bağı alanlarının yoğunlaşmasına yardımcı olmuştur. Bu kesimde küçük derelerle sulama yapılabilen alanlarda meyve bahçelerinin alan olarak arttığı görülmektedir. Ayrıca Çağlayan ve Karatuş köyleri ile Bahçeli-Ballı köyleri arasında, güneye dönük yamaçlarda bağı alanları bulunmaktadır (Şekil: 4.4).

Şeker pancarı tarımı, şeker şirketi tarafından her yıl belirlenen münavebe alanlarında yapıldığından dikkate alınmazsa, Erzincan Ovası için fasulye tarımının farklı yoğunlaşma alanlarından bahsetmemiz mümkündür. Genelde Erzincan Ovası'nın hemen her tarafında fasulye tarlasına rastlamak mümkünse de, asıl yoğun olarak fasulye tarımı ovanın güneydoğusundaki etek sahasında yaklaşık Kilimli-Çağlayan köyleri arasında kalan alanda yapılmaktadır. Fasulye tarımı yapan köylülerden alınan bilgilere göre, bu köylerin arazilerinin önemli bir kısmı, Girlevik (Akpınar) deresi, Mercan Deresi ve Delice deresi sularıyla sulandığı için, Fırat (Karasu) ırmağı suyu ile sulanan tarlalardaki fasulye verimi ve kalitesine göre daha üstün verim elde edilmektedir. Fasulye ekim sahaları, şeker pancarı münavebe sahalarıyla uyum içinde, şeker pancarı - buğday - fasulye üçlü münavebesi şeklinde bir değişiklik göstermektedir. Ayrıca hemen hemen her köyün sulanan arazilerinde, hayvan sahibi aileler tarafından az miktarlarda fiğ, yonca ve korunga ekilmektedir (Şekil: 4.14, Şekil: 4.15, Şekil:4.16, Şekil:4.17, Şekil: 4.18). Araştırma alanında fiğ (1420 ha.), yonca (885 ha.) ve korunga (560 ha.) olmak üzere toplam 2865 ha. araziden, 17 658 ton yem bitkisi üretilmektedir.

Şekil:4.14- MOLLAKÖY'DE TARIMSAL ARAZİ KULLANIŞI (1993).

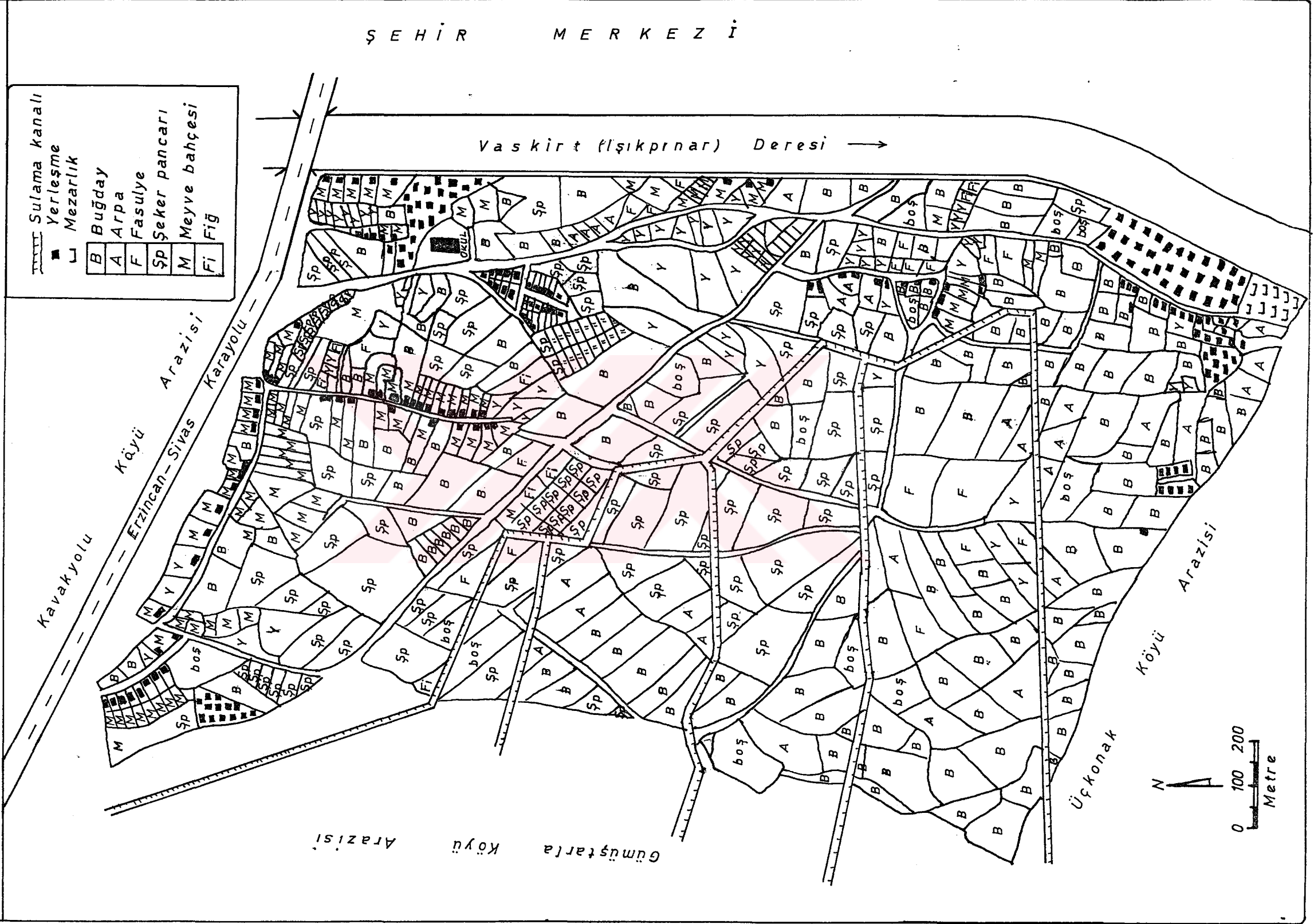

Şekil: 4.15- GANİFENDİ ÇİFTLİĞİ
KÖYÜNDE TARIMSAL ARAZİ
KULLANIŞI (1993).

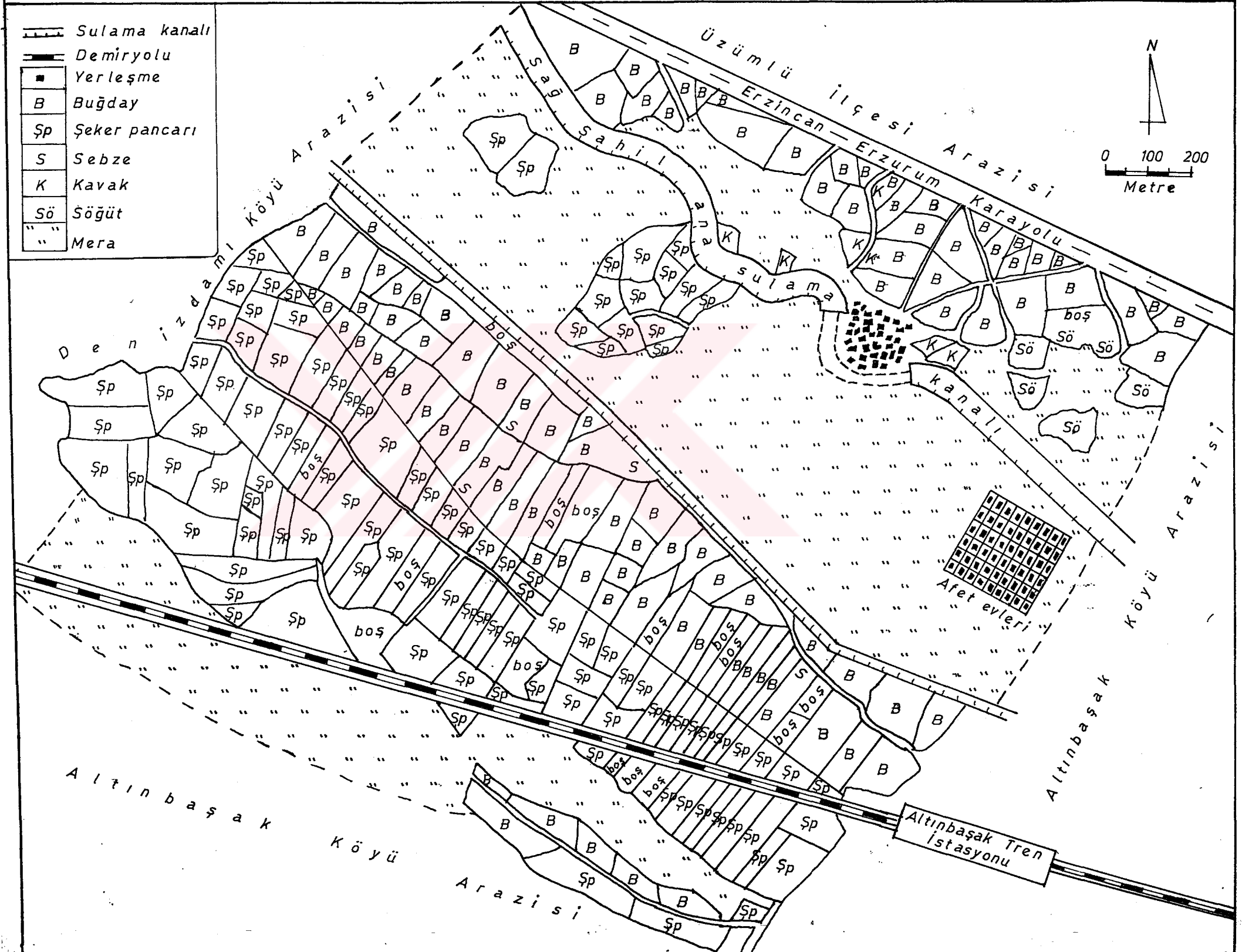
■	Yerleşme
—	Demiryolu
—	Sulama kanalı
□	Kumluk
□	Çayır
B	Buğday
A	Arpa
S	Soğan
Şp	Şeker pancarı
Y	Yonca
K	Kavak

Şekil:4.16-ULALAR KÖYÜNDE TARIMSAL ARAZI KULLANIŞI (1993).

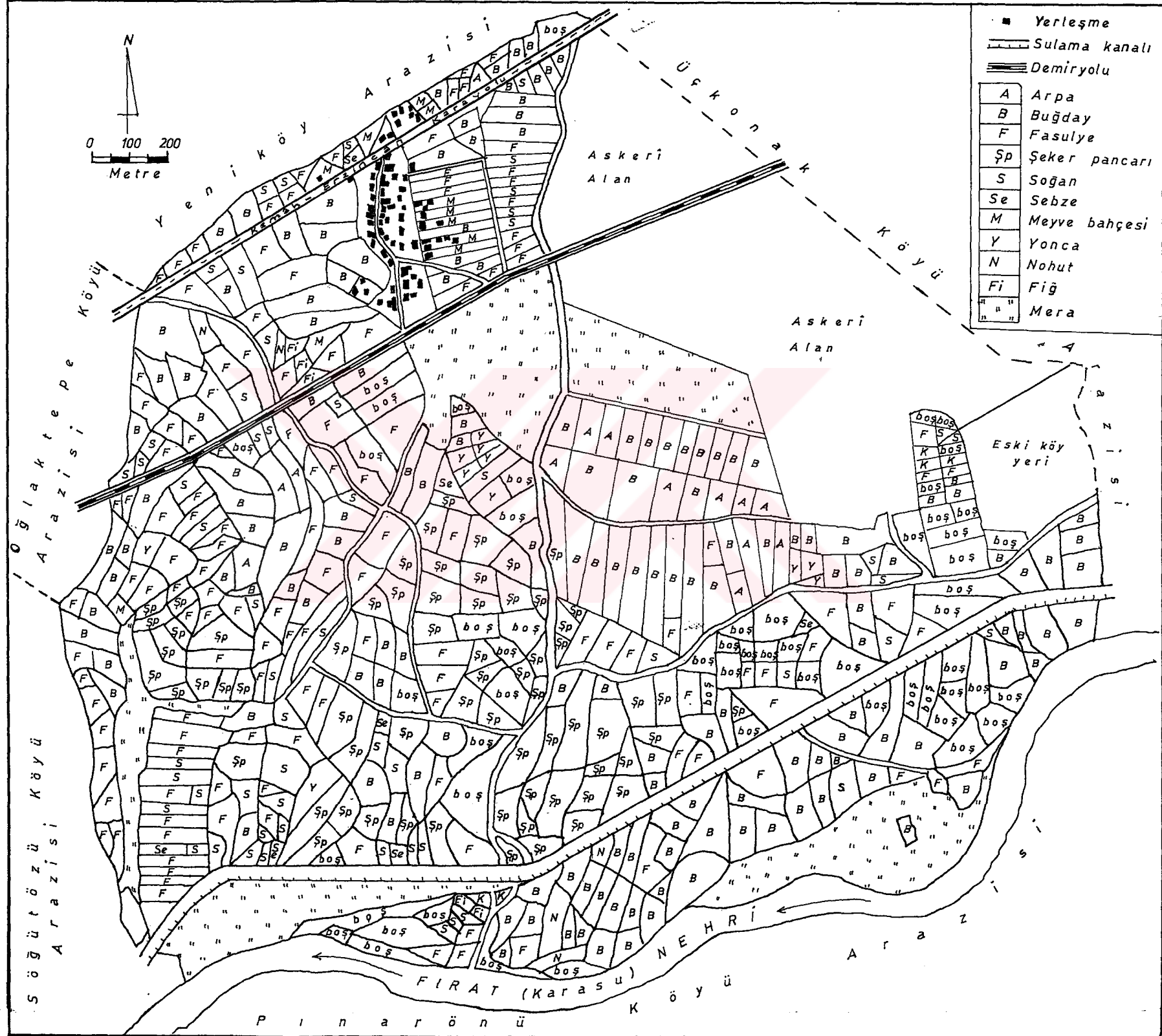

Şekil: 4.17- SÜLEYMANLI KÖYÜNDE TARIMSAL ARAZİ KULLANIŞI (1993)

Şekil:4.18-BEŞSARAY KÖYÜNDE TARIMSAL ARAZİ KULLANIŞI (1993).

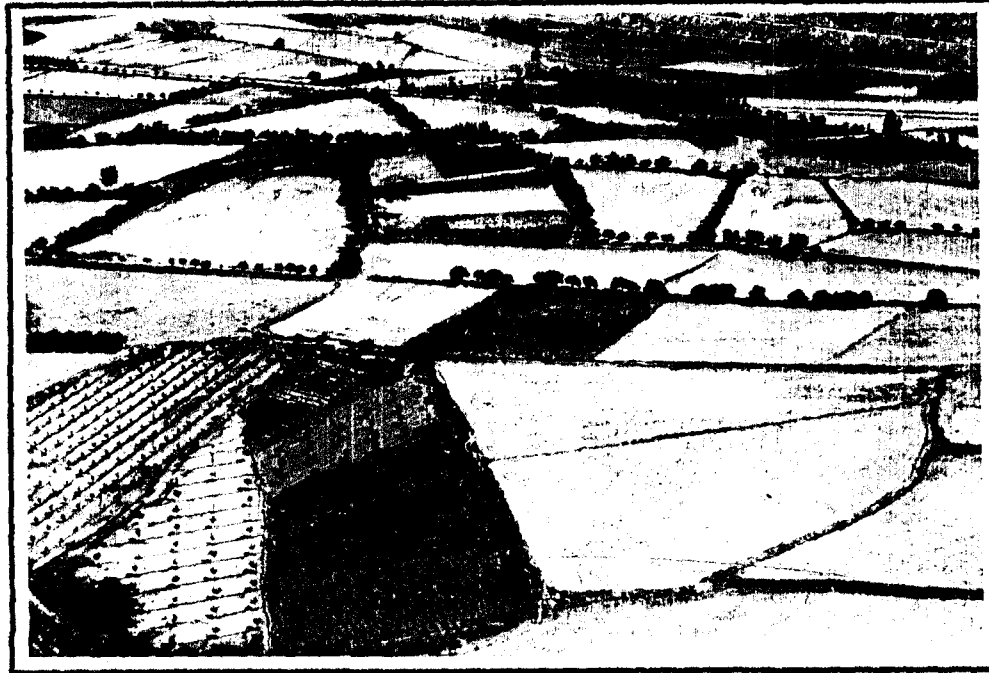

Foto:4. 9- Üzümlü-Çadırtepe arasında, polikültür tarla tarımı ve aratırım sistemlerinin uygulandığı parsellerden bir görüntü. Ön plânda görülen parsellerdeki gibi, bir meyve bahçesinin kendi içinde, ürün türlerine göre bölümlere ayrılarak sebze tarlası olarak kullanılması oldukça yaygındır. Ayrıca, tarlaların sınırlarına dikilmiş meyve ağaçları da dikkat çekicidir (Foto:S. Altınbilek).

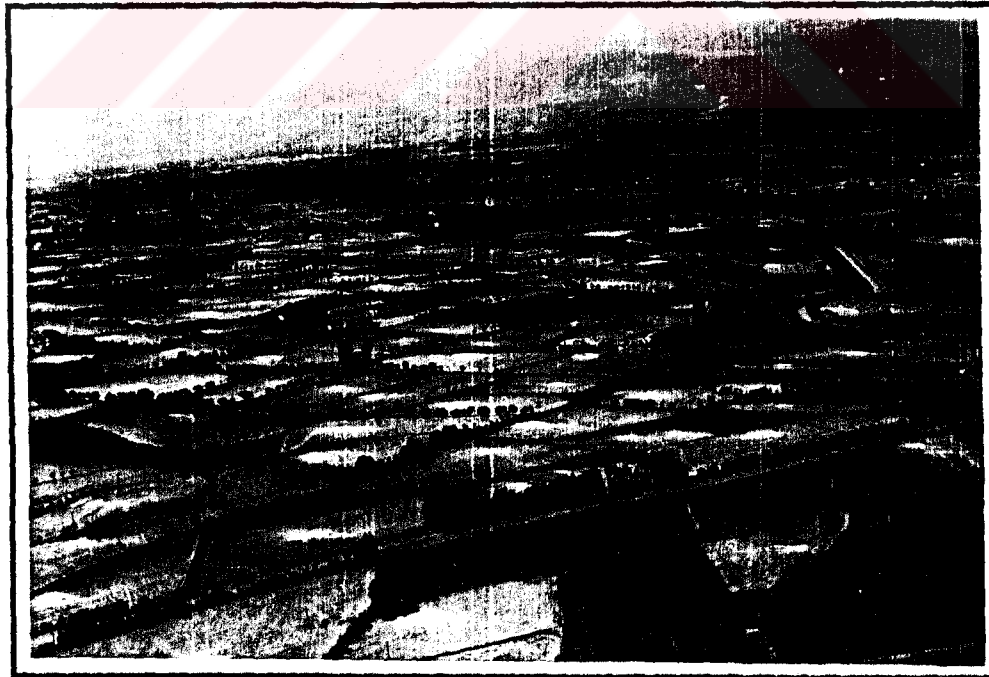

Foto:4. 10- Ovanın doğu kesimindeki tarım alanlarının, güneye doğru görünüşü. Polikültür tarla tarımının hâkim olduğu ovada, tahıl, sebze ve şeker pancarı ekim alanları ile meyve bahçelerine, birbirlerine komşu parsellerde rastlamak mümkündür (Foto:S. Altınbilek).

Erzincan Ovası'nda doğal şartlar elverişli olmasına rağmen en fazla ekiliş oranına buğdayın sahip olmasında, halen geleneksel tarım metodlarının uygulanıyor olması ve alışkanlıkların terkedilmemiş olması etkindir. Daha fazla gelir getireceği bilinmesine rağmen, fasulye, çeşitli sebze ve meyve yetiştiriciliğinin yeterince gelişmemesi, hem üretim masraflarının çokluğu, hem de daha fazla işçilik istemesi sebebiyledir. Aslında alanın daha da genişletilmesi mümkün olduğu halde, özel bakım istemesi ve fidanlar büyüyene kadar üç - dört yıl ürün alınmaması sebebiyle, yeni meyve bahçeleri kurulamamaktadır. Bunun yerine meyvecilik kadar gelir sağlamasa bile sulu arazilere tahıl ekilmektedir. Ayrıca sulu arazilere üç yılda bir şeker pancarı ekim sırasının gelmesi, meyve bahçesi alanının genişlemesini engellemektedir. Yeterince sulu arazisi olanlar, bu arazilerinin bir kısmını veya etrafını yada evinin de içinde bulunduğu geniş bahçeyi, meyve bahçesi haline getirmişlerdir. Bunun dışında tamamen meyve ağaçlarıyla donatılmış büyük araziler görmek mümkün değildir. Bu sebeple, araştırma alanımızın özellikle etek kesimindeki kırsal yerleşmeler, meyve bahçeleri içinde kaybolmuş durumdadır.

4.1.5.1 Tahıl Tarımı

Araştırma alanımızda, hem ekiliş alanı olarak, hem de üretim miktarı bakımından en büyük oranı tahıl tarımı oluşturmaktadır. Tahıllar içinde buğday birinci, arpa ikinci ve çok az ekiliş sahasına sahip olan mısır ise, üçüncü sırada yer almaktadır. Buğday ve arpanın geniş bir yayılış alanına sahip olmasında doğal şartların büyük etkisi vardır. Ekstrem sıcaklıklara dayanıklılığına ve zahmetinin az olmasına bağlı olarak, buğday ve arpa tarımı tercih edilmektedir. Ekstrem şartlardan doğabilecek ürün alamama riskine karşı kendilerinin ve besledikleri hayvanların temel besinini garanti altına alma istekleri, bu durumda önemli bir etkindir. Ayrıca şehirde ikamet eden ve köylerde arazisi olan ailelerin bu arazilerini işlerken, daha az emek isteyen buğday ve arpayı tercih ettikleri bilinmektedir. Bağcılığın, meyveciliğin, fasulye veya şeker pancarı tarımının fazlaca yapıldığı köylerde bile, tahıl tarımı hâkim faaliyeti oluşturmaktadır. Tahıl ekili arazilerin yaklaşık % 70'i (17 845 ha.) buğdaya, % 30'u ise (6 641 ha.) arpaya ayrılmış durumdadır. Tahıllar içinde 12 ha.'lık ekiliş alanına sahip olan mısır ise, tahıl ekili arazinin % 0, 04'lük kısmını oluşturur. Mısır, genellikle çoğu 1 da.'ı bile bulmayan alanlarda, bağ-bahçe veya yerleşim alanlarının kenar kısımlarında yerel tüketim amacıyla üretilmektedir. Dağlık kesimlerin kuru tarım arazilerinde, yükseltiye bağlı olarak yetiştirme devresinin kısalması sebebiyle bu konumdaki bazı köylerde (Ahmetli, Ağılözü ve Koçyatağı gibi) arpa ekimi, buğdayın önüne geçmektedir. Bunun dışında buğdayın arpadan daha çok ekiliyor olmasında, buğdayın birim fiyatının, arpadan daima yüksek olması da etkindir.

Araştırma alanımızdaki toplam 62 950 ha. (nadas dahil) tarım arazisinin yaklaşık % 69,8'ini (24 498 ha.) tahıl tarımının yapıldığı araziler oluşturmaktadır. Buğday üretimi yıldan yıla, ekiliş alanı miktarı ve iklim şartlarına bağlı olarak değişiklik göstermesine karşılık, arpa üretimi ise, alanımız için önemli bir hayvan yemi olması sebebiyle, sürekli artış göstermektedir (Tablo:4.12). Yaklaşık olarak 1 dekar tahıl tarlasından, 100 kg. saman alınabildiği düşünülürse, elde edilen ve hayvan beslemede en fazla kullanılan samanın 1993 üretimi, 24 486 ton civarında olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo: 4. 12 - Araştırma Alanında Yıllara Göre Buğday ve Arpa Üretim Miktarları (1970-1993)

YILLAR	BUĞDAY (Ton)	ARPA (Ton)
1970	33 900	5 800
1975	45 100	7 500
1980	30 000	10 000
1985	28 049	15 505
1990	33 331	20 998
1993(*)	49 736	22 580

Kaynak: T.T.Ü.D. ve (*) Erzincan Tarım İl Müd.

Ekilen buğday türleri içinde en yaygın olanları; Köse 220/39, Gerek 79, Kıraç 66 ve Bezostaya 1'dir. Bunlardan başka yerli bir ırk olan verimi düşük, sert ve kalitesiz Kırık denilen buğday türüne de rastlanmaktadır. Buğday ekimi gelenellikle kışlık olarak yapılmaktadır. Kışlık ekimi, ekim ve hasat dönemleri ovada ve dağlık sahada hemen hemen aynıdır. Ekim ayı içinde ekilen buğday, Temmuz zonunda hasat edilmektedir.

Az miktarda ekimi yapılan yazlık buğday, ovada Nisan ayının başından Mayıs ayı başına kadar sarkan bir dönemde ekilip, Ağustos ayı başında hasat edilirken dağlık kesimde, Nisan ayı içinde ekilen yazlık buğday Ağustos ayı sonuna doğru hasat edilmektedir. Hasat işlemi tarlaların yüzölçümü fazla büyük olmadığı için, genellikle traktöre takılan biçme makinası ile, bazen de kol gücü ve tırpan ile yapılmaktadır. Biçer-döver ile hasat yapılan tarla sayısı çok azdır.

Dağlık kesimde daha ziyade kuru tarım arazilerine ekilen buğdayın dekara verimi, 250-300 kg. civarında iken, ovada sulamalı tarım alanlarına ekilen buğdayın dekara verimi, 350-400 kg.'ı bulmaktadır. Ancak, dekara 100-150 kg. buğday alınan ekstansif metodların uygulandığı kıraç arazilerdeki üretim düşüklüğü sebebiyle, araştırma alanımız genelindeki dekara buğday verimi ortalaması, 280 kg. civarındadır. Arpanın dekara verimine gelince, ovada 400 kg., dağlık kesimde ise, 300 kg. civarında olup, araştırma alanı ortalaması, 340 kg.'dir. Üretilen buğdayın yaklaşık % 30'u, arpanın ise % 25'i satılmakta, satışın büyük kısmı Erzincan şehrindeki tahıl tüccarlarına ve az bir kısmı da TMO'ne yapılmaktadır.

4.1.5.2. Şeker Pancarı Tarımı

Erzincan Şeker Fabrikası'nın 1956 yılında üretime geçmesine kadar monokültür buğday tarımı karakterine sahip olan araştırma alanı, şeker pancarı tarımının bölgeye girmesiyle, köylünün ve ova tarımının süratle kalkınmasını sağlamıştır. Toprak şartlarının elverişli özellikler sunması ve Erzincan Ovası sağ ve sol sahil sulama şebekesinin devreye sokulmasıyla, şeker pancarı alanımızda oldukça iyi yetişme şartlarına kavuşmuştur (Foto:4. 11).

Şeker pancarının, zirai mahsuller içinde da. dan en fazla kalori kaldıran bitkilerden biri olması, dekar başına yüksek bir gelir temin etmesi, çiftçi için fiyatı, pazarı emin ve garantili bir ürün olması, ekildiği tarlanın verimini artırması, onu ıslah etmesi ve kendinden sonra ekilen mahsulün randımanını artırması, çapa ve münavebe bitkisi olarak toprağın yorgunluğunu önlemesi ve ekildiği sahaya emek, sermaye, sulama, gübreleme ve çapalama sokması gibi özelliklerinin yanında, hasatından sonra artan yapraklarının, küspesinin ve melasın iyi bir hayvan yemi olarak kullanılabilmesi, öteden beri ekstansif ve ferdi olarak sürdürülen tarımsal faaliyetlere çeşitli alet ve makinalar kullanmak suretiyle, entansif bir karakter ve belirlendiği münavebe sahalarına göre köylülere kollektif bir çalışma düzeni kazandırmıştır (GEDİZ, 1961,221).

Şeker pancarı yapraklarından buharlaşma yoluyla çok fazla su kaybettiğinden dolayı, oldukça yüksek neme ihtiyaç gösterir. Ayrıca istediği suyun yağışlardan temin edilmesi halinde, bu yağışların ilk gelişme devresinde yağması ve bu bol yağışlı devreyi bol güneşli bir dönemin takip etmesi gereklidir (TANOĞLU,1968,201). Erzincan Ovası'nda şeker pancarının nem ihtiyacı sulamayla karşılandığından ve yetişme döneminde bol güneşli bir devrenin de mevcudiyeti dikkate alınır, yörenin oldukça elverişli üretim şartlarına sahip olduğu görülür. Şeker pancarının yetişme dönemi boyunca istediği 2100-2800 °C'lik toplam kalori değeri, Erzincan Ovası'nda yetişme dönemi boyunca rahatlıkla karşılanabilmektedir.

Şeker pancarında şeker teşekkülü için Ağustos, Eylül, Ekim aylarında güneş ışığının devamlı olması en önemli faktördür ki, Erzincan Ovası bu konuda uygun şartlar taşımakta, sıcaklığın ve güneşlenmenin en fazla olduğu günler Ağustos ayında gerçekleşmektedir. Erzincan Ovası'nda Ağustos, Eylül ve Ekim aylarının günlük güneşlenme ortalaması yaklaşık 9 saattir. 150-180 günlük yetişme döneminde üç aylık sıcaklık isteği vardır. Şubat başı - mart sonu gibi ekilen şeker pancarı tohumu, çimlenebilmesi için sıcaklık ortalamasının 7-8 °C'den az olmaması ve bu dönemde don olaylarının görülmemesi gereklidir. Bu sebeple Erzincan Ovası'nda ekim, Mart sonu veya Nisan başında yapılmaktadır. Şeker pancarının

fizyolojik olarak büyüyüp geliştiği Mayıs ve Haziran aylarında bitkinin sıcaklık istekleri arttığından gündüz sıcaklıklarının 18-20 °C'dan az olmaması gerekmektedir. Erzincan Ovası'nda bu değer 61 yıllık (1929-1990) ortalamalara göre 15,5 °C ve 19,7 °C'dır. Sıcaklığın bu aylarda daha yüksek seyrettiği yıllarda erken sulama yapılmaktadır. Bitkinin yumru bağladığı ve şeker biriktirdiği Eylül - Ekim aylarının gündüzlerinin ılık, gecelerin serin geçmesi gerekmektedir. Alanımızdaki karasallığın etkisiyle bu aylarda sonbahar mevsiminin başlamış olması, bu dönemdeki optimum şartları sağlamaktadır (AKILTEPE, MALKOÇ, MOLPAY, 1964,231-237).

Yetiştirme döneminde 5-6 kez sulama isteyen şeker pancarına, Erzincan Ovası'nda, toplam kalorinin aşıldığı sıcak geçen yıllarda, nisbi nemin düşüklüğüne de bağlı olarak sekiz keze kadar sulama yapılmaktadır. Şeker pancarının yetiştirme döneminde istediği 500 - 800 mm.'lik yağışın Erzincan Ovası'nda bulunmamasına ve bu açık sulamayla karşılanmasına rağmen, tohumun ekiminden hemen sonra sert dış kabuğun yumuşaması ve filizlenebilmesi için gerekli olan suya ihtiyacı, Erzincan Ovası'ndaki Nisan (53 mm.) ve Mayıs (50 mm.) yağışlarıyla kolayca sağlanabilmektedir. Bahsedilen bu doğal şartların yanında, hafif eğimli, karışımı dengeli, humusça zengin alüviyal birinci ve ikinci sınıf arazileriyle Erzincan Ovası, şeker pancarı ziraati için son derece elverişli bir sahadır.

Erzincan Ovası'nda 1993 yılı itibariyle 8 315 ha. tarım arazisine şeker pancarı ekilmiş ve 290 500 ton ürün elde edilmiştir. Buna göre araştırma alanımızda ha'a verimin 34 936 kg. olduğu ortaya çıkmaktadır. Türkiye şeker pancarı ekim sahası 1990'da yaklaşık 385 000 ha. ve üretilen şeker pancarı ise 13 990 800 ton olduğuna göre Türkiye'de ha.'a şeker pancarı ortalama verimi 36 339 kg. civarındadır (DOĞANAY,1994 b,145). Görüldüğü gibi araştırma alanımızda ha.'dan alınabilen şeker pancarı miktarı Türkiye ortalamasına yakın bir değerdedir. Ha. başına verimi köyler bazında tek tek değerlendirdiğimizde, belirli alanlarda farklılaşmanın olmadığı, ha.'a verimin 34 000-36 000 kg. arasında eğiştigi görülmektedir. Belirgin farklılaşmaların doğmamasındaki en önemli faktör, Erzincan Ovası'nda şeker pancarı ekilen alanların doğal şartlar bakımından homojen bir karaktere sahip olmasıdır.

Yılda iki veya üç kez çapa isteyen şeker pancarı tarımında, son yıllarda çapalama ve sökme işlemi büyük oranda makine ile yapılmaktadır. Nitekim insan gücü ile günde ancak bir da. şeker pancarı sökülmesine karşılık, söker-toplar hasat makineleri ile günde 5 da. şeker pancarı sökülmektedir. Bu makineler şeker şirketinden temin edilebildiği gibi, araştırma alanımızda hala pancar sökme çapaları kullanılarak kol gücüyle söküm işlerine yaygın olarak rastlanmaktadır (Foto:4.12).

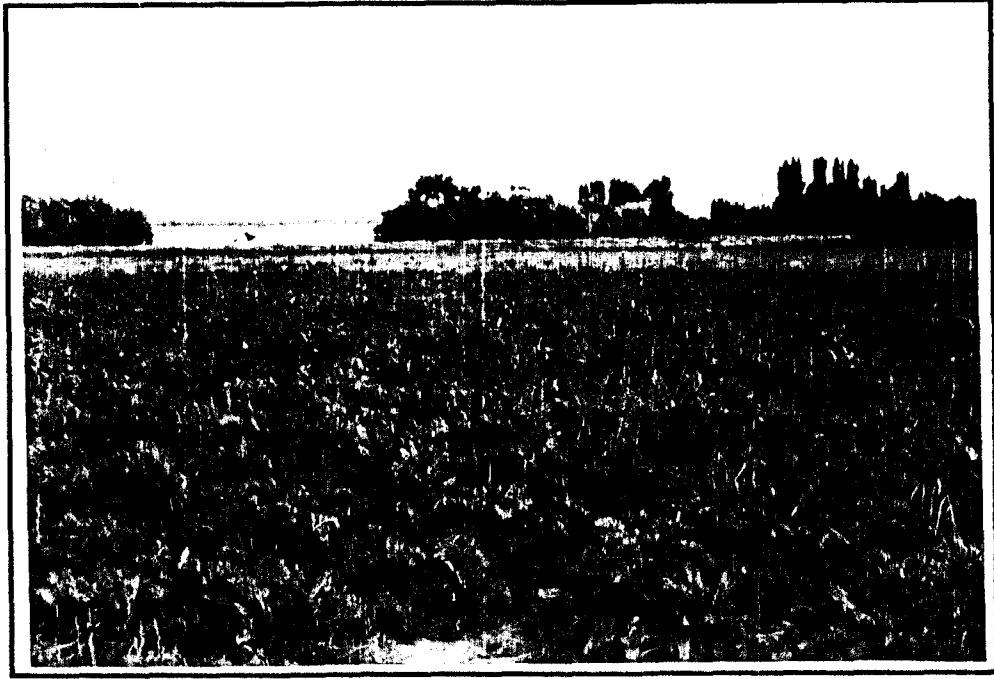

Foto:4. 11- Akyazı Köyü'nde bir şeker pancarı tarlası.
Şeker pancarı, Erzincan Ovası'nda ekimi yoğun olarak yapılan bir ürün türüdür.

Foto:4. 12- Uluköy'de sökümü ve yaprak temizliği yapılmakta olan bir şeker pancarı tarlasından görüntü. Ovada yetiştirilen şeker pancarının hasadının tamamına yakını, söker- toplar makinalar yerine, günümüzde hâlâ insan gücüyle yapılmaktadır.

Araştırma alanımızdaki 105 köyden 53'ünde şeker pancarı tarımı yapılmakta olup bu köylerin tamamı Erzincan sağ ve sol sahil sulama şebekesi dahilinde kalan arazileri kapsamaktadır. Ovanın doğusunda, Göyne deresi üzerinde inşa edilmekte olan Erzincan Barajının devreye girmesiyle, bu kesimde yer alan yedi köyde de şeker pancarı tarımı yapılabilecektir. Erzincan Ovası'nda belirli yıllara göre şeker pancarı üretim durumu ise şöyledir (Tablo:4.13):

Tablo: 4. 13 - Araştırma Alanında Yıllara Göre Şeker Pancarı Üretim Durumu (1970-1993)

YILLAR	ÜRETİM (Ton)
1970	42 671
1975	43 171
1980	42 478
1985	102 559
1990	163 003
1991(*)	283 600
1993(*)	290 500

Kaynak: T.T.Ü.D. ve (*) T.Ş.F.A.Ş. Erzincan Bölge Şefliği

Araştırma alanımızda üretilen şeker pancarının bir kısmı, rekoltenin yüksek olduğu yıllarda, fabrikanın daha ekonomik olarak işletilmesi amacıyla diğer fabrikalara gönderilmektedir. Örneğin Erzincan Bölge Şefliği'nin verdiği bilgilere göre 1990 yılında Erzurum Şeker Fabrikası'na yaklaşık 56 bin ton şeker pancarı sevk edilmiştir. Erzincan Ovası'ndan sağlanan şeker pancarı, fabrikadaki merkez ve Altınbaşak kantarlarında teslim alınmaktadır. Ancak bu iki kantar, çiftçilerin ürünü teslim alma işlerinde yetersiz kalmakta, aşırı bekleme süreleri ve izdiham yaşanmaktadır. Şeker pancarı üreticilerinden alınan bilgilere göre ürünlerini kantarlara teslim etmede yaşadıkları zahmet, üretim faaliyetleri sırasındaki zahmetleden daha çoktur. Bu sebeple, Değirmenköy'de açılması düşünülen, fakat şeker şirketi tarafından ekonomik bulunmadığı gerekçesiyle vazgeçilen, üçüncü kantarın en kısa sürede devreye sokulması ve bu sorunun halledilmesi gereklidir. Aksi takdirde çiftçilerin özellikle fasulye tarımını şeker pancarına tercih etmeleri gerçekleşecek ve fabrika üretimi için gerekli olan hammadde sıkıntısı doğabilecektir.

Şeker pancarının ekimi, gübrenenmesi, zararlılarla mücadele faaliyetleri ve söktüm işleri, şeker şirketi desteğiyle yapılmakta, şeker pancarı eken çiftçiye her yıl belirlenen bir miktarda da başına prim, şeker ve teslim ettiği pancar nisbetinde ücretsiz küspe verilmektedir. Belirtilen desteklerin yanında tahıl ürünlerine göre daha fazla gelir sağlaması bakımından da, Erzincan Ovası çiftçileri için şeker pancarı tarımı oldukça fazla öneme sahiptir.

4.1.5.3. Baklagil Tarımı

Araştırma alanımızda fasulye ve nohut olmak üzere iki çeşit baklagil tarımı yapılmaktadır. Ancak bunlardan nohut 75 ha.'lık ekiliş sahası ve 365 tonluk üretimi ile pek önemli değildir. Nohut, ailelerin kendi ihtiyaçları için üretilmekte ve çok az bir kısmı ticarete söz konusu olabilmektedir. Baklagil tarımı kapsamında araştırma alanımız için fazlaca önemi olan ve sahamız tarımında karakteristik bir özelliği olan, fasulye tarımı hâkim durumdadır. Çünkü Erzincan Ovası tarımı denildiğinde ilk akla gelen ürünlerden birini de fasulye oluşturmaktadır.

Erzincan ilindeki toplam 4 533 ha. fasulye ekili alanın % 98,4'ünü, 4 460 ha. ile Erzincan Ovası'ndaki fasulye ekili alanlar oluşturmaktadır. Alanımızdaki toplam tarla arazisinin ise, % 7,9'u fasulye tarımına ayrılmış durumdadır. Araştırma alanı köylerinde, her sulama bilen kesimde az veya çok fasulye tarımını görebilmemize rağmen , daha önce de belirtildiği gibi arazileri genellikle Girlevik (Akpınar), Mercan ve Delice dereleriyle sulanan ovanın güneydoğusundaki etek sahasında, Kilimli-Çağlayan köyleri arasındaki kalan kesimde yoğunluk kazanmaktadır. Çünkü fasulye tarımıyla uğraşan çiftçilerin değerlendirmesine göre, bu adı geçen derelerin suları, Fırat (Karasu) Irmağı'nın sularına göre fasulye tarımı için daha elverişli özellikler taşımaktadır.

Üretilen fasulyenin çok az kısmı yeşil olarak tüketilmekte, büyük bir kısmı kuru fasulye halinde satışa sunulmaktadır. En çok ekimi yapılan fasulye türleri ise sırasıyla; Ekstra Dermason, Şeker, Sahte Dermason, Konya, Battal, Çalı, Barbunya ve Niksar türleridir. Çalı türü yeşil, Barbunya türü hem kuru hem de yeşil, diğer türler ise tamamen kuru fasulye üretimi için ekilmektedir. Çalı fasulyesi sarmaşık bir tür olduğu için genellikle mısır tarlalarıyla birlikte, enterkültür tarım şeklinde ekilmektedir. Zaten araştırma alanındaki mısır tarlalarının tamamına yakını, çalı fasulyesine destek sağlamak amacıyla ekilmiş durumdadır.

Fasulye, toprağa azot desteği sağlayan bir bitki olduğu için, diğer tarım ürünleri için de önemli bir türdür. Sulamalı tarım alanlarında şeker pancarı - buğday - fasulye sırasıyla üçlü münavebe şeklinde ekilmektedir. Küçük salınımlara rağmen araştırma alanımızda, fasulye ekiliş alanları ve alınan ürün miktarlarında bir artış izlenmektedir. 1993 yılında 4 460 ha. araziden, yaklaşık 7 179 ton kuru fasulye elde edilmiş, bunun yaklaşık 5 000 tonu ticarete söz konusu olmuştur.

Erzincan Tarım İl Müdürlüğü'nün verilerine göre, il genelinde ha.'a ortalama 1 320 kg. olan fasulye verimi, Erzincan Ovası ve çevresinde 1 610 kg.'dır. Yani araştırma alanımızda ha.'a fasulye verimi, il ortalamasının oldukça üzerindedir. Araştırma alanımızda fasulye tarımı birim araziden sağlanan gelirin yüksekliği, iyi bir münavebe bitkisi olması ve yüksek besin değeriyle kırsal kesimin protein ihtiyacını karşılaması gibi nedenlerden dolayı, her geçen yıl artış göstermektedir. Üretim miktarı ve sağlanan gelir olarak Erzincan Ovası için önemli olan fasulye tarımında, üretici aileler mallarını gerektiği gibi ve değerinde pazarlayamamakta ve satış fiyatları tüccarların istekleri doğrultusunda belirlenmektedir. Bu sorunun çözümü için, üreticilerin oluşturacağı bir kooperatifin kurulmasına veya benzer bir organizasyona ihtiyaç vardır.

4.1.5.4. Sebze Tarımı

Erzincan Ovası ve çevresindeki 62 950 ha.'lık toplam tarım arazisinin %4,3'ünü veya 2 705 ha.'lık bir payını sebze ekili alanlar oluşturmaktadır (Tablo:4.10, Şekil:4.12). İldeki toplam sebze alanlarının % 77'si ise araştırma alanımızda bulunmaktadır. Çok fazla emek istemesine rağmen oldukça yüksek gelir sağlayan sebze tarımı, daha ziyade küçük yüzölçümlü ve sulanabilen tarlalarda yapılmaktadır. Sebze ekim sahaları, fazla bakım ve ekiliş alanlarına çok sık gidilmesini gerektirdiğinden, genellikle köy yerleşim alanlarına yakın sahalarında yer almaktadır. Hatta ekiliş alanlarının genişlemesine bağlı olarak köylerin uzak arazilerinde de sebze tarımının yapılmaya başlanması, bazı yerleşmelerin gevşek veya dağınık dokulu bir karaktere bürünmesine yol açmıştır. Köylere göre arazi kullanım haritalarında gösterilen sebze ekili arazilerden başka evlerin bahçelerinde veya tarlaların bir kenarındaki çok küçük alanlarda da, sebze tarımı yapılmaktadır (Foto:4.13).

Araştırma alanımızda, hemen her köyün sulanabilen arazilerinde sebze tarımı yapılmasına rağmen, bunlardan ancak birkaçının birinci dereceden ekonomik faaliyet türü sebzeçiliktir. Örneğin, Cevizli, Söğütözü, Mollaköy, Tepecik, Ürek, Konakbaşı, K.Kadağan, Karatuş, Çağlayan, Uluköy ve Günebakan köylerinin ana geçim kaynağını sebzeçilik oluşturmaktadır. Bu köylerin sebzeçilik faaliyetlerinde ön plana çıkmasında elverişli doğal şartların yanında, köylülerin istek ve tercihleri, ayrıca bu köylerin genelde küçük yüzölçümlü ve çok parçalı tarım arazilerine sahip olması etkili olmuştur. Ayrıca, Bayırbağ, Karakaya, Değirmenliköy ve Ortayurt köylerinde sebzeçilik faaliyeti, ilk sırada olmasa bile oldukça gelişmiştir (Şekil:3.7).

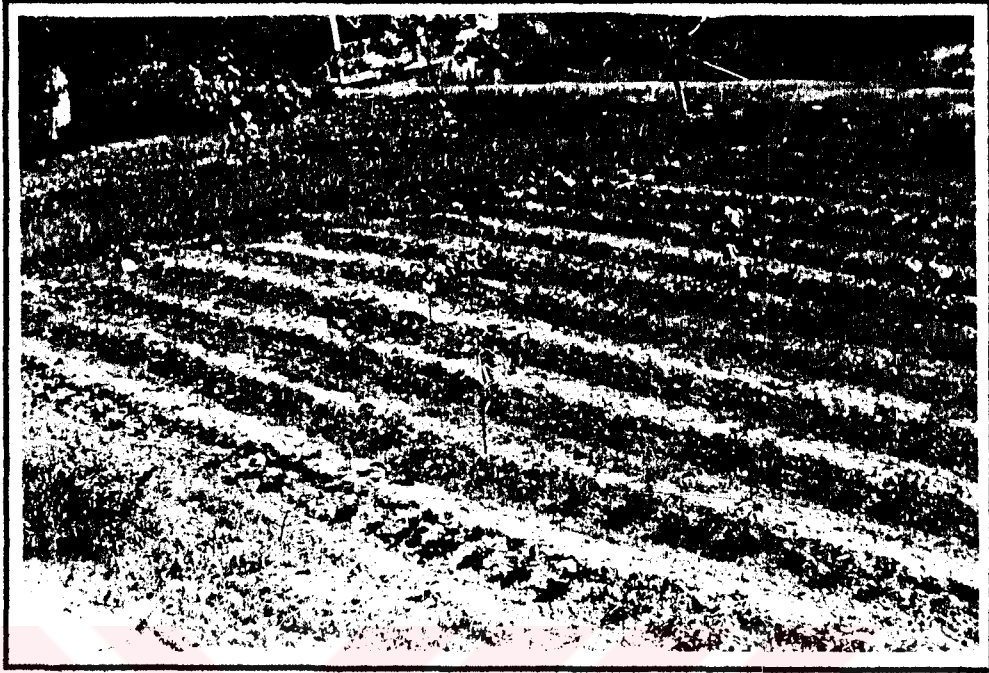

Foto:4. 13- Üzümlü İlçe Merkezi'nde, küçük bir sebze bahçesi görülmektedir. Sebze ekim alanları, fotoğrafta görüldüğü gibi daha ziyade, yerleşmelerin yakınındaki küçük parsellerde ve ailelerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, farklı türlerin karışık olarak dikilmesiyle oluşturulmaktadır. (Foto:S. Altınbilek)

Foto:4. 14- Günebakan Köyü'nde hasadı yapılmış bir soğan tarlası görülmektedir. Sebze ekim alanları içinde, fasulyeden sonra en fazla alana ekilen ürün türü soğandır. Diğer sebze türlerinin aksine, fasulye gibi nispeten büyük yüzölçümlü tarlalarda ekimi yapılmaktadır.

Üretimi yapılan sebze türleri içinde toplam alanın 1/3'ünü oluşturan soğan (755 ha.) ve patates (645 ha.) ekim alanları, en önemli paya sahiptir. Soğan ve patates, diğer sebze türlerine göre, daha büyük yüzölçümlü tarlalara ekilmektedir (Foto:4.14). Tarım İl Müdürlüğü'nün verilerine göre, 1993 yılı itibariyle, yaklaşık 19 554 ton soğan ve 10 445 ton patates üretilmiştir. Erzincan İli'ndeki toplam soğan ekiliş alanlarının % 67,3'ü, patates ekiliş alanlarının ise % 43,4'ü Erzincan Ovası'nda yer almakta olup, yine il toplam üretim miktarlarına göre, soğanın % 90,6'sı, patatesin % 34,8'u Erzincan Ovası'ndan sağlanmaktadır. Kuru soğanın 1/4 oranında da yeşil (taze) soğan üretildiği düşünülürse, 4 888 ton civarında üretilen yeşil soğanı bu miktara katmak gereklidir.

Araştırma alanımızda soğan ve patatesten başka, biber, domates, salatalık, kabak, patlıcan, lahana, kavun ve karpuz gibi oldukça çeşitli türler ekilmektedir. Sebze türlerindeki çeşitlilik ova tabanında artmakta iken, etek kesiminde soğan ve papates, dağlık kesiminde ise sadece patates ekilebilmektedir. Sebze ekim çeşitliliği ile sıcaklık şartları arasındaki ilişki oldukça belirgindir. Soğanın alanımızdaki dekara verimi 2 500-2 600 kg., patatesin ise 1 600-1 650 kg. civarındadır. Özellikle patates veriminin dekara 2 200 kg. olan Türkiye ortalamasından yüksek olduğu görülmektedir. Üretilen sebzeler, yöre ihtiyacını karşıladıktan sonra, patates ve soğanın önemli bir kısmı ve diğer sebzelerin az bir kısmı özellikle Erzurum ve başta Trabzon olmak üzere, diğer Doğu Karadeniz illerine pazarlanmaktadır.

4.1.5.5. Bağ - Bahçe Tarımı

Araştırma alanımızdaki bağ - bahçe tarımını, üzüm bağları ve meyve bahçeleri şeklinde ayrı ayrı değerlendirebiliriz.

Bağlar, toplam tarım alanı içinde 822 ha. ile % 1,3'lük bir paya sahiptir. Bu miktarıyla Erzincan ili toplam bağ alanlarının (1 263 ha.) % 65'ine karşılık gelmektedir. Erzincan Ovası ve çevresindeki bağ alanlarının dağılışıma baktığımızda, bağların yoğunlaşma gösterdiği alanların, ovanın kuzeydoğu kesiminde, Üzümlü ilçe merkeziyle Göller köyleri arasında, ovanın güneydoğusundaki Karatuş-Çağlayan Köyleri arasında ve ovanın güneybatısındaki köylerin güneye dönmük yamaçları üzerinde toplandığını görmekteyiz (Şekil:4.4). Asıl yoğunlaşma alanının, kuzeydoğuda kalan etek sahasında yer almasının nedeni, kuzeyden gelebilecek soğuk hava akımlarına göre korunaklı bir konumda ve bol güneşlenme imkânına sahip olmasıdır. Ayrıca ova etrafındaki ilk oluşturulan bağ alanlarının bu kesime karşılık gelmesi, bağcılığın geleneksel bir halde eskiden beri sürdürülen bir uğraşı halini almasını sağlamıştır (Foto:4.15). Diğer kesimlerdeki bağ alanlarının oluşturulması, zaman olarak, nispeten daha yenidir.

Foto:4. 15- Üzümlü İpe Merkezi'nin doğu yamaçlarındaki dağ alanlarından görünüş. Erzincan Ovası ve çevresinde, oldukça önemlidir. Özellikle ovasının kuzeydoğusunda, Üzümlü İpe Merkezi ve çevresindeki köylerin güneye bakan alanlarına yoğun olarak rastlanmaktadır (Foto:Ş. Altınbilek).

Bağcılık, araştırma alanımız için oldukça eski bir tarihi geçmişe sahip olmasına rağmen, sayısal verilere Osmanlı döneminde rastlamaktayız. 16. yy. tahrir kayıtlarına göre 1516 yılında 19,2 ton, 1591 yılında 32,1 ton üzüm şırası üretilmiştir (MİROĞLU, 1990,193). 16. yüzyılın sonlarında yüz kök üzümünden beş akçe olarak alınan bağ vergisinden (ÜNAL, 1989,122-123) ve 1591 yılında Erzincan kazasından alınan 13 986 akçelik bağ vergisi (MİROĞLU, 1990,187) miktarından hareketle adı geçen dönemde araştırma alanımızda yaklaşık 279 720 kök üzüm bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Bir ha.'da ortalama 2 500 kök olacağı (RUHR- STICKSTOFT,1966,266) düşünülürse, 16. yüzyıl sonlarında araştırma alanımızda yaklaşık 112 ha. bağ arazisinin bulunduğunu söyleyebiliriz. Olaya nüfus-bağ ilişkisi açısından baktığımızda, 1591 yılında yaklaşık 12 316 olan kırsal nüfus miktarında kişi başına 90 m² bağ alanı düşmekte iken, 1993 yılı itibariyle nüfusun artmış olmasına (56 054) rağmen, kişi başına düşen bağ alanı 140 m²'dir. Bundan yola çıkarak, Erzincan Ovası ve çevresindeki bağ alanlarının sürekli artış gösterdiğini söyleyebiliriz. 1960'lı yıllarda 875 ha.'a kadar çıkan bağ arazisi, 1960-1970 yılları arasında yaşanan floksera hastalığı nedeniyle azalış göstermiş ve 1970 yılından sonra tekrar artmaya başlamıştır. Bu yıldan sonraki üretim miktarları tabloda gösterilmiştir (Tablo:4.14)..

Tablo: 4. 14 - Araştırma Alanında Yıllara Göre Üzüm Üretim Durumu (1970-1993)

YILLAR	ÜRETİM (Ton)
1970	3 400
1975	6 800
1980	6 500
1985	7 420
1990	8 046
1993(*)	8 084

Kaynak: T.T.Ü.D. ve (*) Erzincan Tarım İl Müd.

Üzümün ha.'a verimi, araştırma alanımız içinde farklı değerler göstermektedir. Erzincan Ovası'nın kuzeydoğu kesimindeki köylerde, yüksek verimli bağlardan ha'a 12 000 kg. üzüm alınabildiği, diğer kesimdeki köylerde verimin ancak 3 000-5 000 kg. arasında olduğu bilinmektedir. Üretimin bu kadar farklı olmasında, bağların toprak yapısının etkisi çok büyüktür. Çünkü su tutma kapasitesi yüksek ve derin topraklarda iyi yetiştirme imkânı olan ve yüksek verim sağlayan bağların oldukça geçirgen, iri materyalli ve verimsiz alanlarda da oluşturulduğu görülmüştür. Birbirlerine çok yakın, fakat lokal toprak özelliklerine sahip olan alanlardaki bağların verimlerinde bile, farklılıklar olabilmektedir.

Bağlar daha çok meyilli arazilerde, *baran* denilen sisteme göre oluşturulmuştur. Bu dikim şeklinde baranlar, meyile dik olarak yapıldığından, toprağın erozyonla taşınması da engellenmektedir (Foto:4.15). Ancak bu dikim sisteminin faydası zamanla bilinçsizce azaltılmaktadır. Şöyle ki, baranlarda meyile uygun bir şekilde büyüyerek uzayan sürgünler tekrar toprağa daldırılarak ikinci bir sıra oluşturulmakta, böylece kolları birbirine girmiş çok sık asma sıraları oluşmaktadır. Toprağın besleme kapasitesinin üzerinde asma sayısı oluşturulduğu için verim düşmektedir. Ayrıca asmalar arasına dikilen meyve ağaçları zamanla büyüyerek, havasız ve aşırı gölgeli bir ortam oluşturmak suretiyle farklı renkte tanelere sahip ve çeşitli mantarî hastalıklara sebebiyet vermektedir. Ova tabanında ve düzlüklerde kurulan bağlardan, baran sisteminden ziyade düzenli aralıklarla dikmek ve karık sistemiyle sulamak kaydıyla yamaçlardaki alanlardan daha iyi verim alınmaktadır. Ayrıca, daha çabuk ısınma ve güneşlenmeyi artırmak amacıyla, asma aralarındaki mesafe daha geniş tutulmakta ve sırk veya tellerle oluşturulan *yüksek goble* denilen sistemde dikim yapılmaktadır. Bu tür bağlara araştırma alanında oldukça az rastlanabilmektedir.

Araştırma alanında 15 kadar üzüm çeşidi yetiştirilmesine rağmen, pek çoğu standartların altındadır. En çok yetiştirilen Karaerik üzüm çeşidi iri taneli, parlak, iklim uyum göstermiş, sofralık değeri oldukça iyi ve gösterişli bir çeşit ise de, tane kabuğunun çok çabuk çatlaması ve bu çatlaktan çürüme yapması sebebiyle, taşımaya uygun değildir. Bu nedenle bazı yıllar pazarlama değerini kaybetmektedir. Buna karşılık Karaerik üzüm çeşidi civar illerde kolaylıkla satılabilmektedir. Ayrıca Eylül-Ekim aylarını kapsayan olgunlaşma döneminde, havaların güneşsiz ve yağışsız geçtiği yıllarda üzümlerdeki asit oranı düşmekte, şeker oranı yükselerek daha kolay pazarlanabilmektedir. Karaerik üzümünden başka şeker oranları daha düşük, asit oranları daha yüksek olan Haskü (şıra üzümü), Kırlişerife (Bulut), Yeşilgolot üzümleri de yetiştirilmektedir (Foto:4.18).

Üretim faaliyetlerinden, toprak işleme, yaz budaması, yaprak seyreltilmesi ve gübrelemenin gereği gibi yapılmadığı ve sulamanın yapılsa bile zamanında gerçekleştirilmediği görülmektedir. Örneğin, çiçeklenmeden önce yapılan aşırı sulama gelişmeyi hızlandırdığından asma çiçeklerini dökmekte, taneler renklenmeye başladıktan sonra yapılan aşırı sulama ise tanelerin çatlamasına sebep olmaktadır.

Erzincan Ovası ve çevresi iklimik şartlar bakımından, bağcılık faaliyetleri için kabul edilen sınır değerlere göre uygun şartlar gösterir. Yıllık sıcaklık ortalaması, vejetasyon dönemindeki toplam sıcaklık değeri, geç donların nadiren görülmesi, bağların alanımızda ekonomik olarak yetişmesini sağlamıştır. Yetiştirilen üzümlerin çoğu, Doğu illerine,

özellikle de Erzurum'a satılmaktadır. İnceleme alanımızdaki üzüm hasatı, genellikle piyasada üzümlerin azalmaya başladığı ekim ayı içinde yapıldığından pazarlamada büyük kolaylıklar olmaktadır. Yine de üzümün pazarlanmasında yaşanan en önemli sorunlar; piyasaya sürülen üzümlerin olgunluk standartının sağlanamaması, uygun ambalajlamanın olmaması, üreticiyi aracıdan kurtaracak, taşıma ve pazarlama ilişkilerin düzenleyecek, ucuz gübre, ilaç ve ambalaj malzemesi sağlayabilecek herhangi bir teşkilat veya kooperatifin bulunmamasıdır (MORTAN,1991,127).

Meyve bahçeleri, toplam tarım alanı içinde 2 670 ha.'lık arazisi ile % 4,2'lik bir orana sahiptir. Meyve bahçeleri araştırma alanımızda dağınık bir manzara göstermesine rağmen, özellikle Erzincan şehrinin batısında, Yalnızbağ-Işıkpınar-Üçkonak köyleri arasında çizilecek bir üçgen içinde ovanın kuzeydoğusundaki bağlık alanların bulunduğu kesimde, ovanın güneydoğusundaki etek köylerinde ve ovanın batısında yer alan Karadağ'ın (3 045 m.) ovaya bakan doğu eteklerindeki köylerde yoğunlaşma göstermektedir (Şekil:4.4). Son belirttiğimiz kesimde meyve bahçelerini geniş alanları kaplamasında, Bahçeli köyünde bulunan Meyve Üretme ve İslah Fidanlığı'nın büyük katkısı olmuştur. 1937 yılında Tarım Bakanlığı'nca doğu illerinin meyveciliğini geliştirmek amacıyla Bahçeli Köyü yerleşim alanının 1 km. güneyine (bugün köy ile birleşmiştir), 227 da. arazi üzerine kurulan bu tesisten yılda 50-60 bin aşılı elma, armut ve kayısı fidanı yetiştirilerek üretici ailelere dağıtılmak suretiyle yöre meyveciliğinin gelişmesi sağlanmıştır.

Araştırma alanımızdaki Yalnızbağ, Yeşilçat, Bahçeli, Ballı, Yeşilçay, Işıkpınar, Soğukoluk, Erdene, Mertekli, Pişkidağ, Karakay ve Göller köyleri olmak üzere toplam 12 köyün ana geçim kaynağını meyvecilik (bağcılık dahil) oluşturmaktadır. Soğukoluk ve Mertekli köyleri hariç, diğer köylerin arazilerinin eğimli ve genellikle etek kesiminde yer almaları dikkati çeker. Arazilerinin tarla tarımından ziyade, bağ-bahçe tarımı için elverişli oldukları ortadadır. Soğukoluk ve Mertekli köylerinde ise, eski tarla arazilerinin meyve bahçesi haline dönüştürülmesi neticesinde bu faaliyet canlılık kazanmıştır (Şekil 3.7).

Araştırma alanında genelde tarla ziraatinin yaygın olarak yapılmasına rağmen meyvecilik, halkın geçiminde ve tarımsal işgücünün değerlendirilmesinde önemi küçümsenmeyecek bir paya sahiptir.

Araştırma alanımızdaki meyve ağacı sayısı ve alınan ürün miktarları ise tabloda gösterilmiştir (Tablo:4.15).

Tablo:4.15 - Araştırma Alanındaki Meyve Ağacı Sayısı ve Alınan Ürün Miktarı (1993).

MEYVELER	AĞAÇ SAYISI		ÜRETİM MİKTARI (Ton)
	Ürün Veren Yaşta	Ürün Vermeyen Yaşta	
Zerdali	545 190	139 120	25 265
Dut	200 100	70 050	7 160
Armut	195 910	66 470	5 877
Elma	193 350	141 400	15 966
Kayısı	170 820	10 750	11 783
Erik	53 175	14 600	2 018
Vişne	18 495	6 190	710
Kiraz	12 400	6 250	624
Ceviz	10 930	2 750	834
Şeftali	9 090	4 720	651
Ayva	5 724	1 250	203
Kızılcık	2 650	1 300	64
Fındık	75	50	0.5

Kaynak: Erzincan Tarım İl Müdürlüğü

Meyve bahçeleri genellikle karışık tür ve çeşitlerden oluşmaktadır. Bahçelerde genellikle kayısı, armut, elma, erik, dut, kiraz, vişne ve ceviz gibi meyve türleri yetiştirilmektedir. Tek tipden oluşan homojen meyve bahçelerinin sayıları ve alanları oldukça düşük miktardadır. Bununla beraber, bazı köylerde (Soğukoluk, Mertekli, Karakaya ve Pişkidağ gibi) yeni kurulan bu tip bahçelere rastlanmaktadır. Bazen sebze ve bağ alanlarında enterkültür tarım olarak meyve ağaçları dikilmekte, özellikle tarla tarımı yapılan yerlerde ise, mülkiyet sınırlarını belirginleştirmek için tarlaların kenarlarına dikilmiş olan kayısı ve dut gibi meyve ağaçları yoğun olarak görülmektedir (Foto:4. 9, 4.16).

Araştırma alanının çeşitli kesimlerinde, meyveciliğin türler itibariyle değişik yoğunluklar arzettiği söylenilebilir. Örneğin, ovanın kuzeydoğusundaki etek köylerinde kayısı, elma, armut ve kiraz; batı ve kuzeybatı köylerinde kayıs, elma , armut ve ceviz; güney köylerinde elma, kayısı ve armut daha fazla yetiştirilmektedir. Güneydeki özellikle Karatuş, Çağlayan, Yalınca, Değirmenliköy ve Soğukoluk köylerinde sulama imkânların çokluğu ve yaz aylarındaki nisbî nemin ova genelinden biraz yüksek oluşu gibi nedenlerle elma yetiştiriciliği oldukça fazladır.

Meyve bahçelerinde dikkati çeken diğer bir husus; bazı yeni kurulan bahçeler hariç, meyve ağaçlarını çok sık olması ve bahçelerin düzensiz bir görüntüye sahip olmasıdır. Bunun yanında meyve bahçelerinin çoğunda düzenli budama, ilaçlama ve gübreleme gibi

Foto:4. 16- Üzümlü'de kiraz ağaçlarından oluşturulmuş, homojen bir meyve bahçesi görülmektedir. Macar Kirazı ağaçlarının bulunduğu bu meyve bahçesinde, ağaçlar arasındaki boşluklarda çeşitli sebze türleri yetiştirilmektedir (Foto:S. Altınbilek).

Foto:4. 17- Akyazı Köyü'nde bir kayısı fidanı yetiştirme bahçesi görülmektedir. Erzincan Ovası ve çevresinde, önemli bir meyve türü olan kayısı, genellikle tarla kenarlarına, mülkiyet sınırını belirlemek üzere dikilmektedir.

teknik hususlara dikkat edilmediği görülmektedir. Bazı kurak geçen yıllarda, meyve bahçelerinin sulanması konusunda zorluklar yaşanmakta bu ise büyük verim düşüşüne sebep olmaktadır. Örneğin bu gibi dönemlerde, çeşitli meyve türlerinde ağaç başına ortalama verim, 10-15 kg.'a, kayısıda ise, 15-20 kg.'a kadar düşüşler gerçekleşmektedir.

Erzincan ovası ve çevresinde elma türleri olarak, Karasakı, Starking ve Gelin çeşitleri en fazla üretilen türlerdir. Olgunlaşma ve kullanılma dönemlerine göre, Karasakı, Starking ve Gümüşhane türü elmalar kışlık, Kabak, Niğde Misketi ve Tavşanbaşı türleri güzlük, Gelin, Kırmızıorak ve Sarıorak türleri yazlık yetiştirilmektedir. Yazlık çeşitlerin çiçeklenmeden itibaren olgunlaşma dönemine kadar yaklaşık 90-110, güzlük çeşitlerin 125-135, kışlık çeşitlerin ise 145-165 günlük bir yetiştirme dönemleri vardır. En çok üretilen armut çeşitleri ise, Çermayıl, Merhani, Kabak ve Hacıhamza'dır. Bal, Hüsrev, Kabak ve Hacıhamza çeşitleri yazlık, Kraliçe, Çermayıl ve İstanbul armutları güzlük, Ankara Merhani çeşitleri ise kışlık olarak yetiştirilmektedir. Armutlarda yazlık çeşitlerin çiçeklenmeden itibaren hasat olumuna gelme devreleri yaklaşık 95-120, güzlük çeşitlerin 125-180, kışlık çeşitlerin ise 180-195 gün sürmektedir (MORTAN,1991,135).

Elma ve armuttan başka önemli bir üretim miktarına sahip meyve ise kayısıdır. Üretilen kayısıların bir kısmı taze meyve olarak tüketilirken, önemli bir kısmı da güneşte kurutulmak suretiyle kompostoluk kuru kayısı olarak pazarlanmaktadır. Araştırma alanımız Doğu Anadolu Bölgesi'nde Malatya'dan sonra en fazla kayısı yetiştirilen yerdir. Üretilen dutların tamamına yakını kurutularak yada pekmez ve pestil yapılarak değerlendirilmektedir. Belirtilen meyvelerin bir kısmı özellikle Erzurum piyasasına satış için sevkedilmektedir. Ayrıca sadece Üzümlü İlçe Merkezi çevresinde yetiştirilen *Macar Kirazı*, çok kolay alıcı bulmaktadır (Foto:4.16).

Araştırma alanımızda halen ekstansif şartlarda yürütülen meyvecilik faaliyetlerinin teknik metodların uygulanması ve meyve ürünlerini değerlendirecek sanayi tesislerinin devreye sokulmasıyla, daha fazla ürün ve gelir sağlanan bir üretim şekline getirilmesi mümkündür.

Erzincan Ovası'nda uygulanmakta olan bağ-bahçe tarımı, yerleşme coğrafyası bakımından da, farklı tiplerde yerleşmelerin kurulmasına neden olmuştur. Nitekim alanımızda *Hugul* olarak bilinen basit kulubeler ve tek ev şeklindeki modern bağ-bahçe evleri, bu tarım türünün gerekli kıldığı ve ortaya çıkardığı geçici yerleşme şekilleridir.

Foto:4. 18- Erzincan Ovası bağlarında yaygın olarak yetiştirilen Karaerik cinsi üzümlerden bir görünüş (Foto:S. Altınbilek).

Foto:4. 19- Ovanın batısındaki Bahçeli Köyü'nde tesbit edilen bir fındık ağacı. Alanımızda, 1993 yılı itibariyle, yaklaşık 125 adet fındık ağacı bulunmakta ve yılda 500 kg. civarında ürün alınmakta idi. Az da olsabu bitkiye rastlanması, Erzincan Ovası ikliminin özel karakteri hakkında ipuçları vermektedir.

4.2. Hayvancılık

4.2.1. Genel Bakış

Araştırma alanında, Erzincan Ovası'nı çevreleyen dağlık sahanın genişliğine bağlı olarak ekip-dikme faaliyetlerinden sonra hayvancılık ikinci sırayı almaktadır. Alanın yaklaşık % 54,7'sini oluşturan otlak ve çayır alanları hayvancılık için elverişli şartlar sunmaktadır. Nitekim Erzincan Ovası ve çevresinde, araştırmamıza konu teşkil eden 105 köyün 21'inde hâkim ekonomik faaliyet türünü, 18 köyün ise ikinci derecede geçim kaynağını, hayvancılık oluşturmaktadır (Tablo:3.11).

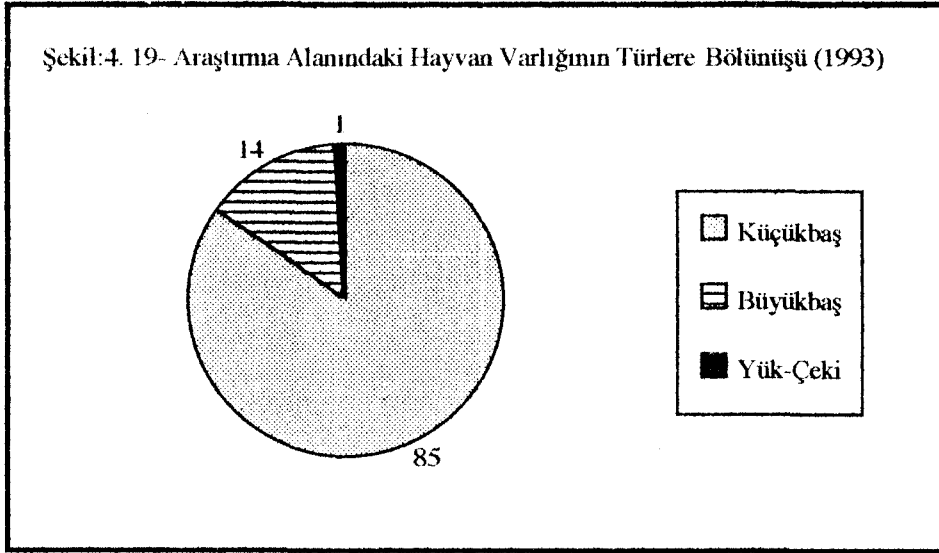
Hayvancılığın temel uğraşı olarak yürütüldüğü köylerin araştırma alanındaki dağılışı baktığımızda, çok az bir kısmının etek kesiminde, fakat büyük bir çoğunluğunun ise Erzincan Ovası'nı çevreleyen dağlık kesimde yer aldığını görmekteyiz. Bu köylerde, otlak ve mera alanlarının genişliği, tarıma elverişli alanların kısıtlılığı hayvancılığın ön plana çıkmasını sağlamıştır (Şekil:3.7). Ayrıca Fırat (Karasu) Irmağı'nın doğuda ovaya girdiği kesimden Erzincan şehri güneyine kadar uzanan ve ırmağın iki kenarındaki eski bataklık alanları, günümüzde drene edilerek çayır-mera haline getirilmiş olduğundan, bu sahada yer alan köylerde de daha ziyade büyükbaş hayvancılık dikkati çekmektedir (Şekil:4.4., Şekil: 4.20).

Araştırma alanındaki mera-çayır alanlarının toplam yüzölçümü 89 094 ha.'ı bulmaktadır ki, bu miktar toplam alanın % 54,7'sini oluşturmaktadır. 1993 yılı itibariyle Erzincan Ovası ve çevresinde 198 822'si koyun, 5 720'si keçi olmak üzere, toplam 203 542 küçükbaş, 34 414 büyükbaş, 2 255 yük-çeki ve 242 971 adet çeşitli kümes hayvanı bulunmaktadır. Sayı bakımından kümes hayvanlarının çok olmasına rağmen, sağladığı gelir itibariyle, araştırma alanımızda hayvancılığın temelini küçükbaş hayvan yetiştiriciliği oluşturmaktadır (Tablo:4.16, Şekil:4.19).

Tablo: 4. 16- Araştırma Alanında Büyükbaş, Küçükbaş ve Yük-Çeki Hayvanı Varlığı ve İl Toplamına Göre Durumları (1993).

TÜRÜ	SAYISI (baş)	%	İL TOPLAMI	İL TOPLAMINA GÖRE %
Küçükbaş	203 542	84.7	841 748	24.1
Koyun	198 822	97.2	760 114	26.1
Keçi	5 720	2.8	81 631	7.0
Büyükbaş	34 414	14.3	170 167	20.2
Yük-Çeki	2 255	1	14 064	16.1
Toplam	240 211	100	1 867 724	12.9

Kaynak: Arazide Uygulanan Anketler ve Erzincan Tarım İl Müd.

Mera alanı - hayvan sayısı ilişkisi bakımından ülkemizde 1000 ha. çayır-otlak arazisine yaklaşık 700 büyükbaş, 3 000 küçükbaş hayvan düşmektedir (DOĞANAY, 1994 b,219). Bu ilişkiye araştırma alanımızda baktığımızda, 1000 ha. başına yaklaşık 386 büyükbaş ve 2 284 küçükbaş hayvan yoğunluğunun ortaya çıktığını görmekteyiz. Olaya diğer bir açıdan yaklaştığımızda, araştırma alanımızda, küçükbaş hayvan başına yaklaşık 4,3 da., büyükbaş hayvan başına 25 da. mera arazisi düşmektedir ki, bu konuda yapılan bir araştırmaya göre ise, verimli bir otlak arazisinde ot ihtiyacını karşılayabilmek için her bir büyükbaş hayvan için 20 da., küçükbaş hayvan için de 5 da. bir mera arazisi gerekmektedir (GÜNEY, 1975,555).

Erzincan Ovası ve çevresinde 1000 ha. mera arazisine düşen büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayıları Türkiye ortalamasının çok altındadır. Ancak bu sayısal durum, *Araştırma alanındaki mera alanlarının hayvan sayısı bakımından çok avantajlı durumlar sunduğu* gibi yanlış bir yargıya yol açmamalıdır. Çünkü, hem Esence Dağları üzerindeki mera alanları aşırı eğim ve litolojik özellikleri sebebiyle, şiddetli erozyona maruz kalmış ve toprak örtüsü süpürüldüğünden ot yetiştirme imkânları ortadan kalkmış olduğundan, hem de Munzur dağları üzerindeki mera alanları, çıplak kalker arazisinin geniş saha kaplaması sebebiyle, mera olarak belirtilmelerine rağmen, mera niteliği olmayan elverişsiz, kullanılmayan boş alanlar durumundadır. Bu sebeple, Erzincan Ovası ve çevresinde ekonomik olarak kullanılabilecek gerçek mera arazisi, belirtilenden çok daha az olduğundan birim mera alanına düşen hayvan sayısı oldukça yüksektir. Nitekim araştırma alanındaki Şavak aşiretine mensup, büyük sürü sahibi ailelerin, Erzincan Ovası çevresindeki yaylalardan ziyade, Tercan ve Erzurum yaylalarına gidiyor olmaları, bunu daha açıkça ortaya koymaktadır. Verimli mera

alanlarının yetersiz olması sebebiyle, hasat edilmiş tarım arazilerinde de hayvan olatma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır (Foto:4.20). Bu ise, ekili-dikili alan arazilerin hayvanlar tarafından tahrip edilme riskini artırmakta, bu sebeple pek çok huzursuzluk yaşanmaktadır. Hatta tarım sisteminde değişikliklerin yapılması bile gerekli görülmüştür. Örneğin büyük sürülere sahip köylerde ve çevre köylerde tarlaları koyunların tahribatından korumak amacıyla az da olsa kapalı tarla sistemine geçilmekte ve açık tarlalarda ise sürülerin yaylada olduğu dönemde yaz buğdayı ekimi yapılmaktadır.

Hayvanların beslenmesinde ovada yaygın olarak yapılan tahıl tarımından sağlanan saman, arpa, az miktarda üretilen yonca ve korunga ve şehirdeki hayvan yemi üreten bir fabrika (diğeri 1992 depreminde yıkılmıştır), önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca Erzurum, Ağrı ve Kars illerinden tonlarca kuru ot getirilmektedir. Büyük bir çoğunluğun Şavaklı aileler tarafından, Ekim ayı başından Nisan ayı sonuna kadar kom denilen ve briketten yapılmış büyük barınaklarda kaba yemlerle (ot, saman ve arpa) beslenen küçükbaş hayvanlar, Nisan ayı sonundan Eylül ayının sonuna kadar Tercan ve Erzurum yaylalarına götürülmektedir. Aynı şekilde kışın ahırda beslenen büyükbaş hayvanlar ise köy arazileri içindeki çayır-mera alanlarında beslenmektedir. Fırat (Karasu) Irmağı'nın her iki yanındaki çayır-mera arazileri, bu kesimde yer alan köylerdeki büyükbaş hayvanlar için uygun alanlardır. Ayrıca Akyazı-B.Çakırman-Günebakan-Saztepe köyleri arasındaki, Mertekli sulama regülatörünün doğusundaki ve Değirmenköy-Sazlıpınar-K.Kadağan-Yalınca köylerindeki bataklık-sazlık alanlar ile Fırat (Karasu) Irmağı'na sınır olan köylerde, sulak alanların mevcudiyetine bağlı olarak manda yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Örneğin, Saztepe, Balıbey ve Denizdamı gibi köyler ova tabanında yer almalarına rağmen yukarıda bahsedilen sulak alanları sebebiyle hane başına yüksek miktarda büyükbaş hayvan sayısı düşmektedir (Şekil:4.20). Genelde ovada büyükbaş hayvan sayısının, dağlık kesimde ise küçükbaş hayvan sayısının artmasına karşılık, etek kesiminde yeralan köylerde ise, hem ovadaki otlakları kullanan mera ve besi hayvancılığının (büyükbaş) yanında dağlık alanlardaki arazilerinde yer alan otlaklarda küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Etek ve ova köylerinin bazılarında hane ve kişi başına düşen küçükbaş hayvan sayısının yüksek çıkması, bu köylerde oturan Şavaklı aileler nedeniyledir (Akyazı, Başpınar, Yoğurtlu, Çadırtepe, Günebakan, B.Çakırman gibi). (Şekil:4.22, Şekil:4.23).

Erzincan Ovası ve çevresinde, büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayıları ile köylerdeki çayır ve meraların miktarları arasında bir doğru orantı söz konusu iken, köylerin sahip oldukları nüfus miktarları ile hayvan sayısı arasında uyumsuzluk görülmektedir (Tablo:4.17).

Tablo: 4.17 - Araştırma Alanında Nüfus-Hane-Çayır-Mera Arazileri ile Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Sayısı Arasındaki İlişkiyi Veren Örnek Köyler.

KÖYÜN ADI	NÜFUS	HANE	ÇAYIR (da.)	MERA (da.)	BÜYÜKBAŞ	KÜÇÜKBAŞ
Ağılözü	46	10	2 000	35 000	320	7 500
Akyazı	1 651	245	-	4 800	550	11 000
Altınbaşak	2 094	400	-	3 360	1 000	250
Balıbey	213	40	-	1 550	300	-
Bayırbağ	1 645	250	-	35 000	1 500	3 500
B. Çakırman	434	65	-	20 000	100	13 750
Çağlayan	1 922	450	250	5 150	150	250
Geyikli	677	180	1 000	12 000	110	20 000
Handere	57	10	2 000	30 000	100	2 000
Kalecik	140	40	-	25 120	200	2 000
Koçyatağı	67	129	500	18 750	700	30 000
Konakbaşı	383	50	-	1 269	150	100
K. Çakırman	123	12	-	6 372	60	5 000
Mollaköy	1 360	250	104	1 941	1 120	1 300
Pınarlıkaya	186	40	600	26 824	350	3 500
Sarıkaya	210	35	2 000	55 053	150	3 000
Saztepe	230	50	-	1 850	800	200
Tatlısu	338	62	-	64 993	150	10 000
Ulalar	4 002	847	-	1 612	6 000	5 000
Yeşilçay	247	30	-	5 000	150	1 500
Yoğurtlu	1 988	311	1 000	650	1 000	10 000

Kaynak: Arazide Uygulanan Anketler ve Köy Hizm. Gen. Müd.

Tablo:4.17'de görüldüğü gibi Ağılözü,Handere, Koçyatağı, K.Çakırman, B.Çakırman ve Pınarlıkaya gibi köylerde az nüfus ve hane bulunmalarına rağmen, geniş çayır-mera arazilerine bağlı olarak hayvan sayıları oldukça yüksektir. Bu köylerin tamamına yakını dağlık sahada yer almakta nüfus ve hane sayılarının düşüklüğü nedeniyle hane başına ve kişi başına düşen büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısı oldukça yüksek çıkmaktadır. Buna karşılık Akyazı ve Yoğurtlu gibi büyük nüfuslu köyler de ovada yer almaları ve çayır-mera arazilerinin azlığına rağmen, yaylacılık faaliyetine katılan çok sayıdaki ailenin bu köylerde ikâmet etmesine bağlı olarak kişi ve hane başına düşen hayvan sayısı yüksektir. Ulalar, Saztepe, Balıbey, Aydoğdu ve Sütınar köyleri ovada ve etekte yer almakta ve mera alanları oldukça sınırlı miktardadır. Bu özellikleri ile adı geçen köyler, büyükbaş ahır hayvancılığı yapan ve şehrin günlük süt ihtiyacının büyük bir kısmını karşılayan köylerdir. Bu nedenle adı geçen köylerde, kişi başına düşen büyükbaş hayvan sayısı da oldukça yüksektir (Şekil:4.20, Şekil:4.21, Şekil:4.22, Şekil:4.23).

Özet olarak, Erzincan Ovası ve çevresinde küçükbaş hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı köyler, ovayı çevreleyen Esence Dağları ve Munzur Dağları (özellikle doğu uzantısını oluşturan Mercan Dağları) üzerinde yer almaktadır. Bu köylerde küçükbaş hayvan sayılarının yüksekliği de dikkat çekicidir. Ovada yeralan köylerde ise genelde büyükbaş hayvancılık gelişmiş olup, bazı ova ve etek köylerinde küçükbaş hayvan sayısı da yüksektir. Bunda köylerin sahip olduğu mera alanlarının çokluğu ve yaylacılık faaliyetlerini gerçekleştiren ailelerin, bu köylerde ikâmet etmelerinin etkisi büyüktür. Küçükbaş hayvancılıkta, çayır-mera arazisinin miktarı ile hayvan sayısı arasında, bir denge sözkonusudur. Matematiksel olarak mera arazisi, mevcut hayvan sayısına yeterli olmasına rağmen, meraların nitelik olarak bu ihtiyaca cevap vermediği, bu nedenle özellikle küçükbaş hayvanların başka illerde yaylaya çıkarıldığı bilinmektedir. Araştırma alanındaki hayvanların beslenmesinde, taze ot ihtiyacı olduğundan dışarıdan ot getirilmektedir. 13 Mart 1992 depreminde ölen 11 700 adet hayvan da düşünülürse, zaten verimliliğini yitirmiş olan mera alanları üzerinde gün geçtikçe artan bir yük söz konusudur.

4.2.2. Küçükbaş Hayvancılık

Erzincan Ovası ve çevresindeki hayvancılık faaliyetlerinin ağırlık noktasını küçükbaş hayvancılık oluşturmaktadır. Araştırma alanında 1993 yılında, 198 822 başı koyun ve 5 720 baş keçi olmak üzere toplam 203 542 küçükbaş hayvan bulunuyordu. Erzincan ili toplam küçükbaş hayvan sayısının % 24,1'i, toplam koyunun % 26,1'i ve toplam keçinin % 7'si araştırma alanımızdadır. Alanımızdaki küçükbaş hayvanlar, toplam hayvan varlığının % 84,7'sini (% 97,2 si koyun, % 2,8'i keçi) oluşturmaktadır.

Araştırma alanımızı çevreleyen dağlık sahalar, hayvan otlatılması için elverişli gibi görülmesine rağmen, daha önce belirtildiği gibi çeşitli morfolojik ve litolojik özellikleri bakımından elverişli meralar halinde değildir. Bu nedenle büyükbaş hayvancılık için hiç de elverişli olmayan adı geçen alanlar, küçükbaş hayvancılığın yaygınlaşmasına yol açmıştır. 1000 ha.'a düşen küçükbaş hayvan sayısı bakımından Türkiye ortalamasının çok altında bir değere sahip olunmasına rağmen, mera arazilerinin doğal ve beşeri yollarla degradasyona uğratılması sonucu meralar verimsizleşmiş ve mevcut küçükbaş hayvanlar için yetersiz kalmışlardır. Bu nedenle büyük sürü sahiplerinin çoğunluğu, Tercan ve Erzurum yaylalarını kullanmaktadırlar. Kış mevsiminde karın en az 3-4 ay yerde kalmasına bağlı olarak, bu dönemde hayvanların kapalı alanlarda (kom veya ağıl) beslenme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu ise, masrafı artıran ve maliyeti yükselten bir işlem olarak sürü sahiplerini zor durumda bırakmaktadır.

Araştırma alanımızda tamamen keçiden oluşan bir sürü sahibi görmek mümkün değildir. Mevcut keçiler her sürü içine sınırlı sayıda dağılmış durumdadır. Koyun sürüleri morkaraman ve dağlıç ırklarından oluşmaktadır. Bu ırk koyunlar yöre topografyası ve iklimine oldukça uyum gösterebilmektedir. Bu koyunların canlı ağırlığı 45-50 kg. yapağı verimi 1-1,5 kg. süt verimi ise 0,5-1 kg/gün civarındadır (YAZICI, 1991,226).

Araştırma alanımızdaki, Ağilözü, Akyazı, Başpınar, B.Çakırman, Geyikli, Günebakan, Koçyatağı, Mecidiye, Tatlısu ve Yoğurtlu köyleri küçükbaş hayvan bakımından en zengin köylerdir. Bunlardan Ağilözü, Koçyatağı, Mecidiye ve Tatlısu haricindeki köyler aynı zamanda çok sayıda Şavaklı haneyi barındırmaktadır. Adı geçen köylerin ve küçükbaş hayvan sayısının yüksek olduğu köylerin mera arazilerinin de fazla olduğuna dikkat edilirse, küçükbaş hayvancılığın, mera miktarıyla doğrudan ilişkili olduğu ortaya çıkmaktadır (Tablo:4.17).

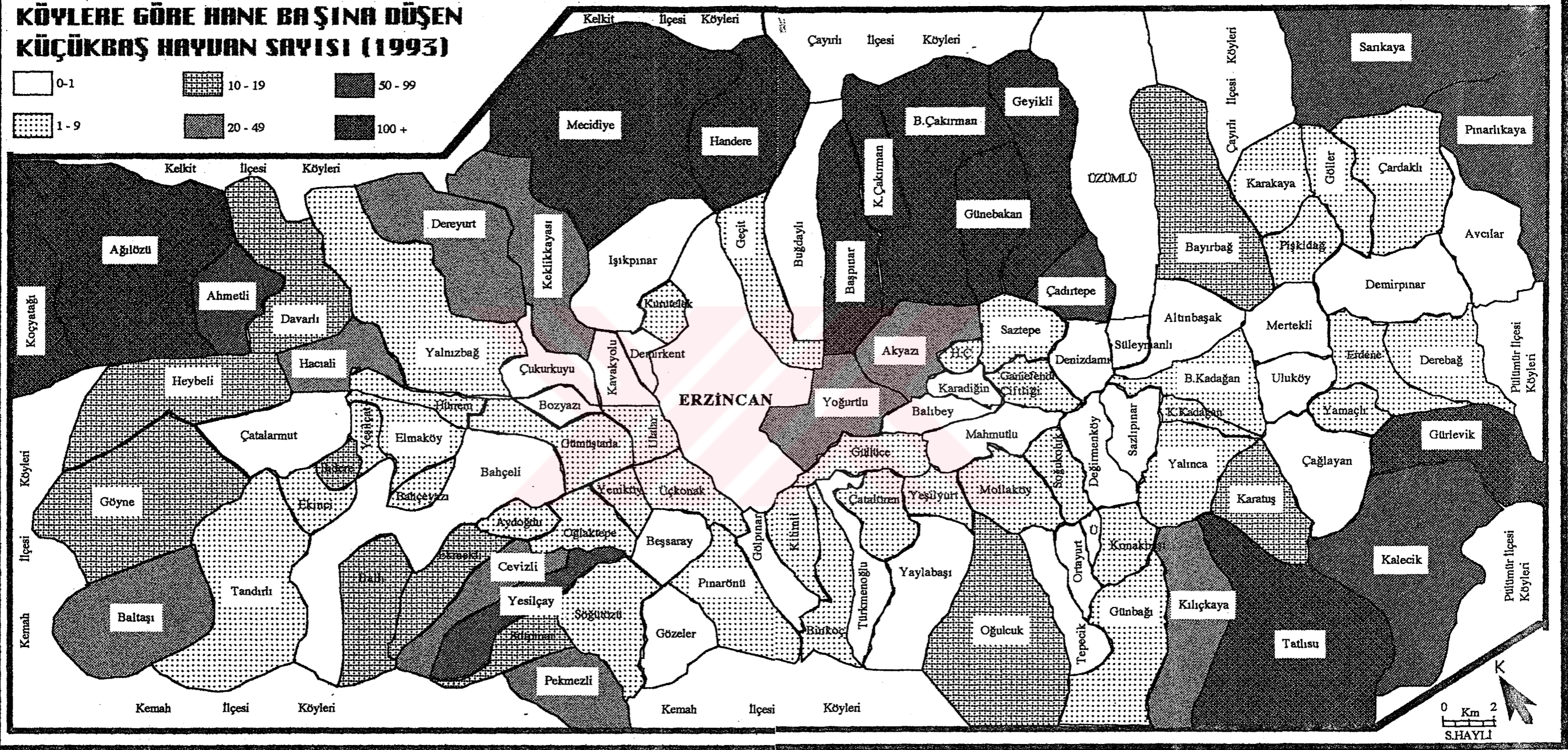
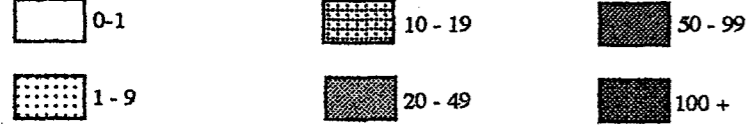
Araştırma alanımızdaki toplam 105 köyün 87'sinde az veya çok küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmakta iken, geri kalan 18 köyde küçükbaş hayvan bulunmadığı görülmektedir. Bunlar ise; Balıbey, Bozyazı, Çukurkuyu, Denizdamı, Demirpınar, Ortayurt, Tepecik, Yaylabası, Türkmenoğlu, Gölpınar ve Bahçeli köyleri gibi, ovada veya etekte yer alan köylerdir (Şekil:4.23).

Erzincan Ovası ve çevresinde küçükbaş hayvan varlığının köylere göre dağılışına baktığımızda; ovayı çevreleyen kuşakta yer alan köylerdeki yoğunlaşma dikkati çekmektedir. Bu köyler, hem hane sayısı, hem de nüfus bakımından küçük köyler olduklarından hane ve kişi başına düşen küçükbaş hayvan sayıları birbirine paralellik göstermektedir. Şehrin hemen doğusundaki Yoğurtlu ve Akyazı köyleri ise az miktarda meraya sahip olmalarına rağmen barındırdığı Şavaklı aileler sebebiyle, yüksek miktarlarda küçükbaş hayvana sahiptirler. Ancak, bu köylerin yüksek nüfus ve hane sayıları bunların, yukarıda belirtilen köylerden, hayvan yoğunluğu bakımından bir veya iki basamak daha düşük grupta yer almalarına sebep olmuştur (Şekil:4.22, Şekil:4.23).

Ova kesiminin hayvan yetiştiriciliğinde büyükbaş hayvancılığın hâkimiyeti söz konusu iken, dağlık kesimdeki hayvancılık faaliyetlerinde küçükbaş hayvancılık kesin hâkim durumdadır. Et, deri ve yapağı yününün yanında, Erzincan'ın peynir ihtiyacı ile diğer illerde de oldukça beğenilen tulum peynirinin üretiminde, yöredeki küçükbaş hayvancılığın rolü çok önemlidir. Küçükbaş hayvancılık, yıllık 20 000'i aşan gövde et, 4 000 tonu aşan peynir ve 150 tonluk yapağı yünü üretimi ile hayvansal gelirlerin büyük bir kısmını temin etmektedir.

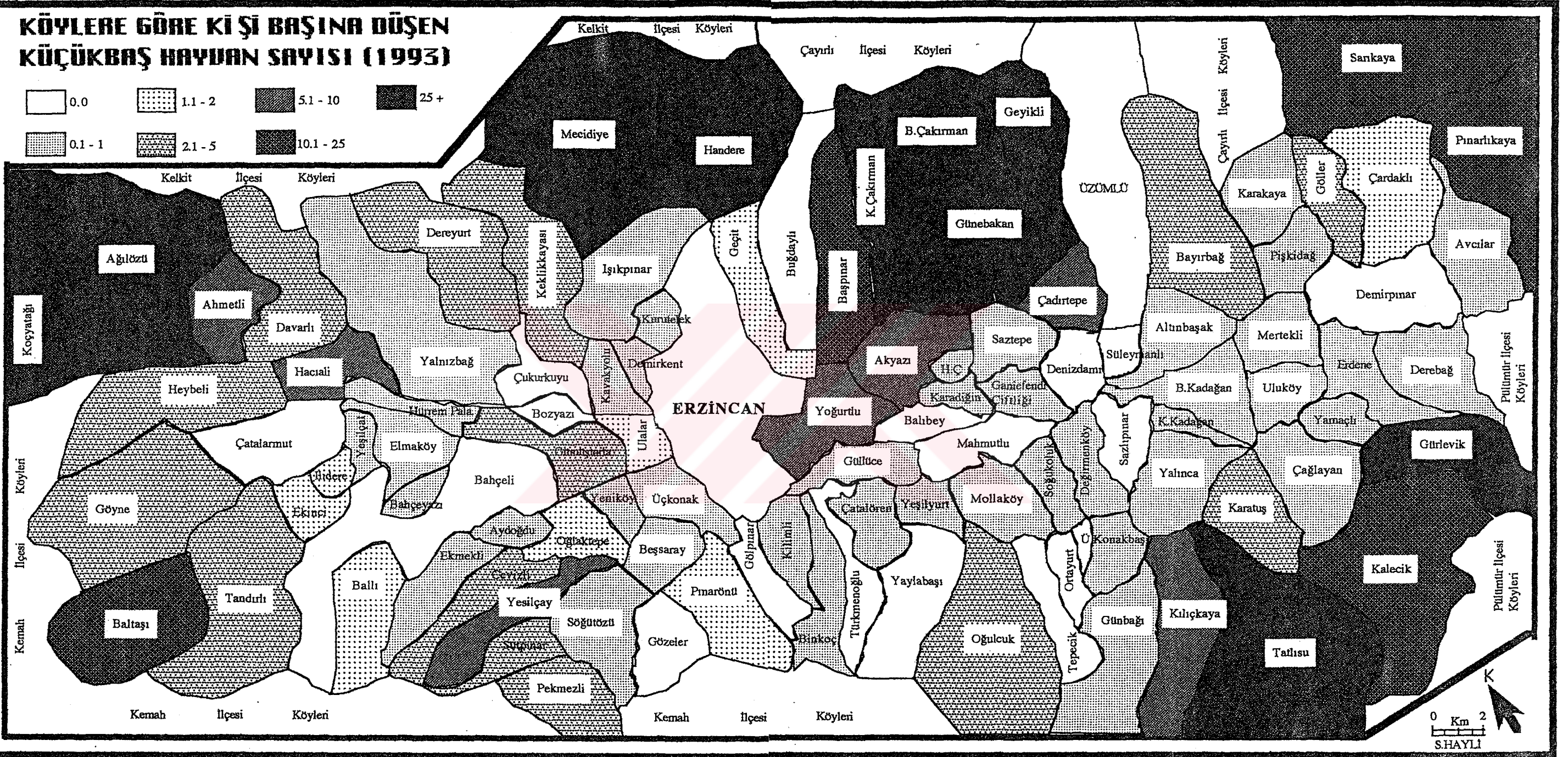
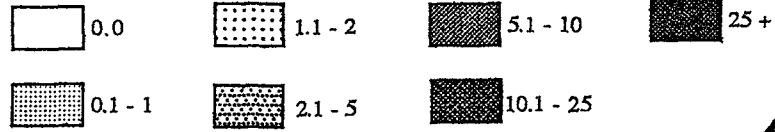
Şekil: 4. 22

KÖYLERE GÖRE HANE BAŞINA DÜŞEN KÜÇÜKBAŞ HAYVAN SAYISI (1993)

Şekil: 4. 23

KÖYLERE GÖRE KİŞİ BAŞINA DÜŞEN KÜÇÜKBAŞ HAYVAN SAYISI (1993)

4.2.3. Büyükbaş Hayvancılık

Erzincan ovası ve çevresinde büyükbaş hayvancılık da önemli bir uğraşdır. Büyükbaş hayvanlar genelde eti, sütü ve derisi için beslenmesine rağmen ova etrafındaki dağlık sahada yer alan köylerde ve bahçeciliğin yapıldığı köylerde, hâlâ kullanılmakta olan hayvan pulluğu ve karasaban için güç kaynağı olarak da beslenmektedir. Büyükbaş hayvan türleri içinde çok büyük bir kısmını inek oluştururken, öküç ve manda sayısı oldukça sınırlıdır.

Araştırma alanında 1993 yılında yaptığımız tespitlere göre, toplam 34 411 adet büyükbaş hayvan bulunmaktaydı. Bu miktar 170 167 adet olan il geneli büyükbaş hayvan sayısının % 20,2'sine, araştırma alanımızdaki hayvan varlığının % 14,3'üne karşılık gelmektedir. Beslenen büyükbaş hayvanların çoğunluğu ailelerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla beslenenlerden oluşmaktadır. Yöredeki büyükbaş hayvancılık, mera hayvancılığı şeklinde yapılmaktadır. Ticarî amaçla besi hayvancılığı şeklinde büyükbaş hayvan yetiştiriciliği son yıllarda gelişmeye başlamıştır. Özellikle 1990'lı yılların başında artmaya başlayan besi hayvancılığı, 1992 depreminden dolayı önemli kayıplara uğramış, fakat yapılan 2 500 ahır ve 1 600 adet samanlık ile ahır hayvancılığı yeniden canlandırılmaya çalışılmıştır (ÜNAL,E vd.,1993,48-52).

Geçim tipi büyükbaş hayvancılıkta, daha ziyade *kara sığır* ve *doğu kırmızısı* ırkı hâkim durumda iken, besi hayvancılığında ise çoğunlukta *Montofon*, *Holstein* ve *Jersey* ırkı sığırlar tercih edilmektedir. Kendi ihtiyaçları için büyükbaş hayvan besleyen hanelerde az da olsa, Montofon, Holstein ve Jersey ırkı hayvanlara rastlanmaktadır. İlgili kuruluşlar tarafından hayvan ıslahı çalışmaları sürdürülmekte olup, suni tohumlama yoluyla hayvan ırklarının iyileştirmesi çabalarına girişilmiştir. Tarım İl Müdürlüğü'nün verilerine göre araştırma alanı köylerine bu amaca yönelik olarak 1984-1990 yılları arasında 5 376 adet suni tohumlama yapılmış ve % 75'in üzerinde başarı sağlanmıştır. Geçime yönelik büyükbaş hayvan faaliyetleri, genelde sağlıklı ahırlarda ve sınırlı çeşitte hayvan besin maddesi ile yapıldığından, sığırlarda et ve süt verimi oldukça düşüktür. Yerli ırklarda canlı ağırlık 300-500 kg, süt verimi ise yıllık 1 000-1 500 kg. arasında, kültür ırklarında ise canlı ağırlık 500-700 kg., yıllık süt verimi ise 3 000 kg.'ı bulmaktadır. Yerli ırk sığırlardan, suni tohumla elde edilen melez ırk sığır sayısı her geçen yıl artmaktadır.

Büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinin araştırma alanımızdaki köylere göre dağılışına baktığımızda, hâkim ekonomik faaliyetin hayvancılık olduğu köylerde bile, büyükbaş hayvancılığın tek geçim kaynağı durumunda olduğunu, Ulalar köyü hariç görmemiz mümkün değildir. Çünkü, Ulalar köyündeki başlıca ekonomik faaliyet, tamamıyla süt ve besi

hayvancılığına dayanmaktadır (Şekil:3.7). Köylere göre hane başına düşen büyükbaş hayvan sayısı bakımından olaya yaklaştığımızda, dağlık ve etek sahada yüksek değerler gösteren köylerin yanında pek çok ova köyünde de, hane başına 3-5 adet büyükbaş hayvan düşmektedir. Özellikle Fırat (Karasu) Irmağı'nın iki yanındaki geniş çayır-mera alanları sayesinde bu kesimde yeralan köylerde geleneksel ahır hayvancılığı faaliyetleri sayesinde aynı yoğunluk değerleri görülebilmektedir. Ovanın kuzeydoğusunda yeralan Bayırbağ köyü yüksek hane sayısına (250) rağmen, yoğun olarak yürütülen besi hayvancılığı sayesinde, hane başına 6 büyükbaş hayvan gibi yüksek bir değere sahiptir. Aynı şekilde Saztepe, Balıbey ve Sütüpnar köylerinde Ulalar köyü gibi süt inekçiliği yaptığından hane başına 6-20 arasında büyükbaş hayvan düşmektedir. Bunların dışında Pınarlıkaya, Denizdamı, Pekmezli, Ekmekli, Heybeli, Davarlı, Koçyatağı, Dereyurt, Ahmetli, ve Ağılözü köylerinde, düşük hane sayılarına bağlı olarak, hane başına düşen büyükbaş sayısı yüksek çıkmaktadır (Şekil:4.20, Şekil:4.21).

Büyükbaş hayvancılık, ova kesiminin hayvancılık faaliyetinin bir özelliğidir. Nitekim en fazla büyükbaş hayvana sahip olan köyler ovada yer almakta, hâkim ekonomik fonksiyonları hayvancılık olan köylerde bile daha az büyükbaş hayvan bulunmaktadır (Şekil:3.7, Tablo:4.18)

Tablo: 4.18 - Araştırma Alanında Farklı Morfolojik Birimlerde Yer Alan Bazı Köylerde, Nüfus - Çayır ve Mera Arazisi - Büyükbaş Hayvan Sayısı İlişkisi (1993).

OVA KESİMİ				DAĞLIK KESİM			
Köyün Adı	Nüfusu	Çayır-Mera(da)	Büyükbaş Hay.	Köyün Adı	Nüfusu	Çayır-Mera(da)	Büyükbaş Hay.
Ulalar	4 002	1 652	6 000	Ağılözü	46	37 000	320
Kavakyolu	3 390	-	1 500	Kalecik	140	25 120	200
Mollaköy	1 360	2 045	1 120	Kılıçkaya	258	53 794	200
Altınbaşak	2 094	3 360	1 000	Ahmetli	102	6 500	150
Yoğurtlu	1 988	653	1 000	Davarlı	108	13 203	150
Saztepe	230	1 850	800	Sarıkaya	210	55 053	150
Aydoğdu	643	498	700	Tatlısu	338	64 993	150
Karatuş	598	1 400	515	Handere	57	32 000	100
Uluköy	1 873	3 261	500	Göyne	117	17 180	100
Karadığın	750	600	500	Baltaşı	86	2 010	100
B.Kadağan	498	1 750	500	K.Çakırman	123	6 372	60
Güllüce	657	1 976	400	Girlevik	34	12 113	10

Kaynak: Arazide Uygulanan Anketler ve Köy Hizm. Gen. Müd.

Araştırma alanımızdaki köylerde büyükbaş hayvan sayısı ile mera arazisi arasında bir bağlantı kurmak genelde mümkün değildir. Bu ilişkiden çok, köylerin nüfus miktarları ile büyükbaş hayvan sayısı arasında genel bir uyumun söz konusu olduğunu söyleyebiliriz.

Dağlık kesimde yer alan ve geniş mera arazilerine sahip olan fakat nüfusça küçük köylerde büyükbaş hayvan sayısının azlığı; buna karşılık ovada ve az mera arazisine sahip olan, fakat nüfusu nisbeten kalabalık olan köylerde büyükbaş hayvan sayısının çokluğu dikkat çekicidir (Tablo:4.18).

4.2.4. Yük ve Çeki Hayvanları

Araştırma alanımızda at, eşek ve katırdan oluşan yük ve çeki hayvanlarının sayısı 2 255 adettir (1993). Yük ve çeki hayvanları, arazileri engebeli ve çok parçalanmış olan dağ köylerinde yerleşmeler ile tarım alanları arasında ulaşım ve tarımsal ürün nakli için kullanılmaktadır. Ayrıca bu gibi dağ köylerinde kışın kısa süreli de olsa meydana gelen yol kapanmalarında, ovaya iniş için at kullanılmaktadır. Hakim fonksiyonları hayvancılığı dayalı olan köylerde, yazın uzak yaylalara çıkılırken, çeşitli eşyaların taşınmasında katırlar kullanılmakta, yakın yaylalardaki sürülerin çobanlarına ise günlük ihtiyaçlarının götürülmesinde de at, merkep ve katır gibi çeşitli yük hayvanları kullanılmaktadır. Ova köylerinden fazlaca (10-30 arasında) sahip olan köylerde Akyazı, Bahçeli, Çukurkuyu, Demirkent, Güllüce, Karatuş, Mertekli, Saztepe, Uluköy, Yalınca ve Yalnızbağ gibi bile yük ve çeki hayvanı sayısının yüksek olduğu dikkati çekmektedir (Şekil:4.24). Belirtilen köylerdeki yerleşmeler ile özellikle köy arazisinin uzak ve kenar kesimlerindeki bağ ve bahçe tarım arazileri arasında günlük geliş-gidişlerde kullanılmalarına bağlı olarak yük ve çeki hayvanı sayısı artış göstermiştir.

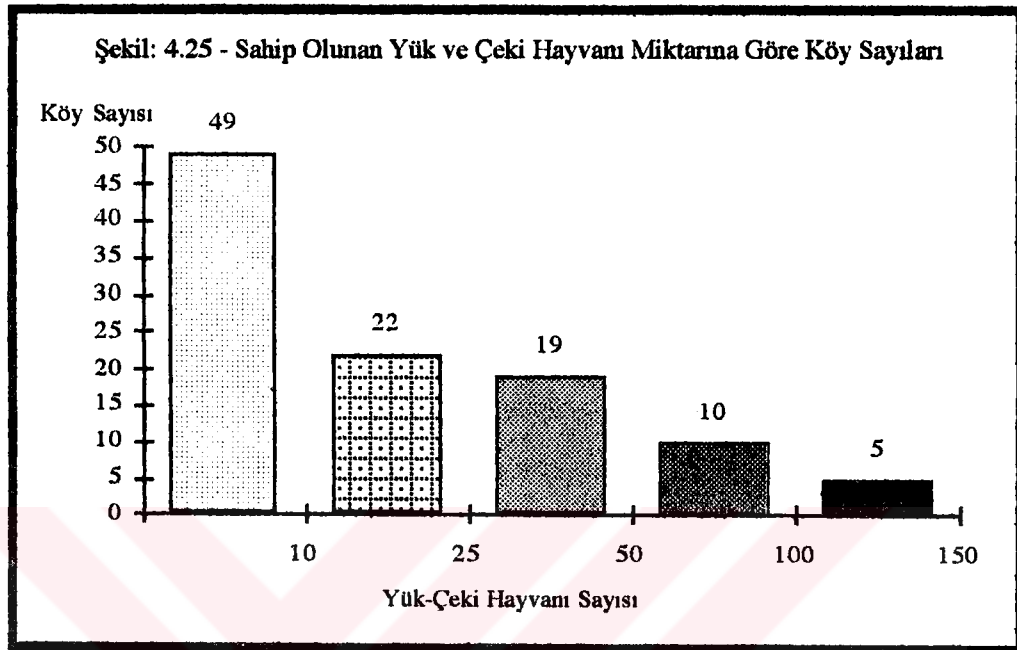
Araştırma alanımızda bulunan toplam 2 255 adet yük ve çeki hayvanının dağılımına baktığımızda, daha önce de belirtildiği gibi hâkim ekonomik fonksiyonları hayvancılık olan küçükbaş hayvan sürülerini yaylaya çıkaran dağlık kesim köylerinde yoğunlaşmanın olduğu görülmektedir. Bu bakımdan, Munzur Dağları'nın doğu uzantısı olan Mercan Dağları ve alanımızın kuzeydoğu kesimini oluşturan Esence Dağları eteklerindeki köyler belirgenleşmektedir. Belirtilen sahalarda yer alan köylerden her birinde 25 ile 150 arasında değişen miktarlarda yük ve çeki hayvanı bulunmaktadır (Şekil:4.24).

Erzincan şehrinin batısındaki Çukurkuyu, Demirkent ve Karayolu köyleri ile şehrin güneydoğusunda yer alan Çatalören köylerinin, yük ve çeki hayvanı sayısı bakımından yüksek değerler göstermesinin sebebi ise; genelde şehirde at arabası ile yük taşımacılığı yapanların büyük bir kısmının, bu köylerden olmasıdır.

Araştırma alanındaki toplam 105 köyden sadece 5'inde 100-150, 10'unda 50-100, 19'unda 25-50, 22'sinde, 10-25 ve 49'unda ise 10'dan az yük ve çeki hayvanı

bulunmaktadır (Şekil:4.24, Şekil:4.25). Bu değerler ışığında, yük ve çeki hayvanlarının az sayıda köyde toplandığını, diğer köylerde ise kırsal hayatın bir unsuru olarak geleneksel karakterde yük ve çeki hayvanı beslendiğini söyleyebiliriz.

Erzincan Ovası ve çevresi köylerinde yük ve çeki hayvanı sayısı, traktör sayısının günümüzdekinden daha az olduğu dönemlerde daha çok olmasına rağmen artan traktör sayısı, hayvan sayısının düşmesine neden olmuştur. Günümüzde traktörle ulaşılabilen hemen her sahadaki tarımsal faaliyetlerde güç ve ulaşım ihtiyacı, traktörle karşılanmakta olduğundan yük ve çeki hayvanlarına olan gereksinim minimum düzeye inmiştir. Geçmişte gücünden yoğun olarak yararlanan yük ve çeki hayvanları artık eskiden kalan alışkanlıklar nedeniyle ve köy içinde küçük çaplı yük taşımacılığı ve ulaşım amacıyla kullanılmaya devam etmektedir. Kısaca, hayvancılıkla geçinen ve yazları yaylalara eşya ve yük götürmek zorunda kalılan köyler haricinde yük ve çeki hayvanı yetiştiriciliği bir zorunluluk halinden çıkmıştır.

4.2.5. Kümes Hayvancılığı

Araştırma alanı köylerinde, çoğunluğu tavuk olmak üzere, hindi, ördek ve kaz gibi toplam 242 971 adet kümes hayvanı bulunmakta olup; bu miktar, İl toplamı kümes hayvanının, % 52,5'i gibi yüksek bir orana karşılık gelmektedir. Bu değer, Erzincan Ovası ve çevresinde kümes hayvancılığının oldukça fazla yapıldığını göstermektedir. Toplam kümes hayvancılığı içinde en büyük pay tavukçuluğa aittir (% 95,2). Tavukçuluğun dışında az miktarlarda hindi (% 4,1) Ördek (% 0,5) ve kaz (% 0,2) yetiştiriciliği de yapılmaktadır (Tablo:4.19).

Tablo: 4. 19- Araştırma Alanında Kümes Hayvanı Varlığı ve İl Toplamına Göre Durumu (1993).

Türü	Sayısı	%	İl Toplamı	İl Toplamına Göre %
Tavuk	231 370	95.2	408 520	88.2
Hindi	10 000	4.1	38 284	26.1
Ördek	1 226	0.5	3 976	30.8
Kaz	375	0.2	12 262	3.0
Toplam	242 971	100	463 042	52.5

Kaynak: Arazide Uygulanan Anketler ve Erzincan Tarım İl Müd.

Mevcut kümes hayvanı sayısı, toplam haneye (14 256) oranlandığında her hanede teorik olarak ortalama 16 kümes hayvanı beslendiği ortaya çıkmaktadır ki, bu sayı ailelerin beyaz et ihtiyaçlarının önemli bir kısmını ve yumurta ihtiyacını karşılayacak düzeydedir. Tüm köylerde tavuk yetiştirilmekte iken, sulak alan isteyen ördek ve kaz yetiştiriciliğine, Fırat (Karasu) Irmağı'na sınır olan ve arazisi içinde taban suyu yüksek, küçük bataklık alanlarının mevcut olduğu ova tabanlı köylerinde rastlanmaktadır. Yörede sadece kaz veya ördek yetiştiriciliği şeklinde kümes hayvancılığına rastlanmayıp, tavuk ve hindilerle karışık olarak az miktarlarda yetiştirilmektedir.

Yukarıda bahsedilen ilkel metodlarla ve yerli ırklarla daha çok aile tavukçuluğu şeklinde yürütülen bu faaliyetin dışında, araştırma alanımızdaki kümes hayvancılığı bakımından önemli bir paya sahip olan modern tavuk çiftlikleri de mevcuttur. Araştırma alanımızda bu tesislerden, biri Karatuş Köyü'nde, diğer ikisi de, Akyazı- B.Çakırman köyleri arasında yer alan çiftlikler olmak üzere toplam 3 adet mevcuttur. Bu işletmeler nisbeten yüksek üretim kapasiteleri ile dikkati çeker. Yılda 40-50 günden oluşan 6 yetiştirme döneminde bu çiftliklerde tamamen et tavukçuluğu yapılmaktadır. Kış mevsiminin çok soğuk geçtiği yıllarda yetiştirme dönem sayısı 5'e inmektedir. Karatuş köyünde bulunan Tunay Tavuk Çiftliği, Kuluçka tesisleri, yaklaşık 10 000 civciv besleme kapasiteli kümesleri, piliç kesim-temizleme birimleri ve büyük saklama kapasitesine sahip dondurucular ile oldukça büyük bir tavuk çiftliğidir. Diğer iki çiftlik ise, Köy-Tür işletmesine bağlı olup 5 000 ve 7 500 civciv besleme kapasiteleri vardır. Bu çiftliklerin civciv, yem ve çeşitli bakım faaliyetleri Köy-Tür tarafından yapılmakta, yetişen piliçler canlı olarak işleme tesislerine götürülmektedir.

Araştırma alanımızda aile yetiştiriciliği şeklindeki kümes hayvancılığının yanında, adı geçen tavuk çiftliklerinden yılda ortalama olarak 112 000-135 000 adet tavuk yetiştirilmektedir. Bu üretim, Erzincan şehrinin piliç eti ihtiyacını karşıladığı gibi, Tunceli, Gümüşhane, Trabzon ve Sivas illerine de pazarlanmaktadır.

4.2.6. Arıcılık

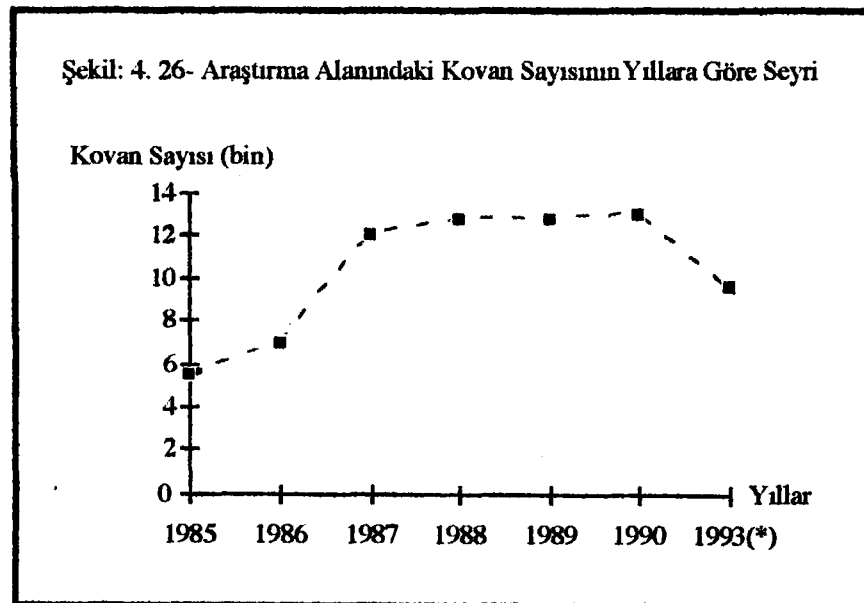
Araştırma alanımızda arıcılık, eskiden beri önemli bir uğraştır. 1591 yılına ait tahrir kayıtlarında, kovan başına iki akçe olarak alınan toplam 23 848 akçe bal resmi (vergi)nden (MİROĞLU,1990,187) anlaşılacağı gibi 16.yüzyılın sonlarında Erzincan Ovası ve çevresinde 11 924 kovan bulunmaktadır ki, bu miktar hemen hemen günümüzdeki kadardır.

1985-1993 yılları arasında, son yıl hariç, kovan sayısında genelde artış gerçekleşmesine rağmen, 1989 yılında görülen Varoa hastalığı sebebiyle küçük bir azalma olmuştur. Bunun dışında sürekli artma gösteren kovan sayısının, 13 Mart 1992 depreminin yarattığı olumsuz şartlar sebebiyle, araştırma yaptığımız dönemde (1992-1993) azaldığı görülmüştür. Gerekli bakımı göremeyen ve yazın yaylalara götürülmeyen kovanlar, arılar tarafından terkedilmiş, halkın tabiriyle çok sayıda kovan sönmüştür (Tablo:4.20, Şekil:4.26).

Tablo:4. 20- Araştırma Alanında Yıllara Göre Kovan Sayısı, Bal ve Balmumu Üretimi (1985-1993).

Yıllar	Kovan Sayısı	Bal Üretimi (Ton)	Bal Mumu Üretimi (Ton)
1985	5 448	116.4	5.5
1986	6 968	206.7	3.8
1987	12 078	268.5	6.5
1988	12 809	281.2	5.8
1989	12 736	128.1	5.7
1990	13 079	286.5	10.5
1993(*)	9 640	200.2	12.1

Kaynak:Erzincan Tarım İl Müdürlüğü ve (*) Arazide Uygulanan Anketler.

Araştırma alanımızdaki köylerde tamamen arıcılıkla uğraşan hane yoktur. Arıcılık, diğer ekonomik faaliyetlerin dışında ek uğraşı şeklinde yapılmaktadır. Yaz mevsiminin başlangıcında köyden toplanan tüm kovanlar köyün yaylasına veya kiralanmış başka bir yaylaya götürülmektedir. Kovanların bakımını ya kovan sahipleri sırasıyla, ya da arıcılıktan anlayan kişiler ücret karşılığında üstlenmektedir. Bu tür organizasyonların gerçekleştirilemediği köylerde ise (genelde az kovana sahip köylerdir) kovanlar köyde şahısların kendi arazilerinin en elverişli yerlerine koyulmaktadır (Foto:4.21).

Araştırma alanı çevresindeki dağlık saha, arı yetiştiriciliği için hem flora hem de iklim şartları bakımından elverişli özelliklere sahiptir. Arıların aktivitesini sürdürebileceği serin hava ve ilkbaharda hatta yaz aylarında bile açık kalan çiçekler, arıcılığın gelişerek devam etmesini sağlamaktadır.

Arıcılık faaliyetinin araştırma alanındaki dağılışı ise, yukarıda bahsettiğimiz doğal şartlara bağlı olarak, dağlık kesim köylerinde belirginleşmektedir. Kovan sayısı bakımından Ulalar (1 200), Koçyatağı (1 000) ve Kavakyolu köyleri başta gelmektedir (Şekil:4.27). Bu köylerden Koçyatağı, zaten dağlık olan ve arıcılık için uygun şartlar gösteren kendi arazisinde kovanlarını barındırırken, Ulalar ve Kavakyolu köylerinde kışın kapalı alanlarda korunan kovanlar, yaz başında Refahiye İlçesi yaylalarına götürülmektedir. Mecidiye (450) ve Göyne (400) köyleri de yer aldıkları dağlık sahaya bağlı olarak kovan sayısı bakımından dikkati çeken diğer köylerdir. Arı kovani bulunmayan toplam 48 köyün sadece 9'u dağ köyüdür. Bu köylerin tamamına yakınının hâkim ekonomik faaliyetini küçükbaş hayvancılık oluşturduğundan ve yaz mevsiminde hayvan sürüleriyle birlikte sürekli hareket halinde olduklarından, sâbit bir mekân ve fazla ilgi isteyen arıcılığa yönelmemişlerdir. Geri kalan 39 köyün kovani olmayıp, bu köylerin çoğu ova tabanında, bir kısmı da etek kesiminde yer almaktadır (Şekil:4.27).

B.Çakırman, Bayırbağ, Dereyurt, Baltası, Yeşilçay, Girlevik, Çardaklı gibi köyler, konumları uygun ve arıcılık potansiyelleri yüksek olmasına rağmen, hem küçükbaş hayvancılığa yönelmiş olmaları, hem de önceki yıllarda arıcılık faaliyetlerinde yaşanan başarısız tecrübeler sebebiyle 50'şerden az kovana sahiptirler (Şekil:4.27)

Erzincan Tarım İl Müdürlüğü tarafından, arı yetiştiriciliği kursları açılmasına rağmen yeterli katılım olmaması nedeniyle, istenilen başarı sağlanamamaktadır. Arı yetiştiriciliği için fazlaca öneme sahip olan teknik bilginin yetersiz olması ve geleneksel metodların uygulanmasına bağlı olarak, kovanlardan yeterli randıman alınamamaktadır. Araştırma alanımızda eski tip kovanların sayıca yok denecek kadar azalmış, bunların yerini modern

Foto:4. 20- Geyikli- Günebakan Köyleri arasındaki tarım arazileri etrafında otlatılan bir küçükbaş hayvan sürüsü görülmektedir. Küçükbaş hayvancılık, hayvan sayısı ve sağladığı gelir bakımından, araştırma alanımızda oldukça önemli bir iktisadi faaliyettir.

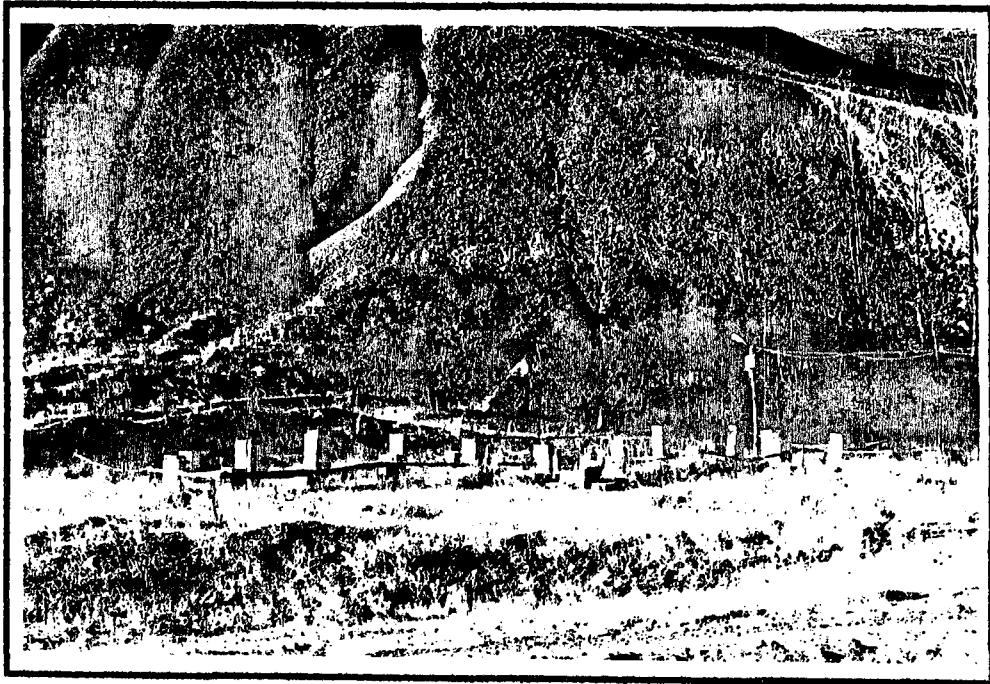

Foto:4. 21- Dereyurt Köyü'nde, bir grup arı kovanı görülmektedir. Erzincan Ovası ve çevresinde arıcılık, yüksek potansiyelle sahip bir iktisadi faaliyettir. Eski tip kovanların yok denecek kadar azalmış, bunların yerini fenni kovanlar almıştır.

(fennî) kovanların almış olmasına rağmen, aslında kovan başına 40-50 kg., çiçeği bol bölgelerde 80-100 kg. bal verimine sahip olan modern kovanlardan (DOĞANAY, 1994 b, 240) araştırma alanımızda ortalama olarak 20 kg. bal alınabilmektedir. Bu durumda, bilinçsiz ve geleneksel metodların uygulanıyor olması, en büyük etkindir. Çünkü, gerekli teknik bilgilere sahip ve modern metodlarla arıcılık yapan kişilerin, kovan başına ortalama 70-80 kg. bal alabildikleri tesbit edilmiştir.

Bal ve balmumu üretimi, genelde kovan sayısının artış ve azalışına uygun bir seyir göstermektedir. 1993 yılı itibariyle 200 tonu aşan bal ve 12 tonu aşan balmumu üretimiyle arıcılık faaliyetleri, Erzincan Ovası kırsal ekonomisinde önemli bir paya sahiptir. Mevcut doğal ve beşeri kaynaklar yeterince değerlendirilerek, kovan başına verimin yükseltilmesi suretiyle, bu faaliyetin sağladığı gelirin en az 3-4 katına çıkarılmasını sağlayacak potansiyel vardır.

4.3. Sanayi ve Köylerde El Sanatları

Araştırma alanımızın da içinde yer aldığı Doğu ve Güneydoğu illerinin tamamına yakını, özel kesim yatırımlarından yeterince pay alamadıklarından sanayileşme bakımından geri kalmışlardır. Bu sorunu ortadan kaldırmak amacıyla ilk kez 1968 yılı programında *Kalkınmada Öncelikli Yörelere* uygulaması başlatılmışsa da, doğal kaynakların yetersizliği, coğrafi güçlükler ve altyapı yetersizlikleri gibi sebeplerden dolayı bir türlü amaçlanan sanayileşme düzeyine ulaşamamıştır (USTAOĞLU,1991,49).

Araştırma alanımızdaki sanayi kuruluşlarına geçmeden önce, sanayi kuruluşları için ayrılmış olan alanlardan kısaca bahsedelim: Önceleri şehrin doğu çıkışında inşa edilen fakat şehrin gelişmesine bağlı olarak şehir içinde kalan *Erzincan Küçük Sanayi Sitesi* 1970 yılında faaliyete geçmiştir. Toplam 126 952 m²'lik bir alana ve toplam 107 işyerine sahiptir. İşyerlerinin tamamına yakını küçük atölye ve imalathane karakterindedir. Site, kendi içinde aynı türden işkollarının birarada bulunduğu bir mekansal bölünüş göstermektedir. Erzincan şehrinin yaklaşık 3 km. tadar doğrultusunda Geçitköyü'nün arazisinin en güneyinde, Erzincan-Erzurum karayolu üzerinde yer alan *Marangozlar 2. Küçük Sanayi Sitesi* toplam 30 000 m²'lik bir alanda kurulmuştur. 74 adet işyeri ve banka, sağlık merkezi, PTT, lokanta, kahvehane, süpermarket, terzi , berber, dershane ve misafirhaneden oluşan sosyal tesisleri ve bir idare binası mevcuttur. Ayrıca 24 adet rezerv boş arsa ayrılmıştır. Bu sitenin hemen doğusunda ise 1988 yılında faaliyete geçen *Erzincan İmalatçılar Küçük Sanayi Sitesi* ise 150 000 m²'lik bir alanda kurulmuş olup, 326 adet işyerine sahiptir. Erzincan İl Özel İdaresi ile Ticaret ve Sanayi Odası işbirliğiyle 1981 yılında kurulan *Erzincan Organize Sanayi*

Bölgesi yer seçimi bakımından son derece uygun şartlara sahiptir. Çünkü şehrin 10 km. kadar batısında, Çardaklı ve Göyne derelerinin yığıldığı kum ve çakıllardan oluşan, hiçbir tarımsal değeri olmayan ve arazi verimliliği bakımından VIII. Sınıfa dahil olan Karayazı mevkiinde yaklaşık 2 milyon m² üzerinde kurulmuştur. Şehre yakınlığı, tarımsal arazileri işgâl etmemesi ve E-97 Devlet Karayolu'na sadece 2-3 km. gibi kısa bir mesafede bulunması açısından oldukça avantajlıdır (Şekil:4.4). Ancak aradan 10 yılı aşan bir süre geçmesine rağmen alt yapı işleri kısmen tamamlanabilmiştir. Bu nedenle, Erzincan Organize Sanayi Bölgesi'nde 1993 yılı itibariyle biri kuruluş aşamasında, diğeri inşa halinde olan sadece iki tekstil sanayi tesisi bulunmaktadır. Görüldüğü gibi Erzincan Ovası'nda özel teşebbüs için sanayi işyeri sorunu çözümlenmiş durumdadır.

Araştırma alanımızda 25 kişiden fazla işgücü çalıştıran sanayi tesislerini şöyle sıralayabiliriz: Erzincan'da 1939 depreminden sonra ortaya çıkan ekonomik durgunluğu önlemek için ilk sanayi girişimi devlet tarafından gerçekleştirilmiş, 1949 yılında temeli atılan ve 1954 yılında işletme açılan *Sümerbank İplik Fabrikası*, şehrin ekonomik bakımdan canlanmasını sağladığı gibi, o yıllarda çevre köylerden şehre doğru önemli işçi göçüne de sebep olmuştur. Fabrikanın iplik kısmı 1954, dokuma kısmı ise 1964 yılında faaliyete geçmiştir. Kuruluş yıllarında 1 800 ton iplik üretilmekte iken günümüzde 2 350 ton iplik üretilmektedir. Dokuma kısmı ise kuruluş yıllarında 8 milyon metre ham bez üretmekte iken, Erzincan Şeker Fabrikası kurulduktan sonra, bez şeker torbası ihtiyacını karşılamak için yılda 12 milyon metre üretime ulaşılmıştır. Ancak son yıllarda sentetik çuvalların daha ucuza mal edilmesine bağlı olarak, üretim miktarı 5 milyon metreye kadar inmiştir. Fabrikanın hammaddesini oluşturan işlenmiş pamuğun büyük bir kısmı, Çukurova ve Iğdır Ovası'ndan getirilmektedir. Fabrikanın istihdam durumu 1993 yılında 663 kişidir.

Erzincan'daki ikinci önemli sanayi kuruluşu 1956 yılında açılan *Erzincan Şeker Fabrikası*'dır. Erzincan ve çevresinin şeker pancarı ekimine uygun olduğunun anlaşılması üzerine, 1953 yılında Erzincan ve Civarı Pancar Ekicileri Üretim Kooperatifi kurulmuştur. Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. ve bu kooperatifin ortaklığı ile 1954 yılında yapımına başlanan Erzincan Şeker Fabrikası, Ekim 1956'da işletmeye açılmıştır. Fabrika için gerekli olan pancar, Erzincan merkez, İliç, Kemaliye, Tercan, Refahiye, Gümüşhane merkez, Kelkit ve Şiran, Sivas'ın Susehir ve Divriği ilçelerinden sağlanmaktadır. Türkiye Şeker Üretiminin % 3-4'ünü sağlamaktadır. Fabrika yetkililerinden alınan bilgilere göre, 1993 yılı itibariyle, Türkiye'deki 28 Şeker Fabrikası içinde, kârâ geçen tek fabrikadır. Aynı yıl fabrikanın istihdam durumu 1 014 kişidir.

TürkiyeŞeker Fabrikaları A.Ş.'ne bağlı olan *Erzincan Makine Fabrikası* şeker fabrikalarının makinelerini üretmekte, onarımını yapmakta, ayrıca özel ve diğer kamu kuruluşlarının da ihtiyaçlarına cevap vermektedir. 1993 yılı itibariyle, yılda 1600-1800 ton pik döküm ve çelik konstrüksiyon üretilmiş ve 263 kişi istihdam edilmiştir.

Kamuya ait diğer bir fabrika ise, 1970 yılında açılan *T.S.E.K. Erzincan Peynir ve Tereyağı Fabrikası'* dir. 7300 ton/yıl kapasiteli bu tesis T.S.E.K.'nın toplam kapasitesinin % 2,5'ini oluşturmaktadır. Son 15 yıl içinde, süt alımında uyguladığı düşük fiyat politikası ve hammadde alımındaki sistemsizlik sebebiyle zarar eder duruma gelmiş ve minimum kapasitede çalışır duruma gelmiştir. 1980 yılında 400 ton çeşitli süt ürünü imal eden fabrikada 46 kişi çalışmakta iken, 1993 yılında bu sayı 32 kişiye indirilmiş ve özelleştirme kapsamına alınmıştır.

Erzincan Ovası'nda, çok ortaklı bir sanayi kuruluşu olan ve 1970 yılında yurt dışındaki işçilerin girişimi ile kurulan ve 1977 'de üretime başlayan *Doğusan Asbestli Boru Fabrikası*, sermayesinin % 30'u İller Bankası'nın, % 28,7'si Doğu Halk Holding'in, % 4'ü İl Özel İdaresi'nin, % 27,3'ü de yöredeki küçük tasarruf sahipleri ve yurt dışındaki işçilerindir. Erzincan-Sivas Karayolu üzerinde, 14 km.'de Hürrem Palangası Köyü arazisinin batı kesiminde, 150 da. araziye kurulan fabrika entegre bir tesis halindedir (Şekil:4.4) (Foto: 4.22). Asbestli çimentodan, 20 000 ton/yıl asbestli boru, Perlit beton kiremit tesislerinde yılda 12 milyon adet beton kiremit üretilmektedir. Ayrıca yılda 7 000 m³ mermer ve granit blok işleme kapasitesine sahip Mermer İşleme Tesisleri, inşa halindedir. Perlit beton kiremit tesislerinin hammaddesi olan perlit kumu, Mollaköy'ün güneyindeki Molla Tepe (1247 m.) den getirilmektedir (Foto:4.23). Doğusan Asbestli Boru Fabrikası, üretiminin % 25'ini ihraç edebilme hedefine ulaşabilmiş değildir. En önemli pazarı, aynı zamanda en büyük paya sahip olan ortağı İller Bankası'dır. 1993 yılında istihdam ettiği işgücü sayısı 200 kişidir.

Taş ve Toprağa dayalı sanayi kolunda faaliyet gösteren 2 adet tuğla ve kiremit fabrikası Erzincan'ın olduğu kadar komşu il ve İlçelerin de ihtiyacına cevap vermektedir. Bunlardan, şehrin hemen güneyinde, fakat belediye mücavir alanı dahilinde bulunan *Ağaoğlu Toprak Sanayi ve Ticaret A.Ş.*, 17 355 000 adet/yıl kapasiteye sahiptir. Bu tesis, 1983 yılında kurulmuş olup, istihdam durumu ise, 100 kişi civarındadır. 1986 yılında kurulan *Altntepe (Altınblok) Toprak Sanayi ve Ticaret A.Ş.* ise, yılda 6 milyon adet tuğla üretmekte olup, 45 kişi çalıştırmaktadır. Bu tuğla fabrikaları, hammadde olarak kullandığı malzemeyi, ova dahilindeki Fırat (Karasu) Irmağı yatağının, çeşitli kesimlerinden temin etmektedir.

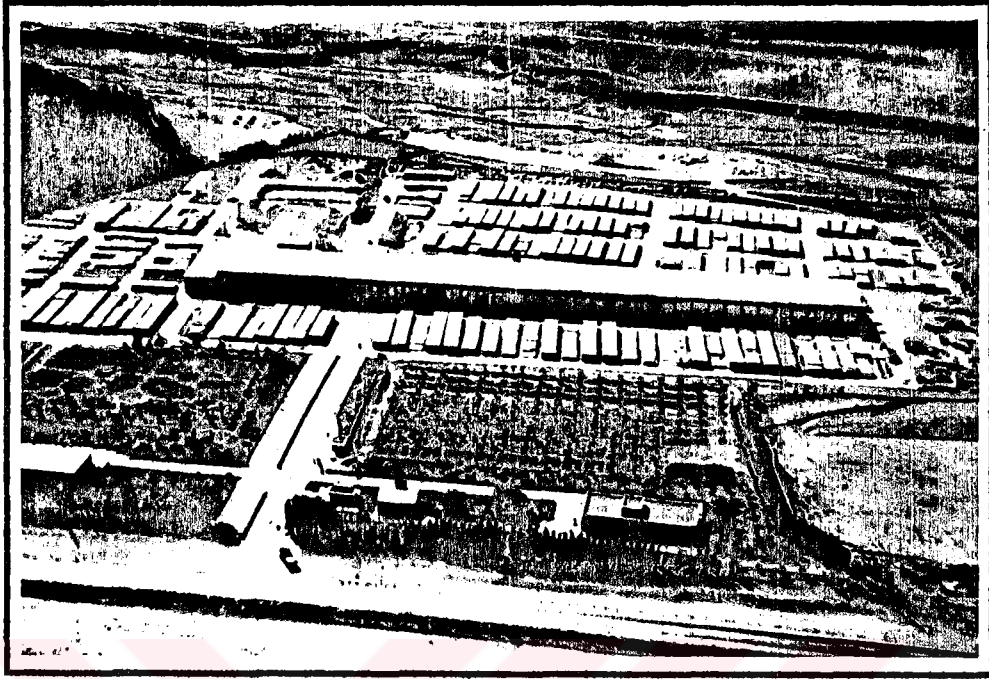

Foto:4. 22- Doğusan Asbestli Boru Fabrikası'nın genel görünüşü. Ovanın batısında, Erzincan-Sivas Karayolu kenarında, Hürrem Palangası Köyü arazisinde yer almakta ve 150 da. alan kaplamaktadır.

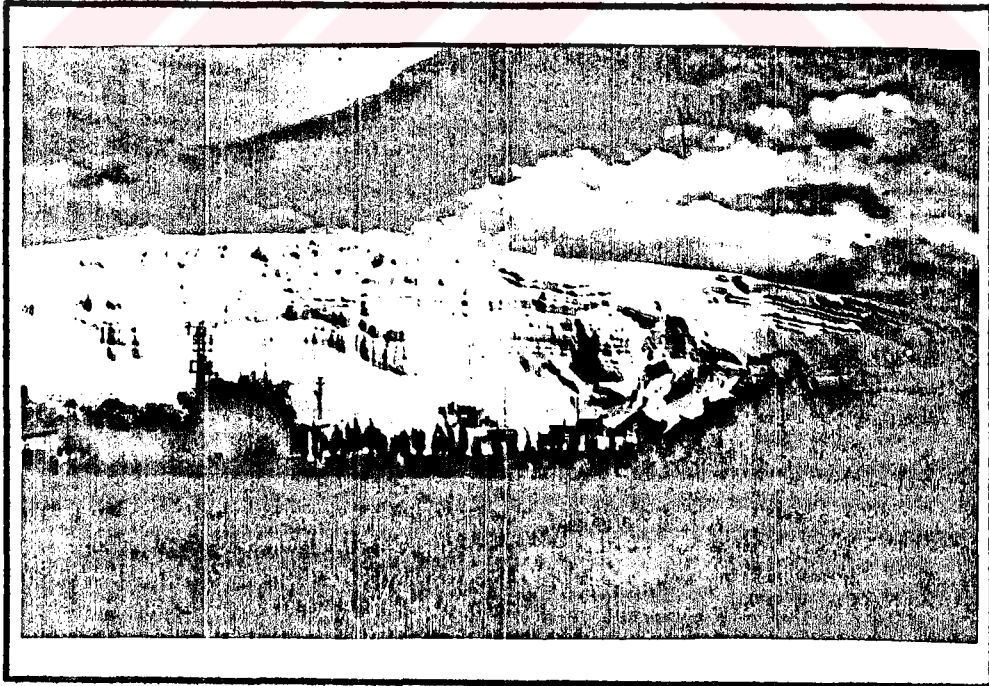

Foto:4. 23- Mollaköy'ün güneyindeki Molla Tepe (1247 m.) Perlit Ocağı İşletmesi. Molla Tepe, Erzincan Ovası'ndaki birkaç volkan konisinden biridir. Doğusan Asbestli Boru Fabrikası ve biriket atölyeleri için, önemli bir hammadde kaynağıdır. Türkiye'de sayısı sadece üç adet olan perlit yatağından biridir. Ocağın yıllık üretim kapasitesi 100 bin ton, rezervi ise, 71.5 milyon m³'tür.

Unsan Un - Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ne bağlı *Unsan Un Fabrikası*, şehirdeki sayılı ve bazı köylerdeki küçük değirmenlerin dışında, Erzincan Ovası'nda üretilen buğdayın çoğunu öğüten, büyük bir fabrikadır. Şehir merkezinin 3 km. kadar batısında Kavakyolu köyünün en güney ucunda, Erzincan-Sivas Karayolu kenarındadır (Şekil:4.4). 1977 yılında kurulan fabrika çok ortaklı bir özel tesistir. Ortalama günde 50 ton ürün işlenmekte, kapasite, günde 100 tona kadar çıkılabilmektedir. Ulaşım bakımından elverişli bir konumdadır ve 42 kişi çalışmaktadır.

Yılda 25 000 ton kapasiteli *Etüdaş Yem Fabrikası*, 1973 yılında şehrin hemen güney kesiminde kurulmuştur. Karayolu ve Demiryoluna çok yakın oluşu hammadde ve mamul madde sevkiyatında kolaylık sağlamaktadır. 35-40 kişinin çalıştığı bu fabrika, özellikle yörede uygulanmakta olan besi hayvancılığı için oldukça önemlidir.

Köyteks Yatırım Holding Konfeksiyon İşletmesi, Erzincan Küçük Sanayi Sitesi'nde 1989 yılında kurulmuştur. Bu tesiste, pantolon ağırlıkta olmak üzere, yılda yaklaşık 150 000 adet çeşitli konfeksiyon üretimi yapılmaktadır. 100-200 arasında işçi çalışmaktadır.

Erzincan'da bakırcılık önemli bir sanayi kolunu oluşturmaktadır. Çok sayıdaki küçük bakır atölyelerinden başka, büyük sanayi kuruluşu olarak iki tesisten bahsedebiliriz: Bunlardan biri, 1975 yılında kurulmuş olan *Erzincanlılar Bakır Sanayi*' dir. Nurcan ve Gülistan Bakır Sanayi tesislerinin birleştirilmesiyle kurulmuştur. Yılda 60 ton bakır levha ve 750 bin adet bakır hediyelik eşya üretmektedir. İstihdam durumu 54 kişidir. Diğer bir kuruluş ise Akyazı köyünde, Ekşisu-Havaalanı yolları kavşağında yer alan *Bakırsan Bakır Hammadde Sanayi ve Ticaret A.Ş.* 'dir (Şekil:4.4). 1978 yılında kurulmuş olan tesiste, yılda 25 ton bakır levha üretilmekte ve 25 kişi istihdam edilmektedir. Belirtilen bu iki bakır işleme fabrikasına hammadde, Murgul'dan külçe olarak getirilmekte ve bu tesislerde eritilerek levha bakır elde edilmektedir. Daha sonra bezeme veya sıvama olarak nitelendirilen metodlarla işlenerek, hediyelik süs eşyası olarak hem iç ve hem dış piyasaya pazarlanmaktadır.

Tüm bu mevcut sanayi kuruluşlarından başka, gerek hammadde sıkıntısı, gerekse pazarın uzaklığı ve yönetim noksanlıkları gibi sebeplerle faaliyetlerini durdurmuş sanayi tesisleri de mevcuttur. Bunları şöyle sıralayabiliriz: Işıkpınar köyünde Cumhuriyet yıllarından önce kurulmuş olan ve 1970 yılında kapanan un fabrikası, yine Işıkpınar köyünde 1968 yılında Işıkpınar Köyü Kalkandırma Kooperatifi tarafından kurulan ve 1986 yılında kapanan, günlük 5 ton süt işleme kapasitesine sahip Işıkpınar Süt Mamülleri Fabrikası, il merkezinde 1971 yılında kurulan 2 850 ton kapasiteli çivi fabrikası, ve nihayet sektörde Türkiye'deki en büyük tesislerden biri olan ERSAN (Erzincan Et ve Et Mamülleri Sanayi

A.Ş.) artık çalışmayan sanayi kuruluşlarından. Ersan, 1974 yılında yapımına başlanmış, 1978'de bir bölümü, 1980'de ise tüm birimleriyle faaliyete geçmiş, 1980 yılından sonra sürekli düşük kapasitede çalışmak durumunda kaldığından zarar etmeye başlamış, üretim kapasitesini % 1'e düşürdüğü 1989 yılında üretimine son vermiştir. 1990 yılında TEBK'na devredilen tesis, üretim kapasitesini artıramamış ve özelleştirme kapsamına alınmıştır. Faaliyetini durdurmuş olan diğer bir tesis ise, 1981 yılında kurulup, günde 20 bin adet üretim yapan ve 55-60 kişiyi istihdam edebilen, fakat 1993 yılında kapanmış olan Karınca Tuğla Fabrikası'dır.

Araştırma alanı köylerinde, el sanatları olarak belirtilebilecek en önemli faaliyetler, Halk Eğitim Müdürlüğü tarafından köylerde açılan çeşitli eğitici kurslardır. Bu kurslar, eğitici kadro sayısına bağlı olarak ve köy muhtarlarının talepleri doğrultusunda açılmaktadır. Kursun açılabilmesi için kursiyer sayısının yeterli olması şartı aranmaktadır. Halk Eğitim Müdürlüğü tarafından her yıl yaklaşık 20-25 çeşit faaliyet kolunda kurs açılmasına rağmen, araştırma alanımızda açılan kurs çeşitlerine baktığımızda, Biçki-Dikiş, Giyim, Halıcılık, Demircilik ve Marangozluk olmak üzere 5 faaliyet kolunda sınırlı kaldığı görülmektedir. Kurs çeşidinin sınırlı kalmasında, köylerin taleplerindeki belirli faaliyet kollarına yönelik etkili olmaktadır. Köylerde herhangi bir faaliyet kolunda açılan kurs, en fazla iki yıl üst üste faaliyet göstermekte, talepte bulunan kursiyer sayısının azalmasına bağlı olarak daha sonraki yıllarda başka bir faaliyet kolunda kurs açılmaktadır.

Öğretim yılları itibariyle 1984-1991 arasında, Erzincan Halk Eğitim Müdürlüğü tarafından araştırma alanımızdaki toplam 15 köyde, 31 adet kurs açılmış olup, Biçki-dikiş, Giyim, Halıcılık, Demircilik ve Marangozluk faaliyet kollarında eğitim verilmiştir (Tablo:4.21). Bu kurslar neticesinde % 50-80 arasında başarı oranı gösterilmiş olmasına rağmen, belge verilen kursiyerlerden çok az bir kısmı, aldığı eğitim doğrultusunda istihdam edilebilmiştir. Açılan kursların köy ekonomisine önemli katkıları olmamasının yanında, verilen eğitim türüne bağlı olarak işyeri ve atölyelerin kurulması sağlanamamıştır.

Kurs açılan köylerin araştırma alanımızdaki dağılışına baktığımızda, genelde tarımsal potansiyelin elverişli ve köy ekonomisinde tarımsal faaliyetlerin ağırlıkta olduğu köylerde kursların açılması, bu aktivitenin sürekli ikinci planda kalmasına ve yeterli ilgiyi görmemesine sebep olmuştur. Halbuki tarım arazilerinin az ve ekonomik bakımdan yetersiz olan köylerde bu kursların düzenlenmesiyle hem daha fazla ilgi, hem de geçim faaliyetleri bakımından sıkıntı çeken niteliksiz işgücüne kalifiye nitelik kazandırmak mümkün olabilecektir.

Tablo: 4. 21 - Erzincan Halk Eğitim Müdürlüğü Tarafından Çeşitli Öğretim Yıllarında Kurs Açılan Köyler ve Kursun Niteliği.

KÖYÜN ADI	KURSUN NİTELİĞİ	KÖYÜN ADI	KURSUN NİTELİĞİ
1984-1985 Öğretim Yılı		1987-1988 Öğretim Yılı	
B. Kadağan	Biçki-Dikiş	Ortayurt	Marangozluk
Demirkent	Biçki-Dikiş	Ortayurt	Demircilik
Kilimli	Demircilik	Bayırbağ	Demircilik
Değirmenköy	Demircilik		
		1988-1989 Öğretim Yılı	
1985-1986 Öğretim Yılı		Konakbaşı	Demircilik
B. Kadağan	Biçki-Dikiş	Bayırbağ	Demircilik
Aydoğdu	Demircilik	Karakaya	Marangozluk
Konakbaşı	Demircilik		
		1989-1990 Öğretim Yılı	
1986-1987 Öğretim Yılı		Yalınca	Halicilik
Aydoğdu	Demircilik	Işıkpınar	Giyim
Konakbaşı	Demircilik	Değirmenköy	Demircilik
Konakbaşı	Giyim	Bayırbağ	Demircilik
Demirkent	Giyim	Karakaya	Marangozluk
Değirmenköy	Halicilik		
Beysaray	Giyim	1990-1991 Öğretim Yılı	
Yalnızbağ	Giyim	Yalınca	Halicilik
Akyazı	Giyim	Işıkpınar	Giyim
Yeşilyurt	Giyim	Değirmenköy	Demircilik
		Demirkent	Demircilik

Not: 1991-92 Öğretim yılında, 1992 depremi sebebiyle Demirkent köyü hariç, tüm köylerdeki kurslar kapatılmıştır.

Kaynak: Erzincan Halk Eğitim Müd.

4.4. Ulaşım

Erzincan Ovası, ulaşım faaliyetleri bakımından tarih boyunca stratejik bir öneme sahip olmuştur. Doğu Anadolu bölgesi için olduğu kadar, ülkemizin doğu yarısı için de en önemli geçiş ve düğümleme noktasını oluşturmaktadır. Sivas-Erzincan arasında sırasıyla; Kızıldağ Geçidi (2190 m.), Sakaltutan Geçidi (2160 m.) ve Çardaklı Boğazı'ndan Erzincan Ovası'na inen E-97 Devlet Karayolu (eski E-23), ovayı doğu-batı doğrultusunda katederek, doğuda Tanyeri istasyonundan hemen sonra başlayan Sansa Boğazı'ndan terketmektedir. Bu yol, Erzincan Ovası için birinci derecede öneme sahip olan bir yoldur. Erzincan şehrinin batısındaki Yalnızbağ köyünden ayrılarak Ahmetli köyünden geçip kuzeye yönelen ve Gümüşhane'den Trabzon'a erişen karayolu, Doğu Karadeniz bölümünü Doğu Anadolu'ya bağlayan diğer bir önemli yoldur. Erzincan Ovası'nın doğusunda E-97 karayolunun 37. km. sinde Mutu Köprüsü'nden güneye ayrılan diğer bir karayolu ise Tunceli üzerinden Elazığ'a, dolayısıyla da, diğer güney ve güneydoğu illerine ulaşmaktadır.

Görüldüğü gibi Erzincan Ovası, doğu-batı yönlü E-97 Devlet Karayolu ile ülkemizin batısıyla doğusunu, Trabzon-Elazığ arasındaki kuzey-güney yönlü karayolu ile ülkemizin kuzeydoğusu ile güneydoğusunu birbirine bağlayan bir ulaşım ağının düğüm noktasını oluşturan stratejik bir konumdadır. E-97 Karayolu, ülke ulaşımında olduğu kadar, Doğubayazıt sınır kapısını kullanarak ulaşacak olan doğumuzdaki başta İran olmak üzere diğer ülkeler ile Avrupa arasındaki ulaşımı sağlayan önemli bir hat olduğundan yüksek bir TIR seferi yoğunluğuna da sahiptir. E-97 Devlet Karayolu'nun yaklaşık 55 km.'si Erzincan Ovası'ndan geçmektedir (Şekil:4.28).

Erzincan Şehirlerarası Otobüs Terminali'nde yolcu taşımacılığı yapan 22 adet seyahat acentası bulunmaktadır. Bunun dördü, Erzincan'a aittir. Seferlerin çoğunluğu Batı şehirlerine olmak üzere, hemen hemen ülkenin her tarafına yöneliktir. Erzincan Şehirlerarası Otobüs Terminali İşletme Amirliği'nden alınan bilgilere göre, diğer illere günlük otobüs sefer sayıları yaz mevsiminde 60-70, kış mevsiminde 50-55 adettir. Karayolu ulaşımı bakımından kavşak noktasında bulunduğu Erzincan Şehirlerarası Otobüs Terminalini kullanan yolcu sayısı yıllık olarak 600 bin kişi civarındadır. Erzincan ile ilçeleri arasındaki günlük sefer sayıları bakımından, Üzümlü ve Çayırılı ilçeleri başta gelmektedir. Özel otobüs ve minibüslerin yanında ilçe belediyelerinin işlettiği otobüsler sayesinde günlük sefer sayısı 5-10 arasındadır. Tercan'a günde 4-5, Kemah'a 3, Otlukbeli'ne 2 ve Refahiye'ye 1 sefer düzenlenmektedir. Iliç ve Kemaliye ilçelerinin merkeze uzak olması ve karayolunun bozukluğu sebebiyle günlük sefer düzenlenmemekte, bu ilçelerle Demiryolu ulaşımı yapılmaktadır.

Erzincan Ovası, il merkezi ile kendi ilçeleri arasında olan yolcu taşımacılığı yanında, komşu illerin ilçeleriyle Erzincan şehri arasında yapılan yocu taşımacılığına da sahne olmaktadır. Normal şehirlerarası yolcu taşımacılığının yanında komşu ilçelere de otobüs seferleri düzenlenmektedir. Örneğin, Kelkit ilçesine günde 5'in üzerinde, Şiran ilçesine günde 3-5, Pülümür ilçesine günde 3, Kiğı ilçesine günde 2 ve yaz aylarında Arguvan ilçesine günde 1 sefer düzenlenmektedir.

Erzincan Ovası dahilinde köylerle şehir arasında elverişli ve oldukça yoğun sayılabilecek bir ulaşım ağı mevcuttur. Bu yoğunlukta, yolların kalitesi ve ulaşım elverişliliği en önemli faktördür. Ova etrafındaki dağlık saha köyleri hariç, diğer ova tabanı ve etek köylerinin, ulaşım bakımından bir sorunu yoktur. Dağlık sahadaki köylerde ise yol yapımını ve bakımını güçleştiren jeomorfolojik ve iklimatik faktörlerin etkisinin artmasına bağlı olarak kısa süreli de olsa ulaşım problemi yaşanmaktadır. Aşırı kar yağışlı günlerde yolun kapanması ve aşırı kar erimesinin yaşandığı sağnak yağmurlu günlerde, yamaçlardan

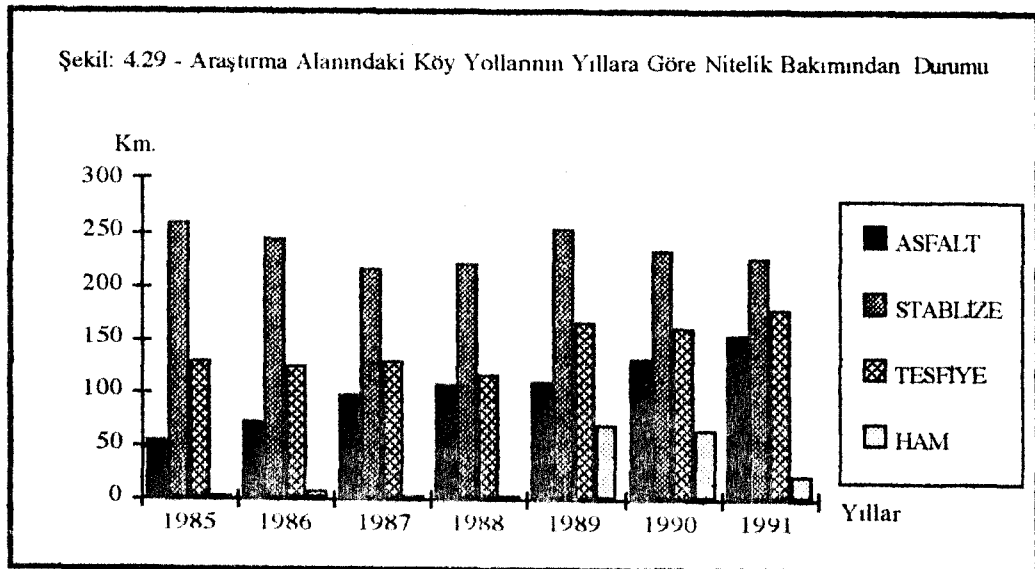
gelen sularla yolun derince yarılmalara uğraması, bu köylerle şehir arasındaki ulaşımı zorlaştırabilmektedir. Ancak araştırma alanımızda bu sorunları yaşayan köy sayısı oldukça sınırlıdır.

Araştırma alanımızdaki köy yollarının nitelik bakımından durumlarına göz atacak olursak, il geneline göre iyi sayılabilecek bir seviyede olduğunu söylememiz mümkündür. Nitekim ildeki toplam asfalt köy yollarının % 66'sı araştırma alanımızda bulunmaktadır. Stabilize (% 16,1), tesfiye (% 10,4) ve ham (% 12, 5) köy yollarının ise il toplamına göre düşük oranlara sahip olması, araştırma alanımızdaki köy yollarının iyi durumda olduğunu göstermektedir. Yıllara göre baktığımızda ham, tesfiye ve stabilize yolların uzunluğu, yeni açılan yollara bağlı olarak artmış, bu yollar zamanla asfaltlanarak, asfalt köy yolu uzunluğu da sürekli artırılmıştır (Tablo:4.22, Şekil:4.29).

Tablo:4.22- Araştırma Alanında Yıllara Göre Nitelik Bakımından Köy Yollarının Durumu (Km) (1985-1991).

YILLAR	ASFALT	STABLIZE	TESFIYE	HAM
1985	54	259	129	3
1986	71	244	124	6
1987	96	216	130	3
1988	106	221	118	3
1989	109	254	167	70
1990	131	234	162	64
1991	153	226	180	22
İl Toplamı 1991	233	1399	1726	175
Oranı %	66	16.1	10.4	12.5

Kaynak: Erzincan Köy Hizmetleri İl Müd.

Tablo:4. 23 - Erzincan Ovası Köylerden Şehire Yapılan Minibüs Sefer Sayıları ile Nüfus Miktarı- Mesafe İlişkisi (1993).

Köyler	Nüfus	Şehire uzakl.(km)	Sefer Sayısı	Köyler	Nüfus	Şehire uzakl.(km)	Sefer Sayısı
AĞILÖZÜ	46	34	1	HÜRREM	286	12	1
AHMETLİ	102	25	1	İLİDERE	124	19	
AKYAZI	1651	5	5-10	İŞIKPINAR	983	4	10'dan fazla
ALTINBAŞAK	2094	Üzümlü'ye 5	5-10	KALECİK	140	35	2
AVCILAR	352	Üzümlü'ye 12	1	KARADIĞIN	750	14	1
AYDOĞDU	643	10	1	KARAKAYA	3462	Üzümlü'ye 15	5-10
BAHÇELİ	1375	15	3	KARATUŞ	598	27	3
BAHÇEYAZI	81	12	1	KAVAKYOLU	3390	3	10'dan fazla
BALİBEY	213	15	1	KEKLİKAYASI	791	6	1
BALLI	114	18	1	KILIÇKAYA	258	24	1
BALTAŞI	86	30	1	KILIMLI	317	10	1
BAŞPINAR	649	7	3	KOÇYATAĞI	67	33	1
BAYIRBAĞ	1645	Üzümlü'ye 11	5-10	KONAKBAŞI	383	18	2
BEŞSARAY	702	6	5	KURUTELEK	778	2	10'dan fazla
BİNKOÇ	383	11	1	K.ÇAKIRMAN	123	15	
BOZYAZI	827	6	2	K.KADAĞAN	481	30	1
BUĞDAYLI	256	6	1	MAHMUTLU	338	13	1
B.ÇAKIRMAN	434	10	1	MECİDİYE	202	20	1
B.KADAĞAN	498	Üzümlü'ye 10	1	MERİTEKLİ	908	25	2
CEVİZLİ	211	12	1	MOLLAKÖY	1360	13	10'dan fazla
ÇADIRTEPE	405	Üzümlü'ye 8	1	OĞLAKTEPE	320	10	1
ÇAĞLAYAN	1922	28	10'dan fazla	OĞULCUK	400	17	1
ÇARDAKLI	194	Üzümlü'ye 15	1	ORTAYURT	235	17	1
ÇATALARMUT	509	17	1	PEKMEZLİ	58	20	1
ÇATALÖREN	533	7	1	PINARLIKAYA	186	Üzümlü'ye 20	1
ÇUKURKUYU	2734	6	10'dan fazla	PINARÖNÜ	205	12	2
DAVARLI	108	20	1	PİŞKIDAĞ	622	Üzümlü'ye 10	1
DEĞİRMENKÖY	655	18	1	SARIKAYA	210	Üzümlü'ye 25	1
DEMİRKENT	3019	3	10'dan fazla	SAZLIPINAR	398	22	2
DEMİRPINAR	117	Üzümlü'ye 10	2	SAZTEPE	230	12	3
DENİZDAMI	89	Üzümlü'ye 12	1	SOĞUKOLUK	628	18	2
DEREBAĞ	420	36	1	SÖĞÜTÖZÜ	305	12	1
DEREYURT	226	15	1	SÜLEYMANLI	133	Üzümlü'ye 5	1
EKİNCİ	86	24	1	SÜTİNAR	195	17	1
EKMEKLİ	347	13	1	TANDIRLI	40	21	1
ELMAKÖY	361	15	1	TATLISU	338	26	2
ERDENE	249	30	1	TEPECİK	495	17	2
GANİFENDİ	495	16	2	TÜRKMENOĞLU	609	12	2
GEÇİTKÖY	2741	3	10'dan fazla	ULALAR	4002	3	10'dan fazla
GEYİKLİ	672	Üzümlü'ye 11	2	ULUKÖY	1873	28	2
GİRLİEVİK	34	32	1	ÜÇKONAK	785	4	5-10
GÖLLER	272	Üzümlü'ye 15	1	ÜREK	150	20	2
GÖLPINAR	301	11	1	YALINCA	960	18	3
GÖYNE	117	29	1	YALNIZBAĞ	1274	10	5-10
GÜLLÜCE	657	8	5-10	YAMAÇLI	293	27	1
GÜMÜŞTARLA	466	5	1	YAYLABAŞI	2185	12	2
GÜNBAĞI	538	24	3	YENİKÖY	198	7	1
GÜNEBAKAN	473	13	1	YEŞİLÇAT	293	15	1
HACIALI	117	18	1	YEŞİLÇAY	247	15	1
HANCIİFTLİÖİ	574	12	1	YEŞİLYURT	803	9	2
HANDERE	57	13	1	YOĞURTLU	1988	5	4
HEYBELİ	321	18	2				

Kaynak: Köylerde Uygulanan Anketler.

Erzincan Ovası ve çevresindeki köylerden ve şehirden bu köylere sefer yapan minibüs ve otobüslerin, şehrin çeşitli yerlerinde dokuz adet durağı vardır. Kalkış ve varış düğüm noktalarını oluşturan bu durakların şehir içindeki dağılışı, şehirden hangi istikâmete doğru sefer yapılıyorsa, o yöne doğru olan caddeler üzerinde toplanmışlardır. Köylere yapılan sefer sayıları ile köylerin şehire uzaklığı ve köy nüfusları arasında bir doğru orantı sözkonusudur. Şehire yakın olmalarına rağmen az sayıda sefer yapılan köyler, aynı güzergâhı kullanan diğer köylerin minibüslerinden de faydalanmaktadır (Tablo:4.23).

Ova dahilinde en yoğun olarak kullanılan köy yolu, ovanın güneydoğusundaki pek çok köyünde kullandığı Erzincan-Çağlayan yoludur. İkinci yoğun yol, şehir merkezinden batıya doğru Kavakyolu-Çukurkuyu-Yalnızbağ yolu, diğer bir yoğun yol ise ovanın batı kesiminde Erzincan-Sivas Karayolu'nun güneyinde kalan köylerin kullandığı Erzincan-Çatalarmut yolu ve bu yolun güneye doğru olan uzantısıdır. Birinci ve ikinci olarak belirtilen yol, 3500-4000 nüfuslu belde yerleşmeleri ve Çağlayan'daki Gürlevik Çağlayanı sayesinde yoğunluk kazanmıştır. Aynı şekilde ışıkpınar köyü yolu kır lokantaları, askeri hastahane, askeri birlikler sayesinde, Akyazı-B.Çakırman arasındaki asfalt yol ise, Ekşisu Tesisleri ve mesire alanı sayesinde yoğun olarak kullanılmaktadır (Şekil:4.28).

Erzincan Ovası, illerarası demiryolu ulaşım bağlantısı yönünden çeşitli il merkezleriyle bağlantı kurabilmesine rağmen karayolu ulaşımı ile karşılaştırıldığında zaman açısından ele alındığında ikinci planda kalmaktadır. Haydarpaşa-Kars hattı üzerinde yer alan Erzincan Ovası'na güneyden Kemah Boğazı'ndan giren demiryolu, doğuda Tanyeri istasyonundan hemen sonra Sansa Boğazı'na girerek terketmektedir. Kemah Boğazı-Tanyeri İstasyonu arasında yaklaşık 41 km. uzunluğa sahip olan demiryolu, tek hattan ibaret olup 155, 6 km. uzunluğundaki Divriği-Erzincan hattı 1938'de, 214,8 km.'lik Erzincan-Erzurum hattı ise 1930 yılında işletmeye açılmıştır. Erzincan'da demiryolunun hizmete açılış tarihi olarak 29 Ekim 1938 tarihi kabul edilmektedir. Araştırma alanımız içindeki demiryolu hattı boyunca Erzincan, Altınbaşak ve Tanyeri olmak üzere 3 istasyon bulunmaktadır. Yolcu taşımaclığında kış mevsiminden daha güvenli olması ve karayollarının kapanma riski sebebiyle demiryolu daha fazla tercih edilmesine rağmen, yine de karayolu yolcu taşımaclığının çok gerisindedir. 1992 yılı itibariyle taşınan (toplam gelen-giden) yolcu sayısı sadece 40-45 bin kişi civarındadır. Erzincan Garı'na günlük 17 gidiş ve 17 geliş olmak üzere 34 tren seferi (Banliyö seferleri dahil) yapılmaktadır. Bu seferlerden en önemlileri, günde bir geliş ve bir gidişi olan Haydarpaşa-Kars Doğu Ekspresi ve yine aynı şekildeki Ankara-Erzurum Mavi Ekspresi'dir.

Demiryolu, yolcu taşımacılığında ziyade, yük taşımacılığında kullanılmaktadır. Erzincan DDY Müdürlüğü'nün verilerine göre 1992 yılı itibariyle, Erzincan Garı'na gelen yük miktarı 120 bin ton civarındadır. Bu gelen yükün yaklaşık % 60'ını tahıl ürünleri, % 20'sini askeri malzeme, % 20'sini ise diğer mallar oluşturmaktadır. Aynı yıl Erzincan Garı'ndan gönderilen yük miktarı ise 20 bin tondur. Gönderilen yükün yaklaşık % 50'sini tahıl ürünleri, % 20'sini kömür, % 20'sini krom ve % 10'unu da diğer mallar oluşturmaktadır.

Erzincan Ovası için sözkonusu olan diğer bir ulaşım türü ise, *havayolu ulaşımı* dır. Şehirin 5 km. kadar güneyinde Yoğurtlu Köyü arazisi içinde kalan Erzincan Havaalanı, 1800 m. uzunluğundaki pisti ile 1974 yılından bu yana askeri amaçlı olarak hizmet vermekte iken 1988 yılına kadar yeni düzenlemelerle sivil amaçlı kullanıma da açılmıştır. 1989 yılında da ışıklandırması gerçekleştirilerek gece iniş ve kalkışlarına da elverişli duruma getirilmiştir. Türk Hava Taşımacılığı'na (THT) ait uçaklarla Erzincan-Ankara-İstanbul ve Erzincan-Trabzon seferleri planlı olarak yapılmaktadır. Uçak sefer sayıları, yaz (27 Mart - 27 Ekim) ve kış (27 Ekim - 27 Mart) sezonlarına göre değişmektedir. Yaz sezonunda haftada karşılıklı üç sefer, kış sezonunda ise iki sefer yapılmaktadır. Havaalanının durumu, hâkim rüzgâr yönüne göre durumu, morfolojik şartlar ve genelde iklimik değerler bakımından Erzincan Ovası, havayolu ulaşımı için oldukça elverişli şartlara sahip olmasına rağmen, pahalı olduğu gerekçesiyle yöre halkı tarafından yeterince kullanılmamaktadır. Erzincan THY Polat Turizm Genel Satış Acentası'ndan alınan bilgilere göre 1992 yılı itibariyle, dışarıdan Erzincan'a ve Erzincan'dan dışarıya, yaz sezonunda ancak 4 500-5 000, kış sezonunda ise 1 500-2 000 yolcu taşınmıştır. 1991 yılında ise Erzincan Havaalanı'na 88'i tarifeli ve 66'sı tarifersiz olmak üzere toplam 154 sefer düzenlenmiştir.

4.5 Ticaret

Konum olarak karayolu ulaşımında kavşak noktasında ve demiryolu hattı üzerinde bulunmasına rağmen Erzincan Ovası ve şehri, ticari aktivite bakımından olması gerektiği kadar aktif değildir. Ticarî faaliyetler genelde yöre ve dar bölge ticareti karakterindedir. Bunun dışında sınırlı olarak ülke çapında gerçekleşen ticaret ve uluslararası ticaretten de bahsedebiliriz.

Erzincan Ovası ve genelde Erzincan İli'nin ticaret yapısı, tarım ve hayvan ürünleri, küçük esnaf ve sanatkârların üretimi olan mamülleri ve çeşitli sanayi faaliyetlerinin mamülleri, iç piyasa ticaretini oluşturur. Dışarıdan getirilen malların ve araştırma alanımızda üretilen tarımsal ve hayvansal ürünlerin toplandığı, pazarlandığı ve diğer illere sevk edildiği

yer, Erzincan Şehri'dir. Çevre illere ve büyük tüketim merkezlerine, başta tarımsal ve hayvansal ürünler ile sanayi ürünleri gönderilmektedir. Bu ürünlerden bazıları, fasulye, buğday, domates, soğan, üzüm, elma, kayısı kurusu, tulum peyniri ve baldır. Ayrıca canlı hayvan, et ve et ürünleri, şeker, ham bez, sanayi hayvan yemi, asbestli boru, inşaat malzemeleri ve turistik bakır eşyalardır. Özellikle diğer şehirlerde tulum peyniri, balı ve bakır eşyası, beğenilen ve tercih edilen mallar arasındadır. Doğusan Asbestli Boru Fabrikası'nın ürettiği borular İller Bankası tarafından, çevre il ve ilçe yerleşmelerinin kanalizasyon şebeke inşalarında yoğun olarak kullanılmaktadır. Bu tesiste üretilen diğer inşaat malzemeleri de Erzincan'da olduğu kadar çevre illere de pazarlamaktadır.

Diğer illerden ise daha ziyade her türlü sanayi mamülü, dayanıklı tüketim malları, giyim-kuşam malzemesi ile bazı tarım ürünleri ile temel gıda maddeleri ve hammadde getirilmektedir. Araştırma alanımızın kırsal kesimi için Erzincan Şehri, ticaretin merkezi durumundadır ve Erzincan Ovası çevresiyle birlikte, ticarî bakımdan şehrin etki sahası içinde kalmaktadır. Başta ulaşım olmak üzere, diğer doğal ve beşerî şartların elverişliliğine bağlı olarak köyler, aylık hatta günlük alışverişlerini bile şehirden yapmaktadır. Bu sebeple, kırsal yerleşmelerin pek çoğunda ticarethane sayısı oldukça düşüktür. Köylerde üretilen tarımsal ve hayvansal ürünlerin tamamına yakını, şehirdeki peynir pazarı, canlı hayvan pazarı, zahire pazarı (Buğday Meydanı) ve şehrin çeşitli yerlerinde kurulan semt pazarlarında ticarete sunulmaktadır. Yaz mevsiminde çevre illerin sebze ve meyve ihtiyacının büyük bir kısmı Erzincan Ovası'ndan karşılanmaktadır.

1993 yılı itibariyle araştırma alanımızdaki köylerde ticarete söz konusu olan tarımsal ve hayvansal ürünler ve miktarları tabloda gösterilmiştir (Tablo:4.24).

Tablo: 4. 24- Araştırma Alanı Köylerinden Satılan Tarımsal ve Hayvansal Ürün Miktarları (1993).

ÜRÜN TÜRÜ	SATILAN MİKTAR (ton)	ÜRÜN TÜRÜ	SATILAN MİKTAR (ton)
Şeker Pancarı	290 500	Koyun	20 800 baş
Buğday	15 000	Sığır	5 000 baş
Arpa	7 000	Peynir	4 300
Kuru Fasulye-Nohut	5 200	Süt	1 200
Soğan-Patates	20 000	Bal	200
Diğer Sebzeler	3 500	Bal mumu	12
Çeşitli Meyve	25 000	Yapağı Yün	150

Kaynak: Arazide Uygulanan Anketler.

Köylerden elde edilen tarımsal ve hayvansal ürünlerin toptan ve perakende olarak pazarlanması tamamen üreticilerin şahsî girişimleriyle yapıldığından, aileler ürettiği malları gerçek değerinin çok altında toptancılara satmak zorunda kalmaktadır. Ayrıca şehirde Özel

İdare tarafından yapılan 2 000 ton kapasiteli soğuk hava deposu, kg. başına alınan birim fiyatının yüksek olması sebebiyle yeterince tercih edilmemekte, üretilen çeşitli sebze, meyve ve süt ürünleri kısa sürede bozulma riskiyle karşılaşılmamak amacıyla düşük fiyatlara satılmaktadır. Bu sistem ise, toptan komisyoncuların işine yaramaktadır. Üreticiler arasında kurulması gerekli olan çeşitli kooperatifler sayesinde, ürünlerin değerlendirilmesi ve pazarlanmasında büyük kolaylıklar sağlanabilecek ve üreticilerin daha fazla gelire kavuşmaları sağlanabilecektir.

4.6. Turizm

Araştırma alanımızda, turizm faaliyetleri bakımından değerlendirilebilecek, pek çok doğal ve beşerî kaynak mevcuttur. Gerçi defalarca yaşanan depremler sebebiyle ayakta kalan tarihi eser sayısı yok dencek kadar azdır. *Beşerî kaynaklar* kapsamında belirtilebilecek en önemli tarihî kalıntı, Erzincan Şehrinin 15 km. kadar doğusunda, Erzincan-Erzurum karayolunun 100 m. kadar kuzeyinde yer alan ve önemli bir Urartu kalesi olan *Altın-tepe*'dir. M.Ö. VIII. Yüzyıla ait olan bu eserden, 1959 yılında Prof. Tahsin Özgüç tarafından yürütülen kazıda Urartulara ait mezar, tapınak, saray ve surlar ortaya çıkarılmıştır. Yer altındaki mezar odalarının bulunuş, Urartular'ın ölü gömme adeti ve mezar şekilleri hakkında geniş bilgi vermiş ve zengin ölü hediyeleri ele geçirilmiştir. Bunlar arasında fildişi ve madeni eşyalar, miğfer ve kalkanlar, seramikler ve duvar resimleri en önemlileridir. Bu eserler Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmektedir. Kalenin kalıntıları KAF Hattı boyunca ortaya çıkan ve bir höyüğü andıran küçük bir andezit koni üzerinde yer aldığından çevresinden görülememekte, görebilmek için tepeye çıkmak gerekmektedir. Çıkarılan eserlerin yerinde sergilenmeyişi ve temel kalıntılarında başka bir yakını olmaması, buranın hak ettiği kadar ilgi görmesine sebep olmaktadır. Bu nedenle konuyla ilgili kişilerin dışında pek ziyaret edilmemektedir. Ancak Erzincan Ovası'nın yerleşme tarihi bakımından önemli bir eserdir.

Erzincan Şehri'nin güneyinde, Terzibaba Mezarlığı'nın batısında 1930 depreminden sonra ayakta kalabilen nadir yapılardan biri olan *Çadırcı Hamamı*'dir. Günümüzde kullanılmayan ve harabe halinde olan bu eserde 1548 ve 1670 tarihlerine ait iki kitabe mevcuttur. Gün geçtikçe doğal etkilerle yıkılmakta, yabancı otlar tarafından işgal edilmekte ve 1992 depreminde yıkılan binaların molozları arasında kaybolmaktadır.

Ayrıca Değirmenköy'deki 18. y.y'a ait sağlam durumda olmasına rağmen, bakıma muhtaç olan kilise de tarihî kalıntıları içinde önemli bir eserdir. Halk tarafından pek bilinmediği için turistik bir değer olarak kullanılmamaktadır. Erzincan Ovası ve çevresinde sit

alanı değerlendirilebilecek pek çok yer mevcuttur. Bunlar; Davarlı Köyü'ndeki höyük şeklinde, stratejik yönden önemli bir konuma sahip olan Elmağaç Tepesi, B.Çakırman ve Saztepe köyleri arasında Altuntepe ören yerine yakın bir konumdaki Saz Tepe, Üzümlü ilçesi yakınlarındaki yine Altuntepe ve Saztepe'ye yakın bir konumdaki Küçük Tepe'dir. Bu iki tepede, bol miktarda seramik parçalarına rastlanmaktadır.

Foto:4. 24- Erzincan'ın 15 km. doğusunda, Erzincan-Erzurum karayolunun 100 m. kuzeyinde yer alan, Altuntepe ören yerinin görüntüsü. Kale ve yerleşme harabelerinin bulunduğu ören yerinin önemli bir Urartu yerleşmesi olduğu ve dana alt katlarında Eski Tunç Çağı yerleşmelerinin bulunduğu bilinmektedir. Altuntepe, KAF hattı boyunca belirmiş volkan konilerinden biridir.

Yukarıda bahsedilen tarihi kalıntılardan başka, Erzincan Ovası *doğal turistik kaynakları* bakımından daha yüksek bir potansiyele sahiptir. Çevresindeki 3 000 m.'yi aşan yüksek dağ kütleleri ile ova tabanı arasındaki belirgin yükselti farkının doğurduğu coğrafi manzara, başlıbaşına bir doğal güzelliştir. Ovayı boydan boya kateden Fırat (Karasu) Irmağı boyları, çevre dağlık alanlardan ovaya yönelmiş derelerin vadileri, çeşitli jeomorfolojik birimler ve sulak alanlar, yöre turizmi için en önemli doğal kaynaklardır.

Erzincan Ovası'nın turizm potansiyeli bakımından en önemli bir doğal kaynak sayılan ve DOĞANAY (1990) tarafından detaylı bir şekilde turizm coğrafyası çerçevesinde incelenmiş olan Gürlevik Çağlayanı'dır. *Gürlevik Çağlayanı* Erzincan Ovası'nın güneydoğusunda, Munzur Dağları'nın bir uzantısı olan Mercan Dağları'nın kuzeydoğu uzantıları üzerinde yer almakta ve şehir merkezine 33 km. uzaklıkta bulunmaktadır (Foto:4.25). Kalecik Köyü arazisinden kaynaklarını alan Gürlevik Deresi (Akpınar Deresi, Kaytaş Derisi ve Kom Suyu gibi adlarla da anılmaktadır), Çağlayan Köyü'nün (Eski bucak merkezidir, 1995 Mart ayında belde olmuştur) 7 km. doğusunda 3 traverten sekisinden

dökülmektedir. Yerel taban seviyesi ile birinci düşüşü oluşturan seki yüzeyi esas alındığında, Gürlevik Çağlayanı'nın düşüş yüksekliği 53 m.'yi bulmaktadır ki, bu özelliğiyle Türkiye'nin en yüksek çağlayanıdır (Foto:4.26). *Karstik-Tektonik kökenli* olan Gürlevik Çağlayanı'nda faylanmaların oluşturduğu, lokal yükselmeler ve kalsiyum karbonat çökellerinin bulunduğu, travertenler, ayrı bir güzellik sergilemektedir. İyileştirmeler gerektiren, fakat genelde elverişli ulaşım şartlarının mevcut olduğu, Türkiye çapında bir özelliğe sahip olan Gürlevik Çağlayanı, sadece Erzincan şehri için değil, çevre iller için bile, önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. Herhangi bir yataklı konaklama tesisi olmadığı için, il dışından gelen günübirlik ziyaretçiler daha çok Sivas, Erzurum ve Gümüşhane gibi komşu illerdendir. Az sayıda yabancı turiste rastlanmasına rağmen, ziyaretçilerin büyük çoğunluğu il içindedir.

Gürlevik Çağlayanı etrafında biri yıl boyunca, diğer dördü ise Mayıs başı-Ekim sonu arasında açık olan ve yaklaşık 800 sandalye kapasiteli *Aile Gazinosu* adıyla anılan 5 adet kır lokantası mevcuttur. Daha çok alabalık ve piliç ızgara servisi yapılmaktadır. Alabalıklar, lokantaların kendi alabalık üretme havuzlarından, piliç ise Çağlayan-Karatuş köyleri arasındaki tavuk çiftliğinden getirilmektedir.

Turistik aktivitenin en canlı olduğu yaz dönemlerinde adı geçen kır lokantalarından başka, Gürlevik Çağlayanı etrafındaki alanlardan günübirlik piknik amacıyla da yararlanılmaktadır. Ancak çağlayan etrafında gerekli çevre düzenlemesinin yetersiz oluşu ve ağaç sayısının az olmasına bağlı olarak piknik alanı ihtiyaca cevap vermemektedir. Piknik alanlarının artırılması ve çağlayanın yukarı kısmına ulaşan bir merdiven sisteminin yapılması gerekmektedir. Kesin bir veri olmamasına rağmen, kır lokantalarına gelen günlük ziyaretçi sayısı toplam 1 000-1 500 kişi, sezonluk müşteri sayısı ise 100-150 bin kişi arasında olduğu tahmin edilmektedir. Günübirlik piknikçilerin de dahil edilirse, Gürlevik Çağlayanı'nın bir turizm sezonunda aldığı ziyaretçi sayısı 200 bin kişiyi bulmaktadır (DOĞANAY,1990, 147-161).

Erzincan Ovası'ndaki önemli bir doğal turistik kaynak ise, Erzincan Şehri'nin 12 km. doğusunda, Akyazı-Saztepe-B.Çakırman köyleri üçgeni içinde kalan *Ekşisu Mesire Alanı'* dir. Böğert Maden Suyu'nun kaynağının da yer aldığı bu alan, aynı zamanda diğer bir çok şifalı suyun çıktığı, ağaçlık ve yeşil alanları ve çeşitli sosyal tesisleriyle öteden beri halkın ilgisini çekmiş ve uğrak yeri olmuş önemli bir mesire alanıdır. Günlük 20 bin şişeleme kapasitesine sahip, madensuyu tesislerinin burada bulunmasına bağlı olarak, Erzincan Belediyesi'nin çevre düzenlemesini yaptığı bu alan, özellikle yaz aylarında yoğun olarak halkın ilgisini çekmektedir. İçinde sandalla dolaşılabilen büyük bir havuz, lokanta-gazino ve

Foto:4. 25- Gürlevik Çağlayanı'nın yakından görüntüsü. Erzincan'ın 33 km. güneydoğusunda, Çağlayan Beldesi'nin ise, 7 km. doğusunda bulunan çağlayan, sekilerden dökülen suları ve travertenleri ile en önemli doğal turistik kaynaklardır.

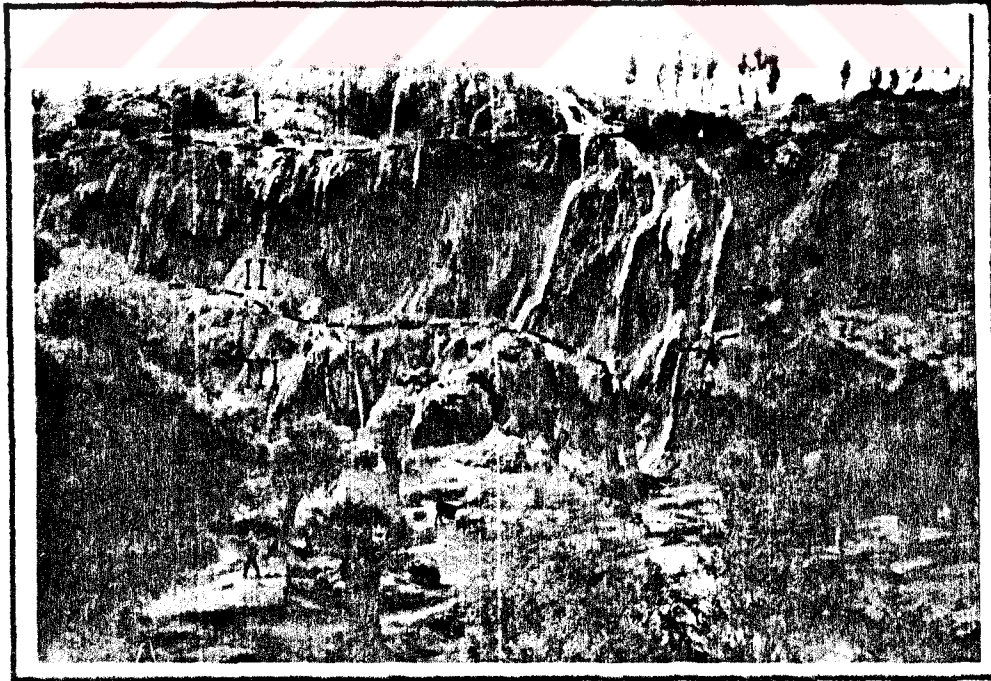

Foto:4. 26- Gürlevik Çağlayanı'nda, suların döküldüğü üç traverten sekisi görülmektedir. I. seki 20 m., II. seki 21 m., III. seki 12 m.'lik yükseltilere sahiptir. Çağlayan etrafında, kır lokantaları haricinde, gününbirlikçiler için piknik yapabilecek uygun alanlar oldukça sınırlıdır. Çevre düzenlemelerinin yapılması gereklidir.

alabalık yetiştirme tesislerinin yanında, yaklaşık 120 sandalye kapasiteli bir kır kahvesi, bay ve bayan mescitleri, tuvaletleri, çocuk parkları, olimpik boyutlarda yüzme havuzu ve kabinleri, yaklaşık 500 kişinin piknik için faydalanabileceği sabit masa, sandalye ve mangallar, ayrıca yaklaşık 1 000-1 500 kişinin piknik için kullanabileceği çimlendirilmiş ve ağaçlandırılmış alanları ile yüksek kapasiteli bir mesire alanıdır (Foto:4.27). Mesire alanı ile güneyindeki bataklık-sazlık alan arasında, 1992 yılında yaklaşık 5 bin m²'lik bir aynalı sazan balığı yetiştirme göleti de oluşturulmuştur.

Ekşisu, doğal güzelliklerin yanında su kaynakları bakımından da oldukça zengin bir özelliğe sahiptir. Çok küçük bir alan içinde fiziksel ve kimyasal bakımdan birbirinden çok farklı özelliklere sahip su kaynakları mevcuttur. Tatlısu kaynağının hemen yanında akmakta olan madensuyu ve minerolojik özelliklere sahip kaplıca sularına birarada rastlamak mümkündür. Daha önceleri tabii halde, gürültüler çıkararak kaynayan, bu sebeple *Horhor* adıyla bilinen kükürtlü su kaynağı, 1990 yılında büyük bir havuz haline getirilerek daha fazla sayıda kişinin banyo alabileceği bir şekile sokulmuştur. Ekşisu civarında MTA Enstitüsü tarafından 1983-1984 yaz alarında gerçekleştirilen sıcak su rezistivite çalışmaları sonucunda, Ekşisu mesire alanının yaklaşık 1 km. doğusundaki Ilıca Tepe'nin güney yamacında açılan sondaj ile 32 °C'lik kükürtlü kaplıca suyu çıkartılmıştır. Aslında daha sıcak olan bu su, bünyesinde bulundurduğu amonyak sebebiyle yüzeye çıkıkça bir miktar ısı kaybına uğramaktadır. Sondaj kuyusunun bulunduğu noktada bir havuz mevcuttur ve bu havuz ortasında kaplıca suyu 2,5-3 metrelik bir yüksekliğe fıskırarak çıkmaktadır. Bu havuzun hemen 100 metre güneyine Erzincan Belediyesi tarafından, içinde 5 m. x 10 m. ebatlarında havuzlar bulunan, üzeri açık, etrafı kapalı 12 adet kaplıca yapılmıştır. Kaplıcalarda tuvalet, kabin ve duş mevcuttur. Ziyaretçiler saatlik olarak kiralama şeklinde kaplıcalardan yararlanmaktadır. Erzincan Belediyesi İşletme Müdürlüğü'nün verilerine göre 1994 yaz sezonunda yaklaşık 2 000 saatlik kiralamanın gerçekleştiği ve kaplıcaları bir saatte ortalama 2-5 kişinin kullandığı düşünülürse, yılda ortalama 4 000-10 000 kişinin bu kaplıcalardan yararlandığı ortaya çıkmaktadır (Foto:4.28).

Ekşisu Mesire Alanı ve kaplıcalardan özellikle hafta sonları en yüksek kapasitede faydalanılmaktadır. Mesire alanındaki lokanta ve kır kahvesi ve kaplıcalar, kışın kapatılmaktadır. Kaplıcaların üzerinin portatif çatılarla örtülerek kış mevsiminde de hizmetini sürdürmesi, suyun sıcaklığı sayesinde mümkün görülmektedir.

Ekşisu Mesire Alanı'nın güneyinde Erzincan Ovası'nın en alçak kesiminde yer alan ve Ekşisu civarından çıkan suların birikmesi, ayrıca yüksek taban suyu seviyesi sayesinde

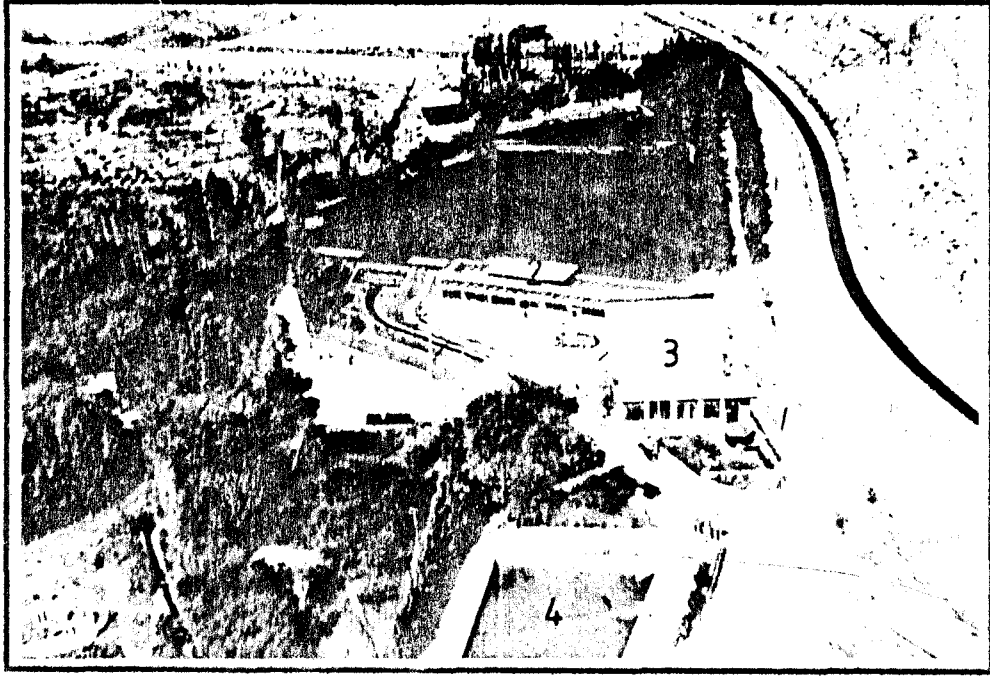

Foto:4. 27- Ekşisu Mesire Alanı'ndan bir görünüş. Şehre yakınlığı, yeşil ve sulak alanları ile önemli turistik kaynaklardan biridir. Fotoğrafta, Sandalla dolaşılabilen büyük havuz (1),gazino-lokanta (2), Erzincan Belediyesi Böğert Maden Suyu şişeleme tesisleri (3), kükürtlü suyu ile özellikle deri hastalıkları için kullanılan termal tedavi havuzu (Horhor) (4), ve solda ise piknik alanı olarak kullanılan, sık ağaçlıklarını bir kısmı görülmektedir.

Foto:4. 28- Ekşisu Mesire Alanı'nın 1 km. doğusundaki kaplıcaların görünüşü. Sondaj ile çıkarılan ve 32 °C sıcaklığa sahip olan suların faydalanılarak, Erzincan Belediyesi tarafından 12 adet 5x10 m. ebatlarında havuzlar yapılmıştır. Bu kaplıcalardan, tüm yaz sezonu boyunca, yoğun olarak yararlanılmaktadır. Fotoğraf, küçük bir volkanik koni olan Ilıca Tepe'den güneye doğru çekilmiştir.

oluşan, yaklaşık 1,5 km² genişliğindeki *Ekşisu Sazlığı*, civardan çıkan ılık kaplıca sularına bağlı olarak kışın en soğuk günlerinde bile donmamaktadır. Bu özelliğiyle göçmen su kuşlarının özellikle de çeşitli ördek türlerinin kış aylarında toplandığı önemli bir yatak sahasıdır. Bu sebeple DOĞANAY'ın (1994 b,560) da belirttiği gibi bu alan potansiyel bir kuş cenneti halini almaktadır. *Ekşisu Sazlığı*'nın muhtelif yerlerine kuş gözlem kuleleri inşa edilerek, meraklıları için önemli bir turizm aktivitesi oluşturmak mümkündür.

Erzincan şehrinin kuzeyinde yer alan Işıkpınar köyünde, Vagirt Deresi vadisi boyunca, Işıkpınar Köyü'nden vadi içinde kuzeye doğru 6 adet (biri inşaat halinde) oldukça lüks kır lokantaları özellikle son 10 yıl içinde önemli bir turistik aktiviteye sahip olmuşlardır. Oldukça dik ve haşin olan vadi yamaçları, erozyon amacıyla oluşturulan bitki örtüsü ve derenin ıslahı için yapılan setlerden çavlanlar yaparak akan sular güzel bir manzara oluşturmaktadır. Şehire yakınlığı sebebiyle, yaz-kış akşamları ve hafta sonları yoğun ziyaretçi akınına sahne olmaktadır. Ziyaretçilerin tamamına yakını, Erzincan Şehri'nden gelmektedir. Gürlevik Çağlayanı'ndan olduğu gibi alabalık, piliç ve ızgara et servisi yapılmakta olup, son yıllarda yaşanan terör olayları sebebiyle Gürlevik Çağlayanı'na göre daha çok tercih edilen bir turistik mekan halini almıştır.

Erzincan Ovası'nda özellikle Erzincan şehrinde yaşayan halkın piknik ihtiyacına yönelik çok sayıda doğal mesire alanı mevcuttur. Fırat (Karasu) Irmağı'nın Erzincan Ovası'na girdiği Sansa Boğazı'ndan Mertekli Köyü'ndeki sulama regülatörüne kadar oluşan gölet dahil olmak üzere, Kemah Boğazı'na kadar olan tüm ırmak boyu, piknik alanı olarak son derece elverişli şartlara sahiptir. Özellikle Mertekli Sulama Regülatörü çevresi, Güllüce, Balıbey ve Mahmutlu köylerinin Fırat Adası'nı oluşturan ırmağın ayrılma ve birleşme kesimleri ve ovayı terkettiği Kemah Boğazı'na girmeden önce yaptığı geniş mederes sahasının kuzey kenarında yer alan Beytahtı mevkiindeki sık ağaçlık ve geniş çayır alanları en çok bilinen ve kullanılan alanlardır.

Yine, Bahçeyazı Köyü'ndeki ve Bayırbağ Köyü'nün Yeni Mahalle (Çermik) yerleşmesindeki su kaynakları ve geniş havuzlar, gününbirlik piknik alanı olarak kullanılmaktadır. Ayrıca Esence Dağları üzerinde Mecidiye Köyü sınırı üzerinde yer alan Mecidiye Korusu (Çamlığı), şehir halkının kullandığı diğer bir piknik alanıdır.

Erzincan Ovası'nın güneyinde özellikle Munzur Dağları'nın Kemah Boğazı'nın doğusunda kalan kesimleri hem morfolojik, hem de iklimik özellikler bakımından, kış turizmi için önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Bu alanlar gerekli konaklama tesisleri ve

pistlerin düzenlenmesi ile bir kayak merkezi haline getirilebileceği gibi, yaz aylarında da klimatizm (veya alpinizm) yani yaz turizmi şeklinde kullanılabilme imkânına sahip alanlardır.

Erzincan Ovası ve çevresi, geniş sulak alanları ve dağlık alanları ile aynı zamanda zengin bir av hayvanı popülasyonuna sahiptir. Bu zenginlik, organize av turlarının düzenlenmesi yoluyla, turistik bir aktivite haline getirilebilir. Dağcılık klübü tarafından yılda bir kez düzenlenen tracking (dağ yürüyüşü) faaliyetlerinin sayıca artırılarak bu faaliyetlerin daha geniş çevreye duyurulması yoluyla katılımın artırılması mümkündür.

Anlaşılacağı üzere her türlü turizm faaliyeti için yüksek bir potansiyele sahip olan araştırma alanımız, yeterince değerlendirilememekte, bu sebeple turizm faaliyetleri genelde yöresel veya komşu illeri kapsayan dar bir bölgesel nitelik taşımaktadır.

4.7. Ekonomik Faaliyetlerle İlgili Başlıca Sorunlar

Tarımsal faaliyetler bakımından elverişli özelliklere sahip olan araştırma alanımızda kırsal kesimdeki ailelerin ancak % 69,8'i toprak sahibidir. Bu ailelerin ise % 79'unun 50 da.'dan daha az küçük mülkiyet grubundaki arazilerden geçimini sağlıyor olması, geçim şartlarını oldukça zorlaştırmaktadır. Mevcut tarım arazileri çerçevesinde topraksız ailelere toprak dağıtılması, zaten hâkim olan küçük mülkiyeti daha da küçülteceğinden, tarımsal üretimde rantabliteyi düşürecektir. Topraksız aileleri toprak sahibi yapabilmek için yeni alanların tarıma kazandırılması gereklidir. Bu amaçla ova etrafında geniş alanlar kaplayan ve sürekli yeni malzeme ile örtüldükleri için tarımsal kullanıma söz konusu olmayan birikinti yelpazelerinin çeşitli kesimlerine setler yapılarak, vadi ağzlarına yakın kısımlarının da tarıma kazandırılması gereklidir. Ayrıca çeşitli yöntemlerle Fırat (Karasu) Irmağı'nın yatağına daha da gömülmesi temin edilerek, ovanın iyi drene edilmesi sağlanıp ırmağın her iki yanında geniş alanlar kaplayan ve taban suyu seviyesi yüksekliği sebebiyle bataklık alanlarının drenajının kolaylaştırılması, böylelikle bu kesimde tarımsal arazi veya hayvancılığa yönelik, otu biçilebilir, gerçek çayır arazisi haline getirmek gereklidir. Günümüzde çeşitli alanlardaki aşırı tuzluluk ve çoraklaşmanın görüldüğü sahaları, gerekli tedbirler alınarak, Fırat (Karasu) Irmağı'nın alüvyonlarını bırakabileceği millenme alanları haline getirilerek tarıma kazandırılması söz konusudur. Ayrıca bataklık alanların kurutulması yeni tarım alanları olarak kullanılması mümkündür.

Alanımızda tarımsal araziler oldukça küçük parçalara bölünmüş bulunmaktadır. Köylerin % 85,7'sin de ortalama parsel büyüklüğü 10 da.'dan azdır. Buda her çiftçi ailesinin genellikle birbirinden uzak birkaç parselde uğraşı verdiğini ve zamanda , sarfedilen emekte

ve işletme giderlerinde masraf artmaktadır. Alanımızın tamamında olmasa bile belirli kesimlerinde konsolidasyon zorunlu bir hale gelmiştir.

Sulama şartları bakımından önemli bir sorun bulunmasa bile, inşa halinde olan sulama şebekelerinin planlanan sürelerde bitirilmemesi, binlerce ha. şeker pancarı ve fasulye tarımının yapılabileceği elverişli tarım arazisinin, hâlâ kuru tarım metodlarıyla ve tahıl üretimi amacıyla kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca gübre kullanımının artırılmasını sağlayacak tedbirler alınarak, tarımsal üretim miktarının yükseltilmesi gerekmektedir. Çünkü alanımızda, ha. başına Türkiye ortalamasının ancak yarısı kadar gübre kullanılmaktadır.

Tarımsal üretimde de bir takım sorunlar vardır. Daha fazla gelir sağlayan şeker pancarı ve fasulye tarımının yerine, geleneksel metodlarla tahıl tarımı halen daha hâkim durumdadır. Tarla tarımındaki hasat işlemleri de (tahılın veya fasulyenin biçilmesi ve şeker pancarı sökülmesinde) tırpan kullanılarak kol gücüne başvurulması, zaman bakımından da büyük kayıplara neden olmaktadır. Tarlalarda da, a verim, ova kesiminde yüksek olmasına rağmen dağlık kesimde Türkiye ortalamasının oldukça altındadır. Kritik şartların tüm ürünü etkileyeceği ve zararın büyük olabileceği endişesiyle büyük parsellerin yerine, sulama imkânı olan arazilerin bir kenarında veya bir kısmında sebze tarımı yapıldığından, zaten küçülmüş olan parseller bu tür bir işlemle, geçici bile olsa daha da küçültülmektedir. Üretilen sebzeler, uygun saklama ortamı bulunmadığından bozulmaması amacıyla gereğinden düşük fiyatlarla pazarlanmaktadır. Erzincan Özel İdaresi tarafından şehirde yapılan 2 000 ton kapasiteli soğuk hava deposu, alınan ücretlerin yüksekliğinden dolayı üreticilere yeterince hizmet verememektedir. Bağlara asmalar çok sık ve bazılarında meyve fidanı da dikildiğinden, gerekli besin ve ışık imkânları zayıflamakta, alınan ürün miktarında düşüşler yaşanmaktadır. Alanımızda meyve bahçeleri yeni oluşturulanlar hariç, genelde sınır ağacı şeklinde olduğundan gerekli bakım yapılamamaktadır. Yeni oluşturulan kapama meyve bahçelerinde ise çeşitli meyve ağaçları karışık olarak dikildiğinden, her tür için ayrı gerekli olan özel bakımı güçleştirmektedir. Üretilen meyveleri değerlendirecek tesisler bulunmadığı için meyvelerin uygunsuz şartlarda güneşte kurutulmasını zorunlu kılmaktadır. Önemli bir ticarî meyve olan üzümün pazarlanmasındaki en büyük sorun, nakliye sırasında bozulmasını engelleyecek sistemdeki ambalaj malzemesinin teminindeki zorluk ve organizasyonsuz bir pazarlamanın yapılmasıdır.

Araştırma alanımız mera alanları bakımından, hayvancılık faaliyetleri için sayısal olarak elverişli gibi görünse de, mera alanlarının özellikle doğal şartların sonucunda şiddetli erozyonla niteliklerini yitirmesine bağlı olarak zor durumdadır. Alanımızda küçükbaş

hayvancılıkla geçinen aileler, özellikle Erzurum yaylalarında arazi kiralamak zorunda kalmaktadırlar. Bu mera eksikliğini gidermek için, sürü sahipleri hayvanlarını hasat edilmiş tarlalarda otlatma yoluna gitmekte, bu ise çevrede hala ekili-dikili olan tarlaların tahribine yol açmaktadır. Yörede beslenen türlere göre daha yüksek süt verimine sahip olan İvesi koyun ırkı, pek kabul görmemiştir. Genelde ova köylerinde ağırlık kazanan büyükbaş hayvancılık ise çoğunluğu yerli ırklardan oluşan ve çok sağlıksız ahırlarda yürütülen bir faaliyet türüdür. Aslında mera ıslahı çalışmaları genişletilerek, ekonomik olarak kullanılabilir hale getirildikten sonra ovadaki çayır-mera arazileriyle birlikte dönemli otlatma alanlarına bölünüp, yöre hayvancılığı daha da geliştirilme imkânına sahiptir.

Arıcılığa son derece elverişli olan yörede, kovan başına bal verimi Türkiye ortalamasının yarısı kadardır. Arı yetiştiriciliği kurslarına gerekli katılımın sağlanamaması, ilkel metodların uygulanması, gerekli bakımın verilememesi ve sadece ek uğraşı olarak görülmesinden dolayı düşük verim gerçekleşmektedir. Üretilen ballar, özel aroması nedeniyle kolay pazarlanabilmektedir. Halbuki bu elverişli potansiyel değerlendirilerek arıcılığın geliştirilmesi de mümkün görülmektedir.

Erzincan Ovası ve çevresinde yer alan sanayi kuruluşlarının pek çoğu, gerek işletme giderleri, gerek hammadde gerekse pazarlama sıkıntısı içindedir. Bu nedenle pek çok tesis kapanmak zorunda kalmıştır. Yer seçimi bakımından isabetli bir karar verilmesine rağmen Organize Sanayi Bölgesi, istenildiği oranda gelişmemektedir. Yatırımcıların alana çekilmesi amacıyla birtakım idari düzenlemeler de yapılmalıdır. Kırsal alandaki nüfusa çeşitli el sanatları ve becerileri kazandırmak amacıyla Halk Eğitim Merkezi tarafından düzenlenen kurslarda köy seçimine dikkat edilmediği görülmektedir. Köy muhtarlıklarının talebi üzerine açılan bu kursların açıldığı köylere baktığımızda, genelde tarımsal aktivitenin yüksek, işsiz nüfusun az olduğu köyler olduğu görülmektedir. Bu ise, kurslara katılımı azaltmakta ve verilen eğitim ile kişileri iş sahibi yapmaktan uzak kalmaktadır.

Her mevsim turizm faaliyetleri için doğal ve beşerî olarak elverişli şartların bulunmasına rağmen, gerekli yatırımların yapılmadığı ve teşvik edilmediği için mevcut potansiyel atıl vaziyette beklemektedir.

ARAŞTIRMA ALANINDAKİ BAŞLICA SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

A- Doğal Çevre Özellikleri ile İlgili Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri

1- Araştırma alanımızın doğal çevre özelliklerinden kaynaklanan en büyük sorun depremlerdir. Ülkemizin en büyük fay hatlarından biri olan Kuzey Anadolu Fayı, araştırma alanımızı kuzeyden çevreleyen Otlukbeli ve Esence Dağları'nın ova ile sınır oluşturduğu kesimden geçmektedir. Bu fay hattına bağlı olarak, I. dereceden aktif deprem kuşağında kalan araştırma alanımız, yüzyıllarca depremlere maruz kalmış, büyük can ve mal kayıpları meydana gelmiştir. Bu tehlikenin her an hissedildiği ve araştırma alanımız insanında psikolojik olarak büyük etkileri olan depremler sebebiyle, şehir ve kır yerleşmelerinin pek çoğunun yeri defalarca değiştirilmiş olmasına rağmen, bu doğal felâketin etkilerinden kurtulabilmek bir türlü mümkün olmamıştır.

Yeni yerleşim alanlarının seçiminde isabetli kararların verilmediği ve depreme karşı yeterli tedbirlerin alınmadığı 13 Mart 1992 depreminde anlaşılmış olmasına rağmen, hasar ve kayıpların önüne geçilmesini sağlamayan ve geç kazanılan bilgiden başka birşey olmaktan öteye gitmemiştir.

Araştırma alanımızı hatta daha geniş alanları etkileyen depremlerin yıkıcı etkilerini azaltmak için, yerleşmelerin alan dahilinde yerlerinin değiştirilmesi, deprem şiddetinden belki daha az etkilenmekten başka birşey sağlamayacaktır. Bu sebeple, *tüm yerleşmeleri yüksek bir ekonomik potansiyeli olan araştırma alanımızdan alıp, dışarıya nakletmek mümkün olmayacağına göre, alınabilecek en önemli teknik tedbir, bu fay hattından mümkün olduğunca uzakta, deprem şiddetinin nisbeten daha azaldığı kesimlerde, depreme dayanıklı meskenlerin inşa edilmesidir.*

2- Şehir merkezindeki üç kattan yüksek binaların pek çoğunun, 13 Mart 1992 depreminde tamamen yıkılması, yaşanan acı bir tecrübedir. Bunun ışığında, *üç kattan yüksek binaların yapılmasını engelleyecek yasal düzenlemelerin yapılarak, bunun hassasiyetle uygulanmasını sağlamak gereklidir. Ayrıca deprem kuşağı dışındaki 100 m²'lik bir inşaatta kullanılan ortalama 1,5 ton demir miktarının, araştırma alanımız için 6,5 ton olması gerektiği önlemine mutlaka uyulmalıdır.* Kullanılan çakıl ve kumların temizliğine, çimento miktarının limitlere uymasına, temelin derin, kalın ve perde beton şeklinde olmasına, harcın vibratör ile basınçlı bir şekilde kalıplara dökülmesine mutlaka dikkat edilmelidir. Kısaca, her biri detay mühendislik konusu olan ve depreme dayanıklılığı sağlayacak tüm

hususlara, gerek ailelerin uyması, gerekse yetkililerce sıkı bir denetim yapılarak bu şartların yerine getirilmesini temin etmek gereklidir.

3- Kırsal kesimdeki konutlar ise, bu deprem riskine rağmen bugün bile, büyük oranda kerpiçten inşa edilmektedir. Bu kerpiç meskenlerin önemli bir miktarı, kiremit ve sac ile örtüldüğünden, çatı ağırlığı hafifletilmiş ve genellikle tek katlı olmalarına da bağlı olarak, depremlerde yol açacağı hasarlar nisbeten azaltılmıştır. Fakat, düz toprak damlı olanlarda tehlikenin boyutu daha büyük bir şekilde devam etmektedir. Özellikle bazı etek ve tüm dağ köylerinde yapı malzemesi olarak kullanılan taşlar, herhangi bir işleme tâbi tutulmadan ve genellikle çamur harcıyla üst üste tutturulduğundan, depreme hiç de uygun olmayan ve büyük tehlike arzeden meskenler mevcuttur.

Devletin yeni bir depremi beklemeden, depremlerde yıkılmamışsa bile, muhtemel bir sarsıntıda kolaylıkla yıkılabilecek olan bu tür meskenleri tesbit ederek, uygun şartlarda ve depreme dayanıklı bir hale getirmesi veya yeni konutların yapılmasını temin etmesi gereklidir. Çünkü bir daha deprem olmayacağını söylemek mümkün olmadığına göre, bu acı tecrübeleri bir daha yaşamamak amacıyla, böyle bir ön tedbir almak mümkündür.

4- Araştırma alanımızı çevreleyen dağlık sahada devam etmekte olan şiddetli erozyon, önemli bir sorundur. Jeolojik-jeomorfolojik özellikler sonucu ve doğal bitki örtüsünün tahribiyle, bozulan doğal dengenin yol açtığı bu süreç, hem dağların ekonomik olarak özellikle hayvancılık bakımından kullanım dışı kalmasına, hem de erozyon ile taşınan malzemelerin, ova kenarında geniş ve ekonomik olarak kullanılması mümkün olmayan, birikinti yelpazelerinin oluşmasına ve tarım arazilerinin bu malzemelerle işgal edilmesine neden olmaktadır.

Erozyonun büyük boyutlarda sürdüğü dağlık alanlarda, ağaçlandırma işleri çok zorlaşmış olmasına rağmen, en azından mümkün olabilecek her alanın bir müddet hayvan otlatılmasına kapatılarak doğal ot örtüsünün geri kazandırılması ve ağaçlandırılması temin edilmelidir. Bu amaçla, sadece Toprak Muhafaza Müdürlüğü tarafından değil, DSİ, Köy Hizmetleri, Tarım İl Müdürlüğü ve Orman Müdürlüğü'nün koordineli bir şekilde çalışarak, ağaçlandırmaya önem vermelri gereklidir. Erozyonun ve taşınmanın hızını azaltmak için, özellikle kuzeydeki dağlardan inen derelerin vadilerine, çok sayıda eşik (set) yapmak uygun olacaktır. Ağaçlandırma çalışmaları ve derelerin ıslahının gerçekleştirilmesiyle, birikinti yelpazelerine karşılık gelen önemli miktarda tarım arazisinin kazanılması mümkün görülmektedir.

5- Çığ, kaya düşmesi ve heyelan gibi doğal afetlerden kaynaklanan sorunların yaşandığı kesimler de mevcuttur. Örneğin, Gölpınar köyünün Yukarı Mahalle yerleşmesi, Kilimli köyünün yerinin değiştirilmesine rağmen eski yerleşme alanındaki 10 hane çığ tehlikesi ile karşı karşıyadır. Ayrıca, iki kez kaya düşmesi, bir kez de deprem sebebiyle olmak üzere yeri değiştirilen Demirpınar köyünün ikinci yerleşim alanındaki 13 hane çığ ve kaya düşmesi tehdidi altındadır. Ahmetli köyü yerleşim alanında, gevşek zemin şartlarından kaynaklanan toprak kayması tehlikesi ve B.Çakırman köyü ise daha önce gerekli çalışmalar ve setler yapılmış olmasına rağmen, özellikle yağışlı dönemlerde, Allahmedet deresinin sellenme alanına dahil olmaktadır.

6- Ova tabanında yer alan köylerdeki bazı meskenler çok alçak temelli ve kerpiçten inşa edilmiş olduklarından, yüksek taban suyu seviyesinden etkilenmektedir. Temeline su çeken bu meskenler, deprem bakımından yumuşak bir zemin üzerinde bulunmanın oluşturduğu risk ile karşı karşıyadır. Bu şartlara sahip konumlardaki meskenlerin tamamının yüksek perde beton veya taş temel üzerine inşa edilmeleri gereklidir.

7- Araştırma alanımızdaki 105 köyden 39'u ovada taban suyunun yüksek olduğu kesimlerde kurulmuştur. Deprem anında sivilaşmanın gerçekleştiği ve şiddetinin çok yükseldiği bu alanlar, aşırı can ve mal kaybına yol açmaktadır. Bu sebeple, bu gibi alanlarda yer alan köylerin tarım alanlarını işgal etmemek kaydıyla, belkide birleştirilerek daha uygun kesimlere nakledilmesi gereklidir.

8- Ova tabanında geniş alanlar kaplayan, taban suyunun yüksek olduğu kesimlerde görülen aşırı tuzlanma alanları ve bataklık sahalarının tarımsal kullanıma açılması mümkündür. Bu amaçla, çevredeki yerleşmelerin taşkın altında kalmasını engelleyecek tedbirler alınmak kaydıyla, Fırat (Karasu) Irmağı'nın taşıdığı alüvyonların, aşırı tuzlu ve bataklık alanlara bırakılması gereklidir. Bunu gerçekleştirmek için, Fırat (Karasu) Irmağı'nın ovadaki akış hızı, yapılacak küçük eşiklerle düşürülmelidir.

9- Aslında organik madde bakımından oldukça zengin alüvyial topraklardan oluşan taban suyu seviyesinin yüksek olduğu alanlar, I. sınıf tarım arazileri olarak kullanılabilme potansiyeline sahip olmalarına rağmen, günümüzde sadece çayır-mera alanı olarak kullanılmaktadır. Çevreden ova tabanına yönelen kaynak suları ve derelerin taban seviyesini Fırat (Karasu) Irmağı oluşturduğundan, Fırat'ın yatağına daha fazla gömülmesi temin edilerek, kaynakların ve derelerin doğal drenajı hızlandırılmak suretiyle, yüksek taban suyunun düşürülmesi ve bataklık alanların ıslahı mümkündür. Fırat (Karasu) Irmağı'nın

yatağına gömülmesini temin edebilmek için, Fırat'ın, Kemah Boğazı'na girdiği konumdaki eğim kesimlerini oluşturan çavlanların düzeltilerek, ırmağın aşağı çığrındaki düşük taban seviyesine göre, kendini ayarlaması sağlanmalı ve yatağındaki geniş kum-çakıl depolarının inşaat malzemesi olarak kullanılmak üzere alınması, teşvik edilmelidir.

B- Nüfus İle İlgili Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri

1- Araştırma alanımızda olduğu gibi, tüm Erzincan İli için en önemli sorunlardan biri de, dışa göç hareketidir. Erzincan İli, Türkiye'de nüfusu gerileyen 11 inden biridir. Aritmetik nüfus yoğunluğu 1975'de 24, 1990'da ise 25'tir. Bu özelliğiyle ülkemizde nüfus yoğunluğu 30'un altında olan 8 ilden biridir. İl nüfusu 1990 yılında 300 000'e yakın olmasına rağmen, sadece İstanbul'daki Erzincanlı sayısının 700 000 dolayında olduğu tahmin dilmektedir. Bu rakamlar il genel karakterinin dışa göç verme şeklinde bir harekete sahip olduğunu göstermektedir.

Araştırma alanı kır nüfusu, 1935 yılında 30 732 kişiden, 1993 yılında ancak 56 054 kişiye yükselebilmiştir. Oysa, yaklaşık aynı dönemde Türkiye nüfusu, 3,5 misli artış göstermiştir.

Aslında araştırma alanımız, büyük miktarlarda göç vermesine rağmen, Erzincan İli geneline göre daha iyi durumdadır. Çünkü hem Erzincan şehri, hem de diğer ilçelerin şehir ve kır nüfusları çok daha fazla göç vermektedir.

Dışa göç hareketinin bu derece büyük boyutlarda olmasında, çeşitli sosyo-ekonomik şartların yanında, en az bunlar kadar önemli olan, belki de bunlardan daha önemlisi, yaşanan depremlerdir. Depremlerin yarattığı korku ve endişe gibi, olayın psikolojik boyutunu ortadan kaldırmak pek mümkün olmasa da, yarattığı can kaybı, yıkım ve ekonomik zararları en aza indirmek suretiyle, insanların daha az zarar görmelerini sağlayacak gerekli tedbirlerin alınmasıyla, dışa göç hareketinin hızını azaltmak mümkündür. Ayrıca araştırma alanımızdaki tarımsal faaliyetlerin daha entansif bir düzeye getirilmesi ve yüksek miktardaki aktif (genç) nüfusun istihdam edilebileceği çeşitli iş sahalarının açılmasını temin etmek yoluyla, dışa göçün hızını düşürmek mümkündür.

2- Araştırma alanı kırsal kesiminde çok yüksek (% 91,5) okur-yazarlık oranı olmasına karşılık, bu oranın eğitim kademelerine dağılışı çok dengesizdir. Nitekim, okur-yazar nüfusun % 83,5'i ilkokul mezunu durumundadır. Bu sebeple, genelde düşük bir eğitim ve kültür düzeyinden bahsedilebilir. Ayrıca, eğitim kademeleri arasındaki öğrenci

akışının çok zayıf olduğu ve kız öğrencilerin ilkokuldan sonra pek okutulmadığı alanımızda, ulaşım şartları ve diğer doğal ve beşerî şartlar iyi tetkik edilerek, merkezî konumlardaki köylerde, ortaokullar veya bölge okulları inşa etmek suretiyle, bu sorunun çözümünde kolaylıklar sağlanabilecektir.

3- Personel, araç-gereç ve fizikî imkânlar bakımından yetersiz durumda olan kırsal kesimdeki sağlık ocaklarının, bu eksiklikleri giderilmek suretiyle, doktor başına düşen nüfus sayısı (5 600 kişi), Türkiye ortalamasına (1 028 kişi) indirilmelidir. Kırsal kesimdeki nüfus, sağlık ocaklarındaki imkânsızlıklar sebebiyle, sağlık sorunlarını Erzincan Şehri'nde çözmeye çalışmaktadır. Bu da, merkezdeki hastahanelerin yükünü artırmaktadır. Aslında uygun konumlarda ve çok sayıda köye hizmet verebilecek dispanserlerin tesis edilmesiyle, halka daha yakından sağlık hizmeti verilmesi mümkündür. Ayrıca, 13 Mart 1992 depreminde tamamen yıkılan şehirdeki hastahanelerin, en kısa sürede tamamlanarak, tüm birimleri ve tam kapasiteleriyle devreye sokulması gereklidir.

C- Yerleşmelerle İlgili Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri

1- Araştırma alanımızda yerleşme coğrafyası bakımından, zamanında iyi bir planlama yapılmadığından ortaya çıkan ve telâfisi mümkün olmayan, yerleşme yeri seçimden kaynaklanan sorunlar bulunmaktadır. 1939 depreminde tamamen yıkılan Erzincan Şehri'nin, gündeme gelmesine rağmen, hiç bir tarımsal niteliği olmayan ve deprem şiddetinin daha az hissedildiği Karayazı mevkiî yerine, KAF hattına daha yakın olan ve I. sınıf tarım arazileri üzerine, şimdiki yerine inşa edilmiş olması ve 1992 depreminde büyük acılarıyla bu gerçeğin farkına varılmış olması gibi, yine 1992 depreminden sonra köylerde yapılan afet konutları için yer seçiminde de pek hassas davranılmadığı görülmektedir.

Yeni köy yerlerinin veya afet evleri inşa sahalarının tesbitinde, her ne kadar dikkatli bir yer seçimi çabaları sarfedilmiş gibi görülse de, kanaatimizce birtakım idarî ve hukukî sorunun yaratılmaması düşüncesiyle, yeni yerleşim alanları için köyün kendi sınırları dahilinde, köy tüzel kişiliğine veya hazineye ait, zemin nitelikleri göz ardı edilerek, en kolay erişilebilecek uygun bir topoğrafyaya sahip mekânlar tercih edilmiştir. Yerleşmelerin hayat sahası olarak bir devamı olan tarımsal alanların yerlerini değiştirmek, çok zor ve daha kapsamlı bir uğraşı gerektiğinden, açıkta kalan ve konut ihtiyacı duyan köylüye, en kısa zamanda bir konut verebilme amacıyla, böyle kestirme bir yola başvurulduğunu tahmin etmekteyiz. Ova köylerinin pek çoğundaki afet konutlarının, taban suyunun oldukça yüksek bir seviyede bulunduğu çayır-mera alanlarına inşa edilmeleri, hem yerleşmeler hem de bu

alanlardan faydalanan hayvancılık faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca köyde yapılan afet konutları için, arazi verimliliği bakımından I. ve II.sınıf arazilerin seçilmiş olmaları son derece isabetsizdir.

2- Yanlış yerleşme yeri seçiminden başka, yeni yapılan afet konutlarından bir kısmında, yine telâfi edilmesi mümkün olmayan sorunlar da vardır. Bunların en başında, afet konutlarının yerleşim planlarından kaynaklanan sorunlar gelmektedir. Genellikle standart bir yerleşim planı uygulandığından, aynı yerleşim ünitesindeki konutlar birbirleriyle karşılaştırıldığında bakı durumu ve güneşlenme şartları bakımından, son derece farklı özelliklerin bulunduğunu görmek mümkündür.

3- Afet konutlarında mevcut sorunlardan başka, inşa özellikleri ve çeşitli donatılarının eksikliği bakımından da sorunlar görülmektedir. Oldukça yüksek birim maliyetine sahip olmalarına rağmen (1993 fiyatlarıyla 11 550 \$), duvarlarda ve çatıda yalıtım malzemesi kullanılmaması, hemen kullanılsa bile, ileride devreye sokulabilecek şekilde kanalizasyon şebekesinin tesis edilmemesi, çevre düzeninin yapılmaması, ara sokakların ham şekilde bırakılmış olması ve şehirdeki toplu afet konutlarının da, maliyetin yükselmemesi amacıyla kalorifersiz inşa edilmesi başlıca sorunlardır.

4- Kırsal yerleşmelerin hiçbirinde kanalizasyon şebekesi bulunmamaktadır. Bunun yaygınlaşmasında, sayıları 12'yi bulan kırsal kesim belediyelerinin maddî bakımdan desteklenerek, ilk girişimleri yapmaları temin edilmelidir.

5- Araştırma alanımızda toplam 105 köy (merkez mahalle), 63 mahalle ve 5 çiftlik yerleşmesi bulunmaktadır. Gün geçtikçe yerleşmelerdeki toplu doku karakteri bozulmakta, yerleşmeler gevşek veya dağınık bir görüntü kazanmaktadır. Ayrıca, mahalle yerleşmelerinin çoğu toplu dokulu olmasına rağmen, köy merkez mahallelerinden ayrı birer yerleşme durumundadır. Başka bir anlatımla, yerleşme alanları genellikle yanlış seçilmiş, nüfusun artmasına bağlı olarak, birkaç aileden oluşan küçük nüveler halindeki mahalle yerleşmeleri, yerleşme sayısı, gün geçtikçe artmaktadır. Bu ise, yanlış arazi kullanımına yol açmaktadır.

Bu gibi sebeplerden dolayı, hem bu tür mahalle yerleşmelerini, hem de diğer pek çok doğal sorunla karşı karşıya olan küçük köy yerleşmelerini birleştirerek, hem araziden daha rantabl bir şekilde faydalanmak, hem de çeşitli alt yapı hizmetlerinin daha uygun şartlarla sunulması mümkün olacaktır.

D- Ekonomik Faaliyetlerle İlgili Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri

1- Erzincan Ovası gibi yüksek tarımsal potansiyele sahip bir alandaki ailelerin % 30,2'si topraksızdır. Toprak sahibi ailelerin % 79'u da, 50 da.'dan küçük mülkiyete sahiptirler ve % 69,8 oranındaki topraklı çiftçi aileleri, toplam tarım arazisinin ancak % 24'üne sahip bulunmaktadır. Kısaca, toprak mülkiyetinde dengesiz bir dağılım ve küçük tarımsal işletmelerden oluşan, çok parçalı küçük mülkiyet, hâkim durumdadır.

Günümüzde tarımsal kullanıma sahne olmayan, fakat tarım arazisi olarak kazanılabilecek sahalara, öncelikle tarım arazisi haline getirilerek, topraksız çiftçi aile sayısının minimum düzeye indirilmesi, ayrıca arazi toplulaştırması (konsolidasyon) yoluyla aşırı parçalanmış ve küçülmüş parsellerin, uygun boyutlara getirilmesi gereklidir.

Daha önce de belirtildiği gibi, ovaya büyük miktarlarda malzeme taşıyan dereler üzerine setler inşa edilerek, birikinti yelpazelerinin sürekli yeni malzemelerle örtülenmesini engelleyerek ve birikinti yelpazelerinin de taraçalama yoluyla tarıma kazandırılması mümkündür. Yine bataklık ve aşırı tuzlanma alanlarının da, Fırat (Karasu) Irmağı'nın siltasyonuna maruz bırakılmasıyla, tarım alanlarına dönüştürülmesi mümkün görülmektedir.

2- Araştırma alanımızdaki 105 köyde ve 62 950 ha. tarım arazisinde, 50 da.'ı aşan tek bir parselin bile bulunmayışı, tüm alanımızda olmasa da, büyük bir kısmında arazi toplulaştırmasının zorunluluk halini aldığını göstermektedir.

3- Yaz kuraklığının belirgin ve tarımda sulamanın şart olduğu alanımızda, genelde sulama bakımından büyük sorunlar bulunmasa bile, günümüzde sulama imkânlarından yoksun olmaları sebebiyle, kuru tarım metodunun uygulandığı alanların sulamaya kavuşturularak, hem üretim miktarının artırılması, hem de daha fazla gelir sağlayan şeker pancarı, fasulye ve çeşitli sebzelerin üretimine geçilmesi mümkün olacaktır.

Toplam 7 122 ha. alanın sulanmasını sağlayacak olan, Üzümlü, Girlevik-Mercan ve Erzincan Barajı sulama şebekelerinin kısa sürede bitirilerek, alanımızdaki toplam sulanan arazi miktarının 31 595 ha.'a çıkarılması ve toplam tarım arazisinin % 82'sinin suya kavuşturulması beklenmektedir.

Yeni sulamaya açılacak alanlarda, öteden beri alışlagelmiş tahıl tarımının yerine, sulamaya geçildikten sonra bu alışkanlıkların terk edilerek, şeker pancarı, fasulye ve sebze gibi yüksek gelir getiren ürünlerin ekilip-dikilmesini temin etmek gereklidir.

4- Araştırma alanımızdaki tarımsal üretimde, makine ve gübre kullanımı, Türkiye ortalamasının altında değerlere sahiptir. Tarımda makine ve gübre kullanımının yükseltilerek, tarımsal ürün ve gelir miktarını artırabilmek için çiftçilerin uygun kredilerle desteklenerek, tarımsal makine sahibi olmaları ve arazilerinde yeterli miktarda gübre kullanmaları sağlanmalıdır.

5- Sebze ekim sahalarının genişletilmesini ve çiftçilerin sebze tarımına yönelmesini teşvik etmek gereklidir. Üretilen sebzelerin, uygun zamanda ve uygun fiyatlarla pazarlanabilmesi için, İl Özel İdaresi'ne ait soğuk hava deposunun daha cazip fiyatlarla hizmet sunması temin edilmelidir.

6- Sulamalı tarım arazilerinde şeker pancarı-buğday-fasulye münavebe sisteminin yaygınlaştırılarak, şeker pancarı ve fasulye ekim sahalarını genişletmek mümkündür. Ayrıca Erzincan Ovası için en iyi uyumu gösteren fasulye türlerinin tesbit edilerek, tohumlarının kolaylıkla temin edilmesi sağlanmalıdır.

7- Meyve bahçelerinin sınır ağacı olarak oluşturulma alışkanlığından vazgeçilerek, tek veya belirli türlerden oluşan meyve bahçelerinin oluşturulmasına geçilmelidir. Yöre şartlarına uygun meyve türlerinin tesbit edilerek, fidanlarının dağıtılması ve ağaç başına verimin yükseltilmesi gerekmektedir. Ayrıca, meyve ürünlerini işleyen bir tesisin kurulmasıyla, hem meyveler daha iyi değerlendirilmiş olacak, hem de meyve üretiminin artırılmasını sağlayacak bir sebep oluşturulacaktır.

8- Araştırma alanımızdaki ürün desenini zenginleştirmek amacıyla, ayçiçeği, pamuk ve susam ekimi denemelerine başlanmalıdır.

9- Araştırma alanımızın dağlık kesimindeki mera arazileri, şiddetle erozyon sebebiyle mera olarak kullanılabilir limitlerin altındadır. Bu sebeple, mevcut hayvan sayısına oranla mera arazisi oldukça yetersizdir. Yöredeki hayvancılıkla geçinen ailelerin, başka illerden mera (yayla) kiralamakta olmaları bunu teyid etmektedir.

Bu amaçla, mera ıslah çalışmalarının genişletilmesi ve niteliğini yitirmiş olan meraların geriye kazanılmasına çalışılmalıdır. Bu dönemde, kontrollü bir otlatma yapılması sağlanmalıdır. Ayrıca ova tabanındaki, yeraltı su seviyesi yüksek olan ve çayır-mera olarak kullanılan arazilerin, hayvan yemi üretim alanlarına dönüştürülmesi veya denetim altında tutulmak suretiyle, otu biçilebilir çayır alanı ve dönemlik otlatma sahalarına ayrılmış mera

alanları haline getirilmesi mümkündür. Bu yolla, özellikle ova köylerindeki hayvancılık faaliyetlerinin geliştirilmesi sağlanabilir.

10- Küçükbaş hayvancılıkta, morkaraman koyunlar yerine, yüksek verime sahip olan ivesi koyununun yaygınlık kazanması temin edilmelidir. Büyükbaş hayvancılıkta ise, kara sığır ve doğu kırmızısı gibi yerli ırklardan ziyade, kültür ırkı hayvanların yaygınlaşması için, gerek damızlık hayvan temini, gerekse sunî tohumlama yoluyla veya uygun kredilerle kültür ırkı hayvan sahibi olma imkânları sağlanmalıdır. Ova köylerinde, oldukça sağlıksız şartlarda ve aile geçimi için yapılan büyükbaş hayvancılığı, modern besi hayvancılığı haline dönüştürmek gereklidir.

11- Kümes hayvancılığında, ev ekonomisi halinde bile olsa, büyük bir potansiyeli ve önemli miktarlarda gelir sağlayabilecek olan pekin ördeği yetiştiriciliğine, özellikle Fırat (Karasu) Irmağı'na komşu köyler oldukça uygun şartlar göstermektedir.

12- Araştırma alanımızda yüksek bir potansiyele sahip olan arıcılık, geleneksel metodlarla ve diğer ekonomik faaliyetlerin yanında, ek uğraşı halinde yapılmaktadır. Yöre insanının, arıcılık eğitim kurslarına katılımının sağlanarak, gerekli teknik bilgiye donatılması ve maddî bakımdan desteklenerek arıcılık faaliyetlerinin aktif olarak yürütülmesini sağlamak gereklidir.

13- Pek çoğu gerek işletme giderleri, gerek hammadde, gerekse pazarlama sıkıntısı içinde olan ve bir kısmı kapanmak durumunda kalan sanayi kuruluşları, oldukça zor durumdadır. Uygun bir konumda yer alan Organize Sanayi Bölgesi'nden, kolaylıkla yer sahibi olabilme imkânını doğuracak idarî düzenlemelerin yapılarak, sanayicilerin ve yatırımcıların buraya çekilmesine çalışmak gereklidir.

14- Ulaşım bakımından, alan dahilinde bir sorun bulunmamasına karşılık, özellikle kuzeyimizdeki Rusya Federasyonu ve doğumuzdaki yeni Türk Cumhuriyetleri'yle doğabilecek olan pazardan pay alabilmek ve bu pazara ulaşabilmek için, Erzincan-Kars Otoyolu'nun ve Erzincan'dan Karadeniz'e ulaşan yol projelerinin, bir an önce hayata geçirilmesi gereklidir.

15- Erzincan-Trabzon-Bakü veya Erzincan-Erzurum-Bakü uçak seferlerinin başlatılmasıyla, yörenin ticarî aktivitesi artırılabilir.

16- Araştırma alanımız için karakteristik olan fasulye ve üzümün, üretiminden pazarlanmasına kadar, tüm aşamalarında karşılaşılabilecek sorunların halledilebileceği ,teşkilât veya kooperatiflerin kurulması gereklidir.

17- Turizm faaliyetleri, özellikle doğal kaynaklar bakımından, oldukça yüksek bir potansiyele sahip bulunmasına rağmen, yeterince değerlendirilmemektedir. Yörenin turizm potansiyeli detay bir şekilde araştırılmak suretiyle, kamu turizm tesisleri inşa edilebileceği gibi, özel teşebbüs de teşvik edilebilir.

Yukarıda belirttiğimiz başlıca sorunların sadece biri veya birkaçının çözüme ulaştırılması yörenin kalkınmasını mutlaka temin etmeyecektir. Eğer yörenin kalkandırılması isteniyorsa, tüm sorunlara birden yönelmek ve sorunların topyekün çözümüne çalışmak gereklidir. Çünkü kalkınma çabalarının başarıya ulaşması, doğal, beşerî ve ekonomik tüm sorunların coğrafi bakış açısıyla sentez edilerek araştırılması gereklidir. Zaten tüm sorunlar, birbirleriyle bağlantı halinde olduğundan, sorunların birbirinden ayrı düşünülmeden çözümlenmesine çalışmak gereklidir.

SONUÇ

Araştırma alanımız, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde olup, yaklaşık 570 km²'lik Erzincan Ovası ve onu çevreleyen dağların, hemen hemen su bölümü hattına kadar çıkan, yaklaşık 1628,5 km²'lik bir alanı içermektedir. Bu alanı sınırları içinde Erzincan Ovası, Karasu-Aras Oluğu boyunca gelişmiş olan depresyonlar zincirinin, en batısındaki halkasını oluşturmaktadır.

Ovasıyı, kuzeybatıdan Otlukbeli Dağları ve kuzeyden Esence Dağları çevreler. Bunlardan Otlukbeli Dağları, Yeşilirmak su toplama havzasını, Fırat Havzası'ndan ayıran su bölüm çizgisini oluşturur. Esence Dağları ise, Çayırılı Ovası ile Erzincan Ovası arasında su bölüm çizgisini teşkil eder. Ova, batıdan Karadağ (Köhnem Dağı 3045 m.), güneyden ise, Munzur Dağları'nın kuzeydoğu bölümünü oluşturan Mercan Dağları ile sınırlandırılmıştır. Bunlardan Mercan Dağları, Karasu-Aras sıradağlarının batı bölümünde, kuzeydeki Karasu Havzası ile güneydeki Murat Nehri'nin kollarını oluşturan, Munzur Suyu-Pülümür Deresi arasında su bölüm çizgisini oluşturur.

Erzincan Ovası, çevresini kuşatan dağlar arasında; deniz yüzeyine göre ortalama 1200 m.'lik bir yükseltiye sahiptir. Ancak ova tabanı ile güneyindeki dağlar arasında, yaklaşık 2250 m.'lik ve, kuzeydeki dağlar ile arada 2350 m.'ye varan bir nisbî yükselti farkı vardır.

Havza tabanındaki Erzincan Ovası, Pliyo-Kuvaterner çökellerinden; çevre dağlık alanlardan, kuzeydeki Esence Dağları, genelde Üst Kretase yaşlı ofiyolitli karmaşıklardan; güneydeki Munzur Dağları ise, Alt Kretase yaşlı metamorfik kristalize kalkerlerden oluşmaktadır.

Dağlar arasında korunaklı bir durumda olduğundan, Erzincan Ovası'nın yıllık ortalama sıcaklığı, Doğu Anadolu'nun kuzeye yakın bölümlerinde yer almış bulunmasına rağmen, oldukça yüksektir.

Nitekim, Erzincan Meteoroloji İstasyonu'nun sıcaklık değerlerine göre, yıllık ortalama sıcaklık 10.6°C'dir. Ortalama sıcaklık bakımından Erzincan çevresindeki il merkezleri içerisinde, Erzurum (5.9°C), Gümüşhane (9.7°C) ve Sivas'tan (8.6°C) yüksek; güneydekilerden, Bingöl (12.1°C), Tunceli (12.6°C), Elazığ (13°C) ve Malatya'dan (13.3°C) daha düşüktür. Amplitüd değeri, 27,3°C'dir. En düşük sıcaklıklara Ocak

(-32,5°C), en yüksek sıcaklıklara ise Temmuz ve Ağustos(40,5°C) aylarında rastlanmaktadır. Donlu gün sayısı, ortalama 107 gün kadardır.

Erzincan'da yıllık yağış tutarı, 61 yıllık ortalamalara (1929-1990) göre 366.9 mm. dir. Ova hemen her yönden yüksek dağlarla çevrili olduğundan, depresyonik yağışlardan çok az yararlanır. Yağış getirmesi beklenen hava kütleleri de, yüksek dağları aşmak zorunda kaldıklarından, ovaya ulaştıklarında, yüklendikleri nemi hemen tamamen bırakmış bulunmaktadırlar. Bu yüzden Erzincan Ovası, Türkiye'nin kendi yüksekliğinde bulunan diğer merkezlerden, en az yağış alan bir yöredir. Yıllık ortalama yağışın % 38,5'i ilkbaharda, % 13,2'si de yazın düşmektedir. Toplam yağışın % 48,3'ü sonbahar ve kış mevsiminde düşer. Yağış miktarının düşüklüğü yanında, mevsimlere dağılışı da dengesiz olduğundan, tarımsal faaliyetlerde sulama bir zorunluluk olarak belirir.

Hidrografik bakımdan, ovayı ikiye bölmek suretiyle ova sularını dış drenaja bağlayan en önemli akarsu ise Fırat (Karasu) Irmağı'dır. Ova'ya çevre dağlardan çok sayıda dereler inmektedir. Bu derelerin çoğu mevsimlik akışa sahip olup, yazın kurumaktadırlar. Fırat (Karasu) Irmağı, Erzincan Ovası'na doğudan girerek, ova içerisindeki sayısız kaynakların ve ovayı çevreleyen dağlardan inen yan derelerin sularını toplayıp, ovanın drenajını sağlamaktadır.

Erzincan Ovası'nın toprak örtüsünü, fizyolojik derinliği çok fazla olan kumlu-milli alüviyal ve taban suyunun yüksek olduğu kesimlerde hidromorfik alüviyal topraklar oluşturmakta iken, çevre dağlık sahada ise, aşırı erozyon sonucu ortaya çıkan lithosol topraklar hâkim durumdadır.

Araştırma alanımızın doğal bitki örtüsü olarak, ova kesiminde daha çok higrofitler, 2 200 m. yükseltiye kadar antropojen stepler, seyrek ve cılız meşe ormanları ve daha yükseklerde ise, dar sahalı topluluklar şeklinde, iğne yapraklı ormanlar bulunmaktadır.

Erzincan Şehri'nin nüfusu, 13 Mart 1992 depreminden önce yaklaşık 101 022 civarında iken, deprem sonrası meydana gelen dışa göç hareketi sebebiyle, 1993 yılında 77 232 dolayına düşmüştü. Dışa göç hareketi devresine rastlayan araştırmamızda, inceleme kapsamına giren kırsal kesimin nüfusu 56 054, Üzümlü İlçe merkezi'nin 1990 yılı nüfusu ise, 17 314 idi. Buna göre, araştırma alanımızdaki toplam nüfusun (150 600) % 37.2'si kırsal , % 62,8'i şehirselleşmiş nüfustan oluşuyordu.

Osmanlı devri yönetiminde, 16.yy.'da farklı tarihlerde tutulan tapu-tahrir kayıtlarına göre nüfus, bazı dönemlerdeki sosyal, ekonomik ve siyasal olaylara bağlı olarak artış ve azalışlar göstermiştir. 17. ve 18. yy.'larda aynı seyir izlenirken, 19.yy.'daki salnamelere göre nüfusun bir artış eğilimine girdiği kabul edilmektedir. Cumhuriyet devri sayımlarına göre ise, 27.12.1939 ve 13.03.1992 depremlerinden sonraki belirgin nüfus azalışının dışında, genel olarak nüfusta, giderek bir artış izlenmektedir. Ancak, artış hızı pek yüksek değildir. Yüksek bir genel doğum oranına sahip olunmasına rağmen, nüfusun az miktarlarda artış göstermesinin esas nedeni, araştırma alanından dışarıya olan göçlerdir. Dışa göçlerde, yurt dışına olan göç miktarı, yurt içinde diğer şehirlere olan göçlerden daha yüksektir. Yurt dışına göç edenlerin yaklaşık %75'i Almanya' dadır. Bunu diğer Batı ve Orta Avrupa Ülkeleri ve bazı Arap ülkeleri izlemektedir. Araştırma alanından göç alan illerin başında, İstanbul (% 61.4) gelmektedir. Çeşitli iş ve ticaret şehirleri ile tarımsal bakımdan elverişli imkânlar sunan bazı şehirler de araştırma alanımızdan çeşitli miktarlarda göç almışlardır.

Genel bir ortalama olarak, son 20 yıl içinde, her köyden 65 kişinin başka bir şehire, yurt dışına işçi göçünün başladığı 1960'lı yıllardan 1975 yılına kadar, 78 kişinin de başka bir ülkeye göç ettiği söylenebilir. Bunların dışında, 1939 ve 1992 depremlerinden sonra az miktarlı da olsa, komşu il ve ilçelerden araştırma alanı köyleri ve Erzincan şehrinin göç alması şeklinde de, bir nüfus hareketi olmuştur. Erzincan Ovası ve çevresindeki nüfusu, *şehir ve kır nüfusu* diye birbirinden kesin hatlarla ayırmak, pek çok noktada mümkün değildir. Çünkü, bu iki kesim nüfusu arasında aktif bir mevsimlik göç söz konusu olduğundan, organik bakımdan birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdırlar.

1993 yılı itibariyle araştırma alanımızdaki doğum oranı % 3.2, ölüm oranı ise %0 5.5 dolayındadır. Doğum oranı Türkiye ortalamasının (% 2.8) üzerinde, ölüm oranı ise Türkiye ortalamasına (%0 6) yakındır.

1955 yılı hariç, diğer tüm sayım dönemlerinde, kadın nüfusun miktar olarak üstünlüğü söz konusudur. Bu durum yörenin dışa göç veren bir özellikte olduğunun açık bir göstergesidir. Yaş yapısı itibariyle oldukça genç ve aktif bir nüfus dikkati çekmektedir. Bağımlı nüfus oranı, Türkiye ortalamasının neredeyse yarısı kadardır. Araştırma alanı kırsal nüfusuna ait nüfus piramidinden, yaklaşık 15 yıl öncesinden itibaren doğum miktarlarında belirgin bir azalmanın meydana geldiği anlaşılmaktadır.

Araştırma alanımızdaki nüfus, yaş grupları itibariyle 1993 yılında, % 30'u çocuklar (0-14), % 64'ü yetişkinler (15-64) ve % 6'sı ise yaşlılardan (65+) oluşmaktadır. Yani aktif

nüfus oldukça yüksektir. Bu sebeple, nüfustaki bağımlılık oranı % 55 ile Türkiye ortalamasının (% 82) çok altındadır. Ancak, aktif nüfusun çalışabileceği iş sahalarının kısıtlı olması sebebiyle, işsizlik sorunu mevcuttur.

Nüfusun okur yazarlık oranı, % 91.5 gibi Türkiye ortalamasından yüksek bir değere sahiptir. Ancak bu oranın büyük bir kısmını (% 83.5) ilkokul mezunları oluşturmakta, buna karşılık ortaokul, lise ve yüksekokul mezunlarının oranı oldukça düşüktür. Eğitim kurumlarındaki derslik ve öğretmen miktarları yeterli düzeyde olmasına rağmen, diğer fizikî imkânlar (araç-gereç vs.) oldukça yetersizdir. İlkokul sonrası eğitimde kız öğrencilerin miktarında belirgin azalma görülmektedir.

Kırsal nüfusun sağlık ihtiyaçlarına cevap verebilecek miktarda sağlık ocağı, sağlık evi ve personeli bulunmamaktadır. Bu nedenle, köylerdeki sağlık sorunları büyük oranda Erzincan şehrindeki hastanelerde çözümlenmeye çalışılmaktadır.

Ortalama aile nüfus büyüklüğü bakımından araştırma alanı, Türkiye ve Doğu Anadolu Bölgesi ortalamasından daha düşük değerlere sahiptir. 1990 yılında 5 kişi olan ortalama aile nüfus büyüklüğü, 1993 yılında 4 kişiye düşmüştür. Ancak, farklı özelliklerine bağlı olarak, ortalamanın altında veya çok üzerinde aile nüfusuna sahip köyler mevcuttur.

Erzincan İli, Türkiye'de aritmetik nüfus yoğunluğu 30 kişinin altında olan 8 ilden ve 1975 yılından beri nüfusu artmayan 11 ilden biridir. Nüfus bakımından böyle şanssız bir durumdaki il dahilinde yer alan araştırma alanımız, yoğunluk bakımından il geneline göre nispeten yüksek değerlere sahiptir. Aritmetik nüfus yoğunluk miktarları, sayım yıllarına göre Türkiye ortalamasının altında seyretmesine rağmen, il geneline göre oldukça yüksektir. 1935 yılından beri, belirli köylerdeki yoğunluğun ve seyrekliğin ana karakteri değişmeden, yoğunluk değerlerindeki nisbî artışlar ve azalışlarla günümüze kadar ulaşılmıştır. Bazı istisnaların dışında, eskiden beri yoğun veya eskiden beri seyrek nüfuslu köyler oldukça belirgindir. Erzincan Şehrinin yakınlığına bağlı olarak, köylerde tarım dışı faaliyetlerle uğraşanların yüksek bir miktar oluşturması, tarımsal nüfus yoğunluğu değerinin, fizyolojik yoğunluktan düşük miktarda gerçekleşmesine neden olmuştur.

Araştırma alanındaki nüfusun dağılışı ile doğal ve ekonomik şartlar arasındaki uyum açıkça hissedilmektedir. Son derece verimli ova tabanı, nüfusun büyük bir kısmını; geçiş kuşağı avantajlarına sahip etek sahası, nüfusun diğer kısmını barındırmaktadır. Dağlık sahalara ise, ekonomisi hayvancılığa dayanan az miktardaki nüfusa sahiptir.

İnceleme alanı olarak seçilen Erzincan Ovası'nda, günümüzde (1995) bir şehir yerleşmesi (Erzincan), bir ilçe merkezi (Üzümlü), 105 köy, 63 mahalle, 5 çiftlik ve 17 yayla yerleşmesi bulunmaktadır.

Sahamızdaki kır yerleşmelerinin % 37'si (39 köy) Erzincan Ovası tabanında, % 45'i (47 köy) ova ile kenarlardaki dağlık saha arasındaki yamaç veya etek kuşağı diyebileceğimiz sahada, % 18'i (19 köy) dağlık sahada yer almaktadır. Köylerin sitleti, coğrafi şartlarla uyum içindedir. Ova tabanında (1150-1250 m.) yer alan 39 köyün dışında kalan 49 köy, 1250-1500 m. yükselti kuşağında iken, geri kalan 19 köy 1500-2150 m. yükselti kuşağı içinde yer almaktadır. Araştırma alanımızda, en yüksekte kurulmuş yerleşme, Erzincan Ovasının batısında kalan dağlık sahanın (Köhnem Dağı 3045 m.) kuzeybatı eteklerinde yer alan Baltaş köyüdür (2120 m). Yerleşmelerin dağılışı, verimli tarım alanları, su kaynakları, tarıma elverişli vadi ağzları, vadi içleri ve birikinti yelpazeleri ile bir uyum içindedir.

Erzincan Ovası ve yakın çevresinde ortalama köy yüzölçümü 15 500 dekadır. Fakat bu ortalama değerin çok altında veya çok üzerinde yüzölçüme sahip köyler de vardır. Nitekim, 1 426 da.'lık Ürek Köyü en küçük yüzölçümlü, 71 000 da.'lık Tatlısu Köyü ise, en büyük yüzölçümlü köylerdir. Köyleri yüzölçümlerine göre gruplandırdığımızda, genelde yamaç ve dağlık köylerin arazilerinin epeyce büyük olduğunu görmekteyiz. Köy sınırlarını gösteren bir haritaya bakıldığında daha iyi anlaşılacağı üzere, yamaç köylerinin arazileri, kuzey ve güneydeki dağ sıralarının subölümü çizgilerine kadar çıkmaktadır. Bu köylerin dağlık sahadaki arazileri, mera olarak belirtiliyorsa da, gerçekte bu kesimler, mera özelliğinden ziyade, boş dağlık sahalar olarak belirmektedir. Ova tabanında ise, sulamalı tarım arazilerine bağlı olarak, köy yüzölçümleri nisbeten daha küçüktür.

Araştırma alanında ortalama köy nüfusu, 1990 sayım sonuçlarına göre 656 kişidir. Köylerin % 72.4'ü bu ortalamanın altında, ancak % 27.6'sı ortalamanın üzerinde nüfusa sahiptir. 1992 depreminden sonra, köy nüfuslarında önemli bir azalışın da gerçekleştiğini düşünürsek, araştırma alanındaki köylerin çoğunun az nüfuslu yerleşmeler olduklarını söyleyebiliriz. Zaten nüfusu 1000'in üzerindeki 16 köy yerleşmesinin 12 tanesi de (Demirkent, Ulalar, Çukurkuyu, Kavakyolu, Bayırbağ, Karakaya, Altinkent, Yayla başı, Geçit, Akyazı, Yoğurtlu ve Çağlayan) belde yerleşmesi statüsündedir.

Araştırma alanımızdaki toplam 105 köyden 52'sinde tarla ziraati, 21'inde hayvancılık, 12'sinde meyvecilik, 11'inde sebzeçilik ve 9'unda ise işçilik ana geçim kaynağını oluşturmaktadır.

Yerleşmelerin tamamına yakını, toplu dokulu yerleşme formuna sahiptirler. Sadece birkaç mezraa ve mahallenin birleştirilmesiyle oluşturulmuş köylerde (Çardaklı, Geyikli, Hürrem Palangası ve Sarıkaya gibi) ve son zamanlarda gelişerek, yerleşim alanlarını genişleten köylerde (Çukurkuyu, Kavakyolu, Çağlayan gibi), küçük nüveli gevşek doku görülebilmektedir.

Araştırma alanındaki köyler, son 55 yıl içinde ele alındığında (1939 Depremi ve sonrası), birçok yerleşmenin yerinin değiştirildiğini görmekteyiz. Örneğin 1939 depreminden sonra sekiz, 1983 depreminden sonra bir, 1992 depreminden sonra da dört olmak üzere toplam 13 köyün yeri, tümüyle değiştirilmiştir. Bundan başka, 1992 depreminden sonra yapılan afet evleri sebebiyle, 10 kadar köyün yerleşme dokusu ve formu değişikliğe uğramıştır. Bu afet evleri sebebiyle, inşa tarzı, yapı malzemesi ve yerleşim formu bakımından birbirlerine çok benzeyen standart tip köyler doğmuştur. Ayrıca Fırat (Karasu) Irmağı'nın taşması, seller, çığlar, kaya düşmesi ve toprak kayması gibi doğal olaylar sebebiyle de yeri değiştirilen köyler mevcuttur.

Yapı malzemesine göre köy meskenlerinde % 56 ile kerpiç meskenler hâkim durumda iken, bunu % 32 ile tuğla, % 8 ile biriket ve % 4 ile taş meskenler izlemektedir. Ova tabanlı köylerinde kerpiç ve tuğla meskenler hâkim durumda olmasına karşılık, taş meskenler ancak yamaç ve dağlık alan köylerinde görülebilmektedir. Bu dağılım, doğal yapı malzemesinin meskenlere yansımış olduğunu göstermektedir.

Büyük deprem riskine rağmen, köy meskenlerinin hâlâ % 74'u yığma tarzında inşa edilmiş durumdadır. Meskenlerin % 20'si betonarme ve malzemesinin hafifliğine bağlı olarak deprem bakımından daha elverişli olan çakatura-dolma meskenler ise, sadece % 6 oranındadır.

Depremlerde hasar görüp yenilenmelerine bağlı olarak, köy meskenlerinin % 48.6'sı kiremit, % 30.2'si sac çatılıdır. Düz toprak damların oranı ise, % 21.2'dir. Kullanılan çatı örtü malzemelerine göre, kırma (% 40.6) ve beşik (% 36) çatılar çoğunluktadır. Bu durumda etkili olan faktör; depremlerde (özellikle de 13.03.1992 depreminden sonra) hasar gören veya yıkılan geleneksel kır konutlarının yerine, ulaşım şartlarının da elverişliliğine bağlı olarak, şehirden temin edilen malzemelerin kullanılarak, kırsal çevre şartlarını yansıtmayan, şehir konutlarına benzer modern meskenlerin yapılmış olmasıdır.

Araştırma alanındaki devamlı yerleşmelerinden, köy, mahalle ve çiftlik yerleşmeleri, geçici yerleşmelerden ise, yayla yerleşmeleri ve bağ-bahçe evleri en belirginleridir.

Araştırma alanımızda, Erzincan Şehri ve Üzümlü İlçe Merkezi olmak üzere iki şehir yerleşmesi bulunmaktadır. Tarih boyunca depremlerle defalarca yıkılan ve yeri değiştirilen Erzincan şehri, en son 13 Mart 1992 depremi sebebiyle, 100 000'i aşmış olan nüfusundan oldukça kaybetmiştir. Ayrıca şehrin merkezini oluşturan iş ve ticaret alanları ve toplu konut alanları bu depremden büyük zarar görmüş, aradan geçen üç yılı aşan süredir, imar faaliyetleri devam etmektedir. Erzincan, özellikle plânlı yerleşmesiyle dikkati çekmektedir. Üzümlü ise, 1987 yılında ilçe yapılmış eski bir bucak yerleşmesidir. Erzincan'a çok yakın olması sebebiyle, fonksiyonel olarak büyük oranda, Erzincan şehrinin etkisi altındadır.

Erzincan Ovası denildiğinde, ilk akla gelen iktisadî faaliyet sektörü şüphesiz tarımdır. Ovaya bu özelliğini, sulama imkânları olan verimli toprakların varlığı ve iklim özelliklerinin uygun oluşu kazandırmıştır. Ova ve yakın çevresinin tarım hayatı tarihi, bu elverişli özelliklerinden dolayı, hayli eskiye dayanmaktadır. Nitekim, önemli bir Urartu yerleşmesi sayılan Altıntepe ve hatta Altıntepe'deki Urartu kalesinden daha eski olduğu bilinen ve kalenin altında rastlanılan İlk Tunç Çağı yerleşmelerinin burada kurulmasında, Erzincan Ovası gibi geniş ve oldukça elverişli tarım alanlarının varlığı, çok etkili bir rol oynamıştır. Çevresindeki yüksek dağlarla, soğuk hava kütlelerine karşı korunaklı bir duruma sahip olması, kış mevsimlerinin yine çevresine göre nisbeten daha yumuşak geçmesi, çevre dağlık alanlardan ovaya yönelen çok sayıdaki akarsuların mevcudiyeti ve özellikle Fırat (Karasu) Irmağı gibi birçok çok avantaj sayesinde, canlı ve oldukça çeşitli bir tarımsal faaliyet söz konusudur. Gerçekten de ova, sahip olduğu yüksek tarımsal potansiyeli sebebiyle, tarih boyunca yüzlerce yıkıcı deprem yaşamasına rağmen, geçici göçler hariç, hiç bir zaman tamamıyla terkedilmemiş, yerleşme ve hayat kesintiye uğramamıştır.

Tarım ürünleri bakımından 16.yy.'da da tahıllar başta gelmekteyken, üzüm ve artık günümüzde ekimi yapılmayan pamuk, takip etmekte idi. Bugün pamuğun yerini şeker pancarı ve fasulye tarımı almış durumdadır.

Şehrin doğu ve kuzeydoğusundaki köylerde ve ovanın güney kesimindeki köylerin yerleşim alanları çevresinde meyve bahçeleri yoğunlaşma göstermektedir. Yeni oluşturulanların haricinde, meyve ağaçları genelde tarlaların kenarında sınır ağacı olarak kullanılmaktadır. Belli bir arazinin meyve bahçesi olarak ayrıldığı alanlarda meyve ağaçları ile sebzeler veya bağlar aratırım sistemi ile birlikte yetiştirilmektedir. Meyve bahçeleri genellikle karışık türlerden oluşmaktadır. En fazla elma, armut ve kayısı yetiştirilmektedir. Türkiye'de Malatya'dan sonra en fazla kayısının yetiştirildiği alanımızda, bu ürün yeterince değerlendirilememektedir.

Bağcılık ise, ovanın özellikle kuzeydoğusunda, Üzümlü ilçe merkezinden doğuya doğru uzanan etek kesiminde yoğunlaşmaktadır. Yetiştirilen üzümlerin hasat zamanı, nisbeten geç ve daha dayanıklı olduğundan kolay pazarlanabilmektedirler.

Erzincan Ovası'nda sulama imkânları geliştirilerek, eskiden tahıl ekilen geniş alanlar içinde şeker pancarı ve fasulye tarlaları oldukça belirginleşmiştir. Ova ve çevresinde yetiştirilen fasulye, kalitesinin üstünlüğüne ve ticari değerine bağlı olarak alanımızın önemli bir ticaret ürünü olmuştur. İklim, toprak ve sulama şartlarının elverişliliği şeker pancarı tarımının da yoğun olarak yapılabilmesini sağlamıştır. Yıllara göre şeker pancarı üretimi giderek artış göstermiş ve çiftçiler için yüksek gelir sağlayan bir ürün olmasının yanında, ova tarımına makine, gübre ve münavebenin uygulanmasını sağlamıştır.

Erzincan Ovası, sekiz ayrı üniteden oluşan ve 24 467 ha. alanı kapsayan bir sulama şebekesine sahiptir. Ayrıca, üç üniteden oluşan ve 7 122 ha.'lık alanı sulayacak olan şebeke inşaatı 1995'te devam etmekte idi. Bu sulama şebekesi sayesinde, ova arazisinin yaklaşık % 82'si sulama imkânına sahip bulunuyordu. Ancak, tarım arazilerinde birim alan başına kullanılan gübre miktarı, Türkiye ortalamasının henüz yarısı kadardır. Ayrıca ülkemizde 1000 ha. başına 36,7 traktör düşmekte iken, araştırma alanımız için bu miktar, 24,6'dır.

Araştırma alanımızda 1981 Köy Envanter Etüdüleri'ne göre ailelerin % 69,8'i toprak sahibi ve % 30,2'si topraksızdır. Toprak sahibi ailelerin % 79'u ise, 50 da.'dan az küçük mülkiyet sahibi olup, 100 da.'dan fazla büyük mülkiyete sahip ailelerin oranı, yok denecek kadar azdır (% 0,4). Alanımızdaki tarımsal arazi parsellerinin ortalama büyüklüğü, 7 da. civarındadır. Buna karşılık, köylerin % 36,2'sinin ortalama parsel büyüklüğü 5 da.'dan, % 85,7'sinin ise 10 da.'dan azdır. Kısaca, ova ve çevresinde, küçük tarımsal işletmelerden oluşan, çok parçalı küçük mülkiyet hâkimdir.

Tarımsal faaliyetleri etkileyen ve en önemli faktörlerden birini oluşturan toprak şartları açısından, arazinin verimlilik sınıflarına göre bölünüşüne göz atacak olursak; araştırma alanımızdaki toplam arazinin % 33,6'sı, çeşitli dereceden tarıma uygun olan I.,II.,III.,ve IV. sınıf araziler, % 66,4'ü ise tarıma uygun olmayan VI.,VII ve VIII. sınıf arazilerdir.

Erzincan Ovası tarım arazilerinde, % 90,2'lik oranla tarla tarımı, hâkim durumdadır. Tarlaların % 24,1'inde nadaslı kuru tarım yapılmaktadır. Tarla tarımını sırasıyla, sebze alanları, meyvelikler ve bağ alanları takip eder. Ekilen alanlar içinde, kapladığı alana göre ürün türleri sırasıyla; buğday (% 31,4), şeker pancarı (% 14,6), arpa (% 11,7), fasulye (% 7,9) ve yem bitkileri (% 3,5) en fazla ekilen türlerdir. Araştırma alanımızda, sebze

alanlarının yoğun olarak bütünlük gösterdiği sahaya rastlamak mümkün değildir. Sebzeçilik faaliyetleri, köy arazilerinde dağınık olarak küçük parsellerde veya tarlaların bir kenarında yapılmaktadır. Çok çeşitli sebze üretilmesine rağmen, en fazla alan kaplayan ve en çok üretimi yapılan sebzeler soğan ve patatestir.

Araştırma alanında, Erzincan Ovası'nı çevreleyen dağlık sahanın genişliğine bağlı olarak ekip-dikme faaliyetlerinden sonra, hayvancılık ikinci sırayı almaktadır. Alanın yaklaşık % 54,7'sini oluşturan mera ve çayır alanları hayvancılık için elverişli şartlar sunmaktadır. Nitekim Erzincan Ovası ve çevresinde, araştırmamıza konu teşkil eden 105 köyün 21'inde hâkim ekonomik faaliyet türünü, 18 köyün ise ikinci derecede geçim kaynağını, hayvancılık oluşturmaktadır.

Hayvancılığın temel uğraşı olarak yürütüldüğü köylerin araştırma alanındaki dağılışı baktığımızda, çok az bir kısmının etek kesiminde, fakat büyük bir çoğunluğunun ise, ovayı çevreleyen dağlık kesimde yer aldığını görmekteyiz. Bu köylerde, otlak ve mera alanlarının genişliği ve tarıma elverişli alanların kısıtlılığı, hayvancılığın ön plana çıkmasını sağlamıştır. Sayı bakımından kümes hayvanlarının çok olmasına rağmen, sağladığı gelir itibarıyla, araştırma alanımızda hayvancılığın temelini küçükbaş hayvan yetiştiriciliği oluşturmaktadır.

Erzincan Ovası ve çevresinde, 1000 ha. mera arazisine düşen büyükbaş ve küçübaş hayvan sayıları Türkiye ortalamasının çok altındadır. Aslında bu sayısal durum oldukça yanıltıcıdır. Çünkü, hem Esence Dağları üzerindeki mera alanları aşırı eğim ve litolojik özellikleri sebebiyle, aşırı erozyona maruz kalmış ve toprak örtüsü süpürüldüğünden ot yetiştirme imkânları ortadan kalkmış olduğundan, hem de Munzur dağları üzerindeki mera alanları, çıplak kalker arazisinin geniş saha kaplaması sebebiyle, mera olarak belirtilmelerine rağmen, mera niteliği olmayan elverişsiz, kullanılmayan boş alanlar durumundadır. Bu sebeple, Erzincan Ovası ve çevresinde ekonomik olarak kullanabilecek gerçek mera arazisi, belirtilenden çok daha az olduğundan birim mera alanına düşen hayvan sayısı oldukça yüksektir. Nitekim araştırma alanındaki Şavak aşiretine mensup, büyük sürü sahibi ailelerin, Erzincan Ovası çevresindeki yaylalardan ziyade, Tercan ve Erzurum yaylalarına gidiyor olmaları, bunu daha açıkça ortaya koymaktadır.

Genelde ovada büyükbaş hayvan sayısının, dağlık kesimde ise küçükbaş hayvan sayısının artmasına karşılık, etek kesiminde yeralan köylerde ise, hem ovadaki otlakları kullanan, mera ve besi hayvancılığının (büyükbaş) yanında, dağlık alanlardaki arazilerde yer alan otlaklarda, küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. Erzincan Ovası ve çevresinde,

büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayıları ile köylerdeki çayır ve meraların miktarları arasında doğru bir orantı söz konusu iken, köylerin sahip oldukları nüfus miktarları ile özellikle küçükbaş hayvan sayısı arasında, uyumsuzluk görülmektedir.

Özet olarak, Erzincan Ovası ve çevresinde küçükbaş hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı köyler ovayı çevreleyen Esence Dağları ve Munzur Dağları (özellikle doğu uzantısını oluşturan Mercan Dağları) üzerinde yer almaktadır. Bu köylerde küçükbaş hayvan sayılarının yüksekliği de dikkat çekicidir. Ovada yer alan köylerde ise genelde büyükbaş hayvancılık gelişmiş olup, bazı ova ve etek köylerinde küçükbaş hayvan sayısı da yüksektir. Bunda köylerin sahip olduğu mera alanlarının çokluğu ve yaylacılık faaliyetlerini gerçekleştiren ailelerin etkisi büyüktür. Küçükbaş hayvancılıkta, çayır-mera arazisinin miktarı ile hayvan sayısı arasında bir denge sözkonusudur. Matematiksel olarak mera arazisi mevcut hayvan sayısına yeterli olmasına rağmen meraların nitelik olarak bu ihtiyaca cevap vermediği, bu sebeple özellikle küçükbaş hayvanların başka illerde yaylaya çıkarıldığı bilinmektedir. Araştırma alanındaki hayvanların beslenmesinde, taze ot ihtiyacı olduğundan dışarıdan ot getirilmektedir.

Özellikle iklim şartları ve flora bakımından oldukça elverişli şartlar bulunmasına rağmen, arıcılık faaliyetleri geleneksel bilgilerle yapıldığından ve önemsiz bir ekonomik faaliyet olarak görüldüğünden, bu potansiyel yeterince değerlendirilememektedir.

Uygun ulaşım şartlarına sahip olunmasına rağmen, mevcut olan özellikle doğal turistik kaynaklar, devletin veya yerel yönetimlerin yatırım yapmaması ve özel yatırımcıların teşvik edilmemesi gibi sebeplerden dolayı, geniş etki sahasına sahip turizm aktivitesi oluşturulamakta, bu nedenle, sadece dar sahalı, yöresel turizm söz konusu olabilmektedir.

Sonuç olarak araştırma alanımız, çevre dağlık alanlar hariç tutulursa, yeryüzü şekilleri, iklim ve toprak şartları bakımından, Doğu Anadolu Bölgesi geneline göre nisbeten elverişli şartlara sahip olmasına rağmen, özellikle yaşanan depremler sebebiyle, halkın doğaya güvenini yitirmiş olduğu ve nüfus kaybeden, bu nedenle de mevcut doğal ve beşerî potansiyeline rağmen gelişmesini çok yavaş sürdüren bir yöremizdir.

KAYNAKÇA

- AKILTEPE,H.- MALKOÇ,S.- MOLPAY,i.,1964**, Türkiye Şeker Sanayii ve Şeker Pancarı Ziraati, TŞFAŞ Neşriyatı, No:97, ANKARA.
- AKKAN,E.,1961**, *Erzincan Ovasında Son Tektonik Hareketler ve Bunların Morfolojideki Tesirleri*, Türk Coğr. Derg., s:21, s:123-139, İSTANBUL.
- AKKAN,E.,1963**, *Erzincan Ovasının İklim Özellikleri*, A.Ü. D.T.C.F.Derg., c:21, s:3-4, s:79-103, ANKARA.
- AKKAN,E.,1964**,*Erzincan Ovası ve Çevresinin Jeomorfolojisi*, A.Ü. D.T.C.F Yay. Sayı:153, ANKARA.
- AKKAN,E.,TUNCEL,M.,1993**, *Esence (Keşiş) Dağlarında Buzul Şekilleri*, Türkiye Coğrafyası Derg., s:2, s:225-240, ANKARA.
- AKSÜT,A.K.,1932**, *Erzincan Tarihi*, İSTANBUL.
- ALAGÖZ,C.A.,1941**,*Yayla Tabiri Hakkında Rapor* , Birinci Coğrafya Kongresi Raporları, s.150-157, ANKARA.
- ALTINBİLEK,M.S.,1990**,*Üzümlü'de (Erzincan) Nüfus, Yerleşme ve Ekonomik Faaliyetler*, F.Ü. Sos. Bil. Enst., (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), ELAZIĞ.
- ARDOS,M.,1984**, *Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi Cilt I*, İ.Ü. Yay. no: 3263, Ed. Fak. Yay no: 3199, İSTANBUL.
- ATALAY,i.,1982**, *Toprak Coğrafyası*, E.Ü.Sosyal Bil.Fak.yay.no:8, İZMİR.
- ATALAY,i.,1983**,*Türkiye Vejetasyon Coğrafyasına Giriş*, Ege Üniv. Ed. Fak. Yayını, No:19, İZMİR.
- ATALAY,i.,1991a**,*Erzincan İlinin Doğal Ortam Özellikleri*, Erzincan İli Stratejik Planı (1991-2006), c:2, Erzincan Valiliği, İ.P.K. Müd., ERZINCAN.
- ATALAY,i.,1991b**,*Türkiye Coğrafyası (Genişletilmiş 2.Baskı)*, ANKARA.
- BİLGİN,T.,1972**, *Munzur Dağları Doğu Kısımının Periglasiyal ve Glasiyal Morfolojisi*, İ.Ü. Yay No:1757, İSTANBUL.
- CERİT,S.,1986**,*Türkiye'de iller arası Göçler*, Nüfus Bilimleri Derg., c.8, s:81-103, ANK.
- CHAPUT,E.,1976**,*Türkiye'de Jeolojik ve Jeomorfojenik Tetkik Seyahatleri (Tercüme: A. Tanoğlu)*, İ.Ü. Coğ. Enst. yay. No 11 İSTANBUL.
- ÇÖLAŞAN,Ü.E.,1961**,*Türkiyenin Fenolojik Atlası*, Ziraat Yük. Müh. Bir. Neşr., ANK.
- CUİNET,V.,1892**, *La Turquie d'Asie...-c:II*, PARİS.
- ÇUHADAROĞLU,F.vd,1992**, *Deprem ve Erzincan-13 Mart 1992 Depreminin Öncesi Deprem Olayı ve Sonrası*, Erzincan Valiliği Yayını (Komisyon), ERZINCAN.

- DARKOT,B.,1943**,*Türkiye'nin Bölgeleri Arasında Yukarı Fırat Bölgesi*, III.Üniv. Haftası- Elazığ, İ.Ü.Yay. No:1965, s.255-268, İSTANBUL.
- DARKOT,B.,1954**,*Türkiye'de Nüfus Hareketleri*, İ.Ü. Coğr. Enst. Derg., s:5-6, s:3-22 İSTANBUL.
- DARKOT,B.,1961**,*Türkiye'nin Nüfus Hareketleri Üzerine Yeni Gözlemler*, Türk Coğr. Derg., s:21, s:1-14, İSTANBUL.
- DARKOT,B.,1964**, İslâm Ansiklopedisi,*Erzincan* maddesi, c: 4, s:338-340, İSTANBUL
- DARKOT,B.,1967**,*Şehir Ayrımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri*, İ.Ü.Coğr. Enst. Derg., s:16, s:3-8, İSTANBUL.
- DARKOT,B.,1974**,*Doğu Anadolunun Coğrafi Özellikleri*, Atatürk Üniv. Edb. Fak. Arşt. Derg. s.5, s:111-118, ERZURUM.
- DOĞANAY,H.,1983**, Erzurum'un Şehirsel Fonksiyonları ve Başlıca Planlama Sorunları, Ata. Üniv, Fen-Ed. Fak. Coğr. Böl., (Doçentlik Tezi), ERZURUM.
- DOĞANAY,H.,1990**, *Turistik Potansiyeli Bakımından Gürlevik Çağlayanı*, Atatürk Üniv. Fen-Edb.Fak. Edebiyat Bilimleri Arşt. Derg. s.18, s.147-161, ERZURUM.
- DOĞANAY,H.,1994a**, Türkiye Beşeri Coğrafyası, Gazi Büro Kitabevi, ANKARA.
- DOĞANAY,H.,1994b**, Türkiye Ekonomik Coğrafyası, Ata. Üniv. Yay no:767, K.K.E.F. Yay no:39, Ders Kitapları Serisi no:33, ERZURUM.
- DOĞRUL,Ö.,R.,1939**, Kadis'ten Semerkant'a Seyahat, (çeviri), İSTANBUL.
- DÖNMEZ,Y.,1983**, Bitki Coğrafyası , İ.Ü.Edb.Fak. Yay. No:3213, İSTANBUL.
- EMİROĞLU,M.,1971**,*Coğrafi Bölgelere Göre Kırsal Yerleşmelerin Yüzölçümü, Parsel Sayısı ve Genişlikleri ile İlgili bir Araştırma*, A.Ü.DTCF Coğr.Arşt.Derg., s: 3-4, s: 109-138, ANKARA.
- EMİROĞLU,M.,1977**,Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık, A.Ü. DTCF Yay.no:272, ANK.
- ERİNÇ,S.,1953**, Doğu Anadolu Coğrafyası, İ.Ü. Yayınları No: 572, İ.Ü. Coğr. Enst. Yay. No:15, İSTANBUL.
- ERİNÇ,S.,1973**, Türkiye: İnsan ve Ortam. İ.Ü.Coğr.Enst.Derg. 18-19, s.1-33, İSTANBUL.
- ERİNÇ,S.,1977**, Vejetasyon Coğrafyası. İ.Ü.Coğr.Enst.Yay. No:92, İSTANBUL.
- ERİNÇ,S.,1985**, Klimatoloji ve Metodları. İ.Ü. Coğr.Enst.Yay. No. 5, İSTANBUL.
- GEDİZ,A.,1961**,Şeker Pancarı Ziraatinin Türkiye'nin Ziraat ve İktisadî Bünyesindeki Yeri, TŞFAŞ Neşriyatı, No:82, ANKARA.
- GENÇOĞLU,S.,İNAN,E.,GÜLER,H.H.,1993**, Türkiyenin Deprem Tehlikesi, TMMOB Jeofizik Müh. Odası Yayını, ANKARA.

- GÖNEY, S., 1975**, Büyük Menderes Bölgesi, İ.Ü.Yay. no:1895, Coğr. Enst. Yay. no:79, İSTANBUL.
- GÜNER, İ., 1993**, İlimiz İğdır, İl Millî Eğitim Müdürlüğü Koruma ve Yaşatma Derneği Yayını, No:1, İĞDIR.
- İZBIRAK, R., 1976**, Bitki Coğrafyası, A.Ü. DTCF Yay. No:266, ANKARA.
- KARABORAN, H.H., 1984a**, Nüfus Coğrafyası, F.Ü.Fen-Ed.Fak.Ders Notları, ELAZIĞ.
- KARABORAN, H.H., 1984b**, *Türkiye'de Mevkii Adları Üzerine Bir Araştırma*, Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Folklor Araştırma Dairesi yay.no:60, Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi:17, s.97-148, ANK.
- KARABORAN, H.H., 1990**, *Merkezi Yer Olarak İslahiye ve Hassa*, F.Ü. Sosyal Bil. Derg., c.4, s.2, s.145-158, ELAZIĞ.
- KARABORAN, H.H., 1991**, *Tarihin Diğer İlimlerle Münasebeti Çerçevesinde Tarih ve Demografi*, F.Ü. Sosyal Bil. Derg., c.5, s.1, s.:179-215, ELAZIĞ.
- KATİP ÇELEBİ, 1145(H.)**, Cihannûma, İSTANBUL.
- KEÇER, M., 1985**, Erzincan Ovası ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi, İ.Ü. Den. Bil. ve Coğr. Enst.(Yüksek Lisans Tezi), İSTANBUL.
- KESİCİ, Ö., 1992**, Kilis Yöresinin Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası, Ata. Üniv.Sos.Bil. Enst. (Doktora tezi), ERZURUM.
- KETİN, İ., 1948**, *Son on yılda Türkiye'de Meydana Gelen Büyük Depremlerin Tektonik ve Mekanik Neticeleri Hakkında*, TJK Bült., C:2, sayı:1, ANKARA.
- KETİN, İ., 1969**, *Kuzey Anadolu Fayı Hakkında*, M.T.A. Derg., no:72/1, ANKARA.
- KÖKSAL, A., 1972**, Bafra Ovasının Coğrafya Etüdü, A.Ü. DTCF Yay. No:220, ANKARA.
- MİROĞLU, İ., 1990**, Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566), Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay. XIV. Dizi, sayı: 8, ANKARA.
- MORTAN, K., 1991**, Erzincan İli Stratejik Planı Projesi (1991-2006), Erzincan Valiliği, İ.P.K. Müd., ERZİNCAN.
- NEBERT, K., 1959**, *Munzur Dağı Bölgesinin Jeolojisi*, M.T.A. Derg. s:52, ANKARA.
- OAKES, H., 1985**, Türkiye Toprakları, Türk Yük. Zir. Müh. Birl. Neşriyatı, İZMİR.
- ONUR, A., 1964**, *Türkiyede Kar Yağışları ve Yerde Kalma Müddeti üzerine Bir Etüd*, A.Ü. DTCF Coğr. Böl, (Doktora Tezi), ANKARA.
- ÖZÇAĞLAR, A., 1988**, Kazova'nın Coğrafyası, A.Ü.Sos.Bil.Enst. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), ANKARA.
- ÖZÇAĞLAR, A., 1988**, *Kazova'da Zirai Faaliyetlerin Gelişimi*, A.Ü. DTCF Derg., C:XXXII, s:1,2, ANKARA.

- ÖZEY, R., 1990**, *Fırat-Karasu Kaynakları Çevresindeki Kırsal Yerleşmelerin Başlıca Sosyo-Ekonomik Sorunları ve Çözüm Yolları -Erzurum Merkez İlçesi vge Çevresi*, Ata.Üniv. Fen-Ed.Fak. Ed. Bil. Araşt. Derg., s:18, s:193-229, ERZURUM.
- ÖZGÜÇ, N., 1977**, *Sayfiye Yerleşmeleri*, İ.Ü.Coğ.Enst.Derg., Sayı:22, s:143-166, İSTANBUL.
- ÖZGÜÇ, T., 1969**, Altıntepe II, TTK Yayını, V. Seri, no:27, ANKARA.
- PARMAKSIZOĞLU, İ., 1993**, *İbn-i Batuta Seyehatnamesi*, MEB yay., no:494, ANKARA.
- PASİN, M.H.-ÇELİK, Ş.V., 1962**, *Erzincan Tarihi, Coğrafyası, Folkloru*, İSTANBUL
- RAMSAY, W.M., 1890**, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*.(çev.M.Pektaş), Milli Eğitim Yay.No:347,İSTANBUL-1961
- RUHR-STICKSTOFF, A.G., 1966**, *Tarımsal Temel Sayılar*, çev: A.Gediz, TŞFAŞ Neşriyatı No:130, ANKARA.
- SALOMON-CALVI, W., 1940**, *Erzincan Yer Sarsıntuları*, M.T.A. Derg., no:11/8, ANK.
- SAMİ, Ş., 1889**, *Kâmus-u Al'am (Hicri 1306)*, Cilt II, İSTANBUL.
- SARAÇOĞLU, H., 1956**, *Doğu Anadolu*.(Türkiye Coğrafyası Üzerine Etüdler cilt 1.), Maarif Basımevi-İSTANBUL.
- SARİBEYOĞLU, M., 1951**, *Aşağı Murat Bölgesinin Beşeri Coğrafyası*, A.Ü. DTCF Doğu Anadolu Arşt.İst.Yay.No:1,İSTANBUL.
- SELEN, H.S., 1926**, *Muhtelif Devirlerde Anadolu Yolları*, İ.Ü.Ed.Fak.Mecmuası, c.5, s.12, İSTANBUL.
- SELEN, H.S., 1943**, *Türkiye'nin yol sistemi*, Türk Coğr.Derg.sayı:3-4, İSTANBUL.
- SERGÜN, Ü., 1975**, *Beşeri Coğrafya Açısından Bir Araştırma: ULUOVA*. İ.Ü.Coğr. Enst.Yay.No:82,İSTANBUL.
- SÜR, Ö., 1993**, *Türkiyenin Deprem Bölgeleri*, A.Ü. Türk. Coğr. Araşt. ve Uyg. Merk. Derg., sayı:2, ANKARA.
- STCHEPİNSKY, V., 1941**, *Erzincan Mıntıkasının Jeolojisi ve Maden Yatakları*, M.T.A Yay., Seri:C, No:2, ANKARA.
- ŞAHİN, T.E., 1985**, *Anadolu'nun Tarihi Akışı İçerisinde Siyasi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Açından ERZİNCAN TARİHİ, Cilt I*, Erzincan Hayra Hizmet ve Dayanışma Vakfı, Yayın no: 1, ERZİNCAN.
- ŞAHİN, T.E., 1987**, *Anadolu'nun Tarihi Akışı İçerisinde Siyasi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Açından ERZİNCAN TARİHİ, Cilt II*, Erzincan Hayra Hizmet ve Dayanışma Vakfı, Yayın no: 1, ERZİNCAN.
- ŞENGÖR, A.M.C. ve YILMAZ, Y., 1983**, *Türkiye'de Tethis'in Evrimi*, TJK. Yerbilimleri Özel Dizisi, Sayı:1, ANKARA.

- TANDOĞAN, A., 1989**, Türkiye'de 1975-1980 Döneminde İller Arası Göçler KTÜ Yay. 141/5, TRABZON.
- TANDOĞAN, A., 1989**, Türkiye'de 1975-1980 Döneminde İller Arası Göçler, KTÜ Yay. no:141, İİBFYay.no:5, TRABZON.
- TANOĞLU, A., 1954**, *İskan Coğrafyası: Esas Fikirler Problemler ve Metod*, Türkiyat Mecmuası, Cilt XI, sayı:27-28, s:1-32, İSTANBUL.
- TANOĞLU, A., 1964**, Soil in Turkey Reviev Geogr.Inst.Univ. Istanbul sayı:9-10, s: 38-57, İSTANBUL.
- TANOĞLU, A., 1968**, Ziraat Hayatı, 2. Baskı, İ.Ü.Coğr.Enst.Yay.No: 8, İSTANBUL.
- TANOĞLU, A., 1969**, Nüfus ve Yerleşme, İ.Ü. Yay. No:1183, Ed. Fak. Coğr. Enst. Neşr. No:45, İSTANBUL,
- TARKAN, T., 1972**, *Ana Çizgileriyle Doğu Anadolu Bölgesi*, Ata. Üniv. Edb. Fak. Arşt. Derg. sayı:4, s.7-22, ERZURUM.
- TATAR, Y., 1978**, *KAF Zonunun Erzincan-Refahiye Arasındaki Bölümü Üzerine Tektonik İncelemeler*, Hacettepe Üniv. Yerbilimleri Enst. Yay.Org.C:4, sayı:1-2, ANKARA.
- TEMELKURAN, T., - AKTAŞ, N., 1993**, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, II. cilt, Üçdal Neşriyat, İSTANBUL.
- TONBUL, S., 1987**, *Elazığ Batısının Bitki Örtüsü Özellikleri*, Fırat Üniv.Derg.(Sos.Bil.),sayı:1,s.209-224, ELAZIĞ.
- TONBUL, S., 1987**, *Elazığ Batısının Genel Jeomorfolojik Özellikleri ve Gelişimi*, Jeom. Derg., sayı:15, s:37-52, ANKARA.
- TONBUL, S., 1989**, *Elazığ Batısının Toprak Coğrafyası*, Fırat Üniv.Derg.(Sos.Bil.),c.3, sayı:1, s:211-233, ELAZIĞ.
- TUNCEL, M., 1977**, *Türkiye'de Yer Değiştiren Şehirler Hakkında Bir İlk Not*, İ.Ü.Coğr. Enst. Derg., sayı:20-21, s:129-134, İSTANBUL.
- TUNCEL, M., 1981**, *Türkiye'de Doğal Olaylar Sonucunda Yer Değiştiren Kentler*, İ.Ü.Yerbilimleri Derg., sayı:1-2, s:115-124, İSTANBUL.
- TUNÇDİLEK, N. 1961**, *Orta Sakarya Vadisinde Toprak Mülkiyeti*, İ.Ü. Ed.Fak. Sosyoloji Derg., sayı:16, s: 126-137, İSTANBUL.
- TUNÇDİLEK, N. 1967**, Türkiye İskân Coğrafyası, Kır İskânı (Köy-Altı İskân Şekilleri), İ.Ü Ed.Fak.Yay:1283, Coğr.Enst. Yay.No:49, İSTANBUL.
- TUNÇDİLEK, N. 1986**, *Araziden Yararlanmada Yeni Bir Yöntem Denemesi İçin Coğrafi Gerekçe*, İ.Ü. Den. Bil. Enst. BÜLTEN, c:2, sayı:3, s:1-20, İSTANBUL.
- TUNÇEL, H., 1992**, *Türkiye'de (1966-1986 Yılları Arasında) Arıcılığa Genel Bir Bakış* Türkiye Coğrafyası Derg.sayı:1, s.97-126 ANKARA.

- TURAN,O.,1973**,Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, İSTANBUL.
- TÜMERTEKİN,E.,1994**, Beşeri Coğrafya Giriş, İ.Ü.Yay.no:3819, Ed.Fak. Yay. no:2464, İSTANBUL.
- TÜYSÜZ,O.,1992**, *Erzincan Çevresinin Jeolojisi*, Yerbilimci Gözüyle Erzincan Depremi, Dünü-Bugünü-Yarını ve Türkiye Deprem Sorunu, İTÜ Maden Fak, Jeofizik Böl. ve Jeoloji Müh. Böl. Ortak Oturum Bildirileri, İTÜ 15 Aralık 1992, İSTANBUL.
- USTAOĞLU,E.,1991**, Erzincan İlinin Gelişmesinde Büyük ve Küçük Sanayinin Yeri ve Gelişme Olanakları(Uzmanlık Tezi),Erzincan Valiliği, İ.P.K. Müd.,ERZINCAN
- ÜNAL,E. vd.,1993**, 13 Mart 1992 Erzincan Depremi, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Yayını (Komisyon), ANKARA.
- ÜNAL,M.A.,1989**,XVI. Yüzyılda Harput Sancağı, TKD TYK, TTK Yay. 14. Dizi, sayı:7, ANKARA.
- YALÇINLAR,İ.,1992**,*Türkiye'de Strüktürel ve Jeomorfolojik Gözlemler*, Türkiye Coğrafya Dergisi, Sayı:27, s:15-25, İSTANBUL.
- YAZICI,H.,1991**,Tercan Ovası ve Çevresinin Coğrafi Etüdü, Ata. Üniv.Sos.Bil. Enst. (Yayınlanmamış Doktora tezi), ERZURUM.
- YİĞİT,A.,1990**, *Hazar Gölü Havzasında Yerleşme Tipleri*, Fırat Üniv.(Sos.Bil.) Derg. Cilt.4, Sayı.2, s.271-291, ELAZIĞ.
- YİĞİT,A.,1994**, Sivrice-Maden Yöresinin Mevzii Coğrafyası, F.Ü. Sos. Bil. Enst. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), ELAZIĞ.
- YÜCEL,T.,1955**, *Fırat Nehrinin Rejimi Üzerine Bir Deneme*, A.Ü.DTCF DERG., C:XIII, sayı:4, s:95-111, ANKARA.
- YÜCEL,T.,1987**, Türkiye Coğrafyası. Türk Kült.Arşt.Enst. Yay:68, ANKARA.
- YÜCEL,T.,1988**,*Türkiye'de Kıy Yerleşme Tipleri*,
Türk Kültürü Arşt., XXVI/1, s:61-69, ANKARA.

HARİTA, RAPOR, BÜLTEN ve YILLIKLAR

- DİE,1975** Genel Nüfus Sayımı, Erzincan, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, ANK.
- DİE,1980** Genel Nüfus Sayımı, Erzincan, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, ANK.
- DİE,1985** Genel Nüfus Sayımı, Erzincan, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, ANK.
- DİE,1990** Genel Nüfus Sayımı, Erzincan, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, ANK.
- DİE,20** ilkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı, ANKARA.
- DİE,21** Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı, ANKARA.

- DiE,23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, ANKARA.**
- DiE,23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, ANKARA.**
- DiE,24 Ekim 1965 Genel Nüfus Sayımı, ANKARA.**
- DiE,25 Ekim 1970 Genel Nüfus Sayımı, İdari Bölünüş, ANKARA.**
- DiE,26 Ekim 1975 Genel Nüfus Sayımı, İdari Bölünüş, ANKARA.**
- DiE,12 Ekim 1980 Genel Nüfus Sayımı, İdari Bölünüş, ANKARA.**
- DiE,20 Ekim 1985 Genel Nüfus Sayımı, İdari Bölünüş, ANKARA.**
- DiE,20 Ekim 1990 Genel Nüfus Sayımı, İdari Bölünüş, ANKARA.**
- DMİGM,1974, Ortalama ve Ekstrem Kıymetler Bülteni, ANKARA.**
- DMİGM,1984, Ortalama ve Ekstrem Sıcaklık ve Yağış Bülteni, ANKARA.**
- DSİ,1981, Erzincan Ovası Hidrojeolojik Etüd Raporu, ANKARA.**
- DSİ,1971, Erzincan Vavgirt Deresi Islah Raporu, ANKARA.**
- E.i.E, 1983, Aylık Ortalama Akımlar (1935-1980), ANKARA.**
- ERZİNCAN TİCARET VE SANAYİ ODASI REHBERİ,(Tarihsiz) Arba Araştırma, Basım Yayın Ticaret Limited Şirketi Rehber Dizisi:9, ANKARA.**
- ERZİNCAN VALİLİĞİ İL PLANLAMA VE KOORDİNASYON MÜDÜRLÜĞÜ (1985-1994) Erzincan İli Envanter Kayıtları .**
- HER YÖNÜYLE ERZİNCAN, 1990 İl Yıllığı, Erzincan Valiliği Yayını (Komisyon) ERZİNCAN.**
- T.T.Ü.D. (Türkiye Tarımsal Üretim Değerleri), T.C. Ziraat Bankası, Planlama, Bütçe ve Kontrol Müd. Yayınları (1970-1990), ANKARA.**
- TOPRAKSU,1975, Erzincan ili Toprak Kaynağı Envanter Raporu, Köyüşleri ve Kooperatifler Bak. Topraksu Gn.Md. Yayınları, Raporlar Serisi 78, ANKARA.**
- 1872, 1883, 1886, 1894, 1900 Tarihli Erzurum Vilayeti Salnameleri.**
- 1:100 000 Ölçekli Topoğrafya Haritası (İ 42, İ 43 Paftaları)**
- 1:25 000 Ölçekli Topoğrafya Haritası (İ42 a2,3, b3,4, d1,2, İ 43 a3, 4, b 3,4, c1,2, 4, d 1,2,3,4 Paftaları)**
- 1:5 000 Ölçekli Kadastro Planları (Tapu-Kadastro Müd. ve DSİ)**

EK-1

Araştırma için Arazide Uygulanan Anket Formu

Köyün adı:.....Anketi cevaplayan:.....

Arazi Durumu

1-Köy arazisi içinde yer alan dağ ve tepelerin yerel(halk arasında söylenen)isimlerini ve yerlerini(köyden tahmini uzaklığı ve yönü) belirtiniz.....

2-Toprak kayması(Heyelan) olan yer var mı? Varsa ne zaman gerçekleşti ve ne gibi zararlara yol açtı?.....

3-Bugüne kadar hatırlayabildiğiniz depremler var mı? Varsa yıl ve ay olarak zamanını tahminen belirterek yol açtığı zararlara açıklayınız.

4-Köyünüzde şimdiye kadar hatırlayabildiğiniz en büyük sel baskını ne zaman olmuş ve ne gibi zararlara yol açmıştır?.....

5-Köyün yolu; çığ, sel baskını, kar kapatması vs. gibi nedenlerle kapanıyor mu? Kapanıyorsa, ne zaman hangi nedenle kapanıyor belirtiniz.

6-Tuzluluk, bataklık, çoraklık gibi toprak problemleri olan yerler varsa yerini ve alanını belirtiniz.....

7-Devamlı ve yazın kuruyan kaynaklar varsa yerini ve özelliklerini belirtiniz.....

8-Köy arazisinde devamlı ya da geçici olarak su biriken yerler (göl, bataklık vs.) var mı? Varsa yerini ve özelliklerini belirtiniz.....

9-Köyün en verimli toprakları nerelindedir. Yerini ve alanını belirtiniz.....

10-Köy arazisi içinde işletilen maden, taş ocağı, kireç ocağı, kum ocağı varsa yerini ve ne zamandan beri işletildiğini belirtiniz.....

11-Kırlarda kendiliğinden yetişmiş ağaç ve otlardan önemli olanların adlarını belirtiniz. Ağaçlar topluluk oluşturlarsa yerlerini de belirtiniz.....

İklim Durumu

12-Yılın ilk don olayı ne zaman görülür? .....

- 13-Yılın son don olayı ne zaman görülür?.....
- 14-Yılın ilk kar yağışı ne zaman düşer?.....
- 15-Yılın son kar yağışı ne zaman düşer?.....
- 16-En çok hangi aylarda yağış görülür? Çoktan aza doğru sıralayın.....
- 17-Hangi taraftan gelen bulutlar yağış getiriyor? Bunlara ne ismi veriyorsunuz.....
- 18-Yılın kurak geçen ayları hangileridir?.....
- 19-Rüzgar en çok hangi yönden eser? Yaz ve Kış için ayrı ayrı belirtin.
- 20-Sis olayı hangi aylarda görülüyor ve daha çok nereleri kaplıyor.....

Nüfus Durumu

- 21-Tahminen köyün nüfusu ne kadardır? Yaz ve kış aylarında nüfus farklı ise belirtiniz. ....
- 22-Köyde kaç hane var?..... Bunlardan;
- a- kaç tarla ziraatı ile,.....
- b- kaç hayvancılıkla,.....
- c- kaç ticaretle uğraşılıyor?.....
- d- kaç herhangi bir yerde çalışıyor?.....
- 23-Köyde arazisi olduğu halde köyde oturmeyan, fakat arazisini ekip-biçen aileler var mı? Varsa sayısını toplam arazi varlığını belirtiniz.....
- 24-Köyde ortakçılık, yarıcılık veya kiralama usuluyla başkasının tarlasını işleterek geçimini sağlayan aileler varsa sayısını ve işletme şeklini belirtiniz.....
- 25-Köyden göç eden aileler var mı? varsa hangi nedenlerden dolayı göç ediyorlar ve genellikle nerelere gidiyorlar?.....
- 26-Köyden yurt dışında çalışmaya giden aileler var mı? Varsa sayısını ve gittikleri ülkeleri belirtiniz. ....

Eğitim Durumu

- 27-Köyde hangi okullar var?.....
- 28-Ne zaman açılmış?.....
- 29-Kaç Derslik var?.....
- 30-Öğretmen lojmanı var mı?.....
- 31-Bugüne kadar kaç öğrenci mezun olmuş?.....
- 32-Mezun olanlardan ne kadarı orta ve yüksek okula gidiyor? .....

33-Okulun başlıca hangi problemleri var?(bina ihtiyacı, araç-gereç lojman ihtiyacı vs.).....

Sağlık Durumu

34-Köyünüzde herhangi bir sağlık kuruluşu var mı?(Sağlık evi, Sağlık ocağı) Varsa hangi personeli bulunuyor?(doktor, ebe, hemşire vs.).....

35-Yoksa en yakın sağlık kuruluşu nerededir.(Yer ve uzaklık) .....

36-Köyde sık sık görülen hastalıklar hangileridir?.....

37-Köyün içme suyunun kontrolü yapılmış mı?, Klorlama var mı?.....

Yerleşme Durumu

38-Köyün adı ne manaya geliyor? Varsa eski ve yenisini belirtiniz?....

39-Köy eskiden beri bugünkü yerinde mi? Yoksa yer değiştirmiş mi? Değiştirmişse nedenlerini belirtiniz. ....

40-Köyün kuruluş tarihi biliniyor mu? Köyle ilgili bilinen tarihi olaylar var mı?.....

41-Köye bağlı birimler var mı? Varsa adı ve hane sayısını belirtiniz (mahalle, mezraa, kom, yayla vs.).....

42-Bu birimlerden geçici(mevsimlik) ve sürekli oturanları belirtiniz.....

Mesken Durumu

43-Evlerin inşasında hangi malzemeler kullanılmış? (taş, kerpiç, tuğla, biriket vs.) Mümkünse sayı vererek belirtiniz.....

44-Evlerin çatı örtüsü hangi malzemedden oluşuyor? Sayı vererek belirtiniz: toprak( ) sac( ) kiremit( ) başka( )

45-Evlerin çatı şekli nasıldır? Sayı vererek belirtiniz. ....
Düz dam( ) Beşik çatı( ) Başkaları( )

46-Evlerin belli bir yönü farklı malzemedden yapılıyorsa; hangi yön ve niçin farklı belirtiniz.....

47-Evlerin pencereleri genellikle hangi yöne bakar? Hangi yönde pencereler yok ya da çok azdır. Belirtiniz.....

Tarımsal Durum

48-Köyde tarıma elverişli arazi toplamı ne kadardır. Bunun ne kadarı sulanabiliyor? Ne kadarı kıraç belirtiniz.....

49-Köyde ortalama tarla büyüklüğü ne kadardır?.....

- 50-Köyde arazisi olmayan kaç aile var? Bunlar geçimlerini ne ile sağlıyorlar?.....
- 51-Köyde bir ailenin geçimini normal olarak sağlayabilmesi için en az kaç dekar arazisi olmalıdır? Sulak ve kıraç arazi için ayrı ayrı belirtiniz.
- 52-Köyde yetiştirilen başlıca mahsulleri sıralayın:.....
- 53-Bunlardan ailelerin kendi ihtiyaçlarını sağladıktan sonra satışı yapılanları, köyün toplamı için ton olarak belirtiniz.....
- 54-Ürünlerinizi nerelerde pazarlıyorsunuz?.....
- 55-Köyde şu modern tarım araçlarından kaçar tane var? (traktör, römork kültüvatör, batoz, mibzer vs.).....
- 56-Fenni gübre ve zirai ilaç kullanımı yapan kaç aile var? .....
- 57-Sulanan arazi varsa sulama suyunu nereden temin ediyorsunuz? .....
- 58-Köyün merası ve çayırı varsa toplam kaç dekadır?.....
- 59-Köyde toplam hayvan sayısı ne kadardır? Koyun:..... Keçi:..... İnek:..... Öküz:.....At:.....Eşek:.....Katır:.....
- 60-Köyde arıcılık ve tavukçuluk yapanlar var mı? Varsa kaç hane ve kovan sayısı:.....tavuk sayısı:.....
- 61-Elde edilen başlıca hayvansal ürünleri toplam miktarları ile birlikte belirtiniz?.....

Ticaret ve El Sanatları Durum

- 62-Köyünüzde herhangi bir el sanatı (halıcılık, dokumacılık vs.) ile uğraşanlar var mı? Varsa kaç aile belirtiniz.....
- 63-Köyde hangi ticarethaneler var sayı vererek belirtiniz? (Bakkal, manav, değirmen, berber, fırın vs.).....
- 64-Genel olarak köyünüzün esas geçim kaynağı hangileridir? Numara vererek sıralama yapınız: Hayvancılık ( ) Tarla Ziraatı ( ) Meyvecilik ( ) Sebzeçilik ( ) İşçilik ( )
- 65-Köyünüzde kooperatif var mı? Varsa adı; faaliyet alanı üye sayısını belirtiniz.....
- 66-Sizce köyün en önemli ve acilen halledilmesi gereken meseleleri nelerdir? Önem sırasına göre belirtiniz.....

EK-2

Araştırma Alanındaki Köylerin, Sayım Yıllarına Göre Toplam, Erkek ve Kadın Nüfusları.

KÖYLER		1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
AKYAZI Nörgah	T	555	446	490	578	589	558	581	634	804	1163	1441	1651
	E	279	212	242	289	298	279	276	301	396	585	747	835
	K	276	234	248	289	291	279	305	333	408	578	694	816
AYDOĞDU Hozunsu	T	393	499	481	422	338	392	487	521	762	722	709	643
	E	183	238	209	189	156	172	231	241	371	325	348	313
	K	210	261	272	233	182	220	256	280	391	397	361	330
BAHÇELİ Hah	T	691	913	894	840	799	724	801	754	726	735	709	1375
	E	348	456	416	397	383	342	384	353	325	353	342	653
	K	343	457	478	443	416	382	417	401	401	382	367	722
BALIBEY	T	260	187	290	282	314	370	354	345	253	257	294	213
	E	129	89	137	132	146	189	164	154	129	128	139	93
	K	131	98	153	150	168	181	190	191	124	129	155	120
BALLI Cileyli	T	119	125	132	135	129	127	160	162	120	146	146	114
	E	52	62	65	64	59	58	74	73	63	75	74	52
	K	67	63	67	71	70	69	86	89	57	71	72	62
BAŞPINAR B. Köşünker	T	264	269	236	254	190	198	262	234	240	246	422	649
	E	133	142	130	131	91	97	126	115	130	125	210	342
	K	131	127	106	123	99	101	136	119	110	121	212	307
BEŞSARAY Şehirsürbehani	T	135	84	116	160	193	323	389	474	579	605	646	702
	E	61	43	53	76	96	155	192	208	269	290	297	341
	K	74	41	63	84	97	168	197	266	310	315	349	361
BINKOÇ Cırzım	T	217	228	188	247	245	347	348	472	506	520	450	383
	E	95	107	99	131	130	178	179	229	251	254	212	165
	K	122	121	89	116	115	169	169	243	255	266	238	218
BOZYAZI Bergisor	T	165	193	215	227	217	232	262	425	542	782	904	827
	E	81	100	115	115	103	111	126	206	261	383	425	375
	K	84	93	100	112	114	121	136	219	281	399	479	452
BUĞDAYLI Küçükköşünker	T	250	222	229	256	224	225	222	223	258	293	250	256
	E	113	103	112	128	115	113	99	95	121	136	118	127
	K	137	119	117	128	109	112	123	128	137	157	132	129
BÜYÜKÇAKIRMAN	T	194	187	202	234	255	233	294	285	298	369	458	434
	E	97	94	109	121	126	112	150	129	142	174	240	220
	K	97	93	93	113	129	121	144	156	156	195	218	214
CEVİZLİ Şoha	T	174	177	179	152	144	158	208	164	229	262	206	211
	E	86	91	91	74	67	77	102	69	109	122	95	100
	K	88	86	88	78	77	81	106	95	120	140	111	111
ÇATALÖREN Vakıfbrastık	T	354	294	369	392	355	370	360	320	382	438	590	533
	E	159	134	169	187	177	187	186	153	171	210	292	243
	K	195	160	200	205	178	183	174	167	211	228	298	290
ÇUKURKUYU Sarıgöl	T	388	369	485	423	365	578	896	1316	1467	1882	2141	2734
	E	189	180	228	204	180	263	443	645	741	912	990	1405
	K	199	189	257	219	185	315	453	671	726	970	1151	1329
DEMİRKENT Horan	T	329	495	599	521	2815	586	636	891	1150	2108	2662	3019
	E	155	240	275	355	2549	287	333	456	582	1102	1307	1458
	K	174	255	324	166	266	299	303	435	568	1006	1355	1561
DEREYURT Hılır	T	401	378	384	392	370	335	352	245	311	252	303	226
	E	190	194	188	191	179	158	150	118	143	125	157	115
	K	211	184	196	201	191	177	202	127	168	127	146	111
EKMEKLİ Sılbıs	T	487	478	484	429	379	343	335	286	285	385	349	347
	E	227	224	223	197	174	159	155	134	154	208	185	174
	K	260	254	261	232	205	184	180	152	131	177	164	173
GANİEFENDİ ÇİFTLİĞİ	T	142	67	134	230	261	280	313	318	330	438	610	495
	E	73	36	68	117	134	142	150	143	147	202	282	249
	K	69	31	66	113	127	138	163	175	183	236	328	249

KÖYLER		1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
GEÇİT	T	354	369	378	429	452	509	598	673	1295	2236	2891	2741
	E	176	185	194	212	215	244	293	327	636	1087	1421	1298
	K	178	184	184	217	237	265	305	346	659	1149	1470	1443
GÖLPINAR Handesi	T	291	282	288	340	336	359	333	337	380	362	360	301
	E	139	127	142	170	171	186	165	159	193	175	173	156
	K	152	155	146	170	165	173	168	178	187	187	187	145
GÖZELER	T	117	144	166	174	195	200	200	124	111	73	42	65
	E	55	80	80	86	98	103	100	67	59	38	25	30
	K	62	64	86	88	97	97	100	57	52	35	17	35
GÜLLÜCE	T	13			204	323	454	536	659	745	665	691	657
	E	8				158	228	272	312	367	325	314	301
	K	5				165	226	264	347	378	340	377	356
GÜMÜŞTARLA Mitini	T	310	253	349	434	556	575	633	688	609	586	530	466
	E	165	138	171	213	274	283	331	348	305	301	256	222
	K	145	115	178	221	282	292	302	340	304	285	274	244
GÜNEBAKAN Karbuşu	T	182	169	214	295	309	343	360	346	270	334	408	473
	E	97	92	116	159	165	168	185	168	144	158	203	228
	K	85	77	98	136	144	175	175	178	126	176	205	245
HANCİ ÇİFTLİĞİ	T	92	24	130	142	205	293	435	502	589	638	706	574
	E	52	14	64	72	108	159	236	255	274	314	350	273
	K	40	10	66	70	97	134	199	247	315	324	356	301
HANDERE	T	47	93	50	51	52	43	35	43	46	22	15	57
	E	26	46	28	27	25	22	21	23	26	12	9	37
	K	21	47	22	24	27	21	14	20	20	10	6	20
IŞIKPINAR Vaskirt	T	515	388	538	467	472	433	598	791	888	969	919	983
	E	239	203	285	251	257	191	298	383	429	480	427	462
	K	276	185	253	216	215	242	300	408	459	489	492	521
KARADIĞIN	T	131	109	129	171	196	223	276	315	336	514	702	750
	E	65	57	71	90	98	116	138	144	165	255	334	350
	K	66	52	58	81	98	107	138	171	171	259	368	400
KAVAKYOLU Haşhaşı	T	448	608	641	627	587	657	876	1410	1786	2560	3379	3398
	E	218	288	304	298	279	322	429	714	919	1290	1657	1655
	K	230	320	337	329	308	335	447	696	867	1270	1722	1743
KEKLIKAYASI Calabuzur	T	349	288	357	298	272	336	538	641	679	867	924	791
	E	145	144	171	141	127	166	273	311	340	420	466	387
	K	204	144	186	157	145	170	265	330	339	447	458	404
KILIMLI Tilhas	T	251	249	233	208	248	183	252	242	336	287	322	317
	E	116	113	91	85	105	78	123	132	166	141	155	143
	K	135	136	142	123	143	105	129	110	170	146	167	174
KONAKBAŞI Ekrekihuma	T	388	327	434	422	474	532	582	684	524	503	385	383
	E	190	161	205	210	247	267	295	338	254	252	211	190
	K	198	166	229	212	227	265	287	346	270	251	174	193
KURUTLEK	T	230	249	409	441	491	518	669	753	810	852	902	778
	E	103	116	197	229	274	243	316	366	401	428	451	362
	K	127	133	212	212	217	275	353	387	409	424	451	416
K. ÇAKIRMAN Venk	T	118	83	110	137	138	134	134	138	112	198	152	123
	E	53	41	57	69	68	64	72	71	66	108	76	52
	K	65	42	53	68	70	70	62	67	46	90	76	71
MAHMUTLU	T	163	133	161	277	356	418	555	541	517	501	469	338
	E	73	69	83	141	178	216	294	267	257	253	228	158
	K	90	64	78	136	178	202	261	274	260	248	241	180
MECİDİYE	T	630	661	680	715	724	846	821	714	622	410	317	202
	E	313	330	332	348	352	448	425	330	301	188	153	100
	K	317	331	348	367	372	398	396	384	321	222	164	102
MOLLAKÖY	T	231	252	282	385	406	585	823	1107	1229	1451	1481	1360
	E	108	124	141	187	192	288	389	531	601	705	736	657
	K	123	128	141	198	214	297	434	576	628	746	745	703

KÖYLER		1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
OĞLAKTEPE Til	T	329	369	336	316	299	185	156	183	242	364	331	320
	E	162	177	162	158	155	94	79	86	121	181	150	153
	K	167	192	174	158	144	91	77	97	121	183	181	167
OĞULCUK Ergân	T	357	263	360	508	499	544	525	480	391	474	471	400
	E	178	126	174	237	225	258	257	229	189	225	232	180
	K	179	137	186	271	274	286	268	251	202	249	239	220
ORTAYURT Pulur	T	211	168	201	260	250	257	268	272	260	271	248	235
	E	98	76	95	130	131	139	124	144	137	130	119	118
	K	113	92	106	130	119	118	144	128	123	141	129	117
PEKMEZLİ Hanzar	T	176	143	175	158	165	152	150	64	61	55	48	58
	E	89	66	85	71	69	61	61	29	30	28	23	30
	K	87	77	90	87	96	91	89	35	31	27	25	28
PINARÖNÜ Kürtkendi	T	180	186	216	275	285	332	315	345	310	237	230	205
	E	75	83	105	131	133	163	144	156	141	106	109	89
	K	105	103	111	144	152	169	171	189	169	131	121	116
SAZTEPE Küpesi	T	177	124	139	176	207	240	242	222	236	273	279	230
	E	86	64	65	87	108	130	115	106	110	138	141	106
	K	91	60	74	89	99	110	127	116	126	135	138	124
SÖGÜTÖZÜ Tahsulbrastik	T	418	486	470	539	570	659	718	608	474	466	373	305
	E	195	218	213	248	266	311	352	294	229	219	174	131
	K	223	268	257	291	304	348	366	314	245	247	199	174
SÜT PINAR Tahsulekrek	T	391	625	466	561	489	488	502	534	365	499	277	195
	E	150	333	181	223	199	207	206	228	161	247	136	89
	K	241	292	285	338	290	281	296	306	204	252	141	106
TEPEÇİK Rumekrek	T	274	269	281	318	324	330	381	345	391	461	507	495
	E	118	125	136	158	165	153	177	162	189	217	220	229
	K	156	144	145	160	159	177	204	183	202	244	287	266
TÜRK MENOĞLU Dacirek	T	207	145	167	260	274	348	340	438	442	578	675	609
	E	100	72	87	126	122	158	157	210	211	322	344	305
	K	107	73	80	134	152	190	183	228	231	256	331	304
ULALAR	T	393	341	395	468	487	608	1055	1940	2704	3299	4242	4002
	E	184	170	184	219	229	298	555	974	1378	1637	2114	1925
	K	209	171	211	249	258	310	500	966	1326	1662	2128	2077
ÜÇKONAK Harabedi	T	151	130	198	211	333	456	601	682	741	730	755	785
	E	75	72	97	105	167	224	296	316	362	346	366	381
	K	76	58	101	106	166	232	305	366	379	384	389	404
ÜREK	T	318	330	319	389	363	358	345	261	247	272	178	150
	E	163	153	155	190	178	181	173	129	127	136	84	68
	K	155	177	164	199	185	177	172	132	120	136	94	82
YANLIZBAĞ	T	637	573	599	677	679	653	611	667	740	1098	1120	1274
	E	277	320	315	344	333	317	292	320	372	539	550	611
	K	360	253	284	333	346	336	319	347	368	59	570	663
YAYLABAŞI Kiy	T	763	750	804	877	788	720	793	814	1109	1353	771	2185
	E	358	365	384	410	361	339	379	382	547	641	367	1055
	K	405	385	420	467	427	381	414	432	562	712	404	1130
YENİKÖY Sürbehan palangası	T						120	139	166	167	228	205	198
	E		Beşsaray	köyüne	bağlı		69	80	92	78	132	98	88
	K						51	59	74	89	96	107	110
YEŞİLÇAY Selüke	T	195	231	187	181	126	132	92	78	143	227	226	247
	E	94	110	87	82	56	65	49	40	69	98	99	103
	K	101	121	100	99	70	67	43	38	74	129	127	144
YEŞİL YURT Azizbey Çiftliği	T											870	803
	E											435	399
	K											435	404
YOĞURLU Pirzvan	T	91	212	209	259	356	429	475	710	1136	989	1215	1988
	E	51	124	104	134	190	229	254	358	557	489	612	1003
	K	40	88	105	125	166	200	221	352	579	500	603	985

KÖYLER		1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
ÇAĞLAYAN Cencige	T	1001	605	625	759	977	1065	1330	1357	1411	1377	1397	1922
	E	699	309	312	375	478	527	663	619	681	661	664	965
	K	302	296	313	384	499	538	667	738	730	716	733	957
DEĞİRMENKÖY Zetkiğ	T	398	408	452	598	576	734	684	787	890	852	754	655
	E	198	202	230	299	283	356	344	376	403	409	356	309
	K	200	206	222	299	293	378	340	411	487	443	398	346
DEREBAĞ Titek	T	356	400	415	493	519	577	614	574	473	505	488	420
	E	169	186	195	236	254	279	291	281	236	257	259	201
	K	187	214	220	257	265	298	323	293	237	248	229	219
ERDENE	T	203	154	167	210	292	324	368	380	314	319	286	249
	E	98	81	88	106	140	154	165	173	142	155	135	115
	K	105	73	79	104	152	170	203	207	172	164	151	134
GÜNBAĞI Kismikor	T	292	227	274	373	447	477	537	646	585	645	604	538
	E	150	116	142	186	213	224	259	319	283	312	295	259
	K	142	111	132	187	234	253	278	327	302	333	309	279
GÜRLEVIK	T	134	99	103	144	113	100	121	88	82	56	44	34
	E	70	52	55	73	55	47	63	45	40	30	23	19
	K	64	47	48	71	58	53	58	43	42	26	21	15
KALEÇİK	T	157	158	176	273	265	328	366	326	349	270	242	140
	E	77	76	78	131	137	165	207	155	169	140	120	62
	K	80	82	98	142	128	163	159	171	180	130	122	78
KARATUŞ	T	491	455	483	542	578	636	809	871	728	749	764	598
	E	232	227	232	255	266	314	402	425	375	359	371	276
	K	259	228	251	287	312	322	407	446	353	390	393	322
KILIÇKAYA Mercansürbaham	T	149	74		226	260	270	282	321	382	302	302	258
	E	79	36			126	131	135	145	200	145	152	123
	K	70	38			134	139	147	176	182	157	150	135
KKADAĞAN	T	221	155	145	205	261	361	443	502	604	616	624	481
	E	108	76	61	94	130	163	222	230	302	298	303	225
	K	113	79	84	111	131	198	221	272	302	318	321	256
MERTEKLİ Eskişihli	T							698	963	1047	944	1020	908
	E							291	452	501	455	489	415
	K							317	511	546	489	531	493
SAZLIPINAR Hamzesi	T	115	129	120			270	289	366	501	411	390	398
	E	62	66	51			131	134	160	245	196	162	189
	K	53	63	69			139	155	206	256	215	228	209
SOĞUKOLUK Çolhasa	T	331	308	308	311	338	319	376	513	618	695	702	628
	E	158	156	149	150	163	157	175	252	307	343	354	316
	K	173	152	159	161	175	162	201	261	311	352	348	312
TATLISU Mağaçur	T	349	289	301	334	360	397	415	454	419	479	442	338
	E	174	134	146	168	188	186	209	217	209	227	208	161
	K	175	155	155	166	172	211	206	237	210	252	234	177
ULUKÖY Şihli	T	501	316	387	484	844	1041	715	757	882	752	709	1873
	E	239	165	194	238	406	531	367	367	440	374	362	933
	K	262	151	193	246	438	510	348	390	442	378	347	940
YALINCA Mıgısı	T	529	503	560	633	620	861	1000	1041	1227	1185	1224	960
	E	253	252	280	328	332	437	523	525	612	565	583	480
	K	276	251	280	305	288	424	477	516	615	620	641	480
YAMAÇLI Sırmas	T	110	116	112	236	310	380	484	432	420	415	470	293
	E	56	57	58	124	165	190	227	198	209	195	231	126
	K	54	59	54	112	145	190	257	234	211	220	239	167
ÇATALARMUT Esesi	T	346	398	382	618	327	486	576	552	505	543	386	509
	E	159	193	178	315	181	226	264	246	254	280	177	263
	K	187	205	204	303	146	260	312	306	251	263	209	246
AĞILÖZÜ Kırmana	T	477	393	468	472	560	570	529	427	421	214	206	46
	E	235	178	248	238	267	284	265	198	201	113	122	34
	K	242	215	220	234	293	286	264	229	220	101	84	12

KÖYLER		1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
AHMETLİ Ahımediye	T	223	160	180	254	270	283	304	261	275	142	99	102
	E	115	70	89	123	128	135	147	139	150	76	58	55
	K	108	90	91	131	142	148	157	122	125	66	41	47
BAHÇEYAZI Çerme	T	200	133	152	159	165	170	185	139	164	194	125	81
	E	90	73	76	80	84	82	90	69	86	87	57	41
	K	110	60	76	79	81	88	95	70	78	107	68	40
BALTAŞI Zazalar	T	312	214	231	325	380	409	394	353	299	215	180	86
	E	155	106	108	147	165	188	198	171	149	103	82	41
	K	157	108	123	178	215	221	196	182	150	112	98	45
DAVARLI Bahik	T	156	103	108	150	167	198	216	209	160	209	161	108
	E	67	56	58	72	71	77	87	78	68	99	70	55
	K	89	47	50	78	96	121	129	131	92	110	91	53
EKİNCİ Geçirdek	T	246	250	269	277	276	254	271	180	130	143	103	86
	E	112	114	127	130	129	123	136	87	59	68	52	38
	K	134	136	142	147	147	131	135	93	71	75	51	48
ELMAKÖY Sıpyatağı	T	320	353	377	386	362	356	413	384	344	463	383	361
	E	147	174	192	188	168	169	194	184	169	237	182	154
	K	173	179	185	198	194	187	219	200	175	226	201	207
GÖYNE	T	295	293	293	285	283	282	314	309	277	227	165	117
	E	149	144	150	138	130	145	169	153	140	109	83	61
	K	146	149	143	147	153	137	145	156	137	118	82	56
HACIALI PALANGASI	T	83	60	56	49	22	30	42	60	78	120	123	117
	E	44	34	27	23	10	22	22	33	45	62	60	54
	K	39	26	29	26	12	8	20	27	33	58	63	63
HEYBELİ Ağgi	T	184	146	180	233	301	339	411	425	456	400	361	321
	E	76	69	90	116	150	177	213	215	230	198	179	159
	K	108	77	90	117	151	162	198	210	226	202	182	162
HÜRREM PALANGASI	T	78	60	79	73	75	91	145	165	208	244	334	286
	E	40	31	46	37	32	49	85	92	113	124	164	156
	K	38	29	33	36	43	42	60	73	95	120	170	130
İLİDERE Kitmana	T	149	170	171	207	194	176	157	173	159	169	130	124
	E	80	84	74	89	83	78	78	79	75	77	55	52
	K	69	86	97	118	111	98	79	94	84	92	75	72
KOÇYATAĞI Mıhar	T	437	298	370	438	574	604	649	639	711	482	357	129
	E	215	161	196	237	316	321	326	301	363	237	180	61
	K	222	137	174	201	258	283	323	338	348	245	177	68
TANDIRLI Lerdosu	T	404	288	313	369	351	371	337	261	190	66	50	40
	E	169	150	165	176	149	169	162	120	101	30	23	19
	K	239	138	148	193	202	202	175	141	89	36	27	21
YEŞİLÇAT Germili	T	139	132	161	212	266	358	450	430	446	433	353	293
	E	67	68	79	101	123	177	214	202	213	212	168	145
	K	72	64	82	111	143	181	236	228	233	221	185	148
ÜZÜMLÜ İLÇE. ALTINBAŞAK Karakilise	T	467	323	408	560	698	856	1075	1375	1823	1489	1319	2094
	E	230	176	227	299	356	430	557	669	933	734	630	1086
	K	237	147	181	261	342	426	518	706	890	755	689	1008
BAYIRBAĞ Biteriç	T	847	920	852	983	1011	1106	1143	1050	1026	1058	2012	1645
	E	397	419	383	453	478	536	562	501	522	534	1037	853
	K	450	501	469	530	533	570	581	549	504	524	975	792
B.KADAĞAN	T	184	150	206	261	305	407	476	512	483	442	489	498
	E	107	81	104	136	164	217	242	249	232	221	241	242
	K	77	69	102	125	141	190	234	263	251	221	248	256
ÇADIRTEPE Radıh	T	412	402	416	463	512	470	449	439	445	460	453	405
	E	203	206	200	223	248	224	212	207	230	226	227	194
	K	209	196	216	240	264	246	237	232	215	234	226	211
DEMİRPINAR Sörperen	T	115	95	113	152	219	242	306	328	304	202	194	177
	E	57	48	57	82	125	106	152	155	150	93	89	86
	K	58	47	56	70	94	136	154	173	154	109	105	91

KÖYLER		1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
DENİZDAMI	T	62	51	78	72	82	82	101	118	126	124	132	89
	E	33	26	38	37	44	48	51	62	67	61	66	44
	K	29	25	40	35	38	34	50	56	59	63	66	45
GEYİKLİ Kertah	T	492	521	468	635	853	621	646	624	585	545	661	672
	E	250	256	233	305	395	287	302	278	273	237	318	342
	K	242	265	235	330	458	334	344	346	312	308	343	330
GÖLLER	T	223	236	248	339	392	446	442	515	525	415	294	272
	E	114	114	115	159	187	216	215	255	203	224	134	130
	K	109	122	133	180	205	230	227	260	322	191	160	130
KARAKAYA Keleriç	T	1173	1133	1209	1398	1582	1603	1704	1611	1427	2176	2052	3462
	E	582	551	589	695	803	823	855	810	711	1105	1029	1755
	K	591	582	620	703	779	780	849	801	716	1071	1023	1707
PIŞKIDAĞ	T	416	432	501	521	587	677	651	641	605	628	600	622
	E	200	202	251	254	278	332	318	315	301	307	309	291
	K	216	230	250	267	309	345	333	326	304	321	291	331
SARIKAYA Kureyşlisarkaya	T	383	368	336	556	415	450	480	395	367	339	304	210
	E	177	190	156	263	200	218	234	199	191	155	150	95
	K	206	178	180	293	215	232	246	196	176	184	154	115
SÜLEYMANLI	T	91	75	110	117	136	160	160	142	165	162	162	133
	E	46	38	60	60	66	86	83	69	80	69	74	56
	K	45	37	50	57	70	74	77	73	85	93	88	77
AVCILAR Kıştım	T	352	435	438	465	492	573	472	668	601	522	504	352
	E	158	209	207	217	226	275	224	318	284	245	230	162
	K	194	226	231	248	266	298	248	350	317	277	274	190
PINARLIKAYA Hinzeru	T	483	469	493	532	526	553	528	437	353	310	251	186
	E	229	223	233	252	250	248	254	194	171	141	130	86
	K	254	246	260	280	276	305	274	243	182	169	121	100